



مرکز تحقیقات رایانگی

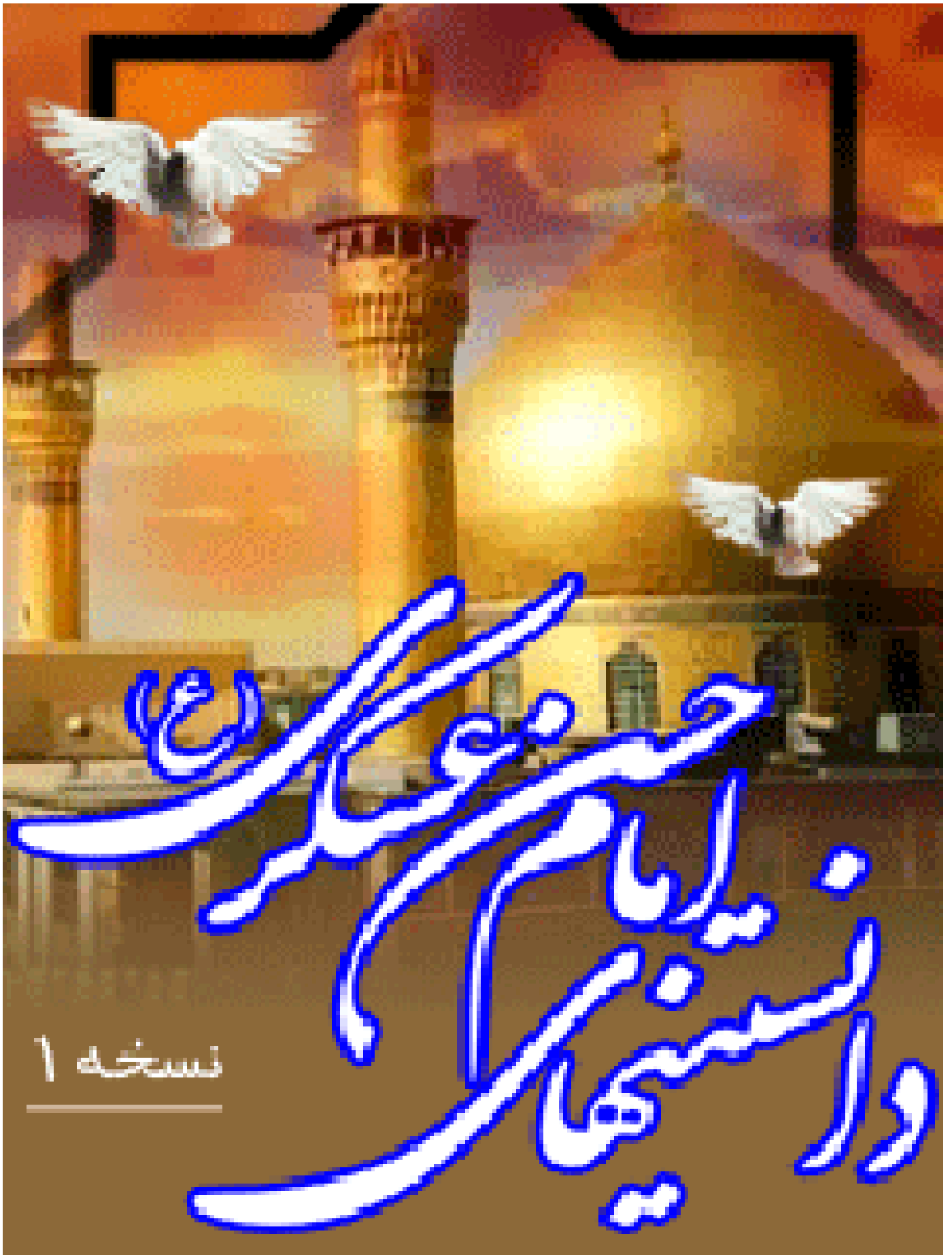
اصفهان

گامی



رسالت
علیهما الصلوات
والتسلیمات

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir



نسخه 1

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانستنیهای امام حسن عسگری (ع)

نویسنده:

واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر چاپی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۷	دانستنیهای حضرت امام حسن عسکری علیه السلام
۲۷	مشخصات کتاب
۲۷	زندگانی
۲۷	حضرت امام حسن عسکری (ع)
۲۷	مقدمه
۲۷	دوران امامت
۲۹	ماجرای جانشین بر حق امام عسکری
۳۰	شناخت مختصری از زندگانی امام عسکری
۳۰	خلفای معاصر حضرت
۳۰	قتل معتز
۳۲	تدابیر امنیتی امام عسکری (ع)
۳۶	پیک‌ها و نامه‌ها
۴۱	پیشگویی غیبت مهدی (عج)
۴۲	شهادت امام، و توطئه‌های بی ثمر
۴۳	تلاش مذبوحانه جعفر کذاب
۴۴	تلاشهای بی ثمر
۴۴	پی نوشت ها
۴۹	منبع
۴۹	اسوه‌های بشریت (۱۱)
۴۹	امام حسن عسکری (ع)
۵۰	امامت آن حضرت
۵۰	امام عسکری (ع) در سامرا

۵۱	موقعیت امام در سامرا
۵۲	دورانهای بازداشت امام
۵۳	امام و ارتباط او با شیعیان
۵۷	اصحاب امام و حفظ میراث فرهنگی شیعه
۵۹	رحلت امام عسکری (ع)
۶۰	شناخت مختصری از زندگانی امام عسکری (ع)
۶۰	امام عسکری (ع)
۶۰	اصحاب و یاران امام دهم (ع)
۶۱	شهادت امام هادی (ع)
۶۱	زن و فرزندان امام هادی (ع)
۶۲	دوران امامت
۶۳	شهادت امام حسن عسکری (ع)
۶۵	سخنان امام حسن عسکری (ع)
۶۵	پی نوشت ها
۶۵	تاریخ امام یازدهم
۶۶	درود بر هدایتگران و مجاهدان..
۶۶	قسمت اول
۶۸	قسمت دوم
۷۱	قسمت سوم
۷۳	قسمت چهارم
۷۵	قسمت پنجم
۷۷	قسمت ششم
۸۰	قسمت هفتم
۸۲	قسمت هشتم

۸۴ قسمت نهم
۸۷ قسمت دهم
۸۸ پی نوشت ها
۸۹ سیمای امام حسن عسکری (ع)
۸۹ وجه تسمیه امام حسن عسکری (ع)
۸۹ شمایل حضرت عسکری (ع)
۹۰ قضاوت امام
۹۰ داستان هاروت و ماروت
۹۱ خلق اسماء
۹۱ مثل هابیل و قابیل
۹۱ معنای ایام
۹۲ اسم اعظم
۹۲ کو آن دل شکسته و آن حالت؟
۹۳ کرامت امام حسن عسکری (ع)
۹۳ وسعت دل پیامبر
۹۴ پی نوشت ها
۹۴ سیره
۹۴ حضرت عسکری علیه السلام طلایه‌دار عبادت و عرفان (۲)
۹۴ مقدمه
۹۴ مناجاتهای دلنواز
۹۵ دستورالعمل‌های عرفانی
۹۵ دستاورد عبادت
۹۶ پیوند با ابدیت
۹۷ عبادت و تفکر

- ۹۷ پی نوشت ها
- ۹۸ اخلاق
- ۹۸ پرتوی از سیره و سیمای امام حسن عسکری
- ۹۸ امام حسن عسگری (ع)
- ۹۹ مسأله مهدی و غیبت آن حضرت
- ۹۹ قیام صاحب زنج و برخورد امام عسکری (علیه السلام)
- ۱۰۰ پاسداری از حریم عقاید سیره امام حسن عسکری (ع)
- ۱۰۰ اشاره
- ۱۰۱ حفاظت از مرزهای معارف اسلام
- ۱۰۲ موضع گیری در برابر منکران خدا و دوگانه پرستان
- ۱۰۲ برخورد شدید با واقفیه و غلات
- ۱۰۳ موضع گیری امام حسن (ع) در برابر طاغوت‌ها
- ۱۰۳ پی نوشت ها
- ۱۰۴ امام یازدهم
- ۱۰۴ حسن عسکری (ع)
- ۱۰۴ روش امام در رویارویی با حوادث
- ۱۰۴ موضع نخستین
- ۱۰۶ موضع دوم
- ۱۰۶ موضع سوم
- ۱۰۷ موضع چهارم
- ۱۰۹ پی نوشتها
- ۱۰۹ سیری در سیره فردی و اجتماعی امام حسن عسکری (ع)
- ۱۰۹ مقدمه
- ۱۱۰ ۱ عبادت

- ۱۱۰ سخاوت ۲
- ۱۱۰ زهد و ساده‌زیستی ۳
- ۱۱۱ جذب عواطف و صید دل‌های مشتاق ۴
- ۱۱۲ ۶ ترویج فرهنگ صرفه جویی
- ۱۱۳ ۹ اهتمام به دو اصل تولی و تبری
- ۱۱۴ ۱۰ پاسخ به پرسش‌های روز
- ۱۱۴ ۱۱ تشویق عالمان و دانشمندان راستین
- ۱۱۵ ۱۳ نجات جامعه از بحران‌های سرنوشت‌ساز
- ۱۱۶ پی‌نوشت‌ها
- ۱۱۶ فضائل
- ۱۱۶ امام عسکری (ع) نماد فضیلت‌ها
- ۱۱۶ پیش‌گفتار
- ۱۱۶ تجلی فضائل
- ۱۱۷ اخلاق و تحوّل آفرینی
- ۱۱۷ سخاوت و بخشندگی
- ۱۱۷ پاسداشتِ نماز
- ۱۱۸ ترغیب به خدمت رسانی
- ۱۱۸ پی‌نوشت‌ها
- ۱۱۸ امام عسکری (ع) و تصوّف
- ۱۱۸ مقدمه
- ۱۱۹ پی‌نوشت‌ها
- ۱۱۹ امام حسن عسکری (ع) از منظر دیگران
- ۱۱۹ مقدمه
- ۱۲۰ ۱ معتمد عباسی

- ۲ طبیب دربار ۱۲۰
- ۳ احمد بن عبید الله بن خاقان ۱۲۰
- ۴ نویسنده معتمد عباسی ۱۲۱
- ۵ ابن صباغ مالکی ۱۲۱
- ۶ زندانبانان حضرت ۱۲۲
- ۷ محمد بن طلحه شافعی ۱۲۲
- ۸ سبط ابن الجوزی ۱۲۲
- ۹ راهب دیرالعاقول ۱۲۲
- ۱۰ علامه محمد ابوالهدی افندی ۱۲۲
- ۱۱ علامه شبرای شافعی ۱۲۳
- ۱۲ علی بن اوتاش (۱۴) ۱۲۳
- ۱۳ محمد شاکری ۱۲۳
- پی نوشت‌ها ۱۲۴
- اخلاق و نوادر احوال حضرت ۱۲۴
- عبادت و هیبت امام حسن عسکری علیه السلام ۱۲۴
- زمینه سازی برای غیبت امام زمان علیه السلام ۱۲۵
- خبر دادن از تولد فرزند ۱۲۵
- نماز خواندن حضرت در میان شیران و درندگان ۱۲۵
- اثر محبت و ولایت ۱۲۷
- روش امام علیه السلام در هدایت نزدیکان ۱۲۷
- شراب از دیدگاه احادیث ۱۲۸
- مفاسد شراب از دیدگاه اروپائیان ۱۲۹
- پی نوشت ها ۱۲۹
- جایگاه علمی و هدایتی ۱۳۰

- ۱۳۰ فروغ هدایت در سیره امام عسکری (ع) (ع)
- ۱۳۰ امامان هدایت (۱) (۱)
- ۱۳۰ هدایت و اصلاحگری اصلاحگری
- ۱۳۰ الف هدایت در حوزه خودی‌ها حوزه خودی‌ها
- ۱۳۱ ۱. ترویج فرهنگ تولّی و تبرّی تولّی و تبرّی
- ۱۳۱ ۲. بیدار سازی و تقبیح گناهان تقبیح گناهان
- ۱۳۲ ۳. قرآن؛ نقطه آغاز قرآن؛ نقطه آغاز
- ۱۳۲ ۴. اعلام موضع اعلام موضع
- ۱۳۳ ۵. احیای سنّت‌ها سنّت‌ها
- ۱۳۳ ۶. هدایت چهره به چهره چهره به چهره
- ۱۳۳ ۷. نامه نگاری عمومی و خصوصی نامه نگاری عمومی و خصوصی
- ۱۳۴ ۸. اقدام عملی اقدام عملی
- ۱۳۴ ۹. شناساندن ابزارهای هدایت ابزارهای هدایت
- ۱۳۵ (ب) اصلاحگری در حوزه غیر خودی‌ها حوزه غیر خودی‌ها
- ۱۳۵ ۱. عملگرایی در هدایتگری عملگرایی در هدایتگری
- ۱۳۵ ۲. هدایت متخصصان متخصصان
- ۱۳۵ نقش معجزه در هدایت و اصلاحگری هدایت و اصلاحگری
- ۱۳۶ پی‌نوشتها پی‌نوشتها
- ۱۳۶ فروغ هدایت در سیره امام عسکری (ع) (ع)
- ۱۳۶ امامان هدایت (۲) (۲)
- ۱۳۷ جلوه های هدایت در سیره و سخن امام حسن عسکری علیه السلام سیره و سخن امام حسن عسکری علیه السلام
- ۱۳۷ اینک بقیه موارد را پی می‌گیریم پی می‌گیریم
- ۱۳۷ ۷. هشدار و انداز صریح هشدار و انداز صریح
- ۱۳۷ ۸. احیای روحیه تولّی و تبرّی تولّی و تبرّی

۹. بیان آثار طاعت و عصیان ۱۳۷
۱۰. عنایت ویژه به پرسشهای قرآنی ۱۳۸
۱۱. مبارزه مستدل با باورهای غلط ۱۳۹
۱۲. اعلام موضع در برابر جریانهای انحرافی ۱۳۹
- پی نوشت ها ۱۴۱
- مبارزات امام حسن عسکری علیه السلام ۱۴۱
- مقدمه ۱۴۱
- امام عسکری علیه السلام و زندانهای طاغوت ۱۴۲
- امام عسکری علیه السلام و رابطه تشکیلاتی با شیعیان ۱۴۳
- امام و پاسداری از شیعیان ۱۴۳
- تبراً و تولا ۱۴۴
- پی نوشت ها ۱۴۴
- امام حسن عسکری (ع) و منحرفان فکری ۱۴۴
- طلیعه ۱۴۴
- امام و نگرهبانی از اندیشه اسلامی ۱۴۵
- آگاه ساختن فیلسوف عراق ۱۴۵
- برخورد با غلات و مُفَوَّضَه ۱۴۵
- موضع‌گیری در برابر واقفیه ۱۴۶
- پی نوشت ها ۱۴۷
- گوشه‌هایی از تلاش علمی امام حسن عسکری (ع) ۱۴۷
- مقدمه ۱۴۷
- دوران طاقت فرسا ۱۴۷
- تلاشهای علمی امام عسکری علیه السلام ۱۴۸
۱. تربیت شاگردان ۱۴۸

- ۱۴۸ ۲. تشویق نویسندگان
- ۱۴۹ ۳. تألیف
- ۱۴۹ ۴. پاسخ به شبهات
- ۱۵۰ ۵. برخورد با انحرافات و تحریفات
- ۱۵۱ پی نوشت ها
- ۱۵۲ امام عسکری (ع) و تصوّف
- ۱۵۲ صوفیه
- ۱۵۳ پی نوشت ها
- ۱۵۳ امام عسکری و زمامداران معاصر
- ۱۵۳ درآمد
- ۱۵۳ ۱ امام عسکری و معتز عباسی
- ۱۵۴ ۲ امام عسکری (ع) و مهتدی عباسی
- ۱۵۴ ۳ امام (ع) و معتمد عباسی
- ۱۵۴ ۴ ریشه آزارها
- ۱۵۵ پی نوشت ها
- ۱۵۵ انوار امام در آفاق جهان
- ۱۵۵ جغرافیای اسلام
- ۱۵۶ غرب ایران
- ۱۵۶ خراسان
- ۱۵۷ بلخ
- ۱۵۷ جرجان (گرگان)
- ۱۵۷ امام عسکری علیه السلام در گرگان
- ۱۵۸ سمرقند
- ۱۵۸ یمن

- ۱۵۸ اهواز
- ۱۵۸ آذربایجان
- ۱۵۹ شهر مقدّس قم
- ۱۵۹ بغداد
- ۱۵۹ پی‌نوشت‌ها
- ۱۶۰ امامت
- ۱۶۰ دوران امامت
- ۱۶۰ مقدمه
- ۱۶۱ شهادت امام حسن عسکری (ع)
- ۱۶۲ ماجرای جانشین بر حق امام عسکری
- ۱۶۲ سخنان
- ۱۶۲ چهل حدیث (۱)
- ۱۶۲ ۱- پرهیز از جدال و شوخی
- ۱۶۳ ۲- تواضع در نشستن
- ۱۶۳ ۳- هلاکت در ریاست و افشاگری
- ۱۶۳ ۴- گناهی که بخشوده نشود
- ۱۶۳ ۵- نزدیکتر به اسم اعظم
- ۱۶۳ ۶- دوستی نیکان و دشمنی بدان
- ۱۶۳ ۷- سلام نشانه تواضع
- ۱۶۳ ۸- خنده بیجا
- ۱۶۴ ۹- همسایه بد
- ۱۶۴ ۱۰- پندی گویا و جامع
- ۱۶۴ ۱۱- اندیشه در کار خدا
- ۱۶۴ ۱۲- پلیدی خشم

- ۱۳- ویژگی های شیعیان ۱۶۴
- ۱۴- ناآرامی کینه توز ۱۶۵
- ۱۵- پارساترین مردم ۱۶۵
- ۱۶- وجود مؤمن ۱۶۵
- ۱۷- محصول اعمال ۱۶۵
- ۱۸- شناخت احمق و حکیم ۱۶۵
- ۱۹- تلاش برای رزق مقدر ۱۶۵
- ۲۰- عزت حق‌گرایی ۱۶۵
- ۲۱- دوست نادان ۱۶۵
- ۲۲- بهترین خصلت ۱۶۶
- ۲۳- نتیجه جسارت بر پدر ۱۶۶
- ۲۴- بهتر از حیات و بدتر از مرگ ۱۶۶
- ۲۵- وابستگی و خواری ۱۶۶
- ۲۶- نعمت بلا ۱۶۶
- ۲۷- اکرام بدون افراط ۱۶۶
- ۲۸- ارزش پند پنهان ۱۶۶
- ۲۹- تواضع و فروتنی ۱۶۶
- ۳۰- سختی تربیت نادان ۱۶۶
- ۳۱- شادی بیجا ۱۶۷
- ۳۲- جمال ظاهر و باطن ۱۶۷
- ۳۳- کلید تمام گناهان ۱۶۷
- ۳۴- چشم پوشی از لغزش و یادآوری احسان ۱۶۷
- ۳۵- مدح نالایق ۱۶۷
- ۳۶- راه دوست یابی ۱۶۷

- ۱۶۷ ۳۷- انس با خدا
- ۱۶۷ ۳۸- خرابی مناره ها و کاخ ها
- ۱۶۷ ۳۹- نماز شب، سیر شبانه
- ۱۶۷ ۴۰- ادبی بسنده
- ۱۶۸ چهل حدیث (۲)
- ۱۶۸ احادیث
- ۱۷۱ پاورقی ها
- ۱۷۲ بعضی از کلمات حکمت آمیز حضرت عسکری علیه السلام
- ۱۷۳ جایگاه اندیشه و عمل در سخنان امام حسن عسکری علیه السلام
- ۱۷۳ مقدمه
- ۱۷۳ اهمیت اندیشه و عمل در فرهنگ اسلامی
- ۱۷۳ الف) جایگاه اندیشه
- ۱۷۴ ۱. خدا با اندیشمندان سخن گفته است
- ۱۷۴ ۲. عبادت با تفکر
- ۱۷۴ ۳. نشانه اندیشمندان
- ۱۷۵ ۴. عاقبت نیندیشیدن
- ۱۷۵ ب) جایگاه عمل در کنار فکر
- ۱۷۵ مقدمه
- ۱۷۵ ۱. بیان اوصاف رفتاری شیعیان
- ۱۷۶ ۲. بیان بهترینها و بدترینها
- ۱۷۶ ۳. ستایش از برخی رفتارها
- ۱۷۶ ۴. نکوهش بعضی از کارها
- ۱۷۷ پی نوشت ها
- ۱۷۷ جلوه‌های هدایت در سیره و سخن امام حسن عسکری علیه السلام

- ۱۷۷ مقدمه
- ۱۷۷ ۱. هدایت با رفتار و کردار
- ۱۷۸ ۲. استفاده از شیوه نامحسوس
- ۱۷۸ ۳. استفاده از ظرفیتهای امامت
- ۱۷۹ ۴. پاسخ به شبهات
- ۱۷۹ ۵. افشاگری برای حفظ دین
- ۱۸۰ ۶. یادآوری سنتهای متروک
- ۱۸۰ پی‌نوشت
- ۱۸۱ برخی انتظارات امام حسن عسکری (علیه السلام) از شیعیان
- ۱۸۱ مقدمه
- ۱۸۱ شیعه از دیدگاه امام حسن عسکری (علیه السلام)
- ۱۸۱ انتظارات امام عسکری (علیه السلام) از شیعیان
- ۱۸۲ ۱ - اندیشه و تفکر
- ۱۸۲ ۲ - ایمان گرایی و سود رسانی:
- ۱۸۳ ۳ - به یاد خدا و قیامت بودن
- ۱۸۳ ۴ - حسابرسی اعمال و پاسخگویی وجدان
- ۱۸۳ ۵ - تقوا و پاکی راستی و امانتداری
- ۱۸۴ ۶ - جزء بهترین‌ها باشید نه بدترین‌ها
- ۱۸۴ ۷ - عزت نفس و دوری از ذلت
- ۱۸۴ ۸ - افتخار ما باشید نه باعث سرشکستگی ما
- ۱۸۵ ۹ - از ریاست طلبی پرهیز کنید
- ۱۸۵ ۱۰ - استواری بر دین و ولایت در دوران غیبت
- ۱۸۶ پاورقی‌ها
- ۱۸۶ تفسیر منسوب به امام حسن عسکری (ع)

۱۸۶	مقدمه
۱۸۶	سند تفسیر
۱۸۸	ایرادها
۱۸۹	پی نوشتها
۱۸۹	منبع
۱۸۹	معجزات
۱۸۹	در دلایل و معجزات باهرات حضرت امام حسن عسکری
۱۸۹	اول
۱۹۰	دوم
۱۹۱	سوم
۱۹۱	چهارم
۱۹۱	پنجم
۱۹۲	ششم
۱۹۳	هفتم
۱۹۳	هشتم
۱۹۴	پاورقی ها
۱۹۴	معجزات و کرامات امام عسکری (ع)
۱۹۴	مقدمه
۱۹۴	۱
۱۹۵	۲
۱۹۵	۳
۱۹۵	۴
۱۹۵	۵
۱۹۵	۶

۱۹۵	۷
۱۹۶	۸
۱۹۶	۹
۱۹۶	۱۰
۱۹۷	۱۱
۱۹۷	۱۲
۱۹۷	۱۳
۱۹۷	۱۴
۱۹۷	۱۵
۱۹۸	۱۶
۱۹۸	پاورقی ها
۱۹۸	منبع
۱۹۸	سری از اسرار
۱۹۹	آفتاب، در قفس!
۲۰۱	تکرار مباحله
۲۰۱	اشاره
۲۰۴	کیسه سر به مهر
۲۰۵	کرامت امام حسن عسکری علیه السلام
۲۰۵	مسافری از آسمان هفتم
۲۰۶	اصحاب
۲۰۶	در ذکر چند نفر از اصحاب امام حسن عسکری علیه السلام است
۲۰۶	شرح حال احمد بن اسحاق اشعری
۲۰۷	شرح حال احمد بن محمد بن مطهر
۲۰۷	شرح حال اسماعیل نوبخت

- ۲۰۸ شرح حال محمد همدانی
- ۲۰۹ پاورقی ها
- ۲۰۹ شاگردان
- ۲۰۹ داستان
- ۲۰۹ چهل داستان
- ۲۰۹ پیشگفتار
- ۲۱۰ خلاصه حالات سیزدهمین معصوم، یازدهمین اختر امامت
- ۲۱۱ در میلاد حضرت امام حسن عسکری علیه السلام
- ۲۱۱ ظهور نور هدایت و ولایت
- ۲۱۱ سخنانی تکان دهنده در کودکی
- ۲۱۲ حجت خدا بر دوش پدر و معزفی به احمد قمی
- ۲۱۳ رام شدن اسب چموش
- ۲۱۳ هدایت واقفی در خواب خفته
- ۲۱۴ چاک زدن یقه پیراهن در تشییع جنازه پدر و جواب از اشکال ذهنی
- ۲۱۵ هدیه دادن قلم و شفای بدخواهی
- ۲۱۵ موضوع خبرچین زندان
- ۲۱۶ امام، شرابخوار و لوطی را نمی‌پذیرد
- ۲۱۷ فرق بین شیعه و دوست
- ۲۱۷ مسافرت به گرگان و حضور در جمع دوستان
- ۲۱۸ حضور جنّ و انس بر سفره امام علیه السلام
- ۲۱۹ دیدار از خانواده ای نصرانی
- ۲۲۰ شفای مریض با درخواست کتبی
- ۲۲۰ خواندن نامه ای نادیدنی از دور
- ۲۲۱ اهدائی طلا به ابوهاشم و دینار به اسماعیل

- ۲۲۱ محاسبه در تشخیص ماه رمضان
- ۲۲۲ برای هدایت خراسانی، چند مرتبه عملمه برگرفت
- ۲۲۳ برنامه امام علیه السلام در زندان
- ۲۲۳ تاثیر معنویت، پیش بینی آزادی
- ۲۲۴ مرگ چهار دختر با یک کیسه پول
- ۲۲۴ به جای اسب، یک قاطر تندرو
- ۲۲۵ چه قسمتی از گوسفند لذیذتر است
- ۲۲۵ آشنائی به تمام لغات و زبان ها و دیگر علوم
- ۲۲۶ بقاء آثار حرکات بر اشیاء
- ۲۲۷ آگاهی از تصمیم و کمک قابل توجه
- ۲۲۷ بهترین تأثیر حجامت در بدترین اوقات
- ۲۲۸ مهر امامت بر ریگ ها
- ۲۲۹ دو نوع پوشش و اظهار حجت
- ۲۲۹ بارش باران به وسیله استخوان و کشف رمز آن
- ۲۳۰ عبادت در زندان و آزادی برادر
- ۲۳۱ ارسال کمک برای شیعیان از زندان و حضور شبانه
- ۲۳۱ پنج کار خارق العاده و بی نظیر
- ۲۳۱ ابوجعفر طبری حکایت کند
- ۲۳۱ و نیز طبری حکایت نماید
- ۲۳۲ در روایتی دیگر آورده است
- ۲۳۲ آینده نگری با نگاه به جمال همسر آینده
- ۲۳۲ خبری دلنشین برای عمه با دادن افطاری
- ۲۳۳ توان شنیدن و تحمل علوم ائمه علیهم السلام!؟
- ۲۳۴ افتخار خدمت با حفظ اسرار

- ۲۳۴ خبر از مرگ خود و درون واقفی
- ۲۳۵ پیش بینی و اهمیت تعیین امام
- ۲۳۶ نوشیدن آب رحیل و آخرین وضوء
- ۲۳۷ پنج درس ارزشمند و آموزنده
- ۲۳۷ مدح یازدهمین اختر فروزنده
- ۲۳۸ پی نوشت ها
- ۲۴۰ شعر
- ۲۴۰ مدح
- ۲۴۰ در ولادت امام عسکری
- ۲۴۰ قصیده میلاد
- ۲۴۱ ولای عسکری
- ۲۴۱ عاشقا
- ۲۴۲ میلاد نور
- ۲۴۲ ده مژده
- ۲۴۲ آینه حسن خداوند
- ۲۴۳ ای آفتاب مهر
- ۲۴۳ جمال عسکری
- ۲۴۳ شیعیان مژده
- ۲۴۴ نخل ریاض
- ۲۴۴ شهادت
- ۲۴۴ رسانده زهر جفا
- ۲۴۴ پدری در دم مرگ
- ۲۴۴ خدا خبر دارد
- ۲۴۴ بیا یابن الحسن

- ۲۴۵ شاهد شبهای من
- ۲۴۵ گرد ماتم
- ۲۴۵ سوز داغ عسکری
- ۲۴۵ امروز عسکری ...
- ۲۴۶ شهادت
- ۲۴۶ در شهادت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام
- ۲۵۰ شهادت امام عسکری (ع) و توطئه‌های بی‌ثمر
- ۲۵۲ پرسش و پاسخ
- ۲۵۲ ۱ - چرا غیبت از زمان امام حسن عسکری (ع) آغاز نشد؟
- ۲۵۲ ۲ - ازدواج امام یازدهم (ع)
- ۲۵۳ ۳ - یکی بودن مادر جعفر کذاب و امام حسن عسکری (ع)
- ۲۵۳ ۴ - صحت برادر و پسر امام بودن جعفر کذاب
- ۲۵۴ زیارتنامه
- ۲۵۴ در زیارت ائمه سر من رای علیهم السلام
- ۲۵۴ مقام اول در زیارت دو امام معصوم
- ۲۵۵ زیارت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام
- ۲۵۶ زیارت والده امام قائم علیه السلام
- ۲۵۷ زیارت حکیمه دختر امام محمد تقی علیه السلام
- ۲۵۷ نماز امام حسن عسکری علیه السلام
- ۲۵۸ سامرا
- ۲۵۸ اسوه‌های بشریت (۱۱)
- ۲۵۸ امام حسن عسکری (ع)
- ۲۵۸ امامت آن حضرت
- ۲۵۹ امام عسکری (ع) در سامرا

- ۲۶۰ موقعیت امام در سامرا
- ۲۶۰ دورانهای بازداشت امام
- ۲۶۲ امام و ارتباط او با شیعیان
- ۲۶۵ اصحاب امام و حفظ میراث فرهنگی شیعه
- ۲۶۶ امام عسکری (ع) و یعقوب بن اسحاق الکندی
- ۲۶۷ کتب منسوب به امام عسکری (ع)
- ۲۶۸ رحلت امام عسکری (ع)
- ۲۶۸ امام حسن عسکری (ع) در سامرا
- ۲۷۰ لحظه‌های ناب سامرا
- ۲۷۰ مقدمه
- ۲۷۰ سامرا، مرکز خلافت عباسی، سال ۲۳۵ ق.
- ۲۷۱ سامرا، قلب شهر، سالهای نوجوانی
- ۲۷۱ سامرا، منزل حکیمه خاتون، سال ۲۵۴ ق.
- ۲۷۱ سامرا، اندیشه و آرمان امام
- ۲۷۱ سامرا، محله عسکر - سالهای امامت
- ۲۷۱ سامرا، در خلوت امام حسن عسکری (ع)
- ۲۷۲ سامرا، دکان روغن فروشی - سالهای امامت
- ۲۷۲ سامرا، زندان حکومتی - سالهای امامت
- ۲۷۲ سامرا، سرای عبدالله بن خاقان کارگزار خلیفه عباسی - سالهای امامت
- ۲۷۲ سامرا، در سوگ امام حسن عسکری (ع) - سال ۲۶۰ ق.
- ۲۷۳ سامرا، آغاز امامت مهدی (عج)
- ۲۷۳ منبع
- ۲۷۳ یادگارهای موعود سرداب سامرا
- ۲۷۳ اشاره

- ۲۷۳ مفهوم واژه سرداب
- ۲۷۴ سرداب غیبت
- ۲۷۶ موقعیت کنونی سرداب سامرا
- ۲۷۷ باب غیبت
- ۲۷۸ سرداب و مخالفان
- ۲۸۰ پاورقیها
- ۲۸۰ عروس سامرا
- ۲۸۳ حوزه علمیه سامرا
- ۲۸۳ دوره اول
- ۲۸۴ دوره دوم
- ۲۸۴ دوره سوم
- ۲۸۴ اسلوب تدریس
- ۲۸۵ فلسفه هجرت
- ۲۸۵ خورشید سامراء
- ۲۸۵ قسمت اول
- ۲۸۹ پی نوشت ها
- ۲۸۹ قسمت دوم
- ۲۹۳ پی نوشت ها
- ۲۹۳ سرداب سامرا
- ۲۹۴ تجمع اعتراض آمیز مردمی برای بازسازی حرمین عسگرین (ع) در سامرا
- ۲۹۵ پرده برداری از گنبد طلایی
- ۲۹۶ در رسانه و اینترنت
- ۲۹۶ اینترنت در خدمت اهل بیت (ع)
- ۲۹۷ کتابشناسی

- ۲۹۷ الف) کتابهای چاپی عربی
- ۲۹۸ ب) کتابهای چاپی فارسی
- ۲۹۹ ج) کتابهای اردو
- ۳۰۰ منبع
- ۳۰۰ درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

دانشتیهای حضرت امام حسن عسکری علیه السلام

مشخصات کتاب

سرشناسه: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۸۸ عنوان و نام پدید آور: دانشتیهای حضرت امام حسن عسکری علیه السلام / واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان. مشخصات نشر: اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۸۸. مشخصات ظاهری: نرم افزار تلفن همراه و رایانه موضوع: چهارده معصوم -- دانشتیهای موضوع: حسن بن علی (ع)، امام یازدهم، ق ۲۶۰ - ۲۳۲

زندگانی

حضرت امام حسن عسکری (ع)

مقدمه

امام حسن عسکری (ع) در سال ۲۳۲ هجری در مدینه چشم به جهان گشود. مادر والا گهرش سوسن یا سلیل زنی لایق و صاحب فضیلت و در پرورش نهات مراقبت را داشت، تا حجت حق را آن چنان که شایسته است پرورش دهد. این زن پرهیزگار در سفری که امام عسکری (ع) به سامرا کرد همراه امام بود و در سامرا از دنیا رحلت کرد. کنبه آن حضرت ابامحمد بود. صورت و سیرت امام حسن عسکری (ع) امام یازدهم صورتی گندمگون و بدنی در حد اعتدال داشت. ابروهای سیاه کمانی، چشمانی درشت و پیشانی گشاده داشت. دندانها درشت و بسیار سفید بود. خالی بر گونه راست داشت. امام حسن عسکری (ع) بیانی شیرین و جذاب و شخصیتی الهی با شکوه و وقار و مفسری کم مانند برای قرآن مجید بود. راه مستقیم عترت و شیوه صحیح تفسیر قرآن را به مردم و به ویژه برای اصحاب بزرگوارش - در ایام عمر کوتاه خود - روشن کرد.

دوران امامت

به طور کلی دوران عمر ۲۹ ساله امام حسن عسکری (ع) به سه دوره تقسیم می گردد: دوره اول ۱۳ سال است که زندگی آن حضرت در مدینه گذشت. دوره دوم ۱۰ سال در سامرا قبل از امامت. دوره سوم نزدیک ۶ سال امامت آن حضرت می باشد. دوره امامت حضرت عسکری (ع) با قدرت ظاهری بنی عباس رو در روی بود. خلفایی که به تقلید هارون در نشان دادن نیروی خود بلند پروازی هایی داشتند. امام حسن عسکری (ع) از شش سال دوران اقامتش، سه سال را در زندان گذراند. زندانبان آن حضرت صالح بن وصیف دو غلام ستمکار را بر امام گماشته بود، تا بتواند آن حضرت را - به وسیله آن دو غلام - آزار بیشتری دهد، اما آن دو غلام که خود از نزدیک ناظر حال و حرکات امام بودند تحت تأثیر آن امام بزرگوار قرار گرفته به صلاح و خوش رفتاری گراییده بودند. وقتی از این غلامان جویای حال امام شدند، می گفتند این زندانی روزها روزه دار است و شبها تا بامداد به عبادت و راز و نیاز با معبود خود سرگرم است و با کسی سخن نمیگوید. عبیدالله خاقان وزیر معتمد عباسی با همه غروری که داشت وقتی با حضرت عسکری ملاقات می کرد به احترام آن حضرت برمی خاست، و آن حضرت را بر مسند خود می نشاند. پیوسته می گفت: در سامره کسی را مانند آن حضرت ندیده‌ام، وی زاهدترین و داناترین مردم روزگار است. پسر عبیدالله خاقان می گفت: من پیوسته احوال آن حضرت را از مردم می پرسیدم. مردم را نسبت به او متواضع می یافتم. میدیدم همه مردم به بزرگواریش معترفند و دوستدار او می باشند. با آنکه امام (ع) جز با خواص شیعیان خود آمیزش نمی فرمود، دستگاه خلافت عباسی برای حفظ آرامش خلافت خود

بیشتر اوقات، آن حضرت را زندانی و ممنوع از معاشرت داشت. از جمله مسائل روزگار امام حسن عسکری (ع) یکی نیز این بود که از طرف خلافت وقت، اموال و اوقات شیعه، به دست کسانی سپرده می‌شد که دشمن آل محمد (ص) و جریانهای شیعی بودند، تا بدین گونه بنیه مالی نهضت تقویت نشود. چنانکه نوشته‌اند که احمد بن عبیدالله بن خاقان از جانب خلفا، والی اوقاف و صدقات بود در قم، و او نسبت به اهل بیت رسالت، نهایت مرتبه عداوت را داشت. نیز اصحاب امام حسن عسکری، متفرق بودند و امکان تمرکز برای آنان نبود، کسانی چون ابوعلی احمد بن اسحاق اشعری در قم و ابوسهل اسماعیل نوبختی در بغداد می‌زیستند، فشار و مراقبتی که دستگاه خلافت عباسی، پس از شهادت حضرت رضا (ع) معمول داشت، چنان دامن گسترده بود که جناح مقابل را با سخت‌ترین نوع درگیری واداشته بود. این جناح نیز طبق ایمان به حق و دعوت به اصول عدالت کلی، این همه سختی را تحمل می‌کرد، و لحظه‌ای از حراست (ونگهبانی) موضع غفلت نمی‌کرد. اینکه گفتیم: حضرت هادی (ع) و حضرت امام حسن عسکری (ع) هم از سوی دستگاه خلافت تحت مراقبت شدید و ممنوع از ملاقات با مردم بودند و هم امامان بزرگوار ما - جز با یاران خاص و کسانی که برای حل مشکلات زندگی مادی و دینی خود به آنها مراجعه می‌نمودند - کمتر معاشرت می‌کردند به جهت آن بود که دوران غیبت حضرت مهدی (ع) نزدیک بود، و مردم می‌بایست کم کم بدان خو گیرند، و جهت سیاسی و حل مشکلات خود را از اصحاب خاص که پرچمداران مرزهای مذهبی بودند بخواهند، و پیش آمدن دوران غیبت در نظر آنان عجیب نیاید. باری، امام حسن عسکری (ع) بیش از ۲۹ سال عمر نکرد ولی در مدت شش سال امامت و ریاست روحانی اسلامی، آثار مهمی از تفسیر قرآن و نشر احکام و بیان مسائل فقهی و جهت دادن به حرکت انقلابی شیعیانی که از راههای دور برای کسب فیض به محضر امام (ع) می‌رسیدند بر جای گذاشت. در زمان امام یازدهم تعلیمات عالی قرآنی و نشر احکام الهی و مناظرات کلامی جنبش علمی خاصی را تجدید کرد، و فرهنگ شیعی - که تا آن زمان شناخته شده بود - در رشته‌های دیگر نیز مانند فلسفه و کلام باعث ظهور مردان بزرگی چون یعقوب بن اسحاق کنندی، که خود معاصر امام حسن عسکری بود و تحت تعلیمات آن امام، گردید. در قدرت علمی امام (ع) - که از سرچشمه زلال ولایت و اهل بیت عصمت مایه ور بود - نکته‌ها گفته‌اند، از جمله: همین یعقوب بن اسحاق کنندی فیلسوف بزرگ عرب که دانشمند معروف ایرانی ابونصر فارابی شاگرد مکتب وی بوده است، در مناظره با آن حضرت در مانده گشت و کتابی را که بر رد قرآن نوشته بود سوزانید و بعدها از دوستان آن و در صف پیروان آن حضرت درآمد. شهادت امام حسن عسکری (ع) شهادت آن حضرت را روز جمعه هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ هجری نوشته‌اند. در کیفیت وفات آن امام بزرگوار آمده است: فرزند عبیدالله بن خاقان گوید روزی برای پدرم (که وزیر معتمد عباسی بود) خبر آوردند که ابن الرضا - یعنی حضرت امام حسن عسکری - رنجور شده، پدرم به سرعت تمام نزد خلیفه رفت و خبر را به خلیفه داد. خلیفه پنج نفر از معتمدان و مخصوصان خود با او همراه کرد. یکی از ایشان نحیر خادم بود که از محرمان خاص خلیفه بود، امر کرد ایشان را که پیوسته ملازم خانه آن حضرت باشند، و بر احوال آن حضرت مطلع گردند. و طیبی را مقرر کرد که هر بامداد و پسرین نزد آن حضرت برود، و از احوال او آگاه شود. بعد از دو روز برای پدرم خبر آوردند که مرض آن حضرت سخت شده است، و ضعف بر او مستولی گردیده. پس بامداد سوار شد، نزد آن حضرت رفت و اطبا را - که عموماً اطبای مسیحی و یهودی در آن زمان بودند - امر کرد که از خدمت آن حضرت دور نشوند و قاضی القضاة (داور داوران) را طلبید و گفت ده نفر از علمای مشهور را حاضر گردان که پیوسته نزد آن حضرت باشند. و این کارها را برای آن می‌کردند که آن زهری که به آن حضرت داده بودند بر مردم معلوم نشود و نزد مردم ظاهر سازند که آن حضرت به مرگ خود از دنیا رفته، پیوسته ایشان ملازم خانه آن حضرت بودند تا آنکه بعد از گذشت چند روز از ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ ه. ق آن امام مظلوم در سن ۲۹ سالگی از دار فانی به سرای باقی رحلت نمود. بعد از آن خلیفه متوجه تفحص و تجسس فرزند حضرت شد، زیرا شنیده بود که فرزند آن حضرت بر عالم مستولی خواهد شد، و اهل باطل را منقرض خواهد کرد ... تا دو سال تفحص احوال او می‌کردند ... این جستجوها و پژوهشها نتیجه هراسی بود که معتصم عباسی و خلفای

قبل و بعد از او - از طریق روایات مورد اعتمادی که به حضرت رسول الله (ص) می‌پیوست، شنیده بودند که از نرگس خاتون و حضرت امام حسن عسکری فرزندی پاک گهر ملقب به مهدی آخر الزمان - همنام با رسول اکرم (ص) ولادت خواهد یافت و تخت ستمگران را واژگون و به سلطه و سلطنت آنها خاتمه خواهد داد. بدین جهت به بهانه‌های مختلف در خانه حضرت عسکری (ع) رفت و آمد بسیار می‌کردند، و جستجو می‌نمودند تا از آن فرزند گرامی اثری بیابند و او را نابود سازد. به راستی داستان نمرود و فرعون در ظهور حضرت ابراهیم (ع) و حضرت موسی (ع) تکرار می‌شد. حتی قابله‌هایی را گماشته بودند که در این کار مهم پی جویی کنند. اما خداوند متعال - چنانکه در فصل بعد خواهید خواند - حجت خود را از گزند دشمنان و آسیب زمان حفظ کرد، و همچنان نگاهداری خواهد کرد تا مأموریت الهی خود را انجام دهد. باری، علت شهادت آن حضرت را سومی می‌دانند که معتمد عباسی در غذا به آن حضرت خوراند و بعد، از کردار زشت خود پشیمان شد. بناچار اطبای مسیحی و یهودی که در آن زمان کار طبابت را در بغداد و سامره به عهده داشتند، به ویژه در مأموریت‌هایی که توطئه قتل امام بزرگواری مانند امام حسن عسکری (ع) در میان بود، برای معالجه فرستاد. البته از این دلسوزی‌های ظاهری هدف دیگری داشت، و آن خشنود ساختن مردم و غافل نگهداشتن آنها از حقیقت ماجرا بود. بعد از آگاه شدن شیعیان از خبر درگذشت جانگداز حضرت امام حسن عسکری (ع) شهر سامره را غبار غم گرفت و از سوی صدای ناله و گریه برخاست. مردم آماده سوگواری و تشییع جنازه آن حضرت شدند.

ماجرای جانشین بر حق امام عسکری

ابوالادیان می‌گوید: من خدمت حضرت امام حسن عسکری (ع) می‌کردم. نامه‌های آن حضرت را به شهرها می‌بردم. در مرض موت، روزی من را طلب فرمود و چندنامه‌ای نوشت به مدائن تا آنها را برسانم. سپس امام فرمود: پس از پانزده روز باز داخل سامره خواهی شد و صدای گریه و شیون از خانه من خواهی شنید، و در آن موقع مشغول غسل دادن من خواهند بود. ابوالادیان به امام عرض می‌کند: ای سید من، هرگاه این واقعه دردناک روی دهد، امامت با کیست؟ فرمود: هر که جواب نامه من را از تو طلب کند. ابوالادیان می‌گوید: دوباره پرسیدم علامت دیگری به من بفرما. امام فرمود: هر که بر من نماز گزارد. ابوالادیان می‌گوید: باز هم علامت دیگری بگو تا بدانم. امام می‌گوید: هر که بگوید که در همین چه چیز است او امام شماس است. ابوالادیان می‌گوید: مهابت و شکوه امام باعث شد که نتوانم چیز دیگری بیرسم. رفتم و نامه‌ها را رساندم و پس از پانزده روز برگشتم. وقتی به در خانه امام رسیدم صدای شیون و گریه از خانه امام بلند بود. داخل خانه امام، جعفر کذاب برادر امام حسن عسکری را دیدم که نشسته، و شیعیان به او تسلیم می‌دهند و به امامت او تهنیت می‌گویند. من از این بابت بسیار تعجب کردم پیش رفتم و تعزیت و تهنیت گفتم. اما او جوابی نداد و هیچ سؤالی نکرد. چون بدن مطهر امام را کفن کرده و آماده نماز گزاردن بود، خادمی آمد و جعفر کذاب را دعوت کرد که بر برادر خود نماز بخواند. چون جعفر به نماز ایستاد، طفلی گندمگون و پیچیده موی، گشاده دندانی مانند پاره ماه بیرون آمد و ردای جعفر را کشید و گفت: ای عمو پس بایست که من به نماز سزاوارترم. رنگ جعفر دگرگون شد. عقب ایستاد. سپس آن طفل پیش آمد و بر پدر نماز گزارد و آن جناب را در پهلوی امام علی النقی علیه السلام دفن کرد. سپس رو به من آورد و فرمود: جواب نامه‌ها را که با تو است تسلیم کن. من جواب نامه رابه آن کودک دادم. پس حاجزوشا از جعفر پرسید: این کودک که بود، جعفر گفت: به خدا قسم من او را نمی‌شناسم و هرگز او را ندیده‌ام. در این موقع، عده‌ای از شیعیان از شهر قم رسیدند، چون از وفات امام (ع) با خبر شدند، مردم به جعفر اشاره کردند. چند تن از آن مردم نزد جعفر رفتند و از او پرسیدند: بگو که نامه‌هایی که داریم از چه جماعتی است و مالها چه مقدار است؟ جعفر گفت: ببینید مردم از من علم غیب می‌خواهند ظاهر شد و از قول امام گفت: ای مردم قم با شما نامه‌هایی است از فلاان و فلاان و همیانی (کیسه‌ای) که در آن هزار اشرفی است که در آن ده اشرفی است با روکش طلا. شیعیانی که از قم آمده بودند گفتند: هر کس تو را فرستاده است امام زمان است این نامه‌ها و همیان را

به او تسلیم کن. جعفر کذاب نزد معتمد خلیفه آمد و جریان واقعه را نقل کرد. معتمد گفت: بروید و در خانه امام حسن عسکری (ع) جستجو کنید و کودک را پیدا کنید. رفتند و از کودک اثری نیافتند. ناچار صیقل کنیز حضرت امام عسکری (ع) را گرفتند و مدتها تحت نظر داشتند به تصور اینکه او حامله است. ولی هرچه بیشتر جستجو کردند یافتند. خداوند آن کودک مبارک قدم را حفظ کرد و تا زمان ما نیز در کنف حمایت حق است و به ظاهر از نظرها پنهان می‌باشد. درود خدای بزرگ بر او باد.

شناخت مختصری از زندگانی امام عسکری

امام عسکری، یازدهمین پیشوای شیعیان، در سال ۲۳۲ ه. ق چشم به جهان گشود (۱). پدرش امام دهم، حضرت هادی - علیه السلام - و مادرش بانوی پارسا و شایسته، «حَدِيثَه»، است (۲) که برخی، از او بنام «سوسن» یاد کرده‌اند (۳). این بانوی گرامی، از زنان نیکو کار و دارای بینش اسلامی بود و در فضیلت او همین بس که پس از شهادت امام حسن عسکری - علیه السلام - پناهگاه و نقطه اتکای شیعیان در آن مقطع زمانی بسیار بحرانی و پر اضطراب بود (۴). از آنجا که پیشوای یازدهم به دستور خلیفه عباسی در «سامرا»، در محله «عسکر» سکونت (اجباری) داشت، به همین جهت «عسکری» نامیده می‌شود (۵). از مشهورترین القاب دیگر حضرت، «نقی» و «زکی» (۶) و کنیه‌اش «ابو محمد» است. او ۲۲ ساله بود که پدر ارجمندش به شهادت رسید. مدت امامتش ۶ سال و عمر شریفش ۲۸ سال بود، در سال ۲۶۰ ه. ق به شهادت رسید و در خانه خود در سامرا در کنار مرقد پدرش به خاک سپرده شد (۷).

خلفای معاصر حضرت

امام عسکری - علیه السلام - در مدت کوتاه امامت خویش با سه نفر از خلفای عباسی که هر یک از دیگری ستمگرتر بودند، معاصر بود، این سه تن عبارتند از: ۱ - المعتز بالله (۲۵۲ - ۲۵۵) ۲ - المهتدی بالله (۲۵۵ - ۲۵۶) ۳ - المعتمد بالله (۲۵۶ - ۲۷۹) خلفای عباسی که روز نخست به نام طرفداری از علویان و به عنوان گرفتن انتقام آنان از بنی امیه قیام کردند، آنچه را که قبلاً به مردم وعده داده بودند، نادیده گرفته و مانند خلفای بنی امیه و بلکه بدتر از آنان ستمگری و خود کامگی را آغاز کردند. برای ارائه کارنامه سیاه خلفای عباسی که با امام عسکری - علیه السلام - معاصر بودند، ذیلاً به حوادث دوران حکومت و چگونگی زمامداری آنان را به صورت فشرده اشاره می‌کنیم: ۱ - معتز وی فرزند متوکل عباسی است که پس از برکناری مستعین در سال ۲۵۲ زمام امور را به دست گرفت و راه پیشینیان را تعقیب کرد. پس از قتل متوکل، ترکان بر امور کشور مسلط شدند و به جای اینکه خلیفه فرمانده آنان باشد، خلیفه را به زیر فرمان خود در آوردند، به گونه‌ای که اگر خلیفه به خواسته‌های آنان تن نمی‌داد، نقشه برکناری یا قتل او را می‌کشیدند. داستانی که ذیلاً یاد آور می‌شویم گواه این معنا است: روزی «معتز» گروهی از همفکران و محرمان اسرار خود را در مجلسی گرد آورد سپس ستاره شناسی را احضار کردند تا مدت خلافت وی را تعیین کند. در این موقع ظریفی که در مجلس بود، گفت: من بیش از ستاره شناس، از مدت خلافت و عمر او آگاهم. آنگاه نظریه خود را چنین بیان کرد: تا روزی که ترکان هوادار خلیفه هستند و دوام حکومت او را بخواهند، او بر مسند خلافت مستقر خواهد بود و روزی که مورد خشم آنان قرار گیرد و علاقه آنان از او قطع شود، آن روز پایان حکومت او خواهد بود! (۸)

قتل معتز

بر اثر نفوذ و تسلط ترکان در دربار خلافت، وضع به گونه‌ای بود که خلیفه یک مقام تشریفاتی بیش نبود و رفتی امور عملاً در دست ترکان قرار داشت. روزی گروهی از ترکان وارد قصر معتز شدند و او را کشان کشان به اتاقی بردند، آنگاه او را با چوب و چماق کتک زده و پیراهنش را سوزاندند و او را در حیاط قصر زیر آفتاب نگه داشتند. آفتاب آن روز به قدری گرم بود که زمین

مانند تنور داغ بود و هیچ کس نمی‌توانست دو پای خود را بر روز زمین بگذارد و ناچار بود به اصطلاح پا بپا شود. در این موقع ترکان او را از مقام خلافت خلع کردند و گروهی را بر این خلع گواه گرفتند. سپس به منظور قتل خلیفه معزول تصمیم گرفتند او را به یک نفر بسپارند تا در اثر گرسنگی و تشنگی و شکنجه‌های فراوان به زندگی او خاتمه دهد. بدین گونه خلیفه را در حالی که نیمه جانی در بدن داشت، در سردابی جا دادند و درب سرداب را با خشت و گچ مسدود کردند و معتز به همان حالت زنده به گور شد! (۹) ۲ مهتدی «مهتدی»، دومین خلیفه معاصر امام یازدهم، و چهاردهمین خلیفه عباسی بود که پس از قتل برادرش «معتز» در سال ۲۵۵ هـ بر مسند خلافت تکیه زد. مهتدی نیز بسان برادر، استقلال در کارها نداشت و پیوسته بازیچه دست ترکان دربار عباسی بود. مهتدی، در قیاس با دیگر خلفای عباسی، فردی معتدل بود، و از نظر اخلاق و رفتار بی‌شبهت به «عمر بن عبدالعزیز» در میان خلفای بنی امیه نبود. او گاهی می‌گفت: در میان خلفای اموی حداقل یک فرد پاکدامن (عمر بن عبدالعزیز) وجود داشت، برای ما بسیار شرم آور است که در میان خلفای عباسی کسی شبیه و مانند او نباشد؛ از اینرو او نیز همچون عمر بن عبدالعزیز تا حدودی به شکایات مردم رسیدگی می‌کرد و در غذا و لباس و امور اقتصادی میانه روی را رعایت می‌نمود. او پس از رسیدن به خلافت، دربار را از مظاهر تشریفات و اشرافی‌گری پاکسازی و بساط میگزاری را جمع کرد. مورخان در این زمینه داد سخن داده او را به این مناسبت ستوده‌اند (۱۰). البته به نظر می‌رسد که انگیزه مهتدی در این حرکت، ملاحظات اجتماعی و سیاسی بوده است. او این معنا را درک می‌کرد که در جامعه اسلامی افرادی به مراتب از او بهتر و آگاهتر و شایسته‌تر وجود دارند و با وجود چنین شخصیهایی او باید زمام کار مسلمانان را به آنان بسپارد و خود از صحنه سیاست و زمامداری کنار برود و با این ژست‌ها می‌خواست پایگاه مردمی پیدا کند، و گرنه شخصی که به قول برخی از مورخان، روزها روزه می‌گرفت و با نان و سرکه و نمک افطار می‌کرد (۱۱)، باید آنچنان هوسهای نفسانی خویش را سرکوب کرده باشد که خلافت را به چیزی نخرد، در صورتی که می‌بینیم او تا آخرین لحظه عمر و تا روزی که مانند برادر خود معتز کشته شد، بر مسند خلافت تکیه زده بود. تاریخ از این زمامداران زیاد دیده و بسیار بعید است که این نوع کارها انگیزه الهی داشته باشد. روشنترین گواه بر دنیاطلبی و طغیانگری مهتدی این است که وی امام عسکری را به زندان فرستاد و در دوران حکومت او تا شبی که کشته شد امام در زندان به سر می‌برد و حتی تصمیم داشت امام را به قتل برساند.

(۱۲) ۳ - معتمد سومین خلیفه معاصر امام عسکری - علیه السلام - معتمد عباسی است. چهار سال از دوران امامت حضرت عسکری - علیه السلام - در دوران حکومت او سپری شده است. معتمد در سال ۲۲۹ متولد شد و در سال ۲۵۶ به وسیله ترکان به خلافت رسید و در سال ۲۷۹ درگذشت. اگر مورخان درباره مهتدی (پسر عموی معتمد) (۱۳) مطالبی تمجید آمیز نوشته و تا حدی او را ستوده‌اند، در مقابل، در بیان فساد اخلاق معتمد داد سخن داده‌اند و اتفاق نظر دارند که او شیفته عیاشی و خوشگذرانی بود و آنچه برای او مطرح نبود کار و گرفتاریهای مردم بود. از این جهت مردم نیز از او روی گردان بودند و چشم امید به برادر او «موفق» (طلحه) دوخته بودند زیرا به علت آنکه او بشدت در فساد اخلاق و شهوات غوطه ور شده بود (۱۴)، برادرش «موفق» زمام امور را به دست گرفته بود. مورخان در باب اقتدار «موفق» در عصر معتمد می‌نویسند: گرچه زمام خلافت بظاهر در دست «معتمد» بود، اما در واقع گرداننده خلافت «موفق» بود و برای معتمد از خلافت نامی بیش نبود. (۱۵) اوضاع سیاسی، اجتماعی عصر امام عسکری (ع) چنانکه دیدیم، خلفای عباسی از هر گونه اعمال فشار و محدودیت نسبت به امامان دریغ نمی‌کردند و این فشارها در عصر امام جواد و امام هادی و امام عسکری در سامرا به اوج خود رسید. شدت این فشارها به قدری بود که سه پیشوای بزرگ شیعه که در مرکز حکومت آنها (سامرا) می‌زیستند، با عمر کوتاهی جام شهادت نوشیدند: امام جواد در سن ۲۵ سالگی، امام هادی در سن ۴۱ سالگی و امام عسکری در سن ۲۸ سالگی که جمعاً ۹۲ سال می‌شود؛ و این حاکی از شدت فشارها و صدمات رسیده بر آنها می‌باشد. ولی در این میان، فشارها و محدودیتهای زمان امام حسن عسکری، به دو علت، از دو پیشوای دیگر بیشتر بود: ۱ - در زمان امام عسکری - علیه السلام - شیعه به صورت یک قدرت عظیم در عراق درآمده بود و همه مردم می‌دانستند که این گروه به خلفای وقت

معارض بوده و حکومت هیچ یک از عباسیان را مشروع و قانونی نمی‌داند، بلکه معتقد است امامت الهی در فرزندان علی - علیه السلام - باقی است، و در آن زمان شخصیت ممتاز این خانواده امام حسن عسکری - علیه السلام - بود. گواه قدرت شیعیان، اعتراف «عبید الله»، وزیر «معمد» عباسی، به این موضوع است. توضیح اینکه پس از شهادت حضرت عسکری، برادرش جعفر «کذاب» نزد عبید الله رفت و گفت: منصب برادرم را به واگذار، من در برابر آن سالیانه بیست هزار دینار به تو می‌دهم. وزیر به او پرخاش کرد و گفت: احمق! خلیفه آن قدر به روی کسانی که پدر و برادر تو را امام می‌دانند، شمشیر کشید تا بلکه بتواند آنان را از این عقیده برگرداند، ولی نتوانست، و با تمام کوشش‌هایی که کرد توفیقی به دست نیاورد، اینک اگر تو در نظر شیعیان امام باشی نیازی به خلیفه و غیر خلیفه نداری و اگر در نظر آنان چنین مقامی نداشته باشی، کوشش ما، در این راه کوچکترین فایده‌ای نخواهد داشت. (۱۶) ۲ - خاندان عباسی و پیروان آنان، طبق روایات و اخبار متواتر، می‌دانستند مهدی موعود که تار و مار کننده کلیه حکومت‌های خودکامه است، از نسل حضرت عسکری - علیه السلام - خواهد بود، به همین جهت پیوسته مراقب وضع زندگی او بودند تا بلکه بتوانند فرزند او را به چنگ آورده و نابود کنند (همچون تلاش بیهوده فرعونیان برای نابودی موسی!) چنانکه در جریان شهادت امام توضیح خواهیم داد. به دلایل یاد شده در بالا، فشار و اختناق در مورد پیشوای یازدهم فوق العاده شدید بود و از هر طرف او را تحت کنترل و نظارت داشتند. حکومت عباسی به قدری از نفوذ و موقعیت مهم اجتماعی امام نگران بود که امام را ناگزیر کرده بود هر هفته روزهای دوشنبه و پنجشنبه در دربار حاضر شود. (۱۷) (۱۸) دربار عباسی به قدری وحشت داشت که به این مقدار کفایت نکرد، بلکه «معتز» امام را بازداشت و زندانی کرد (۱۹) و حتی به «سعید حاجب» دستور داد امام را به سمت کوفه حرکت داده و در راه او را به قتل برساند، ولی پس از سه روز، ترکان، خود او را به هلاکت رساندند (۲۰) / پس از او «مهدی» نیز امام را بازداشت و زندانی کرد و تصمیم به قتل حضرت داشت که خداوند مهلت نداد و ترکان بر ضد او شوریدند و وی را به قتل رساندند (۲۱).

تدابیر امنیتی امام عسکری (ع)

علاوه بر آنچه گفتیم، اسناد و شواهد دیگری در دست است که از یک سو عمق شیطنت و وسعت نقشه‌های خائنانه دربار عباسی در مورد امام و یارانش را نشان می‌دهد، و از سوی دیگر هشیاری و تدابیر امنیتی امام را بخوبی جلوه گر می‌سازد که از آن جمله چند مورد یاد شده در زیر را می‌توان نام برد: ۱ - «ابو هاشم داود بن قاسم جعفری» (۲۲) می‌گوید: ما چند نفر در زندان بودیم که «امام عسکری» و برادرش «جعفر» را وارد زندان کردند. برای عرض ادب و خدمت، به سوی حضرت شتافتیم و گرد ایشان جمع شدیم. در زندان، مردی «جمعی» (خ ل: عجمی) بود و ادعا می‌کرد که از علویان است. امام متوجه حضور وی شد و گفت: اگر در جمع شما فردی که از شما نیست نمی‌بود، می‌گفتم کی آزاد می‌شوید. آنگاه به مرد «جمعی» اشاره کرد که بیرون رود، و او بیرون رفت. سپس فرمود: این مرد از شما نیست، از او بر حذر باشید، او گزارشی از آنچه گفته‌اید برای خلیفه تهیه کرده که هم اکنون در میان لباسهای اوست. یکی از حاضران او تفتیش کرد و گزارش را که در لای لباس پنهان کرده بود، کشف کرد، مطالب مهم و خطرناکی درباره ما نوشته بود. (۲۳) این حادثه نشان می‌دهد که حتی در زندان هم برای کنترل امام و شیعیان، مأمور مخفی گماشته بودند. ۲ - یکی از یاران امام بنام «احمد بن اسحاق» می‌گوید: به حضور امام رسیدم و از او درخواست کردم که چیزی بنویسد و من خط او ببینم تا اگر نامه‌ای از او رسید، خطش را بشناسم (و دشمن نتواند بنام امام نامه جعل کند) امام فرمود: خط من، گاهی با قلم باریک و گاهی با قلم پهن است، اگر چنین تفاوتی مشاهده کردی نگران نباش (... ۲۴) ۳ - یکی از یاران امام می‌گوید: ما گروهی بودیم که وارد سائرا شدیم و مترصد روزی بودیم که امام از منزل خارج شود تا بتوانیم او را در کوچه و خیابان ببینیم. در این هنگام نامه‌ای به این مضمون از طرف امام به ما رسید: هیچ کدام بر من سلام نکنید، هیچ کس از شما به سوی من اشاره نکند،

زیرا برای شما خطر جانی دارد! (۲۵) ۴ - «عبدالعزیز بلخی» می‌گوید: روزی در خیابان منتهی به بازار گوسفند فروش‌ها نشسته بودم. ناگهان امام حسن عسکری را دیدم که به سوی دروازه شهر حرکت می‌کرد. در دلم گفتم: خوب است فریاد کنم که: مردم! این حجت خدا است، او را بشناسید. ولی با خود گفتم در این صورت مرا می‌کشند! امام وقتی به کنار من رسید و من به او نگرستم، انگشت سبابه را بر دهان گذاشت و اشاره کرد که سکوت! من بسرعت پیش رفتم و بوسه بر پاهای او زدم. فرمود: مواظب باش، اگر فاش کنی، هلاک می‌شوی! شب آن روز به حضور امام رسیدم. فرمود: باید رازداری کنید و گرنه کشته می‌شوید، خود را به خطر نیندازید. (۲۶) ۵ - در زمان امام عسکری - علیه السلام - شخصی از علویان به عزم کسب و کار از سائرا بیرون آمده و به سوی بلاد جبل (قسمتهای کوهستانی غرب ایران تا همدان و قزوین) رفت. شخصی از دوستان امام از مردم «حلوان» (پل ذهاب) به او برخورد کرد و پرسید: از کجا آمده‌ای؟ - از سائرا. - آیا فلاخن محله و فلاخن کوچه را می‌شناسی؟ - آری. - از حسن بن علی خبری داری؟ - نه. - برای چه به جبل آمده‌ای؟ - برای کسب و کار. - من پنجاه دینار دارم، آن را بگیر و با هم به سائرا برویم و مرا به خانه حسن بن علی (عسکری) برسان. علوی پذیرفت و او را به خانه امام برد (... ۲۷) این ماجرا بخوبی نشان می‌دهد که به واسطه کنترل بسیار شدید حکومت، دسترسی به امام تا چه حد دشوار بوده است. از طرف دیگر، مبلغی که مرد حلوانی - در برابر راهنمایی او به خانه حضرت - به شخص علوی پرداخت، نشانه اهمیت دیدار با امام در آن روزگار است، زیرا پنجاه دینار در آن زمان مبلغ قابل توجهی بوده است، چه، ارزش یک دینار در آن زمان را برخی از دانشمندان، معادل یک شتر دانسته‌اند (۲۸)، بنابراین این پنجاه دینار از نظر قدرت خرید در آن زمان، مثل این بوده است که کسی در زمان ما، قیمت پنجاه شتر را بپردازد! ابعاد هفتگانه فعالیت امام عسکری (ع) امام عسکری، با وجود همه این فشارها و کنترل‌ها و مراقبت‌های بی وقفه حکومت عباسی، یک سلسله فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی و علمی در جهت حفظ اسلام و مبارزه با افکار ضد اسلامی انجام می‌داد که می‌توان آنها را بدین گونه خلاصه کرد: ۱ - کوشش‌های علمی در دفاع از آیین اسلام و رد اشکال‌ها و شبهات مخالفان، و نیز تبیین اندیشه صحیح اسلامی، ۲ - ایجاد شبکه ارتباطی با شیعیان مناطق مختلف از طریق نمایندگان و اعزام پیک‌ها و ارسال پیامها، ۳ - فعالیت‌های سرّی سیاسی بر رغم تمامی کنترل‌ها و مراقبت‌های حکومت عباسی، ۴ - حمایت و پشتیبانی مالی از شیعیان، بویژه یاران خاص خود، ۵ - تقویت و توجیه سیاسی رجال و عناصر مهم شیعه در برابر مشکلات، ۶ - استفاده گسترده از آگاهی غیبی برای جلب منکران امامت و دلگرمی شیعیان، ۷ - آماده سازی شیعیان برای دوران غیبت فرزند خود امام دوازدهم اینک هر کدام از این فعالیتها، را جداگانه توضیح می‌دهیم ۱ - کوشش‌های علمی گرچه امام عسکری به حکم شرائط نامساعد و محدودیت بسیار شدیدی که حکومت عباسی برقرار کرده بود، موفق به گسترش دانش دامنه دار خود در سطح کل جامعه نشد، اما در عین حال، با همان فشار و خفقان شاگردانی تربیت کرد که هر کدام به سهم خود در نشر و گسترش معارف اسلام و رفع شبهات دشمنان نقش مؤثری داشتند «شیخ طوسی» - ره - تعداد شاگردان حضرت را متجاوز از صد نفر ثبت کرده است (۲۹) که در میان آنان چهره‌های روشن، شخصیت‌های برجسته و مردان وارسته‌ای مانند: احمد بن اسحاق اشعری قمی، ابو هاشم داود بن قاسم جعفری، عبدالله بن جعفر حمیری، ابو عمرو عثمان بن سعید عمری، علی بن جعفر و محمد بن حسن صفّار به چشم می‌خورند که شرح خدمات و کوشش‌های آنان در این کتاب نمی‌گنجد و زندگینامه پر افتخار و آموزنده آنان را می‌توان در کتب رجال خواند علاوه بر تربیت این شاگردان، گاهی چنان مشکلات و تنگنمایی برای مسلمانان پیش می‌آمد که جز حضرت عسکری کسی از عهده حل آنها بر نمی‌آمد. امام در این گونه مواقع، در پرتو علم امامت، با یک تدبیر فوق العاده، بن بست را می‌شکست و مشکل را حل می‌کرد. برای این مطلب می‌توان دو نمونه ذکر کرد: الف - اشتباه فیلسوف! «ابن شهر آشوب» می‌نویسد: «اسحاق کندی» که از فلاسفه اسلام و عرب به شمار می‌رفت و در عراق اقامت داشت (۳۰)، کتابی تألیف نمود به نام «تناقضهای قرآن»! او مدتهای زیادی در منزل نشسته و گوشه نشینی اختیار کرده و خود را به نگارش آن کتاب مشغول ساخته بود. روزی یکی از شاگردان او به محضر امام عسکری - علیه السلام شرفیاب شد.

هنگامی که چشم حضرت به او افتاد، فرمود: آیا در میان شما مردی رشید وجود ندارد که گفته‌های استادتان «کندی» را پاسخ گوید؟ شاگرد عرض کرد: ما همگی از شاگردان او هستیم و نمی‌توانیم به اشتباه استاد اعتراض کنیم. امام فرمود: اگر مطالبی به شما تلقین و تفهیم شود می‌توانید آن را برای استاد نقل کنید؟ شاگرد گفت: آری، امام فرمود: از اینجا که برگشتی به حضور استاد برو و با او به گرمی و محبت رفتار نما و سعی کن با او انس و الفت پیدا کنی. هنگامی که کاملاً انس و آشنایی به عمل آمد، به او بگو: مسئله‌ای برای من پیش آمده است که غیر از شما کسی شایستگی پاسخ آن را ندارد و آن مسئله این است که: آیا ممکن است گوینده قرآن از گفتار خود معانی ای غیر از آنچه شما حدس می‌زنید اراده کرده باشد؟ او در پاسخ خواهد گفت: بلی، ممکن است چنین منظوری داشته باشد. در این هنگام بگو شما چه می‌دانید، شاید گوینده قرآن معانی دیگری غیر از آنچه شما حدس می‌زنید، اراده کرده باشد و شما الفاظ او را در غیر معنای خود به کار برده‌اید؟ امام در اینجا اضافه کرد: او آدم باهوشی است، طرح این نکته کافی است که او را متوجه اشتباه خود کند شاگرد به حضور استاد رسید و طبق دستور امام رفتار نمود تا آنکه زمینه برای طرح مطلب مساعد گردید. سپس سؤال امام را به این نحو مطرح ساخت: آیا ممکن است گوینده‌ای سخنی بگوید و از آن مطلبی اراده کند که به ذهن خواننده نیاید؟ و به دیگر سخن: مقصود گوینده چیزی باشد مغایر با آنچه در ذهن مخاطب است؟ فیلسوف عراقی با کمال دقت به سؤال شاگرد گوش داد و گفت: سؤال خود را تکرار کن. شاگرد سؤال را تکرار نمود. استاد تأملی کرد و گفت: آری، هیچ بعید نیست امکان دارد که چیزی در ذهن گوینده سخن باشد که به ذهن مخاطب نیاید و شنونده از ظاهر کلام گوینده چیزی بفهمد که وی خلاف آن را اراده کرده باشد استاد که می‌دانست شاگرد او چنین سؤالی را از پیش خود نمی‌تواند مطرح نماید و در حدّ اندیشه او نیست، رو به شاگرد کرد و گفت: تو را قسم می‌دهم که حقیقت را به من بگویی، چنین سؤالی از کجا به فکر تو خطور کرد؟ شاگرد: چه ایرادی دارد که چنین سؤالی به ذهن خود من آمده باشد؟ استاد: نه، تو هنوز زود است که به چنین مسائلی رسیده باشی، به من بگو این سؤال را از کجا یاد گرفته‌ای؟ شاگرد: حقیقت این است که، «ابو محمد» (امام حسن عسکری - علیه السلام) - مرا با این سؤال آشنا نمود استاد: اکنون واقع امر را بگو. سپس افزود: چنین سؤالی تنها زبینه این خاندان است (آنان هستند که می‌توانند حقیقت را آشکار سازند) (۳۱) آنگاه استاد با درک واقعیت و توجه به اشتباه خود، دستور داد آتشی روشن کردند و آنچه را که به عقیده خود درباره «تناقضهای قرآن» نوشته بود تماماً سوزاند! (۳۲) ب - مشت راهب باز می‌شود! یک سال در سامرا قحطی سختی پیش آمد. «معمد»، خلیفه وقت، فرمان داد مردم به نماز استسقا (طلب باران) بروند. مردم سه روز پی در پی برای نماز به مصلاً رفتند و دست به دعا برداشتند، ولی باران نیامد. روز چهارم «جائلیق»، بزرگ اسقفان مسیحی، همراه مسیحیان و راهبان به صحرا رفت. یکی از راهبان هر وقت دست خود را به سوی آسمان بلند می‌کرد بارانی درشت فرو می‌بارید. روز بعد نیز جائلیق همان کار را کرد و آنقدر باران آمد که دیگر مردم تقاضای باران نداشتند، و همین امر موجب شگفت مردم و نیز شک و تردید و تمایل به مسیحیت در میان بسیاری از مسلمانان شد. این وضع بر خلیفه ناگوار آمد و ناگزیر امام را که زندانی بود، به دربار خواست و گفت: امت جدت را دریاب که گمراه شدند! امام فرمود: از جائلیق و راهبان بخواه که فردا سه شنبه به صحرا بروند خلیفه گفت: مردم دیگر باران نمی‌خواهند، چون به قدر کافی باران آمده است، بنابراین به صحرا رفتن چه فایده‌ای دارد؟ امام فرمود: برای آنکه ان شاء الله تعالی شک و شبهه را برطرف سازم خلیفه فرمان داد پیشوای مسیحیان همراه راهبان سه شنبه به صحرا رفتند. امام عسکری - علیه السلام - نیز در میان جمعیت عظیمی از مردم به صحرا آمد. آنگاه مسیحیان و راهبان برای طلب باران دست به سوی آسمان برداشتند. آسمان ابری شد و باران آمد. امام فرمان دست راهب معینی را بگیرند و آنچه در میان انگشتان اوست بیرون آوردند. در میان انگشتان او استخوان سیاه فامی از استخوانهای آدمی یافتند. امام استخوان را گرفت، در پارچه‌ای پیچید و به راهب فرمود: اینک طلب باران کن! راهب این بار نیز دست به آسمان برداشت، اما به عکس ابر کنار رفت و خورشید نمایان شد! مردم شگفت زده شدند. خلیفه از امام پرسید: این استخوان چیست؟ امام فرمود: این استخوان پیامبری از

پیامبران الهی است که از قبور برخی پیامبران برداشته‌اند و استخوان هیچ پیامبری ظاهر نمی‌گردد جز آنکه باران نازل می‌شود. خلیفه امام را تحسین کرد. استخوان را آزمودند، دیدند همان طور است که امام می‌فرماید این حادثه باعث شد که امام از زندان آزاد شود و احترام او در افکار عمومی بالا رود. در این هنگام امام از فرصت استفاده کرده و آزادی یاران خود را که با آن حضرت در زندان بودند، از خلیفه خواست و او نیز خواسته حضرت را به جا آورد (۳۳) ۲- ایجاد شبکه ارتباطی با شیعیان در زمان امام عسکری - علیه السلام - تشیع در مناطق مختلف و شهرهای متعددی گسترش و شیعیان در نقاط فراوانی تمرکز یافته بودند. شهرها و مناطقی مانند: کوفه، بغداد، نیشابور، قم، آبه (آوه)، مدائن، خراسان، یمن ری آذربایجان، سامرا، جرجان و بصره از پایگاههای شیعیان به شمار می‌رفتند. در میان این مناطق، به دلائلی، سامرا، کوفه بغداد قم و نیشابور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود (۳۴) گستردگی و پراکندگی مراکز تجمع شیعیان، وجود سازمان ارتباطی منظمی را ایجاب می‌کرد تا پیوند شیعیان را با حوزه امامت از یک سو، و ارتباط آنان را با همدیگر از سوی دوم برقرار سازد، و از این رهگذر، آنان را از نظر دینی و سیاسی رهبری و سازماندهی کند این نیاز، از زمان امام نهم احساس می‌شد و چنانکه در سیره آن حضرت و امام دهم توضیح دادیم، شبکه ارتباطی و کالت و نصب نمایندگان در مناطق گوناگون، به منظور برقراری چنین سیستمی، از آن زمان به مورد اجرا گذاشته می‌شد این برنامه در زمان امام عسکری - علیه السلام - نیز تعقیب گردید: به گواهی اسناد و شواهد تاریخی، امام عسکری - علیه السلام - نمایندگان از میان چهره‌های درخشان و شخصیت‌های برجسته شیعیان، برگزیده، در مناطق متعدد منصوب کرده و با آنان در ارتباط بود و از این طریق پیروان تشیع را در همه مناطق زیر نظر داشت. از میان این نمایندگان، می‌توان از «ابراهیم بن عبده»، نماینده امام در «نیشابور»، یاد کرد امام طی نامه مفصلی خطاب به «اسحاق بن اسماعیل» و شیعیان نیشابور، پس از توضیح نقش امامت در هدایت امت اسلامی، تشریح ضرورت و اهمیت پیروی از امامان و هشدار از سرپیچی از فرمان امام نوشت ...: «ای اسحاق! تو فرستاده من نزد ابراهیم بن عبده هستی تا وی به آنچه من در نامه‌ای که توسط محمد موسی نیشابوری فرستاده‌ام عمل کند. تو و همه کسانی که در شهر تو هستند موظفید بر اساس نامه مزبور عمل کنید/ ابراهیم بن عبده این نامه مرا برای همه بخواند تا جای سؤال و ابهامی باقی نماند ... درود و رحمت فراوان خدا بر ابراهیم بن عبده و بر تو و همه پیروان ما باد! همه کسانی که از پیروان من و از مردم شهر تواند و این نامه را بخوانند و کسانی که در آن ناحیه از حق منحرف نشده‌اند، باید حقوق مالی ما را به ابراهیم بن عبده بپردازند و او نیز باید آن را به «رازی» (۳۵) یا به کسی که وی معرفی می‌کند، تحویل بدهد، و این دستور من است..» (۳۶) / از این نامه، علاوه بر موضوع جمع آوری وجوه مالی شیعیان که اهمیت بسزایی در تقویت و تحکیم وضع اقتصادی جبهه تشیع داشت، استفاده می‌شود که نمایندگان امام دارای سلسله مراتبی بودند و حوزه فعالیت هر کدام از آنان مشخص بود و وجوه جمع آوری شده می‌بایست در نهایت به دست وکیل اصلی برسد و او به امام برساند/ امام، گویا برای تقویت و تثبیت موقعیت ابراهیم بن عبده و نیز برای روشن ساختن شعاع حوزه فعالیت او، طی نامه‌ای به «عبدالله بن حمدویه بیهقی» چنین نوشت: «من ابراهیم بن عبده را برای دریافت حقوق مالی آن سامان و ناحیه شما منصوب کردم و او را وکیل امین و مورد اعتماد خویش نزد پیروان خود قرار دادم. تقوا در پیش گیرید و مراقب باشید و وجوه مالی واجب را بپردازید که هیچ کس در ترک یا تأخیر پرداخت آن معذور نیست» (... ۳۷) گویا برخی از شیعیان در مورد اصالت خط و نامه امام درباره ابراهیم ایجاد شبهه و تردید کرده احتمال داده بودند که مجعول باشد، از اینرو امام طی نامه جداگانه‌ای نوشت: «نامه ای که درباره وکالت ابراهیم از ناحیه من - جهت دریافت حقوق مالی مربوط به من از شیعیان آن منطقه - رسیده، به خط خود من است» (... ۳۸) یکی دیگر از نمایندگان امام «احمد بن اسحاق بن عبدالله قمی اشعری»، از یاران خاص امام و از شخصیت‌های بزرگ شیعی در قم، بود/ بعضی از دانشمندان علم رجال، از او به عنوان رابط بین قمی‌ها و امام و از جمله اصحاب خاص آن حضرت یاد کرده‌اند (۳۹). اما دانشمندان دیگر، او را وکیل و نماینده امام دانسته‌اند (۴۰). از روایتی در «بحار الأنوار» استفاده می‌شود که او نماینده امام در موقوفات قم بوده است (۴۱) / «محمد بن جریر طبری» می‌نویسد: احمد بن

اسحاق قمی اشعری، استاد شیخ صدوق، نماینده امام ابو محمد عسکری بود. وقتی که آن حضرت درگذشت، وکالت حضرت صاحب الزمان را به عهده گرفت. از طرف حضرت نامه‌هایی خطاب به او صادر می‌شد، و او وجوه و حقوق مالی قم و اطراف آن را گردآوری نموده و به امام می‌رساند (۴۲). احمد بن اسحاق صدو شصت کیسه طلا و نقره را که از شیعیان قم گرفته بود، به امام تسلیم کرد (۴۳) و این، حجم چشمگیر وجوه جمع‌آوری شده را نشان می‌دهد/ «ابراهیم بن مهزیار» اهوازی، یکی دیگر از وکلای امام بود. اموالی از بیت المال نزد او جمع‌آوری شده بود و موفق نشده بود به حضرت عسکری تحویل دهد. پس از شهادت امام، هنگامی که ابراهیم بیمار شد، به فرزندش محمد وصیت کرد که آن اموال را به محضر حضرت صاحب الزمان برساند. او نیز این مأموریت را انجام داد و به جای پدرش به نمایندگی امام دوازدهم منصوب گردید (۴۴) / در رأس سلسله مراتب وکلای امام، «محمد بن عثمان عمری» قرار داشت که وکلای دیگر، به وسیله او با امام در ارتباط بودند. آنان نوعاً اموال و وجوه جمع‌آوری شده را به وی تحویل می‌دادند و او به محضر امام می‌رساند (۴۵)

پیکها و نامه‌ها

علاوه بر شبکه ارتباطی وکالت، امام از طریق اعزام پیک‌ها نیز با شیعیان و پیروان خود ارتباط برقرار می‌ساخت و از این رهگذر مشکلات آنان را برطرف می‌کرد. در این زمینه، به عنوان نمونه، می‌توان از فعالیت‌های «ابوالادیان»، یکی از نزدیکترین یاران امام یاد کرد (۴۶). او نامه‌ها و پیام‌های امام را به پیروان آن حضرت می‌رساند، و متقابلاً نامه‌ها، و سؤال‌ها، مشکلات، خمس و دیگر وجوه ارسالی شیعیان را دریافت نموده و در ساقرها به محضر امام عسکری می‌رساند. آخرین مأموریت او را که در روزهای آخر حیات امام عسکری رخ داد، در بخش جریان شهادت آن حضرت توضیح خواهیم داد/ گذشته از پیک‌ها، امام از طریق مکاتبه نیز با شیعیان ارتباط برقرار می‌ساخت و از این رهگذر آنان را زیر چتر هدایت خویش قرار می‌داد. نامه‌ای که امام به «ابن بابویه» نوشته - و در بخش تقویت و توجیه سیاسی عناصر مهم شیعه از آن یاد خواهیم کرد - نمونه‌ای از این نامه‌ها است (۴۷). از این گذشته، امام دو نامه به شیعیان قم و آبه (آوه) نوشته است که متن آنها در کتابهای ما مضبوط است (۴۸). نامه‌های دیگری نیز به مناسبت‌های دیگر از امام در دست است (۴۹) بر اساس روایتی، امام عسکری بامداد روز هشتم ربیع الأول سال ۲۶۰ هـ، اندکی پیش از رحلت، نامه‌های فراوانی به مردم مدینه نوشت (۵۰) ۳- فعالیت‌های سرّی سیاسی امام عسکری - علیه السلام - به رغم تمامی محدودیت‌های کنترل‌هایی که از طرف دستگاه خلافت به عمل می‌آمد، یک سلسله فعالیت‌های سرّی سیاسی را رهبری می‌کرد که با گزینش شیوه‌های بسیار ظریف پنهان‌کاری، از چشم بیدار و مراقب جاسوسان دربار، بدور می‌ماند. در این زمینه نمونه‌های فراوانی به چشم می‌خورد که ذیلاً دو مورد آن را از نظر خوانندگان محترم می‌گذرانیم: ۱- «عثمان بن سعید عمری» که از نزدیکترین و صمیمی‌ترین یاران امام بود (۵۱)، زیر پوشش روغن فروشی فعالیت می‌کرد. شیعیان و پیروان حضرت عسکری - علیه السلام - اموال و وجوهی را که می‌خواستند به امام تحویل دهند، به او می‌رساندند و او آنها را در ظرف‌ها و مشک‌های روغن قرار داده و به حضور امام می‌رساند (۵۲) ۲- «داود بن اسود»، خدمتگزار امام که مأمور هیزم‌کشی و گرم کردن حمام خانه حضرت عسکری بود، می‌گوید: این چوب را بگیر و نزد «عثمان بن سعید» ببر و به او بده. من چوب را گرفته روانه شدم. در راه به یک نفر سقا برخورد. قاطر او راه مرا بست. سقا از من خواست حیوان را کنار بزنم. من چوب را بلند کردم و به قاطر زدم. چوب شکست و من وقتی محل شکستگی آن را نگاه کردم، چشمم به نامه‌هایی افتاد که در داخل چوب بوده است! بسرعت چوب را زیر بغل گرفته و برگشتم و سقا مرا به باد فحش و ناسزا گرفت. وقتی به در خانه امام رسیدم، «عیسی» خدمتگزار امام کنار در به استقبال آمد و گفت: آقا و سرورت می‌گوید: چرا قاطر را زدی و چوب را شکستی؟ گفتم: نمی‌دانستم داخل چوب چیست؟ امام فرمود: چرا کاری می‌کنی که مجبور به عذر خواهی شوی؟ مبادا بعد از این چنین کاری کنی، اگر شنیدی کسی به ما ناسزا (هم) می‌گوید، راه خود را

بگیر و برو و با او مشاجره نکن. ما، در شهر بد و دیار بدی به سر می‌بریم، تو فقط کار خود را بکن و بدان گزارش کارهایت به ما می‌رسد (۵۳) / این قضیه نشان می‌دهد که امام، اسناد، نامه‌ها و نوشته‌هایی را که سرّی بوده، در میان چوب، جاسازی کرده و برای «عثمان بن سعید» که شخص بسیار مورد اعتماد و رازداری بوده، فرستاده بوده و این کار را به عهده مأمور حمام که کارش همزم آوردن و چوب شکستن و امثال اینها بوده - و طبعاً سوءظن کسی را جلب نمی‌کرده و واگذار کرده بوده است، ولی بر اثر بی احتیاطی او، نزدیک بوده این راز فاش شود! ۴ - حمایت و پشتیبانی مالی از شیعیان یکی دیگر از موضعگیریهای امام عسکری - علیه السلام - حمایت و پشتیبانی مالی از شیعیان، بویژه از یاران خاص و نزدیک آن حضرت، بود. با یک مطالعه در زندگانی آن حضرت، این مطلب به خوبی آشکار می‌شود که گاهی برخی از یاران امام، از تنگنای مالی، در محضر امام شکوه می‌کردند و حضرت، گرفتاری مالی آنان را برطرف می‌ساخت و گاه حتی پیش از آنکه اظهار کنند، امام مشکل آنان را برطرف می‌کرد. این اقدام امام مانع از آن می‌شد که آنان زیر فشار مالی، جذب دستگاه حکومت عباسی شوند. در این زمینه می‌توان برای نمونه چند مورد زیر را یاد کرد: ۱ - «ابو هاشم جعفری» (۵۴) می‌گوید: از نظر مالی در مضیقه بودم. خواستم وضع خود را طی نامه‌ای به امام عسکری - علیه السلام - بنویسم، ولی خجالت کشیدم و صرف نظر کردم. وقتی که وارد منزل شدم، امام صد دینار برای من فرستاد و طی نامه‌ای نوشت: هر وقت احتیاج داشتی، خجالت نکش، و پروا مکن، و از ما بخواه که بخواست خغا به مقصود خود می‌رسی (۵۵) / ۲ - «علی بن زید علوی» می‌گوید: امام عسکری - علیه السلام - مبلغی پول به من داد و فرمود: با این پول کنیزی بخر، زیرا کنیز تو مرده است. وقتی که به منزل برگشتم، دیدم کنیز مرده است! (۵۶) ۳ - «ابو هاشم جعفری» می‌گوید: نیاز مالی خود را به اطلاع امام رساندم، امام کیسه‌ای حاوی پانصد دینار به من داد و فرمود: ابو هاشم! این را بگیر و اگر کم است عذر ما را بپذیر! (۵۷) ۴ - «ابو طاهر بن بلال» یک سال به حج مشرف شد و در مراسم حج مشاهده کرد که «علی بن جعفر» (۵۸) مبالغه‌گفتی انفاق کرد. وقتی که از حج بازگشت، جریان را به امام گزارش کرد. امام در پاسخ نوشت: «قبلاً دستور داده بودیم صد هزار دینار به وی بدهند، سپس مجدداً بالغ بر همین مبلغ برای او حواله کردیم ولی او برای رعایت حال ما نپذیرفت». بعد از این جریان «علی بن جعفر» به حضور امام شرفیاب شد، به دستور حضرت سی هزار دینار به وی پرداخت گردید. (۵۹) این روایت نشان می‌دهد که «علی بن جعفر» مبالغه درشتی در حجاز توزیع می‌کرده است، و اگر چه مورد مصرف آنها در روایت معین نشده ولی حجم بزرگ پولها نشان می‌دهد که این، یک برنامه وسیع و طراحی شده بوده و طبعاً شیعیان نیازمند و شخصیت‌های بزرگ و مبارز شیعه از آن برخوردار می‌شده‌اند و این برنامه با آگاهی و هدایت و حمایت مالی امام اجرا می‌شده است/ البته پرداخت چنین مبلغ‌هایی با توجه به محدودیت امام، نباید موجب تردید یا انکار گردد زیرا به رغم آنکه فعالیتهای اجتماعی و سیاسی امام بشدت تحت کنترل حکومت عباسی بود، رقمهای قابل توجهی از شیعیان مناطق مختلف، توسط نمایندگان امام به آن حضرت می‌رسید. مثلاً تاریخ می‌گوید: شخصی از «جرجان» به محضر امام رسید و اموالی را که شیعیان آن منطقه فرستاده بودند به پیشکار امام به نام «مبارک» تسلیم کرد (۶۰)، یا شخصی که از جبل (قسمتهای کوهستانی ایران تا قزوین و همدان) با راهنمایی یک نفر علوی به حضور امام رسیده بود، چهار هزار دینار به امام تقدیم کرد (۶۱)، یا چنانکه قبلاً گفتیم، نماینده امام در قم (احمد بن اسحق) صد و شصت کیسه طلا نقره که از شیعیان آن شهر تحویل گرفته بود، به امام تسلیم کرد (۶۲). غیر از اینها اموال و وجوه قابل توجهی نیز توسط نمایندگان امام عسکری - علیه السلام - جمع آوری شده بود که تحویل آنها تا زمان شهادت حضرت به تأخیر افتاد و طبعاً به پیشگاه حضرت ولی عصر تقدیم شد که می‌توان به عنوان نمونه از اموال فراوانی یاد کرد که در اختیار «ابراهیم بن مهزیار» بوده و پس از مرگ او پسرش «محمد» به نماینده امام عصر تحویل داد (۶۳) / همچنین می‌توان از هفتصد دیناری که نزد یکی از اهالی جبل بوده (۶۴)، و نیز از پانصد دیناری که در اختیار یکی دیگر از شیعیان بنام «عمران همدان» بوده (۶۵)، نام برد/ ۵ - تقویت و توجیه سیاسی رجال و عناصر مهم شیعه از جالبترین فعالیتهای سیاسی امام عسکری - علیه السلام - تقویت و توجیه سیاسی رجال مهم شیعه در برابر فشارها و سختیهای

مبارزات سیاسی، در جهت حمایت از آرمانهای بلند تشیع بود. از آنجا که شخصیت‌های بزرگ شیعه در فشار بیشتری بودند، امام به تناسب مورد، هر یک از آنان را به نحوی دلگرم و راهنمایی می‌کرد و روحیه آنان را بالا می‌برد تا میزان تحمل و صبر و آگاهی آنان در برابر فشارها، تنگناها و فقر و تنگدستی‌ها فزونی یابد و بتوانند مسئولیت بزرگ اجتماعی و سیاسی و وظایف دینی خود را بخوبی انجام دهند. «محمد بن حسن بن میمون» می‌گوید: نامه‌ای به امام عسکری - علیه السلام - نوشتم و از فقر و تنگدستی شکوه کردم، ولی بعداً پیش خود گفتم: مگر امام صادق - علیه السلام - نفرموده که: فقرا با ما بهتر از توانگری با دیگران است، و کشته شدن با ما بهتر از زنده ماندن با دشمنان ما است. امام در پاسخ نوشت: هرگاه گناهان دوستان ما زیاد شود، خداوند آنها را به فقر گرفتار می‌کند و گاهی از بسیاری از گناهان آنان در می‌گذرد. همچنان که پیش خود گفته‌ای، فقر با ما بهتر از توانگری با دیگران است. ما برای کسانی که به ما پناهنده شوند، پناهگاهیم، و برای کسانی که از ما هدایت بجویند، نوریم. ما نگهدار کسانی هستیم که (برای نجات از گمراهی) به ما متوسل می‌شوند. هر کس ما را دوست بدارد، در رتبه بلند (تقرّب به خدا) با ماست، و کسی که پیرو راه ما نباشد، به سوی آتش خواهد رفت (۶۶). نمونه دیگر در این زمینه نامه‌ای که امام عسکری - علیه السلام - به «علی بن حسین بن بابویه قمی»، یکی از فقهای بزرگ شیعه، نوشته است. امام در این نامه پس از ذکر یک سلسله توصیه‌ها و رهنمودهای لازم، چنین یاد آوری می‌کند: صبر کن و منتظر فرج باش که پیامبر فرموده است: برترین اعمال امت من انتظار فرج است. شیعیان ما پیوسته در غم و اندوه خواهند بود تا فرزندم (امام دوازدهم) ظاهر شود؛ همان کسی که پیامبر بشارت داده که زمین را از قسط و عدل پر خواهد ساخت، همچنانکه از ظلم و جور پر شده باشد. ای بزرگمرد و مورد اعتماد و فقیه من! صبر کن و شیعیان مرا به صبر فرمان بده! زمین از آن خداست و هر کسی از بندگانش را که بخواهد، وارث (حاکم) آن قرار می‌دهد. فرجام نیکو، تنها از آن پرهیزگاران است. سلام و رحمت خدا و برکات او بر تو و بر همه شیعیان باد! (۶۷) ۶ - استفاده گسترده از آگاهی غیبی می‌دانیم که امامان، در پرتو ارتباط با پروردگار جهان، از آگاهی غیبی برخوردار بودند و در مواردی که اساس حقانیت اسلام یا مصالح عالی امت اسلامی (همچون مشروعیت امامت آنان) در معرض خطر قرار می‌گرفت، از این آگاهی به صورت «ابزار» هدایت استفاده می‌کردند. پیشگویی‌ها و گزارشهای غیبی امامان، بخش مهمی از زندگی‌نامه آنان را تشکیل می‌دهد، اما با یک مطالعه در زندگی امام عسکری چنین به نظر می‌رسد که: آن حضرت بیش از امامان دیگر آگاهی غیبی خود را آشکار می‌ساخته است. بر اساس تحقیق یکی از دانشمندان معاصر، از کرامات و گزارشهای غیبی و اقدامات خارق العاده امام عسکری - علیه السلام - «قطب راوندی» در کتاب «خرائج» جمعاً چهل مورد، «سید بحرانی» در «مدینه المعجز» صد و سی و چهار مورد، «شیخ حر عاملی» در «اثبات الهداء» صد و سی و شش مورد، و «علامه مجلسی» در «بحار الأنوار» هشتاد و یک مورد را ثبت کرده‌اند (۶۸) و این، بخوبی روشنگر فزونی بروز کرامات و گزارشهای غیبی از ناحیه آن حضرت می‌باشد. به نظر می‌رسد علت این امر شرایط نامساعد و جوّ پر اختناق بود که امام یازدهم و پدرش امام هادی در آن زندگی می‌کردند؛ زیرا از وقتی که امام هادی از سر اجبار به سامرا منتقل گردید - به شرحی که در سیره آن حضرت گفتیم - بشدت تحت مراقبت و کنترل بود، از اینرو امکان معرفی فرزندش «حسن» به عموم شیعیان به عنوان امام بعدی وجود نداشت و اصولاً این کار، حیات او را از ناحیه حکومت وقت در معرض خطر جدی قرار می‌داد. به همین جهت کار معرفی امام عسکری - علیه السلام - به شیعیان و گواه گرفتن آنان در این باب، در ماههای پایانی عمر امام هادی - علیه السلام - صورت گرفت، (۶۹) به طوری که هنگام رحلت آن حضرت هنوز بسیاری از شیعیان از امامت حضرت «حسن عسکری» آگاهی نداشتند (۷۰). گویا عامل دیگری نیز در این زمینه بی‌تأثیر نبوده و آن اعتقاد گروهی از شیعیان به امامت «محمد بن علی»، برادر حضرت عسکری، در زمان حیات امام هادی بوده است. این گروه بر اساس همین پندار او را در محضر امام هادی احترام می‌کردند، ولی حضرت با این پندار مبارزه می‌کرد و آنان را به امامت فرزندش حسن راهنمایی می‌نمود. پس از شهادت حضرت هادی گروهی از خیانتکاران و نادانان، همچون «ابن ماهویه»، این پندار را دستاویز قرار داده و به اغوای مردم و

منحرف ساختن افکار از امامت حضرت عسکری پرداختند. این عوامل دست به دست هم داده و موجب شک و تردید گروهی از شیعیان در امامت آن حضرت در آغاز کار گردیده بود، چنانکه برخی از آنان در صدد آزمایش امام بر می‌آمدند (۷۱) و برخی دیگر در این زمینه با امام مکاتبه می‌کردند (۷۲). این تزلزل‌ها و تردیدها به حدی بود که امام در پاسخ گروهی از شیعیان در این زمینه با آزرده‌گی و رنجش فراوانی نوشت: «هیچ یک از پدرانم، مانند من، گرفتار شک و تزلزل شیعیان در امر امامت نشده‌اند...»

(۷۳) امام عسکری برای زدودن زنگار این شکها و تردیدها، و نیز گاه برای حفظ یاران خود از خطر، و یا دلگرمی آنان، و یا هدایت گمراهان، ناگزیر می‌شد پرده‌های حجاب را کنار زده، از آن سوی جهان ظاهر، خبر دهد، و این، از مؤثرترین شیوه‌های جلب مخالفان و تقویت ایمان شیعیان بود. «ابو هاشم جعفری» که قبلاً گفتیم یکی از نزدیکترین یاران امام بود، می‌گوید: هر وقت به حضور امام عسکری - علیه السلام - می‌رسیدم، برهان و نشانه تازه‌ای بر امامت او مشاهده می‌کردم (۷۴). اینک که انگیزه‌های امام در این زمینه روشن گردید، چند نمونه از پیشگویی‌های غیبی امام عسکری - علیه السلام - را از نظر خوانندگان گرامی می‌گذرانیم: ۱ - «محمد بن علی سمری» که یکی از نزدیکترین و صمیمی‌ترین یاران امام بود، می‌گوید: حضرت عسکری - علیه السلام - طی نامه‌ای به من نوشت: «فته‌ای برای شما پیش خواهد آمد، آماده باشید». بعد از سه روز در میان افراد بنی هاشم اختلافی روی داد. به امام نوشتیم: آیا این همان فتنه است؟ حضرت پاسخ داد: «این، آن نیست! مواظب باشید!». چند روز بعد «معتز» کشته شد! (۷۵) ۲ - امام حدود بیست روز پیش از قتل «معتز» به «اسحاق بن جعفر زبیری» نوشت: در خانه خود بمان، حادثه مهمی اتفاق خواهد افتاد! وی می‌گوید: پس از آنکه «بریح» کشته شد، به محضر امام نوشتیم: حادثه‌ای که گفته بودید، رخ داد، اینک چه کار کنم؟ امام پاسخ داد: حادثه‌ای که گفتیم، حادثه دیگری است! طولی نکشید «معتز» کشته شد! (۷۶) ۳ - «محمد بن حمزه سروی» می‌گوید: توسط «ابو هاشم جعفری» که از نزدیکترین یاران حضرت عسکری - علیه السلام - بود، نامه‌ای به آن حضرت نوشتم و در خواست کردم دعائی در حق من بکند تا توانگر شوم. امام به خط خود جواب داد: مژده باد بر تو! خداوند به این زودی تو را بی‌نیاز گردانید. پسر عموی تو «یحیی بن حمزه» در گذشت و وارثی ندارد، دارایی او که صد هزار درهم است بزودی به دست تو خواهد رسید. (۷۷) ۴ - «ابو هاشم جعفری» می‌گوید: زندانی بودم. از فشار زندان و سنگینی غل و زنجیر به حضرت شکایت کردم. امام در پاسخ نوشت: امروز نماز ظهر را در منزل خود خواهی خواند. طولی نکشید از زندان خلاص شدم و نماز را در منزل خواندم! (۷۸) ۵ - «احمد بن محمد» می‌گوید: موقعی که «مهتدی»، خلیفه عباسی، شروع به کشتار «موالی» کرد، طی نامه‌ای به حضرت عسکری - علیه السلام - نوشتیم: شکر خدا که خلیفه گرفتاری پیدا کرده و فرصت مزاحمت به شما را ندارد، شنیده‌ام شما را تهدید می‌کرده و می‌گفته: «باید اینها را از روی زمین بردارم». امام در پاسخ با خط خود نوشت: عمر او کوتاهتر از آن خواهد بود که این تهدیدها را عملی کند. از امروز بشمار، در روز ششم با خواری و خفت کشته خواهد شد. شش روز بعد، همان گونه که امام پیشگویی کرده بود، مهتدی به قتل رسید. (۷۹) ۶ - «جعفر بن محمد قلانسی» می‌گوید: برادرم محمد که همسرش آبستن بود، نامه‌ای به حضرت عسکری - علیه السلام - نوشت و خواهش کرد که حضرت دعا کند زایمان همسرش بی‌خطر، و نوزاد او پسر باشد. امام در پاسخ نوشت: خداوند فرزند پسر به تو عنایت می‌کند، و «محمد» و «عبد الرحمن» دو اسم خوبی هستند. آن زن پسر آنهم دو قلو زایید، یکی را محمد و دیگری را عبدالرحمن نام نهادند (۸۰). ۷ - «محمد بن عیاش» می‌گوید: چند نفر بودیم که در مورد کرامات امام عسکری - علیه السلام - با هم گفتگو می‌کردیم. فردی ناصبی (دشمن اهل بیت) گفت: من نوشته‌ای بدون مرگب برای او می‌نویسم، اگر آن را پاسخ داد، می‌پذیرم که او بر حق است. ما مسائل خود را نوشتیم. ناصبی نیز بدون مرگب روی برگه‌ای مطلب خود را نوشت و آن را با نامه‌ها به خدمت امام فرستادیم. حضرت پاسخ سؤالهای ما را مرقوم فرمود و روی برگه مربوط به ناصبی، اسم او و اسم پدرش را نوشت! ناصبی چون آن را دید از هوش رفت، و چون به هوش آمد، حقانیت حضرت را تصدیق کرد و در زمره شیعیان قرار گرفت. (۸۱) ۸ - «اسماعیل بن محمد» می‌گوید: بر در خانه امام عسکری - علیه السلام - نشستیم. وقتی امام بیرون

آمد، جلو رفتم و از فقر و نیازمندی خویش شکوه کردم و سوگند خوردم که حتی یک درهم ندارم! اما فرمود: سوگند یاد می‌کنی، در صورتی که دوست دینار در خاک پنهان کرده‌ای؟! آنگاه افزود: این را برای آن نگفتم که به تو عطائی نکنم، و آنگاه رو به غلام خود کرد و فرمود: آنچه همراه داری به او بده. غلام صد دینار به من داد. خدای متعال را سپاس گفتم و باز گشتم. حضرت فرمود: می‌ترسم آن دوست دینار را، در وقتی که بسیار نیازمند آن هستی، از دست بدهی. من سراغ دینارها رفتم و آنها را در جای خود یافتم. جایشان را عوض کردم و طوری پنهان ساختم که هیچ کس مطلع نشود. از این قضیه مدتی گذشت. به دینارها نیازمند شدم. سراغ آنها رفتم چیزی نیافتم و این امر بر من بسیار گران آمد. بعداً فهمیدم پسر من جای آنها را یافته و دینارها را برداشته و برده است! در نتیجه چیزی از آنها به دست من نرسید و همان طور شد که امام فرموده بود! (۸۲) ۹ - شخصی بنام «حلبی» می‌گوید: در این ساقرا گرد آمده بودیم و منتظر خروج ابو محمد (امام عسکری - علیه السلام -) از خانه بودیم تا او را از نزدیک ببینیم. در این هنگام نامه‌ای از حضرت دریافت کردیم که در آن نوشته بود: «هشدار که هیچ کس بر من سلام نکند و کسی با دست، به سوی من اشاره نکند، در غیر این صورت جاتان به خطر خواهد افتاد!» در کنار من جوانی ایستاده بود، به او گفتم: از کجایی؟ گفت: از مدینه. گفتم: اینجا چه می‌کنی؟ گفت: درباره امامت «ابو محمد» - علیه السلام - اختلافی پیش آمده است، آمده‌ام تا او را ببینم و سخنی از او بشنوم یا نشانه‌ای ببینم تا دلم آرام گیرد، من از نوادگان «ابوذر غفاری» (۸۳) هستم. در این هنگام امام حسن - علیه السلام - همراه خادمش بیرون آمد. وقتی که روبروی ما رسید، به جوانی که در کنار من بود، نگریست و فرمود: آیا تو غفاری هستی؟ جوان پاسخ داد: آری. امام فرمود: مادرت «حمدویه» چه می‌کند؟ جوان پاسخ داد: خوب است. امام پس از این سخنان کوتاه از کنار ما گذشت. رو به جوان کردم و گفتم: آیا او را قبلاً دیده بودی؟ پاسخ داد: خیر. گفتم: آیا همین تو را کافی است؟ گفت: کمتر از این نیز کافی بود! (۸۴) ۱۰ - جعفر بن محمد می‌گوید: امام عسکری - علیه السلام - در راه حرکت می‌کرد و ما در رکاب او بودیم. من آرزو داشتم که دارای فرزندی شوم، در دلم گفتم: ای ابا محمد (عسکری) آیا من صاحب فرزندی خواهم شد؟ در این هنگام امام نگاهی به من کرد و با سر اشاره کرد که: آری. در دلم گفتم: پسر خواهد شد؟ حضرت با سر اشاره کرد که: نه! چندی بعد خدا فرزند دختری به ما داد! (۸۵) ۱۱ - علی بن محمد بن زیاد می‌گوید: نامه‌ای از طرف حضرت به من رسید که: خطری تو را تهدید می‌کند، از خانه خارج نشو. در آن روزها یک گرفتاری برای من پیش آمد که از آن وحشت کردم، نامه‌ای به امام نوشتم و پرسیدم که: این همان خطر است؟ امام در پاسخ نوشت: خطری که گفتیم از این بدتر خواهد بود. طولی نکشید بخاطر «جعفر بن محمود» تحت تعقیب قرار گرفتیم، و از طرف حکومت برای دستگیر کننده من صد هزار درهم جایزه اعلام گردید! (۸۶) ۷ - آماده سازی شیعیان برای دوران غیبت از آنجا که غائب شدن امام و رهبر هر جمعیتی، یک حادثه غیر طبیعی و نامأنوس است و باور کردن آن و نیز تحمل مشکلات ناشی از آن برای نوع مردم دشوار می‌باشد، پیامبر اسلام و امامان پیشین بتدریج مردم را با این موضوع آشنا ساخته و افکار را برای پذیرش آن آماده می‌کردند. این تلاش در عصر امام هادی - علیه السلام - و امام عسکری - علیه السلام - که زمان غیبت نزدیک می‌شد، به صورت محسوس تری به چشم می‌خورد. چنانکه در زندگانی امام هادی دیدیم، آن حضرت اقدامات خود را نوعاً توسط نمایندگان انجام می‌داد و کمتر شخصاً با افراد تماس می‌گرفت. این معنا در زمان امام عسکری - علیه السلام - جلوه بیشتری یافت؛ زیرا امام از یک طرف، با وجود تأکید بر تولد حضرت مهدی - علیه السلام - او را تنها به شیعیان خاص و بسیار نزدیک نشان می‌داد و از طرف دیگر تماس مستقیم شیعیان با خود آن حضرت روز بروز محدودتر و کمتر می‌شد، به طوری که حتی در خود شهر ساقرا به مراجعات و مسائل شیعیان از طریق نامه یا توسط نمایندگان خویش پاسخ می‌داد و بدین ترتیب آنان را برای تحمل اوضاع و شرائط و تکالیف عصر غیبت و ارتباط غیر مستقیم با امام آماده می‌ساخت، و چنانکه خواهیم دید این همان روشی است که بعداً امام دوازدهم در زمان غیبت صغری در پیش گرفت و شیعیان را بتدریج برای دوران غیبت کبری آماده ساخت. اشاره کردیم که گاهی برخی از شیعیان خاص، موفق به دیدار حضرت مهدی - علیه السلام -

می‌شدند، اینک در اینجا به عنوان نمونه یک مورد از این دیدارها را می‌آوریم:

پیشگوی غیبت مهدی (عج)

«احمد بن اسحاق»، یکی از یاران خاص و گرانقدر امام عسکری - علیه السلام -، می‌گوید: به حضور امام عسکری - علیه السلام - رسیدم می‌خواستم درباره امام بعد از او بپرسم، حضرت پیش از سؤال من فرمود: ای «احمد بن اسحاق»! خداوند از زمانی که آدم را آفریده تا روز رستاخیز، هرگز زمین را از «حجت» خالی نگذاشته و نمی‌گذارد. خداوند از برکت وجود «حجت» خود در زمین، بلا را از مردم جهان دفع می‌کند و باران می‌فرستد و برکات نهفته در دل زمین را آشکار می‌سازد. عرض کردم: پیشوا و امام بعد از شما کیست؟ حضرت بسرعت برخاست و به اطاق دیگر رفت و طولی نکشید که برگشت، در حالی که پسر بچه‌ای را که حدود سه سال داشت و رخسارش همچون ماه شب چهارده می‌درخشید به دوش گرفته بود. فرمود: «احمد بن اسحاق»! اگر پیش خدا و امامان محترم نبودی، این پسر را به تو نشان نمی‌دادم، او همانم و هم کنیه رسول خداست، زمین را پر از عدل و داد می‌کند چنانکه از ظلم و جور پر شده باشد. او در میان این امت (از نظر طول غیبت) همچون «خضر» و «ذوالقرنین» است، او غیبتی خواهد داشت که (در اثر طولانی بودن آن) بسیاری به شک خواهند افتاد و تنها کسانی که خداوند آنان را در اعتقاد به امامت او ثابت نگه داشته و توفیق دعا جهت تعجیل قیام و ظهور او می‌بخشد، از گمراهی نجات می‌یابند (... ۸۷). جلوه درخشان حقیقت با تمام دشمنی‌ها و کینه توزی‌هایی که درباریان عباسی نسبت به امام عسکری - علیه السلام - داشتند، عظمت معنوی و فروغ کمالات او گاه آنان را چنان تحت تأثیر قرار می‌داد که ناگزیر در برابر آن حضرت سر تعظیم فرود می‌آوردند و زبان به مدح و ستایش آن بزرگوار می‌گشودند. «عبید الله بن خاقان» از درباریان و رجال مهم حکومت عباسی بود و پسرش «احمد» متصدی اراضی «قم» و مأمور اخذ مالیات این شهر و از ناصبیان (دشمنان امامان) شمرده می‌شد. حسن بن محمد اشعری و محمد بن یحیی و دیگران آورده‌اند که روزی در مجلس او سخن از علویان و عقایدشان به میان آمد. «احمد» گفت: من در «سامرا» کسی از علویان را از نظر روش و وقار و عفت و نجابت و فضیلت و عظمت در میان خانواده خویش و تمامی بنی هاشم مانند حسن بن علی بن محمد (امام عسکری) ندیدم. خاندانش او را بر بزرگسالان و سران خود مقدم می‌داشتند. در نزد سران سپاه و وزیران و عموم مردم نیز همین وضع را داشت. به یاد دارم روزی نزد پدرم بودم، دربانان خبر آوردند: ابو محمد، ابن الرضا (۸۸) (امام حسن عسکری - علیه السلام -) می‌خواهد وارد شود، پدرم با صدای بلند گفت: بگذارید وارد شود. من از اینکه در بانان نزد پدرم از او با کینه و با احترام یاد کردند، شگفت زده شدم، زیرا نزد پدرم جز خلیفه یا ولیعهد یا کسی را که خلیفه دستور داده بود او را به کینه (۸۹) یاد کنند، این گونه یاد نمی‌کردند. آنگاه مردی گندم گون، خوش قامت، خوشرو، نیکو اندام، جوان و دارای هیبت و جلالت وارد شد. چون چشم پدرم به او افتاد، از جا برخاست و چند گام به استقبال او رفت. به یاد نداشتم پدرم نسبت به کسی از بنی هاشم یا فرماندهان سپاه چنین احترامی ابراز کرده باشد. پدرم دست در گردن او انداخت و صورت و سینه او را بوسید و دست او را گرفت و بر جای نماز خود که در آنجا نشسته بود، نشانید، و خود، رو بروی او نشست و با او به صحبت پرداخت، و در ضمن صحبت، به او «فدایت شوم» می‌گفت. من از آنچه می‌دیدم در شگفت بودم. ناگاه دربانی آمد و گفت «موفق» عباسی (برادر خلیفه) آمده است و می‌خواهد وارد شود. معمول این بود که هرگاه «موفق» می‌آمد، پیش از او دربانان و نیز فرماندهان ویژه سپاه او می‌آمدند و در فاصله در ورودی قصر تا مجلس پدرم در دو صف می‌ایستادند و به همی حال می‌ماندند و «موفق» از میان آنها عبود می‌کرد. باری، پدرم پیوسته متوجه «ابو محمد» (امام عسکری - علیه السلام) بود و با او گفتگو می‌کرد تا آنگاه که چشمش به غلامان مخصوص «موفق» افتاد، در این موقع به او گفت: فدایت شوم اگر مایلید، تشریف ببرید، و به دربانان خود دستور داد او را از پشت صف ببرند تا «موفق» او را نبیند. ابو محمد برخاست و پدرم نیز برخاست و دست در گردن او انداخت و با او خداحافظی کرد و او بیرون رفت. من به دربانان و غلامان پدرم

گفتم: وه! این چه کسی بود که او را در حضور پدرم به کنیه یاد کردید و پدرم نیز با او چنین رفتار کرد؟! گفتند: او یکی از علویان است که به او «حسن بن علی - علیهما السلام -» می‌گویند و به «ابن الرضا» معروف است. تعجب من بیشتر شد و آن روز همه‌اش در فکر او و رفتار پدرم با او بودم تا شب شد. عادت پدرم این بود که پس از نماز عشاء می‌نشست و گزارشها و اموری را که لازم بود به اطلاع خلیفه برساند، بررسی می‌کرد. وقتی نماز خواند و نشست، من آمدم و نزد او نشستم. کسی پیش او نبود. پرسید: احمد! کاری داری؟ گفتم: آری پدر، اگر اجازه می‌دهی بگویم. گفت: اجازه داری. گفتم، پدر! این مرد که صبح او را دیدم چه کسی بود که نسبت به او چنین تواضع و احترام نمودی و در سخنان، به او «فدایت شوم» می‌گفتی و خود و پدر و مادرت را فدای او می‌ساختی؟! گفت: پسر! او امام «رافضیان» (۹۰)، «حسن بن علی» معروف به «ابن الرضا» است. آنگاه اندکی سکوت کرد. من نیز ساکت ماندم. سپس گفت: پسر! اگر خلافت از دست خلفای بنی عباس بیرون رود، کسی از بنی هاشم جز او سزاوار آن نیست، و این به خاطر فضیلت و عفت و زهد و عبادت و اخلاق نیکو و شایستگی اوست، پدر او نیز مردی بزرگوار و با فضیلت بود. با این سخنان اندیشه و نگرانی ام بیشتر و خشمم نسبت به پدر فزونتر شد. دیگر هم و غمی جز این نداشتم که درباره ابن الرضا پرس و جو کنم و پیرامون او کاوش و بررسی نمایم. از هیچ یک از بنی هاشم و سران سپاه و نویسندگان و قاضیان و فقیهان و دیگر افراد درباره او سؤال نکردم مگر آنکه او را در نظر آنان در نهایت بزرگی و ارجمندی و والایی یافتیم، همه از او به نیکی یاد می‌کردند و او را بر تمامی خاندان و بزرگان خویش مقدم می‌شمردند. (بدین گونه) مقام او در نظرم بالا رفت، زیرا هیچ دوست و دشمنی را ندیدم مگر آنکه در مورد او به نیکی سخن می‌گفت و او را می‌ستود (... ۹۱).

شهادت امام، و توطئه‌های بی‌ثمر

معتمد عباسی که همواره از محبوبیت و نفوذ معنوی امام در جامعه نگران بود، چون دید توجه مردم به امام روز بروز بیشتر می‌شود و زندان و اختناق و مراقبت تأثیر معکوس دارد، سرانجام به همان شیوه مزورانه دیرینه متوسل شد و امام را پنهانی مسموم ساخت. دانشمند نامدار جهان تشیع، «طبرسی»، می‌نویسد: بسیاری از دانشمندان ما گفته‌اند: امام عسکری - علیه السلام - بر اثر مسمومیت به شهادت رسید، چنانکه پدرش و جدش و همه امامان، با شهادت از دنیا رفته‌اند. (۹۲) «کفعمی»، دانشمند معروف شیعه، می‌گوید: او را «معتمد» مسموم ساخت (۹۳) و «محمد بن جریر بن رستم»، از دانشمندان شیعی در قرن چهارم، معتقد است که: امام عسکری - علیه السلام - در اثر مسمومیت به درجه شهادت رسید. (۹۴) یکی از نشانه‌های شهادت امام توسط دربار عباسی، تحرکها و تلاشهای فوق العاده‌ای بود که معتمد عباسی در روزهای مسمومیت و شهادت امام، برای عادی جلوه دادن مرگ آن حضرت از خود نشان داد. «ابن صباغ مالکی»، یکی از دانشمندان اهل سنت، از قول «عبید الله بن خاقان»، یکی از درباریان عباسی (که از احترام او نسبت به امام یاد کردیم) می‌نویسد: «... هنگام درگذشت ابو محمد حسن بن علی عسکری - علیه السلام - معتمد، خلیفه عباسی حال مخصوصی پیدا کرد که ما از آن شگفت زده شدیم و فکر نمی‌کردیم چنین حالی در او (که خلیفه وقت بود و قدرت را در دست داشت) دیده شود. وقتی «ابو محمد» (امام عسکری) رنجور شد، پنج نفر از اطرافیان خاص خلیفه که همه از فقیهان درباری بودند، به خانه او گسیل شدند. معتمد به آنان دستور داد در خانه ابو محمد بمانند و هرچه روی می‌دهد به او گزارش کنند، نیز عده‌ای را به عنوان پرستار فرستاد تا ملازم او باشند، و همچنین به «قاضی بن بختیار» فرمان داد ده نفر از معتمدین را انتخاب کند و به خانه ابو محمد بفرستد و آنان هر صبح و شام نزد او بروند و حال او را زیر نظر بگیرند. دو یا سه روز بعد به خلیفه خبر دادند حال ابو محمد سخت‌تر شده و بعید است بهتر شود. خلیفه دستور داد شب و روز ملازم خانه او باشند و آنان پیوسته ملازم خانه آن بزرگوار بودند تا پس از چند روزی رحلت فرمود. وقتی خبر درگذشت آن حضرت پخش شد، ساآمرآ به حرکت در آمد و سراپا فریاد و ناله گردید و بازارها تعطیل و مغازه‌ها بسته شد. بنی هاشم، دیوانیان، امرای لشکر، قاضیان شهر، شعرا، شهود و گواهان و سایر مردم برای

شرکت در مراسم تشییع حرکت کردند، سائرا در آن روز یاد آور صحنه قیامت بود! وقتی جنازه آماده دفن شد، خلیفه برادر خود، «عیسی بن متوکل»، را فرستاد تا بر جنازه آن حضرت نماز بگزارد. هنگامی که جنازه را برای نماز روی زمین گذاشتند، عیسی نزدیک رفت و صورت آن حضرت را باز کرد. و به علویان و عباسیان و قاضیان و نویسندگان و شهود نشان داد و گفت: این «ابو محمد عسکری» است که به مرگ طبیعی در گذشته است و فلان و فلان از خدمتگزاران خلیفه نیز شاهد بوده‌اند!! بعد روی جنازه را پوشاند و بر او نماز خواند، و فرمان داد برای دفن ببرند «... ۹۵) البته این نماز جنبه تشریفاتی داشت و طرحی بود که رژیم حاکم برای لوث کردن ماجرای شهادت امام ریخته بود و چنانکه در میان دانشمندان شیعه مشهور است، حضرت مهدی - عج - به طور خصوصی بر جنازه پدر بزرگوارش، امام عسکری - علیه السلام - نماز گزارد (۹۶).

تلاش مذبحانه جعفر کذاب

«ابوالادیان» می گوید: من از خدمتگزاران امام عسکری - علیه السلام - بودم و نامه‌ها آن حضرت را به شهرها می بردم. در مرضی که امام با آن از دنیا رفت، به خدمتش رسیدم. حضرت نامه‌هایی نوشت و فرمود: اینها را به «مدائن» می بری، پانزده روز در سائرا نخواهی بود، روز پانزدهم که داخل شهر شدی، خواهی دید که از خانه من ناله و شیون بلند است و جسد مرا در محل غسل گذاشته‌اند. گفتم: سرور من! اگر چنین شود، امام بعد از شما کیست؟ فرمود هر کس به جنازه من نماز گزارد، قائم بعد از من او است. گفتم: نشانه دیگری بفرماید. فرمود: هر کس از آنچه در میان همیان (کمر بند) است خبر دهد، او امام بعد از من است. هیبت و عظمت امام مانع شد که بپرسم: مقصود از آنچه در میان است چیست؟ من نامه‌های آن حضرت را به «مدائن» بردم و جواب آنها را گرفته و روز پانزدهم وارد سائرا شدم، دیدم همان طور که امام فرموده بود، از خانه امام صدای ناله بلند است. نیز دیدم برادرش «جعفر» (کذاب) در کنار خانه آن حضرت نشسته و گروهی از شیعیان، اطراف او را گرفته به وی تسلیم، و به امامتش تبریک می گویند (!! من از این جریان یکه خوردم و با خود گفتم: اگر جعفر امام باشد، پس وضع امامت عوض شده است، زیرا من با چشم خود دیده بودم که جعفر شراب می خورد و قمار بازی می کرد و اهل تار و طنبور بود. من هم جلو رفته و رحلت برادرش را تسلیم و امامتش را تبریک گفتم، ولی از من چیزی نپرسید! در این هنگام «عقید»، خادم خانه امام، بیرون آمد و به جعفر گفت: جنازه برادرت را کفن کردند، بیاید نماز بخوانید. جعفر وارد خانه شد. شیعیان در اطراف او بودند. «سمان» (۹۷) و «حسن بن علی» معروف به «سلمه» پیشاپیش آنها قرار داشتند. وقتی که به حیاط خانه وارد شدیم، جنازه «امام عسکری - علیه السلام -» را کفن کرده و در تابوت گذاشته بودند. جعفر پیش رفت تا بر جنازه امام نماز گزارد. وقتی که خواست تکبیر نماز را بگوید، ناگاه کودکی گندمگون و سیاه موی که دندانهای پیشینش قدری با هم فاصله داشت، بیرون آمد و لباس جعفر را گرفت و او را کنار کشید و گفت: عمو! کنار برو، من باید بر پدرم نماز بخوانم. جعفر، در حالی که قیافه‌اش دگرگون شده بود، کنار رفت. آن کودک بر جنازه امام نماز خواند و حضرت را در خانه خود در کنار قبر پدرش امام هادی دفن کردند. بعد همان کودک رو به من کرد و گفت: ای مرد بصری! جواب نامه را که همراه تو است بده! جواب نامه‌ها را به وی دادم و با خود گفتم: این دو نشانه (: نماز بر جنازه، و خواستن جواب نامه‌ها)، حالا فقط همیان مانده. آنگاه پیش جعفر آمدم و دیدم سر و صدایش بلند است. «حاجز و شأ» که حاضر بود به جعفر گفت: آن کودک کی بود؟! او می‌خواست با این سؤال جعفر را (که بیخود ادعای امامت می کرد) محکوم کند. جعفر گفت: والله تا به حال او را ندیده‌ام و نمی‌شناسم! در آنجا نشسته بودیم که گروهی از اهل «قم» آمدند و از امام حسن عسکری - علیه السلام - پرسیدند، و چون دانستند که امام رحلت فرموده است، گفتند: جانشین امام کیست؟ حاضران جعفر را نشان دادند. آنها به جعفر سلام کرده تسلیم و تهنیت گفتند و اظهار داشتند: نامه‌ها و پولهایی آورده‌ایم، بفرمایید: نامه‌ها را چه کسانی نوشته‌اند و پولها چقدر است؟ جعفر از این سؤال بر آشفت و برخاست و در حالیکه گرد جامه‌های خود را پاک می کرد، گفت:

اینها از ما انتظار دارند علم غیب بدانیم!! در این میان خادمی از خانه بیرون آمد و گفت: نامه‌ها از فلان کس و فلان کس است و در همین هزار دینار است که ده تا از آنها را آب طلا داده‌اند. نمایندگام مردم قم نامه‌ها و همین را تحویل داده و به خادم گفتند: هر کس تو را برای گرفتن همین فرستاده، او امام است (... ۹۸)

تلاشهای بی‌ثمر

«معمد» عباسی که با شهادت امام عسکری - علیه السلام - به خیال خام خویش، به مقصد و مراد خود رسیده بود، تصور می‌کرد دیگر خطری سر راه حکومت خود کامه وی وجود ندارد، ولی برای اطمینان خاطر خود دست به اعمال دیگری زد که نشانه جاه‌طلبی و عمق نگرانی او از ناحیه فرزند امام بود. او به عده‌ای مأموریت داد که وارد منزل امام شوند و اثاثیه حضرت را کاملاً بازرسی کرده آنها را مهر و موم نمایند. از طرف دیگر، چون شنیده بود که از حضرت عسکری - علیه السلام - فرزندی باقی مانده، در صدد یافتن او بر آمد و دستو داد عده‌ای از قابله‌ها، زنان و کنیزان آن حضرت را معاینه نمایند و اگر آثار حملی در آنان مشاهده شد، گزارش کنند. نقل شده است که یکی از قابله‌ها به کنیزی ظنین شد و از طرف خلیفه دستور داده شد که آن کنیز را در محلی تحت نظر قرار بدهند و «نحریر» (یکی از درباریان، و پیشکار مخصوص خلیفه) همراه عده‌ای از زنان مراقب حال او باشند تا صدق و کذب گزارش معلو گردد. (۹۹) مدّت دو سال آن کنیز تحت نظر بود ولی سرانجام اثری از حمل ظاهر نشد و کذب گزارش روشن گشت! (۱۰۰) در این هنگام معتمد برای آنکه وانمود کند که از امام عسکری - علیه السلام - فرزندی باقی نمانده، و شیعیان از وجود امام بعدی نوید گردند، دستور داد میراث آن حضرت میان مادر و برادرش جعفر تقسیم شود (۱۰۱)، ولی شیعیان همچنان عقیده داشتند که از امام فرزندی باقی مانده است که امامت را به عهده دارد (۱۰۲)، زیرا تعدادی از آنان فرزند خردسال امام را قبلاً دیده بودند (چنانکه نمونه آن را قبلاً گفتیم). در هر حال فشار و اختناق و انواع محدودیتها در مورد خاندان امام برای یافتن امام دوازدهم همچنان ادامه داشت تا آنکه قیام «یعقوب بن لیث صفاری» در «خراسان»، و مرگ ناگهانی «عبدالله بن یحیی بن خاقان» و آشوب و فتنه «صاحب الزنج» در «بصره» پیش آمد و دربار عباسی تمام نیروی خود را برای مقابله با این حرکتها بسیج کرد و دیگر مجال تعرّض و سختگیری در مورد خاندان امام باقی نماند! (۱۰۳) (۱۰۴)

پی‌نوشت‌ها

- ۱- کلینی، اصول کافی، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۰۳ - شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۳۵ - ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۲۲ - طبرسی، اعلام الوری، الطبعة الثالثة، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ص ۳۶۷ مسعودی و علی بن عیسی اربلی تولد حضرت را در سال ۲۳۱ دانسته‌اند. ۲- شیخ مفید، همان کتاب، ص ۳۳۵ - طبرسی، همان کتاب، ص ۳۶۶ - کلینی، همان کتاب، ص ۵۰۳ - علی بن عیسی اربلی، کشف الغمّه، تبریز مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ص ۱۹۲ - وکانت من العارفات الصالحات وکفی فی فضلها أنّها کانت مفرع الشیعه بعد وفاء ابی محمد (حاج شیخ عباس قمی، الأنوار البهیة، مشهد، کتابفروشی جعفری، ص ۱۵۱). ۵- صدوق، علل الشرایع، قم، مکتبه الطباطبائی، ج ۱، باب ۱۷۶، ص ۲۳۰ - نیز صدوق، معانی الأخبار، تهران، مکتبه الصدوق - مؤسسه دار العلم، ۱۳۷۹ ه. ق، ص ۶۵ - ابو جعفر محمد بن جریر الطبری، دلائل الامامه، الطبعة الثالثة، قم، منشورات الرضی، ۱۳۶۳ ه. ش، ص ۲۲۳ - شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۴۵ - شیخ عبد الله الشبراوی، الاتحاف بحبّ الأشراف، ط ۲، قم، منشورات الرضی، ۱۳۶۳ ه. ش، ص ۱۷۸ - ۱۷۹
- ۸- ابن طقطقا، الفخری، بیروت، دار صادر، ۱۳۸۶ ه. ق، ص ۲۴۳ - ابن طقطقا، همان کتاب، ص ۲۴۳ - ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، بیروت، دار صادر، ج ۷، ص ۱۹۵ - ۱۹۶ کیفیت کشته شدن معتز به گونه‌های دیگر نیز نقل شده است، ر.ک به: سیوطی،

تاریخ الخلفاء، الطبعة الثالثة، بغداد، مكتبة المثنى، ۱۳۸۳ ه. ق، ص ۳۶۰ - مسعودی، مروج الذهب، بیروت، دار الأندلس، ج ۴، ص ۹۷-۱۰ - دکتر ابراهیم حسن، تاریخ سیاسی اسلام، ترجمه ابوالقاسم پاینده، چاپ چهارم، تهران، انتشارات جاویدان، ۱۳۶۰ ه. ش، ج ۳، ص ۳۷۷ - مسعودی، مروج الذهب، بیروت، دار الأندلس، ج ۴، ص ۹۶ و ۱۰۳ - ابن طقطقا، الفخری، بیروت، دار صادر، ۱۳۸۶ ه. ق، ص ۲۴۶ - ابن اثیر، الكامل فی التاریخ، بیروت، دار صادر، ج ۷، ص ۲۳۳ و ۲۳۴ - سیوطی، تاریخ الخلفاء، ص ۳۶۲-۱۱ - ابن اثیر، همان کتاب، ص ۲۳۴ - ابن طقطقا، همان کتاب، ص ۲۴۶ - دکتر ابراهیم حسن، همان کتاب، ص ۳۷۷-۱۲ - مجلسی، بحار الأنوار، الطبعة الثانية، تهران، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۳۱۳ - مسعودی، اثبات الوصیة، الطبعة الرابعة، نجف، المطبعة الحیدریة، ۱۳۷۴ ه. ق، ص ۲۴۵-۱۳ - مهتدی فرزندی «وافق بن معتصم» و «معتمد» فرزندی متوکل بن معتصم بود. ۱۴ - سیوطی، تاریخ الخلفاء، الطبعة الثالثة، بغداد، مكتبة المثنى، ص ۳۶۳ و ۳۶۷ - مسعودی، مروج الذهب، بیروت، دار الأندلس، ج ۴، ص ۱۲۳ و ۱۳۱-۱۵ - ابن طقطقا، الفخری، بیروت، دار صادر، ۱۳۸۶ ه. ق، ص ۲۵۰ - دکتر ابراهیم حسن، تاریخ سیاسی اسلام، ترجمه ابوالقاسم پاینده، ج ۴، انتشارات جاویدان، ۱۳۶۰ ه. ش، ج ۲، ص ۳۷۸-۱۶ - علی بن عیسی الاربلی، كشف الغمّة، تبریز، مكتبة بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۳، ص ۱۹۷ - ابن شهر آشوب، مناقب آل أبی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۲۲ - کلینی، اصول کافی، تهران، مكتبة الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۰۳ - شیخ مفید، الارشاد، قم، مكتبة بصیرتی، ص ۳۳۸ - طبرسی، اعلام الوری، ط ۳، دار الکتب الاسلامیة، ص ۳۷۶ - قتال نیشابوری، روضة الواعظین، ط ۱، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۶ ه. ق، ص ۲۷۴ - سید محسن امین، اعیان الشیعة، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۰۳ ه. ق، ج ۲، ص ۴۳-۱۷ - ابن شهر آشوب، مناقب آل أبی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۳۴ - محمد بن جریر طبری، دلائل الامامة، ط ۳، قم، منشورات الرضی، ۱۳۶۳ ه. ش، ص ۲۲۶ - مجلسی، بحار الأنوار، ط ۲، تهران، المكتبة الاسلامیة، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۲۵۱-البته، بر رغم نیت پلید خلیفه، هر بار امام رفت و آمد می کرد، هزاران نفر جمعیت مشتاق، در مسیر حرکت امام اجتماع می کردند، و آن چنان غلغله شادی به راه افکنده و ابراز احساسات می کردند که از کثرت جمعیت، راهها بند می آمد و عبور و مرور قطع می شد، و به محض آنکه حضرت را مشاهده می کردند که از کثرت جمعیت، راهها بند می آمد و عبور و مرور قطع می شد، و به محض آنکه حضرت را مشاهده می کردند سر و صدا خاموش می شد و برای حضرت راه باز می کردند، و پس از عبور امام، وضع به حال طبیعی بر می گشت (ر.ک به: سه مأخذ یاد شده و نیز غیبه شیخ طوسی، تهران، مكتبة نینوی الحدیثه، ص ۲۹). ۱۸- اینجا ممکن است این سؤال پیش آید که با وجود ضعف و تزلزل دستگاه خلافت، و تسلط ترکان و موالی بر امور مملکت، چگونه فشار و اختناق در مورد امام به همان شدت ادامه داشت؟ در پاسخ باید گفت: اگر نگرانی از ناحیه قدرت معنوی امام، منحصر به شخص خلیفه یا اطرافیان او بود، کار سهل بود و امام می توانست از راههای گوناگون، به فعالیت سّری پردازد، ولی این بیم و نگرانی بر یک طیف وسیع سیاسی سایه افکنده بود که خلیفه هم جزئی از آن بود، و این طیف بقیه سردمداران و همه کسانی را نیز که به نحوی با حکومت، منافع مشترک داشتند، شامل می شد، به همین جهت مخالفت و اعمال فشار و محدودیت در مورد امام، ویژگی اصلی خط حاکم بر کشور محسوب می شد و حتی با قتل خلیفه‌ای، و جایگزینی خلیفه‌ای دیگر تغییر نمی یافت! ۱۹- مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۰، ص ۳۱۱-۲۰ - مجلسی، همان مأخذ، ص ۳۱۳-۲۱ - شیخ طوسی، کتاب الغیبه، تهران، مكتبة نینوی الحدیثه، ص ۱۳۴-۲۲ - ابوهاشم جعفری از نسل جعفر طیار (سمعانی، الأنساب، ج ۱، ص ۶۷) و اهل بغداد بود و از چهره‌های بسیار درخشان و گرانمایه شیعه و از یاران بسیار صمیمی امام جواد و امام هادی و امام عسکری - علیهم السلام - به شمار می رفت و نزد آنان مقام و منزلت والایی داشت (محمد تقی شوشتری، قاموس الرجال، ج ۴، ص ۲۵۵ - ۲۵۸) او که مردی آزاده و شجاع و بی باک بود، در سال ۲۵۲ ه. در بغداد بازداشت، و به زندان سامرا منتقل گردید (خطیب، تاریخ بغداد، ج ۸، ص ۳۶۹ - سماعانی، الأنساب، ج ۲، ص ۶۷). به گفته شیخ طوسی، زندانی شدن او و همراهانش، با قتل «عبد الله بن محمد عباسی» مرتبط بوده است (الغیبه، تهران، مكتبة نینوی الحدیثه، ص ۱۳۶). طبرسی می گوید:

او در سال ۲۵۸ ه. ق با امام عسکری و گروهی از علویان در زندان بوده است (اعلام الوری، ص ۳۷۳). خطیب بغدادی و سمعانی، در گذشت او را در سال ۲۵۱ نوشته‌اند. ۲۳- ابن صباغ مالکی، الفصول المهمه، ط قدیم، ص ۳۰۴ - شبلنجی، نور الأبصار، قاهره، مکتبه المشهد الحسینی، ص ۱۶۶ - علی بن عیسی الاربلی، کشف الغمّه، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۳، ص ۲۲۲ - طبرسی، اعلام الوری، ط ۳، دار الکتب الاسلامیه، ص ۳۷۳ - ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۳۷-۲۴ - ابن شهر آشوب، همان کتاب، ج ۴، ص ۴۳۳-۲۵ - مجلسی، بحار الأنوار، ط ۲، تهران، المکتبه الاسلامیه، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۲۶۹ (۲۶ مسعودی، اثبات الوصیه، الطبعة الرابعة، نجف، المکتبه الحیدریه، ص ۲۴۳ ۲۷ - علی بن عیسی الاربلی، کشف الغمّه، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ص ۲۱۶ ۲۸ - شریف القرشی، باقر، حیاة الامام الحسن العسکری، بیروت، دار الکتب الاسلامی، ۱۴۰۹ ه. ق، ص ۱۸۱ ۲۹ - رجال، ط ۱، نجف، المکتبه الحیدریه، ۱۳۸۱ ه. ق، ص ۴۲۷ به بعد ۳۰ - فیلسوفی که چنین کتابی نوشته بوده، پسر اسحاق کندی بنام «یعقوب» بوده است و نه خود اسحاق، و بنا به نوشته «محمد لطفی جمعه»، «اسحاق» حاکم کوفه در زمان سه نفر از خلفای عباسی یعنی مهدی و هادی و هارون بوده است (تاریخ فلاسفة الاسلام فی المشرق و المغرب، المکتبه العلمیه، ص ۱). گویا نام پدر و پسر با هم اشتباه شده و یا در موقع نقل و استنساخ، نام پسر از قلم افتاده است ۳۱ - الآن جئت بالحق و ما کان لیخرج مثل هذا الامن ذلك البيت ۳۲ - این قضیه را ابن شهر آشوب در کتاب «مناقب» (ج ۴، ص ۴۲۴) از کتاب «التبديل» نوشته ابوالقاسم کوفی نقل کرده است برخی از دانشمندان معاصر، در صحت این قضیه ابراز تردید نموده و نوشته‌اند: این قضیه نشان می‌دهد که کندی در یک بی ثباتی فکری به سر می‌برده و به اسلام عقیده نداشته است، و این موضوع گرچه امکان‌پذیر است، اما چون تنها در کتاب ابوالقاسم کوفی آن هم به صورت مرسل (بدون سند) آمده و ابن شهر آشوب نیز از او نقل کرده است، نمی‌توان برای اثبات قضیه تاریخی به آن اکتفا کرد (محمد الصدر، تاریخ الغیبة الصغری، ص ۱۹۶) اما با توجه به گوشه‌هایی از تفکر کندی که در کتب مربوط به تاریخ فلاسفه اسلامی آمده، چنین قضیه‌ای بعید به نظر نمی‌رسد. چنانکه «حنا الفاخوری» و «خلیل الجر» ضمن تحلیل مبانی فکری و فلسفی وی نوشته‌اند ...: «اما گاه شود که میان تعلیمات فلسفه و آیات قرآن تناقضی مشهود شود، و این تناقض است که پاره‌ای را به مخالفت با فلسفه واداشته است. کندی حل این مشکل را در تأویل آیات یافته است. او می‌گوید: کلمات عربی را یک معنای حقیقی است و یک معنای مجازی، و بدین طریق متفکر می‌تواند از منطوق برخی آیات، معانی مجازی آنها را از راه تأویل دریابد» (... تاریخ فلسفه در جهان اسلامی، ترجمه عبدالمحمد آیتی، تهران، چاپ دوم، کتاب زمان، ۱۳۵۸ ه. ق، ج ۲، ص ۳۸۰) ۳۳ - شبلنجی، نور الأبصار، قاهره، مکتبه المشهد الحسینی، ص ۱۶۷ و نیز ر. ک به: ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۲۵ - علی بن عیسی الاربلی، کشف الغمّه، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۳، ص ۲۱۹ - ابن حجر الهیثمی، الصواعق المحرقة، قاهره، مکتبه القاهرة، ص ۲۰۷ - ابن صباغ المالکی، الفصول المهمه، ط قدیم، ص ۳۰۴ - ۳۰۵ طبری، شیخ محمد جواد، حیاة الامام العسکری، ط ۱، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۱ ه. ق، ص ۲۲۳ - ۲۲۶ و نیز ر. ک به: الشیخ محمد حسین المظفر تاریخ الشیعه، قم، مکتبه بصیرتی، صفحات: ۶۲، ۷۸، ۱۰۲ ۳۵ - ظاهراً مقصود، احمد بن اسحاق رازی، یکی از بزرگان شیعیان اهل ری، و یکی دیگر از نمایندگان امام عسکری است. (ر. ک به: حیاة الامام العسکری، شیخ محمد جواد طبری، ۳۳۲) ۳۶ - طوسی، اختیار معرفة الرجال (معروف به رجال کشی)، مشهد، دانشگاه مشهد، ص ۵۷۵ - ۵۸۰، حدیث ۱۰۸۸ - مجلسی، بحار الأنوار، ط ۲، تهران، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۲۱۹ - ۳۲۳ این نامه به اختصار در تحف العقول (ص ۴۸۴) نیز آمده است ۳۷ - طوسی، همان کتاب، ص ۵۸۰، حدیث ۱۰۸۹ - ۳۸ - طوسی، همان کتاب، ص ۵۸۰، حدیث ۱۰۸۹ - نجاشی، فهرست اسماً مصنفی الشیعه، قم، مکتبه الداوری، ص ۶۶ - شیخ طوسی، الفهرست، مشهد، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۵۱ ه. ق، ص ۲۳ ۴۰ - طبری، حیاة الامام العسکری، ص ۳۳۳ ۴۱ - ج ۵۰، ص ۳۲۳ ۴۲ - دلایل الامامة، الطبعة الثالثة، قم منشورات الرضی، ۱۳۶۳ ه. ق، ص ۲۷۲ ۴۳ - طبرسی، الاحتجاج، نجف، المطبعة المرتضویه، ۱۳۵۰، ص ۲۵۷ ۴۴ -

شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۵۱ - طبرسی، اعلام الوری، الطبعة الثالثة، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ص ۴۴۵ - تستری، شیخ محمد تقی، قاموس الرجال، الطبعة الثانية، قم، مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين، ج ۱، ص ۳۱۶ - کلینی، اصول کافی، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۸۱ ه.ق، ج ۱، ص ۴۵۵۱۸ طوسی، اختیار معرفة الرجال، مشهد، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۴۸ ه.ش، ص ۵۳۲، حدیث ۱۰۱۵ - تستری، همان کتاب، ج ۱، ص ۳۱۵. عمری بعدها به وکالت از طرف حضرت صاحب الزمان - عج - منصوب گردید و ما به خواست خدا در بخش آینده پیرامون عظمت و فضیلت او سخن خواهیم گفت ۴۶ - ابو الأدیان علی بصری، در اواخر قرن سوم هجری در گذشته و کنیه او در اصل «ابوالحسن» بوده است، نامبرده به این جهت به ابوالادیان شهرت یافته بود که با پیروان تمام دینها مناظره می کرد و مخالفین را مجاب می نمود (مدرس تبریزی، محمد علی، ریحانة الأدب، چاپ سوم، تهران، کتابفروشی خیام، ۱۳۴۷ ه.ش، ج ۷، ص ۵۷۰) انتخاب ابوالادیان برای انجام این مأموریت، نشان می دهد که حضرت افراد ویژه‌ای را به این کار می گمارده است ۴۷ - ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۲۵ - مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۰، ص ۳۱۷ - فیض کاشانی، معادن الحکمة فی مکاتیب الأئمة، قم مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين، ط ۲، ۱۴۰۹ ه.ق، ج ۲، ص ۴۸ ۲۶۵ - فیض کاشانی، همان کتاب ص ۲۶۴ - مجلسی، همان کتاب، ص ۳۱۷ ۴۹ - حسن بن علی بن شعبه، تحف بالعقول، ط ۲، قم مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين، ۱۳۶۳ ه.ش، ص ۴۸۶ ۵۰ - مجلسی، همان کتاب، ص ۳۳۱ ۵۱ - عثمان بن سعید بعدها به افتخار نمایندگی امام دوازدهم در غیبت صغری نائل گردید و ما به خواست خدا در بخش نمایندگان امام دوازدهم شرح حال او را خواهیم نوشت h۲ - شیخ طوسی، الغیبة، تهران، مکتبه نینوی الحدیثه، ص ۲۱۴ - حاج شیخ عباس قمی، سفینه البحار، تهران، کتابخانه سنائی، ج ۲، ص ۱۵۸ ۵۳ - ابن شهر آشوب، مناقب، قم کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۲۷ ۵۴ - درباره شخصیت و فضیلت ابو هاشم جعفری در چند صفحه پیش، توضیح دادیم ۵۵ - شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۴۳ - ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۳۹ - مسعودی، اثبات الوصیة، نجف، المطبعة الحیدریة، ۱۳۷۳ ه.ق، ص ۲۴۲ - سید محسن امین، اعیان الشیعة، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۰۳ ه.ق، ص ۴۰ - طبرسی، اعلام الوری، ط ۳، دار الکتب الاسلامیه، ص ۳۷۲ - کلینی، اصول کافی، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۸۱ ه.ق، ج ۱، ص ۵۰۸ ۵۶ - ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۳۱ - علی بن عیسی الاربلی، کشف الغممة، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه.ق، ج ۳، ص ۲۱۸ ۵۷ - ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۳۱ - علی بن عیسی الاربلی، کشف الغممة، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه.ق، ج ۳، ص ۲۱۸ ۵۸ علی بن جعفر از دوستان صمیمی و یاران ویژه و بسیار مورد اعتماد امام هادی و امام عسکری - علیهما السلام - و از کارگزاران آن دو بزرگوار بوده است. او به جرم نمایندگی از طرف امام هادی، توسط متوکل عباسی مدتی زندانی گردید و پس از آزادی، به امر امام، به مکه رفت و در آنجا مقیم گردید. گویا او همچنان در مکه بوده که انفاق او را ابوطاهر دیده است. ر.ک به: شریف القرشی، باقر، حیاة الامام العسکری، دار الکتب الاسلامی، ص ۱۵۵ - ۱۵۶ - شیخ طوسی، مأخذ گذشته، ص ۲۱۲ - مامقانی، تنقیح المقال، تهران انتشارات جهان، ج ۲، ص ۲۷۱ - ۲۷۲ - شیخ طوسی، اختیار معرفة الرجال (معروف به رجال کشی)، مشهد، دانشگاه مشهد، ۱۳۴۸ ه.ش، ص ۵۲۳ و ۶۰۷ ۵۹ - طوسی، الغیبة، تهران، مکتبه نینوی الحدیثه، ص ۲۱۲ این روایت با مقداری تفاوت، در کتاب «مناقب» ابن شهر آشوب نیز نقل شده است، ولی به نظر نگارنده آنچه در غیبت شیخ طوسی نقل شده به صحت نزدیکتر است ۶۰ - علی بن عیسی الاربلی، کشف الغممة، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه.ق، ج ۳، ص ۲۱۷ ۶۱ - علی بن عیسی، همان کتاب، ص ۲۱۶ ۶۲ - طبرسی، احتجاج، نجف المطبعة المرتضویة، ۱۳۵۰، ص ۲۵۷ ۶۳ - شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۵۱ - اعلام الوری، ط ۳، دار الکتب الاسلامیه، ص ۴۴۵ ۶۴ - طبرسی، اعلام الوری، ص ۴۴۸ و ۴۴۹ ۶۵ - طبرسی، اعلام الوری، ص ۴۴۸ و ۴۴۹ ۶۶ - ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۳۵ - علی بن

عیسی الاربلی، کشف الغمّة، تبریز مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۳، ۲۱۱-۶۷- ابن شهر آشوب، همان کتاب، ج ۴، ص ۴۲۵ - حاج شیخ عباس قمی، الأنوار البهیة، مشهد، کتابفروشی جعفری، ص ۱۶۱ - تممة المنتهی، چاپ دوم، تهران، کتابفروشی مرکزی، ۱۳۳۳ ه. ق، ص ۲۹۹ با اندکی اختلاف در الفاظ. با توجه به این که شهادت امام عسکری - علیه السلام - در سال ۲۶۰ و در گذشت علی بن حسین بابویه در سال ۳۲۹ یعنی ۶۹ سال پس از شهادت حضرت عسکری رخ داده، برخی، نگارش چنین نامه‌ای را با عناوینی مانند: بزرگمرد و فقیه و مورد اعتماد من، از طرف امام به وی که در آن زمان جوانی بیست ساله بوده، بعید شمرده‌اند، مگر آنکه بگوییم: وی در عین جوانی از نظر فضیلت و شخصیت معنوی در چنان رتبه والایی قرار داشته که شایسته ذکر چنین القابی بوده است (تاریخ الغیبة الصغری، محمد صدر، الطبعة الأولى، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، ۱۳۹۲ ه. ق، ص ۱۹۶). ۶۸- طبسی، شیخ محمد جواد، حیاة الامام العسکری، الطبعة الأولى، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۳ ه. ق، ص ۱۲۱-۶۹- طبسی، همان کتاب، ص ۲۱۷-۷۰- مسعودی، اثبات الوصیة، الطبعة الرابعة، نجف، المطبعة الحیدریة، ۱۳۷۴ ه. ق، ص ۲۳۴-۷۱- مسعودی، همان کتاب، ص ۲۴۶-۷۲- مسعودی، همان کتاب، ص ۲۳۸-۷۳- حسن بن علی بن شعبه، تحف العقول، الطبعة الثانية، ۱۳۶۳ ه. ق، ش، قم، مؤسسه النشر الاسلامی (التابعة) لجماعة المدرسين بقم المشرفة، ص ۴۸۷-۷۴- طبرسی، اعلام الوری، الطبعة الثالثة، دار الکتب الاسلامیة ص ۳۷۵-۷۵- علی بن عیسی الاربلی، کشف الغمّة، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۳، ص ۲۰۷ - مجلسی، بحار الأنوار، ط ۲، تهران، المکتبه الاسلامیة، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۲۹۸-۷۶- شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۴۰- ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۳۶ - مجلسی، همان کتاب، ص ۲۷۷ - کلینی، اصول کافی، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۰۶-۷۷- علی بن عیسی الاربلی، کشف الغمّة، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ص ۲۱۴ - شبلیجی، نور الأبصار، قاهره، مکتبه المشهد الحسینی، ص ۱۶۸ - ابن صبّاح مالکی، الفصول المهمة، ط قدیم، ص ۳۰۳-۷۸- طبرسی، اعلام الوری، ط ۳، دار الکتب الاسلامیة، ص ۳۷۲- ابن شهر آشوب، همان کتاب، ص ۴۳۲ - مسعودی، اثبات الوصیة، نجف، المطبعة الحیدریة، ۱۳۷۴ ه. ق، ص ۲۴۱-۷۹- طبرسی، اعلام الوری، ط ۳، دار الکتب الاسلامیة، ص ۳۷۵ - مسعودی، همان کتاب، ص ۲۴۲ - کلینی، اصول کافی، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۱۰ - شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی ص ۳۴۴ - علی بن عیسی الاربلی، همان کتاب، ج ۳، ص ۲۰۴-۸۰- مسعودی، همان کتاب، ص ۲۴۱-۸۱- ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۴۰-۸۲- ابن صبّاح مالکی، الفصول المهمة، ط قدیم، ص ۳۰۳ - ابن شهر آشوب، همان کتاب، ص ۴۳۲ - شبلیجی، نور الأبصار، قاهره، مکتبه المشهد الحسینی، ص ۱۶۷ (با اندکی تفاوت). ۸۳- غفار نام قبیله ابوذر بود. ۸۴- مجلسی، بحار الأنوار، ط ۲، تهران، المکتبه الاسلامیة، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۲۶۹-۸۵- طبسی، شیخ محمد جواد، حیاة الامام العسکری، ط ۱، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۱۷ ه. ق، ش، ص ۱۳۶، به نقل از کتاب الهدایة الکبری تألیف حسین بن حمدان حضینی، ص ۳۸۶-۸۶- علی بن عیسی الاربلی، کشف الغمّة، ج ۳، ص ۲۰۷ - مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۰، ص ۲۹۷-۸۷- صدوق، کمال الدین، قم، مؤسسه النشر الاسلامی (التابعة) لجماعة المدرسين، ۱۴۰۵ ه. ق، ج ۲، ص ۳۸۴ (باب ۳۸). ۸۸- پس از امام رضا - علیه السلام - در جامعه آن روز و نیز در دربار حکومت عباسیان، امامان بعدی یعنی امام جواد و امام هادی و امام عسکری - علیهم السلام - را به احترام انتساب به امام رضا - علیه السلام - «ابن الرضا» (فرزند رضا) می‌نامیدند. ۸۹- در بین عرب، مرسوم است که برای ادای احترام، افراد را با کنیه مورد خطاب قرار می‌دهند. ۹۰- دشمنان شیعیان، آنان را به طعنه «رافضی» می‌نامیدند. ۹۱- شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۳۸ - فتّال نیشابوری، روضه الواعظین، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ص ۲۷۳ - ۲۷۵ - طبرسی، اعلام الوری، الطبعة الثالثة، تهران، دار الکتب الاسلامیة، ص ۳۷۶ - ۳۷۷ - کلینی، اصول کافی، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۰۳ - علی بن عیسی الاربلی، کشف الغمّة، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۳، ص ۱۹۷ - پیشوای یازدهم حضرت امام حسن عسکری - علیه السلام - نشریه مؤسسه در راه حق، ص ۱۳ - ۱۷-۹۲-

اعلام الوری، الطبعة الثالثة، دار الكتب الاسلامیة، ص ۳۶۷-۹۳-حاج شیخ عباس قمی، الانوار البهیة، مشهد، کتابفروشی جعفری، ص ۱۶۲-۹۴-دلائل الامامة، نجف، منشورات المكتبة الحیدریة، ۱۳۸۳ ه. ق، ص ۲۲۳-۹۵-الفصول المهمة، چاپ قدیم، ص ۳۰۷-۳۰۸. این قضیه را مرحوم شیخ مفید در ارشاد و قتال نیشابوری در روضه الواعظین و طبرسی در اعلام الوری و علی بن عیسی الاربلی از قول احمد پسر عبد الله بن خاقان نقل کرده‌اند. این گزارش نشان می‌دهد که امام در جامعه چه موقعیتی داشته و حکومت عباسی چرا نگران بوده است و نیز روشن می‌کند که خلیفه از برملا شدن مسمومیت و قتل امام تا چه حد وحشت داشته است و لذا با زمینه سازی قبلی کوشیده است شهادت امام را مرگ طبیعی قلمداد کند! ۹۶-صدوق، کمال الدین، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، (التابعة) لجماعة المدرسين بقم المشرفة، ۱۴۰۵ ه. ق، باب ۴۳، ص ۴۷۵-مجلسی، بحار الأنوار، الطبعة الثانية، تهران، المكتبة الاسلامیة، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۳۳۲-۳۳۳-۹۷-مقصود، عثمان بن سعید عمري از یاران نزدیک امام عسکری - علیه السلام - است که به مناسبت شغلش که روغن فروشی بود، به سمّان (= روغن فروش) معروف شده بود. ۹۸-صدوق، کمال الدین، قم، مؤسسه النشر الاسلامی (التابعة) لجماعة المدرسين بقم، ۱۴۰۵ ه. ق، ص ۴۷۵-۹۹-کلینی، اصول کافی، تهران، مكتبة الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۰۵-مجلسی، بحار الأنوار، ط ۲، تهران، المكتبة الاسلامیة، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۳۲۹-۱۰۰-کلینی، اصول کافی، تهران، مكتبة الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۰۵-مجلسی، بحار الأنوار، ط ۲، تهران، المكتبة الاسلامیة، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۳۲۹-۱۰۱-کلینی، اصول کافی، تهران، مكتبة الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۰۵-مجلسی، بحار الأنوار، ط ۲، تهران، المكتبة الاسلامیة، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۳۲۹-۱۰۲-علی بن عیسی الاربلی، كشف الغمة، تبریز، مكتبة بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۳، ص ۱۹۹-قتال نیشابوری، روضه الواعظین، ط ۱ بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۶ ه. ق، ص ۲۷۶-۱۰۳-مجلسی، بحار الأنوار، ط ۳، تهران، المكتبة الاسلامیة، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۳۳۱-محمد بن جریر بن رستم طبری، ط ۳، قم، منشورات الرضی، ۱۳۶۳ ه. ق، ص ۲۲۴-صدوق، کمال الدین، قم، مؤسسه النشر الاسلامی (التابعة) لجماعة المدرسين، ۱۴۰۵ ه. ق، ص ۴۷۵ در تنظیم و نگارش این بخش از کتاب، علاوه بر مآخذی که در پاورقیها آمده، از منابع یاد شده در زیر استفاده شده است که لازم می‌دانم در اینجا از نویسندگان آنها سپاسگزاری کنم: پیشوای یازدهم حضرت اما حسن عسکری (نشریه مؤسسه در راه حق). دورنمایی از زندگانی پیشوایان اسلام تألیف استاد آیت الله جعفر سبحانی - خاندان وحی، تألیف حجة الاسلام و المسلمین سید علی اکبر فزشی.

منبع

سیره پیشوایان، مهدی پیشوایی، ص ۶۱۵ - ۶۶۲

اسوه‌های بشریت (۱۱)

امام حسن عسکری (ع)

رسول جعفریان ولادت، وفات امام حسن بن علی عسکری علیه السلام یازدهمین امام شیعیان، بنا به نقل مرحوم کلینی در ماه رمضان یا ربیع الآخر ۲۳۲ ق چشم به جهان گشود و ۲۸ سال زندگی کرد. ابن خلکان تولد ایشان را روز پنجشنبه یکی از ماههای سال ۲۳۱ ق دانسته و قول دیگری نیز که ششم ربیع الآخر از سال ۲۳۲ باشد، نقل کرده است. شیخ مفید و سعد بن عبدالله، ربیع الآخر را پذیرفته‌اند. مسعودی سن آن حضرت را به هنگام شهادت ۲۹ سال دانسته است بنابراین، او باید تولد آن حضرت در سال ۲۳۱ را معتبر دانسته باشد. رحلت امام عسکری (ع) بنا به گزارش اکثریت روات، هشتم ربیع الاول از سال ۲۶۰ ق اتفاق افتاده و جمادی الاولی همین سال نیز به عنوان قولی دیگر در این مورد نقل شده است. از آنجا که رحلت امام هادی (ع) در سال ۲۵۴ ق اتفاق

افتاده، طبعاً دوران امامت حضرت عسکری (ع) طبق روایت شیخ مفید، شش سال و براساس نقل سعد بن عبدالله پنج سال و هشت ماه بوده است. در مورد نام مادر آن حضرت که ام ولد نیز بوده گزارشهای مختلفی وجود دارد. در برخی از مصادر، «حدیث» یا «حدیثه» و در برخی دیگر نام آن بانو «سوسن» ذکر شده است. عیون المعجزات نام صحیح او را «سلیل» دانسته و با عبارت «کانت من العارفات الصالحات» وی را ستوده است. القاب خود آن بزرگوار را «الصیامت»، «الهادی»، «الرفیق»، «الزکی» و «التقی» ذکر کرده‌اند و برخی از مورخین لقب «الخالص» را نیز بر القاب آن حضرت افزوده‌اند. «ابن الرضا» نیز کنیه‌ای بوده که امام جواد و امام عسکری (ع) هر دو با آن مشهور شده بودند. چنانکه امام هادی و امام عسکری (ع) به لقب عسکرین معروف شده‌اند. نقش انگشتی امام عسکری (ع) به دو صورت «سبحان من له مقالید السموات والارض» و «إن الله شهید» ذکر شده است. احمد بن عبیدالله بن خاقان مشخصات ظاهری آن بزرگوار را چنین وصف کرده است: او دارای چشمانی سیاه، قامتی نیکو، صورتی زیبا و بدنی خوب بوده است.

امامت آن حضرت

با رحلت امام هادی (ع) در سال ۲۵۴ق و به تنصیب آن حضرت، فرزندش امام عسکری (ع) به سمت امامت شیعیان اثنی عشری منصوب گردید. روایاتی که در وصیت و تنصیب امام هادی (ع) درباره امامت فرزندش وارد شده در بسیاری از کتب حدیث و تاریخ شیعه، فراوان به چشم می‌خورد و با نظر به این وصیت و تنصیب که از نظر شیعیان نشانه صحت امامت است، آنان امام حسن عسکری (ع) را به امامت پذیرفتند. بنا به نقل سعد بن عبدالله جز عده‌ای که به امامت محمد بن علی که در زمان حیات پدرش امام هادی (ع) وفات کرد گرویدند و تعداد انگشت شماری که جعفر بن علی را امام خود دانستند، اکثریت یاران امام هادی (ع) به امامت حضرت عسکری گردن نهادند. پیروان جعفر بن علی «جعفریه خُلص» لقب یافته‌اند. مسعودی، جمهور شیعه را از پیروان امام عسکری و فرزندش می‌داند که این فرقه در تاریخ به لقب «قطعیه» معروف شده‌اند.

امام عسکری (ع) در سامرا

بنا به گزارش شیخ مفید امام هادی (ع) مدت ده سال و اندی در عسکر (سامرا) تحت نظر عباسیان زندگی کرده است بنا بر این روایت طبعاً ورود آن حضرت همراه فرزندش حضرت عسکری (ع) به سامرا باید در سال ۲۴۴ و یا ۲۴۳ رخ داده باشد ولی ابن خلکان این مدت را بیست سال و نه ماه ذکر کرده و همین را دلیل شهرت این دو امام همام به عسکرین دانسته است. آنچه مسلم است آوردن این دو امام بزرگوار به «سامرا» مرکز خلافت عباسی در آن عصر- از جهاتی شبیه سیاست مأمون در آوردن امام رضا (ع) به شهر خود بود؛ زیرا این نزدیکی کنترل روابط امام با شیعیان و شناسایی شیعیانی را که در سر تا سر بلاد اسلامی مناسبات نزدیکی با امام خود داشته و خطری برای حکومت به حساب می‌آمدند، برای دستگاه حاکمه آسانتر می‌کرد، مدتی که امام در این شهر می‌زیست بجز چند نوبتی که به زندان افتاد به صورت یک شهروند عادی در آنجا حضور داشت و طبعاً رفتار وی زیر نظر کامل و محتاطانه حکومت قرار داشت؛ زیرا ائمه شیعه از جمله امام عسکری (ع) اگر از آزادی عمل برخوردار بودند مدینه را برای زندگی اختیار می‌فرمودند. از این رو اقامت طولانی ایشان در سامرا به جز نوعی بازداشت از طرف خلیفه با چیز دیگری توجیه پذیر نیست. این مسئله بخصوص به علت وجود شبکه منظم و متشکل شیعیان که از مدت‌ها قبل شکل گرفته بود در نظر خلیفه از اهمیت فراوانی برخوردار بوده و موجبات نگرانی و وحشت او را فراهم می‌آورد که می‌بایست به نحوی کنترل می‌شد. به همین جهت از امام خواسته بودند حضور خود را در سامرا مرتباً به اطلاع حکومت برساند چنانکه طبق نقل یکی از خدمتکاران امام، آن حضرت هر دو شب و پنجشنبه مجبور بود در دارالخلافة حاضر شود. چنین حضوری گرچه ظاهراً احترام برای آن حضرت تلقی می‌شد ولی

در واقع تنها وسیله کنترل او از نظر خلیفه بود به طوری که یک بار موقعی که خلیفه برای دیدن صاحب البصره می‌رفت امام را نیز همراه خویش می‌برد و اصحاب امام تنها در طول راه خود را برای دیدن آن حضرت آماده می‌کنند. از این روایت بخوبی می‌توان فهمید که در زندگی امام حداقل دورانی وجود داشته که کسی را امکان دیدار مستقیم با آن بزرگوار در خانه‌اش نبوده است. اسماعیل بن محمد می‌گوید: برای طلب پول در سر راه آن حضرت نشستم و هنگام عبور امام تقاضای کمک مالی از وی کردم. ابوبکر فهفکی می‌گوید: برای کاری دیدن امام از سامرا خارج شدم و در روز «موکب» در خیابان ابی قطیعه بن داود منتظر رسیدن امام شدم تا او را در حال حرکت به دارالعامه ملاقات کنم. محمد بن عبدالعزیز بلخی نیز هنگام حرکت امام به دارالعامه در خیابان الغنم منتظر تشریف فرمایی آن حضرت بوده است. محمد بن ربیع شیبانی می‌گوید: به منظور دیدن امام، در باب احمد بن خضیب نشسته بودم که او را در حال عبور دیدم. علی بن جعفر از حلبی نقلی می‌کند: در یکی از روزهایی که قرار بود امام به دارالخلافة برود ما در عسکر به انتظار دیدار وی جمع شدیم، در این حال از طرف آن حضرت توقیعی بدین مضمون به ما رسید: أَلَا يَسْلَمَنَّ عَلِيٌّ أَحَدٌ وَلَا يَشِيرُ إِلَيَّ بِيَدِهِ وَلَا يُؤْمِي فِائِكُمْ لَا تَوْمَنُونَ عَلَيَّ أَنْفُسَكُمْ. کسی بر من سلام و حتی اشاره‌ای هم به طرف من نکند؛ زیرا شما خودتان در امان نیستید. این روایت بخوبی نشان می‌دهد که دستگاه خلافت تا چه حد روابط امام با شیعیانش را زیر نظر گرفته و آن را کنترل می‌کرده است. البته امام و شیعیانش در فرصتهای گوناگونی همدیگر را ملاقات می‌کرده‌اند و سر پوشهایی نیز برای این تماسها وجود داشته است. یکی از بهترین راههای ارتباطی شیعیان با امام مکاتبه بود که در مصادر نیز فراوان به آن بر می‌خوریم.

موقعیت امام در سامرا

امام عسکری (ع) اگر چه بسیار جوان بود ولی به دلیل موقعیت بلند علمی و اخلاقی بویژه رهبری شیعیان و اعتقاد بی شائبه آنان به امام و احترام بی چون و چرای مردم از وی، شهرت فراوانی پیدا کرده بود و چون مورد توجه عام و خاص بود، حاکمیت عباسی نیز جز در مواردی چند ظاهراً رفتار احترام آمیزی از خود نسبت به آن حضرت نشان می‌داد. روایتی طولانی که همه مصادر مربوط به شرح حال آن حضرت به ذکر آن پرداخته‌اند حاکی از اهمیت و عظمت موقعیت روز افزون امام در سامرا می‌باشد. اینک به خاطر اهمیت این روایت به ذکر قسمتهایی از آن می‌پردازیم: سعد بن عبدالله اشعری از علمای معروف شیعه که احتمالاً به ملاقات امام عسکری (ع) نیز شرفیاب شده است می‌گوید: در شعبان سال ۲۲۸ هجری سال پس از سال رحلت امام (ع) در مجلس احمد بن عیبدالله بن خاقان که آن روزها مسئولیت خراج قم را بر عهده داشت و به آل محمد و مردم قم نیز عداوت می‌ورزید نشسته بودیم. سخن از طالبیون ساکن سامرا و مذهب و موقعیت آنان در پیش سلطان به میان آمد، احمد گفت: من کسی از علویان را چون حسن بن علی عسکری (ع) در سامرا ندیده و نشنیده بودم که این چنین به وقار و عفاف و زیرکی و بزرگ منشی در میان اهل بیت خود شناخته شده و پیش سلطان و بنی‌هاشم محترم باشد چنانکه او را بر افراد مسن حتی امراء و وزراء و منشیان نیز برتری می‌دادند. روزی من بالای سر پدرم ایستاده بودم، آن روز پدرم برای دیدار با مردم نشسته بود. یکی از حاجبان وارد شده و گفت: ابن الرضا در بیرون در ایستاده است. پدرم با صدای بلندی گفت: او را اجازه ورود بدهید و آن حضرت وارد شد ... وقتی پدرم او را دید چند قدم به سوی او رفته و کاری که ندیده بودم با کسی حتی امرا و ولات عهد انجام بدهد با او کرد، وقتی به او نزدیک شد دست به گردنش انداخته و صورت و پیشانی او را بوسید، آنگاه دستش را گرفته و در جای خود نشانید. پدرم خود روبروی او نشست و با وی به گفتگو پرداخت. در سخنان خود، او را با کنیه که حاکی از احترام او بود مورد خطاب قرار داده و مرتباً می‌گفت: پدر و مادرم فدایت ... شب هنگام نزد پدرم رفتم و ... پرسیدم: پدر آن شخص که امروز آن همه اجلال و احترامش نمودی چه کسی بود که حتی پدر و مادرت را فدای او می‌کردی؟ گفت: او ابن الرضا امام رافضیان بود و آنگاه ساکت شد. چند لحظه بعد سکوتش

را شکسته ادامه داد: فرزندم اگر روزی خلافت از دست بنی عباس بیرون رود از بنی هاشم جز او کسی شایستگی تصدی آن را ندارد. او به خاطر فضل، صیانت نفس، زهد، عبادت و اخلاق نیکو سزاوار مقام خلافت است. اگر پدر او را دیده بودی مردی بود بزرگوار، عاقل، نیکوکار و فاضل. با شنیدن این سخنان آتش خشم سر تا سر وجودم را فرا گرفت، در عین حال حس کنجکاویم برای شناختن او برانگیخته شد. از هر کس از بنی هاشم، منشیان، قضات، فقها، حتی مردم عادی که درباره اش سؤال می‌کردم او را در نزد آنان در نهایت جلالت و بزرگواری و مقدم بر سایر افراد اهل بیت می‌یافتم. همه می‌گفتند: او امام رافضیان است. از آن پس اهمیت وی پیش من رو به فزونی گذاشت؛ زیرا دوست و دشمن او را به نیکی می‌ستودند. این روایت با توجه به راوی آن که خود یکی از معاندین سرسخت اهل بیت بود موقعیت اخلاقی و اجتماعی امام را در میان عامه مردم و حتی خواص به روشنی نشان می‌دهد. خادم امام عسکری (ع) می‌گوید: روزهایی که امام به مقر خلافت می‌رفت شور و شعف عجیبی در مردم پیدا می‌شد، خیابانهای مسیر آن حضرت از جمعیتی که سوار بر مرکبهای خود بودند پر می‌شد وقتی امام تشریف می‌آورد هیاهو یکباره خاموش می‌شد و آن حضرت از میان جمعیت گذشته و وارد مجلس می‌شد. اکثریت این افراد شیعیانی بودند که از مناطق دور و نزدیک برای دیدن امام به سامرا می‌آمدند هر چند ارادت سایر مردم نسبت به فرزندان رسول خدا نیز، سبب می‌شد برای دیدن آن حضرت در مسیر او حضور یافته، موجب فزونی این ازدحام شوند.

دورانهای بازداشت امام

همانگونه که اشاره شد جلب امام هادی (ع) به همراه امام عسکری (ع) به سامرا توسط متوکل عباسی، خود به معنای زندانی کردن این دو امام در آن شهر به منظور کنترل آنها و روابطشان با شیعیان بود. در مواردی در بازداشت این پدر و پسر سختگیری هر چه بیشتر اعمال می‌شد بویژه هنگام بروز جریانات خاصی که متضمن تهدیدی علیه حاکمیت بود، شخص امام با تعدادی از یاران نزدیکش به زندان می‌افتادند. روایات زیادی درباره بازداشت امام عسکری (ع) وجود دارد که از جهاتی با هم ناسازگارند. علت این امر علاوه بر اینکه می‌تواند تعدد بازداشت‌های آن حضرت باشد، اشتباه مردم در نام خلفا نیز هست و طبعاً با گردآوری تمام گزارشهای مربوط و مقایسه آنها با هم امید دست یابی به حقیقت مسئله بیشتر می‌شود. روایتی حاکی از آن است که معتز (معزول و مقتول به سال ۲۵۵) هنگامی که قصد سفر به کوفه را داشت دستور بازداشت امام عسکری (ع) را صادر کرده و مأموریت اجرای آن را به سعید حاجب می‌دهد. ابوالهیثم بن سبانه نگرانی خود را به امام نوشته و امام در جواب او می‌نویسد: پس از سه روز فرجی حاصل خواهد شد و معتز کشته می‌شود. مسلم است که امام عسکری (ع) در دوران مهتدی (۲۵۵ تا ۲۵۶ ق) مدتی در زندان به سر برده است. پیش از آن عده‌ای از شیعیان به زندان افتاده بودند. داود بن قاسم معروف به ابوهاشم جعفری که از شخصیت‌های برجسته شیعه بود گویا در سال ۲۵۲ در زندان بوده است، خطیب بغدادی از قول ابن عرفه علت بازداشت وی را چنین بیان می‌کند؛ سخنانی از او شنیده شده که باعث زندانی شدن وی گردید. در روایتی که شیخ طوسی نقل کرده بازداشت ابوهاشم مذکور با تنی چند از بنی هاشم و غیر آنها به علت کشته شدن عبدالله بن محمد عباسی بوده است. مسئول این زندان آن گونه که در پاره‌ای از روایات آمده صالح بن وصیف بوده که در سال ۲۵۶ توسط موسی بن بغا کشته شد. از این رو و به احتمال قوی بازداشت امام عسکری (ع) در سال ۲۵۵ در دوران مهتدی بوده است. در یک گزارش تاریخی ابوهاشم جعفری گفته است: در دوران مهتدی هنگامی که در زندان بودم امام عسکری (ع) را نیز به زندان آوردند که با کشته شدن مهتدی در سال ۲۵۶ خدا، جان او را از خطر مرگ رها نمود؛ زیرا خلیفه قصد کشتن آن حضرت را داشت. محل زندان امام در جوسق بود جایی که خود مهتدی و همچنین صالح بن وصیف بعدها در همانجا زندانی شده و به قتل رسیدند، جوسق گویا قلعه‌ای بوده که از آن به عنوان زندان استفاده می‌شده است. آنچه در مورد وضع داخلی این زندان می‌دانیم عبارت است از: ا. وقتی امام وارد زندان شد با اشاره به یک مرد عجمی (خ ل جمعی) فرمود:

اگر این مرد نبود می‌گفتم پس از چه مدتی از این زندان رها می‌شوید؛ زیرا او شما را زیر نظر گرفته و حرکاتتان را به خلیفه گزارش می‌کند. ابوهاشم می‌گوید: روزی ما این مرد را غافلگیر کرده و کاغذی را که در آن درباره تک تک ما گزارشهای بدی برای خلیفه آماده کرده بود از لباسش درآوردیم. ب: رفتار امام در زندان بویژه با زندانبانان خود به گونه‌ای بود که بالاخره باعث خجالت آنان می‌شد نظیر همین رفتار درباره امام کاظم (ع) نیز روایت شده است. صالح بن وصیف از ایادی عباسیان که حراست امام را در زندان بر عهده داشت از طرف برخی شخصیت‌های عباسی به سختگیری بر آن حضرت و آزار وی تشویق می‌شد که در پاسخ آنها گفت: قد و کلت به رجلین شرّ من قدرت علیه فقد صارا من العبادۃ و الصیلاه الی امر عظیم. دو تن که آنها را بدترین مردم می‌دانستم بر او مأمور کردم ولی آنان چنان تحت تأثیر امام عسکری قرار گرفتند که در عبادت و نماز به حد والایی رسیدند. مدارکی حاکی از آن است که شخص امام در زندان به طور دائم روزه بوده‌اند. بار دیگر که امام زندانی شد در عصر معتمد عباسی بود که از سال ۲۵۶ تا ۲۷۹ خلافت کرد. در روایتی آمده که آن حضرت در سال ۲۵۹ ق در زندان معتمد عباسی بوده و علی بن جرین زندانبان او بوده است. او در پاسخ معتمد که درباره امام از وی سؤالاتی نموده، چنین گفته است: همواره روزها روزه‌دار و شبها مشغول نماز است. همچنین صمیری در کتاب «الاولیاء» از محمودی روایت کرده که گفت: من خود خط ابومحمد عسکری (ع) را هنگام خروج از زندان معتمد دیدم که این آیه را نوشته بود. یریدون لیطفئوا نور الله بأفواههم و الله متمّ نوره و لو کره الکافرون. شیخ مفید از محمد بن اسماعیل علوی روایت کرده: امام عسکری (ع) نزد علی بن او تامش (یا بارمش) زندانی شد. این مرد از دشمنان سرسخت آل ابیطالب بود. به وی دستور داده شد درباره امام هر چه می‌تواند تند و سختگیر باشد ولی او وقتی آن حضرت را دید ... در حالی از او جدا شد که بیش از دیگران عظمت الهی آن حضرت را شناخته و از او ستایش می‌کرد. به احتمال قریب به یقین این زندان برای امام در سال ۲۵۹ اتفاق افتاده است و شاهدی که در تأکید این مطلب وجود دارد روایت ذیل است: کشتی در رجال خود روایت می‌کند: محمد بن ابراهیم سمرقندی گفت: عازم حج بودم که تصمیم گرفتم در سر راهم به یکی از دوستان به نام بودق بوشنجانی (بوشنجان روستایی است از قرای هرات) که به صدق و صلاح و ورع و خیر معروف بود سری بزنم. پیش او بودم که سخن از فضل بن شاذان به میان آمد، بودق گفت: او به دلیل نفخ معده شدیداً مریض است و ... بودق در ادامه سخنانش گفت: در سفری که به قصد انجام مراسم حج عازم مکه بودم نزد محمد بن عیسی العبیدی که شیخی فاضل بود ... رفتم. در خانه او عده‌ای را که با حالتی افسرده و مغموم نشسته بودند دیدم. علت را جویا شدم گفتند: ابومحمد (ع) زندانی شده است. من سفر خود را دنبال کرده و در بازگشت باز به دیدن محمد بن عیسی رفتم او را با چهره‌ای شاد و سرحال دیدم، چگونگی را از وی پرسیدم، جواب داد: امام آزاد شده است. من در حالی که کتاب یوم و لیله را همراه داشتم به سامرا رفته و به محضر ابومحمد (ع) شرفیاب شدم. کتاب را به آن حضرت نشان داده و گفتم: فدایت شوم این کتاب را ببینید امام در حالی که ورق به ورق آن را می‌دید، فرمود: صحیح است، سزاوار است به آن عمل شود. عرض کردم: فضل شدیداً مریض است و شنیدم به خاطر دعای شما به این مرض دچار شده است؛ زیرا درباره او به شما گفته‌اند که وی وصی ابراهیم را برتر از وصی رسول خدا می‌داند. در حالی که چنین نیست و این سخن را به دروغ بر او بسته‌اند. امام فرمود: آری خدا فضل را رحمت کند. بودق می‌گوید: من باز گشتم و دیدم در همان ایامی که امام فرمود: «رحم الله الفضل» فضل بدرود حیات گفته است. اگر چنانچه مشهور است بپذیریم که فضل بن شاذان در سال ۲۶۰ ق وفات کرده است طبعاً باید بپذیریم که در اواخر سال ۲۵۹ قبل از ذی حجه امام در زندان بوده است.

امام و ارتباط او با شیعیان

پس از آنکه امام رضا (ع) به خراسان آمده سادات علوی به دلایل گوناگونی به نقاط مختلف کشور پهناور اسلامی مهاجرت کردند و این مهاجرت از زمانی که فشار و اختناق به علویان و شیعیان در عراق شدت گرفت رو به گسترش نهاد. شیعیان ناگزیر به

فکر یافتن مناطق امن تری برای زندگی خود افتادند. سرزمین عرب به علت تسلط روحیات و طرز تفکر اموی در آن، نمی‌توانست جای امنی برای آنان باشد، در عوض شرف بویژه ایران زمین‌های مناسبی برای این هدف در خود داشت، لذا عده زیادی از شیعیان به این سرزمین سرازیر شده و در شهرهایی با فاصله‌های دور از هم به زندگی پرداختند. آنها در درجه اول احتیاج مبرمی به ایجاد ارتباط در بین خود داشتند؛ زیرا هم امام حاضر داشتند و هم نیازمند به حل پرسشهای دینی و احیاناً یافتن راه‌حلهایی برای مشکلات سیاسی و اجتماعی که با آن روبرو می‌شدند، بودند لذا از سیستم‌های مختلف ارتباطی از قبیل اعزام افراد خاصی پیش امام، و تماس با وی در ایام حج و ... استفاده کردند و از این راهها به دریافت روایات و رهنمودهای عملی از آن حضرات توفیق یافتند. پراکندگی شیعیان را در شصت سال پایانی دوران حضور تا آغاز غیبت صغری از شواهد و قرائن تاریخی که حتی در احادیث فقهی نیز فراوان به چشم می‌خورد بروشنی می‌توان دریافت. در اینجا ابتدا پراکندگی شیعیان در دوران مذکور و سپس نحوه ارتباط امام با آنها را مورد بحث قرار می‌دهیم. البته بحث ما تنها شامل شیعیانی می‌شود که ارتباط فکری و دینی در حد اعتقاد به امامت ائمه دوازده گانه پس از رسول خدا داشتند، نه محبین آنها که تنها دوستدار اهل بیت به معنای عام آن بودند. تفاوت این دو گروه در روایتی از امام عسکری (ع) مطرح و دقیقاً روشن شده است. از جمله مناطق مهمی که شیعیان فراوانی را در خود جای داده و با امام نیز در ارتباط بودند نیشابور را می‌توان نام برد. اصولاً شرق ایران جزو مناطقی است که نام تعدادی از اصحاب ائمه و همچنین نام علمای مشهوری از شیعیان در قرنهای سوم و چهارم در تاریخ آن به چشم می‌خورد، یکی از نمونه‌های بارز اینگونه شخصیتها فضل بن شاذان است که مقام ارجمندی در میان اصحاب ائمه و علمای شیعه داشته است. غیر از نیشابور مناطقی مانند سمرقندی، بیهق و طوس نیز از محلهای تجمع شیعیان به شمار می‌رفت در بیهق اکثریت مردم، از شیعیان بودند. پراکندگی بدین شکل که مشابه آن در مناطق دیگری نیز وجود داشت یک سیستم یا حداقل به حفظ وضعیت موجود آن دست یازید. این سیستم با تعیین و کلا از طرف ائمه شکل می‌گرفت و با ارتباطی که بین امام و وکلای وی بویژه در شکل مکاتبه‌ای به وجود می‌آمد، سعی می‌شد تا راهنماییهای لازم از نظر دینی و سیاسی ارائه شود و این حرکت سابقه داری بود که امام عسکری (ع) نیز در دوران حیات خود به آن نظر داشت و در توسعه و استفاده از آن می‌کوشید. افرادی که سابقه علمی درخشان و همچنین ارتباط استواری با امامان قبلی یا خود آن حضرت داشتند و می‌توانستند از نظر حدیثی پشتوانه‌ای برای شیعیان به شمار آیند به عنوان وکیل انتخاب می‌شدند. نیشابور که مرکزیت آن از نظر علمی و فرهنگی و همچنین از نظر اقتصادی بسیار قویتر از سایر نقاط بود، برای خراسان اهمیت زیادی داشت. وکیل امام در این شهر طبق روایتی که ذیلاً به نقل آن می‌پردازیم ابراهیم بن عبده بود. در اینجا برای آنکه اهمیت این سیستم و کارهای انجام شده از طریق آن روشن شود نامه‌های امام درباره این وکالت را به اختصار مرور می‌کنیم: در نامه‌ای که امام عسکری (ع) به عبدالله بن حمدویه نوشته، آمده است: حقوق واجب ما را به او بپردازند. من او را امین خود برای دوستانم در آن نواحی قرار دادم، تقوا پیشه کنید و مراقب باشید که حقوق را ادا کنید که در ترک و یا تأخیر آن عذری نیست. از این نامه استفاده می‌شود که شعاع وکالت و فعالیت ابراهیم، تمام نواحی و حتی ناحیه عبدالله بن حمدویه بیهقی ناحیه عبدالله احتمالاً همان بیهق بود را در برمی‌گرفته است. ظاهراً بعضی از شیعیان در مورد اصالت خط امام درباره ابراهیم دچار تردید شدند لذا امام نامه‌ای به شرح زیر نوشت: نامه‌ای که در آن ابراهیم به عنوان وکیل من تعیین و به وی مأموریت اخذ حقوق من از دوستانم داده شده از خود من است و آن را به خط خود نوشته‌ام. من او را در شهر خودشان به حق منصوب کرده‌ام. از خدا بترسید و حقوق مرا به وی بپردازید که من به او اجازه تام و کامل در این مورد داده‌ام. طولانی‌ترین نامه از توقیعات امام عسکری (ع) درباره همین ابراهیم بن عبده می‌باشد که به اسحاق بن اسماعیل نیشابوری فرستاده است. این نامه مشحون از پندهای اخلاقی و رهنمودهای بسیار با ارزش است. امام در آغاز نامه پس از مقدمه‌ای طولانی درباره اهمیت هدایت الهی از طریق اوصیاء و اینکه ائمه هدی (ع) ابواب علم الهی هستند، آیه «الیوم اکملت لکم دینکم» ... را دلیل بر منت خدا بر انتخاب آنان جهت هدایت مردم شمرده است. آن حضرت همچنین از ابراهیم بن

عبده از طرف من تعیین شده است. تو ای اسحاق فرستاده من نزد ابراهیم عبده هستی تا او به آنچه من طی نامه‌ای به محمد بن موسی نیشابوری فرستاده‌ام عمل کند و همچنین تو خود و کلیه کسانی که در شهر تو زندگی می‌کنند مأمور هستید به محتوای آن نامه عمل کنید. بر ابراهیم و تو و تمامی دوستان ما. کسانی که این نامه را بخوانند و کسانی که در ناحیه شما بوده و دچار انحراف نیستند باید حقوق ما را به ابراهیم پردازند تا آن هم به رازی برساند و این دستور من است. ای اسحاق نامه مرا برای بلالی که مورد اعتماد ما است و همچنین برای محمودی و هنگامی که به بغداد رفتی برای دهقان که وکیل و مورد وثوق ما بوده و پول از دوستان ما می‌گیرد و بالأخره برای هر کس از موالی ما که دیدی، بخوان و اگر کسی خواست نسخه‌ای از آن بردارد مانعی نیست. به هر حال جز از شیطانی که مخالف شما است آن را از کسی پنهان مدار، از شهر بیرون نرو تا عُمری را ببینی که هر چه از دوستان به ما رسد در نهایت پس از چند واسطه به دست او می‌رسد تا بما برساند. از این نامه نکات مهمی درباره سیستم وکالت به دست می‌آید: موضوع آن بالخصوص هدایت شیعیان در شیوه پرداخت واجبات مالی‌شان است که ضرورت اساسی در حفظ و حراست آنها داشته است. معرفی وکلا- و اظهار اعتماد کامل به آنها برای احکام موقعیت‌شان از جمله نکاتی است که بروشنی در این توقیعات به چشم می‌خورد، اضافه بر این روشن می‌کند که در میان وکلای مناطق، سلسله مراتبی وجود داشته که حقوق مالی امام بایستی از طریق آن به وکیل اصلی وی رسیده و به وسیله او به آن حضرت برسد و بالأخره نکته دیگری که از نامه فوق استفاده می‌شود آن است که گاهی شبهاتی در مورد وکالت افرادی به وجود می‌آمد که در چنین مواردی امام مجبور بود با ارسال نامه‌های دیگری این شبهات را از بین ببرد. ایجاد و حفظ چنین پیوندهایی بود که باعث احیای شیعیان در عرصه حیات فرهنگی و اجتماعی و مانع از پیدایش ضعف در تشکیلات آنها و در نتیجه هضم شدن در جامعه تسنن می‌شده است، امری که به هر حال برای هر اقلیتی امکان داشت. این سیستمی بود که شبیه آن را زمانی عباسیان و مدتی طولانی نیز اسماعیلیان به کار بسته بودند و طبعاً حاصل آن چیزی جز حراست شیعه در مقابل خطرات بنیان کن که همواره متوجه آنها بوده و موجودیت آنان را تهدید می‌کرد نبوده است. علاوه بر آن استفاده از چنین سیستم ارتباطی دقیق، موجب جریان دانش و بینش لازم در سر تا سر اجتماعات شیعی را تضمین می‌کرد. چنانکه مناطقی چون کَش و سمرقند با آنکه از مراکز زندگی ائمه بسیار دور بودند بخش مهمی از علمای شیعه از آن برخاسته‌اند. به طوریکه ذکر شد اشکالات ناشی از این پراکندگی را فرستادگان و نامه‌های پربار و بموقع ائمه هدی (ع) به طرز تحسین برانگیزی خنثی می‌کرد، ارتباط به وسیله نامه در این دوران بسیار گسترده و از نوع پیشرفته آن به حساب می‌آمده است گرچه معمولاً به لحاظ امنیتی و... از اینگونه نامه‌ها اثری باقی نمی‌ماند ولی باز ما اکنون مقدار زیادی از این نامه‌ها و شواهدی را که دلیل بر وفور آنها است در دست داریم. ابوالادیان می‌گوید: من خدمتگزار امام عسکری (ع) بودم، کار من بردن نامه‌های آن حضرت به شهرهای مختلف بود، آخرین باری که حامل نامه‌ای از او بودم امام مریض بود، نامه را به من داده و فرمود: این را به مدائن ببر، پانزده روز دیگر که باز می‌گردد مرا در حال تغسیل و تکفین خواهی دید، من نامه را بردم و موقع بازگشت همان را که امام به من فرمود اتفاق افتاده بود. این روایت نشان می‌دهد که امام برای بردن و آوردن نامه پیک مخصوصی داشته است. محمد بن حسین بن عباد می‌گوید: ابومحمد حسن بن علی عسکری (ع) روز جمعه هشتم ربیع الاول از سال ۲۶۰ در حالیکه ۲۹ سال تمام داشت در حین ادای نماز صبح رحلت فرمود، حضرت همان شب، نامه‌های زیادی برای مدینه نوشته بود. اینک ما نامه‌ای از امام عسکری (ع) به مردم قم و آبه (آوه) در اختیار داریم همچنین ابن شهر آشوب نوشته است که امام عسکری (ع) نامه‌ای به علی بن حسین بن بابویه نوشته است گرچه با توجه به فوت ابن بابویه در سال ۳۲۹ این امر بسیار بعید به نظر می‌رسد، البته وی توسط حسین بن روح ارتباط مکاتبه‌ای با امام زمان (ع) داشته است. تماس مستقیم با امام با فرستادن افرادی از طرف شیعیان به محضر آن حضرت نوع دیگری از وجود ارتباط در بین امام و دوستانش بود. از جعفر بن شریف جرجانی نقل شده: من سالی به زیارت خانه خدا مشرف شدم و در سامرا به خدمت امام عسکری (ع) رسیدم، خواستم اموالی را که دوستان به وسیله من فرستاده بودند به آن حضرت بدهم. پیش از

آنکه من بیرسم، به چه کسی بدهم فرمود: آنچه را همراه آورده‌ای به مبارک، خادم من بسپار. در روایتی دیگر آمده: مردی از علویان برای به دست آوردن «فضل» راهی منطقه جبل شد، در حلوان مردی او را دید آن مرد از علوی پرسید: از کجا می‌آیی؟ گفت: از سامرا، پرسید: آیا در سامرا خانه فلانی را می‌شناسی؟ جواب داد: آری، آن مرد پرسید: آیا از حسن بن علی خبری داری؟ گفت: نه، مرد پرسید: برای چه آمده‌ای؟ گفت: برای پول، آن مرد گفت: من به تو ۵۰ دینار می‌دهم، تا مرا در سامرا نزد حسن بن علی (ع) ببری، علوی پول را گرفت و با آن مرد پیش امام عسکری (ع) آمدند و آن مرد چهار هزار دینار خدمت امام (ع) تقدیم کرد. از دیگر وکلای امام از ابراهیم بن مهزیار اهوازی که در اهواز ساکن بود می‌توان نام برد. قم اصیل‌ترین شهری بود که گروه انبوهی از شیعه را در خود جای داده بود و از زمان امام صادق (ع) به طور مرتب و منظم با ائمه معصومین (ع) در ارتباط بوده است. از جمله شخصیت‌های شیعی قم که با امام عسکری (ع) روابطی داشت احمد بن اسحاق بن عبدالله اشعری بود که نجاشی او را با عنوان «کان وافد القمیین» واسطه بین قمی‌ها و امام دانسته و تصریح کرده است که احمد از خواص اصحاب ابومحمد العسکری (ع) بوده است. امام عسکری (ع) به اعتماد خود به احمد بن اسحاق مورد بحث تصریح فرموده است. و دیگران وکالت او را برای امام (ع) صریحاً ذکر کرده‌اند. از مهمترین وکلای امام (ع) که بعداً به نیابت خاص حضرت بقیه الله (عج) نیز منصوب شد، عثمان بن سعید مشهور به سمان بود. او از طرف امام هادی و عسکری (ع) به وکالت برگزیده شد، شیخ طوسی با اشاره به این مطلب درباره وجه تسمیه او به سمان می‌نویسد: او به تجارت روغن مشغول بود تا به عنوان سرپوشی برای کار اصلی خود (وکالت) بهره‌برداری کند. در مواقعی که مالی از شیعیان به او می‌رسید آن را در ظرف روغن جاسازی کرده و مخفیانه نزد ابومحمد عسکری (ع) می‌فرستاد. در روایتی که قبلاً آوردیم تصریح شده است که عثمان بن سعید در رأس سلسله مراتب قرار داشت و مسائل و اموالی که می‌بایست به دست امام برسد از آن طریق به آن حضرت می‌رسیده است امام هادی و عسکری (ع) بر اعتماد خود نسبت به او بارها تأکید فرموده‌اند. عده‌ای از شیعیان یمن به منظور زیارت آن حضرت و ضمناً پرداخت وظایف مالی خود به سامرا آمده بودند که امام عثمان بن سعید را فرستاد تا اموالی را که آنها با خود آورده بودند تحویل بگیرد. آنچه در مورد وکلای ائمه هدی موجب تعجب آمیخته با تأسف عمیقی شده، آنکه گاه و بیگاه در میان وکلا، افرادی پیدا می‌شدند که در مقابل اموالی که شیعیان به آنها می‌سپردند تا به امام برسانند دچار وسوسه شده و دست به خیانت می‌زدند و بدین خاطر از طرف امام مورد لعن و سرزنش قرار گرفته و طرد می‌شدند، چنانکه برخی از وکلا پس از رحلت امامی، وفات او را انکار می‌کردند تا آن را بهانه قرار داده و از پرداخت پولهایی که نزد آنها جمع شده بود به امام بعدی طفره روند. اصولاً می‌توان همین پیش آمده‌ها را یکی از ریشه‌های بسیار مهم پیدایش «وقف» در میان شیعیان دانست. عروه بن یحیی معروف به دهقان که قبلاً در نامه امام به اسحاق بن اسماعیل نیشابوری توثیق شده و از وکلای امام در بغداد بود به خاطر دروغهایی که به امام هادی و عسکری (ع) نسبت داد گرفتار لعن و طرد از طرف امام عسکری (ع) گردید. آن حضرت دستور داد تا همه شیعیان او را لعن و نفرین کنند و از او دوری نمایند؛ زیرا او در سمت مسئول خزانه‌داری امام، اموالی را از خزانه اختلاس کرده به خود اختصاص داده بود. توقیعاتی که در چنین زمینه‌هایی از طرف امام صادر می‌شد به سرعت و به طرز شگفت‌آوری در میان شیعیان شایع می‌شد و بدین ترتیب همه آنها از مضمون توقیع آگاهی یافته و بلافاصله شخص مورد نظر امام از جامعه شیعه طرد می‌شد. بر علیه احمد بن هلال نیز که عمری در مصاحبت ائمه سپری کرده و سپس به خاطر اشکالاتی که در روابط او با امام عسکری (ع) پیش آمد توقیعاتی از طرف آن حضرت صادر گردید. امام به وکلای خود در عراق نوشت: *إحذروا الصوفی المتصنع* (از صوفی خود آرا دوری کنید) و چون عده‌ای به علت شدت اعتمادشان به احمد در صحت توقیع به تردید افتادند امام نامه مفصلتری خطاب به شیعیان نوشته و خطاهای او را که عمده‌ترین آنها بی‌اعتنایی به دستورات امام و خود رأی بودن در مقابل حضرتش بود برشمرد و در پایان، دهقان را که عمری در مصاحبت و خدمت امام گذرانده بود طرد کرد. همچنین امام در مواردی کسانی را که بی‌جهت در کار وکلا دخالت کرده و به عنوان نمونه پرداختهای

پولی آنان را به باد انتقاد می‌گرفتند مورد عتاب قرار داده و آنها را از دخالت در مسائلی که ربطی به آنها ندارد بر حذر می‌داشت. بدین سان بود که سیستم وکالت، نقش خود را در زمینه ایجاد پیوند بین امام و شیعیان بویژه در اخذ وجوهات شرعی که بخش عمده آن برای رسیدگی به وضع شیعیان نیازمند به مصرف می‌رسید ایفا می‌کرد چنانکه در کتب مربوط به شرح حال امام، بارها به این نمونه کمکها اشاره شده است. نفوذ واقفیه، غلات و سایر افکار انحرافی در شیعیان بخصوص آن دسته از شیعیانی که در بلاد دور از زیستگاه امام زندگی می‌کردند، از همین طریق وکالت کنترل و دفع می‌شد و این خود در حفظ اصالت فرهنگی شیعه و جلوگیری از آلودگی دیدگاههای آنها به انحراف، نقش بسزائی داشته است.

اصحاب امام و حفظ میراث فرهنگی شیعه

سابقه ترتیب و تألیف جوامع حدیثی در میان اصحاب ائمه بسیار طولانی است، بخصوص پس از دوران امام صادق (ع) افراد زیادی در جامعه شیعه پیدا شدند که غالب اوقات خود را مشغول جمع‌آوری روایات صادره از ائمه معصومین (ع) و ارسال آنها به شیعیان ساکن در کشورهای دور و نزدیک به منظور راهیابی به افکار و اندیشه‌های اهل بیت بوده‌اند، با گذشت زمان بر تعداد این مؤلفین افزوده شده و کتابهای مفصلتر و بیشتری تألیف و عرضه می‌شده است. این امر بویژه در دوران امام عسکری (ع) با گسترده‌تری هر چه بیشتر دنبال شد و نقش مهمی در حفظ میراث حدیثی شیعه ایفا کرد. در میان اصحاب امام عسکری (ع) از آن دسته که به کار تألیف می‌پرداختند حسین بن اشکیب سمرقندی را باید نام برد. کسی که مدتی در قم متولی آستانه حضرت معصومه علیها السلام بوده و بعدها به سمرقند رفته و در آنجا ماندگار شد. نجاشی تألیفات او را بر شمرده که در میان آنها کتابی با عنوان «الرد علی الزید» به چشم می‌خورد. نظر به شدت فعالیت زیدیه در این دوران و قیامهای مکرر آنها احتمال آن می‌رفت که تعدادی از شیعیان تحت تأثیر آنان قرار بگیرند. بدین سبب این دست کتابها که غالباً با استناد به روایات صادره از ائمه معصومین (ع) و دیگر ادله تدوین می‌شد، وسیله خوبی برای کنترل این گونه انحرافات بود. احمد بن محمد بن خالد یکی از شیعیان معاصر با امام هادی (ع) و از اصحاب آن حضرت بود که کتاب المحاسن وی شکل دائرة المعارفی را به خود گرفت که کلیه معارف دینی از قبیل: فقه، اخلاق، تفسیر و ... را در برداشت. حسن بن موسی الخشاب از اصحاب امام عسکری (ع) تألیفاتی از خود باقی گذاشته که کتاب الرد علی الواقفه از آن جمله است. اهمیت این نوشتار با توجه به مشکلاتی که در آن دوران به دست واقفه ایجاد می‌شده بخوبی معلوم است. علاوه بر کتابهایی که به عنوان رد بر فرق و یا در مسائل فقهی نوشته می‌شد، بعضاً به تألیفات کتابهایی در تاریخ نیز پرداخته می‌شد. محمد بن علی بن حمزه از اصحاب امام عسکری (ع) کتابی با عنوان مقاتل الطالبيين نوشته است. علی بن حسن بن علی فضال علیرغم آنکه از فطحیه پیروی می‌کرد مورد اعتماد و وثوق امام عسکری (ع) بوده و کتابهای فراوانی از خود به یادگار گذاشت. عیاشی درباره او می‌نویسد: هیچ کتابی در هر موضوعی از ائمه باقی نمانده بود جز آنکه پیش او وجود داشت. این روایت بویژه بر وجود روایات ائمه و حتی مکتوبات آنان در دسترس اصحاب تأکید ورزیده و نشانه یک جنبش قابل تقدیر علمی است که خود پشتوانه اصلی تشیع به حساب می‌آید. اصولی که تا این دوره تألیف شده پایه‌های اصلی جوامع حدیثی بزرگتری مانند کافی و ... را که با استفاده از همین مدونات اصحاب شکل گرفته، تشکیل داد. گاهی اصحاب درباره پاره‌ای از کتابها (اصول اولیه)، نظرات ائمه را جویا می‌شدند که از جمله آنها طبق روایتی که سابقاً آوردیم همان بوق بوشنجان بود که کتاب یوم و لیله را به امام عسکری (ع) تقدیم داشته و نظر آن حضرت را درباره آن خواسته است. در میان اصحاب امام عسکری (ع) کسانی نیز پیدا می‌شدند که در زمینه مسائل علمی دست به تألیف می‌زدند، نجاشی پس از ذکر احمد بن ابراهیم بن اسماعیل به عنوان یکی از خواص و نزدیکان امام عسکری (ع) ضمن برشماری آثار او از کتابی با عنوان با اسماء الجبال و المیاه و الاودیة که گویا تألیفی در موضوع جغرافی بوده است نام می‌برد. امام عسکری (ع) و یعقوب بن اسحاق الکندی ابن شهر آشوب به روایت از کتاب التبدیل [والتحریف] تألیف

ابوالقاسم کوفی می‌نویسد: یعقوب بن اسحاق کندی (۱۸۵ حدود ۲۵۲) فیلسوف عرب در عصر خود دست به تألیف کتابی [به زعم خود] در تناقضات قرآن زده و کسی را در جریان کار خود نگذاشت. روزی یکی از شاگردان او به حضور امام عسکری (ع) رسید. امام به او فرمود: آیا در میان شما کسی نیست تا استادان را از آنچه درباره قرآن انجام می‌دهد باز دارد؟ او گفت: ما شاگرد او هستیم چگونه می‌توانیم درباره این موضوع یا غیر آن به او اعتراض کنیم؟ امام به او گفت: اگر چیزی بگویم به کندی می‌گویی؟ آن مرد گفت: آری، امام فرمود: پیش او برو و از وی بپرس: آیا از نظر شما ممکن است منظور قرآن غیر از آن معانی باشد که شما گمان کرده و پذیرفته‌اید؟ خواهد گفت ممکن است؛ زیرا اهل فهم است بعد بگو: چه می‌دانی؟ شاید همانگونه که امکان آن را پذیرفتی مراد قرآن غیر از آن باشد که تو می‌فهمی و سخنان آن برای معانی دیگری بکار گرفته شده باشد. آن مرد نزد کندی آمد و سخنان امام را به او گفت، کندی که این مسئله را در سخن، امری محتمل و از نظر عقلی جایز می‌دانست گفت: قسم می‌خورم که این کلام از تو نیست. آن مرد گفت: این سخنان از ابو محمد عسکری (ع) است. کندی گفت هم اکنون پیش او می‌روم که این امر جز از این خاندان بر نمی‌آید، آنگاه آتش خواسته و همه آنچه را که نوشته بود سوزانده و از بین برد. روایت فوق تنها از طریق ابن شهر آشوب نقل شده و ابوالقاسم کوفی، راوی آن نیز مورد اعتماد نبوده است. برخی گفته‌اند سیاق این روایت به گونه‌ای است که کندی را تا سر حد ناباوری به اسلام پیش برده است و این در حق او روا نیست، علاوه بر این دلیلی هم که این روایت را تأکید کند در دست نیست. و دیگر اینکه اگر کندی در سال ۲۵۲ از دنیا رفته باشد در زمان او هنوز امام عسکری (ع) به عنوان امام شیعیان در صحنه نبوده است. در مقام پاسخ (به صورت احتمال) به اشکالات فوق می‌توان گفت: اولاً تاریخ وفات کندی احتمالی است و در آن دقت کافی نشده است و طبعاً امکان دارد فوت کندی چند سال پس از تاریخ فوق اتفاق افتاده باشد. ثانیاً لزومی ندارد که امام عسکری (ع) حتماً در دوران امامت خود این سخنان را به کندی گفته باشد و اما درباره اینکه این روایت، کندی را تا حد عدم اعتراف به اسلام پیش برده باید گفت: روایت مورد بحث الزاماً چنین مفهومی را نمی‌رساند؛ زیرا چه بسا ممکن است کندی به خاطر عقل‌گرایی بیش از حدی که داشته در درون خود دچار اشکالاتی شده و لذا کسی را از آن آگاه نکرده است چنانکه کاملاً طبیعی است برای بسیاری که در حد کندی هستند چنین اشکالاتی پیش بیاید. درست است که ابوالقاسم کوفی مورد اعتماد نبوده ولی می‌توان مؤیدی گرچه محدود و حداقل نشانگر آنکه کندی در مقام درک معانی آیات به تأویل دست می‌زده است پیدا کرد. گرچه این مؤید، روایت را به طور مستقیم تأیید نمی‌کند. هنری توماس در شرح حال کندی آورده است: «کندی می‌گوید اگر فلسفه، علم به حقایق اشیاء باشد در این صورت میان دین و فلسفه خلائی نیست... فلسفه، حقیقت است، دین نیز علم حقیقت است. پس همچنان که اگر کسی به حقایق دینی عصیان ورزد کافر شناخته می‌شود، منکر فلسفه نیز از آنجا که منکر حقیقت است کافر محسوب می‌گردد. اما با این همه میان اندیشه‌های فلسفی و آیات قرآنی تناقضاتی وجود دارد. این تناقضات را چگونه باید حل کرد؟ کندی برای این مشکل نیز راه حل پیشنهاد می‌کند و آن تأویل است. به عقیده کندی لغات عربی دارای یک معنی حقیقی و یک معنی مجازی است از این رو بسیاری از جاها، آیات قرآنی را باید با معانی مجازی آنها تأویل کرد. در این صورت میان اندیشه فلسفی و تفکر دینی اختلافی وجود نخواهد داشت. گزارش هنری توماس حاکی از همان مطلبی است که در روایت کوفی از طرف امام به کندی پیام داده شده بود و این تأیید ضمنی، احتمالاً می‌تواند کمکی به اثبات اصل قضیه که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است بکند. کتب منسوب به امام عسکری (ع)؛ آ: تفسیر کتاب تفسیر به امام عسکری (ع) نسبت داده شده که شامل تفسیر سوره حمد و قسمتی از سوره بقره است. این کتاب از ابتدای طرح آن در محافل علمی از قرن چهارم تا کنون مورد قضاوت‌های گوناگونی قرار گرفته است. عده‌ای آن را از آثار امام دانسته و احادیثی نیز از آن نقل کرده‌اند و برخی دیگر آن را ساختگی شمرده و اعتبار علمی‌اش را منتفی دانسته‌اند. بخشی از این قضاوت‌ها متکی به سند کتاب است؛ زیرا دو نفر به نام‌های یوسف بن محمد بن زیاد، و محمد بن سیار، اساس روایت آن هستند و واسطه این دو و صدوق، محمد بن قاسم استرآبادی است، گرچه براساس روایت ابن شهر

آشوب، حسن بن خالد برقی نیز راوی این تفسیر است. علاوه بر ابهام و اشکالاتی که در هویت افراد فوق به جز خالد بن حسن وجود دارد در کیفیت سند و نیز اینکه آیا این دونفر خود راوی کتاب هستند یا پدرانشان، صحت انتساب آن به امام (ع) را زیر سؤال می‌برد. و برخی از علما به اشکالات بالا پاسخ داده‌اند. اشکال دیگری که بر کتاب وارد شده این است که در آن روایاتی نقل شده که از نظر محتوی جداً قابل انتقال و ایراد بوده و گاهی به صورتی آمیخته با خرافات است که به هیچ وجه نمی‌توان آن را به امام (ع) نسبت داد چنانکه علامه تستری چهل مورد از این نمونه‌ها را ارائه داده است. از میان مخالفین، ابن الغضائری، علامه حلّی، علامه بلاغی و آیت الله خوئی (قده) را می‌توان نام برد. در مقابل، عده‌ای دیگر سخت با نسبت آن به امام موافقند که از آنان، صدوق، طبرسی صاحب احتجاج، کزکی، مجلسی اول و دوم شیخ حرّعاملی را می‌توان نام برد. برخی دیگر از علما حد وسط را برگزیده و نظر داده‌اند که این تفسیر نیز مانند کتب دیگر می‌تواند مورد انتقاد قرار گرفته و روایات صحیح آن پذیرفته شود، علامه بلاغی ضمن رساله‌ای در نقد آن، مواردی را که موجب سلب اعتبار از آن تفسیر می‌شود، برشمرده است. نکته مهم این است که علی بن ابراهیم قمی و محمد بن مسعود عیاشی هیچ کدام در تفسیرهای خود، روایتی از این کتاب نقل نکرده‌اند و این خود می‌تواند نقش تعیین کننده‌ای در قضاوت درباره این تفسیر داشته باشد. ب: کتاب المقنعة کتاب دیگری به امام نسبت داده شده که راوی آن گویا ابن شهر آشوب است. این کتاب در نسخه‌ای از مناقب با عنوان «کتاب المقنعة» ضبط شده و صاحب ذریعه نیز تحت همین عنوان بدان اشاره کرده است اما در چاپ نجف و قم از مناقب با عنوان «رسالة المقنعة» از آن یاد شده است. بیاضی نیز بعدها از آن با عنوان «کتاب المقنعة» یا «رسالة المقنعة» یاد کرده است. در هر دو کتاب اشاره شده که این کتاب مشتمل بر علم حلال و حرام است، بنابر این طبعاً نمی‌تواند مجموعه‌ای در مناقب باشد و لابد باید در آن تصحیفی صورت گرفته باشد. آنچه که مطلب را کاملاً آشکار می‌کند این است که نجاشی در ذیل نام «رجاء بن یحیی بن سامان عبرتائی کاتب» می‌نویسد: او از امام هادی (ع) روایت می‌کرده و به وسیله پدرش که در خانه ابوالحسن کار می‌کرده به خانه آن حضرت راه یافته و از خواص وی شده و کتابی با عنوان «المقنعة فی ابواب الشریعة» از او نقل کرده است و ابوالفضل شیبانی نیز آن را از رجاء بن یحیی روایت کرده است. اگر در کنار این نقل روایت سید بن طاووس را به نقل از آقابزرگ از علی بن عبدالواحد که می‌گوید: «أنه اخرج المقنعة من دار ابي محمد العسکری فی سنة ۲۵۵» و روایت مناقب را که می‌گوید: رساله مقنعة امام عسکری در سال ۲۵۵ ق تألیف شده قرار دهیم بروشنی معلوم می‌شود که «المقنعة» مورد بحث همان کتاب رجاء بن یحیی است که آن را از امام هادی (ع) روایت کرده و در خانه امام عسکری (ع) بوده که در سال ۲۵۵ از آن خانه بیرون آورده شده است. جالب توجه است که در مناقب تصریح شده: در آغاز کتاب «المقنعة» آمده: أخبرنی علی بن محمد بن موسی (که همان امام هادی (ع) است). ابوالفضل در سال ۳۱۴ از رجاء بن یحیی نقل حدیث کرده که فوت رجاء نیز در همین سال اتفاق افتاده است.

رحلت امام عسکری (ع)

چنانکه گذشت رحلت امام عسکری (ع) در هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ رخ داده است و در این باره که آیا امام به مرگ طبیعی بدرود حیات گفته و یا به شهادت رسیده است کماکان اختلاف نظر وجود دارد گرچه بنا به نقل طبرسی و دیگران اکثریت علمای شیعه با الهام از امام صادق (ع) که فرمود: ما منّا الاّ مسموم أو مقتول حتی درباره امامانی که روایتی دایر بر شهادتشان در دست نیست عقیده دارند که خلفای جور، آنان را به شهادت رسانده‌اند. البته روایتی درباره شهادت امام عسکری (ع) در یکی از منابع تاریخی قرن ششم وجود دارد. از این روی شهادت آن حضرت امری کاملاً محتمل است. سوابق بازداشت و خطری که همواره از طرف دستگاه حاکم متوجه جان حضرتش بود و اینکه آن حضرت یک شخصیت مخالف سیاسی به حساب می‌آمده و رحلت او در سنین جوانی رخ داده همگی می‌تواند مؤید این معنی باشد. از آنجا که امام یک چهره کاملاً شناخته شده در سامرا بود هنگام

رحلتش هاله‌ای از غم و بهت‌زدگی فضای سامرا را فرا گرفت. احمد بن عییدالله در روایتی که قسمتی از آن پیش از این ارائه شد این صحنه غم‌انگیز را چنین وصف کرده: وقتی امام عسکری رحلت کرد صدای شیون و فریاد همه جا را در بر گرفت مردم فریاد می‌زدند: ابن الرضا رحلت کرد آنگاه برای تدفین آماده شدند، بازار به حال تعطیل درآمد، پدر من (وزیر معتمد عباسی)، بنی هاشم، شخصیت‌های نظامی و قضائی و منشیان و مردم به سوی جنازه هجوم آوردند، آن روز در سامرا قیامتی بر پا بود. با حضور امام (ع) و پدرش به مدت حداقل ۱۷ سال در سامرا نه تنها مردم جذب آنان شده بودند بلکه بسیاری از شیعیان نیز بدین شهر هجوم آورده بودند، در چنین شرایطی طبیعی بود که هنگام رحلت آن حضرت، سامرا یکپارچه در ماتم فرو رفته و در سوگ از دست دادن فرزند پیامبر (ص) بی‌تابی کند و عزا بگیرد.

شناخت مختصری از زندگانی امام عسکری (ع)

کتاب: سیره پیشوایان، ص. ۶۱۵ نویسنده: مهدی پیشوائی امام عسکری، یازدهمین پیشوای شیعیان، در سال ۲۳۲ ه. ق چشم به جهان گشود (۱). پدرش امام دهم، حضرت هادی-علیه السلام- و مادرش بانوی پارسا و شایسته، «حدیثه»، است (۲) که برخی، از او بنام «سوسن» یاد کرده‌اند (۳). این بانوی گرامی، از زنان نیکوکار و دارای بینش اسلامی بود و در فضیلت او همین بس که پس از شهادت امام حسن عسکری-علیه السلام- پناهگاه و نقطه اتکای شیعیان در آن مقطع زمانی بسیار بحرانی و پر اضطراب بود (۴). از آنجا که پیشوای یازدهم به دستور خلیفه عباسی در «سامراء»، در محله «عسکر» سکونت (اجباری) داشت، به همین جهت «عسکری» نامیده می‌شود. (۵) از مشهورترین القاب دیگر حضرت، «نقی» و «زکی» (۶) و کینه‌اش «ابو محمد» است. او ۲۲ ساله بود که پدر ارجمندش به شهادت رسید. مدت امامتش ۶ سال و عمر شریفش ۲۸ سال بود، در سال ۲۶۰ ه. به شهادت رسید و در خانه خود در سامراء در کنار مرقد پدرش به خاک سپرده شد. (۷) پی‌نوشتها: (۱) کلینی، اصول کافی، تهران، مکتبه‌الصدوق، ۱۳۸۱ ه. ق، ج ۱، ص ۵۰۳-شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۳۵-ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۲۲-طبرسی، اعلام الوری، الطبعة الثالثة، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ص ۳۶۷. مسعودی و علی بن عیسی اربلی تولد حضرت را در سال ۲۳۱ دانسته‌اند. (۲) شیخ مفید، همان کتاب، ص ۳۳۵-طبرسی، همان کتاب، ص ۳۶۶. (۳) کلینی، همان کتاب، ص ۵۰۳-علی بن عیسی اربلی، کشف الغمّه، تبریز، مکتبه بنی هاشمی، ۱۳۸۱ ه. ق، ص ۱۹۲. (۴) و کانت من العارفات الصالحات و کفی فی فضلها انها کانت مفزع الشیعه بعد وفاة ابی محمد (حاج شیخ عباس قمی، الانوار البهیة، مشهد، کتابفروشی جعفری، ص ۱۵۱). (۵) صدوق، علل الشرایع، قم، مکتبه الطباطبائی، ج ۱، باب ۱۷۶، ص ۲۳۰-نیز صدوق، معانی الاخبار، تهران، مکتبه‌الصدوق-مؤسسه دار العلم، ۱۳۷۹ ه. ق، ص ۶۵. (۶) ابو جعفر محمد بن جریر الطبری، دلائل الامامه، الطبعة الثالثة، قم، منشورات الرضی، ۱۳۶۳ ه. ش، ص ۲۲۳. (۷) شیخ مفید، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۴۵-شیخ عبد الله الشبروی، الاتحاف بحب الاشراف، ط ۲، قم، منشورات الرضی، ۱۳۶۳ ه. ش، ص ۱۷۸-۱۷۹.

امام عسکری (ع)

اصحاب و یاران امام دهم (ع)

در میان اصحاب امام دهم، بر می‌خوریم به چهره‌هایی چون ((علی بن جعفر میناوی)) که متوکل او را به زندان انداخت و می‌خواست بکشد. دیگر ادیب معروف، ابن السکیت که متوکل او را شهید کرد. و علت آن را چنین نوشته‌اند که دو فرزند متوکل خلیفه عباسی در نزد ابن سکیت درس می‌خواندند. متوکل از طریق فرزندان خود کم‌کم، متوجه شد که ابن سکیت از هواخواهان

علی (ع) و آل علی (ع) است. متوکل که از دشمنان سرسخت آل علی (ع) بود روزی ابن سکیت را به حضور خود خواست و از وی پرسید: آیا فرزندان من شرف و فضیلت بیشتر دارند یا حسن و حسین فرزندان علی (ع)؟ ابن سکیت که از شیعیان و دوستان با وفای خاندان علوی بود، بدون ترس و ملاحظه جواب داد: فرزندان تو نسبت به امام حسن (ع) و امام حسین (ع) که دو نوگل باغ بهشت و دو سید جنت ابدی الهی اند قابل قیاس و نسبت نیستند. فرزندان تو کجا و آن دو نور چشم دیده مصطفی کجا؟ آنها را با قنبر غلام حضرت (ع) هم نمی‌توان سنجید. متوکل از این پاسخ گستاخانه سخت برآشفته. در همان دم دستور داد زبان ابن سکیت را از پشت سر درآوردند و بدین صورت آن شیعی خالص و یار راستین امام دهم (ع) را شهید کرد. (۱۱۲) دیگر از یاران حضرت هادی (ع) حضرت عبدالعظیم حسنی است. بنا بر آنچه محدث قمی در ((منتهی الامال)) آورده است: ((نسب شریفش به چهار واسطه به حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام منتهی می‌شود... از اکابر محدثین و اعظام علماء و زاهدان و عابدان روزگار خود بوده است و از اصحاب و یاران حضرت جواد (ع) و حضرت امام هادی (ع) بود. صاحب بن عباد رساله ای مختصر در شرح حال آن جناب نوشته. نوشته اند: ((حضرت عبدالعظیم از خلیفه زمان خویش هراسید و در شهرها به عنوان قاصد و پیک گردش می‌کرد تا به ری آمد و در خانه مردی از شیعیان مخفی شد)). (۱۱۳) ((حضرت عبدالعظیم، اعتقاد راسخی به اصل امامت داشت. چنین استنباط می‌شود که ترس این عالم محدث زاهد از قدرت زمان، به خاطر زاهد بودن و حدیث گفتن وی نبوده است، بلکه به علت فرهنگ سیاسی او بوده است. او نیز مانند دیگر داعیان بزرگ و مجاهد حق و عدالت، برای نشر فرهنگ سیاسی صحیح و تصحیح اصول رهبری در اجتماع اسلامی می‌کوشیده است، و چه بسا از ناحیه امام، به نوعی برای این کار مأموریت داشته است. زیرا که نمی‌شود کسی با این قدر و منزلت و دیانت و تقوا، کسی که حتی عقاید خود را بر امام عرضه می‌کند تا از درست بودن آن عقاید، اطمینان حاصل کند - بطوری که حدیث آن معروف است - اعمال او، بویژه اعمال اجتماعی و موضعی او، بر خلاف نظر و رضای امام باشد. حال چه به این رضایت تصریح شده باشد، با خود حضرت عبدالعظیم با فرهنگ دینی و فقه سیاسی بدان رسیده باشد)). (۱۱۴) صورت و سیرت حضرت امام هادی (ع) حضرت امام دهم (ع) دارای قامتی نه بلند و نه کوتاه بود. گونه هایش اندکی بر آمده و سرخ و سفید بود. چشمانش فراخ و ابروانش گشاده بود. امام هادی (ع) بذل و بخشش بسیار می‌کرد. امام آن چنان شکوه و هستی داشت که وقتی بر متوکل خلیفه جبار عباسی وارد می‌شد او و درباریانش بی درنگ به پاس خاطر وی و احترام بر می‌خاستند. خلفایی که در زمان امام (ع) بودند: معتصم، واثق، متوکل، منتصر، مستعین، معتز، همه به جهت شیفتگی نسبت به قدرت ظاهری و دنیای فریبنده با خاندان علوی و امام همام حضرت هادی (ع) دشمنی دیرینه داشتند و کم و بیش دشمنی خود را ظاهر می‌کردند ولی همه، به خصال پسندیده و مراتب زهد و دانش امام اقرار داشتند، و این فضیلتها و قدرت های علمی و تسلط وی را بر مسائل فقهی و اسلامی به تجربه، آزموده و مانند نیاکان بزرگوارش (ع) در مجالس مناظره و احتجاج، وسعت دانش وی را دیده بودند. شبها اوقات امام (ع) پیوسته به نماز و طاعت و تلاوت قرآن و راز و نیاز با معبود می‌گذشت. لباس وی جبه ای بود خشن که بر تن می‌پوشید و زیر پای خود حصیری پهن می‌کرد. هر غمگینی که بر وی نظر می‌کرد شاد می‌شد. همه او را دوست داشتند. همیشه بر لبانش تبسم بود، با این حال هیبتش در دلهای مردم بسیار بود.

شهادت امام هادی (ع)

امام دهم، حضرت هادی (ع) در سال ۲۵۴ هجری به وسیله زهر به شهادت رسید. در سامرا در خانه ای که تنها فقط فرزندش امام حسن عسکری بر بالین او بود. معتمد عباسی امام دهم را مسموم کرد. از این سال امام حسن عسکری پیشوای حق شد و بار تعهد امامت را بر دوش گرفت. و در همان خانه ای که در آن بیست سال زندانی و تحت نظر بود، سرانجام به خاک سپرده شد.

زن و فرزندان امام هادی (ع)

حضرت هادی (ع) یک زن به نام سوسن یا سلیل و پنج فرزند داشته است. ۱- ابو محمد حسن علیه السلام (امام عسکری (ع) یازدهمین اختر تابناک ولایت و امامت است ... ۲- حسین ... ۳- سید محمد که یک سال قبل از پدر بزرگوارش فوت کرد، جوانی بود آراسته و پرهیزگار که بسیاری گمان می کردند مقام ولایت به وی منتقل خواهد شد. قبر مطهرش که مزار شیعیان است در نزدیکی سامرا می باشد. ۴- جعفر ۵- عایشه، یا به نقل شادروان شیخ عباس قمی ((علیه)). از سخنان حضرت هادی (ع) ۱- هر که از خود راضی و خودپسند باشد مردم بر او خشمناک می شوند. ۲- مصیبت شخص صبر کننده یکی است، اما برای آن که در مصیبت جزع و بی تابی کند دو تاست. ۳- بیهوده گویی و شوخی کردن، خوش منشی بیخردان و صفت نادانان است. ۴- بیداری بسیار موجب افزایش لذت خواب می شود، و گرسنگی بسیار، خوشی و خوبی طعام را افزون می کند. ۵- مقدرات، چیزهایی را به تو نشان دهد که حتی به دل تو خطور نکرده اند. ۶- حکمت در طبعهای فاسد تاءثیر نمی کند. ۷- خدا را بقعه هاست که دوست دارد در آنها به درگاه او دعا شود، و او آن دعاها را به اجابت رساند و حائر حسین (ع) یکی از آنهاست. ۸- هر که از خدا پروا کند مردم از او پروا کنند. هر که خدا را اطاعت کند، از او اطاعت کنند. هر که مطیع خداست باک از خشم مخلوق ندارد، هر که خدا را به خشم آورد، باید یقین کند که به خشم مخلوق دچار می شود. ۹- براستی خدا را نتوان وصف کرد، جز بدانچه خودش خود را وصف کرده. کجا وصف شود آنکه حواس از درکش عاجز است و او هام بدو نرسد. معصوم سیزدهم - امام حسن عسکری (ع) - امام یازدهم وارث دیهیم ولایت حسن آیت دانایی و دانشوری نوگل ((قائم)) دمد از گلشنی با گل ((نرگس)) چو کند همسری گلشن ایام نیارد دگر غنچه، بدین لطف و صفا و طری شادروان دکتر رسا امام حسن عسکری (ع) در سال ۲۳۲ هجری در مدینه چشم به جهان گشود. مادر والا- گهرش سوسن یا سلیل زنی لایق و صاحب فضیلت و در پرورش فرزند نهایت مراقبت را داشت، تا حجت حق را آن چنان که شایسته است پرورش دهد. این زن پرهیزگار در سفری که امام عسکری (ع) به سامرا کرد همراه امام بود و در سامرا از دنیا رحلت کرد. کنیه آن حضرت ابامحمد بود. صورت و سیرت امام حسن عسکری (ع) امام یازدهم صورتی گندمگون و بدنی در حد اعتدال داشت. ابروهای سیاه کمانی، چشمهای درشت و پیشانی گشاده داشت. دندان ها درشت و بسیار سفید بود. خالی بر گونه راست داشت. امام حسن عسکری (ع) بیانی شیرین و جذاب و شخصیتی الهی با شکوه و وقار و مفسری کم مانند برای قرآن مجید بود. راه مستقیم عترت و شیوه صحیح تفسیر قرآن را به مردم و بویژه برای اصحاب بزرگوارش - در ایام عمر کوتاه خود - روشن کرد.

دوران امامت

بطور کلی دوران عمر ۲۹ ساله امام حسن عسکری (ع) به سه دوره تقسیم می گردد: دوره اول ۱۳ سال است که زندگی آن حضرت در مدینه گذشت. دوره دوم ۱۰ سال در سامرا قبل از امامت. دوره سوم نزدیک ۶ سال امامت آن حضرت می باشد. دوره امامت حضرت عسکری (ع) با قدرت ظاهری بنی عباس رو در روی بود. خلفایی که به تقلید هارون در نشان دادن نیروی خود بلند پروازی هایی داشتند. امام حسن عسکری (ع) از شش سال دوران اقامتش، سه سال را در زندان گذرانید. زندانبان آن حضرت صالح بن وصیف دو غلام ستمکار را بر امام گماشته بود، تا بتواند آن حضرت را - بوسیله آن دو غلام - آزار بیشتری دهد، اما آن دو غلام که خود از نزدیک ناظر حال و حرکات امام بودند تحت تاءثیر آن امام بزرگوار قرار گرفته به صلاح و خوش رفتاری گرائیده بودند. وقتی از این غلامان جویای حال امام شدند، می گفتند این زندانی روزها روزه دار است و شبها تا بامداد به عبادت و راز و نیاز با معبود خود سرگرم است و با کسی سخن نمی گوید. عیدالله خاقان وزیر محمد عباسی با همه غروری که داشت وقتی با حضرت عسکری ملاقات می کرد به احترام آن حضرت بر می خاست، و آن حضرت را بر مسند خود می نشاند. پیوسته می گفت: در

سامره کسی را مانند آن حضرت ندیده ام، وی زاهدترین و داناترین مردم روزگار است. پسر عیبدالله خاقان می گفت: من پیوسته احوال آن حضرت را از مردم می پرسیدم. مردم را نسبت به او متواضع می یافتم. می دیدم همه مردم به بزرگواریش معترفند و دوستدار او می باشند. با آنکه امام (ع) جز با خواص شیعیان خود آمیزش نمی فرمود، دستگاه خلافت عباسی برای حفظ آرامش خلافت خود بیشتر اوقات، آن حضرت را زندانی و ممنوع از معاشرت داشت. (از جمله مسائل روزگار امام حسن عسکری (ع) یکی نیز این بود که از طرف خلافت وقت، اموال و اوقاف شیعه، به دست کسانی سپرده می شد که دشمن آل محمد (ع) و جریانهای شیعی بودند، تا بدین گونه بنیه مالی نهضت تقویت نشود. چنانکه نوشته اند که احمد بن عبدالله بن خاقان از جانب خلفا، والی اوقاف و صدقات بود در قم، و او نسبت به اهل بیت رسالت، نهایت مرتبه عداوت را داشت)). (نیز اصحاب امام حسن عسکری، متفرق بودند و امکان تمرکز برای آنان نبود، کسانی چون ابوعلی احمد بن اسحاق اشعری در قم و ابوسهل اسماعیل نوبختی در بغداد می زیستند، فشار و مراقبتی که دستگاه خلافت عباسی، پس از شهادت حضرت رضا (ع) معمول داشت، چنان دامن گسترده بود که جناح مقابل را با سخت ترین نوع درگیری واداشته بود. این جناح نیز طبق ایمان به حق و دعوت به اصول عدالت کلی، این همه سختی را تحمل می کرد، و لحظه ای از حراست (و نگهداری) موضع غفلت نمی کرد)). (۱۱۵) اینکه گفتیم: حضرت هادی (ع) و حضرت امام حسن عسکری (ع) هم از سوی دستگاه خلافت تحت مراقبت شدید و ممنوع از ملاقات با مردم بودند و هم امامان بزرگوار ما - جز با یاران خاص و کسانی که برای حل مشکلات زندگی مادی و دینی خود به آنها مراجعه می نمودند - کمتر معاشرت می کردند به جهت آن بود که دوران غیبت حضرت مهدی (ع) نزدیک بود، و مردم می بایست کم کم بدان خو گیرند، و جهت سیاسی و حل مشکلات خود را از اصحاب خاص که پرچمداران مرزهای مذهبی بودند بخواهند، و پیش آمدن دوران غیبت در نظر آنها عجیب نیاید. باری، امام حسن عسکری (ع) بیش از ۲۹ سال عمر نکرد ولی در مدت شش سال امامت و ریاست روحانی اسلامی، آثار مهمی از تفسیر قرآن و نشر احکام و بیان مسائل فقهی و جهت دادن به حرکت انقلابی شیعیانی که از راههای دور برای کسب فیض به محضر امام (ع) می رسیدند بر جای گذاشت. در زمان امام یازدهم تعلیمات عالی قرآنی و نشر احکام الهی و مناظرات کلامی جنبش علمی خاصی را تجدید کرد، و فرهنگ شیعی - که تا آن زمان شناخته شده بود - در رشته های دیگر نیز مانند فلسفه و کلام باعث ظهور مردان بزرگی چون یعقوب بن اسحاق کندی، که خود معاصر امام حسن عسکری بود و تحت تعلیمات آن امام گردید. در قدرت علمی امام (ع) - که از سرچشمه زلال ولایت و اهل بیت عصمت مایه ور بود - نکته ها گفته اند. از جمله: همین یعقوب بن اسحاق کندی فیلسوف بزرگ عرب که دانشمند معروف ایرانی ابونصر فارابی شاگرد مکتب وی بوده است، در مناظره با آن حضرت در مانده گشت و کتابی را که بر رد قرآن نوشته بود سوزانید و بعده از دوستداران و در صف پیروان آن حضرت در آمد.

شهادت امام حسن عسکری (ع)

شهادت آن حضرت را روز جمعه هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ هجری نوشته اند. در کیفیت وفات آن امام بزرگوار آمده است: فرزند عبدالله بن خاقان گوید روزی برای پدرم (که وزیر معتمد عباسی بود) خبر آوردند که ابن الرضا - یعنی حضرت امام حسن عسکری - رنجور شده، پدرم به سرعت تمام نزد خلیفه رفت و خبر را به خلیفه داد. خلیفه پنج نفر از معتمدان و مخصوصان خود را با او همراه کرد. یکی از ایشان نحیر خادم بود که از محرمان خاص خلیفه بود، امر کرد ایشان را که پیوسته ملازم خانه آن حضرت باشند، و بر احوال آن حضرت مطلع گردند. و طیبی را مقرر کرد که هر بامداد و پسین نزد آن حضرت برود، و از احوال او آگاه شود. بعد از دو روز برای پدرم خبر آوردند که مرض آن حضرت سخت شده است، و ضعف بر او مستولی گردیده. پس بامداد سوار شد، نزد آن حضرت رفت و اطبا را - که عموماً اطبای مسیحی و یهودی در آن زمان بودند - امر کرد که از خدمت آن

حضرت دور نشوند و قاضی القضاة (داور داوران) را طلبد و گفت ده نفر از علمای مشهور را حاضر گردان که پیوسته نزد آن حضرت باشند. و این کارها را برای آن می کردند که آن زهری که به آن حضرت داده بودند بر مردم معلوم نشود و نزد مردم ظاهر نسازند که آن حضرت به مرگ خود از دنیا رفته، پیوسته ایشان ملازم خانه آن حضرت بودند تا آنکه بعد از گذشت چند روز از ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ ه ق آن امام مظلوم در سن ۲۹ سالگی از دار فانی به سرای باقی رحلت نمود. بعد از آن خلیفه متوجه تفحص و تجسس فرزند حضرت شد، زیرا شنیده بود که فرزند آن حضرت بر عالم مستولی خواهد شد، و اهل باطل را منقرض خواهد کرد ... تا دو سال تفحص احوال او می کرد (... ۱۱۶) این جستجوها و پژوهش ها نتیجه هراسی بود که معتصم عباسی و خلفای قبل و بعد از او - از طریق روایات مورد اعتمادی که به حضرت رسول الله (ص) می پیوست، شنیده بودند که از نرگس خاتون و حضرت امام حسن عسکری فرزندی پاک گهر ملقب به مهدی آخرالزمان - همنام با رسول اکرم (ص) ولادت خواهد یافت و تخت ستمگران را واژگون و به سلطه و سلطنت آنها خاتمه خواهد داد. بدین جهت به بهانه های مختلف در خانه حضرت عسکری (ع) رفت و آمد بسیار می کردند، و جستجو می نمودند تا از آن فرزند گرامی اثری بیابند و او را نابود سازند. براستی داستان نمرود و فرعون در ظهور حضرت ابراهیم (ع) و حضرت موسی (ع) تکرار می شد. حتی قابله هایی را گماشته بودند که در این کار مهم پی جویی کنند. اما خداوند متعال - چنانکه در فصل بعد خواهید خواند - حجت خود را از گزند دشمنان و آسیب زمان حفظ کرد، و همچنان نگاهداری خواهد کرد تا مأموریت الهی خود را انجام دهد. باری، علت شهادت آن حضرت سمی می دانند که معتمد عباسی در غذا به آن حضرت خورانید و بعد از کردار زشت خود پشیمان شد. بناچار اطبای مسیحی و یهودی که در آن زمان کار طبابت را در بغداد و سامره به عهده داشتند، بویژه در مأموریت هایی که توطئه قتل امام بزرگواری مانند امام حسن عسکری (ع) در میان بود، برای معالجه فرستاد. البته از این دلسوزیهای ظاهری هدف دیگری داشت، و آن خشنود ساختن مردم و غافل نگهداشتن آنها از حقیقت ماجرا بود. بعد از آگاه شدن شیعیان از خبر درگذشت جانگداز حضرت امام حسن عسکری (ع) شهر سامره را غبار غم گرفت. و از هر سوی صدای ناله و گریه برخاست. مردم آماده سوگواری و تشییع جنازه آن حضرت شدند. ماجرای جانشین بر حق امام عسکری ابوالادیان می گوید: من خدمت حضرت امام حسن عسکری (ع) می کردم. نامه های آن حضرت را به شهرها می بردم. در مرض موت، روزی مرا طلب فرمود و چند نامه ای نوشت به مدائن تا آنها را برسانم. سپس امام فرمود: پس از پانزده روز باز داخل سامره خواهی شد و صدای گریه و شیون از خانه من خواهی شنید، و در آن موقع مشغول غسل دادن من خواهند بود. ابوالادیان به امام عرض می کند: ای سید من، هر گاه این واقعه دردناک روی دهد، امامت با کیست؟ فرمود: هر که جواب نامه مرا از تو طلب کند. ابوالادیان می گوید: دوباره پرسیدم علامت دیگری به من بفرما. امام فرمود: هر که بر من نماز گزارد. ابوالادیان می گوید: باز هم علامت دیگری بگو تا بدانم. امام می گوید: هر که بگوید که در همین چه چیز است او امام شماست. ابوالادیان می گوید: مهابت و شکوه امام باعث شد که نتوانم چیز دیگری بپرسم. رفتم و نامه ها را رساندم و پس از پانزده روز برگشتم. وقتی به در خانه امام رسیدم صدای شیون و گریه از خانه امام بلند بود. داخل خانه امام، جعفر کذاب برادر امام حسن عسکری را دیدم که نشسته، و شیعیان به او تسلیم می دهند و به امامت او تهنیت می گویند. من از این بابت بسیار تعجب کردم پیش رفتم و تعزیت و تهنیت گفتم. امّا او جوابی نداد و هیچ سؤالی نکرد. چون بدن مطهر امام را کفن کرده و آماده نماز گزاردن بود، خادمی آمد و جعفر کذاب را دعوت کرد که بر برادر خود نماز بخواند. چون جعفر به نماز ایستاد، طفلی گندمگون و پیچیده موی، گشاده دندانی مانند پاره ماه بیرون آمد و ردای جعفر را کشید و گفت: ای عمو پس بایست که من به نماز سزاوارترم. رنگ جعفر دگرگون شد. عقب ایستاد. سپس آن طفل پیش آمد و بر پدر نماز گزارد و آن جناب را در پهلوی امام علی النقی علیه السلام دفن کرد. سپس رو به من آورد و فرمود: جواب نامه ها را که با تو است تسلیم کن. من جواب نامه را به آن کودک دادم. پس ((حاجزوشا)) از جعفر پرسید: این کودک که بود، جعفر گفت: به خدا قسم من او را نمی شناسم و هرگز و را ندیده ام. در این

موقع، عده ای از شیعیان از شهر قم رسیدند، چون از وفات امام (ع) با خبر شدند، مردم به جعفر اشاره کردند. چند تن از آن مردم نزد جعفر رفتند و از او پرسیدند: بگو که نامه هایی که داریم از چه جماعتی است و مالها چه مقدار است؟ جعفر گفت: ببینید مردم از من علم غیب می‌خواهند! در آن حال خادمی از جانب حضرت صاحب الامر ظاهر شد و از قول امام گفت: ای مردم قم با شما نامه هایی است از فلان و فلان و همیانی (کیسه ای) که در آن هزار اشرفی است که در آن ده اشرفی است با روکش طلا. شیعیانی که از قم آمده بودند گفتند: هر کس تو را فرستاده است امام زمان است این نامه ها و همیان را به او تسلیم کن. جعفر کذاب نزد معتمد خلیفه آمد و جریان واقعه را نقل کرد. معتمد گفت: بروید و در خانه امام حسن عسکری (ع) جستجو کنید و کودک را پیدا کنید. رفتند و از کودک اثری نیافتند. ناچار ((صیقل)) کنیز حضرت مام عسکری (ع) را گرفتند و مدتها تحت نظر داشتند به تصور اینکه او حامله است. ولی هر چه بیشتر جستجو کردند یافتند. خداوند آن کودک مبارک قدم را حفظ کرد و تا زمان ما نیز در کنف حمایت حق است و بظاهر از نظرها پنهان می‌باشد. (۱۱۷) درود خدای بزرگ بر او باد.

سخنان امام حسن عسکری (ع)

۱ - دو صفتی که برتر از آن چیزی نیست: ایمان به خداوند عالم و کمک و نفع رساندن به برادران دینی ات. ۲ - هیچ عزیز و صاحب اقتداری حق را ترک نکرد مگر آنکه ذلیل و خوار شد و هیچ ذلیلی به حق تمسک نکرد مگر آنکه عزیز شد. ۳ - چه بد بنده ای است آنکه دو رو باشد، و نسبت به برادران دینی خود دو زبان داشته باشد. در حضور، آنها را بستاید و از آنها تعریف کند و در غیاب از آنها مذمت و نکوهش نماید و غیبت نماید. اگر همان برادر دینی به او بخشش کند حسد ورزد، و اگر مبتلا شود خیانت نماید. ۴ - خشم و غضب کلید همه زشتی هاست. ۵ - پارساترین و پرهیزکارترین مردم آن کسی است که حرام را ترک کند. ۶ - شرک به خدا در مردم مخفی تر است از راه رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک. ۷ - خدا و مرگ را پیوسته به یاد آورید و بر تلاوت قرآن و درود بر پیغمبر (ص) مواظبت کنید. ۸ - عبادت تنها به روزه گرفتن و نماز گزاردن نیست بلکه در این است که درباره آثار عظمت حق و عالم خلقت تفکر کنید. (۱۱۸)

پی نوشت ها

۱۱۲-جاذبه و دافعه علی علیه السلام، استاد شهید مطهری، ص ۲۴. ۱۱۳-از ((منتهی الامال)) شیخ عباس قمی با اندکی تغییر. ۱۱۴- امام در عینیت جامعه. ۱۱۵-امام در عینیت جامعه، محمّد رضا حکیمی ص ۹۱. ۱۱۶-امام در عینیت جامعه، ص ۹۲، به نقل از ((منتهی الامال)). ۱۱۷- ((منتهی الامال -)) شیخ عباسی قمی، با تلخیص و تغییر اندک. ۱۱۸- ((تحف العقول))، ابی محمّد حسن بن علی الحزّانی. از صفحه ۵۱۶ به بعد کتابفروشی اسلامیة، تهران.

تاریخ امام یازدهم

در تاریخ ولادت و اسم و لقب و کنیت حضرت عسکری علیه السلام واحوال والده ماجده آن حضرت است بدان که ولادت باسعادت آن حضرت در مدینه طیه در سنه دویست و سی و دوم هجری در ماه ربیع الثانی بوده و در تعیین روز آن خلاف است. علامه مجلسی رحمه الله فرموده اشهر آن است که روز ولادت، روز جمعه هشتم ماه ربیع الثانی بود و بعضی دهم ماه مذکور و بعضی در شب چهارم نیز گفته اند. و شیخنا الحر العاملی رحمه الله نیز به همین اختلاف اشاره فرموده در ارجوزه خود در تاریخ آن حضرت فی قوله: مَوْلِدُهُ شَهْرُ رَبِيعِ الْاٰخِرِ وَ ذَاكَ فِي الْيَوْمِ الشَّرِيفِ الْعَاشِرِ فِي يَوْمِ الْاِثْنَيْنِ وَ قِيلَ الرَّابِعُ وَ قِيلَ فِي الثَّامِنِ وَ هُوَ شَائِعٌ اسْمُ شَرِيفِ اَنْ حَضْرَتِ حَسَنِ وَ كُنِيَةِ اَبُو مُحَمَّدٍ وَ اَشْهَرُ الْقَابِشِ زَكِي وَ عَسْكَرِي اسْتَوَى وَ بِهِ اَنْ حَضْرَتِ وَ هَمَجْنِيْنَ بِهٖ پَدْرٍ وَ جَدِّش

علیهما السلام (ابن الرضا) می‌گفتند (۱) و نقش خاتمش: (سُبْحَانَ مَنْ لَّهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) و به قولی (أَنَا لِلَّهِ شَهِيدٌ) بوده (۲) و تسبیحش در روز شانزدهم و هفدهم ماه است. و این است تسبیح آن حضرت: (سُبْحَانَ مَنْ هُوَ فِي عُلُوِّهِ دَانَ وَ فِي دُنُوِّهِ عَالٍ وَ فِي إِشْرَاقِهِ مُنِيرٌ وَ فِي سُلْطَانِهِ قَوِيٌّ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ). (۳) والده ماجده آن حضرت نامش (حدیث) و به قولی (سلیل) بوده و او را (جده) می‌گفتند و در نهایت صلاح و ورع و تقوی بوده. (۴) و در (جنات الخلود) است که در ولایت خودش پادشاه زاده بوده و کافی است در فضیلت او که مفزع شیعه و پناه و دادرس ایشان بوده بعد از وفات حضرت امام حسن عسکری علیه السلام. مسعودی در (اثبات الوصیة) فرموده که روایت شده از (عالم) علیه السلام که وقتی که داخل شد سلیل مادر حضرت امام حسن عسکری علیه السلام بر امام علی نقی علیه السلام فرمود: سلیل بیرون کشیده شده از هر آفت و عاهت و هر پلیدی و نجاست بعد فرمود به او زود است که حق تعالی عطا فرماید به تو حجت خود را بر خلق خود که پر کند زمین را از عدل همچنان که پر شده باشد از جور. آنگاه مسعودی فرموده که حامله شد آن مخدره به امام حسن عسکری علیه السلام در مدینه و متولد شد آن حضرت در مدینه در سنه دویست و سی و یک و سن شریف امام علی نقی علیه السلام در آن زمان شانزده سال و چند ماه بود و حرکت فرمود با آن حضرت به عراق در سنه دویست و سی و شش و سن مبارکش چهار سال و چند ماه بود. (۵) فقیر گوید: در احوال حضرت هادی علیه السلام در ذکر سید محمد، نصوصی از حضرت هادی علیه السلام بر امامت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام مذکور شد. ۱- (بحارالانوار) ۵۰/۲۳۸. ۲- (جلاء العیون) علامه مجلسی ص ۹۸۹، ۹۹۰. ۳- (دعوات راوندی) ص ۹۴. ۴- (بحارالانوار) ۵۰/۲۳۸. ۵- (اثبات الوصیة) ص ۲۴۴.

درود بر هدایتگران و مجاهدان..

قسمت اول

وقتی سالگرد شهادت و یا ولادت یکی از ائمه هدی علیهم السلام فرامی‌رسد، ما رابه عمق شکافی که میان زندگی ما و حیاتی که وحی نوید آن را داده و در سیره پیغمبر و خاندان بزرگوارش تجلی یافته است، متوجه می‌سازد. مصیبت بزرگتر در این نهفته که بسیاری از ما از زندگی ائمه علیهم السلام آگاهی چندانی نداریم، با این وصف آیا پیروی از آنان و پیشه کردن سیره و شیوه آنان در زندگی برای ما امکان پذیر است؟! روز هشتم ربیع الاول مصادف با یاد بود شهادت امام حسن عسکری است، یازدهمین ستاره ای که در شهر سامراء که خلفای عباسی پس از آنکه بغداد نخستین پایتختشان از دست بیهوده کاری و بازیهای آنها به افغان درآمد آن را به عنوان یادگانی برای سپاهیان ترک خود ساختند، از افق امامت کناره گرفت. هنگام ترسیم تصویر زندگی امام حسن عسکری علیه السلام ناگزیرم اعتراف کنم که ما درباره زندگی ائمه اطهار بخصوص بعد از امام رضاعلیه السلام با کمبود منابع و مآخذ روبه رو هستیم و نمی‌دانم علت این امر چیست؟ من پیش خودچنین می‌انگارم که کمی تحقیقات مورخان در این برهه که با آرامشی نسبی در عرصه سیاست متمایز شده، اگر چه در سایر عرصه ها شاهد رشد مسایل دیگر هستیم، مربوط به این امر باشد که اغلب مورخان گذشته بیش از آنکه به رویدادهای مؤثر تاریخی توجه کنند به حوادث و رخدادهای بزرگ اهتمام می‌ورزیدند. محمدتقی مدرسی نام: حسن پدر و مادر: امام هادی و سلیل شهرت: عسکری کنیه: ابو محمد زمان و محل تولد: هشتم ربیع الثانی یا ۲۴ ربیع الاول سال ۲۳۲ ه. ق در مدینه. زمان و محل شهادت: هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ ه. ق به دسیسه معتمد) چهاردهمین خلیفه عباسی (در شهر سامره، در سن ۲۸ سالگی به شهادت رسید. مرقد شریف: سامراء، واقع در عراق. دوران زندگی: در دو بخش: ۱ - قبل از امامت (۲۲ سال) از ۲۳۲ تا ۲۵۴ ه. ق. ۲ - دوران امامت (۶ سال) از ۲۵۴ تا ۲۶۰ ه. ق. آن حضرت، همواره تحت نظر و در زندان طاغوتهای عصر خود بود، سرانجام با زهر جفا به شهادت رسید. میلاد فرخنده در روز هشتم ربیع الثانی - ویا ۲۴ ربیع الاول ۲۳۲

هجری و در مدینه‌الرسول خانه شریف امام هادی علیه السلام به پیشواز دؤمین فرزندش از بانوئی دانا و پارسا که او را حدیث یا سلیل می‌خواندند، رفت. (۱) تا سال ۲۴۳ ه در مدینه ماند زیرا چنین به نظر می‌رسد که پس از این سال همراه با پدر بزرگوار خویش به پایتخت خلافت عباسی یعنی شهر سُرْمَن رأی منتقل شد و در آنجا با پدر خود در منطقه ای به نام عسکرمسکن گزید و بر همین اساس ملقب به عسکری شد. علاوه بر این لقب، آن حضرت را به القاب دیگری نیز می‌خواندند که عبارتند از: صامت، هادی، رفیق، زکی، نقی. این القاب خود منعکس کننده خصلتهای پسندیده ای هستند که در طول زندگی آن حضرت برای مردم ظاهر شد. کنیه او "ابو محمد" بود و عامه مردم آن حضرت و پدر و جد او را ملقب به ابن الرضا می‌کردند. (۲) امام حسن عسکری علیه السلام برادری داشت از خودش بزرگ تر که او راحمّد می‌خواندند. این محمّد مردی بزرگ و والامقام بود چنانکه چشمان شیعیان بدو به عنوان جانشین پدرش دوخته شده بود. زیرا وی بزرگ ترین فرزند امام هادی بود امّا حضرت هادی به یاران و خواص اشاره می‌کرد که امام بعد از وی امام حسن خواهد بود. و محمّد (برادر امام حسن) نیز عملاً در سن جوانی از دنیا رفت و اینک مزار او در جایی میان بغداد و سامراء واقع است و زوار به گرد حرمش جمع می‌آیند و خدا را می‌خوانند و خدا هم برای بزرگداشت محمّد و پدران پاکش، دعای آنها رامستجاب می‌گرداند. با وفات "سید محمّد" نامی که وی بدان در میان مردم شناخته شده است) همه دانستند که یازدهمین امام، ابو محمّد حسن خواهد بود. برای توضیح بیشتر امام هادی علیه السلام در کنار جنازه فرزندش محمّد، خطاب به امام حسن عسکری فرمود: "فرزندم برای خدا سپاسی تازه به جای آر که درباره تو فرمانی تازه پدید آورد. "شاید، آنچه که خداوند برای او پدید آورد نعمت اتفاق و عدم بروز اختلاف پیرامون امامت او پس از پدرش بوده باشد. زیرا پس از وفات محمّد، آن حضرت بزرگ ترین فرزند پدرش محسوب می‌شد. اگر چه امامت موهبت الهی است که اصلاً با ملاکهای هم چون سن و نظایر آن پیوستگی ندارد. دلیل ما بر این نکته آن است که امام هادی علیه السلام پیش از وفات پسرش محمّد (معروف به سید محمّد) به امامت حسن اشاره می‌فرمود چنانکه روایات دیگری نیز در تأیید این مطلب (امامت امام حسن) از سوی پدران بزرگوار آن حضرت نقل شده است. بیایید با هم برخی از نصوصی را که شیعه بر محتوای آنها اتفاق دارد بخوانیم. این روایات بر امامت امام حسن عسکری از دلالت کافی برخوردارند. علی بن عمر نوفلی گوید: با امام هادی در خانه‌اش بودم که ابو جعفر بر ما گذشت. پرسیدم: آیا این صاحب ماست؟ فرمودند: نه، صاحب شما حسن است. (۴) علی بن عمرو عطار در روایتی گوید: در زمان حیات محمّد (سید محمّد) خدمت حضرت هادی رسیدم و من گمان می‌کردم او امام یازدهم است، به آن حضرت عرض کردم: فدایت شوم! کدام یک از فرزندان رابه امامت تخصیص دهم؟ فرمود: هیچ یک را تخصیص ندهید تا فرمان من برای شما صادر شود، بعد از آن نامه ای نوشتم که این امر (امامت) در دست کیست. آنگاه برای من نوشت: در دست فرزند بزرگترم و ابو محمّد از جعفر بزرگتر بود. (۵) این جعفر همان کسی است که بعداً ملقب به کذاب یا تواب شد زیرامدتی ادعای امامت کرد و سپس از ادعای خود بازگشت و توبه کرد. ابو جعفر (سید محمّد) بزرگ ترین فرزند امام هادی علیه السلام بود. امّا چنانکه پیداست او در آن هنگام دنیا را بدرود گفته بود. امام هادی به ابو بکر فهفکی نامه ای نگاشت و به او فرمود: "فرزندم ابو محمّد از دیگر خاندان محمد نیک سرشت تر و حجّت و برهانش از دیگران استوارتر است و او بزرگترین فرزندان من است و جانشین من وزمام و احکام امامت به وی می‌رسد. پس هر چه می‌خواهی از من پرسی، از او سؤال کن که آنچه بدان نیازمندی نزد اوست. (۶) امام جواد علیه السلام نیز به این حقیقت اشاره کرده و در حدیثی که توستیعقر فرزند دلف روایت شده، آمده است: "از ابو جعفر، محمّد بن علی الرضا، شنیدم که می‌فرمود: پیشوای پس از من فرزندم علی است، فرمان او فرمان من و گفتار او گفتار من، و طاعت از او طاعت از من و پیشوای پس از او فرزندش حسن است. (۷) بعلاوه روایات مستفیضی از سوی پیشوایان مورد اعتماد حدیث به نقل از پیامبر وارد شده که تعداد ائمه اثنی عشر و نام و صفات آنها را بیان کرده است تا آنجا که در مؤمنان جای تردیدی در این نکته باقی نمی‌گذارد که پس از امام هادی حجّت بالغه خداوند سرور ما حضرت امام حسن عسکری علیه السلام است. بدینسان وظیفه امامت اسلامی و خلافت

الهی پس از وفات امام هادی به امام حسن عسکری که در آن هنگام ۲۳ سال از سن شریفش می‌گذشت انتقال یافت. سالهایی که آن حضرت امامت مردم را عهده دار گردید مصادف شد با بقیه دوران حکومت معتز عباسی و پس از آن حکومت مهتدی و در نهایت پنج سال از حکومت معتمد. (۸) صفات و کرامات امام حسن عسکری برخی از معاصران امام او را چنین وصف کرده اند: آن حضرت سبزه بود و چشمانی فراخی داشت، بلند بالا و زیبا چهره و خوش هیكل و جوان بود و از شکوه و هیبت بهره داشت. (۹) شکوه و عظمت او را وزیر دربار عباسی در عصر معتمد، یعنی احمد بن عبیدالله بن خاقان، به وصف کشیده است اگر چه او خود سر دشمنی با علویها را داشت و در گرفتار کردن آنها می‌کوشید، در وصف آن حضرت چنانکه در روایت کلینی آمده چنین گفته است: در شهر "سیرمن رأی" هیچ کس از علویان را همچون حسن بن علی بن محمد بن الرضا، نه دیدم و نه شناختم و در وقار و سکوت و عفاف و بزرگواری و کرمش، در میان خاندانش و نیز در نزد سلطان و تمام بنی هاشم همتایی چون او ندیدم. بنی هاشم او را بر سالخوردگان و توانگران خویش مقدم می‌دارند و بر فرماندهان و وزیران و دبیران و عوام الناس او را مقدم می‌کنند و در باره او از کسی از بنی هاشم و فرماندهان و دبیران و داوران و فقیهان و دیگر مردمان تحقیق نکردم جز آنکه او را در نزد آنان در غایت شکوه و ابهت و جایگاهی والا و گفتار نکو یافتیم و دیدم که وی را بر خاندان و مشایخش و دیگران مقدم می‌شمارند و دشمن و دوست از او تمجید می‌کنند. (۱۰) شاکری یکی از کسانی که ملازم خدمت آن حضرت بوده، در توصیف وی چنین گفته است: "استاد من (امام عسکری علیه السلام) مرد علوی صالحی بود که هرگز نظیرش را ندیدم، روزهای دو شب و پنج شبه در سامره به دار الخلافه می‌رفت، در روز نوبه، عده بسیاری گرد می‌آمدند و کوچه از اسب و استر و الاغ و هیاهوی تماشاچیان پر می‌شد و راه آمد و شد بند می‌آمد، وقتی که او می‌رسید هیاهوی مردم آرام می‌شد و چهار پایان کناری رفتند و راه باز می‌شد به طوری که لازم نبود جلوی حیوانات را بگیرند. سپس او داخل می‌شد و در جایگاهی که برایش آماده کرده بودند، می‌نشست و چون عزم خروج می‌کرد و دربانان فریاد می‌زدند: "چهارپای ابو محمد را بیاورید. سرو صدای مردم و حیوانات فرو می‌نشست و به کناری می‌رفتند تا آن حضرت سوار می‌شد و می‌رفت. "شاکری در توصیف امام می‌افزاید: "در محراب می‌نشست و سجده می‌کرد در حالی که من پیوسته می‌خوابیدم و بیدار می‌شدم و می‌خوابیدم در حالی که او در سجده بود، کم خوراک بود. برایش انجیر و انگور و هلو و چیزهایی شبیه اینها می‌آوردند و او یکی دو دانه از آنها می‌خورد و می‌فرمود: محمد! اینها را برای بچه هایت ببر. من گفتم: تمام اینها را؟ او فرمود: آنها را بردار که هرگز بهتر از این ندیدم. (۱۱) هنگامی که طاغوت بنی عباس آن حضرت را در بند انداخت، بعضی از عباسیان به صالح بن وصیف که مأمور زندانی کردن امام بود، گفت: بر او سخت بگیر و او را آسوده مگذار. صالح گفت: با او چه کنم؟ من دو تن از بدترین کسانی را که توانستم پیدا کنم، یافتیم و آنها را مأمور وی ساختم و اینک آن دو در عبادت و نماز به جایگاهی بزرگ رسیده اند. سپس دستور داد آن دو تن را احضار کنند، از آن دو پرسید: وای بر شما! شما با این مرد (امام حسن) چه کردید؟ آن دو گفتند: چه توانیم گفت درباره مردی که روزها روزه می‌دارد و تمام شب را به نماز می‌ایستد و با کسی هم سخن نمی‌شود و به کاری جز عبادت نمی‌پردازد. چون به ما می‌نگرد به لرزه می‌افتیم و چنان می‌شویم که اختیارمان از کف بیرون می‌شود! (۱۲) همه از ارزش و نهایت کرامت آن حضرت در پیشگاه پروردگارش آگاهی داشتند، تا آنجا که معتمد خلیفه عباسی وقتی در آن شرایط بحرانی و ناآرامی که هر خلیفه تنها یک یا چند سال معدود بر تخت خلافت می‌توانست بنشیند، روی کار آمد.

قسمت دوم

نزد امام عسکری علیه السلام رفته از وی خواست که دعا کند تا خلافت او بیست سال به طول انجامد به نظر معتمد این مدت در قیاس با مدت زمامداری خلفای پیش از وی بسیار دراز بوده است! امام علیه السلام نیز دعا کرد و فرمود: خداوند عمر تو را دراز

گرداند! دعای امام در حقّ معتمد اجابت شد و وی پس از بیست سال در گذشت (۱۳) این یکی از کرامتهای امام علیه السلام است در حالی که کتابهای حدیث از کرامتهای بی شمار آن حضرت که ذکر آنها از حوصله این کتاب مختصر بیرون است، آکنده و سرشار می‌باشد. مقصود ما از ذکر برخی از کرامات امام برای این است که به حقّ او آگاه شویم و این نکته را دریابیم که ائمه هدی علیهم السلام، همه نور واحدند و از ذرّیتی پاک که خدا برای ابلاغ و اتمام حجّتش و اکمال نعمتهایش بر ما، آنها را برگزید. بگذارید با هم به روایان گوش بسپاریم تا ببینیم چگونه این کرامتها را برای ما بیان می‌کنند: ۱ - یکی از روایان به نام ابو هاشم گوید: محمّد بن صالح از امام عسکری علیه السلام در باره این فرموده خدای تعالی: (لِلَّهِ الْأُمُورُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِ). (۱۴)" امر از آن خداست از قبل و از بعد". پرسید: امام پاسخ داد: امر از آن اوست پیش از آنکه بدان امر کرده باشد و باز امر از آن اوست بعد از آنکه هر آنچه خواهد بدان امر کرده باشد. من با شنیدن این جواب با خود گفتم: این همان سخن خداست که فرمود: أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأُمُورُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (۱۵) خلق و امر از آن اوست، بزرگ است خداوند پروردگار جهانیان". پس امام رو به من کرد و فرمود: همچنانکه تو با خود گفتی: أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأُمُورُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ. من گفتم. گواهی می‌دهم که توحجت خدایی و فرزند حجّت خدا بر خلقش. (۱۶) ۲ - یکی دیگر از روایان به نام علی بن زید نقل می‌کند که همراه با امام حسن عسکری علیه السلام از دار العامه به منزلش آمدم. چون به خانه رسید و من خواستم بر گردم فرمود: اندکی درنگ کن. سپس به من اجازه ورود داد و چون داخل شدم دویست دینار به من داد و فرمود: با این پول برای خود کنیزی بخر که فلان کنیز تو مُرد. در صورتی که وقتی من از خانه بیرون آمدم آن کنیز در کمال نشاط و خرمی بود. چون برگشتم غلام را دیدم که گفت: همین حالا کنیزت فلانی بمرد. پرسیدم: چطور؟ گفت: آب در گلویش گیر کرد و جان داد. (۱۷) ۳ - ابو هاشم جعفری گوید: از سختی زندان و بند و زنجیر به امام عسکری شکایت بردم. آن حضرت برایم نوشت: تو نماز ظهر را در خانه خود می‌گزاری پس به وقت ظهر از زندان آزاد شدم و نماز را در منزل خود به جای آوردم. (۱۸) ۴ - از ابو حمزه نصیر خادم روایت شده که گفت: بارها شنیدم که امام عسکری علیه السلام با غلامانش و نیز دیگر مردمان با همان زبان آنها سخن می‌گوید در حالی که در میان آنها، اهل روم، ترک و صفالیه بودند. از این امر شگفت زده شدم و گفتم: او در مدینه به دنیا آمده و تا زمان وفات پدرش در بین مردم ظاهر نشده و هیچ کس هم او را ندیده پس این امر چگونه ممکن است؟ من این سخن را با خود گفتم پس امام رو به من کرد و فرمود: خداوند حجّت خویش را از بین دیگر مخلوقاتش آشکار ساخت و به او معرفت هر چیز را عطا کرد. او زبانها و نسبها و حوادث را می‌داند و اگر چنین نبود هرگز میان حجّت خدا و پیروان او فرقی دیده نمی‌شد. (۱۹) ۵ - امام را به یکی از عمّال دستگاه ستم سپردند که نحیر نام داشت تا امام را در منزل خود زندانی کند. زن نحیر به وی گفت: از خدا بترس. تو نمی‌دانی چه کسی به خانه ات آمده آنگاه مراتب عبادت و پرهیزگاری امام را به شوهرش یادآوری کرد و گفت: من بر تو از ناحیه او بیمناکم، نحیر به او پاسخ داد: او را میان درندگان خواهم افکند. سپس در باره اجرای این تصمیم از اربابان ستمگر خود اجازه گرفت. آنها هم به او اجازه دادند. این عمل در واقع به مثابه یکی از شیوه های اعدام در آن روزگار بوده است. نحیر، امام را در برابر درندگان انداخت و تردید نداشت که آنها امام را می‌درند و می‌خورند. پس از مدّتی به همان محل آمدند تا بنگرند که اوضاع چگونه است. ناگهان امام را دیدند که به نماز ایستاده است و درندگان گرداگردش را گرفته اند. (۲۰) لذا دستور داد او را از آنجا بیرون آوردند. ۶ - از همدانی روایت کرده اند که گفت: به امام عسکری نامه ای نوشتم و از او خواستم که برایم دعا کند تا خداوند پسری از دختر عمویم به من عطا فرماید. آن حضرت نوشت: خداوند تو را فرزندان ذکور عطا فرمود. پس چهار پسر برایم به دنیا آمد. (۲۱) ۷ - عبدی روایت کرده است: پسر مرا به حال بیماری در بصره رها کردم و به امام عسکری علیه السلام نامه ای نگاشتم و از وی تقاضا کردم که برای بهبود پسر مرا دعا کند. آن حضرت به من نوشت: خداوند پسرت را اگر مؤمن بود، بیامرزد. راوی گوید: نامه ای از بصره به دستم رسید که در آن خبر مرگ فرزندانم را درست در همان روزی که امام خبر مرگ او را به من رسانده بود، داده بودند و فرزندانم به خاطر اختلافی که میان

شیعه در گرفته بود، در امامت تردید داشت. (۲۲) ۸ - یکی از راویان از شخصی به نام محمد بن علی نقل می‌کند که گفت: کار زندگی بر ما سخت شد. پدرم گفت: بیا برویم نزد این مرد، یعنی حضرت عسکری علیه السلام، می‌گویند مردی بخشنده است. گفتیم: او را می‌شناسی؟ گفت: نه او را می‌شناسم و نه تا به حال او را دیده‌ام. به قصد منزل او در حرکت شدیم. در بین راه پدرم به من گفت: چقدر محتاجیم که او دستور دهد پانصد درهم به ما بدهند؟ دویست درهم برای لباس و دویست درهم برای آرد و صد درهم برای هزینه. محمد فرزندش گوید: من نیز با خود گفتم، ای کاش او سیصد درهم برای من دستور دهد، صد در هم برای خرید یک مرکوب و صد درهم برای هزینه و صد درهم برای پوشاک تا به ناحیه جبل (اطراف قزوین) بروم. چون به سرای امام رسیدیم، غلامش بیرون آمد و گفت: علی بن ابراهیم و پسرش محمد وارد شوند. چون داخل شدیم و سلام کردیم به پدرم فرمود: چرا تا الان اینجا نیامدی؟ پدرم عرض کرد: سرورم! شرم داشتم شما را با این حال دیدار کنم. چون از محضر آن امام بیرون آمدیم غلامش نزد ما آمد و کیسه‌ای به پدرم داد و گفت: این ۵۰۰ درهم است! دویست درهم برای خرید لباس و دویست درهم برای خرید آرد و صد درهم برای هزینه. آنگاه کیسه‌ای دیگر در آورد و به من داد و گفت: این سیصد درهم است! صد درهم برای خرید یک مرکوب و صد درهم برای خرید لباس و صد درهم برای هزینه، ولی به ناحیه جبل نرو بلکه به طرف سورا (جایی در اطراف بغداد) رکت کن. (۲۳) ۹ - در روایتی از علی بن حسن بن سابور روایت شده است که گفت: در زمان حیات امام حسن عسکری علیه السلام در سامراء خشکسالی روی داد. خلیفه به دربان و مردم مملکت خود دستور داد برای خواندن نماز باران از شهر بیرون روند. سه روز پیایی رفتند و هر چه دعا کردند باران نبارید. در چهارمین روز، بزرگ مسیحیان (جائلیق) و راهبان و تعدادی از مسیحیان در این مراسم شرکت کردند. در میان آنها راهبی بود که هر گاه دست خویش را به سوی آسمان بالا می‌برد، باران باریدن می‌گرفت، مردم از کار او در دین خود به شگفتی افتادند و شگفت زده شدند و به دین نصاری گراییدند. خلیفه کسی را به سراغ امام عسکری علیه السلام که در زندان بود فرستاد. او را از زندان نزد خلیفه آوردند. خلیفه گفت: اَمّت جدّت را دریاب که هلاک شدند. امام فرمود: به خواست خدای تعالی فردا به صحرا خواهم رفت و شگفتی و تردید را بر طرف خواهم کرد. روز پنجم که رئیس نصاری و راهبان بیرون آمدند، حضرت با عده‌ای از یاران بیرون رفت. همین که نگاهش به راهب افتاد که دست خود را به سوی آسمان بلند کرده بود به یکی از غلامانش دستور داد دست راست راهب را و آنچه را که میان انگشتانش بود، بگیرد. غلام فرمان امام را اطاعت کرد و از بین انگشتان او استخوان سیاهی را در آورد. امام عسکری استخوان را در دست گرفت و فرمود: اینک دعا کن و باران بخواه. راهب دعا کرد، اما ابرهائی که آسمان را گرفته بودند کنار رفتند و خورشید پیدا شد!! خلیفه پرسید: ابو محمد! این استخوان چیست؟ امام علیه السلام فرمود: این مرد از کنار قبر یکی از پیامبران گذر کرده و این استخوان را برداشته است. و هیچ گاه استخوان پیامبری را آشکار نسازند جز آنکه آسمان باریدن گیرد. (۲۴) ۱۰ - ابو یوسف شاعر متوکل معروف به شاعر قصیر یعنی شاعر کوتاه قد. روایت کرده است که پسری برایم زاده شد و تنگدست بودم. به عده‌ای یادداشتی نوشتم و از آنها کمک خواستم. با ناامیدی بازگشتم به گرد خانه امام حسن علیه السلام یک دور چرخ زدم و به طرف در رفتم که ناگهان ابو حمزه که کیسه‌ای سیاه در دست داشت بیرون آمد. درون کیسه چهار صد درهم بود. او گفت: سرورم می‌گویند: این مبلغ را برای نوزادت خرج کن که خداوند در او برای تو برکت قرار دهد. (۲۵) ۱۱ - ابو هاشم گوید: یکی از دوستان امام علیه السلام نامه‌ای به او نوشت و از او خواست دعایی به وی تعلیم دهد. امام به او نوشت: این دعا را بخوان: "یا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ، وَيا أَبْصَرَ الْمُبْصِرِينَ، وَيا عَزَّ النَّاطِرِينَ، وَيا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ، وَيا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، وَيا أَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَارْتَعْ لِي فِي رِزْقِي وَوَيْدِي فِي عُمْرِي، وَامْنُنْ عَلَيَّ بِرَحْمَتِكَ، وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ تَنْتَصِرُ بِهِ لِإِدِينِكَ وَلَا تَسْتَبْدِلْ بِي غَيْرِي." ابو هاشم گوید: با خود گفتم: خدایا، مرا در حزب و زمره خویش قرار ده. پس امام عسکری علیه السلام به من رو کرد و فرمود: تو نیز اگر به خدا ایمان داشته باشی و پیامبرش را تصدیق کنی و اولیایش را شناسی و آنان را پیرو باشی در حزب و گروه او هستی پس شاد باش! (۲۶) آنچه گفته شد، گزیده‌ای اندک از کرامات امام

عسکری علیه السلام است. اما کرامتهای فراوان دیگری نیز از آن حضرت به ظهور رسیده که این اوراق، گنجایش آن را ندارند و بسیاری دیگر نیز هست که راویان، آنها را نقل نکرده اند. بدلیل همین کرامتها بود که مردم به ایشان به عنوان جانشین بر حق رسول خدا و امام معصوم از ذریه آن حضرت ایمان داشته اند. نظاره گر عصر خود خواننده ارجمندی که همراه ما زندگی پیشوایان هدایتگر را دنبال کرده به نیکی می‌داند که نقش ائمه علیهم السلام امتداد نقش پیامبران است و رسالت آنان همان رسالت جاودانه ای است که کتابهای آسمانی، نوید آن راداده اند.

قسمت سوم

این رسالت عبارت است از دعوت مردم به خداوند و ترغیب آنان در کسب پاداش از سوی خداوند و بیم دادنشان از کیفر سخت الهی!! و ادا داشتن مردم به تبعیت از رضوان و خشنودی کرد گار و پاک کردن نفوس آنان از رذایل و پلیدیها و تطهیر آنها با عشق و ایمان و خوی و الاوسر انجام آموختن دستورات دینی به آنها. یکی از بزرگترین مسئولیتهای پیامبران رهبری جامعه مؤمن است بدانچه که با این مسئولیت پیوند دارد، همانند تطبیق اصول و ارزشهای الهی بر جزئیات زندگی روزانه و متبلور ساختن این اصول در چهار چوب مواضع و عملکردها و فعالیتها تا آنجا که پیامبر صلی الله علیه و آله و پیشوای پس از او سپس صدیقان به مثابه الگوها و حجت‌های خداوند بر مردم در می‌آیند و باب عذرها و بهانه‌ها بر روی آنان بسته می‌شود و باید سریع و قاطعانه عمل کنند و عزم خویش را با پرتوهای درخشان اراده جزم سازند. از همین روست که نباید نقش امام را تنها در صحنه سیاسی، به معنی محدود کلمه، محصور کرد، اگر چه سیاست خود با سایر امور نیز در ارتباط و پیوند است. آیا مگر فرهنگ بر سیاست تأثیر نمی‌گذارد؟ و مگر نه اینکه اقتصاد و تعلیم و تربیت و سیستمهای اجتماعی عواملی هستند که سیاست آنها را پدید می‌آورد؟ بنابر این باید میان این دو مفهوم از سیاست تفاوت قائل شویم، یکی سیاست به معنی خاص است که به معنی اداره نیروهای اجتماعی مؤثر در جهان حکومت است که زمامداران و رهبران سیاسی در پی آنند. این همان سیاست مستقیم است (به عبارت دیگر سیاست به معنی محدود آن) مفهوم دیگر سیاست، معنی عام آن است یعنی پدید آوردن نیروهای فعال در جامعه که در نهایت در جهان حکومت تأثیر می‌گذارند. این سیاست غیر مستقیم است که معمولاً مصلحان و صاحبان اصول تحوّل ساز به دنبال تحقق آن حرکت می‌کنند (به عبارت دیگر سیاست به معنی عام آن). تردیدی نیست که پیامبران و جانشینان آنها استراتژی تغییر و انقلاب اصلاح‌گرایانه را در تمام ابعاد فرهنگی (نشر دعوت (و تربیتی) تزکیه نفوس (و اجتماعی) ساختن جامعه ای ایمانی و تنظیم روابط آن (رهبری می‌کردند. البته گاهی آنان نیز در پی سیاست به معنی خاص و محدود آن بوده اند، یعنی کشور را به صورت انفرادی اداره می‌کردند یا آنکه با دیگر نیروها در اداره کشور مشارکت می‌جستند. پیامبر بزرگ اسلام صلی الله علیه و آله نیز به اصلاح جامعه مکه همت گمارد و در آنجا هسته تجمع ایمانی را بنیان نهاد و روابط آنها را نظم داد و سپس حکومت خویش را با استفاده از همان افراد، در مدینه منوره پایه ریزی کرد. امام علی علیه السلام طی سالها خلافت ظاهری اش، سیاست به شیوه مستقیم را پی گرفت در حالی که پیش از این و در زمان حکومت خلفای پیش از خود عهده دار نقش اصلاح‌گرایانه بود و در همان زمان به اشکال مختلف در سیاست به شیوه مستقیم همکاری نموده، سهم می‌گرفت. ائمه اطهار علیهم السلام با تمام امکانات و قدرتی که در اختیار داشتند کمر به اصلاح می‌بستند و نیروی سیاسی فعالی در جامعه پدید می‌آوردند. آنان از راه رهبری مستقیم مؤمنان گزیده از پیروانشان به این هدف نایل می‌آمدند. این وضع همچنان ادامه داشت تا آنکه امام حسن عسکری علیه السلام به امامت رسید. آن حضرت در خلال سالهایی که پیشوایی مسلمانان را برعهده داشت، اقدام به اداره شیعیان کرد. شیعه ای که در روزگار امام کاظم علیه السلام تبدیل به وزنه سیاسی بزرگی شده بود و در دوران پس از ولایتعهدی امام رضا علیه السلام تا پس از غیبت امام زمان "عج" شیعیان را به عنوان یک قدرت سیاسی به رسمیت می‌شناختند. امام عسکری چگونه شیعه را اداره می‌کرد؟ و چگونه از طریق شبکه و کلا که در حقیقت نمایندگی

اورا بر عهده داشتند، در سرتاسر گیتی تشکل پیدا کرد؟ و نامه نگاری میان وکلا و آن حضرت چگونه انجام می‌شد؟ اینها حقایقی است که متأسفانه تاریخ که تنها به وصف پادشاهان و جنگها و شبهای باده گساری آنها اکتفا کرده، از آنها ذکری به میان نیاورده و زندگی مردم و جریاناتی را که در جامعه وجود داشته، ناگفته گذارده است. اما حادثی که بسیاری از جزئیات زندگی ائمه را در خود ثبت کرده، سند مورد وثوقی است که می‌توانیم از خلال مطالعه آنها به پاره‌ای از حقایق پی ببریم ولی باید در نظر داشت که حتی این احادیث هم در همین حد باقی می‌مانند و به تنهایی تمام تصویری را که ما مایلیم برای شناخت زندگی امام علیه السلام از آن بهره ببریم، منعکس نکرده است. این دوران همچون زندگی دیگر ائمه به ویژگی پنهانکاری مطلق متمیز است آن هم نه فقط از ترس زمامداران طاغوتی بلکه به عنوان عملیات احتیاط‌آمیز برای آینده و دگرگونیهائی که بر آن حاکم بود و نیز به عنوان روشی در پرورش مردم برای آموزش حقایق بزرگتری که قلب اکثر آنان تاب تحمل سنگینی آن را نداشت. آنچه در سطور بعد نقل می‌کنیم پاره‌ای از حقایق مربوط به زندگی امام عسکری است که البته باید با شناخت خود از سیره دیگر ائمه علیهم السلام آن را کامل کنیم. امام عسکری و تقیه شدید از آنجا که امام برای غیبت کبری زمینه‌سازی می‌کرد و یکی از ویژگیهای عصر غیبت تقیه است، زندگی او حتی بیشتر از دیگر امامان به شدیدترین حالات پنهانکاری متمایز شده است. ماجراهای زیر می‌توانند گوشه‌ای از حالات تقیه را در دوران امام بازگو کنند: الف - داوود بن اسود گوید: سرورم (امام عسکری علیه السلام) را فرا خواند و چوبی که گویا پایه دری بود، گرد و دراز به اندازه کف دست، به من داد و فرمود: این چوب را به عمری یکی از نمایندگان مقرب آن حضرت رسان. به راه افتادم. در خیابانی با یک سقاء که استری داشت رو به رو گشتم. استر راه مرا سد کرده بود. سقاء بانگ زد که راه را باز بگذار. من همان تکه چوب را بالا بردم و بر استر زدم، چوب شکست. به قسمت شکستگی چون نگاه کردم، چشمم به نامه‌هایی که در آن تعبیه شده بود، افتاد. شتابان چوب را در آستینم نهان کردم. سقاء شروع به داد و فریاد کرد و به من و سرورم دشنام داد. (۲۷) امام از شیوه پنهانکاری اینگونه و با این سطح عالی، حتی برای رساندن نامه‌هایش از خانه‌ای به خانه دیگر و یا از شهری نزدیک به شهر نزدیک دیگر، استفاده می‌کرد. در پایان این ماجرا هم می‌بینیم که حامل نامه به خاطر عدم رعایت اصول پنهانکاری باعث شدید مواجه می‌گردد. خادم امام به نقل از آن حضرت می‌گوید: اگر شنیدی کسی به ما دشنام می‌گوید به راهی که به تو فرموده ام برو، مبادا در صدد جوابگویی بر آبی و یا بخواهی بدانی که آن شخص کیست؟ چون من در شهر و دیاری بدزندگی می‌کنم. پس راه خود گیر که اخبار و احوال تو به ما می‌رسد، این نکته را بدان. (۲۸) ب - شیوه سخن گفتن با اشاره و رمز در محافل شیعه امری بس شایع بوده است. این امر از بسیاری از ماجراهایی که نقل شده، کاملاً محسوس است. در ماجرای زیر به این شیوه بر می‌خوریم و همچنین میزان عمق هشدار امام از مخالفت با تقیه را در می‌یابیم. اجازه دهید با هم به این ماجرا گوش فرا دهیم: محمد بن عبد العزیز بلخی گوید: روزی در خیابان گوسفندان بودم که ناگهان امام عسکری را دیدم که به قصد دار العامه. از خانه‌اش بیرون آمده بود. با خود گفتم: اگر فریاد بر آرم که ای مردم این حجت خدا بر شماست، او را بشناسید، آیا مرا خواهند کشت؟ چون به من نزدیک شد، انگشتان سبابه‌اش را بر دهانش گذارد به این معنی که ساکت باش و همان شب آن حضرت را دیدم که می‌فرمود: یا پنهانکاری است یا کشته شدن پس از خدا بر خویشتن بترس. (۲۹) ج - باز در باره به کارگیری شیوه سخن گفتن با اشاره به ماجرای علی بن محمد بن حسن بر می‌خوریم. وی گوید: جماعتی از اصحاب ما از اهواز آمده بودند و من نیز با ایشان بودم. سلطان به سوی صاحب بصره (که در بصره خروج کرده بود و همان صاحب الزنج معروف است) مده بود. ما نیز برای دیدن امام عسکری علیه السلام (که معمولاً برای اجرای اصل تقیه، در چنین مناسباتی سلطان را همراهی می‌کرد) رون آمده بودیم. در حالی که راه می‌رفت و می‌گذشت به او می‌نگریستیم و خود میان دو دیوار در سیر من رأی نشسته، بازگشتش را انتظار می‌کشیدیم. آن حضرت بازگشت و همین که به موازات ما رسید و به ما نزدیک شد، ایستاد و دستش را به طرف کلاهش برد و آن را از روی سرش برداشت و به دست دیگرش داد و با آن یکی دست بر سرش کشید و در چهره یکی از افراد ما خندید. مرد فوراً گفت: گواهی می‌دهم که تو

حجت و برگزیده خداوندی. به او گفتم: فلانی مشکل تو چه بود؟ گفت: من در مورد او شک داشتم. پس با خود گفتم: اگر او باز گشت و کلاه از سر گرفت به امامتش اقرامی کنم. (۳۰) و یژگیهای دوران امام عسکری چرخ تمدن در هر یک از امت‌های بشری به سوی فرجام فاجعه آمیز خود شتاب می‌جوید مگر آنکه مصلحان امت به پا خیزند و کشتی حیات را از طوفانهای هلاک و ابرهای فتنه دور سازند. شاید آیه زیر نیز به همین حقیقت اشاره داشته باشد: (فَلَوْلَمَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا. (۳۱)) پس چرا نبود از قرنهای پیش از شما بازماندگانی که از تباهکاری در زمین نهی کنند مگر اندکی". سپس می‌افزاید: (وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهِلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصِيبُونَ) (۳۲) و پروردگار تو چنان نیست که شهرها را به ستم بکشد در حالی که مردم آنها اصلاح کنندگان باشند". پس تا زمانی که حرکت اصلاح در جامعه جریان داشته باشد و به امر به معروف و نهی از منکر همت گمارد پیوسته در برابر کانونهای فساد (طاغوتیان، عیاشان بی درد و هواداران نادان) استقامت ورزد، عذاب الهی در مورد آن به تأخیر می‌افتد. چه، این جامعه به نیرویی تبدیل شده که امت را از فرو افتادن در پرتگاه باز می‌دارد. در دوران امام عسکری علیه السلام عوامل نابودی و از هم گسیختگی در تمدن اسلامی فزونی گرفته بود و اگر دفاع امام و هواخواهانش از ارزشهای حق و عدل و جهاد آنان بر ضد تجمل گرایی و ستم و جهل نبود، چه بسا که این تمدن بطور کلی از هم می‌پاشید و به نابودی می‌گرایید. خلفا و اطرافیان فاسد آنها در ترور و سرکوب و سرقت اموال مردم و اسراف در صرف آنها در محافل عیاشی و خوشگذرانی خود با خرید و جلدان شاعران فرومایه غرق گشته بودند. ترور و سرکوب آزادگان و مصلحان توسط زمامداران، قانون حکومتی ایشان بود. به عنوان نمونه هنگامی که شام بر ضد حکومت آل عباس در عهد متوکل به پا خاست، خلیفه مذکور سپاه قومه را متشکل از سه هزار نیروی پیاده و هفت هزار سواره به سوی آنان روانه کرد. این سپاه وارد شام شد و سه روز (همه کاری را) در دمشق روا شمردند. (۳۳) یکی از شیوه‌های اعدام کردن افراد در آن روزگار این بود که شخص متهم را جلوی درندگان می‌انداختند تا دریده و خورده شود و یا آنکه او را در تنور می‌انداختند و یا تا سر حد مرگ به باد کتک می‌گرفتند. سرکوب و اختناق تا آنجا گسترش یافته بود که به مثابه شیوه‌ای در مبارزات داخلی میان خاندان حاکم در آمده بود و هم از این روست که می‌بینیم انقلابها و ترورها در بین افراد خاندان خلیفه به تنها زبان گویا مبدل شده بود.

قسمت چهارم

این متوکل ستمکار است که خداوند فرزندش منتصر را بروی چیرگی می‌دهد. او با برخی از فرماندهان ترک سپاه خویش پیمان می‌بندد و شبانه بر متوکل هجوم می‌برند و او و وزیر ستمگرش فتح بن خاقان را که هر دو غرق در لهو و فجور بوده اند، می‌کشند. تا آنجا که شاعر در حق او می‌گوید: هکذا لتکن منایا الکرام بین نای و مزهر و مدام بین کأسین اورثاه جمیعا کأس لذاته و کأس الحمام لم یزل نفس رسول المنایا بصنوف الاوجاع والاسقام ترجمه: "مرگ بزرگان باید اینگونه باشد: میان (بانگ) نای و عود و شراب، میان دو جام که هر دو را به میراث به او دادند، جام لذاتش و جام مرگ، همواره نفس او پیک مرگ بود با انواع دردها و بیماریها." (۳۴) پس از مرگ متوکل، دوران حکومت پسرش وقتالش چندان به درازنایی زیرا ترکهایی که او را در از میان برداشتن پدرش یاری کرده بودند، ترسیدند که مبادا علیه خود آنها بشورد. از این رو به وسیله پزشک و یژه‌اش معروف به ابن طیغور او را مسموم ساختند. آنها برای این کار سی هزار دینار به این پزشک رشوه دادند و او هم با قلمی مسموم منتصر را رگ زد و وی در همان ساعت جان داد. (۳۵) پس از منتصر، نوبت به حکومت مستعین رسید که ترکها او را خلع و با معتز بیعت کردند. مستعین به بغداد گریخت و برای نبرد با ترکها سپاهی فراهم آورد اما ترکها او و سپاهش را شکست دادند و خود او را که هنوز به سی و دو سالگی نرسیده بود، کشتند. اما معتز که دشمن سر سخت اهل بیت علیهم السلام بود و از پدرش کینه و عداوت با خاندان شریف نبوی را به ارث برده بود، نفر بعدی بود که به دست ترکها از بین رفت. او را در روزی بشدت گرم زیر آفتاب نگاه داشتند و او ناچار خود را

در محضر قاضی بغداد از خلافت خلع کرد. سپس وی را کشتند. ترکها پس از قتل معتز، مهتدی را روی کار آوردند. وی نیز در سرکوب و وارد آوردن فشار بر اهل بیت علیهم السلام و شیعیان و هواخواهان آنها، از سیره نیاکانش پیروی می کرد تا آنجا که گفته بود: به خدا قسم آنان را از روی زمین درو خواهم کرد. امّا خداوند پیش از آنکه او به گفته اش جامه عمل بپوشاند، روانه دوزخش کرد. یکی از فرماندهان ترک بر او یورش برد و گردنش را زد و شروع به نوشیدن خون او کرد تا آنکه سیراب شد. پس از مهتدی با معتمد بیعت کردند. او نیز در هوسرانی و گنجهکاری و سرکوب و اختناق چیزی از شجره ملعونه (بنی عباس) نداشت. آنچه گفته شد تصویری گذرا از سرشت نظامی بود که پایه خود را در امور خارجی و داخلی بر اختناق و سرکوب بنیان نهاده بود. سطره ترکها که عباسیان آنها را به عنوان مزدورانی برای حفاظت از تاج و تخت خویش و مقابله با خشم عرب به استخدام گرفته بودند از یک سو و برگزیدن ایرانیان و برتر شمردن آنها از دیگران از دیگر سو، با گذشت زمان به مشکلی بزرگ برای حکومت عباسی مبدل شد. زیرا سپاه ترکان مزدور چه بسا از جریانات سیاسی و فرهنگی خاصی متأثر می شدند و جناح خود را بر ضد جریان دیگر کمک می کردند و به تبع همین امر علیه خلیفه اقدام به کودتای نظامی می کردند. در این میان البته وجود رهبرانی که پشتیبان و مؤید جناح علوی بوده اند، هیچ بعید نیست چنانکه برخی از شواهد تاریخی نیز بر این امر دلالت دارند. در اینجا قانون سیاسی مشهوری وجود دارد که می گوید: هر گاه نظام در سرکوب و اختناق فرو رود، مردم را به هوسرانی و گنجهکاری بیشتر سوق می دهد تا بلکه مردم بدین وسیله از زندگی پر مرارت خویش که با آن مواجهند غفلت ورزند. زمامداران عباسی نیز همین قانون را از روزهای آغازین حکمروایی شان به کار بستند. داستانهای هزار و یک شب و اخبار کاخهای آکنده از اسباب کامروایی و پستی، گواه همین مسأله می تواند باشد. هر اندازه که زمان سپری می شد و سرکوب مردم وجدایی خلفای عباسی از توده ها فزونی می گرفت، در لذات و خوشگذرانیها بیشتر فرو می رفتند، تا آنجا که در روزگار روی کار آمدن متوکل هرزگی و عیاشی به اوج خود رسیده بود. مجالس او بسیار پر آوازه اند تا آنجا که مورخان گفته اند که وی صاحب پنج هزار کنیزک بود که گفته می شود با همه آنها همبستر شده بود و یکی از غلامانش می گفت: اگر متوکل به قتل نرسیده بود به خاطر کثرت جماع، چندان عمر درازی نمی کرد. (۳۶)

هوسرانی و خوشگذرانی به حساب توده های مستضعف انجام می شد. چون نظام مردم را وا می داشت تا خراج (که به مثابه مالیات امروزی بود). بیشتر پردازند و مخالفان را سرکوب کنند. هر گاه عیاشیها و هرزگیهای نظام، موجب تهی شدن خزانه می گردید، والیان برای جمع اموال از مردم و تحمیل مالیات گزاف دست بکار می شدند. اموال دولتی را به خود اختصاص می دادند. و شمار اموال نور چشمیها به میلیونها می رسید. خلیفه اموال گزافی را که شمار آن را هزاران هزار گفته اند بر سران سپاه، نزدیکان و بستگان و شعرای چاپلوس خود بذل و بخشش می کرد. عطایای متوکل به یکی از کنیزانش پنجاه هزار بود. در زمان خلافت مقتدر مجسمه ای از یک روستا ساختند. در این مجسمه هر آنچه که در یک روستا یافت می شد، به چشم می خورد، درختان و حیوانات و خانه هایی که همه از نقره ساخته شده بودند. برای ساخت چنین مجسمه ای پول هنگفتی به مصرف رسید و سرانجام مقتدر آن را به یکی از کنیزان مادرش هدیه داد. متوکل قصری با شکوه که یک میلیون و هفتصد هزار دینار برای آن هزینه کرده بود، ساخت. یکی از اطرافیانش به نام یحیی نزد وی آمد و گفت: امیرالمؤمنین! امیدوارم خداوند تو را به خاطر ساختن این قصر سپاس بگذارد و به پاس آن بهشت را نصیب تو گرداند. متوکل از سخن این چاپلوس فرومایه در شگفت شد چرا که او خود خوب می دانست که متوکل از راه سرقت اموال مردم چنین قصری بنا کرده و پروردگار بدین امر راضی نبوده است، لذا از وی پرسید: چطور؟ یحیی پاسخ داد: چون تو با این قصر مردم را مشتاق بهشت می گردانی. و همین مسأله باعث خواهد شد که آنان دست به انجام کردارهای شایسته ای بزنند که بدانها امید دخول در بهشت را دارند. متوکل از شنیدن این سخنان شاد شد. (۳۷) متوکل دستور داد هیچ کس در این قصر پای ننهد مگر آنکه جامه ای ابریشمین و نگارین در بر کرده باشد. وی همچنین بازیگران و نوازندگان را در این قصر حاضر و آماده کرده بود. شانه به شانه این عیاشی و هرزگی، عموم مردم در تنگدستی و بینوایی به سر می بردند که امام علی علیه السلام فرموده بود: " نعمتی

سرشار ندیدم مگر آنکه در کنار آن حقی تباه شده بود. "شاعران تنگدست از این زندگی دشواری که مردم با آن دست و پنجه نرم می‌کردند، بهترین تعبیرها را کرده‌اند. یکی از آنها در توصیف حال خود که البته می‌تواند توصیف جامعه‌اش نیز باشد، شعری سروده و بیان کرده است که چگونه بر دخترانش گرسنگی فشار آورده بود. وصییه مثل صغار الذر سود الوجوه کسواد القدر جاء الشتاء و هم بشر بغیر قمص و بغیر از ترهم بعد صلاة العصر و بعضهم ملتصق بصدری و بعضهم ملتصق بظهری و بعضهم منحجر بحجری اذا بکو عللتهم بالفجر حتی اذا لاح عمود الفجر و لاحت الشمس خرجت اسدی عنهم و حلوا باصول الجدر کانهم خنافس فی حجر هذا جمیع قصتی و امری فارحم عیالی و تول امری فان انت ثقتی و ذخری کنیت نفسی کنیه فی شعر انا ابو الفقر و ام الفقر ترجمه": "و بچه‌هایی دارم مثل مورچه‌های کوچک، سیه چهره همچون سیاهی دیگ. زمستان آمد و آنان با آنکه جزو بشرند، بی پیراهن و لباس‌اند. ایشان را می‌بینی پس از نماز عصر (هنگام غروب) ه برخی از آنها به سینه‌ام چسبیده‌اند و برخی دیگر به پشت‌م و برخی به آغوش‌م چسبیده‌اند. چون گریه‌کنند، آنان را تا صبح وعده دهم و تا ستون سپیده آشکار گردد و خورشید سرزند خود را از دست آنان می‌رهانم و همه در پایه دیوار می‌افتند. گویی سوسکهایی هستند در دیوار، این تمام ماجرا و کارمن است. پس بر خانواده‌ام رحم آر و کار مرا بر عهده گیر که تو، خودت تکیه‌گاه و بر آورده حاجت منی. کنیه‌ای در شعر بر خود گذارم اینچنین (من ابو الفقر) پدر فقر (وام الفقر) مادر فقر هستم. ("۳۸) مخالفان حکومت با محاصره اقتصادی سختی رو به رو می‌شدند. در عصر متوکل محاصره سلاله علوی تا بدانجا پیش رفت که بانوان علوی تنهایک پیراهن داشتند، که به نوبت با پوشیدن آن، نماز خود را به جای می‌آوردند. (۳۹) به خاطر همین وضع اجتماعی فلاکت بار، آتش انقلابهای اجتماعی شعله‌ور گردید. یکی از بارزترین این انقلابها - در دوران امام عسکری علیه السلام - انقلاب یحیی بن عمر طالبی بود که در کوفه به وقوع پیوست. یحیی کوفه را متصرف شد و زندانیان را از بند رها کرد. اما در نهایت این انقلاب توسط سپاه عباسی سرکوب شد و رهبر آن نیز به قتل رسید. روز قتل یحیی در تاریخ جنبش مکتبی، روزی بزرگ است زیرا این حادثه یکی دیگر از حلقه‌های زنجیر مصیبت‌هایی است که بر خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله وارد آمد. شاعری در سوگ یحیی اشعاری سروده که برخی از ابیات آن چنین است: بکت الخیل شجوها و بکاه المهند المصقول و بکاه العراق شرقاً و غرباً و بکاه الکتاب و التنزیل و المصلی و الیبت و الحجر جمیعاً علیه عویل کیف لم تسقط السماء علینا یوم قالوا ابو الحسین قتیل "سپاه در غم او گریست و شمشیرهای هندی و صیقل داده شد بر او گریستند.

قسمت پنجم

عراق، از خاور تا باختر، بر او گریست، و قرآن نیز بر او گریه کرد. و مصلی و کعبه و حجر الاسود همه) بر مرگ او (شیون و فغان سردادند. چسان آسمان بر ما فرو نیفتاد روزی که گفتند ابو الحسین (یحیی بن عمر) کشته شد. ("۴۰) یکی دیگر از این انقلابها، شورش زنج به رهبری علی بن عبد الرحیم از بنی عبد القیس بود که خود ادعا می‌کرد، علوی است. اما مورخان در صحت ادعای او تردید می‌کنند و از امام عسکری علیه السلام نقل است که نسبت او را با اهل بیت علیهم السلام مردود دانسته است. بی‌گمان این حرکت، یکی از بزرگ‌ترین انقلابهای آن دوره بوده است. زیرا محرومان و تنگدستان از حرکت او پیروی کردند و این انقلاب توانست تا برهه‌ای از زمان مقداری از تاب و توان خلافت عباسی را مصروف خود سازد. این شیوه قساوت باری که زمامداران به نام خلافت اسلامی، در اداره کردن کشور از آن بهره‌برداری می‌کردند تأثیری منفی بر فرهنگ دینی مردم از خود بر جای نهاد در این میان کسانی که از فلسفه یونان تأثیر پذیرفته بودند، فرصت را غنیمت شمرده در صدد بر آمدند تا مردم را نسبت به حقایق دینی گمراه کنند. یکی از کسانی که کمر به این کار بسته بود فیلسوف معروف "اسحاق کنندی" بود. وی دست به تألیف کتابی در رد قرآن به شیوه فلاسفه که آشفتگی و سبکی افکار یکدیگر را به قدمی کشیدند ورد می‌کردند کرد. چون این خبر به گوش امام عسکری علیه السلام رسید، یکی از شاگردان کنندی را خواست و به او فرمود: آیا در میان شما خردمندی نیست که استادان کنندی

را از کاری که درباره قرآن پیش گرفته، باز دارد؟ چون شاگرد کندی از امام در باره چگونگی این امر پرسش کرد، آن حضرت به او فرمود: آیا آنچه را که به تو القا کنم بدو می‌رسانی؟ شاگرد گفت: آری. پس امام فرمود: نزد او روانه شو و با وی انس بگیر و ملاطفت کن و در کاری که پیش گرفته یاری‌اش نما. پس چون میان شما دوستی واقع شد به او بگو: مساله ای به نظرم رسیده که می‌خواهم در باره آن از شما پرسش کنم. تو از او استدعای پاسخ می‌کنی. به او بگو: اگر متکلمی با این قرآن پیش شما آید و پرسد آیا جایز است که خداوند از آن سخنی که در قرآن فرموده، معنایی جز آنکه تو اندیشیده‌ای و بدان رفته‌ای اراده کرده باشد؟! تو را خواهد گفت که جایز است. چون او (کندی) ردی است که چون چیزی بشنود می‌فهمد. پس چون به تو این جواب را داد به او بگو: از کجا می‌دانی شاید آنچه خداوند اراده فرموده غیر از آن معنایی باشد که تو بدان رفته‌ای و آن را مراد خداوند گرفته‌ای که خدا آن لفظ را در غیر معانی آن وضع فرموده است. شاگرد نزد کندی رفت و بنا به دستوری که امام به او داده بود، رفتار کرد و سخنی را که امام به او آموخته بود، با کندی در میان نهاد و در دل کندی مؤثر افتاد. زیرا او همچنانکه امام فرموده بود: مردی با هوش و فهیم بوده و پی برد که به مجرّد احتمال، چنانکه فلاسفه می‌گویند، استدلال باطل می‌شود و اگر این سخن در میان شاگردانش بیچند کسی اندیشه‌های او را نمی‌پذیرد. و او با تألیف چنین کتابی به کوتاه اندیشی خود حکم داده است. از این رو دست از تألیف کتاب کشید. اما از همان شاگرد پرسید: تو را سوگند به من بگو که این سؤال از کجا برایت پیدا شد؟ شاگرد گفت: بر قلبم عارض شد و آن را با شما در میان نهادم. کندی گفت: هرگز چنین نباشد. کسی مثل تو نمی‌تواند چنین سخنی بگوید. مرد گفت: امام عسکری علیه السلام مرا بدین کار دستور داده بود. کندی گفت: چنین سخنانی تنها از خاندان مطرح می‌شود. آنگاه کتاب خود را گرفت و از بین برد. (۴۱) اینگونه امام دین جدّ خویش را از نوشته‌های شبهه آمیز و گمراهانه رها نمود. شاید این شاگرد هم از شیعیان امام بوده که در دستگاه کندی نفوذ کرده است. زیرا به کارگیری این روشها از سوی رهبران مکتبی در مقابله با جریانهای منحرف، امری مطلوب به شمار می‌رود. چه بسیار اقدامات شجاعانه دیگری بوده که رهبری مکتبی برای جلوگیری از هجومهای فکری دشمنان، آنها را پیاده کرده اند اما به خاطر سستی بودن آنها - مثل همین اقدام - و یا به خاطر از بین رفتن منابع و مآخذ تاریخی در بوته کتمان باقی مانده اند. شهادت جانگداز امام حسن عسکری روز هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ هجری، روز درد آلودی در شهر سامراء بود خبر شهادت امام عسکری علیه السلام در عنفوان شباب همه جا را فراگرفت. بازارها تعطیل شدند و مردم شتابان و گریان به سوی خانه امام رفتند. مورخان این روز غمبار را به روز قیامت تشبیه کرده اند، چرا؟ چون توده‌های محرومی که مهر و محبت خود را نسبت به امام، از ترس سرکوب نظام همیشه در خود نهان می‌داشتند، آنروز عنان عواطف خروشان خویش را از کف دادند. آه که اهل بیت نبوت در راه تحکیم شالوده‌های دین و نشر ارزشهای توحید چه رنجها که متحمل نشدند. چه خونها که از آنان نریختند و چه حرمتها که ندریدند و حقوق و قرابت آنان را به رسول خدا رعایت نکردند. براستی محنت اولیای خدا در طول اعصار چه بی‌شمار بوده و پایگاه و پاداش آنان در پیشگاه پروردگار چه بزرگ است! این امام بزرگواری که اینک از دنیای آنان رخت بر می‌بندد در حالی که هنوز از عمر مبارکش ۲۸ سال نگذشته، با انواع محنتها دست و پنجه نرم کرد، از عهد متوکل ستمکار و فرومایه که دشمنی علیه اهل بیت رسالت را سر لوحه کار خویش قرار داد و مزار ابی عبد الله الحسین علیه السلام را ویران کرد تا دوران مستعین که به خاطر کینه ورزیدن به خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله آن حضرت را نزد یکی از سر سخت ترین مردانش زندانی کرد. این مرداوتاش نام داشت که بعداً پس از دیدن پاره‌ای از کرامتهای امام، به امامت آن حضرت ایمان آورد. همین خلیفه، در دوران خویش نزدیک بود امام را بکشد اما خداوند او را فرصت نداد و وی از خلافت بر کنار شد. همچنین معتز در روزگار خویش می‌کوشید امام را دربند کند لیکن آن حضرت به درگاه خداوند تضرع کرد تا آنکه معتز نیز از دنیا رفت. حتی در روزگار مهدی امام از آزار وی در امان نبود، او می‌کوشید امام را در تنگنا قرار دهد تا آنجا که زندانی‌اش کرد و قصد کشتنش را نمود. لیکن امام به یکی از اصحابش به نام ابو هاشم اطلاع داد که: "ابو هاشم! این ستمگر، قصد کرده مرا امشب بکشد، اما

خداوند عمر او را کوتاه گرداند. مرا فرزندی نیست و خداوند بزودی مرا فرزندی عطا خواهد فرمود. (۴۲^{۱۱}) بالاخره آنکه آن حضرت در دوره معتمد همواره تحت آزار و اذیت قرار داشت تا آنکه به دست وی به زندان افتاد. آری امام عسکری علیه السلام بیشتر مدّت رهبری خویش را در دشواری و سختی گذارند و اکنون زمان وفات آن حضرت رسیده است: آیا امام به مرگ طبیعی وفات یافت؟ یا آنکه توسط زهر به شهادت رسید؟ زهر یکی از مشهورترین ابزارهای ترور در نزد زمامداران آن عهد بوده و ترس آنان نسبت به وجود رهبران دینی محبوبی مثل امام آنها را وامی داشته که با اتخاذ این روش ایشان را تصفیه کنند. دلیل دیگر ما بر اتخاذ این شیوه از سوی خلیفه، طرز برخورد آنان با امام به هنگام بیماری اش می باشد. خلیفه به پنج تن از افراد مورد و ثوق خویش گفته بود که در طول مدّت بیماری حضرت، همواره با او باشند. وی همچنین عدّه ای پزشک به خاطر آن حضرت طلبیده بود تا وی را شبانه روز همراه باشند. (۴۳) علّت این امر چه بود؟ دو علّت می توان برای چنین رفتار شگفت آوری پیدا کرد: نخست: براثت جستن از مسئولیت ترور امام در برابر توده ها بر حسب ضرب المثلی که در میان سیاستمداران معروف است: او را بکش وزیر جنازه اش گریه کن. دوم: همه مردم و بویژه زمامداران می دانستند که ائمه اهل بیت علیهم السلام همواره از احترام بسیار توده های مردم برخوردارند و شیعه بر این باور است که امامت در میان آنان یکی پس از دیگری منتقل می شود. و اینکه این امام یازدهم است که می خواهد از دنیا رخت بربندد. بنابر این باید حتماً او را جانشینی باشد، اما این جانشین چه کسی است؟ خلفای عباسی پیوسته می کوشیدند به هنگام شهادت یکی از ائمه پی ببرند که جانشین او کیست؟ به همین علّت ائمه علیهم السلام نیز به هنگام احساس خطر بر جانشین خود او را پنهان می کردند تا وقتی که خطر از بین برود. از دیگر سو احادیثی که در باره حضرت مهدی (عج) ارد شده، از خاور تا باختر را فرا گرفته است و دانشمندان می دانند که مهدی دوازدهمین جانشین است و اگر بگوییم که زمامداران عباسی چیزی از این احادیث نمی دانستند، نا معقول می نماید. از همین روست که می بینیم آنان پیوسته و با هر وسیله ای می کوشند تا نور الهی را فرو نشانند اما هیئات. به این دلیل است که معتمد عباسی، به هنگام شدت گرفتن بیماری امام تدابیری استثنایی می اندیشد. پس از آنکه امام چشم از جهان فرو می بندد، معتمد دستور می دهد خانه او را بازرسی کنند و کنیزانش را زیر نظر بگیرند. او نمی دانست خداوند خود رساننده فرمان و کار خویش است و امام منتظر بیشتر از پنج سال است که به دنیا آمده و از دید جاسوسان مخفی شده است و برگزیدگان شیعه با وی بیعت کرده اند. بدین گونه امام بواسطه زهر معتمد شهید شد. (۴۴) پس از وفات و غسل و تکفین آن حضرت، ابو عیسی بن متوکل از جانب حکومت و به نیابت از خلیفه بر آن حضرت نماز گزارد و پس از فراغت از نماز، صورت امام را نمایان ساخت و آن را بویژه به هاشمیها و علویها و مسئولان بلند مرتبه و قاضیان و پزشکان نشان داد و گفت: این حسن پسر علی پسر محمّد پسر رضاست که به مرگ طبیعی، در بستر خویش مرده است و به هنگام رحلتش فلانی و فلانی از خادمان و محرمان امیر المؤمنین و فلانی و فلانی از قاضیان و فلانی از پزشکان بر بالین او حضور داشته اند آنگاه چهره مبارک آن حضرت را پوشاند. (۴۵) این اقدامات برای این بود که مبادا پای حکومت در قتل امام به میان آید، و همین امر نشانگر آن است که حکومت از جانب مردم متّهم به کشتن امام بوده است. بدینسان امام عسکری علیه السلام رحلت کرد و از پس خویش راهی درخشان بر جای نهاد تا نسلها از روشنی آن هدایت گردند. آن حضرت را در همان اقامتگاه شریفش در شهر سامراء، در کنار مزار پدر بزرگوارش، به خاک سپردند که تا امروز نیز زیارتگاه مسلمانان است. درود خدا بر او باد روزی که زاده شد و روزی که به شهادت رسید و روزی که زنده بر انگیخته خواهد شد. و درود خدا بر هواخواهان و پیروان او تا روز رستاخیز. آخرین وصیت آفتاب امامت غروب می کرد زیرا خداوند این گونه مقدر کرده بود که این آفتاب از پس پرده غیبت صغرا و سپس غیبت کبرا پرتو افشانی کند. از این رو امام حسن عسکری علیه السلام بر دو بینش بسیار مهم تأکید کرد: نخست: تأکید بر شناخت غیبت و گرفتن بیعت برای ولی الله اعظم امام منتظر. (عج)

دوم: تحکیم شالوده های مرجعیت دینی. الف - گرفتن بیعت برای امام منتظر احادیث فراوانی در باره امام حجت منتظر علیه السلام وجود دارد که از پیامبر و تمام ائمه علیهم السلام صادر شده اما تأکید امام عسکری بر این امر تأثیر ستری داشت. چون آن حضرت، شخصاً امام را برای خواص از یاران خویش مشخص کرد. همچنین روایتهای فراوانی در این باره وارد شده که به ذکر یکی از آنها اکتفا می‌ورزیم. احمد بن اسحاق بن سعید اشعری روایت کرده است که: بر امام حسن عسکری وارد شدم و خواستم در باره جانشینش از وی بپرسم. اما آن حضرت خود بدون مقدمه فرمود: "احمد بن اسحاق! خداوند تبارک و تعالی از زمانی که آدم را آفرید زمین را از حجت خدا بر خلقش خالی نگذاشته و تا روز قیامت هم خالی نخواهد گذارد به برکت وجود او است که بلا از مردم زمین دور می‌شود و باران فرو می‌بارد و برکات زمین برون می‌آیند." گفتیم: فرزند رسول خدا! پس از تو امام و خلیفه کیست؟ پس شتابان وارد اتاق شد. سپس بیرون آمد و بچه ای روی دوش گرفته بود صورتش گویی ماه شب چهارده بود و سه سال از عمرش می‌گذشت. سپس امام فرمود: "احمد! اگر کرامت تو بر خدای عزّ و جل و بر حجت‌هایش نمی‌بود، این کودکم را به تو نشان نمی‌دادم. او همانم و هم کنیه رسول خدا و کسی است که زمین را از عدل و داد پر می‌کند پس از آنکه ستم و بیداد پر شده باشد. احمد! حکایت او در این امت همچون حکایت خضر و همانند داستان ذو القرنین است. به خدا سوگند چنان غیبت درازی کند که هیچ کس از هلاکت در آن رهایی نیابد مگر آنکه خداوند او را بر اعتقاد به امامتش استوار کرده و در طول این مدت با دعا برای تعجیل فرجش همراهی نموده باشد." (۴۶) ب - مرجعیت خردمندانه دینی برای این امامت که امتداد رسالت الهی است باید کیان و موجودیت اجتماعی در جهان وجود داشته باشد. این کیان شیعیان مخلص و فداکارند. از طرفی اینان نیز باید از نظامی اجتماعی و استواری بر خوردار شوند تا بتوانند در برابر رخدادهای و مبارزه جوئیها توانا باشند. این نظام در رهبری مرجعیت تبلور می‌یابد. بدین معنی که شیعیان به گرد محور عالمان الهی و ائمنای وی بر حلال و حرام، جمع شوند. از این رو در دوران امام عسکری علیه السلام شالوده نظام مرجعیت تحکیم یافت و نقش دانشمندان شیعه، بدین اعتبار که آنان و کلا و نواب و سفیران امام معصوم علیه السلام هستند، برجستگی ویژه ای پیدا کرد و روایتهای فراوانی از امام عسکری علیه السلام در باره نقش علمای دینی در بین مردم منتشر شد که یکی از آنها همان روایت معروفی است که امام عسکری علیه السلام از جدّ خویش امام صادق علیه السلام روایت کرده است و در آن آمده: "آن که از فقیهان خویشندار است و دین خویش را پاسدار و با هوا و هوس خود ستیزه کار و امر مولای خویش را فرمانبردار، پس بر عوام است که از او تقلید کنند." از همین رو دانشمندان هدایت یافته، به نور اهل بیت علیهم السلام امور امت را در دوران امام عهده دار شدند و با امام در باره مسائل مشکلی که با آنها بر خورد می‌کردند، نامه می‌نگاشتند و امام هم پاسخهای به آنها می‌نوشت و نامه ها را به امضای (خویش مهر می‌کرد. این نامه ها پیش علمابه توابع معروف شد و برخی از آنها از سوی امام عسکری علیه السلام شهرت خاصی کسب کردند. آنچه در زیر می‌آید نام گروهی از یاران امام و کسانی است که از وی روایت می‌کردند. چنانکه از تاریخ پیداست برخی از این افراد در مرکز رهبری شیعه جای داشته اند: ۱ - ابراهیم بن ابی حفص: نجاشی در باره وی می‌گوید، او یکی از سالخوردگان یاران امام عسکری علیه السلام است. و در تعریف او افزوده: وی ثقّه و "وجیه" است و کتابی دارد به نام الردّ علی الغالیة و ابوالخطاب. (۴۷) از کلمه "وجیه" که در عبارت ابراهیم آمده است چنین می‌توان فهمید که وی شخصیت معروفی در نزد شیعیان و یا تمام مردم داشته است. ۲ - احمد بن ادریس قمی. نجاشی در باره وی می‌گوید: او ثقّه و فقیه بود و در میان اصحاب کثیر الحدیث و صحیح الروایه است. (۴۸) ۳ - احمد بن اسحاق اشعری. وی نماینده و فرستاده مردم قم و از یاران خاصّ امام عسکری بوده است. او همچنین کتابهایی از ائمه علیهم السلام روایت کرده است. شیخ طوسی درباره او می‌گوید: او از جمله کسانی است که صاحب الزمان را دیده است. (۴۹) ۴ - حسن بن شکیب مروزی. او دانشمند، متکلم و نویسنده چند کتاب بوده و در سمرقند سکنی داشته است. شیخ طوسی این مرد را در شمار یاران امام عسکری علیه السلام بر شمرده است.

(۵۰) ۵ - حسن بن موسی خشاب. نجاشی در باره او گوید: او از نامداران اصحاب ماست، مشهور و پر دانش و پر حدیث است. چندین تألیف دارد که برخی از آنها عبارتند از: "الرد علی الواقفه" و "النوادر". (۵۱) ۶ - حفص بن عمرو العمری شیخ طوسی این تویق بیانگر شیوه امام در تحکیم رهبری صالح در طایفه شیعه است تا مرجعیت را برای رسیدگی به امور شیعیان سر و سامان بخشد و این امر برای قرون بعدی، به مثابه سنتی حسنه در آید. ۷ - حمدان بن سلیمان ابو سعید نیشابوری. شیخ طوسی او را جزویاران امام عسکری جای داده است. او فردی ثقه و از نامداران شیعه بود. (۵۳) ۸ - سعد بن عبد الله قمی. سعد معاصر امام حسن عسکری علیه السلام بوده اگرچه شیخ طوسی در باره او گوید: نمی‌دانم آیا از او روایت کرده است. نجاشی در باره او گوید: سعد، شیخ این طایفه شیعه و فقیه و حجت آن است و کتابهای فراوانی تألیف و برای شنیدن حدیث مسافرت کرده و از پیشوایانش در حدیث که از امامان مذاهب مختلف بودند، حدیث شنیده است. (۵۴) ۹ - سید عبد العظیم حسنی. نژاد او به امام مجتبی علیه السلام منتهی می‌شود. او عالم، فقیه، پارسا و پرهیز گار و دشمن حکومت‌های ستمگر بود. ائمه علیهم السلام شیعیان خود را می‌گفتند که بدو مراجعه کنند. ابو حماد رازی روایتی نقل کرده است: در سامراء بر امام هادی علیه السلام وارد شدم و از آن حضرت از برخی از چیزهای حلال و حرام پرسیدم. امام پاسخ سئوالهای مرا داد و همین که با او خدا حافظی کردم، فرمود: "حماد! اگر در ناحیه خویش در باره مسأله ای دینی اشکالی برایت پیش آمد، آن را از عبد العظیم بن عبد الله حسنی بپرس و سلام مرا به او برسان". (۵۵) وی در منطقه ری در میان شیعیان از آوازه بلندی برخوردار بود، اگرچه همواره می‌کوشید مخفی باشد و کارهای خود را علنی نکند. آن بزرگوار را وقتی از دنیا رفت، در باغی که هما نجا بود به خاک سپردند و تا امروز آرامگاهش زیارتگاه شیعیان است. ۱۰ - عبد الله بن جعفر حمیری. وی شیخ اهل قم و از افراد معروف آنان بود. کتابهای زیادی در عرصه های مختلف نگاشت. حدود سال ۲۹۰ ه به کوفه آمد و مردم آنجا از وی احادیث بسیاری شنیدند. (۵۶) ۱۱ - علی بن جعفر همانی. وی بنابه تعبیر برخی، مردی فاضل و پسندیده و از وکلای امام هادی و امام عسکری بود. کسی در باره او حدیث جالبی نقل کرده که در آن آمده است: او در زمان خلافت متوکل به جرم ارتباط با امام هادی محبوس شد. چون مدت حبس او دراز گردید یکی از امیران عباسی (عبد الله بن خاقان) ۱ به سه هزار دینار وعده داد تا با متوکل در باره او سخن بگوید. چون عبد الله با متوکل در باره شخصی به نام همانی صحبت کرد متوکل گفت: عبد الله! اگر به تو مشکوک شوم خواهم گفت که رافضی هستی. و نیز افزود: این وکیل فلانی (امام هادی) ست و من در نظر دارم او را بکشم. چون این خبر به همانی رسید، نامه ای به امام هادی نگاشت و گفت: سرورم! خدا را در باره من در نظر گیر. به خدا می‌ترسم که به تردید دچار شوم. امام در کاغذی کوچک پاسخ او را چنین نوشت: اگر کار تو تا آنجا رسید که من می‌دانم پس بزودی خدای را در باره ات قصد می‌کنم، از خدا نجات تو را خواهم خواست. این ماجرا در شب جمعه روی داد. فردا صبح متوکل دچار تب شد و در روز دوشنبه تا آنجا حالش خراب شد که بر او ضجه و شیون می‌کشیدند. متوکل دستور داد، هر زندانی که نامش را نزد او می‌برند، آزاد کنند تا آنکه علی بن جعفر همانی را نیز یاد کردند. متوکل به عبد الله بن خاقان گفت: چرا کار او را بر من عرضه نداشتی؟ عبد الله گفت: هرگز نام او را تکرار نمی‌کنم. متوکل گفت: همین حالا او را آزاد کن و از وی بخواه که مراحل را کند. همانی را آزاد کردند و او به فرمان امام هادی به مکه رفت و در آنجا مجاور شد. (۵۷) اختلافی میان علی بن جعفر و شخصی به نام فارس که در زعامت شیعه با وی به رقابت برخاسته بود، در گرفت. یکی از شیعیان به امام عسکری در این باب نامه ای نوشت. امام هم در پاسخ، علی بن جعفر را تأیید فرمود. در ضمن این نامه آمده بود: خداوند منزلت علی بن جعفر را بزرگ گرداند و ما را بدو بهره مند سازد. و افزود: در حوایج خویش نزد علی بن جعفر برو و از فارس بترسید و او را در چیزی از امورتان داخل مگردانید. (۵۸) از این تویق پیداست که ائمه علیهم السلام چگونه امور شیعه را از طریق وکلایشان سر و سامان می‌دادند و مرجعیت دینی را در محافل خود تحکیم می‌بخشیدند. ۱۲ - محمد بن حسن صفار. او از سران شیعه در قم و مردی ثقه، بزرگوار بود که دهها کتاب تألیف کرد و در آنها احادیث اهل بیت علیهم السلام را در مسائل مختلف حفظ نمود. بین او

و امام عسکری نیز نامه هایی رد و بدل شده است. (۵۹)

قسمت هفتم

۱۳ - فضل بن شاذان. او یکی از پرکارترین شیعیان است. گفته اند برخی از مؤلفات وی از رضایت و خشنودی امام عسکری بهره مند گشته و آن حضرت در باره احادیث او نوشته: این حدیث صحیح و سزاوار است بدان عمل شود. همچنین گفته اند امام در یکی از مؤلفات فضل نگرست و فرمود: "اهل خراسان به جایگاه فضل بن شاذان بودن او در میانشان باید غبطه بخورند." (۶۰) ۱۴ - عثمان بن سعید عمری. وی یکی از ستونهای نظام مرجعیت در دوران امام حسن عسکری است و ائمه به جایگاه او اشاره کرده اند. او در نزد شیعیان مقامی والا داشت و امام هادی پیروان خود را بدو ارجاع می داد چنانکه این نکته در روایت احمد بن اسحاق قمی ذکر شده است. وی گوید: یکی از روزها بر امام هادی علیه السلام وارد شدم و پرسیدم: سرورم! همیشه این امکان برای من نیست که خدمت شما مشرف شوم. پس سخن چه کسی را بپذیرم و فرمان چه کسی را اطاعت کنم؟ آن حضرت به من فرمود: "این ابو عمرو مردی است مورد اعتماد و امین. آنچه به شما گفت از جانب من می گوید و آنچه به شما رساند از جانب من رسانده است." چون ابوالحسن علیه السلام وفات یافت خدمت فرزندش حسن عسکری علیه السلام رسیدم و همان سؤالی که از پدرش کردم از او نیز پرسیدم. آن حضرت به من گفت: "این ابو عمرو مردی است ثقة و امین و در زندگی و مرگ مورد اعتماد من است. آنچه به شما گفت از جانب من می گوید و آنچه به شما رساند از جانب من رسانده است." (۶۱) پس از امام عسکری، عثمان بن سعید نیابت مولا و سرور ما امام مهدی را عهده دار شد و میان شیعیان و امام غایب به منزله پلی ارتباطی بود. ۱۵ - علی بن بلال. وی نیز از سران شیعه در واسط (چنانکه معلوم می شود) ود. و امامان علیهم السلام در نامه های خود بدو اعتماد می کردند در یکی از نامه هایی که از سوی امام عسکری بدو نوشته شده، آمده است: "من می دانم که تو بزرگ منطقه خویش هستی. پس دوست داشتم نامه ای جداگانه به تو بنویسم و تو را به این وسیله مورد اکرام قرار دهم." همچنین آن حضرت در نامه ای دیگر خطاب به اسحاق (یکی از یاران او) رباره علی بن بلال چنین نوشته است: "اسحاق! نامه ما را بر علی بلالی که خدا از او راضی باد، بخوان که او ثقة و مورد اعتماد است و بدانچه بر او واجب است آگاه و داناست." (۶۲) ۱۶ - عمری، فرزند عثمان بن سعید. او نیز همچون پدرش یکی از ارکان نظام مرجعیت است که ائمه علیهم السلام در میان شیعیان پایه آن را گذاردند. او از سوی ائمه در امور مربوط به شیعه، مورد اعتماد بود. احمد بن اسحاق از امام عسکری پرسید: با چه کسی ارتباط داشته باشم؟ و جواب مسائل خود را از چه کسی بگیرم و سخن چه کسی را بپذیرم؟ امام بدو فرمود: "عمری، عثمان بن سعید و فرزندش (یعنی محمد) آن دو ثقة هستند و هر چه به تو رسانند از جانب من رسانده اند." (۶۳) به هنگام وفات پدر محمد بن عثمان، توقیعی از سوی امام منتظر علیه السلام در این باره خطاب به وی صادر شد که در آن آمده بود: "خداوند تو را پاداش فراوان دهد و صبر نیکو در مصیبت او به تو عطا فرماید. تو مصیبت زده شدی و ما نیز مصیبت زده شدیم. پس از فراق او تو نیز ما تنها ماندیم. پس خداوند او را در آرامگاهش شاد دارد. از کمال سعادت پدرت آن است که خداوند فرزندت را چون تو بدو عطا فرموده که پس از وی جانشین او باشی و به کاری که او می کرد، بپردازد و از برای او ترحم کنی و طلب آمرزش نمایی." (۶۴) اینان که نامشان گفته شد برخی از وکلا و نواب امام و کسانی بودند که ارکان نظام مرجعیت در میان امت، بدانها استحکام یافت. نظام مرجعیت به مثابه شیوه ای در حرکت سیاسی و راهی استوار برای دعوت به خدا و سازماندهی مکتبی برای جامعه، قلمداد می شود. همچنین این نظام می تواند، به وقت بازگشت حکومت به دست اهل آن، نظامی سیاسی برای امت باشد. نظام مرجعیت همچون نظام امامت از ژرفای دین سرچشمه می گیرد. چون این نظام به دور از غوغای طایفه گرایی و عشیرت زدگی است همچنانکه با روح حزب گرایی و گروه گرایی، فاصله دارد. طایفه شیعه همواره در زیر سایه این تشکل مکتبی، از دوران ائمه اطهار علیهم السلام، زندگی کرده و از تواناییهای شگرف آن

برخوردار بوده است. اگر چه عقب ماندگی مردم گاه موجب توقف آن می شده و اجازه نمی داده است که این نظام در برخی ابعاد به سوی تکامل مورد نظر خود شتاب گیرد. از آنجا که عصر امام حسن عسکری علیه السلام به تحکیم این رهبری (مرجعیت) ویژگی می یابد و نیز به خاطر آنکه این رهبری تا کنون عهده دار امور دنیوی و اخروی شیعیان بوده است، مناسبت دارد در همین جا اندکی از واقعیت مرجعیت و ابعاد آن سخن بگوییم: اولاً: از آنجا که مرجعیت، نظامی الهی است و نیروی اجرائی او امر آن از فطرت انسان و وجدان و روح تقوا در درون او سرچشمه می گیرد، این نظام می تواند با سایر احکام شرعی که آنها هم با روح تقوا به اجرا درمی آیند، منسجم و هماهنگ باشد. سیاست در اسلام، همچون جامعه و امور شخصی، محراب عبادت و معراج مؤمن است. به خاطر خداست که مؤمن از ولّی امر خویش فرمان می برد و در راه خدا به نبرد با دشمنان خدا می شتابد و برای کسب خوشنودی خداست که زیر درفش جنبش دینی گرد می آید و او امر دین را به اجرا می گذارد و برای تبعیت از فرمان خداست که با طاغوت به مخالفت می پردازد و بر ضد قدرت ستمگر می شورد و موجودیتی سیاسی به جای آن بنا می نهد. از این رو کلمه تقوا و نه غیرت جاهلی و عصیبت تنگ و محدود آن، محور جامعه اسلامی می گردد و به صورت نقطه عطف آن و زنجیری که ارکان جامعه را به هم می پیوندد، در می آید. از همین روست که در قرآن می خوانیم: **إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا** (۶۵) هنگامی که کفر ورزان در دل خویش حمیت نهادند، حمیت جاهلیت پس خداوند آرامش خود را بر پیامبرش و مؤمنان فرو فرستاد و کلمه تقوا را همراه ایشان کرد که آنان بدان سزاوارتر و شایسته ترند و خدا به همه چیز داناست. " فرق بسیاری است میان غیرت جاهلی و کلمه تقوا. چون حمیت که ابن خلدون آن را عصیبت می نامد و آن را سبب فرمانروایی و محور مدنیّت می داند، از ارزشهای مادی نشأت می گیرد و به ستیز و خونریزی وامی دارد و به هیچ وجه با احکام الهی که دارای ارزشهای انسانی پاک از شایبه های شرک و حقد و تحزب است، مناسبت ندارد. از همین روست که خداوند سبحان می فرماید: **(۶۶) طِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ** ". از پیامبر و صاحبان امر از میان خودتان پیروی کنید. " بدین سان طاعت اولی الامر، در راستای طاعت خدا و رسول جای دارد و حتی تبلوری از آن دو، و وسیله ای برای رسیدن به آن دو است. بنابراین طاعت خدا و پیامبرش بدون اطاعت از این رهبری که خداوند بدان فرمان داده، چگونه امکان پذیر خواهد بود؟! ثانیاً: از آنجا که اساس مرجعیت، تقواست نه قوم گرایی بنا بر این، این کیان از مرزهای اقلیم و نژاد و زبان و دیگر تمایزات مادی که میان مردم جدایی می اندازد، پا فراتر می نهد و جامعه اسلامی پاکیزه ای پدید می آید که بر اساس طاعت از امام بر حق (ولّی امر مسلمانان) نیان گرفته و پلی است میان امتهای دیگر و وسیله ای است برای نزدیک شدن آنها بایکدیگر و محوری است برای آنکه به گرد آن فراهم آیند و در نتیجه مؤمنان به شریعت، موانع نژادی و منطقه ای و مصالح شخصی را پشت سر گذارند. و بر مردم به حق، گواه باشند و در میان آنها به اجرای قسط و عدل همت گمارند. چنانکه پروردگار سبحان نیز می فرماید: **(۶۷) ذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا** ". اینگونه شما را امتی میانه قرار دادیم تا گواهانی بر مردم باشید و پیامبر بر شما گواه باشد. " جامعه مقدّسی که مکاتب آسمانی ما را بدان می خوانند، سیاه و سپید، تهیدست و توانگر، عرب و عجم و دور و نزدیک را زیر پرتو توحید و درخانه صدق و بر خوان خدای رحمان گرد می آورد و مرجعیت چیزی جز چهار چوبه این جمع مبارک و خجسته نیست! اگر رسالتهای الهی در طول اعصار و قرون، انسانها را به حکومت خدادر زمین مژده داده اند و از سیطره عشق و عدالت و احسان در این حکومت سخن رانده اند باید گفت که تجمّع مرجعیت حق می تواند تصویری از این مملکت موعود باشد که عنایت پروردگار سبحان آن را می پروراند. ثالثاً: از آنجا که محور تجمّع در سایه مرجعیت خردمندانه همان تقواست که خداوند سبحان در باره آن می فرماید: **إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ** (۶۸) ای مردم ما شما را از مرد وزنی بیافریدیم و شما را شاخه ها و تیره هایی گردانیدیم تا با هم آشنا شوید همانا گرامی ترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست. " پس لیاقت و امانت داری یگانه ابزار برای

ارتقای افراد می‌باشد و در این میان ثروت و نسب و نژاد و دیگر امتیازات جاهلی سودی ندارد. بنابر این کفایت و امانت همچون گوی است که افراد جامعه برای دست یافتن بدان با یکدیگر به رقابت بر می‌خیزند و همتها و آرمانهای آنها بواسطه همین امر برتری می‌گیرد و جامعه در آسمان مجد و عظمت بالامی آید. چون کفایت و امانت، برای هر جامعه پیشرفته‌ای همچون دو بال هستند که او را به سعادت و رستگاری سوق می‌دهند. سخن آخر آخرین سخن آنکه خداوند سبحان حجت بالغه خویش را با این مرجعیت خردمندانه، بر بندگانش تمام ساخت. اما آنها را به پذیرش آن مجبور نکرد همچنانکه به پذیرش سایر اصول و احکام وادار نکرده است. و مردم به اندازه نزدیکی خود به این نمونه والا به نیک بختی می‌رسند و اگر از آن فاصله بگیرند و دور شوند، حجت بر آنها تمام شده است!

قسمت هشتم

سخنان تابناک سخنان پیامبر صلی الله علیه و آله و خاندان او پرتوهای هستند که از جانهای پاک آنان، پس از تابیدن آفتاب قرآن کریم بر آنها، درخشیدن می‌گیرد. این نور، نور خداست و هدایتی از هدایت‌های خدا. روانهای نا آرام بدین نور به آرامش می‌رسند و کشتیهای بیچارگان پس از گردشی سخت در میان امواج شک و تردید، در ساحل امن آنها به راحتی و آسایش دست می‌یابند. آنچه در سطور زیرین، با یکدیگر می‌خوانیم کلمات نورانی است که تاریخ از گفتارهای امام در خود جاودان نگاه داشته است. امام حسن عسکری علیه السلام در رهنمودی خردمندانه به یکی از پیروانش شیوه شایسته‌ای را که تبعیت از آن در شرایط بحرانی و دشوار سزاوار است، توصیه می‌فرماید. آن حضرت چنین می‌گوید: "شما را به ترس از خدا و پارسایی در دین خود و کوشش در راه خدا و راستگویی توصیه می‌کنم و به امانت داری از هر کس که بوده باشد خوب و یابد وفادار باشید، و به طول دادن سجده‌ها و خوش‌همسایگی سفارش می‌کنم که محمد صلی الله علیه و آله بدین روش آمده. در عشایر آنان نماز بخوانید و بر سر جنازه آنها حضور یابید، و بیمارهاشان را عیادت و حقوقشان را ادا کنید. زیرا هر کس از شما که در دیانت خود پارسایی پیشه کرد و راست گفت و امانت دار بود و با مردم خوشرفتاری کرد و گفتند این فرد (یک شیعه است، من از این امر شادمان می‌شوم. از خدا بپرهیزید و زینتی باشید برای ما و نه مایه زشتی و ننگ. هر گونه دوستی را برای ما جلب کنید و هر زشتی را از ما بگردانید. چون هر خوبی که در باره ما گفته شود ما شایسته آنیم و هر بدی که در باره ما گفته شود ما چنان نیستیم. ما را در کتاب خدا حقی است، ثابت و قرابتی که با رسول خدا صلی الله علیه و آله داریم، و خداوند ما را پاک شمرده و احدی مدعی این (کرامت) نیست مگر دروغگو، خدا و مرگ را بسیار یاد آرید، و قرآن بخوانید و بر پیامبر صلی الله علیه و آله بسیار درود فرستید که درود بر رسول خدا صلی الله علیه و آله ده حسنه دارد. آنچه را به شما توصیه کردم خوب به خاطر سپارید، شما را به خدا می‌سپارم و بر شما درود می‌فرستم." (۶۹)

ایمان مردم به رهبری شاهد و حاضر در میان آنها، بسی مشکلتر و گرانتر است از ایمان آوردن آنان به کسی که از بین آنها رفته و رخت بر بسته است. زیرا آنها اگر به رهبر شاهد حاضر ایمان بیاورند، از آنها می‌خواهد که از او پیروی کنند و تابع و مطیع دستوراتش باشند و فرمانبری بسیار گران است بویژه وقتی که دیدگاهها و منافع با یکدیگر تناقض پیدا کنند. از این رو شرایط توقف معروف به (وقف) نزد بسیاری از شیعیان، به هنگام وفات یک امام و جانشینی امامی دیگر پیدا می‌شود. بسیاری از این توقفها از جانب و کلایی بوده که اموال و حقوق مردم در نزد آنها بوده است و طوفان ریاست و شهوت قدرت آنان را به بازی گرفته است. امام حسن عسکری علیه السلام از ناحیه چنین افرادی، آزارهای بسیاری متحمل شد به طوری که حتی می‌توان گفت آن حضرت بیش از امامان پیشین آزار دید و رنج کشید چنانکه خود در حدیثی که از وی روایت کرده اند، فرموده است: "هیچ کدام از پدرانم آزموده نشدند چنانکه من به خاطر تردید این گروه در باره ام، آزموده شدم." چه بسا عامل این تردید، شک در استمرار امامت بوده باشد. از این رو آن حضرت در رد این شک می‌فرماید: "اگر این امر (امامت) امری است که بدان باور آورده اید و برای آن

سرتسلیم فرود آورده اید مؤقت می‌بود و سپس از هم گسسته می‌شد، پس جای شک بود، اما اگر این امر تا زمانی که امور خدا ادامه دارد، متصل و ناگسسته است، پس این شک چه معنایی دارد. ("؟۷۰) آن حضرت به یکی از یاران مورد اعتماد خود به نام اسحاق بن اسماعیل نیشابوری که نامه‌های فراوانی میان او و امام رد و بدل گشته، نامه‌ای می‌نگارد. در این نامه به احتجاج امام بر امامت و میزان اهمّیت آن برمی‌خوریم. بیایید در این نامه دقت به خرج دهیم. " خداوند ما و شما را در پرده خود نگاه دارد و در همه کارهایت به نیروی صنع خویش تو را یار باد، خدایت رحمت کند، نامه‌ات را (خواندم و) هیمدم ما به شکر خدا و نعمت او اهل بیتی هستیم که بردوستان خود دلسوزیم، و به احسان پیاپی خدا و بخشش وی بدیشان خوشحالیم، و هر نعمتی که خدای تبارک و تعالی بر آنها ارزانی دارد به حساب آوریم. ای اسحاق! خداوند بر تو و هم‌تایانت نعمت خود را تمام کند، تمام آن کسانی که خداوند به آنها مهر ورزیده و به نعمت خود آنان را همچون تو بینا کرده و کمال نعمت خود را به بهشت رفتن آنان، مقدّر داشته است. هر نعمتی هر چه هم والا- و با ارزش باشد چیزی نیست جز آنکه - به خاطر سپاس و ستایش خداوند و منزه دانستن نام‌های مقدس او - باید شکر آن ادا شود. و من می‌گویم " الحمد لله " برترین چیزی است که ستاینده خدا او را تا ابد سپاس گزارده در برابر مّتی که خداوند بر تو نهاده است از رحمت خویش و تو را از هلاکت‌های بخشیده، و راه تو را در گذر از آن گردنه هموار فرموده. به خدا سوگند که آن گردنه‌ای است بس دشوار و گذر از آن سخت و بلایش بزرگ و در کتابهای پیشینان از آن یاد شده. شما در دوران امام گذشته تا زمانی که از دنیا رفت و در دوران امامت من کارهایی داشتید که پسندیده و موقّع نبود. ای اسحاق! یقیناً بدان که هر کس از این دنیا کور و نابینا بیرون رفت در آخرت هم کور باشد و گمراهتر. ای اسحاق! دیدگان کور نیستند بلکه دل‌هایی که درون سینه هایند کوراند و این سخن خداست در کتاب استوارش از قول ستمگری، آنجا که می‌فرماید: (قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا * قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيْتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى. (۷۱) " پروردگارا! چرا مرا کور محشور کردی من بینا بودم. خدا فرماید: اینچنین آیات ما به تو رسید پس آنها را فراموش کردی و) در برابر (تو هم امروز فراموش شدی. " و کدامین آیت بزرگتر از حجّت خدا بر حقش و امین او در بلادش و گواه او بر بندگانش می‌باشد؟! کسی که گذشتگان از پدران نخست او از پیامبراند و پدران بعدی‌اش اوصیا که درود و برکات خدا بر تمام آنها باد. شما را کجا سرگردان کردند و همچون چهار پایان به کجا رومی آورید؟! از حق رخ بر می‌تابید و به باطل می‌گرایید، و نعمت خدا را ناسپاسی می‌کنید یا از کسانی هستید که به پاره‌ای از کتاب ایمان می‌آورند و پاره‌ای دیگر کفر می‌ورزند. پس پاداش آن کس که چنین می‌کند، از شما یا غیر شما، چیزی نیست مگر خواری در زندگی دنیا و عذاب طولانی در زندگی پاینده اخروی، و به خدا که این رسوایی بزرگ است. خداوند که از روی مّنت و رحمتش بر شما فریضی مقرر فرمود، نه برای آن بود که بدانها نیاز داشته، بلکه (قرار دادن این فرایض) حمتی بود از جانب او که معبودی جز او نیست، بر شما، تا پلید را، از پاک جدا سازد و آنچه را که در دل‌های شماست بیازماید و آنچه در دل‌هایتان است پاک و صاف کند تا به سوی رحمت خدا سبقت گیرید و جایگاههای شمادر بهشتش تفاوت یابند. پس بر شما حجّ و عمره و گزاردن نماز و پرداختن زکات و روزه و ولایت را واجب فرمود و دری هم به روی شما گشود که درهای فرایض را بدان باز گشایید تا کلیدی (برای رسیدن) به راه او باشد. اگر محمّد و جانشینانش از فرزندان نبوت نبودند شما چون چهارپایان سرگشته می‌شدید، هیچ کدام از فرایض را در نمی‌یافتید. و آیا می‌توان به شهری در آمد جز از راه دروازه‌اش؟! و چون بر شما مّنت نهاد به قرار دادن اولیا (امامان) س از پیامبرتان، در کتاب خویش فرمود: الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا. (۷۲) " امروز دین شما را کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام نمودم و اسلام را دین شما پسندیدم. " پس برای اولیای خود بر شما حقوقی قرار داد و شما را به ادای آن دستور فرمود تا آنچه از زن و مال و خوردنی و نوشیدنی بر دوش دارید، برای شما حلال باشند، خداوند فرمود: قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى. (۷۳) " بگو از شما مزدی بر آن نخواستم جز دوستی با خویشانم. " و بدانید که هر کس بخل ورزد، بر خود بخل ورزیده و خداوند بی‌نیاز است و شما نیازمنداید که خدائی جز

او نیست، و سخن در باره آنچه به سود و زیان شما بود به درازا کشیده شد ("۷۴). ما به قلّه های حقایق رسیده ایم ائمه علیهم السلام به مقام دنیوی یا ثروت و یا شهرت، مباحث نمی‌کردند بلکه فخر آنان به حب خدا و انتساب به رسول خدا و علم و تقوا بود. آنچه در زیر نقل می‌شود سخن شکوهمندی است منسوب به امام عسکری که آن را به خط مبارک ایشان یافته اند. در این مکتوب آمده است: "ما به گامهای نبوت و ولایت به قلّه های حقایق رسیده ایم و راههای هفتگانه را با نشانهای فتوت روشن ساخته ایم. ما شیران میدانهای کارزاریم و ابرهای پر باران. شمشیر و قلم در دنیا و درفش سپاس و دانش در آخرت در کف ماست. فرزندان ما خلفای دینند و هم پیمانان یقین، و چراغهای امتهایند و کلیدهای بزرگواری و بخشش. کلیم) موسی علیه السلام (را وقتی حله نبوت پوشاندند که ما از او پیمان و فاداری گرفتیم، و روح القدس در بهشت آسمان سوم از باغهای تازه رس ما می‌چشید، و پیروان ما گروه رستگارانند و دسته پاکان. برای ما یار و نگاهبانند و بر تیرگی باور و مددکار، و بزودی چشمه سارهای زندگی) واقعی (پس از شراره های آتش برای آنان شکافته می‌شود. ("۷۵) درسهایی برای زندگی بهترین درسها همان است که انسان از آنها در زندگانی خویش بهره برمی‌دارد. ائمه هدی علیهم السلام آموزشهای زندگی بخش فراوانی ارائه داده اند که اگر ما به فهم آنها نایل شویم نیکبخت ترین مردم در دنیا و نزدیک ترین آنها به خشنودی خداوند در آخرت خواهیم بود. در آنچه که ذیلاً نقل می‌شود به تأمل در باره پاره ای از سخنان امام در این عرصه مهم خواهیم پرداخت: "تا آنجا که تحمل داری، در خواست و سؤال مکن، زیرا برای هر روزی، رزق جدید است و بدان که پافشاری و اصرار در سؤال و کمک خواستن هیبت انسان را از بین می‌برد و باعث رنج و سختی می‌گردد. صبر پیشه کن تا خداوند دردی بروی تو باز کند که گذشتن از آن برای تو سهل و آسان باشد. چه نزدیک است خداوند کارساز به انسان درمانده، وامیّت و آسایش به شخص فراری ترسان، پس شاید غیرتها نوعی از تأدیب الهی باشد. و بهره ها و نصیب هماراتبی است، پس بر چیدن میوه ای که نرسیده است عجله مکن، چرا که در وقت مناسب آنرا بدست خواهی آورد. و بدان، تدبیر کننده کارت بوقتی که کارت را اصلاح کند آگاه تر است، به اختیار او در همه امور خود که بنفع توست اطمینان کن، و در بر آوردن حاجات خود قبل از رسیدن وقت آن، عجله نمناکه قلب و سینه ات، تنگ می‌شود، و یأس بر تو چیره می‌شود. و بدان که از برای بخشش، اندازه و مقداری است که اگر از آن فزونی یابد، اسراف خواهد بود و از برای مدارا و احتیاط اندازه ای است که هر گاه از آن بیشتر شود، جبن و ترس است و از برای اقتصاد و میانه روی مقدار است که زیادتر از آن بخل است و شجاعت را مقداری است که افزون آن تهوّر و بی باکی است و از تیزهوش آرام بر حذر باش. ("۷۶) بهترین برادران تو کسی است که گناهت را فراموش کرد و نیکی ترابه خویش یاد آورد. سست حيله ترین دشمنان کسی است که دشمنی خویش را آشکار ساخت". "زیبائی چهره، جمال برون است و زیبایی عقل جمال درون است" "سزاوارترین مردم به محبت کردن، کسی است که از او امید محبت کردن دارند". "پلیدیها در خانه ای قرار داده شدند و دروغ کلید آن خانه است". "نادانی دشمن است، و حلم حکومت، و راحتی دلها را نشناخت آن که حلم، پاره های اندوه صبر و دشمنی را به وی جرعه جرعه نچشانند". "هر که بر پشت باطل سوار شد، در سرای پشیمانی فرود آمد". "تقدیرهای غالب با کشمکش دفع نگردند، و ارزاق نوشته شده را به آزنه بدست آرند، و با امساک نتوان آنها را دفع گرداند."

قسمت نهم

"عطایای (شخص) کریم تو را پیش او خوب جلوه می‌دهد و بدو نزدیک می‌سازد، و عطایای (شخص) فرومایه تو را از او دور می‌کند و به نزدش منفورت می‌سازد". "هر که پارسایی خوی او باشد و کرم سرشت او و بردباری عادت او دوستانش زیاد گردد و تمجید بر او فراوان، و با ستایشهایی نیکویی که از او می‌کنند بر دشمنانش پیروز می‌شود". در تشویق به روزه گرفتن و نماز شب خواندن فرمود: "شب زنده داری گوارتر از خواب است و گرسنگی در خوبی خوراک فزاینده تر ("۷۷) مؤمن برای مؤمن

برکت است و بر کافر حجت " " دل احمق در دهان اوست و دهان حکیم در دل او " ". توجه به رزقی که برایت تضمین شده، تو را از کار واجبت باز ندارد. " هیچ عزیزی از حق جدا نشد جز آنکه خوار شد، و خواری حق رانگرفت مگر آنکه سر فراز شد. " دوست نادان، مایه رنج است " ". دو خصلت است که والا-تر از آنها چیزی نیست: ایمان به خداوند و سودرساندن به برادران. " گستاخی فرزند بر پدر، در کوچکی، منجر به عاق شدن در بزرگی اش شود " ". اظهار شادمانی در برابر شخص غمزده، بی ادبی است " ". بهتر از زندگی چیزی است که اگر از دستش بدهی، زندگی را منفور داری و بدتر از مرگ چیزی است که چون بر تو فرود آید مرگ را محبوب شماری " ". ریاضت دادن نادان و ترک دادن معتاد از چیزی که بدان عادت کرده، خود معجزه است. " تواضع نعمتی است که بر آن حسد نبرند " ". آدمی را طوری گرامی ندارد که بر او سخت بگذرد " ". هر که برادرش را نهانی اندرز داد او را آراسته و آن که در برابر دیگرانش پند گفت، زشتش ساخته " ". هیچ بلایی نیست مگر اینکه برای خدا در پیرامون آن نعمتی است " ". چه زشت است برای مؤمن گرایشی که او را خوار می کند (" ۷۸) آن حضرت فرمود: " پارساترین مردم کسی است که به هنگام بر خورد با امور شبهه ناک بازایستد، عابدترین مردم کسی است که فرایض را بر پای دارد، زاهدترین مردم کسی است که از حرام دست شوید، سخت کوش ترین مردم کسی است که گناهان را ترک گوید. شما در عمرهای کاسته شده و روزهای شمرده شده (اندک) هستید، و مرگ ناگهان سر می رسد. هر که تخم نیکی بکارد خوشی بدرود، و آن که تخم بدی بکارد پشیمانی بدرود. هر زارعی را همان چیزی است که می کارد، کندکار را بهره از دست نرود، و آزمند آنچه را که برایش مقدر نیست به دست نیاورد. هر که به خیری رسد خدایش داده و هر که از شری در امان نگاه داشته شود، خدایش نگاه داشته " ". در نامه مبارکش به ابن بابویه فقیه مشهور، فرموده است: " اما بعد، تو را ای پیر و معتمد و فقیهم، ابو الحسن علی بن حسین قمی، که خدایت برای کسب خشنودیهای تو را موفق بدارد و به رحمت خویش از صلب تو فرزندان صالح عطایت فرماید، سفارش می کنم به تقوای خدا و بر پای داشتن نماز و پرداخت زکات که نماز از مانعان زکات پذیرفته نشود. و تو را سفارش می کنم به آموزش گناه، و فرو خوردن خشم، و صله رحم و همدلی با برادران، و کوشش در (جهت رفع) نیازهای ایشان در سختی و آسانی، و بردباری در برابر نادانان، و نفقه در دین، و تربیت در کارها و رعایت قرآن، و خوشخویی، و امر به معروف و نهی از منکر که خداوند عز و جل فرمود: لَمَّا خَيْرٍ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَتِهِ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِضْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا. (۷۹) در بسیاری از راز گویی اینان هیچ چیزی نهفته نیست مگر آنکه به صدقه امر کند یا نیکی یا اصلاح میان مردم، و آن کسی که از پی خشنودی خدا این کار را بکند بزودی پاداشی بزرگ عطایش فرمایم " ". و دوری از تمام زشتیها. و بر تو باد گزاردن نماز شب سه بار این دستور را تکرار فرموده و هر که نماز شب را کوچک انگارد از ما نیست. پس به وصیت من عمل کن و شیعیانم را بگو تا بدان وادار شوند. و بر تو باد انتظار فرج که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: " برترین اعمال امت من، انتظار فرج است، " شیعیان ما همواره در اندوه خواهند بود تا آنکه فرزندم ظهور کند همان که پیامبر صلی الله علیه و آله بدو مژده داد که زمین را از عدل و داد پر می کند پس از آنکه از ستم و بیداد پر شده باشد. پس ای پیرو و شیعه من شکبیا باش و همه شیعیانم را به شکیبایی فرمان ده که: إِنَّ الْمَأْرُضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ. (۸۰) زمین از آن خداست، آن را به هر که از بندگانش خواهد به میراث دهد، و فرجام از آن پرهیزکاران است " ". و درود بر تو و بر تمام شیعیانم و رحمت و برکات خدا بر ایشان باد. خدا ما را بس است چه خوب و کیل و چه خوب سر پرست و چه خوب یآوری است (" ۸۱) دعا: استراتژی مبارزه دعاهاى مأثور از خاندان وحی علیهم السلام همواره به عنوان استراتژی مبارزه بر ضد تمام انواع فسادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و بوده است. مگر نه اینکه دعا قلب را به پروردگار نزدیک می کند. و روح مؤمن را به آفاق معرفت خدا به تعالی می برد؟ هر گاه معرفت انسان به خدا فزونی می گیرد. ایمان او به خدا بیشتر می شود و - در نتیجه - تعهد او به تعالیم اسلامی بیشتر می شود، یکی از برجسته ترین مصادیق این تعالیم، انقلاب بر ضد طاغوتیان و صبر و پایداری در رویارویی با آنان و تسلیم نشدن در برابر ابزارهای بیم دهنده

و امیدوار کننده و گمراه کننده ایشان است. کلمات دعا در نزد اهل بیت، که آن را از رسول خدا صلی الله علیه و آله به میراث برده اند، چونان پر مایه ترین گنج و قیمتی ترین غنیمت است. دعا در نزد آنان دایره‌المعارفی است الهی. در آنها آیات حکمت و شیوه های تربیت و آگاهیهای سیاسی و دیدگاههای فرهنگی را می توان پیدا کرد. دعایی که امام حسن عسکری علیه السلام به اهل قم آموخت و همچون یک منشور سیاسی و سندی جهادی و استراتژی برای حرکت و شیوه ای مکتبی در آن برهه حساس منتشر شد، امروز از گنجینه های اهل بیت قلمداد می شود، سزاوار است که ما شبانه روز به خواندن و تأمل در این دعا بپردازیم، تا شناخت و یقین و ثبات قدم و هدایت بیشتری فراچنگ خویش بیاوریم. اینک بگذارید با هم عبارات این دعا را زمزمه کنیم و در آنها ژرف بیندیشیم: "سپاس خدای را به خاطر شکر نعمتهایش، و طلب افزونی آنها، و جلب روزی اش، و طلب خالص شدن برای او و در او نه دیگری، و پناه از ناسپاسی و کفرپیشگی در عظمت و بزرگی او، سپاس کسی که می داند هر نعمتی که به او می رسد از جانب پروردگارش است و هر کفیری که به او می رسد به خاطر بد کرداری اوست و خدا درود فرستد بر محمد، بنده پیامبرش و برگزیده خلقش و وسیله پیوند مؤمنان به رحمتش، و نیز درود بر تبار پاک او و والیان کار او". "خدایا! تو خود مردم را به فضل خویش دعوت کردی، و به خواندن فرمودی، و اجابت دعا را برای بندگان ضامن شدی، و ناامید نکردی کسی را که خواسته خود را بر تو عرضه کرد. و با حاجت خود قصد در گناه تو را کرد، و دستی خواهشگر را از عطای خویش تهی باز نگرداندی، و از عطای بی عوض خویش ناامید پس نزدی، و هر که به سوی تو کوچید تو را نزدیک بیافت، و هر که بر تو وارد شد موانع سر راه او را برداشتی. "معبودا! و اینک من با خواسته خود در گناه تو را قصد کردم، و در فضل تو رادست خواهشم کوید، و قلبم با خشوع و خواری با تو راز و نیاز می گوید، و هم خود تو را بهترین شفیع خویش به در گاهت یافتم، تو خواهش مرا می دانی پیش از آنکه به اندیشه ام خطور کند یا در خاطر م راه یابد، پس خدایا خواسته ام را به اجابت وصل کن، و خواهش مرا با رسیدن به حاجتم قرین گردان". "خدایا! کزی فتنه ها ما را در بر گرفت، و سرپوش حیرت بر ما چیره گشت، و فرو مایگان و حقیران ما را درهم کوفتند، و آنان که در دین توبه ایشان اطمینان نبود بر ما حاکم شدند، و آن که حکم تو را معطل گذارد کارهای ما را به ستم ربود، و در نابودی بندگان و در تباه ساختن دیارت کوشید". خداوندا! فیء ما پس از تقسیم دست به دست گشت، و امارت ما پس از مشورت یابوه شد، و پس از انتخاب امت به منزله میراث در آمدیم، آنگاه با سهم یتیم و بیوه زنان (اسباب) و سیقی و نوازندگی خریداری شد، و در گزینش مؤمنان اهل ذمه اختیار دار شدند. و فاسق هر قبیله کارهای آنان را بر عهده گرفت، پس مدافعی ایشان را از هلاکت باز ندارد، و پاسبانی به دیده رحمت به آنها ننگرد، آن که داراست جگری سوخته از تشنگی را سیر نکند، ایشان صاحبان متاعی اندکند در سرایی تباه شده، و طلایه داران مسکنت و بیچارگی اند، و خلفای اندوه و ذلت. (۸۲) "معبودا! کشت باطل درو شد، و نهایت آن در رسید، و ستونهای آن استواری یافت، و پاره هایش فراهم آمد، و جوانه اش زود سر برزد، و شاخه اش بالیدن گرفت". خداوندا! دروگری از حق برای او بیار تا تنه اش را درهم کوبد، و ساقه اش را درهم شکند، و کوهانش را از هم بدرد، و بینی اش را بر خاک مالد تا باطل با آن سیمای پلیدش نهان گردد، و حق با آن زیور زیبایش پدیدار شود". "خدایا! برای ستم پشتوانه برجای مگذار مگر که ویرانش سازی، و سپری برجای منه مگر که آن را بدری، و وحدت کلمه ای قرار مده مگر که پراکنده اش کنی، و لشکری مجهز برای آن مگذار مگر که خوارش کنی، و ستونی بر قرار مدار مگر که آن را فروریزی، و بالا برنده در فشی برای آن باقی مگذار مگر که سر نگویش سازی، و سر سبزی قرار مده مگر که خشکش گردانی". "خدایا! پس خورشیدش را درهم پیچ و نورش را ببر، و نامش را محو کن، و به حق شر آن را بکن، و سپاهیانش را پراکنده ساز، و دلهای یاورانش را آکنده از هراس کن. "خداوندا! دنباله ای از آن باطل باقی مگذار مگر نابودش کنی، و نه بنیه ای جز آنکه با خاک یکسانش نمایی، و نه حلقه ای جز آنکه آنها را در هم بکویش، و نه سلاحی جز آنکه کندش گردانی، و نه مرکوبی مگر آنکه هلاکش کنی، و نه بر دوش دارنده پرچمی جز آنکه سرنگونش دارای". "بار خدایا! یارانش را پس از پیوستگی از هم گسسته دار، و پس از همسخنی پراکنده شان فرمای، و پس از

چیرگی ائمت سر افکنده و خوارشان بدار، و از سیمای (روز) گرم و درخشان عدل و داد برای ما، نقاب برگیر، و آن را جاودانه به ما بنمایان بی آنکه ظلمتی در آن باشد، نوری بی آنکه تیرگی با آن باشد، و ابر پر باران آن را بر ما پیاپی بباران، و برکتش را بر ما فرود آر، و او را بر دشمنانش چیرگی بخش و بر آنان که با او سر ستیز دارند یاری اش فرمای. " خداوندا! حق را آشکاری ده، و تاریکی فراگیرستم و سپاهی حیرت را به اوروشن و نورانی کن. خداوندا! دل‌های مرده را بدو جان بخش، و خواسته‌های گوناگون و آرای پراکنده را به او جمع کن، و حدود ضایع شده و احکام و انهداده دینت را بدو بر پای دار، و شکم‌های از گرسنگی بر آمده را بدو سیر کن، و بدن‌های نا توان و خسته را بدو، راحتی بخش، همچنانکه ما را به خواندن او توفیق عنایت کردی، و غافلان را از اطراف او دور فرمودی، و در دل‌های، مهر او و امید و خوش گمانی به او را برای اقامه احکامش جای دادی. " پروردگارا بهترین یقینها را در باره او برای ما به ارمغان آور، ای آن که تحقق بخشنده گمانهای نیک، و تصدیق کننده آرزوهای به تأخیر افتاده‌ای. خدایا! دروغ کسانی را که در باره او با تو به ستیز برخاستند ظاهر کن، و به واسطه او گمانهای کسانی را که از رحمت تو مأیوس و ناامید گشته اند، باطل فرمای. " بارالها! ما را یکی از اسباب او و یکی از پرچم‌های او و یکی از دژهای او قرار ده، چهره‌های ما را به زینت یافتن او شاداب و زیبا گردان، و ما را به نصرت او ارجمند بدار، و نیت ما را نیکو کن تا ما را برای او، بدو پیروز گردانی، و حسودان و آنان را که چشم انتظار رسیدن به پشیمانیها و عقوبتها بر ما هستند به غم ما شادمکن، تو خود بی گناهی ما را می بینی، و دل ما را که هیچ کینه ای از آنان در خود نگرفته و آرزوی وقوع بلا بر آنان را ندارد، نظاره گر هستی، حال آنکه اینان در باره ما پی فرصت می گردند، تا چون غافل شدیم بر ما یورش آورند. "

قسمت دهم

" خداوندا! تو ما را از خودمان آگهی دادی، و به عیبهای نهانمان بینا فرمودی، مامی ترسیم همین آشکاری اجابت تو ما را از تو غافل بدارد، حال آنکه تو بر آنان که سزاوار نیستند می بخشی، و بر خواهشگران آغازگر نیکی و احسانی، پس بر حسب کرم و بخشش و فضل و امتنان خویش کار ما را راست آور که تو هر چه خواهی کنی و آنچه خواهی حکم دهی، ما به تو روی کرده ایم و از گناهان خود به درگاه تو توبه آورده ایم. " پروردگارا! آن که به تو می خواند، و بنده تو که به قسط قیام می کند، محتاج رحمت توست، و نیازمند یاری تو بر طاعت، چون آغاز نعمت خویش بودی بر او، و جامه های کرامت خویش را تو خود بر قامت او پوشاندی، و محبت طاعت خویش را بر او افکندی، و از محبت خود گامهایش را در دلها استواری دادی، و او را بر کارهایی که اهل زمانش از آنها چشم پوشیدند توفیق عمل ارزانی کردی، و او را فریادرس بندگان ستم دیده قرار دادی، و یاور کسانی که جز تو یاری نیافتند، و زنده کننده احکام و انهداده از کتابت، و بر افزاننده پرچمهای دینت و سنتهای پیامبرت که سلام و صلوات و رحمت و برکات تو بر او و خاندانش باد، قرارش دادی. " پس خداوندا او را از عذاب و بلای تجاوزگران در دژی استوار محافظت فرمای، و دل‌های پراکنده دین جویان را به نورش روشنایی بخش، و بهترین چیزی را که به قیام کنندگان به عدل و دادت از پیروان پیامبران رساندی به او نیز برسان. " بار الهی! خوار کن به واسطه او کسی را که در رجوع به محبت تو با او همکاری نمی کند، و آن را که به دشمنی با او برخاسته است، و با سنگ کوبنده خویش بر آن که در صدد قیام علیه آئینت بکوب و آنرا ذلیل و خوار گردان و خشم گیر بر آن که به خونخواهی او بر نمی خیزد و یاری نمی رساند، در حالی که او به خاطر توبای خویشان و بیگانان در ستیز و دشمنی می افتد که البته این مئتی است از جانب تو بر او نه از او بر تو. " کردگارا! پس همچنانکه او جان خویش را در راه تو آماج بیگانگان قرار داد، و در حمایت از مؤمنان برای تو خون خویش را تقدیم کرد، و شرّ نافرمانان مرتد رادفع کرد تا آنجا که گناهی که آشکارا می کردند پنهان و نابود کرد و آنچه را که عالمان ترک کرده بودند، در حالیکه خداوند از آنها پیمان گرفته بود بر مردم آشکارش سازند و نهانش ندارند، ظاهر گرداند و مردم را خواند که تنها تو را به طاعت اختصاص دهند و از آفریده هایت برای تو

نیازی نگینند که فرمانش برتر از فرمان تو باشد، با آن تلخیهای سخت و خونبار که با حواس دلش جرعه جرعه نوشید، و اندوه و غمهایی که بر او دست داد، و رویدادهای مهم بر او هراس انداختند و غصه های گلوگیر او شد که گلوها از فرو دادنش ناتوان گشتند، و هیچ کسی بر او مهربانی نکرد، از بیندگانی که به کاری از کارهای تو می نگرستند، و دستی به دگرگون کردن آنها و باز گرداندن آن به حریم محبت تو بلند نشد." "پس خدایا! او را به یاری خودت پشتگرم فرما، و توانایی او را در آنچه از انجام آن باز مانده، مثل طرد آنان که در حریم تو خیمه زده اند، بیفزای و از تأیید خویش در نیرو و قدرت او توانایی قرار ده، و ما را از انس به او رمیده مکن، و او را پیش از رسیدن به آرمانش که همان فراگیر کردن صلاح و راستی در همکیشان خویش و ظاهر کردن عدل و داد در امتش می باشد، نمیران." "پروردگارا! به خاطر استقبالی که از قیام به فرمان تو نشان داد، جایگاهش را در روز رستاخیز و الا گردان، و پیامبرت، محمد صلی الله علیه و آله، را که درود تو بر او و دودمانش باد، به دیدارش و نیز دیدار کسانی که از دعوت او پیروی کردند شاد بدار، و به خاطر آنچه از او دیدی، مثل قیام به فرمانت پاداش او را کامل عطا کن، و او را در زندگی اش به خود مقرب فرما، و به خواری ما به واسطه دوری او رحمت آر، و اگر او را از دست دادیم به ضعیفی ما در برابر کسانی که به همراهی او (قائم) نهارا سرکوب کردیم و دست کسانی که ما بر آنها چیره گشتیم تا از نافرمانی او دورشان سازیم، بر ما دراز گشت، رحم کن و به تفرقه ما پس از الفت و وحدت در زیر سایه حمایت او رحم آر، و به حسرت ما هنگام فریاد خواهی از او در جایی که ما را از یاری او باز نشاندی، ترخم فرما." "بار خدایا! او را از آنچه بر او بیم می رود ایمن و آسوده قرار ده، و تیرهای نیرنگ را که از سوی بد کرداران به سوی او و همکارانش و یاورانش بر طاعت پروردگارش، آنان که سلاح و دژ و پناهگاه و انس او گردانیده ای، دور گردان. کسانی که از زن و فرزند خویش دست شستند، و از وطن خود رخت بر بستند، و بستر نرم را رها کردند، و از تجارت خود چشم پوشیدند، و زندگیشان را دستخوش زیان ساختند، و بی آنکه از سرنوشت خود بگریزند جمع و انجمن خود را رها کردند، و با بیگانگان که مددکارشان بودند در آمیختند، و بستگان نزدیک خود را که رویاروی آنها ایستادند، ترک گفتند، و پس از پشت کردن و گسستن در طول عمرشان، دو باره گردهم آمدند، و اسباب متصل به متاع اندک دنیای گذران را از هم بریدند." "پس خداوند! آنها را در امن حرز و سایه حمایت خویش بگیر، و خشم بندگانی که به دشمنی آهنگ آنها را کرده اند از ایشان باز بدار، و به خاطر دعوت ایشان کفایت و یاری خود را بر آنها تمام فرما، و به پشتیبانی و نصرت آنان را تأیید فرما و با حق (آنان) باطل کسانی که می خواهند نور تو را خاموش کنند، نابود فرما." "پروردگارا! به واسطه آنها سراسر آفاق و اقطار جهان را از عدل و داد و رحمت و فضیلت آکنده فرما، و مطابق کرم و بخشش خود تلاش آنها را پاس بدار، از همان سپاسی که به بندگانت که به عدل و داد قیام کردند ارزانی داشتی، و از پاداش خویش آن را بر ایشان ذخیره فرما تا به واسطه آن مراتبشان والا گردد، که تو هر کار که خواهی کنی و هر چه خواهی حکم دهی. (۸۳)

پی نوشت ها

- ۱ (۲ و ۲ - بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۳۶. ۳) بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۴۴. ۴) بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۴۲. ۵) همان مأخذ، ص ۲۴۴.
- ۶) بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۴۵. ۷) همان مأخذ، ص ۲۳۹. ۸) بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۳۶. ۹) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۴۹۰.
- ۱۰) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۴۸۲. ۱۱) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۲۵۳. ۱۲) همان مأخذ، ص ۳۰۹. ۱۳) البته طول خلافت معتمد بیش از بیست سال بوده و شاید پس از گذشت مدتی از دوران خلافتش نزد امام آمده و این خواسته را مطرح کرده است.
- همان مأخذ، ص ۳۰۹. ۱۴) سوره روم، آیه ۴. ۱۵) سوره اعراف، آیه ۵۴. ۱۶) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۲۵۷. ۱۷) همان مأخذ، ص ۲۶۴. ۱۸) همان مأخذ، ص ۲۶۷. ۱۹) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۲۶۸. ۲۰) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۲۶۸. ۲۱) همان مأخذ، ص ۲۶۹. ۲۲) همان مأخذ، ص ۲۷۴. ۲۳) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۲۷۴. ۲۴) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۲۷۱. ۲۵) همان مأخذ،

ص ۲۹۴. ۲۶) سیره الائمه الاثنی عشر، ص ۲۹۹. ۲۷) بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۸۳. ۲۸) و ۲ - بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۸۳. ۲۹) (۳۰ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۹۴. ۳۱) سوره هود، آیه ۱۱۶. ۳۲) سوره هود، آیه ۱۱۷. ۳۳) حیات الامام العسکری، ص ۲۱۷. ۳۴) حیات الإمام العسکری، ص ۲۴۲. ۳۵) همان مأخذ، ص ۲۴۶. ۳۶) حیات الامام العسکری، ص ۲۳۱. ۳۷) حیات الامام العسکری، ص ۱۹۲؛ به نقل از عیون التواریخ. ۳۸) حیات الامام العسکری، ص ۱۹۵ به نقل از طبقات ابن معتز، ص ۳۷۷. ۳۹) همان مأخذ، ص ۲۳۴ به نقل از مقاتل الطالبيين. ۴۰) حیات الامام العسکری، ص ۲۱۶ به نقل از کامل بن اثیر، ج ۵، ص ۳۱۶ - ۳۱۴. ۴۱) حیات الامام العسکری، ص ۲۲۱ - ۲۲۰ به نقل از مناقب، ج ۴، ص ۴۲۴. ۴۲) حیات الامام العسکری، ص ۲۵۴، به نقل از مهج الدعوات، ص ۲۷۴. ۴۳) حیات الامام العسکری، ص ۲۶۷ به نقل از ارشاد، شیخ مفید، ص ۳۸۳. ۴۴) حیات الامام العسکری، ص ۲۶۷ به نقل از ارشاد ص ۳۸۳. ۴۵) همان مأخذ، ص ۲۶۸ به نقل از ارشاد همان مأخذ صفحه. ۴۶) حیات الامام العسکری، ص ۲۶۳. ۴۷) حیات الامام الحسن العسکری - باقر شریف القرشی، ص ۱۳۱. ۴۸) حیات الامام العسکری، ص ۱۳۵. ۴۹) همان مأخذ، ص ۱۳۶. ۵۰) همان مأخذ، ص ۱۴۱. ۵۱) همان مأخذ، ص ۱۴۲. ۵۲) و ۳ - حیات الامام العسکری، ص ۱۴۴. ۵۳) حیات الامام العسکری، ص ۱۴۸. ۵۴) همان مأخذ، ص ۱۵۰. ۵۵) حیات الامام العسکری، ص ۱۵۱. ۵۶) حیات الامام العسکری، ص ۱۵۶. ۵۸) همان مأخذ، ص ۱۵۷. ۵۹) حیات الامام العسکری، ص ۱۶۱. ۶۰) همان مأخذ، ص ۱۵۳. ۶۱) حیات الامام العسکری، ص ۱۵۵. ۶۲) حیات الامام العسکری، ص ۱۵۵. ۶۳) و ۳ - حیات الامام العسکری، ص ۱۶۸. ۶۴) همان ۶۵) سوره فتح، آیه ۲۶. ۶۶) سوره نساء، آیه ۵۹. ۶۷) سوره بقره، آیه ۱۴۳. ۶۸) سوره حجرات، آیه ۱۳. ۶۹) حیات الامام العسکری، ص ۳۷۲. ۷۰) بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۷۲. ۷۱) سوره طه، آیات ۱۲۵ و ۱۲۶. ۷۲) سوره مائده، آیه ۳. ۷۳) سوره شوری، آیه ۲۳. ۷۴) بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۷۴ - ۳۷۶. ۷۵) همان مأخذ ص ۳۷۸. ۷۶) بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۸۹ - ۳۷۸. ۷۷) همان مأخذ، ص ۳۷۸. ۷۸) بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۷۷ - ۳۷۸. ۷۹) سوره نساء، آیه ۱۱۴. ۸۰) سوره اعراف، آیه ۱۲۸. ۸۱) حیات الامام الحسن العسکری، ص ۸۱ - ۸۰. ۸۲) این قسمت از دعا نشانگر وضع آسفبار مردم در آن برهه و علت فساد در میان آنهاست. ۸۳) مهج الدعوات - سید ابن طاووس، ص ۶۳ - ۶۷.

سیمای امام حسن عسکری (ع)

وجه تسمیه امام حسن عسکری (ع)

ابو محمد، الحسن العسکری، ابن علی الهادی علیه السلام ابن خلکان در تاریخش می گوید: او یکی از ائمه دوازده گانه امامیه و نیز پدر امام منتظر، صاحب سرداب است، هم او و هم پدرش، علی، به عسکری معروفند... عسکری - به فتح عین و سکون سین و فتح کاف و راء - منسوب است به سامرا، و آنرا معتصم بنا کرد و مقر سپاه خود را بدانجا منتقل نمود. و امام حسن را، عسکری گویند، از آن جهت که متوکل، پدر او را بدان جا تبعید کرد و ایشان مدت بیست و نه سال در آنجا ساکن بود. از این رو ایشان و فرزندش را به این مکان منسوب کرده اند. (۱۰۳۷)

شمایل حضرت عسکری (ع)

در کتاب الخرائج والجرائح راوندی است که: اخلاق او چون اخلاق رسول خدا صلی الله علیه وآله بود آن حضرت علیه السلام مردی بود سبزه و دارای قدری رشید و صورتی زیبا و بدنی موزون و سنی اندک، و چنان هیبت و جلالمت و هیاءتی داشت که خاص و عام تعظیمش می کردند و بزرگش می داشتند؛ زیرا در برابر فضل و عفاف و صیانت و زهد و عیادت و صلاح او چاره ای جز آن نداشتند. او، جلیل و نبیل و فاضل و کریم بود که تحمل سختی هایش بسیار و در برابر مصائب و ناسازگاری های روزگار با

ثبات بود. اخلاقش و خوی و کردارش خارق عادات بود. (۱۰۳۸)

قضایات امام

مردی نصرانی که به زنی مسلمان تجاوز کرده بود، نزد متوکل آوردند. متوکل بر آن شد تا بر او حد جاری کند، ولی او اسلام آورد و مسلمان شد. یحیی بن اکثم گفت: ایمان آوردنش، شرک و عمل خلافش را از میان برد. بعضی دیگر گفتند: سه حد بر او واجب است. دیگران نیز هر کدام چیزی گفتند که باید با او چنین و چنان کرد. متوکل امر کرد تا نامه ای به امام ابوالحسن عسکری علیه السلام نوشتند و مسأله را از ایشان پرسیدند. وقتی امام نامه را خواند چنین نوشت: باید آنقدر زده شود تا بمیرد! یحیی و فقهای دیگر این حکم را انار کرده، گفتند: یا امیرالمؤمنین! در باره این حکم از او سوال کنید؛ زیرا چنین حکمی در کتاب و سنت نیست! از اینرو متوکل نامه ای برای امام علیه السلام نوشت که فقهای مسلمین این حکم را قبول ندارند و می‌گویند: چنین حکمی در کتاب و سنت نیست! پس برای ما روشن کن که چرا چنین حکمی را صادر فرموده‌ای؟ امام علیه السلام پاسخی داد بدین شرح: بسم الله الرحمن الرحیم فلما راو بآءسنا قالوا آءمنا بالله وحده و کفرنا بما کنا مشرکین فلم یکن ینفعهم ایمانهم لما راءوا بآءسنا؛ امام ایمانشان، پس از دیدن مرگ و مشاهده عذاب ما بر آنان، هیچ سودی نبخشید. سنت خدا چنین حکم فرما بوده و آنجا کافران زیانکار شدند. (۱۰۳۹) (۱۰۴۰)

داستان هاروت و ماروت

روزی به امام حسن عسکری علیه السلام، ابوالقاسم، عرض کردیم: قومی نزد ما هستند که گمان کنند، هاروت و ماروت دو ملک بوده اند که ملائکه چون عصیان بنی آدم بسیار شد آن دو را برگزیدند و خداوند، آنها را با کسی دیگر به دنیا فرو فرستاد. آن دو، به واسطه زهره به فتنه افتادند و اراده زنا کرده، شرب خمر کردند و مرتکب قتل نفس محرمه شدند و خداوند آن دو را در بابل عذاب فرمود و آن زن را مسخ کرد و به صورت همین ستاره ای که زهره نام دارد، مبدل نمود. امام علیه السلام در پاسخ فرمود: معاذ الله! ملائکه، معصومند و به الطاف الهی، از کیفر و زشتی‌ها محفوظند؛ چنان که خدای عز و جل درباره آنها فرماید: لا یعصون الله ما امرهم و یفعلون ما یؤمرون؛ هرگز نافرمانی خدای نکنند و آنچه امر شوند انجام دهند. (۱۰۴۱) و نیز فرمود: و له من فی السموات والارض و من عنده - یعنی ملائکه - لا یتکبرون عن عبادته و لا یتحسرون یتسبحون اللیل و النهار لا یفترون؛ آنچه در آسمانها و زمین است، همه ملک اوست و آنان که در پیشگاهش مقربند (فرشتگان) از عبادتش سرپیچی نکنند و خسته و ملول نشوند. (۱۰۴۲) و نیز درباره شان فرماید: بل عباد مکرمون، لا یسبقونه بالقول و هم بامرهم یعملون ... مشفقون؛ (۱۰۴۳) بلکه همه بندگان مقرب خدایند، که هرگز پیش از امر خداوند عملی انجام ندهند و هر چه کنند به فرمان اوست، و هر چه از ازل کرده و هر چه تا ابد کنند، همه را خدا داند و هرگز آن مقربان در گاه از احدی جز آن که خدای از او راضی است، شفاعت نکنند و آنان دایم از خوف خدای هراسانند. خداوند این فرشتگان را در زمین جانشینان خود قرار داد و ایشان مانند انبیا و ائمه بودند در دنیا؛ آیا کسی از ائمه مرتکب قتل یا زنا شود؟! سپس امام علیه السلام ادامه داد: آیا ندانی که خداوند، دنیا را از پیامبر یا امامی از نوع بشر خالی نگذارد؟ مگر چنین نیست که خداوند فرماید: و ما ارسلنا من قبلک - یعنی الی الخلق - الا رجالا - نوحی الیه من اهل القری؛ (۱۰۴۴) و ما هیچ کس را پیش از تو به رسالت نفرستادیم، جز آنکه رسولان همه (چون تو) مردانی بودند از شهرهای دنیا که به وحی ما مؤید شدند. خداوند در این آیه بیان فرماید که ملائکه را به زمین نفرستاده تا امام و حاکم باشند؛ بلکه آنان را به سوی پیامبران خود، گسیل داشته است. یوسف بن محمد و علی بن محمد سیار ادامه داده، گویند: به امام علیه السلام عرض کردیم: بنابراین دیگر ابلیس نباید ملک باشد؟ امام علیه السلام پاسخ داد: خیر! بلکه او از جنس جن بود. مگر نشنیده‌ای که خدای تعالی

فرماید: و اذ قلنا للملائکه اسجدوا لادم فاسجدوا الا ابلیس کان من الجن؛ (۱۰۴۵) و (ای رسول!) یاد آر هنگامی که فرشتگان را فرمان دادیم که آدم را سجده کنید! و آنان همه، سر به سجده بردند، مگر ابلیس که از جنیان بود. خداوند بدین وسیله بیان فرماید که ابلیس، جن بوده است، و او همان است که درباره‌اش فرماید: والجن خلقناه من قبل نار السموم؛ (۱۰۴۶) و جنیان را پیشتر از آتش گدازنده خلق کردیم. امام علیه السلام ادامه داده، فرمود: پدرم از جدم، رضا و او از پدرش و پدرانیش و آنها از علی علیه السلام و او از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده است که فرمود: خداوند، ما آل محمد را و نیز پیامبران و ملائیک مقرب را برگزید، و این انتخاب او جز بر عمل و آگاهی از آنان به این که از ولایتش خارج و از عصمتش جدا نشوند، و به کسانی که مستحق عذاب و نقت الهی اند، ملحق نگردند، نبود. به امام (ع) عرض کردیم: برای ما روایت کرده اند که علی علیه السلام چون رسول خدا صلی الله علیه و آله به نص، او را به امامت نصب فرمود، خداوند ولایتش را بر فئام که از ملائیک بودند عرضه داشت و آنها از قبولش سرباز زدند؛ خداوند نیز آنها را مسخ کرد و به صورت وزغ در آورد امام (ع) فرمود: معاذالله آنان بر ما دروغ بسته اند! ملائیک، رسولان خدایند همانند سایر انبیاء الهی که رسول آن خداوندند به سوی خلق؛ آیا از آنان کفر به خداوند سر زند؟ عرض کردیم: خیر! فرمود: ملائیکه نیز چنین اند؛ و شاءن ملائیک عظیم و خطبشان جلیل (۱۰۴۷) است.

خلق اسماء

در احتجاج آمده: از ابو الحسن علیه السلام، در توحید سوال شد و از آن حضرت پرسیدند: برای ما بیان فرما که چگونه خداوند همواره خود، تنها بوده و چیزی همراهش نبوده و سپس اسماء را بدیعا خلق فرمود و آنها را برای خویش برگزید، حال آنکه این اسماء و حروف قدیم می‌باشند؟ امام علیه السلام نوشت: خداوند همواره بوده، سپس آنچه اراده فرمود به تکوین آورد، و گریزی از قضای او نیست و پس از حکم او حکمی نیست. او هام متوهمان در حیرت فرو رود و نگاه بینندگان قاصر ماند و اوصاف وصف کنندگان ره به جایی نبرد و گفته‌های مبطلان مضمحل گردد از درک عجیب‌شان و یا رسیدن به علو مکانش. پس او در موضعی است نامتناهی، و در مکانی است که دید چشمان بدان نرسد و عبارات بدان اشاره نکند، هیهات! هیهات! (۱۰۴۸)

مثل هابیل و قابیل

بعد از رحلت امام حسن عسکری علیه السلام برادر آن حضرت موسوم به جعفر کذاب ادعای امامت کرد و او را کذاب گفتند در مقابل امام جعفر صادق علیه السلام، چنانکه ابو خالد کابلی از حضرت امام زین العابدین علیه السلام اسماء ائمه را پرسید، بنام حضرت صادق رسید عرض کرد: همه شما صادقید چرا او را صادق گویند؟ فرمود: چون پنجمی از اولاد او نیز جعفر نامیده می‌شود و دروغ می‌گوید در ادعای امامت. حضرت امام علی نقی علیه السلام درباره او فرموده بود: حذر کنید از پسر من جعفر که به منزله پسر نوح است. انه لیس من اخلک انه عمل غیر صالح. و با برادرش امام حسن علیه السلام حسد می‌ورزید چنانکه حضرت فرمود: مثل او با من، مثل هابیل و قابیل است. (۱۰۴۹)

معنای ایام

از صقر بن ابی دلف کرخی روایت شد که گفت: وقتی موکل، آقای ما ابوالحسن عسکری علیه السلام را آورد رفتیم تا از حالش بپرسم (تا به اینجا که گفت): آنگاه عرضه داشتم آقای من! حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که معنایش را نمی‌فهمم. فرمود: آن چیست؟ عرضه داشتم: این سخن آن حضرت که: با ایام دشمنی نکنید که با شما دشمنی می‌کنند. معنای این حدیث چیست؟ فرمود: بلی! مادام که آسمانها و زمین برپا است ما ایام هستیم. (۱۰۵۰)

اسم اعظم

در کافی از امام حسن عسکری علیه السلام نقل شده است که فرمودند: اسم اعظم خداوند هفتاد و سه حرف است و آصف تنها یک حرف آن را می‌دانست و به آن تکلم کرد و زمین برای او شکافته شد - و فاصله او و سبا از بین رفت - و عرض بلقیس را گرفت و نزد سلیمان آورد و پس از آن در کمتر از چشم به هم زدن زمین گسترده شد. (۱۰۵۱) (۱۰۵۲)

کو آن دل شکسته و آن حالت؟

حاج الحرمین الشریفین حاج جواد صباح که از معتبرترین تجار و ثقه و معتمد بود و در سر من راءى سرکار تعمیر روضه متبرکه که عسکرین در سرداب مقدس بود از جانب جعفر قلیخان خوئی در سنه یک هزار و دویست و ده که حقیر به عزم زیارت بیت الله الحرام به آن حدود مشرف شده به زیارت سر من راءى رفتم او در آنجا بود. حکایت کرد که سید علی نامی بود که سابق بر این از جانب وزیر بغداد حاکم سر من راءى بود، حقیر او را در سنه یک هزار و دویست و پنج، که مشرف شده بودم دیده بودم گفت: او از زوار عجم و جهی که هر سری یک ریال بود می‌گرفت و ایشان را رخصت زیارت و دخول در روضه می‌داد و به جهت امتیاز وجه دادگان و ندادگان مهری برای ساق پای داشت هر که وجه داده بود می‌زد به جهت دفعات دیگر که داخل روضه می‌شوند نشان باشد. روزی بر در صحن مقدس نشسته بود و سه نفر ملازم او هم ایستاده و چوبی بلند در پیش خود نهاده و قافله زواری از عجم وارد شده بود پای هر یک را مهر می‌کرد و وجه را می‌گرفت و رخصت دخول می‌داد. و جوانی از اخیار عجم آمد و زن او نیز همراه بود و از جمله اهل شرف و ناموس و حیاء و جمال بود و آن جوان دو ریال داد سید علی ساق پای آن جوان را مهر کرد و گفت: آن زن نیز باید تا ساق پای او را نیز مهر کنم. آن جوان گفت: هر دفعه این زن می‌آید و یک ریال می‌دهد می‌گذرد این فضیحت ضرور نیست! سید علی گفت: ای رافضی بی دین! عصبیت و غیرت می‌کنی که ساق پای زن تو را ببینم!! گفت: اگر در میان این جمعیت مردم غیرت کنم غلطی نکرده خواهم بود. سید علی گفت: ممکن نیست تا ساق پای او را مهر نکنم اذن دخول بدهم. آن جوان دست زن را گرفته گفت: اگر زیارت است همین قدر هم کافی است و خواست مراجعت کند، سید علی شقی گفت: ای رافضی! گفته من بر تو شاق و گران آمد همچنان که زن او رفت بگذرد. سر چوبی بر شکم او زد که افتاده و جامه او پس رفته بدن او مکشوف و نمایان شد، آن مرد دست آن زن را گرفته بلند کرد و رو به روضه مقدسه کرد: اگر شما ببینید بر من نیز گوارا است! و به منزل خود مراجعت نمود. حاجی جواد گفت: من در خانه بودم بعد از گذشتن سه یا چهار ساعت به تعجیل آدمی به نزد من آمده که مادر سید علی تو را می‌خواهد تا من روانه می‌شدم دو سه نفر دیگر آمدند من به تعجیل رفتم مرا به اندرون خانه بردند دیدم سید علی مانند مار زخم خورده بر زمین می‌غلطد و امان از درد دل می‌کند و عیال او در دور او جمع شده چون مرا دیدند مادر و زن و دختران و خواهرانش بر پای من افتادند عجز و زاری کردند که برو و آن جوان را راضی کن و سید علی فریاد می‌کند که: بارالها! غلط کردم و بد کردم، من آمدم تا منزل آن جوان را جستجو کردم و از او خواهش خشنودی و دعا به جهت سید علی کردم گفت: من او او گذشتم. اما کو آن دل شکسته من و آن حالت؟ و آن وقت مراجعت کرده مغرب بود آمدم به روضه عسکرین به جهت نماز مغرب و عشاء دیدم مادر و زن و دختران و خواهران سید علی، سرهای خود را برهنه کرده و گیسوهای خود را بر ضریح مقدس بسته و دخیل آن بزرگوار شده اند و فریاد سید علی از خانه او به روضه می‌رسید، من مشغول نماز شدم و در بین نماز صدای شیون از خانه سید علی بلند شد و متعلقان او به خانه رفتند آن شقی مرده بود. آنرا غسل دادند و چون کلیدهای روضه و رواق در آن وقت در دست من بود به جهت مصالح تعمیر و آلات آن خواهش کردند که تابوت تابوت او را در رواق گذارده چون صبح شود در آنجا دفن نمایند. جنازه را آنجا گذاردند و من اطراف رواق را چنان که متعارف است

ملاحظه کردم که مبادا پنهان شده باشد و چیزی از روضه مفقود شود و در را مقلل کرده و کلیدها را برداشته رفتم و چون سحر شد آمدم و خدمه را گفتم: شمع‌ها را افروخته، در رواق را گشودم دیدم سگ سیاهی از رواق بیرون دوید رفت، من خشمناک شده به خادمی که بودند گفتم: چرا اول شب درست رواق را ندیده‌اید. گفتند: ما غایت تفحص را نمودیم و هیچ چیز را رواق نبود، پس چون روز شد آمدند و جنازه سید علی را بداشته تا او را دفن کنند، دیدند کفن خالی در تابوت است و هیچ چیز در آنجا نیست! (۱۰۵۳)

کرامت امام حسن عسکری (ع)

شیخ جلیل محمد جعفر نجفی قدس ره الزکی که از مشایخ اجازه این حقیر است، در سفری که به جهت زیارت عسکرین و سرداب مقدس به سر من راء مشرف شدیم با جناب ایشان همسفر بودیم. روزی حکایت کرد که مرا در سر من راء آشنائی بود از اهل آنجا که هرگاه به زیارت آمدمی به خانه او رفتمی، وقتی آمدم آن شخص را رنجور و نحیف و زار و مریض دیدم که مشرف به موت بود از سبب ناخوشی استفسار کردم گفت: چندی قبل از این قافله ای از تبریز به جهت زیارت به اینجا مشرف شدند و من چنانچه عادت خدام این قباب و اهل سر من راء هست به ملاحظه قافله رفتم که مشتری به جهت خود گرفته و استادی آنرا در زیارت کرده و از او منتفع شوم. در میان قافله جوانی را دیدم در زی ارباب صلاح و نیکان در نهایت صفا و طراوت با جامه های نیکو برخاست و کنار دجله رفته غسلی به جا آورد و جامه های تازه پوشید در نهایت خضوع و خشوع روانه روضه متبرکه شد، با خود گفتم: از این جوان می توان بسیار منتفع شد، پس دنباله او را گرفته رفتم دیدم داخل صحن مقدس عسکرین شد و در رواق ایستاده کتابی در دست دارد و مشغول خواندن دعای اذن شد و در غایت آنچه از خضوع متصور می شود و اشک از دو چشم او جاری بود و نزد او آمده گوشه ردای او را گرفته گفتم: می خواهم به جهت تو زیارت نامه بخوانم. او دست به کیسه کرده و یک دانه اشرفی به کف من گذارده اشاره کرد که برو و ترا با من رجوعی نباشد. من که چند روز استادی می کردم به ده یک این شاکر بودم آنرا گرفته قدری راه رفتم، طمع مرا بر آن داشت که باز از آن اخذ کنم برگشتم دیدم در غایت خضوع و گریه مشغول دعای اذن دخول است باز مزاحم او شده گفتم: باید تو را تعلیم زیارت دهم؟ این دفعه نیم اشرفی به من داده و اشاره کرد که به من رجوع نداشته باش و برو من رفتم و با خود گفتم: نیکو شکاری به دست آمده، باز مراجعت کردم در عین خضوع او را گفتم کتاب را بگذار و البته من باید به جهت تو، زیارت نامه بخوانم و ردای او را کشیدم. این دفعه نیز یک عدد ریال به من داده و مشغول دعا شد من رفتم، باز طمع مرا بر معاودت داشته مراجعت کردم و همان مطلب را تکرار نمودم، این دفعه کتاب را در بغل گذارده و حضور قلب او تمام شده بیرون آمد و من از کرده خود پشیمان شدم و به نزد او آمدم و گفتم: برگرد و زیارت کن به هر نوع که می خواهی و مرا با تو کاری نیست! گریه کنان گفت: مرا حال زیارتی نماند و رفت. من بسیار خود را ملامت کرده مراجعت نمودم از در خانه داخل فضا شدم دیدم سه نفر بر لب بام خانه من محاذی در خانه رو به من ایستاده اند آن که در میان بود جوان تر بود و کمانی در دست داشت نیر در کمان نهاد و به من گفت: چرا زائران ما را از ما باز داشتی؟ و کمان را زه کشیده، ناگاه سینه من سوخت و آن سه نفر غائب شدند و سوزش سینه من به تدریج اشتداد کرده بعد از دو روز مجروح شد و به تدریج جراحی آن پهن شده اکنون تمام سینه مرا فرو گرفته و سینه خود را گشوده دیدم مجموع سینه او پوشیده بود و دو سه روزی نگذشت که آن شخص بمرد. (۱۰۵۴)

وسعت دل پیامبر

قرآن آنچنانی که شمه ای از وصف آن گفته آمد، یکبارگی بر قلب رسول خاتم صلی الله علیه و آله نازل شده است، و لاجرم سعه

وجودی این قلب باید مسانخ کتابی آنچنانی باشد؛ جناب امام حسن عسکری علیه السلام فرموده است: حق تعالی دل حضرت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله را بهترین دلها و خاشع تر و مطیع تر و بزرگ تر از همه دلها یافت که قرآن عظیم بر او نازل شده است. (۱۰۵۵)

پی نوشت ها

۱۰۳۷-رساله امامت، ص ۲۳۱. ۱۰۳۸-رساله امامت، ص ۲۳۱. ۱۰۳۹-غافر، ۸۵و۸۴. ۱۰۴۰-رساله امامت، ص ۲۲۷. ۱۰۴۱-تحریم، آیه ۶
 ۱۰۴۲-انبیاء آیه ۱۹. ۱۰۴۳-انبیاء آیات ۲۸-۲۶. ۱۰۴۴-یوسف، آیه ۱۰۹. ۱۰۴۵-کهف، آیه ۵۰. ۱۰۴۶-حجر، آیه ۲۷. ۱۰۴۷-رساله امامت، ص ۲۳۳. ۱۰۴۸-رساله امامت، ص ۲۲۷. ۱۰۴۹-داستانهای حکیمانه، ص ۱۳۰. ۱۰۵۰-فص حکمه عصمتیه، حسن زاده آملی، ص ۶۲. ۱۰۵۱-اصول کافی، ج ۱، عربی، ص ۱۸۰. ۱۰۵۲-عیون مسائل نفس و شرح آن، ج ۱، ص ۴۲۹. ۱۰۵۳-خزائن، ص ۴۷۶. ۱۰۵۴-خزائن، ص ۴۷۴. ۱۰۵۵-گنجینه گوهر روان، ص ۲۴۹.

سیره

حضرت عسکری علیه السلام طلایه‌دار عبادت و عرفان (۲)

مقدمه

عبدالکریم پاک‌نیا عبادت، ستایش و عشق به معبود همواره در فطرت همه انسانها وجود دارد و آنان در دوران حوادث و در هنگام بروز پیشامدهای سخت و مشکلات طاقت‌فرسای زندگی، از این موهبت فطری خویش بهره می‌گیرند؛ به این جهت در همه ادیان و مذاهب برای عبادت جایگاه ویژه و آداب و رسوم خاصی منظور شده است. اما از آنجایی که برخی از انسانها راه و روش عبادت صحیح را نمی‌دانند و گاهی در این وادی راه خطا می‌پویند، خداوند متعال انبیا و اولیای خویش را مامور نموده است که راه صحیح عبادت، لوازم و آثار و موانع آن را به آحاد بشر بیاموزند و راه و روش عشق ورزیدن به معبود حقیقی را به آنان نشان دهند. در بخش نخست این نوشتار که به مناسبت شهادت امام حسن عسکری علیه السلام در ماه ربیع الاول ارائه گردید، با گوشه‌هایی از سیره و سخن آن حضرت در زمینه عبادت و عرفان آشنا شدیم، در اینجا نیز به نقل و توضیح فرازهایی دیگر از رهنمودها و رفتارهای عبادی آن حجت الهی می‌پردازیم:

مناجاتهای دنواز

سالکان حقیقت طلب و نیایشگران عاشق، صفای باطن و راحتی روح بلند خود را در مناجاتهای شبانه و خلوتهای عارفانه با حضرت دوست می‌دانند. آنان آرام جان غمناک و شفای دل دردناک خویش را در راز و نیاز با پروردگار عالمیان می‌یابند و چاره حل همه مشکلاتشان را به دست او می‌بینند. این عارفان بلند همت هرگز راحتی خود را جز در رضای حضرت حق نمی‌طلبند و پیوسته در زیر لب زمزمه می‌کنند: خاک درت بهشت من مهر رخت سرشت من عشق تو سرنوشت من راحت من رضای تو عشق تو سرنوشت من عشق تو سرنوشت من امام عسکری علیه السلام در یک سخن عارفانه‌ای فرمود: «من انس بالله استوحش من الناس؛ (۱) هر کس با خداوند متعال انس بگیرد، از مردم وحشت می‌کند.» همچنان که مولای عارفان علی علیه السلام چنین بود؛ هنگامی که معاویه از ضرار بن ضمیره لیثی [یکی از یاران باوفا و از عاشقان علی علیه السلام] در مورد حالات امیرمؤمنان سؤال نمود، او در فرازی از پاسخ خود حالات امام را چنین توصیف کرد: «یستوحش من الدنيا وزهرتها ویستانس بالیل ووحشته؛ (۲) علی علیه السلام از [دلبستگی] به

دنیا و مظاهر آن وحشت می‌نمود و با شب و وحشت آن کاملاً مانوس بود.» ناگفته پیداست که منظور از انس با خدا و دوری از مظاهر غیرخدایی، گوشه‌گیری، انزواطلبی و رهبانیت نیست، بلکه منظور خلوت با پروردگار عالمیان می‌باشد که سرچشمه تمام نیکیها، زیباییها و قدرتهاست. اساساً هر عمل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در ارتباط با مردم که در راستای رضایت حضرت حق انجام می‌گیرد، نوعی انس با خداوند و امری پسندیده و موجب خشنودی خداوند متعال خواهد بود. امام حسن عسکری علیه السلام در فرازهایی از مناجات دلنشین خود با آفریدگار جهان هستی، چنین راز و نیاز می‌کند: «یا من مواعیده صادق، یا من ایادیه فاضله، یا من رحمته واسعه، یا غیاث المستغیثین، یا مجیب دعوة المضطربین، یا من هو بالمنظر الاعلی، و خلقه بالمنزل الادنی... فصل علی محمد و آله و اهدنی من عندک و افض علی من فضلک و انشر علی من رحمتک و انزل علی من برکاتک انک انت الرب الجلیل و انا العبد الضعیف و شتان ما بیننا یا حنان یا منان، یا ذالجلال و الاکرام؛ (۳) ای خدایی که در وعده‌هایش راستگوست! ای آفریدگاری که نعمتهایش افزون است! ای کسی که سایه رحمتش گسترده است! ای دادرس دادخواهان! ای اجابت‌کننده دعای بیچارگان! ای کسی که در بالا-ترین مرتبه قرار داری و آفریده‌هایت در پایین‌ترین منزل جای دارند...! بر محمد و آل او درود فرست و مرا خودت هدایت کن و فضل خودت را بر من افاضه کن و رحمت خود را بر من فراگیر ساز و برکات خودت را بر من نازل گردان، همانا که تو پروردگار بزرگ هستی و من بنده ضعیف و ناتوان؛ و چقدر تفاوت است بین من و تو، ای خدای مهربان و بخشاینده و ای صاحب جلالت و بزرگواری.»

دستورالعمل‌های عرفانی

حضرت عسکری علیه السلام در رهنمودها و دستورالعمل‌های مختلفی مردم را به رفتارهای انسانی و سلوک معنوی دعوت می‌نمود. آن بزرگوار گاهی در نامه‌های خصوصی و عمومی مطالب خویش را به مشتاقان حقیقت عرضه می‌داشت. یکی از دستورالعمل‌های امام عسکری علیه السلام که برای جویندگان سعادت بویژه شیعیان راهگشا و قابل تامل است، رهنمود آن حضرت در ضمن نامه‌ای به اسحاق بن اسماعیل نیشابوری (۴) از اصحاب مورد اعتماد آن وجود گرامی است؛ پیشوای یازدهم در فرازی از آن رهنمود چنین می‌نگارد: «فاعلم یقیناً یا اسحاق! انه من خرج من هذه الدنيا اعمی فهو فی الآخرة اعمی و اضل سیلاً، یابن اسماعیل! لیس تعمی الابصار و لکن تعمی القلوب التي فی الصدور، و ذلك قول الله فی محکم کتابه (۵) حکایة عن الظالم اذ یقول «رب لم حشرتني اعمی و قد كنت بصیراً قال كذلك اتتك آیاتنا فنسيتها و كذلك الیوم تنسی» (۶)؛ ای اسحاق! یقیناً بدان هر کس از این دنیا نابینا [و گمراه] رود او در آخرت نیز نابینا و گمراه خواهد بود. ای پسر اسماعیل! مقصود از نابینایی، کوری چشم نیست، بلکه قلبهایی که در اندرون سینه‌ها قرار دارد کور می‌شوند و این همان سخن پروردگار متعال است که در کتاب محکم خویش از زبان ستمگری حکایت می‌کند که وی [هنگامی که روز قیامت نابینا محشور می‌شود با اعتراض به خداوند] می‌گوید: «خداوند! چرا مرا نابینا محشور کردی، در حالی که در دنیا بینا بودم. خداوند می‌فرماید: همچنان که در دنیا آیات ما به تو رسید و آنها را به فراموشی سپردی، همینطور امروز تو از فراموش شدگانی.»

دستاوردهای عبادت

سلوک عرفانی و عبادت، انسان را به سوی کمال مطلق سوق می‌دهد و به همین جهت می‌تواند دستاوردها و آثار مثبت فراوانی را در زندگی انسان در پی داشته باشد. عظمت روحی، تعالی روانی و فکری، آثار جسمی، رفتاری و اجتماعی، مهار هوا و هوس، قویت‌باورهای توحیدی، ترقی نیروی ادراکی و معرفتی، توسعه افق فکر و اندیشه انسان، بخشی از آثار عبادت راستین در پیشگاه آفریدگار هستی است. مردان بزرگی در عالم، راز موفقیت‌های بی‌شمار خود را در پرتو همین رفتار معنوی جستجو می‌کردند. یکی از

مهم‌ترین شخصیتها که از افتخارات دنیای اسلام به شمار می‌آید، دانشمند پر آوازه ایرانی، شیخ الرئیس ابوعلی سینا است. او دارای نبوغ فوق‌العاده و صاحب اندیشه‌های ارزشمندی بود و آن چنان در کسب علم و دانش پیشرفت نمود که در دوران نوجوانی سرآمد دانشوران عصر، در تمام علوم رایج زمان خود گردید و از اساتید معاصر بی‌نیاز شد. بوعلی سینا با همه موفقیتها و موقعیتهایی که در زندگی نصیبش شده بود، راز حل مشکلاتش را در عبادت و عبادتگاهها می‌جست. او در خاطرات خود آورده است: «شب و روز جز به تحصیل علم به چیز دیگری نمی‌اندیشیدم و به غیر از فهمیدن به چیز دیگری توجه نداشتم، و به همین طریق پیش می‌رفتم، تا اینکه حقیقت هر مسئله‌ای برای من مسلم می‌شد و هر گاه در مسئله‌ای حیران بودم و یا نمی‌توانستم قضیه را بفهمم، به مسجد پناه می‌بردم، نماز می‌گزاردم و خالق هستی را ستایش می‌کردم، در این حال معمای من حل و مشکل برطرف می‌شد. (۷)» در اینجا به یکی از مهم‌ترین آثار عبادت در زندگی حضرت عسکری علیه السلام می‌پردازیم:

پیوند با ابدیت

انسانهای وارسته با دست‌یابی به مقام اطاعت و عبادت، از قید و بند اسارتها و بردگیهای درونی و برونی رهایی یافته، به قله‌های رفیع عظمت روحی و آزادی حقیقی می‌رسند. بندگان راستین حق که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه هدی علیه السلام در راس آنها قرار دارند، با ساییدن پیشانی خضوع در برابر قدرت لایزال حضرت باری تعالی به درجاتی از عظمت و شکوه دست می‌یابند که هرگز در مقابل الهه شرک و کفر و مظاهر مادی و رهبران زر و زور و تزویر، ذره‌ای احساس شکست و تحقیر و ترس نمی‌کنند و به غیر از خداوند عالمیان فرمانروایی را نمی‌شناسند و فقط خداوند در منظر آنان بزرگ و غیر خدا کوچک می‌نماید و اینجاست که به ابدیت پیوسته و مشمول خطاب خداوندی می‌شوند که: «عبدی اطعنی اجعلک مثلی، انا حی لا اموت اجعلک حیا لا تموت، انا غنی لا افتقر اجعلک غنیاً لا تفتقر، انا مهما اشاء یكون اجعلک مهما تشاء یكون؛ (۸) بنده من! مرا اطاعت کن تا تو را جلوه‌ای از خودم قرار دهم، من زنده و ابدی هستم تو را نیز زنده و ابدی گردانم، من غنی بی‌نیاز هستم تو را نیز غنی گردانم، که نیازمند نباشی، من هر چه بخواهم انجام می‌شود تو را نیز چنین قرار دهم که هر چه بخواهی انجام شود.» حضرت عسکری علیه السلام نمونه بارزی از چنین بندگان شایسته و ممتاز الهی بود که خداوند نیز همه چیز را در اختیار او نهاده و مطیعش گردانیده بود. به چند گزارش در این زمینه توجه کنید: ۱. هنگامی که آن وجود گرامی را به یک زندانبان خشن و قسی‌القلب به نام نحیر سپردند، آن مرد ستم‌پیشه طبق دستور سرکردگان خود بر آن حضرت سخت گرفت و از آزار و اذیتش ذره‌ای فرو گذاری نکرد. همسر نحیر وی را از این عمل باز داشته و با یادآوری مراتب عبادت، اطاعت و پرهیزگاری امام، شوهرش را از عاقبت شوم اذیت و شکنجه حضرت عسکری علیه السلام ترسانیده، پیوسته سعی می‌کرد که از فشارهای نحیر بر امام علیه السلام بکاهد؛ اما سخنان وی نه تنها در آن زندانبان زشت‌سیرت هیچ گونه تاثیری نداشت، بلکه وی تصمیم گرفت حضرت امام حسن علیه السلام را به قتل برساند. او بعد از اجازه از اربابان ستمگر خود، امام را در «برکه السباع» و در میان حیوانات درنده و وحشی رها ساخت و هیچ گونه تردیدی نداشت که آن حضرت به ست‌حیوانات وحشی کشته خواهد شد؛ اما بعد از لحظاتی به همراه همکارانش مشاهده کرد که امام عسکری علیه السلام در گوشه‌ای به نماز ایستاده و حیوانات وحشی گرداگرد حضرت با کمال خضوع و احترام سر به زیر انداخته‌اند. در اینجا بود که امام را فوراً از آن محل بیرون آوردند و به منزلش بردند. (۹) در زیارت آن حضرت با اشاره به این واقعه مهم چنین می‌خوانیم: «وبالامام الثقة الحسن بن علی علیه السلام الذی طرح للسباع فخلصته من مرابضها؛ (۱۰) [خدایا تو را] به حق امام مورد اعتمادت، حضرت حسن بن علی عسکری علیه السلام که در میان درندگان افکنده شد و تو او را از میان حیوانات وحشی نجات دادی.» ۲. محمد بن اسماعیل علوی می‌گوید: «امام عسکری علیه السلام را زمانی در نزد علی بن اوتامش (۱۱) که یکی از دشمنان سرسخت آل محمد صلی الله علیه و آله بود، زندانی کردند. او مردی زشت‌خو و بدسیرت [بود] و با خاندان علی علیه السلام عداوتی دیرینه

داشت. از طرف خلیفه به او دستور داده بودند که هر چه می‌تواند امام‌علیه السلام را اذیت کند و بر او سختگیری نماید. اما ابهت، هیبت و جلالت امام‌علیه السلام و حالات عرفانی و معنوی آن حضرت چنان آن مرد شقاوت‌پیشه را متحول کرد - باینکه حضرت عسکری علیه السلام بیش از یک روز در زندان او نبود - که صورت خود را به احترام حضرتش بر خاک می‌نهاد و سر خود را بالا نمی‌گرفت، و همراهی یک روزه این مرد با پیشوای یازدهم، رفتار و گفتارش را عوض نمود و حضرت عسکری علیه السلام را در منظر او نیک‌ترین مردم قرار داد. (۱۲)» ۳. احمد بن خاقان در مورد عظمت روحی و جاذبه وصف‌ناپذیر حضرت عسکری علیه السلام می‌گوید: «در شهر «سر من رای» هیچ کس از علویان راهمچون حسن بن علی بن محمد بن الرضا، نه دیدم و نه شناختم. در وقار، سکوت، عفاف، بزرگواری و کرامت در میان خاندانش و نیز در نزد سلطان و تمام بنی هاشم همتایی نداشت. از هیچ یک از بنی هاشم، سران سپاه، نویسندگان، قاضیان، فقیهان، دبیران، وزیران، فرماندهان و دیگر افراد، درباره حسن بن علی سؤالی نکردم، مگر آنکه او را نزد آنان در نهایت بزرگی و ارجمندی یافتیم. مقام بلند، سخنان نیک، اطاعت و عبادت و معنویت، احترام در میان فامیل و سایر بزرگان، از جمله ویژگی‌هایی بود که من از زبان آنان در ستایش حسن بن علی شنیدم. بعد از این، ارزش و مقام وی در نظرم بزرگ آمد و فهمیدم که دوست و دشمن او را به دیده احترام می‌نگرند و می‌ستایند. (۱۳)» و این همه تکریم و عزت نفس بخاطر عبادت و اطاعت و خضوع آن حضرت در برابر حق بود. همچنان که خودش فرمود: «ما ترک الحق عزیز الا ذل ولاخذ به ذلیل الا عز؛ (۱۴) هیچ عزیز [و صاحب شوکتی] از حق فاصله نگرفت، مگر اینکه خوار شد و هیچ خوار [و کوچکی] به حق نپیوست، مگر اینکه عزیز [و گرامی] شد.»

عبادت و تفکر

عبادت کننده‌ای که در طول زندگی از قوه تفکر و نیروی عقلانی خود بهره‌نگیرد، از اعمال معنوی و عبادت‌های خویش سود چندانی نخواهد برد؛ چرا که ارزش و مراتب عالی اعمال، بستگی به معرفت هر شخص نسبت به معبود خود دارد و معرفت نیز حاصل نمی‌شود، مگر اینکه انسان با دیده عقل و اندیشه و دلی بیدار در قدرت و شکوه لایزال آفریدگار هستی بنگرد و در زوایای حیرت‌انگیز و شگفت آور این جهان باعظمت و آفریده‌های متنوعی که در گستره این عالم پنهان، طبق نظم خاص خود حرکت می‌نمایند و به دنبال اهداف خاصی سیر می‌کنند، بیندیشد. عبادتی که توأم با معرفت باشد، هیچ‌گاه غرور آور نخواهد بود؛ بلکه هر چهقدر شناخت و معرفت به معبود بالاتر رود، خضوع و تواضع در عبادت مضاعف گردیده، احساس لذت انس بیشتر خواهد شد و اینجاست که عبادت کنندگان با معرفت به همراه سرور و زینت عبادت‌نگران، حضرت زین العابدین علیه السلام این زمزمه را سر خواهند داد که: «سبحانک ما عبدناک حق عبادتک؛ (۱۵) معبودا! تو پاک و منزهی، ما حق عبادت تو را بجای نیاوردیم.» با توجه به این نکات، گفتار خردمندانه حضرت عسکری علیه السلام را باید به دقت به گوش جان سپرد که فرمود: «لیست العبادۃ کثرۃ الصیام و الصلوۃ وانما العبادۃ کثرۃ التفکر فی امر الله؛ (۱۶) عبادت [کامل] به بسیاری روزه و نماز نیست، همانا عبادت تفکر بسیار در امر خداوند است.»

پی‌نوشت‌ها

(۱) عده الداعی، ص ۱۹۴؛ شمس الضحی، ص ۵۹۴. (۲) عده الداعی، ص ۱۹۵. (۳) مصباح‌المتجهد، ص ۲۲۷؛ مهج الدعوات، ص ۲۷۷. (۴) اسحاق بن اسماعیل نیشابوری از بزرگان شیعه و از محدثین مورد اطمینان در نزد ائمه اهل بیت‌علیهم السلام بود. امام عسکری علیه السلام در تجلیل از مقام وی فرمود: «فاتم الله یا اسحاق علی من کان مثلك - ممن قد رحمه الله وبصره بصیرتک - نعمته، وقدر تمام نعمته دخول الجنة؛ ای اسحاق! خداوند نعمت خود را برای هر کسی که مثل توست - که خدا به او مهر ورزیده و

همچون تو او را بینایش گردانیده - کامل گرداند و تمام نعمت خود را با بهشت رفتن مقدر فرماید.» (مهج الدعوات، ص ۶۳ - ۶۷) (۵) طه/۱۲۵ و ۱۲۶. (۶) تحف العقول، ص ۴۸۴؛ معجم رجال الحدیث ج ۳، ص ۲۲۲. (۷) زندگی ابوعلی سینا، ص ۲۹. (۸) الجواهر السنیة، ص ۳۶۱. (۹) الارشاد، ج ۲، ص ۳۳۴؛ شمس الضحی، ص ۵۹۵. (۱۰) مفتاح الفلاح، ص ۱۷۶؛ بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۳۵۴. (۱۱) در کافی نام این مرد علی بن نارمش ثبت شده است. (۱۲) کشف الغمه، ج ۳، ص ۲۸۶؛ اصول کافی، باب مولد ابی محمد الحسن بن علی علیه السلام، حدیث ۸. (۱۳) الارشاد، ج ۲، ص ۳۲۱؛ اصول کافی، باب زندگانی امام عسکری علیه السلام حدیث اول. (۱۴) تحف العقول، ص ۴۸۹. (۱۵) صحیفه سجادیه، ص ۳۵. (۱۶) تحف العقول، ص ۴۸۸.

اخلاق

کتاب: سیره معصومان، ج ۵، ص ۲۴۹ نویسنده: سید محسن امین ترجمه: علی حجتی کرمانی احمد بن عبیدالله بن خاقان، چنان که خواهد آمد، درباره امام حسن عسکری (ع) گفته است: در سر من رای، هیچ یک از علویان را ندیدم و شناختم که بمانند حسن بن علی بن محمد بن رضا (ع) باشد. و در آرامش و وقار و پارسایی و نجابت و بزرگواری در نزد خاندانش و سلطان و تمام بنی هاشم نام کسی را بهتر از او نشنیدم. آنان وی را بر سالخوردگان خود مقدم می داشتند و نیز همواره بر امیران و وزیران و نویسندگان مردم عامی و معمولی مقدم داشته می شد. از هیچ یک از بنی هاشم و نیز امیران و نویسندگان و قاضیان و فقیهان و سایر مردمان درباره وی پرسیدم جز آن که پی بردم آن حضرت در نزد مردم در غایت تجلیل و تعظیم و در جایگاهی والا قرار دارد و همه درباره او به نیکی یاد می کنند و او را بر اهل بیت و مشایخش مقدم می دارند. هیچ کس از دوستان و دشمنان آن حضرت را ندیدم جز آن که به نیکویی درباره آن حضرت سخن می گفتند و او را می ستودند. همچنین پدر احمد بن عبیدالله در این باره گوید: اگر خلافت از خاندان بنی عباس بیرون شود هیچ کس از بنی هاشم را سزاوار خلافت نیست مگر حسن عسکری (ع). زیرا او با فضل و دانش و پارسایی و خویشنداری و زهد و عبادت و اخلاق پسندیده و نیکوییهایش استحقاق تصدی مقام خلافت را داراست.

پرتوی از سیره و سیمای امام حسن عسکری

امام حسن عسکری (ع)

امام حسن عسکری، فرزند امام هادی (علیه السلام)، در روز هشتم ربیع الثانی یا ۲۴ ربیع الاول سال ۲۳۲ هجری قمری در مدینه به دنیا آمد. نام مادر گرامی آن حضرت را، سوسن و بعضی «سلیل» و «حُدَیث» نیز گفته اند. او در هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ هجری قمری با توطئه معتمد خلیفه عباسی در شهر سامرا، در ۲۸ سالگی به شهادت رسید. آن حضرت بعد از شهادت پدر بزرگوارش در ۲۲ سالگی به مقام امامت رسید. برنامه و مواضع او به عنوان مرجع فکری شیعیان قلمداد گردید و مصالح عقیدتی و اجتماعی آنان را کاملاً مراعات می کرد. در عصر آن حضرت، دشواری ها و گرفتاری هایی پیش آمد که از قدرت عباسیان کاست، تا جایی که موالی و ترکان بر حکومت دست یافتند، ولی فشار و شکنجه و آزار نسبت به امام و یارانش تخفیف پیدا نکرد. متوکّل او را به زندان انداخت، بی آن که سبب آن کار را بگوید! عباسیان تلاش می کردند که امام عسکری (علیه السلام) را در دستگاه حکومت وارد کنند تا پیوسته مراقب او باشند و او را از پایگاه های خویش و از یاران و پیروانش دور سازند. آن حضرت نیز مانند پدر بزرگوارش ناچار شد در سامرا اقامت کند و زیر نظر باشد. مواضع علمی امام عسکری (علیه السلام) در پاسخ های قاطع و استوار در مورد شبهه ها و افکار کفرآمیز و بیان کردن حق، با روش مناظره و گفتگوهای موضوعی و مناقشه ها و بحثهای علمی، روز به روز شخصیت آن حضرت را بارزتر نشان می داد و مؤمنین را به شخصیت مکتبی و فکری خود مجهز می نمود و از طرفی پایداری و

ایستادگی آنان را در برابر جریانهای فکری خطرناک تضمین می نمود. کندی (ابویوسف یعقوب بن اسحاق) فیلسوف عراقی در زمان امام (علیه السلام)، به زعم خود، پیرامون متناقضات قرآنی به خیال خود، کتابی تدوین کرد، امام عسکری (علیه السلام) به وسیله بعضی از منسوبان به حوزه علمی او، با او تماس گرفت و کوشش او را با شکست رو به رو کرد و کندی را قانع نمود که در اشتباه بوده است، کندی توبه کرد و اوراق خود را سوزانید. امام (علیه السلام) بیانات علمی قابل توجهی در باب خلق قرآن برای ابوهاشم جعفری ایراد فرمود و نیز مطالبی ارزشمند درباب تفسیر قرآن از او نقل شده است. برای امام عسکری (علیه السلام) از مناطق گوناگون اسلامی که پایگاه های مردمی او آنجا بود، به وسیله نمایندگان که در آن مناطق پراکنده بودند، اموالی فراهم می آمد، و امام با دقت بسیار و با روش های گوناگون می کوشید تا آن اموال را کاملاً از چشم دولتیان پویشاند و پنهانی به مصرف رساند. دولت عباسی در برابر یاران امام (علیه السلام) و در پاگاه هایی که پشتیبان او بودند، قاطعانه و بی رحمانه ایستادگی می کرد و برای از میان برداشتن خطمشی و برنامه امام و پراکنده کردن و وادار کردن یاران او کوشش های فراوان به عمل آورد.

مسأله مهدی و غیبت آن حضرت

امام عسکری به وضوح می دید که اراده خداوند برای ایجاد دولت الهی بر روی زمین، بر این تعلق گرفته است که فرزندش مهدی (علیه السلام) غیبت کند. سخنان ائمه پیشین و نصوص فراوان و پیاپی، به آمدن مهدی (علیه السلام) بشارت می داد و در این موارد، روایات متواتر و صحیح از رسول اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) در دست است، و مؤلفان صحاح از اهل سنت که معاصران آن حضرت یا پیش از آن بوده اند، روایات مربوط به مهدی موعود (علیه السلام) را نقل کرده اند که بخاری و مسلم و احمد بن حنبل از آن جمله اند. امام عسکری تلاش می کرد تا مردم را قانع سازد که زمان غیبت فرا رسیده است و تنفیذ آن در شخص فرزندش امام مهدی (علیه السلام) صورت گرفته است. این امر درباره افکار افراد عادی دشوار می نمود و امام (علیه السلام) به هر ترتیب، فکر غیبت را در اذهان و افکار، رسوخ می داد و به مردم می فهماند که این حقیقت را باید بپذیرند و دیگران را به این اندیشه و اعتقاد و متفرعات آن آگاه سازند. دوستان و طرفداران امام (علیه السلام) به وسیله مکاتبه و مراسله با او تماس می گرفتند و درباره مهدی موعود از حضرتش پرسش می نمودند و جواب لازم و کافی را دریافت می کردند. شیعیان وقتی اموالی را از حقوق شرعی ای که بر آنان واجب بود، برای امام عسکری (علیه السلام) میبردند ابتدا حضور به «عثمان بن سعید عمری» وارد می شدند و او که برای سرپوش گذاشتن بر فعالیت های امام (علیه السلام) و برای مصلحت او، تجارت روغن می کرد، پول هایی را که تحویل می گرفت در خیکهای روغن می گذاشت و دور از چشم حاکمان، برای امام می فرستاد، زیرا اگر بر قضیه واقف می شدند همه آن را مصادره می کردند.

قیام صاحب زنج و برخورد امام عسکری (علیه السلام)

در زمان خلافت مهدی عباسی، صاحب الزنج، به اتفاق بردگان و فقرا و مستضعفین سر به قیام برداشت و توانست بر بصره و اطراف آن چیره گردد و ادعا داشت که او از سلاله پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) است و نسبش به امام علی بن ابیطالب (علیه السلام) می رسد. مسعودی در مروج الذهب می نویسد: او زاده یکی از روستاهای ری بوده و بیشتر یارانش از موالی و زنجی ها بود که دشواری هایی برای عباسی ها پدید آورد و نزدیک بود بغداد، پایتخت آنها را پس از نبردهای سختی که میان او و خلفای عباسی جریان داشت به تصرف خود درآورد. امام عسکری (علیه السلام) فرمود: صاحب الزنج از ما اهل بیت نیست. در این حال، هر گاه سخن از قیام او به میان می آمد و به دنبال آن کشتن پیرمردان و کودکان و به اسارت گرفتن زنان و سوزاندن شهرها و خانه ها و دیگر اعمال ناروایی که اتفاق می افتاد، انتساب او را به علوی ها تکذیب می کرد و آنان را با مشرب خوارج ارزیابی می نمود. ولی

کسی که حوادث آن دوره از تاریخ اسلامی را، که ترک‌ها و غلامان مقدرات کشور را در قدرت خود گرفته بودند و نیز ظلم و بیدادی که سرتاسر مملکت اسلامی و مردم آن را فرا گرفته بود و در همان حال، خلیفه تقریباً هیچ کاره بود، مدّ نظر قرار دهد، به نظرش بعید نمی‌آید که حرکت صاحب‌الزنج و پیروان او همچون دیگر قیام‌ها به رهبری علوی‌ها و دیگران ترتیب داده می‌شده است تا از آنچه بر مردم در آن زمان می‌رفت رهایی پیدا کنند و کارهای ناروایی که به آنها نسبت داده شده چه بسا ساخته و پرداخته خود حُکّام و دستگاه‌های آنها برای بدنام کردنشان بوده باشد. و در مورد آنچه راویان از قول امام روایت کرده اند که «صاحب‌الزنج» از ما نیست، شاید بتوان گفت: که این سخن بر فرض صحّت، صریحاً گویای تکذیب انتساب ایشان به خود نبوده، زیرا امکان دارد که منظور حضرت این باشد که او در کارها و اقدام‌هایش، از ما نیست؛ همچنان که امکان دارد امام از سوی حُکّام وقت، مجبور به بیان چنین سخنی شده باشد. برخی روایات، آن چنان که در «اکمال‌الدین» شیخ صدوق آمده، اشاره به این دارند که او هرگز دروغگو نبوده است. به هر حال، برخورد معتمد عباسی با امام حسن عسکری تفاوتی با برخوردهای حاکمان عباسی پیش از او با ایشان نداشت. او امام را تحت مراقبت شدیدی قرار داد، به طوری که کسی جز در شرایط ویژه‌ای که امام با نزدیکان خود قرار گذاشته بود، امکان تماس با آن حضرت را نمی‌یافت و هر آنچه که از خارج به ایشان می‌رسید یا به خارج می‌دادند، از طریق مراسم بود. وقتی که خبر کسالت امام به گوش معتمد عباسی رسید، دستور داد تا خانه آن حضرت را زیر نظر بگیرند. پس از شهادت امام نیز تفتیش و بازجویی کامل به عمل آمد و همه اثاث خانه را مَهر و موم کردند و آن گاه در صدد تحقیق و بازجویی از فرزندان امام عسکری (علیه السلام) برآمدند و به قابله‌ها دستور دادند که زنان را تحت معاینه دقیق قرار دهند و اگر آثار حمل در یکی از آنان دیدند به خلیفه گزارش کنند. هراس و وحشت عباسیان از مهدی موعود که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) نوید ظهورش را بارها داده بود و او را بزرگترین مصلح در تاریخ جامعه بشری که طومار ظلم و ستم را در هم خواهد پیچید و عدالت اجتماعی را برقرار خواهد ساخت معرّفی کرده بود، روز به روز بالا می‌گرفت. آنان میخواستند با کشتن نسل پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم)، مانع ظهور امام منتظر گردند و امام عسکری (علیه السلام) در نامه‌ای به همین مطلب اشاره کرده: «پنداشته اند با کشتن من، نسلم را قطع خواهند کرد و حال آن که خداوند خواسته آنان را تکذیب کرده است و سپاس خدای را که مرا از جهان تَبُود تا آن که جانشین و امام بعد از من را نشانم داد. او در خلقت و اخلاق، شبیه‌ترین کس به پیامبر اکرم است. خداوند او را در دوران غیبت حفظ می‌کند، سپس او را ظاهر می‌سازد تا زمین را پس از آن که پر از ظلم و ستم شده باشد، سرشار از عدالت و برابری کند.»

پاسداری از حریم عقاید سیره امام حسن عسکری (ع)

اشاره

نویسنده: حجة الاسلام والمسلمین محمد محمدی اشتهاردی بدون تردید یکی از مسؤولیت‌ها و وظایف مهم بزرگان و دانشمندان متعهّد، حفاظت از سنگر عقاید و معارف اسلام از دستبرد تحریف و تغییر، و به تبع آن مبارزه و ستیز با راهزنان فکر و اندیشه اسلامی است، چرا که سکوت و تساهل در برابر آنها، علاوه بر این که موجب تزلزل اندیشه مردم در اصول و ارکان دین و تحریف حقایق می‌گردد، نوعی کتمان حقیقت نیز در پی دارد و انسان را مشمول این آیه می‌سازد که: «إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ؛ ۱ کسانی که دلایل روشن و وسیله هدایتی را که نازل کرده‌ایم، بعد از آن که در کتاب برای مردم بیان نمودیم، کتمان کنند، خدا آنها را لعنت می‌کند و همه لعنت کنندگان نیز آنها را لعن می‌کنند». سیره امامان (ع) ابعاد گوناگونی دارد. یکی از ابعاد مهم زندگی آنها دفاع از حریم حرمت عقاید، معارف و

فرهنگ اسلام ناب بوده. آنها در این رهگذر کوشش فراوان کردند، حتی در سخت‌ترین اوضاع، در برابر تحریف‌گران و راهزنان طریق عقیده می‌ایستادند، و به عالمان شیعه تأکید می‌ورزیدند که در حفظ مرزهای عقاید و فرهنگ اسلام سر از پا نشانند، و تا آخرین توان بکوشند، تا آن جا که امام باقر (ع) فرمود: «عُلَمَاءُ شِيعَتِنَا مُرَابِطُونَ فِي الثَّغْرِ الَّذِي يَلِي إِيْلَيْسَ وَ عَفَارِيْتُهُ يَمْنَعُوْنَهُمْ عَنِ الْخُرُوجِ عَلَى ضَمْعَاءِ شِيعَتِنَا، وَ عَنِ أَنْ يَتَسَلَطَ عَلَيْهِمْ إِيْلَيْسُ وَ شِيعَتُهُ التَّوَّاصِبُ، أَلَا- فَمَنْ إِنْ تَصَبَّ كَانَ أَفْضَلُ مِمَّنْ جَاهِدَ الرُّومَ وَ التُّرُكَ وَ الْخَزَرَ أَلْفَ مَرَّةٍ لِأَنَّهُ يَدْفَعُ عَنِ أَدْيَانِ مُحِبِّيْنَا وَ ذَلِكَ يَدْفَعُ عَنِ إِبْدَانِهِمْ؛ ۲ دانشمندان پیروان ما همانند مرزدارانی هستند که در برابر ابلیس و لشکرهایش صف کشیده‌اند، و از حمله‌وری آنها به شیعیان ما که توانایی دفاع از خود را ندارند جلوگیری می‌کنند، و نیز از تسلط ابلیس و پیروان ناصبی او بر آنها جلوگیری می‌نمایند. آگاه باشید ارزش آن دانشمندان شیعه که چنین خود را در معرض دفاع قرار داده‌اند، هزار هزار بار بالاتر از سپاه‌یانی است که در برابر هجوم دشمنان اسلام از کفار و روم و ترک و خزَر، پیکار می‌نمایند. زیرا دانشمندان شیعه نگهبانان عقاید و فرهنگ اسلام، و مدافع دین دوستان ما هستند، در حالی که مجاهدان، حافظ مرزهای جغرافیایی می‌باشند».

حفاظت از مرزهای معارف اسلام

امام حسن عسکری (ع) چه در عصر پدر، و چه در دوران شش ساله امامت خود (از سال ۲۵۴ تا ۲۶۰ ه.ق) علاوه بر طاغوت ستیزی، همواره با فرقه‌هایی که به نام اسلام، اسلام ناب را تحریف می‌کردند مبارزه می‌کرد، و به طور مکرر در مورد خطر آنها به شیعیان خود هشدار می‌داد. آن حضرت در این راستا، بسیار کوشید، و با موضع‌گیری‌های قاطع در برابر آنها، به افشاگری پرداخت و از گسترش افکار ناراستین آنها جلوگیری کرد، چرا که وجود آنها سدّ بزرگی فرا راه تعمیق و گسترش در رشد اسلام ناب بود، و از سوی دیگر باعث تقویت دشمنان و طاغوت‌ها می‌شد و در نتیجه آب به آسیاب دشمن می‌ریخت. امام حسن عسکری (ع) با جاذبه و دافعه نیرومند، دوستان خالص و دانشمندان کارآمد را به سوی خود جلب می‌کرد، و مخالفان و منحرفان دوست نما را که بر ریشه معارف اسلام تیشه می‌زدند به شدت دفع می‌نمود، برای دریافتن این مهم در سیره امام حسن عسکری (ع) نظر شما را به چند فراز جلب می‌کنیم: ۱. فارس بن حاتم، یکی از بدعت‌گزاران بود. جمعی گرداگرد او را گرفته بودند، او با تحریف حقایق، مطالبی را به نام معارف اسلام بدانها می‌آموخت، وی به تذکرات امامان و علمای شیعه اعتنا نکرده و از کار خود دست نکشید. سرانجام ابوجنید، به دستور محرمانه امام هادی (ع) او را به هلاکت رساند. در پی این عمل شجاعانه، امام هادی (ع) برای ابوجنید، حقوق ماهیانه تعیین کرد. پس از شهادت امام هادی (ع)، امام حسن عسکری (ع) به خصوص دستور داد که حقوق ماهیانه او را مانند سابق پردازند، حتی در این مورد برای یکی از نمایندگانش نامه نوشت، به این ترتیب برای نابودی بدعت و بدعت‌گزار، جدّیت می‌نمود. ۳. امام حسن عسکری (ع) شنید شخصی به نام «احمد بن هلال» با خودنمایی و الفاظ بازی فریبنده‌ای به عقیده صاف شیعیان می‌تازد و با صوفی بازی و کج اندیشی، عقیده مردم را متزلزل می‌کند، با این که بعضی می‌خواستند او را درستکار و پاکدل و پارسا معرفی کنند و می‌گفتند: او ۵۴ بار پیاده برای انجام حجّ به مکه رفته است و ... امام حسن عسکری (ع) با قاطعیت برای نمایندگانش در عراق نوشت: «إِخِذُوا الصُّوفِيَّ الْمُتَصَيِّعُ؟ از آن صوفی ساختگی و دروغین، دوری کنید». باز عده‌ای واسطه شدند تا بلکه فکر امام حسن (ع) را در مورد احمد بن هلال تغییر دهند، امام با کمال صراحت بدون هیچ گونه ابهام فرمود: «امر ما در مورد احمد بن هلال که خدایش او را نیامرزد، به شما رسید، خداوند گناهان او را نمی‌آمرزد، و لغزش او را پس نمی‌گیرد، او بدون کسب رضایت و نظریه ما، با استبداد رأی در امور ما دخالت کرده است، و مطابق هوس‌های نفسانی خود رفتار می‌کند، خداوند اراده کرده که او را به دوزخ بفرستد، ما صبر می‌کنیم تا خداوند بر اثر نفرین ما، عمر او را کوتاه کند». ۴. امام حسن (ع) در سرزنش صوفیان و صوفی مسلکان، آن چنان برخورد شدیدی می‌کرد که در ضمن گفتاری که به منزله بیانیه‌ای برای همه شیعیان در تمام اعصار بود، چنین

نوشت: «أَلَا إِنَّهُمْ قُطَاعُ طَرِيقِ الْمُؤْمِنِينَ، وَالِدُعَاءُ إِلَى نِخْلِهِ الْمُلْحِدِينَ، فَمَنْ أَدْرَكَهُمْ فَلْيَحْذَرْهُمْ، وَلْيَصُنْ دِينَهُ وَآيْمَانَهُ؛ آگاه باشید آنان راهزنان طریق مؤمنان هستند، و مردم را به راه ملحدان و منکران دین فرامی‌خوانند، هر کس که با آنها رو به رو شود، باید قطعا از آنها دوری کند، و دین و ایمان خود را از گزند آنان حفظ نماید». ۵.

موضع گیری در برابر منکران خدا و دوگانه پرستان

اسحاق کندی، یکی از منکران اسلام و قرآن بود، و به عنوان دانشمند و فیلسوف عراق در بین مردم شهرت داشت، مخالفت او با اسلام به اندازه‌ای بود که تصمیم گرفت کتابی بر ضد قرآن بنویسد و به پندار خود تناقضات قرآن را در آن بیان کند. امام حسن عسکری (ع) از این موضوع اطلاع یافت. یکی از شیعیانش را که شاگرد اسحاق کندی در علوم ادبی و غیر مذهبی بود، به حضور طلبید، او به محضر امام آمد. امام حسن (ع) به طور محرمانه و خصوصی به او فرمود: «سخنی به تو می‌آموزم، نزد اسحاق کندی برو و همین سخن را به او بگو، البته نه بدون مقدمه، بلکه نزد او برو (با برنامه از پیش طرح شده) او را در کاری که بر ضد قرآن شروع کرده، کمک کن. وقتی که با او دوست خصوصی و مأنوس شدی، به او بگو سؤالی به نظر آمده می‌خواهم آن را از شما بپرسم، او می‌گوید پرس، آن گاه به او بگو: «اگر گوینده قرآن (خداوند) نزد تو آید، آیا ممکن است که بگوید مراد من از آیات قرآن، غیر از آن معنایی است که تو گمان کرده‌ای، بلکه منظور من معنای دیگری است؟! اسحاق می‌گوید: آری چنین امکانی دارد. در این هنگام به او بگو: «تو چه می‌دانی، شاید منظور خداوند از آیات قرآن، غیر از آن معانی باشد که تو می‌پنداری». شاگرد مطابق دستور امام حسن (ع) نزد اسحاق کندی رفت، و مدتی او را در کارش یاری رساند، به طوری که کاملاً با او مأنوس شد، تا این که در فرصتی به او گفت: «استاد! آیا ممکن است که خداوند غیر از این معنایی را که تو از آیات قرآن فهمیده‌ای اراده کرده باشد؟ استاد فکری کرد و سپس گفت: سؤال خود را دوباره بیان کن. شاگرد سؤالش را تکرار کرد. استاد گفت: «آری ممکن است که خداوند اراده معانی دیگری غیر از معنای ظاهری که ما می‌فهمیم، کرده باشد». سپس به شاگرد گفت: این سخن را چه کسی به تو یاد داده است؟ شاگرد پاسخ داد: به دلم افتاد، و از تو پرسیدم. استاد گفت: این کلام بسیار ارجمند و عمیقی است که بعید است از ناحیه تو باشد. شاگرد گفت: این سخن از امام حسن عسکری (ع) است، استاد گفت: «اینک حقیقت را گفتی، چنین مسایلی جز از خاندان نبوت شنیده نمی‌شود». آن گاه استاد درخواست آتش کرد، و تمام آنچه را که درباره وجود تناقض در قرآن، تألیف کرده بود سوزانید و نابود کرد. ۶. در فراز دیگری از زندگی امام حسن عسکری (ع) می‌خوانیم: یکی از مسلمانان که پدرش دو گانه پرست بود، در ضمن نامه‌ای، از امام حسن (ع) خواست تا برای پدر و مادرش دعا کند. امام حسن (ع) در پاسخ او نوشت: «رَحِمَ اللَّهُ وَالْإِدَّتِكَ، وَالتَّاءُ مُنْقَوَطَةٌ؛ ۷ خداوند مادرت را رحمت کند، آگاه باش که تاء واژه والده دو نقطه دارد». یعنی خیال نکنی که به جای تا، یاء است و برای پدرت نیز دعا کرده‌ام نه، فقط برای مادرت دعا کردم، چرا که برای دو گانه پرستان دعا نمی‌کنم.

برخورد شدید با واقفیه و غلات

واقفیه فرقه‌ای بودند که به هفت امام اعتقاد داشتند و امامت امامان بعد از امام کاظم (ع) را قبول نداشتند. غلات گروه دیگری از کزاندیشان و تندروها بودند که امامان را بیش از حد خود بالا می‌بردند، و در فکر و روش بر خلاف امامان (ع) حرکت می‌کردند. امام حسن (ع) با آنان برخورد شدید نمود، آنها را از خود طرد کرد، و شیعیان را از هر گونه گرایش و تمایل به آنها برحذر داشت، و با کمال صراحت از آنها بیزاری جست، در این رهگذر نظر شما را به دو حدیث زیر جلب می‌کنم: یکی از شیعیان که در قسمت غرب ایران [کرمانشاه و اطراف آن] می‌زیست برای امام حسن (ع) در ضمن نامه‌ای چنین نوشت: «نظر شما درباره واقفیه چیست؟ آیا آنها را از خود می‌دانید، یا از آنها بیزاری می‌جوئید؟ امام حسن (ع) در پاسخ او چنین نوشت: «آیا نسبت به عمویت (که از

واقفیه است) ترحیم می‌کنی؟ خدا او را رحمت نکند، از او بیزار می‌جوی. من در پیشگاه خدا از گروه واقفیه بیزارم. آنها را به دوستی نگیر. از بیمارانشان عیادت نکن، و در تشییع جنازه آنها شرکت منمائی، هرگز بر جنازه آنها نماز نخوان»... ۸ و در سرزنش غلات و تندروها در ضمن نامه‌ای نوشت: «من شما را افرادی افراطی می‌دانم که در پیشگاه خدا، دسته جدا کرده‌اید و در نتیجه در خسران و هلاکت افتاده‌اید. هلاکت و عذاب از آن کسی است که از اطاعت خداوند سرپیچی کند و نصیحت اولیای خدا را نپذیرد، با این که خداوند به شما فرمان داده که از خدا و رسول و اولی الامر، اطاعت کنید» ۹.

موضع گیری امام حسن (ع) در برابر طاغوت‌ها

امام حسن (ع) در مدت شش سال امامت خود؛ یعنی از سال ۲۵۴ تا ۲۶۰ ه.ق، با سه طاغوت رو به رو بود که عبارتند از: ۱ معتز عباسی؛ ۲ مهدی؛ ۳ معتمد (سیزدهمین، چهاردهمین و پانزدهمین خلیفه عباسی)، در این مدت به سبب پاسداری از اساس تشیع و ارکان اسلام، از گزند آن یاغیان خودکامه، همواره با آنها درگیر بود، از این رو، آن حضرت و یارانش همیشه در زندان‌های مختلف تحت شکنجه‌های طاقت‌سوز قرار داشتند، و در خطر و خفقان بسیار شدید بودند، به طوری که در مورد امام حسن عسکری (ع) نیز همچون جدش امام کاظم (ع) گفته می‌شد: «لَا يَزَالُ يَنْتَقِلُ مِنْ سَجْنٍ إِلَى سَجْنٍ؛ همواره از زندانی به زندان دیگر، منتقل می‌شد». معتز عباسی رسماً به مأمور جلادش سعید حاجب، چنین فرمان داد: «أَخْرِجْ أَبَا مُحَمَّدٍ إِلَى الْكُوفَةِ ثُمَّ اضْرِبْ عُنُقَهُ فِي الطَّرِيقِ؛ ابومحمد (حسن عسکری) را به سوی کوفه بیرون ببر و در مسیر راه (در جای خلوت) گردنش را بزن». ۱۰ امام حسن (ع) در عصر خلافت معتمد عباسی (۲۵۶ تا ۲۷۹ ه.ق) مدتی در زندان صالح بن وصیف بود، زمانی در زندان علی بن نارمش و زمانی دیگر در زندان نحیر به سر می‌برد، حتی در زندان جاسوسی را بر او گماشته بودند، تا گفتار و رفتار آن حضرت را گزارش دهد. ابوهاشم جعفری، یکی از یاران آن حضرت می‌گوید: با چند نفر در زندان بودم، ناگاه امام حسن (ع) را وارد زندان کردند، در این هنگام شخص بیگانه‌ای که از گروه «جمعی» بود، زندانی شده بود و ادعا می‌کرد که از علویان است، امام حسن (ع) در غیاب او، به یارانش که در زندان بودند، فرمود: «این مرد جمعی از شما نیست، از او برحذر باشید، آنچه را گفته‌اید در نامه‌ای نوشته و آن را در میان لباس‌هایش پنهان کرده است تا آن را به خلیفه برساند». یکی از حاضران لباس‌های او را جستجو کرد، همان نامه را یافت که مطالب خطرناکی در مورد زندانیان در آن نوشته شده بود. ۱۱ راز آن همه فشارها، و آن همه زندانی شدن‌ها و سرانجام مسموم شدن و شهادت امام (ع) چیزی جز این نبود که آن حضرت در حراست و حفظ اسلام از دستبرد تحریف‌ها و گزند طاغوت‌ها، تا آخرین توان خود می‌کوشید، و سرانجام جانش را در این راه فدای اسلام کرد. او برای حفظ این آرمان مقدس، همواره با شیعیان تماس داشت، و در همه جا نمایندگان حضور داشتند، و نامه‌های آن حضرت همواره به آنها می‌رسید. ارتباط شیعیان با نمایندگان مخفی او برقرار بود. از سوی دیگر مطابق روایات بسیار، همه مسلمانان می‌دانستند که حضرت قائم (عج) درهم کوبنده کاخ طاغوت‌ها، و احیاگر آیین ناب اسلام، از نسل آن حضرت است. از این رو، نسبت به او احساس خطر بیشتری می‌کردند. محدث قمی در این باره می‌نویسد: «سه نفر از خلفای عباسی تصمیم بر کشتن امام حسن (ع) گرفتند، زیرا به آنها خبر رسیده بود که حضرت مهدی (عج) از صلب او ظاهر می‌شود». ۱۲ آری امامان (ع) این چنین برای حفظ کیان دین، پافشاری نموده و رنج‌ها و مرارت‌ها را تحمل می‌کردند، ما نیز به پیروی از آنها باید در این راستا کوشا و جدی باشیم، و هرگونه بی‌تفاوتی را از خود دور سازیم.

پی‌نوشت‌ها

(۱) بقره (۲) آیه ۱۵۹. (۲) ابی منصور، احمد بن علی ابن ابی طالب طبرسی، احتجاج طبرسی، ج ۱، ص ۱۵۵. (۳) شیخ مفید، محمد بن

محمد بن نعمان، ترجمه ارشاد، ج ۲، ص ۳۴۳. ۴) علامه محمد باقر مجلسی، بحار، ج ۵۰، ص ۲۱۸. ۵) محقق اردبیلی، حدیقه الشیعه، ص ۵۹۲. ۶) شیخ عباس قمی، انوار البهیة، ص ۳۴۹. ۷) شیخ حرّ عاملی، اثبابة الهداء، ج ۳، ص ۳۱۲. ۸) علی بن عیسی اربلی، کشف الغمّة، ج ۳، ص ۳۱۲. ۹) سید محمد کاظم قزوینی، الامام الحسن العسکری من المهد الی اللّحد، ص ۸۱. ۱۰) ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۴، ص ۴۳۲. ۱۱) امین الاسلام طبرسی، اعلام الوری، ص ۳۵۴. ۱۲) محدث قمی، انوار البهیة، ص ۴۹۰.

امام یازدهم

حسن عسکری (ع)

امام عسکری (ع) همراه پدر، امام هادی (ع) ناراحتیهای بسیار تحمل کرد و بیشتر زندگانی را در پایتخت عباسیان سپری ساخت. او همه رنجها و گرفتاری‌هایی را که پدر بزرگوارش با آن روبرو بود احساس کرده بود و امامت را پس از پدر بعهده گرفت، حالی که بیست و دو ساله بود. کارها و مواضع او (ع) به عنوان مرجع فکری و روحی اصحاب، و پایگاه او ادامه راه و موضع پدر بود و مصالح عقیدتی و اجتماعی آنان را مراعات میکرد. علاوه بر آنچه گفته شد. برنامه ریزی و مقدمه چینی و آمادگی برای غیبت فرزندش حجه بن الحسن، مهدی (ع) نیز از وظایف وی بود. در عصر امام (ع)، دشواریها و گرفتاریها پیش آمد و از قدرت عباسیان کاست تا آنجا که موالی و ترکان بر حکومت دست یافتند. در آن محیط و جوی که حکومت ناتوان شده بود، این انتظار میرفت که فشار و شکنجه و آزار به امام (ع) و یارانش تخفیف یافته باشد. اما چنین نشد و بلکه موج سختگیری و فشار و آزار بالا گرفت و با دست خلیفه معتمد، به اوج خود رسید. بیم و وحشت از فعالیت امام و حرکت او تنها منحصر به خلیفه نبود بلکه در خط عمومی اجتماعی نمودار گردید که خلیفه جز یکی از آن افراد نبود. آن خط اجتماعی، همه گیر و پیوسته، در مقابل خط امام و برنامه فکری و سیاسی او بود و با طرح حاکم که درین خط اجتماعی عام و طبقه ذینفع منحرف نمودار می گردید متمایز و متناقض بود. از اینجا بود که پیوسته میان آن دو خط متناقض، کشمکش وجود داشت و کوششهای حاکم برای دور داشتن طرح و برنامه امام (ع) و رهبری او از صحنه اجتماعی و سیاسی و بازخواست از او در هر عمل فعالانه و یا هر حرکت دخالت می کرد. حتی برای کوچکترین فعالیت و تحرک یا سخن چینی بی معنی، یا خبری بی اهمیت، قدرت حاکم به دست و پا می افتاد. متوکل او را بزندان انداخت بی آنکه سبب آن کار را بگوید و تردید نیست که سبب، همانا دشمنی و حسد و قبول افترای سخن چینان بود. هم آنسان که بین پدران بزرگوار امام (ع) با متوکل جریان داشت و آنان پیوسته گرفتار در بدری و حبس و قتل و انواع آزارها و شکنجه‌ها می بودند. چنین روایت کرده‌اند که حضرتش (ع) به دست معتمد مسموم گردید و به شهادت رسید (۱). ازین رو بود که توقع تحفیف و فشار، و فرو نشستن موج وحشت به مرور ایام نمیرفت، بلکه به حکایت تاریخ بر آن شدتها و رنجها می افزود. این کینه روز افزون در جنگ با امام (ع) سبب اصلی و موجب فهم واقعه «غیبت» گردید و انشاء الله بزودی آن را توضیح خواهیم داد.

روش امام در رویارویی با حوادث

موضع نخستین

مواضع امام (ع) و برنامه‌هایش را در برابر حوادث می توان چنین تقسیم کرد: موضع او در برابر حکومت و حکمرانان است. سیاست عباسیان رویاروی پیشوایان (ع) از عهد حضرت امام رضا (ع) روشن و آشکار بود و درین نکته خلاصه می گردید که عباسیان، کوشش شدیدی داشتند تا امام و اهل بیت را در دستگاه حکومت وارد کنند و او را در آن محیط منحل نمایند و پیوسته مراقب باشند و امام را زیر نظر بدارند تا وی را از پایگاههای خود و از یاران و پیروانش دور سازند. این سیاست مزورانه درباره حضرت امام حسن

عسگری (ع) اجرا شد و حکومت توانست از آن، امتیازات فراوان بدست آورد. حضرت امام عسگری (ع) نیز مانند پدر ناچار شد در سامره اقامت کند و مجبور بود به دربار برود و هر دوشنبه و پنجشنبه در بارگاه خلیفه حضور یابد. (۲) اما موضع و برخورد او در مقابل حکمرانان مانند موضع پدر بزرگوارش (ع) در ارتباط با حکومت، محتاطانه بود بی آنکه توجهی را جلب کند یا در دستگاه حکومت وارد شود، بلکه رابطه او به پیروی از خط پدرانش در برابر قدرت و دولت عباسی، رابطه‌ای بود ظاهری و به شکل روابط روز. موضع منفی امام (ع) در برابر حکومت، احترام و منزلتی رفیع برای وی فراهم آورد، این مسئله را از علاقه وزیران زمانش به او مشاهده می‌کنیم و می‌بینیم که امام چگونه شخصیت و جلال خود را حتی بر کسی که از حیث کینه به اهل بیت و از نظر انحراف، شدیدترین مردم بود، یعنی «عبد الله بن یحیی بن خاقان»، تحمیل کرد. عبد الله می‌گفت: هیچ مردی از علویان مانند حسن بن علی بن محمد بن علی الرضا (ع) در سامرا از حیث آرامش و سکون و عفاف و پاکی و شرف و بزرگی نزد خاندانش و نزد همه بنی هاشم که او را بر همه سالخورده‌گان قوم خود برتری و سیادت دادند، ندیدم و نشناختم (۳). از گفتار وزیر مزبور، اندازه احترام و تقدیس او در مورد امام (ع) ملاحظه می‌گردد. امام یکبار به دیدار او رفت و در جلسه‌ای کوتاه با او روبرو گردید و خواست به آنان بفهماند که ایستادن او در کنار وزیر و همراه شدنش با او به جهت انتقاد از ستمگری و انحراف و فساد است که دستگاه دولت را در بر گرفته است. به این منظور است که هر کجا حق و حقیقتی وجود داشته باشد امام آنرا تایید می‌کند. زیرا نزد او مساله امت و مکتب بالاتر و برتر از دشمنی و عداوت‌های شخصی و اختلافات است. شاید هم می‌خواست آنان را به اشتباه در اندازد تا نپندارند که او بر ضد سیاست آنان است و آنان را محکوم می‌کند. شاید هم علت این بود که حاکم را وادار سازد تا از فشار و تعقیبی که یاران امام از طرف حکومت دچار آن بودند بکاهد. امام (ع) می‌خواست در ملاء عام یا در محل عمومی با وزیر ملاقات کند! وقتی وزیر در جای خود نشسته بود حاجب اطلاع داد که «ابو محمد بن الرضا» در آستان در اطاق است. این خبر، توجه و احترام وزیر را جلب کرد. احمد فرزند او گفت: «از چیزی که از آنان شنیدم تعجب کردم و از گستاخی شان به شگفت دچار شدم که چطور جرئت کرده‌اند در محضر پدرم آیند که جز خلیفه یا ولیعهد، دیگری در آن محضر راه نداشت. او می‌افزاید: «مردی خوش قامت و زیباروی، با اندامی متناسب، جوان، با جلال و هیبت دلنشین وارد شد. پدرم به او نظر کرد. برخاست و چند گام به سوی او رفت. او را در آغوش کشید و روی او را بوسید و بر سینه‌اش بوسه داد و او را بر بالای مجلس در محل نماز خود نشاند و در کنار او نشست و روی به او آغاز سخن کرد و مدح او گفت». «احمد بن عبید الله» همچنان در کار و رفتار پدر با امام شگفتزده باقی ماند. از پدر خصت خواست که از او پرسشی کند و گفت: «ای پدر مردی که صبح با جلال و عزت و احترام با او برخورد کردی کیست؟» گفت: ای فرزند، امام رافضیان «حسن بن علی» است. آنگاه خاموش گردید. من نیز خاموش شدم. گفت: «ای فرزند اگر امامت از دست خلفای ما بنی عباس بدر رود، هیچکس از بنی هاشم جر او به جهت فضل و عفاف و زهد و عبادت و اخلاق نیکو، شایسته خلافت نیست» (۴) این مطلب بر این دلالت دارد که برای امام، از حیث محبت و عظمت و ادراک عدالت و شایستگی برای در دست گرفتن حکومت چه عقیده‌ای وجود داشت. امام عسگری (ع) درباره بعضی از حوادث سکوت اختیار می‌کرد بی آنکه بطور مثبت یا منفی، در مورد آن نظری ابراز فرماید، همانگونه که با رهبر شورش «زنگ» که مدعی بود به امام علی (ع) منسوب است، رفتار کرد. شورش او برخاسته از برنامه و خط مشی اهل بیت نبود. کشتار مردمی بسیار و مصادره اموال و آتش زدن شهرها و به اسارت بردن زنان، هیچیک از آن کارها، حساب یا انگیزه دینی نداشت. موضع امام (ع) درباره رفتار شورشیان به علت کارهای خلاف احکام اسلامی که مرتکب شده بودند قطعاً موضع مخالف و محکوم کننده بود. امام، سکوت را ترجیح داد، از روش آنان عیبجویی نکرد به تفصیل آنهم توجه نفرمود. اگر چنین کرده بود این کار تایید ضمنی دولت به شمار می‌رفت. چرا که شورش «زنگ»، با توجه به نقطه ضعفهای فراوان و منفی آن، در نهایت، برای ضعیف کردن حکومت عباسیان و در هم شکستن قدرت و نفوذشان با هدفهای امام (ع) تطبیق می‌کرد و آن امری بود که شایستگی داشت که امام (ع) برای مصالح نهضت و عالیت خود از آن استفاده

کند. چه، هر چند بین معارضان اختلاف باشد اما بالنتیجه همگی در مخالفت با دشمن واحد، اشتراک منافع دارند. چنین بود وضع حاکم. امام (ع) از نتایج جنبش «زننگ» استفاده می‌برد، زیرا دولت، ناتوان می‌گشت و نمی‌توانست در دو جبهه بجنگد و یا نیازهای سنگین خود را در دو جبهه تامین کند. شاید آن شورش سبب می‌شد که تا حدی از فشار بر جبهه امام بکاهد، هر چند دولت می‌دید که فعالیت امام (ع) خطرناکتر از خطر شورش «زننگ» است و اثر آن در دراز مدت بیشتر از جنبش «زننگ» است که بزودی از میان می‌رفت.

موضع دوم

موضع امام (ع) از نظر حرکت و جنبش علمی و آموزش عقیدتی مواضع علمی او (ع) در پاسخهای قاطع و استوار در مورد شبهه‌ها و افکار کفرآمیز و بیان کردن حق، با روش مناظره و گفتگوهای موضوعی و مناقشه‌ها و بحثهای علمی، و همزمان با آن فعالیتها، کوششهای دیگر از قبیل صادر کردن بیانیه‌های علمی و تالیف کتاب و ماندهای آن را بر عهده داشت. با این مجاهدتها، از طرفی امت مؤمن را به شخصیت مکتبی و فکری خود مجهز می‌کرد، و از طرف دیگر پایداری و ایستادگی‌شان را در برابر جریانهای فکری که علیه مکتب، خطری را تشکیل می‌داد، تضمین می‌فرمود، و آنرا در نطفه خفه می‌نمود. امام (ع) با دانش گسترده‌ای که درباره محیط داشت توانا بود که آغاز آن مسایل را احساس کند و اهمیت و اثر آن را بسنجد سپس برای از بین بردن آن، برنامه ریزی نماید. از اینرو، موضع امام عسکری (ع) هنگام اقامت در مدینه با اهمیت دادن او به تهیه برنامه شکل پیدا کرد. کندی (ابو یوسف یعقوب بن اسحاق) فیلسوف عراقی در زمان امام (ع)، پیرامون مناقضات قرآن، کتابی تدوین کرد. امام بوسیله بعضی از منسوبان به حوزه علمی او، با او تماس گرفت و کوشش او را با شکست روبرو کرد و کندی را قانع فرمود که در اشتباه بوده است. (۵) کندی توبه کرد و اوراق خود را سوزانید (۶) برای ابو هاشم جعفری ایراد فرمود و (۷) بیاناتی ارزشمند در باب تفسیر قرآن دارد. (۸)

موضع سوم

موضع امام (ع) در این زمینه، نظارت بر پایگاههای مردمی خود و پشتیبانی از آن پایگاهها و بالا بردن درجه آگاهی آنها و مجهز کردن آن با همه اسلوبها و روشهای پایداری و بالا بردن به سطح پیشتازان متعهد بود. امام (ع)، غالباً آنان را هشدار می‌داد تا در دام عباسیان نیفتند و در مصائب روزگار از نظر اقتصادی و اجتماعی به علت بدبختیها و رفتار بی‌رحمانه حکام که با آن روبرو می‌شدند، به آنان کمک می‌رسانید. امام (ع) برای «محمد بن علی سمري» از یاران خاص خود و نائب چهارم فرزندش (ع) «حجّه المهدی» (ع) در غیبت صغری، برای پرهیز از فتنه نوشت: «فتنه‌ای است که شما را گمراه می‌کند ... پس آماده و هشیار باشید. (۹)» به یاران خود فرمان می‌داد که خاموشی اختیار کنند و از فعالیت خود داری نمایند تا کارها در مجرای خود افتد و حوادث روبراه شود. امام (ع) حتی وقتی یارانش در بند و زندان بودند، آنان را از شکوه و تظلم باز می‌داشت. یک بار گروهی از اصحاب او را به زندان انداختند و آنان را زیر نظر «صالح بن وصیف» قرار دادند. یاران امام عبارت بودند از: ابو هاشم جعفری، داود بن قاسم، حسن بن محمد عقیقی، محمد بن ابراهیم العمری و دیگران. امام (ع) آنان را آگاه کرد که از کسی که در زندان مدعی است که علوی می‌باشد بر حذر باشند که او از آنان نیست. و در جامه او نوشته‌ای وجود دارد که برای سلطان نوشته است تا به او گزارش کند که از او چه می‌گویند پس یکی از آن گروه، جامه او را بازرسی کرد و هم آن سان که امام فرموده بود، نوشته را یافت. (۱۰) دیگر از مواضع امام، برخورد او با یارانش بود که آنان را در اوقات مورد لزوم با ارسال پول مورد نیاز یاری می‌داد. برای امام، از مناطق گوناگون اسلامی که پایگاههای توده‌ای او آنجا بود، بوسیله نمایندگان او که در آن مناطق پراکنده بودند اموال بسیار می‌بردند. و

امام (ع) با دقت بسیار و با روشهای گوناگون می‌کوشید تا آن امر را کاملاً از چشم دولتیان پوشاند و به نحوی پنهانی عمل کند. می‌توان دید که امام، که تحت نظر و در زیر فشار بود، چگونه پولها را تحویل می‌گرفت و بطوری که صلاح می‌دانست به مصرف می‌رسانید بی آنکه دولت از آن فعالیتها چیزی درک کند. بلکه ناتوان و دست بسته در مقابل امام به سر می‌برد، و با وجود کوشش بسیار، از کشف مساله ناتوان بود و اگر گاهی برخی از اموال را دولت کشف می‌کرد به این علت بود که بعضی از اطرافیان امام (ع) در اتخاذ روش صحیح سهل انگاری می‌کردند. (۱۱) دولت عباسی در برابر یاران امام (ع) و در پایگاههایی که پشتیبان او بودند، قاطعانه و بیرحمانه ایستادگی می‌کرد و برای از میان برداشتن خط مشی و برنامه امام و پراکندن و اداره کردن یاران او کوششهای فراوان به عمل آورد و با مال بی‌حساب بسیار و عیش بی‌دغدغه اشرافی دست به خریداری وجدانها زد. موضع امام در مقابل آن کوششها، پندگویی بود که به یاران دل‌داری میداد و می‌فرمود: «تهیدست و با ما بودن، بهتر که توانگر بودن و با غیر ما بودن. کشته شدن با ما، بهتر که زنده بودن با دشمن ما. ما برای هر کس که به ما پناه آورد، پناهگاهیم و برای آن کس که بخواهد به وسیله ما ببیند، نوریم، و آن کس را که به ما پناه آورد، عصمتیم و هر کس که ما را دوست بدارد، بحقیقت در بزرگی و مقام با ما است و هر کس که از ما منحرف گردد، جای او در آتش است».

موضع چهارم

موضع امام (ع) در آماده کردن مساله غیبت امام عسکری (ع) که بوضوح می‌دید که اراده الهی برای ایجاد دولت «الله» بر روی زمین، و در بر گرفتن همه جهان انسانیت و گرفتن دست مستضعفان در زمین- تا خوف آنان به امنیت خاطر تبدیل گردد، و خدای را عبادت کنند، و هیچ چیز را شریک او نگیرند... بر این تعلق گرفته است که فرزندش غیبت کند. او می‌دانست که هموار کردن راه غیبت فرزندش بر عهده اوست و این کار ازین روست که بشر به ادراک و معرفت حسی عادت کرده است و برای این انسان که فقط چنین می‌اندیشد، دشوار است که به تفکر وسیع دست زند. محیط امام (ع) که محیطی فاسد و منحرف بود و سطح روحی آن پائین آمده بود، نمی‌توانست تا ژرفای این ایمان، بالائی گیرد و به بلندای این تفکر دست یابد. بخصوص که غیبت امام رویدادی بود که در تاریخ امت، ماندنی نداشت. سخنان معجزه آسای پیشین و نصوص فراوان و پیاپی، به آمدن مهدی (ع) بشارت می‌داد و درین مورد روایات متواتر و صحیح از حضرت نبی اکرم (ص) موجود است و مؤلفان صحاح که معاصران آن زمان بوده‌اند یا پیش از آن زمان می‌زیسته‌اند، این سخنان را روایت کرده‌اند. بخاری و مسلم و احمد بن حنبل... از آن جمله‌اند. اینک می‌گوئیم اگر چه همه این نصوص و تبلیغات بطور کلی اثری بزرگ و عمیق در رسوخ فکر «انتظار مهدی (ع)» در نفوس مسلمانان داشت و ایمان آنان به این معنی، با عمق ایمان فرد و وسعت تفکر و اعتقاد مذهبی او در اسلام متناسب بود، اما آن نصوص، بیش ازین نبود که از یک طرف به امام کمک کند تا مردم را به ایمان بر غیبت قانع سازد و از طرف دیگر برای مردم ثابت کند که غیبت در مورد فرزندش مهدی (ع) صورت می‌گیرد. دشوارترین کاری که امام عسکری (ع) بعنوان پدر مهدی (ع) متحمل آن بود و مسئولیت آنرا بر عهده داشت، این بود که مردم را قانع سازد که زمان غیبت فرا رسیده است و تنفیذ آن امر در شخص فرزندش امام مهدی (ع) صورت گرفته است. این معنی بالنسبه به فردی عادی، امری دشوار بود، چه، امکان داشت آن فرد، ناگهان ایمانش متزلزل گردد. درباره غیبت، در منطق ایمان فرد عادی به شکل مؤجل تفاوت زیادی وجود دارد. فرد نمی‌تواند اثر آن را در زندگانی و بین ایمان به غیبت و اعتقاد به تنفیذ آن در زمان معاصر، حس کند. بررسی و ملاحظه آن معنی در فرضیه توضیحی زیر وجود دارد. اگر شخصی که در صدق گفتارش تردید نداریم به ما خبر دهد که به زودی رستاخیز بر پا می‌شود، یا به زودی اجل ما فرا می‌رسد، چنین خبری به ایمان مابه او صدمه می‌زند و در آن خدشه وارد می‌کند. زیرا ایمان به قبول وقوع چنین امری به نیروی مضاعف ایمان و اراده نیاز دارد و باید همه قدرت ایمانی و روحی خود را بسیج کنیم تا بدینوسیله به این امر غیبی مؤمن شویم. این حقیقت روانی و مشکلات

آن، امام را به این راه کشانید که همه کوشش خود را بذل فرماید تا صدمه کمتری به افکار مردم وارد شود و اذهان مردم را بدون رد و انکار، برای استقبال از آن آماده سازد و یاران و پایگاههای خود را به ملزم بودن به آن دعوت کند. بخصوص نسلی آگاه پروراند که هسته اصلی برای تربیت نسلهائی که با فعالیت خود تاریخ دو غیبت صغری و کبری را پایه گذاری کردند، تشکیل دهند. باید آن شرایط و اوضاع دشواری را که امام و اصحابش از طرف دولت تحمل کردند و ضرورت عمل و تبلیغ اندیشه انقلابی مهدی (ع) را که در منطق حکام برای هستی شان و بیرون رفتن از محیط قدرتشان و تمرد و مخالفت با دولتشان امری خطرناک بود، بر این بیفزائیم. از اینجا با کمال وضوح، دقت برنامه ریزی را که بر عهده امام (ع) نهاده شده بود و دشواری موضع او را که دعوت و تبلیغ برای فرزندش مهدی (ع) بود، احساس می کنیم. امام (ع) راه غیبت فرزندش مهدی (ع) را هموار می سازد فعالیت امام عسکری (ع) و برنامه ریزی او در تحقق بخشیدن هدف مزبور به دو کار مقدماتی نیاز داشت: ۱- مخفی کردن مهدی (ع) از چشم مردم و نشان دادن وی (ع) فقط به بعضی از خواص. ۲- آنکه به هر ترتیب، فکر غیبت را در اذهان و افکار رسوخ دهد و به مردم بفهماند که این مسئولیت اسلامی را باید تحمل کنند و مردم را به این اندیشه و متفرعات آن عادت دهند. درین باب مشاهده می کنیم که اعلامیه‌ها و بیانیه‌های امام عسکری (ع) در واقع بدنبال همان احادیث و نصوصی بود که از ناحیه پیامبر اکرم و ائمه پس از ایشان متوالیا درین معنی صادر شده بود. بیانیه‌های امام عسکری سه شکل داشت: الف- اعلامیه‌ها یا بیانیه‌های کلی و عمومی درباره صفات مهدی (ع) پس از ظهور و قیامش در دولت جهانی که تشکیل می دهد. چنانکه در پاسخ به پرسش یکی از یاران خود راجع به قیام مهدی (ع) چنین فرمود: «وقتی قیام کند، در میان مردم با علم خود داوری خواهد کرد مانند داوری داود که از بینه و دلیل پریشی نمی کرد» (۱۲). ب- توجیه نقد سیاسی در مورد اوضاع موجود، و مقرون کردن آن به اندیشه وجود مهدی (ع) و ضرورت ایجاد دگرگونیها از سوی او. و ازین قبیل است: «وقتی قائم خروج کند به ویران کردن منابر و جایگاههای خصوصی در مساجد فرمان خواهد داد. این جایگاهها به منظور امنیت و محافظت خلیفه از تعدی، و برای افزودن هیبت او در دل دیگران بنا شده است (۱۳)». ج- اعلامیه‌های کلی برای پایگاهها و اصحابش که در آن، ابعاد اندیشه غیبت برای آنان و ضرورت آمادگی و عمل به آن از ناحیه روانی و اجتماعی توضیح داده شده بود، تا غیبت امام (ع) و جدائی او را از آنان بپذیرند. از جمله، امام (ع) به این بابویه نامه‌ای نوشت و در آن فرمود: «بر تو باد بردباری و انتظار گشایش. پیامبر فرمود: برتر عمل امت من انتظار کشیدن گشایش است و شیعه ما پیوسته در اندوه است تا فرزندم ظهور کند. پیامبر اکرم مژده داده است که او زمین را از قسط و عدل پر می سازد، آن سان که از جور و ستم آکنده شده است. ای شیخ من، شکبیا باش. ای ابو الحسن علی، همه شیعیان مرا به شکبائی فرمان ده که زمین از آن خدا است و آن را بهر کس از بندگانش که بخواهد به ارث و می گذارد و پایان فرخنده، مر پرهیز کاران راست (۱۴). ۳- امام عسکری (ع) موضعی دیگر نیز برگزید که وقتی فرزندش از چشم مردم دور شود، وضع را برای قبول غیبت آماده کرده باشد. در آنوقت فقط به خواص اصحاب نمودار می گردید و وظیفه تبلیغ تعلیمات و فرمانهای خود را بواسطه چند تن از خاصان خود اجرا می کرد و این امر را با مکاتبه و تویق عمل می فرمود و به این ترتیب، برای آنچه که فرزندش، مهدی (ع) در غیبت صغرای خود بایستی، عمل می کرد، ایجاد آمادگی می نمود حال آنکه بایستی از مردم پنهان می ماند و بوسیله تعلیمات خود با آنان رابطه برقرار می کرد. اگر این مساله بدون مقدمه و آمادگی قبلی برقرار می ماند، برای مردم امری شگفت آور و حیرت بخش و غافلگیر کننده بود. از اینجا بود که امام عسکری (ع) این اسلوب را عمل کرد و آن، برنامه‌ای ویژه برای آماده کردن ذهنیات امت و آگاه شدنشان بود تا آن روش را بپذیرند و بدون حیرت و شگفتی نمودن و همراه داشتن عواقب ناخوشایند و نا محمود، آن را حفظ کنند. این روش، بگونه‌ای بسیط و ساده در دوره امام هادی (ع) آغاز شد که او (ع) بواسطه جور و ظلم حکام، از انتظار پنهان شد و از راه توقعیات و نامه‌ها برای پیروان خود پیام می فرستاد و با آنان تماس می گرفت تا شیعیان، به تدریج به این معنی عادت کنند و این روش با فهم و درک مردم بیشتر سازش داشت (۱۵). دوستان و طرفداران او عادت کردند که بوسیله مکاتبه و مراسله با او تماس گیرند و از او (ع) پرسش کنند (۱۶). همچنین نظام و

روش و کالتی و وساطتی که امام عسکری (ع) با پایگاههای مردمی خود برگزید، روشی دیگر از روشهایی بود که برای آن، مساله غیبت آماده شده بود. شیعیان وقتی اموالی را از حقوق شرعی که بر آنان واجب بود، برای امام (ع) می بردند ابتدا به «عثمان بن سعید عمری السمان» وارد می شدند و او برای سرپوش گذاشتن بر فعالیتهای امام (ع) و برای مصلحت او، تجارت روغن می کرد. پولهائی را که تحویل می گرفت در خیکهای روغن می گذاشت و دور از چشم حکام، برای امام (ع) می فرستاد. زیرا اگر بر قضیه واقف میشدند همه آنها مصادره می کردند (۱۷). در بحث آینده خواهیم دید که نظام «پنهان شدن و بوسیله نواب، مطالب خود را ابلاغ کردن در غیبت صغرای امام (ع) معمول بود و اجرامی شد زان پس که مردم به مسلک امامین عسکریین علیهما السلام به آن خوگر شدند، خاصه در زمان امام حسن عسکری (ع) به آن خو گرفتند، روشی بود که در غیبت صغرای امام معمول گردید و انشاء الله در مبحث آینده آنها توضیح خواهیم داد.

پی نوشتها

۱- الموسوعه ص ۹۴. ۲- المناقب ج ۳ ص ۵۳۳. ۳- ارشاد ص ۳۱۸ و اعلام الوری ص ۳۵۷. ۴- ارشاد ص ۳۱۸. ۵- دور الاثمه از صدر. ۶- مناقب- ج ۳ ص ۵۲۶. ۷- مدرک سابق. ۸- احتجاج- ج ۲ ص ۲۵۰. ۹- کشف الغمه ج ۳ ص ۴۰۷. ۱۰- مدرک سابق و نیز اعلام الوری ص ۳۵۴. ۱۱- به تاریخ غیبت نوشته صدر ص ۲۰۶ مراجعه شود. ۱۲- ارشاد ص ۳۲۳. ۱۳- مناقب ج ۳ ص ۵۳۶. ۱۴- مدرک سابق ص ۵۲۷. ۱۵- اثبات الوصیه ص ۲۶۲. ۱۶- ارشاد ص ۳۲۳ و کشف الغمه ج ۳ ص ۲۰۷. ۱۷- غیبت. از شیخ طوسی ص ۲۱۵-۲۱۹.

سیری در سیره فردی و اجتماعی امام حسن عسکری (ع)

مقدمه

عبدالکریم تبریزی امام حسن عسکری علیه السلام در روز جمعه هشتم ربیع الثانی سال ۲۳۲ هجری قمری در مدینه منوره چشم به جهان گشود. پدر بزرگوار آن حضرت امام هادی علیه السلام و مادر مکرمه اش بانوی عارفه ایست که به نامهای «سلیل»، «حدیثه» و «سوسن» خوانده می شود. ۱. مدت امامت امام حسن عسکری علیه السلام شش سال بود که از سال ۲۵۴ هجری قمری شروع و در سال ۲۶۰ با شهادت آن حضرت پایان یافت. امام حسن عسکری علیه السلام در طول مدت زندگانی و به ویژه در دوران امامت خویش به واسطه مبارزه با طاغوت های زمان در تبعید و زندان و تحت نظر به سر می برد و سرانجام در هشتم ربیع الثانی سال ۲۶۰ و در ۲۸ سالگی در شهر سامراء و توسط احمد معتمد، پانزدهمین خلیفه عباسی به طرز مرموزی مسموم و به شهادت رسید. ۲. زندگی آن حضرت در دوران شش تن از خلفای ستمگر عباسی سپری شد که به ترتیب جعفر متوکل، محمد منتصر، ابوالعباس احمد مستعین، ابو عبدالله معتز، محمد مهتدی و احمد معتمد می باشد. از آنجایی که امام عسکری علیه السلام را در محله عسکر که محل سکونت سپاهیان ترک عباسی بود جای داده بودند به آن حضرت عسکری می گویند. حضرت حجه بن الحسن امام زمان علیه السلام یگانه فرزند و جانشین امام حسن عسکری علیه السلام است که بعد از آن حضرت سکاندار کشتی ولایت و امامت گردید و امروزه آفتاب وجودش در پشت پرده غیب قرار گرفته است و به اراده خداوند متعال ظهور نموده و جهان را با نور وجودش پر از عدل و داد خواهد ساخت. در مورد امامت امام عسکری علیه السلام روایات متعددی از ائمه معصومین علیهم السلام نقل شده است که یکی از آن روایات چنین است: یحیی بن یسار قنبری می گوید: امام هادی علیه السلام چهار ماه قبل از شهادت خویش به فرزندش امام حسن عسکری علیه السلام وصیت کرد و به امامت و خلافت او اشاره نمود و در آن حال مرا به همراه عده ای از دوستان و شیعیان بر

آن گواه گرفت. ۳. در این نوشتار فزازهایی از ویژگی‌های برجسته فردی و اجتماعی آن حضرت را می‌خوانیم:

۱ عبادت

امام عسکری علیه السلام همانند پدران گرامی خود در توجه به عبادت خدا نمونه بود. آن حضرت به هنگام نماز از هر کاری دست می‌کشید و چیزی را بر نماز مقدم نمی‌داشت. ابوهاشم جعفری در این مورد می‌گوید: روزی به محضر امام یازدهم مشرف شدم، امام مشغول نوشتن چیزی بود، وقت نماز رسید، امام نوشته را کنار گذاشته و به نماز ایستاد... ۴. عبادت امام عسکری آن چنان قلب‌ها را مجذوب خود می‌نمود که دیگران را به یاد خدا می‌انداخت و حتی افراد گمراه و منحرف را به راه صحیح هدایت نموده و اهل عبادت و تهجد می‌نمود و بدترین افراد در اثر جذبۀ ملکوتی آن بزرگوار به بهترین انسان‌ها تبدیل می‌شدند. روزی برخی از عباسیان از صالح بن وصیف (رئیس فرماندهان نظامی مهتدی عباسی) خواستند که بر امام عسکری علیه السلام سختگیری نماید. او گفت: دو نفر از بدترین و سختگیرترین زندانبانان خود را بر ابو محمد ابن الرضا (امام عسکری علیه السلام) گماشته‌ام، اما آن دو در اثر معاشرت با او منقلب شده و در عبادت و مناجات به مراحل عالی قدم گذاشته‌اند. سپس آندو زندانبان را فراخوانده و در حضور عباسیان از حالات امام عسکری علیه السلام سؤال کرد و آنان گفتند: ما چه بگوییم در مورد کسی که روزها روزه می‌گیرد و همه شب به عبادت می‌ایستد و به غیر ذکر و سخن خدا هیچ سخن دیگری بر زبان نمی‌آورد و هنگامی که به ما نظاره می‌کند، بر بدن ما لرزه افتاده و کنترل خود را از دست می‌دهیم! وقتی عباسی‌ها چنین دیدند منقلب شده و برگشتند. ۵.

۲ سخاوت

از آنجا که امامان معصوم علیهم السلام برترین نمونه و اسوه کامل صفات عالیه انسانی بودند، رفتار آنان در همه ابعاد می‌تواند برای پیروانشان درس آموز باشد. و یکی از آن صفات زیبا، سخاوت است. ما در مورد سخاوت امام عسکری علیه السلام فقط به نقل یک روایت بسنده می‌کنیم: محمد بن علی می‌گوید: زمانی بر اثر تهیدستی کار زندگی بر ما سخت شد. پدرم گفت: بیا با هم به نزد ابو محمد (امام عسکری علیه السلام) برویم. می‌گویند او مردی بخشنده است و به جود و سخاوت شهرت دارد. گفتم: او را می‌شناسی؟ گفت: نه، او را هرگز ندیده‌ام. با هم به راه افتادیم. در بین راه پدرم گفت: چقدر خوب است که آن بزرگوار دستور دهد به ما ۵۰۰ درهم پردازند! تا با آن نیازهایمان را برطرف کنیم. دویست درهم برای لباس، دویست درهم برای پرداخت بدهی و صد درهم برای مخارج دیگر! من پیش خود گفتم: کاش برای من هم سیصد درهم دستور دهد که با صد درهم آن یک مرکب بخرم و صد درهم برای مخارج و صد درهم برای پوشاک باشد تا به کوهستان (در اطراف همدان و قزوین) بروم. هنگامی که به سرای امام رسیدیم، غلام آن حضرت بیرون آمده و گفت: علی بن ابراهیم و پسرش محمد وارد شوند. چون وارد شده و سلام کردیم، امام به پدرم فرمود: «یا عَلِيُّ! مَا خَلَّفَكَ عَنَّا إِلَى هَذَا الْوَقْتِ؟» ای علی! چرا تا کنون نزد ما نیامده‌ای؟» پدرم گفت: ای آقای من! خجالت می‌کشیدم با این وضع نزد شما بیایم. وقتی از نزد آن حضرت بیرون آمدیم، غلام آمده و کیسه پولی را به پدرم داد و گفت: این پانصد درهم است، دویست درهم برای پوشاک، دویست درهم برای بدهی و صد درهم برای مخارج دیگر. آنگاه کیسه‌ای دیگر درآورده و به من داد و گفت: این سیصد درهم است، صد درهم برای خرید مرکب و صد درهم برای پوشاک و صد درهم دیگر برای سایر هزینه‌ها، اما به کوهستان نرو بلکه به سورا برو... ۶

۳ زهد و ساده‌زیستی

کامل بن ابراهیم مدنی در مورد زهد و ساده‌زیستی امام عسکری علیه السلام می‌گوید: جهت پرسیدن سؤالاتی به محضر آن

حضرت شرفیاب شدیم. هنگامی که به حضورش رسیدیم، دیدم آن گرامی لباسی سفید و نرم به تن دارد. پیش خود گفتم: ولی خدا و حجت الهی خودش لباس نرم و لطیف می‌پوشد و ما را به مواسات و همدردی با برادران دینی فرمان می‌دهد و از پوشیدن چنین لباسی باز می‌دارد. امام در این لحظه تبسم نمود و سپس آستینش را بالا زد و من متوجه شدم که آن حضرت پوشاکی سیاه و زبر بر تن نموده است. آن گاه فرمود: «یا کامِل! هذا لله و هذا لكم؛ این لباس زبر برای خداست و این لباس نرم که روی آن پوشیده‌ام برای شماست!»^۷

۴ جذب عواطف و صید دل‌های مشتاق

فضائل و کمالات معنوی آن حضرت موجب شده بود که دوست و دشمن شیفته آن حضرت شده و از صمیم قلب به آن حضرت ارادت بورزند و وجود گرامی امام را خواسته یا ناخواسته محترم شمارند. به دو نمونه در اینجا اشاره می‌کنیم: ۱ احمد بن عبیدالله بن خاقان قمی نماینده خلیفه عصر و متصدی خراج شهر قم بود. او با اینکه یکی از دشمنان سرسخت و از آزار دهندگان اهل بیت علیهم السلام بود، در مورد ویژگی‌های اخلاقی امام حسن عسکری علیه السلام می‌گوید: من در شهر سامراء هیچ کس از علویان را از لحاظ رفتار و وقار و پاکدامنی و نجابت و بزرگواری برتر از ابومحمد ابن الرضا (امام عسکری علیه السلام) نه دیدم و نه شناختم. او در میان خاندان خویش و قبیله بنی هاشم و سرلشکران و وزیران و سایر مردم و حتی در میان سالخوردگان و اشراف محترم‌تر و عزیزتر از همه بود، این حقیقت را من با چشم خود مشاهده کردم. روزی در کنار پدرم که یکی از افراد سرشناس دستگاه خلافت بود ایستاده بودم و در آن روز پدرم جلسه عمومی داشت و همه افراد را به حضور می‌پذیرفت. ناگهان نگهبانان خبر آوردند که ابو محمد، ابن الرضا دم در ایستاده است. پدرم با صدای بلند گفت: اجازه دهید وارد شود. من از این گفت و گو شگفت زده شدم، زیرا تا آن لحظه ندیده بودم که در حضور پدرم جز خلیفه و ولیعهد وی، کس دیگری را با کنیه به او معرفی نمایند. سپس تازه جوانی گندمگون، خوش قامت، زیباروی و با اندامی موزون، با جلال و وقار ویژه وارد اتاق شد. پدرم با دیدن وی از جای برخاست و چند قدم به استقبالش رفت، با آنکه تا آن لحظه ندیده بودم که چنین رفتاری را با یک نفر هاشمی و یا یکی از فرماندهان لشکری نشان داده باشد. چون نزدیکش رسید، دست بر گردن او انداخته و از صورت و سینه‌اش بوسیده و دستش را گرفت و در روی تخت خود نشاند و خودش نیز پهلوی او نشست و با او به گفت و گوی صمیمانه پرداخت. پدرم در ضمن صحبت به او «فدایت شوم» می‌گفت. از برخورد احترام‌آمیز پدرم با این جوان ناشناس هر لحظه بر حیرتم افزوده می‌شد. هنگام خداحافظی پدرم با احترام فوق العاده او را بدرقه کرده و او رفت. احمد بن خاقان در ادامه می‌افزاید: بعد از رفتن او، من به غلامان پدرم گفتم: این چه کسی بود که او را در حضور پدرم با کنیه یاد کردید و پدرم با او این چنین رفتاری محترمانه داشت؟! گفتند: او یکی از علویان است که به او حسن بن علی می‌گویند و به ابن الرضا معروف است. شگفتی من بیشتر شد. هنگام شب وقتی پدرم تنها شد، به او گفتم: پدر! این جوان که صبح او را دیدم چه کسی بود که نسبت به او چنین احترام نمودی و در گفت و گوی با او «فدایت شوم» می‌گفتی؟! و خودت و پدر و مادرت را فدایش می‌ساختی؟ گفت: «پسر! او امام رافضیان است، او حسن بن علی است که به ابن الرضا معروف است.» آنگاه پدرم بعد از اندکی سکوت در ادامه سخنانش چنین گفت: پسر جان! اگر حکومت از دست خلفاء بنی عباس بیرون رود، هیچ کس از بنی هاشم جز او سزاوار آن نیست و این به جهت فضیلت، پاکدامنی، زهد و پرهیزگاری و اخلاق شریف و شایستگی ذاتی اوست. اگر پدر او را دیده بودی، مردی بزرگوار، نجیب و شخصیت با فضیلتی را دیده بودی.» با شنیدن این سخنان اندیشه و نگرانی دو چندان شد و خشمم نسبت به پدرم افزون گشت. به نظرم سخنان پدرم اغراق‌آمیز می‌آمد و بعد از آن دلم می‌خواست در مورد حسن بن علی پرس و جو کنم و پیرامون شخصیت وی کاوش و بررسی نمایم. از هیچ یک از بنی هاشم و سران سپاه و نویسندگان و قاضیان و فقیهان و دیگر افراد، درباره حسن بن علی سؤالی نکردم مگر آنکه او را نزد آنان در نهایت بزرگی و

ارجمندی یافتیم. مقام بلند و سخنان نیک و تقدم بر فامیل و سایر بزرگان، از جمله ویژگی‌هایی بود که من از زبان آنان در ستایش حسن بن علی شنیدم. بعد از این، ارزش و مقام وی در نظرم بزرگ آمد و فهمیدم که دوست و دشمن او را به نیکی یاد کرده و می‌ستایند. احمد بن خاقان در ادامه سخنان خویش بعد از نقل ماجرای شهادت امام حسن عسکری علیه السلام می‌گوید: بعد از رحلت او، جعفر (برادر امام حسن عسکری علیه السلام) نزد پدرم آمد و گفت: «مقام و منصب برادرم را به من بده. من سالی بیست هزار دینار برایت می‌فرستم.» پدرم به او تنیدی کرده و گفت: ای احمق! سلطان به روی کسانی که به امامت پدر و برادرت معتقد بودند شمشیر کشید تا آن‌ها را از عقیده‌شان برگرداند و نتوانست این کار را عملی سازد (زیرا مردم از روی اخلاص و صمیمیت به آن‌ها معتقد بودند). پس اگر شیعیان، پدر و برادر تو را امام می‌دانند، نیازی به سلطان و غیر سلطان نداری که منصب آن‌ها را به تو بدهند و اگر نزد شیعیان این منزلت را نداری، بوسیله ما بدان نخواهی رسید. پدرم به خاطر این سخن جعفر، او را پست و کم عقل خواند، وی را بیرون کرد و تا زنده بود به او اجازه ورود نداد. ۲۸ محمد بن اسماعیل می‌گوید: علی بن نارمش که دشمن‌ترین افراد نسبت به اولاد علی بن ابی‌طالب علیهم السلام بود، موظف به زندانبانی امام حسن عسکری علیه السلام شد. به او دستور دادند که هر چه می‌توانی بر او سخت بگیر. حضرت عسکری علیه السلام بیش از یک روز نزد او نبود که احترام و بزرگداشت آن حضرت در نظر او به جایی رسید که در برابر امام عسکری علیه السلام چهره بر خاک می‌گذاشت و دیده از زمین بر نمی‌داشت. امام از نزد او خارج شد در حالی که بصیرت او به آن حضرت از همه بیشتر و ستایشش برای او از همه نیکوتر بود. ۹۵ پرورش نیروی تفکر و تعقل در افراد اسحاق کندی فیلسوف عراق بود. او به تألیف کتابی با موضوع تناقضات قرآن همت گماشت. او آن چنان با شور و علاقه مشغول تدوین این کتاب گردید که از مردم کناره گرفته و به تنهایی در خانه خویش به این کار مبادرت می‌ورزید، تا اینکه یکی از شاگردانش به محضر پیشوای یازدهم شرفیاب شد. امام به او فرمود: «آیا در میان شما یک مرد رشید پیدا نمی‌شود که استاد شما را از این کارش منصرف سازد؟!» عرض کرد: ما از شاگردان او هستیم، چگونه می‌توانیم در این کار یا کارهای دیگر به او اعتراض کنیم؟! امام فرمود: «آیا آنچه بگویم به او می‌رسانی؟» گفت: آری. فرمود: «نزد او برو با او انس بگیر و او را در کاری که می‌خواهد انجام دهد یاری نما، آنگاه بگو سؤالی دارم، آیا می‌توانم از شما بپرسم؟ به تو اجازه سؤال می‌دهد. بگو: اگر پدیدآورنده قرآن نزد تو آید، آیا احتمال می‌دهی که منظور او از گفتارش معانی دیگری غیر از آن باشد که پنداشته‌ای؟ خواهد گفت: امکان دارد. و او اگر به مطلبی توجه کند، می‌فهمد و درک می‌کند. هنگامی که جواب مثبت داد، بگو: از کجا اطمینان پیدا کرده‌ای که مراد و منظور عبارات قرآن همان است که تو می‌گویی؟ شاید گوینده قرآن منظوری غیر از آنچه تو به آن رسیده‌ای داشته باشد و تو الفاظ و عبارات را در غیر معانی و مراد متکلم آن به کار می‌بری؟!» آن شخص نزد اسحاق کندی رفت و همانطوری که امام به او آموخته بود، با مهربانی تمام با او انس گرفت، سؤال خود را مطرح کرد و او را به تفکر و اندیشیدن وادار نمود. اسحاق کندی از او خواست سؤال خود را تکرار کند، در این حال به فکر فرو رفت و این احتمال به نظر او ممکن آمده و قابل دقت بود، برای همین شاگردش را قسم داد که منشأ این پرسش را برای او بیان کند. او گفت: به ذهنم رسید و پرسیدم. استاد گفت: باور نمی‌کنم که به ذهن تو و امثال تو این پرسش خطور نماید، راستش را بگو، این سؤال را از کجا آموخته‌ای؟ شاگرد گفت: ابو محمد عسکری به من یاد داد. استاد گفت: آری، الان حقیقت را گفتی. چنین سؤالی جز از آن خاندان نمی‌تواند باشد. آنگاه نوشته‌های خود را در این زمینه در آتش سوزانید. ۱۰

۶ ترویج فرهنگ صرفه جویی

برنامه ریزی صحیح در زندگی موجب رشد اقتصادی و از زیر ساخت‌های توسعه اجتماعی و بالندگی اقتصادی یک جامعه محسوب می‌شود. در سیره امام حسن عسکری علیه السلام در این رابطه نکات قابل توجهی وجود دارد و در ذیل نمونه‌ای از آن را می‌خوانیم:

محمد بن حمزه سروری می‌گوید: توسط ابوهاشم جعفری - که با هم دوست بودیم - نامه‌ای به محضر امام عسکری علیه السلام نوشته و درخواست کردم که آن حضرت دعا کند تا خداوند متعال در زندگی من گشایشی ایجاد بفرماید. وقتی که جواب را توسط ابوهاشم دریافت کردم، آن حضرت نوشته بود: «مَاتَ ابْنُ عَمِّكَ يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ وَ خَلَفَ مِائَةَ أَلْفٍ دِرْهَمٍ وَ هِيَ وَارِدَةٌ عَلَيْكَ، فَاشْكُرِ اللَّهَ وَ عَلَيْكَ بِالْإِقْتِسَادِ وَ إِيَّاكَ وَ الْأَسْرَافَ، فَإِنَّهُ مِنْ فِعْلِ الشَّيْطَانَةِ؛ پسر عمویت یحیی بن حمزه از دنیا رفت و مبلغ صد هزار درهم ارث باقی گذاشت و این درهم‌ها بر تو وارد می‌شود (به ارث به تو می‌رسد) پس خدا را سپاسگذاری کن و بر تو باد به میانه روی، و از اسراف پرهیز که اسراف از رفتارهای شیطانی است.» بعد از چند روزی، یکی از شهر حُرَّان آمده و اسنادی را مربوط به دارایی پسر عمویم به من تحویل داد. من با خواندن نامه‌ای که بین آن اسناد وجود داشت، متوجه شدم که پسرعمویم یحیی بن حمزه دقیقاً همان روزی فوت کرده است که امام علیه السلام آن خبر را به من داد. به این ترتیب از تنگدستی و فقر رهایی یافته و بعد از ادای حقوق الهی و احسان به برادرهای دینی‌ام، طبق دستور امام علیه السلام زندگی خود را بر اساس میانه روی تنظیم نموده و از اسراف و ولخرجی پرهیز نمودم و به این ترتیب زندگی ام سامان یافت در حالی که در گذشته فردی مبدّر و اسراف کار بودم. ۷۱۱ تأکید بر اصل قرآنی تقیه امام عسکری علیه السلام برای حفظ نهضت اسلامی و ترویج فرهنگ اهل بیت علیهم السلام از روش‌های مختلفی استفاده می‌کرد. آن حضرت چون در عصر حاکمیت مستبدترین سلاطین عباسی زندگی می‌کرد و از خطرات بزرگ نسبت به مذهب شیعه و پیروان آن آگاه بود، همواره پیروان خود را به رعایت اصل قرآنی تقیه سفارش می‌نمود. آن حضرت طبق آیه تقیه که در سوره آل عمران بیان شده است: «لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقِيَةً وَ يُحَذِّرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَ إِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ۱۲»؛ «افراد با ایمان نباید به جای مؤمنان، کافران را به دوستی بگیرند و هر کس چنین کند، هیچ رابطه‌ای با خدا ندارد مگر اینکه از آنان به نوعی تقیه کنید و خداوند شما را از [عقوبت] خود بر حذر می‌دارد و بازگشت به سوی خداست.» شیعیان را به تقیه توصیه نموده و به این ترتیب از جان شیعیان پاسداری و حفاظت می‌کرد. به روایتی در این زمینه توجه کنید: حلبی (یکی از ارادتمندان امام عسکری علیه السلام) می‌گوید: در شهر سامراء در روزی که قرار بود امام حسن عسکری علیه السلام به بیرون از منزل تشریف بیاورد، به اتفاق عده‌ای از شیعیان برای ملاقات آن حضرت در بیرون منزلش به انتظار ایستادیم. در آن حال نامه‌ای از امام علیه السلام دریافتیم که آن حضرت نوشته بود: «أَلَا لَا يَسْلِمَنَّ عَلَيَّ أَحَدٌ وَ لَا يُشِيرَ إِلَيَّ بِرِيْدِهِ وَ لَا يَوْمِي فَإِنَّكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ عَلَيَّ أَنْفُسَكُمْ ۱۳؛ کسی [در این موقعیت] به من سلام نکند و با دست خود به من اشاره ننماید و [حتی کوچکترین] اشاره‌ای نکند، برای اینکه شما امنیت جانی ندارید.» ۸ تبیین جایگاه آل محمد علیهم السلام در جامعه ابوهاشم می‌گوید: از امام حسن عسکری علیه السلام تفسیر آیه زیر را پرسیدم: «ثُمَّ أَوْزَنَّا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۱۴»؛ «سپس این کتاب را به گروهی از بندگان برگزیده خود به میراث دادیم، از میان آن‌ها عده‌ای بر خود ستم کردند و عده‌ای میانه رو بودند و گروهی به اذن خدا در نیکی‌ها پیشی گرفتند.» امام علیه السلام فرمود: هر سه دسته مربوط به آل محمد صلی الله علیه و آله می‌باشند. آنکه بر خود ظلم روا داشته، کسی است که اقرار به امام نموده است و مقتصد کسی است که عارف به مقام امام است و گروه سوم و اشخاصی که سبقت در گرفتن فیض و خیرات دارند، امامان معصوم علیهم السلام هستند. ابوهاشم می‌گوید: من در فکر فرو رفتم که این چه عظمتی است که نصیب امامان معصوم علیهم السلام شده و مقداری هم اشک ریختم. امام عسکری علیه السلام نگاهی به من انداخته و فرمود: مقام ائمه بالاتر از آن است که تو در مورد عظمت شأن آل محمد صلی الله علیه و آله می‌اندیشی! شکر خدا را به جا آور که تو را از تمسک کنندگان به ریسمان ولایت آل محمد صلی الله علیه و آله قرار داده است و روز قیامت؛ زمانی که سایر مردم با رهبرانشان محشور می‌شوند، تو در ردیف پیروان آل محمد صلی الله علیه و آله بوده و با آنان محشور خواهی شد. تو بهترین راه را انتخاب نموده‌ای! ۱۵

سیره عملی امام عسکری علیه السلام در صحنه‌های اجتماعی، نکات برجسته‌ای برای پیروان آن حضرت دارد. یکی از مهم‌ترین فرازهای سیره اجتماعی آن حضرت، توجه به دو اصل تولی و تبری می‌باشد. در موارد متعدد و مناسبت‌های به دست آمده، امام یازدهم علیه السلام شیعیان را به دوستی اهل بیت علیهم السلام و بیزاری از دشمنان آنان ترغیب می‌نمود. به عنوان مثال روزی علی بن عاصم کوفی که مردی نابینا بود به محضر امام شرفیاب شد. او ضمن گفت و گو با حضرت، ارادت خالصانه خویش را به خاندان نبوت اظهار نموده و گفت: من از یاری عملی شما ناتوانم و به غیر از ولایت و محبت شما و بیزاری از دشمنانتان و لعن به آنان در خلوت‌ها سرمایه‌ای ندارم، با این حال وضعیت من چگونه خواهد بود؟! امام عسکری علیه السلام فرمود: پدرم از جدم رسول خدا روایت نمود که: «مَنْ ضَعُفَ عَلَى نُصَيْرَتِنَا أَهْلِ الْبَيْتِ وَلَعَنَ فِي خُلُوتِهِ أَعْدَاءَنَا بَلَغَ اللَّهُ صَوْتَهُ إِلَى جَمِيعِ الْمَلَائِكَةِ... فَإِذَا بَلَغَ صَوْتَهُ إِلَى الْمَلَائِكَةِ اسْتَغْفَرُوا لَهُ وَ أَتْنُو عَلَيْهِ؛ هر کس توانایی یاری نمودن ما اهل بیت را نداشته باشد و در خلوت هایش به دشمنان ما لعنت بفرستد، خداوند صدای او را به همه فرشتگان می‌رساند... هنگامی که صدای او به فرشتگان برسد، آنان برای وی طلب آمرزش نموده و او را می‌ستایند.» امام علیه السلام در ادامه می‌فرماید: آن فرشتگان می‌گویند: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى رُوحِ عَبْدِكَ هَذَا الَّذِي يَدُلُّ فِي نُصَيْرَةِ أَوْلِيَائِهِ جُهْدَهُ وَ لَوْ قَدَرَ عَلَى أَكْثَرِ مِنْ ذَلِكَ لَفَعَلَ؛ خدایا بر روح این بنده ات درود فرست که در یاری اولیانش تمام تلاش خود را انجام می‌دهد و اگر بیش از این توانایی داشت انجام می‌داد.» در این حال از طرف خدای سبحان ندا می‌آید که ای ملائکه من! من دعای شما را در حق این بنده‌ام اجابت کردم و بر روح او درود فرستادم و در ردیف ارواح ابرار و از بهترین بندگان برگزیده خویش گردانیدم. ۱۶» احمد بن مطهر می‌گوید: یکی از شیعیان به امام عسکری علیه السلام نامه نوشته و در مورد ارتباط با واقفیه ۱۷ سؤال کرد. آن حضرت در جواب نوشت: «آن‌ها را دوست نداشته باشید، به عیادت مریض‌های آنان نروید، در تشییع جنازه هایشان شرکت نکنید، بر مرده هایشان نماز نخوانید و در این مورد فرقی نمی‌کند که کسی امامت یکی از امامان معصوم را انکار کند یا اینکه فردی که دارای مقام امامت از طرف خدانیست را جزء امامان معصوم بداند و یا (مانند مسیحیان) قائل به تثلیث باشد. بدانید که منکر آخرین امامان معصوم علیه السلام همانند انکار کننده امامان قبلی است و هر کس به تعداد امامان بیفزاید مثل کسی است که از امامان معصوم کم می‌کند. ۱۸»

۱۰ پاسخ به پرسش‌های روز

یکی از مهم‌ترین موارد در سیره اجتماعی امام عسکری علیه السلام پاسخ‌گویی به شبهه‌های فرهنگی و دینی جامعه بود. ابوهاشم جعفری می‌گوید: روزی ابوبکر فهفکی از امام یازدهم پرسید: چرا زن بی نوا در ارث یک سهم و مرد دو سهم می‌برد. امام فرمود: «چون جهاد و پرداخت مخارج به عهده زن نیست و نیز پرداخت دیه قتل خطا بر عهده مردان است و بر زن چیزی نیست. ۱۹» ابوهاشم در ادامه می‌افزاید: من پیش خود گفتم که قبلاً شنیده بودم «ابن ابی العوجا» از امام صادق علیه السلام همین را پرسید و همین جواب را شنید. در این هنگام که از قلب من چنین سخنی خطور نمود، حضرت رو به من نموده و فرمود: «آری، این سؤال ابن ابی العوجاء است و وقتی سؤال همان است، پاسخ ما نیز همان خواهد بود. اول و آخر ما در علم و منزلت مساوی هستند و برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و امیر مؤمنان فضیلت و امتیازشان ثابت است. ۲۰»

۱۱ تشویق عالمان و دانشمندان راستین

حمایت ائمه اطهار علیهم السلام از دانشمندان راستین و متفکران متعهد، در گسترش فرهنگ غنی و مرفقی اهل بیت علیهم السلام نقش مهمی داشت. امام عسکری علیه السلام با قدر دانی از چهره‌های فرهنگی شیعه، جرقه امید را در دل دانشوران و دانش دوستان

پدید می‌آورد و آنان را برای تلاش هرچه بیشتر در راه گسترش فرهنگ شیعه امیدوارتر می‌ساخت. ابوهاشم جعفری از یاران راستین امام عسکری علیه السلام و از نوادگان جعفر طیار علیه السلام می‌گوید: روزی کتاب «یوم و ليله» از تألیفات یونس بن عبدالرحمن را به حضرت امام حسن عسکری علیه السلام عرضه کردم. حضرت آن را مطالعه نموده و پرسید: این کتاب تألیف کیست؟ گفتم: این از آثار یونس بن عبدالرحمن از منتسبین به آل یقظین است. امام علیه السلام فرمود: «أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ حَرْفٍ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ خداوند در مقابل هر حرف [که در این کتاب نوشته،] نوری برای او در قیامت عطا فرماید.»^{۲۱} همچنین امام عسکری علیه السلام در نامه‌ای به علی بن بابویه قمی -از دانشمندان برجسته شیعه در قم- به نحو شایسته‌ای او را می‌ستاید. در بخشی از آن نامه آمده است: ای بزرگ مرد و مورد اعتماد و فقیه شیعیان من، ابوالحسن علی بن حسین قمی! خداوند متعال تو را بر اموری که مورد رضای اوست موفق بگرداند و برای تو فرزندان صالح و شایسته عطا فرماید. ای مرد دانشمند و مورد اطمینان من، ابوالحسن! صبر کن و شیعه مرا به صبر فرمان ده، همانا زمین از آن خداست که بندگانش را وارث آن می‌سازد. و سرانجام نیکو برای پرهیزگاران است و سلام و رحمت خدا و برکات او بر تو و بر همه شیعیانم باد. ۲۲» ۱۲ رهبری مبارزات سرّی پیشوای یازدهم علی رغم فشارهای شدید سیاسی و با وجود حضور اجباری در مناطق نظامی و تحت کنترل، با تیز بینی خاصی با دوستان و شیعیان خویش ارتباطی عمیق ایجاد کرده بود. به عنوان نمونه: امام حسن عسکری علیه السلام در یکی از روزها داود بن اسود را فرا خوانده و چوبی گرد و دراز به اندازه کف دست در اختیارش گذاشت و دستور داد که آن را به عثمان بن سعید عمّری از افراد مورد اعتماد امام عسکری علیه السلام و اولین نائب خاص حضرت مهدی علیه السلام برساند. او می‌گوید: به قصد اجرای فرمان حضرت عسکری علیه السلام به راه افتادم. در راه با سقایی روبه رو شدم که استرش راه را سدّ کرده بود. من آن چوب را به هدف راندن استر بالا- برده و به حیوان زدم. ناگهان چوب شکسته و شکاف برداشت، چون چشمم به قسمت شکافته چوب افتاد نامه‌هایی را دیدم که در داخل آن جاسازی شده بود. با عجله چوب را در آستینم پنهان کردم. در این حال مرد سقّا شروع کرد به داد و فریاد کردن، به من و سرورم دشنام می‌داد. بعد از انجام مأموریت، به خانه امام علیه السلام بازگشتم. عیسی از خدمتگزاران آن حضرت به نزد آمد و گفت: مولای تو می‌گوید: «چرا استر را زدی و چوب را شکستی؟! دیگر کاری نکن که نیازی به عذر خواهی داشته باشد و از تکرار خطای خود خودداری نما. اگر شنیدی کسی به ما دشنام می‌دهد اعتنا نکن و از معرفی خود پرهیز کن، چون ما در سرزمینی بد زندگی می‌کنیم. پس راه خود را برو و بدان که اخبار و احوال تو به ما می‌رسد.»^{۲۳}

۱۳ نجات جامعه از بحران‌های سرنوشت‌ساز

در سامراء قحطی سختی پیش آمد، معتمد خلیفه وقت فرمان داد مردم به نماز استسقاء (طلب باران) بروند، مردم سه روز پی در پی برای نماز به مصلی رفتند و دست به دعا برداشتند ولی باران نیامد، روز چهارم جاثلیق (پیشوای اسقفان مسیحی) همراه مسیحیان و راهبان به صحرا رفت، یکی از راهبان هر وقت دست به سوی آسمان بلند می‌کرد بارانی درشت فرو می‌بارید. روز بعد جاثلیق همان کار را کرد و آن قدر باران آمد که مردم دیگر تقاضای باران نداشتند؛ همین موجب شگفتی و نیز شک و تردید و تمایل به مسیحیت در میان بسیاری از مسلمانان شد و جامعه اسلامی در آستانه یک بحران سرنوشت‌ساز و خطرناک قرار گرفت. این وضع برخلیفه ناگوار بود، پس به دنبال امام عسکری علیه السلام فرستاد و آن گرامی را از زندان آوردند. خلیفه به امام عرض کرد: امت جدّت را دریاب که گمراه شده‌اند! امام فرمود: از جاثلیق بخواه که فردا سه شنبه به صحرا بروند. خلیفه گفت: مردم باران نمی‌خواهند بنابراین به صحرا رفتن چه فایده‌ای دارد؟ امام فرمود: برای آنکه انشاءالله شک و شبهه را برطرف سازم. خلیفه فرمان داد و پیشوای اسقفان همراه راهبان سه‌شنبه به صحرا رفتند. امام علیه السلام نیز در میان جمعیت عظیمی از مردم به صحرا آمدند. آنگاه مسیحیان و راهبان برای طلب باران دست به سوی آسمان برداشتند، آسمان ابری شد و باران آمد. امام فرمان داد دست راهب معینی را بگیرند و آنچه

در میان انگشتان اوست بیرون آورند. در میان انگشتان او استخوان سیاه فامی از استخوان‌های آدمی یافتند، امام استخوان را گرفت و در پارچه‌ای پیچید و به راهب فرمود: اینک طلب باران کن. راهب این بار هم دست به آسمان برداشت اما ابر کنار رفت و خورشید نمودار شد. مردم شگفت زده شدند. خلیفه از امام پرسید: این استخوان چیست؟ امام علیه السلام فرمود: این استخوان پیامبری از پیامبران الهی است که از قبور برخی از پیامبران برداشته‌اند و استخوان پیامبری ظاهر نمی‌شود جز آنکه باران می‌آید. امام را تحسین کردند و استخوان را آزمودند دیدند همانطور است که امام می‌فرماید. ۲۴

پی نوشت ها

۱ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۳۶. ۲ منتخب التواریخ، ص ۸۲۸؛ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۳۶؛ اصول کافی، ج ۱، باب مولد ابی محمد الحسن بن علی علیه السلام. ۳ اعلام الوری، ص ۳۷۰. ۴ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۳۰۴. ۵ وفيات الاثمه، من علماء البحرین و القطیف، ص ۴۱۰. ۶ اصول کافی، کتاب الحجّه، باب مولد ابی محمد الحسن بن علی، ج ۳، ص ۲۴۳. مستدرک سفینه البحار، ج ۹، ص ۲۲۰. ۸ اصول کافی، کتاب الحجّه، باب مولد ابی محمد الحسن بن علی علیه السلام، حدیث ۱؛ الارشاد، ج ۲، ص ۳۲۱. ۹ همان، ج ۸؛ الارشاد، ج ۲، ص ۳۳۰. ۱۰ المناقب، ج ۴، ص ۴۲۴ و ۴۲۵؛ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۳۱۱ و ج ۱۰، ص ۳۹۲. ۱۱ کشف الغمه، ج ۲، ص ۴۲۴. ۱۲ آل عمران / ۲۸. ۱۳ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۶۹. ۱۴ فاطر / ۳۲. ۱۵ الخرائج و الجرائح، قطب الدین راوندی، ج ۲، ص ۶۸۷؛ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۵۹. ۱۶ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۳۱۶ و ۳۱۷. ۱۷ واقفیه کسانی هستند که تا امام هفتم را قبول دارند و به امامان بعدی ایمان ندارند. ۱۸ الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۶۸۵. ۱۹ دیه قتل خطائی بر عهده عاقله از خویشاوندان قاتل است. عاقله، برادران، عموها، پسر برادر و پسر عمو و پدر و فرزند قاتل است. ۲۰ پیشوای یازدهم، ص ۲۴ و ۲۵. ۲۱ رجال نجاشی، ص ۴۴۷. ۲۲ انوار البهیة، ص ۲۲۰؛ بهجة الآمال، ج ۵، ص ۴۱۹. ۲۳ المناقب، ج ۴، ص ۴۲۷ و ۴۲۸؛ مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۲۱۴. ۲۴ پیشوای یازدهم، ص ۲۲، به نقل از احقاق الحق، ج ۱۲، ص ۴۶۴.

فضائل

امام عسکری (ع) نماد فضیلت‌ها

پیش گفتار

ابوالحسن ربّانی سبزواری حضرت امام حسن عسکری علیه السلام یازدهمین پیشوای شیعه است، رهبری که در تمام عمر کوتاه خویش (۲۸ سال) مدّتی را در پادگانی در سامرّاء، به همراه پدرش امام هادی علیه السلام، تحت مراقبت بسیار شدید دستگاه استبدادی خلفای بنی عباس قرار داشت، و بعد از شهادت پدر بزرگوارش، این حالت استمرار یافت و نیز بارها به زندان جباران زمان، گرفتار شد. دوران امامت آن رهبر بزرگ الهی بیش از شش سال به درازا نکشید. آن بزرگوار، همانند پدرانش به همه فضائل و خوبی‌ها آراسته و از همه بدی‌ها پیراسته بود. او آن چنان در قلّه شکوهمند کمال و فضیلت قرار داشت که نه تنها دوستان و پیروانش او را ستوده‌اند بلکه دشمنان کینه ورز و سرسخت، به مدح و ستایش او پرداخته‌اند. برای نشان دادن این حقیقت، به چند نمونه اشاره می‌شود.

تجلی فضائل

احمد بن عبیدالله بن خاقان که پدرش از مهره‌های مهمّ دستگاه خلافت ستم پیشه بنی عباس و از وزیران آن به شمار می‌رفت و خود

نیز از مخالفان و معاندان سرسخت امامان علیهم السلام بود و که در برهه‌ای، از طرف حکومت، مسئولیت گرفتن مالیات را در قم، به عهده داشت می‌گوید: من در سامرا ندیدم و نشناختم مردی را در میان علویان، همانند حسن بن علی. وی از جهت وقار، عفاف، بزرگواری و بخشندگی، در میان علویان، فرماندهان ارشد نظامی، وزراء و همه مردم، «نمونه و الگو» بود. و با هر کس سخن می‌گفتی، او را می‌ستود و به نیکی یاد می‌کرد.* روزی ابو محمّد بر پدرم عبید الله بن خاقان وارد شد، من او را نگریستم؛ آثار بزرگی و عزّت و جلالت از سیمای او پیدا بود. پدرم، مقدم او را گرامی داشت و او را بسیار تکریم کرد. من از این روش پدرم، ناراحت و عصبانی شدم، از او سبب این بزرگداشت را پرسیدم، و خواستم که آن شخصیت را به من معرفی کند، پدرم گفت: «او پیشوای شیعیان و بزرگ خاندان بنی‌هاشم است. او کسی است که شایستگی پیشوایی امت را دارد، چون خصلت‌های برجسته‌ای دارد؛ همچون: فضیلت، پاک‌ی، وقار و متانت، صیانت نفس، زهد و بی‌رغبتی به دنیا، عبادت، اخلاق نیکو، صلاح و تقوا.» آنگاه احمد بن عبیدالله می‌افزاید: ابو محمد ابن الرضا، در نهایت بزرگی و والائی بود. ۱

اخلاق و تحوّل آفرینی

حکومت ستمگر بنی عباس، امام عسکری علیه السلام را نزد شخصی به نام: علی بن نارمش که یکی از عناصر جنایتکار و از دشمنان سرسخت آل ابوطالب بود زندانی کرد. سران بنی عباس به او گفتند: ابو محمد ابن الرضا را تا توان داری، آزار و اذیت ده و او را به قتل برسان. از زندان نمودن حضرت، چند روزی نگذشت، تا اینکه دیدند علی بن نارمش با آن همه دشمنی و عداوت، در برابر امام سر به زیر افکنده و آن چنان جذبه و عظمت و خُلق و خوی حضرت عسکری در او تأثیر نهاده که به حضرت نگاه نمی‌کند. وقتی امام عسکری علیه السلام از این زندان خلاص شد، علی بن نارمش آن چنان دچار تحوّل روحی و معنوی گردید که دیدگاهش درباره حضرت، تغییر یافت و در گروه شایستگان زمان قرار گرفت. ۲ بار دیگر امام حسن عسکری علیه السلام را نزد صالح بن وصیف زندانی کردند، او نیز شخصی پلید و بی رحم بود. گروهی از جنایت پیشگان بنی عباس نزد صالح بن وصیف رفتند و درباره امام به گفت و گو پرداختند. زندانبان به آنان گفت: آخر من چه کار کنم؟ دو نفر از بدترین افراد را بر او گماشتم، بعد از گذشت چند روز، باشگفتی دیدم آن دو به نماز، عبادت و روزه روی آورده‌اند، به آنان گفتم: چه چیز اتفاق افتاده است؟ گفتند: «ما چه گوئیم در پیرامون مردی که روزها روزه و شب‌ها تا سحر نماز می‌خواند، کمتر سخن می‌گوید و به کارهای غیر ضروری نمی‌پردازد! ما هنگامی که به او می‌نگریستیم، بدنمان به لرزه می‌افتاد و توان استقامت در خود نمی‌دیدیم.» ۳

سخاوت و بخشندگی

امام حسن عسکری علیه السلام بسان اجداد بزرگوارش در بخشندگی و کمک به مردم یگانه روزگار بود. شخصی به نام محمد بن علی همراه پدرش که از خاندان علویان بودند؛ ولی از گروه واقفیه به شمار می‌رفتند در زندگی دچار بحران شدند و در مضیقه مالی سختی قرار گرفتند. وی می‌گوید: پدرم گفت: برویم نزد این مرد امام حسن عسکری چون خصلت «بخشندگی» او را زیاد شنیده بودیم. در راه که می‌رفتیم، پدرم گفت: ای کاش آن حضرت برای برآورده شدن سه نیاز من، کمک کند! من هم با خود گفتم: ای کاش به سه نیاز من توجه و عنایت کند! نزد آن حضرت رفتیم، از حال ما پرسید، پاسخ دادیم. هنگامی که با امام خداحافظی کرده و از خانه خارج شدیم، خادم حضرت آمد و به اندازه‌ای که نیاز داشتیم و آرزو کرده بودیم، کیسه‌هایی از اشرفی به ما داد. آنان با آنکه از امام عسکری علیه السلام کرامت دیدند؛ ولی دست از مرام خود برنداشتند. ۴

امام عسکری علیه السلام به نماز اول وقت بسیار اهتمام می‌داد و نماز را بزرگ می‌داشت. ابوهاشم جعفری که یکی از یاران خاص و ویژه آن بزرگوار بود، می‌گوید: نزد آن امام معصوم بودم. حضرت در حال نوشتن نامه بود که وقت اداء نماز فرا رسید، آن بزرگوار نامه را به سوئی نهاد و برای خواندن نماز حرکت کرد. از نماز که فارغ شد، دوباره تشریف آورد و قلم را برداشت و شروع کرد به نوشتن نامه. ۵

ترغیب به خدمت رسانی

ابوهاشم می‌گوید: روزی در محضر امام عسکری علیه السلام بودم، آن حضرت فرمود: «یکی از درهای بهشت، «بابُ المعروف» است. از آن در کسی داخل بهشت نمی‌شود مگر اینکه در دنیا کارهای نیک انجام داده و به مردم کمک و خدمت نماید.» تا این را از حضرت شنیدم، خدا را سپاس گفتم و بسی خشنود گردیدم؛ زیرا یکی از برنامه‌های زندگی من، خدمت رسانی به مردم و رفع نیاز پاهنرگان و محرومان بود. تا این مطلب در دلم گذشت، حضرت به من نگاه کرد و فرمود: «بله، کسانی که در این جهان به مردم کمک می‌کنند، در جهان دیگر نیز سر بلند و جایگاه آنان برجسته است. ای ابوهاشم! خدا تو را از این گروه قرار دهد، خدای تو را رحمت کند.» ۶

پی‌نوشت‌ها

* ما رأیت و لا عرفتُ بسرّ من رأی، رجلاً من العلویة مثل الحسن بن علی فی هدیه و سکونه و عفافه و نبله و کرمه عند اهل بیته و بنی هاشم ... ۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۵۰۳؛ مناقب آل ابی طالب (ع)، ج ۴، ص ۴۲۳؛ سیره‌الائمة، ج ۲، ص ۵۰۲. ۲. اصول کافی، ج ۲، ص ۵۰۸. ۳. همان، ص ۵۱۲. ۴. همان، ص ۵۰۶.

امام عسکری (ع) و تصوّف

مقدمه

سید جعفر ربّانی از جمله جریان‌های فاسدی که امام عسکری علیه السلام به شدت از آن بیزاری جسته و مردم را از گرویدن به آن بر حذر می‌داشت، گروه «صوفیه» است. این فرقه از آغاز پیدایش توسیط «ابوالقاسم کوفی بهشمیه» توانست تحت پوشش اسلام، عده‌ای از مسلمانان ساده‌لوح را بفریبد. محمّد بن عبدالجبار از امام عسکری علیه السلام نقل کرده که حضرتش فرمود: از امام صادق علیه السلام در مورد «ابوهاشم کوفی» سؤال شد، امام صادق علیه السلام فرمود: «او فردی بسیار فاسد العقیده بود و مسلکی به نام تصوّف اختراع کرد و آن را مرکزی برای اعتقادات پلید خود قرار داد.» ۱ آری، بدعت، خودنمایی، چله نشینی، تعطیل کردن احکام دین، انزوا و ... از مظاهر تصوّف است و ائمه علیهم السلام با آن مقابله نموده‌اند. و موجب تأسف آنکه این روش‌های غلط گاهی تحت عناوینی همچون: تشیع، ابراز علاقه به اهل بیت علیهم السلام و یا تهذیب نفس انجام می‌گیرد! امام حسن عسکری علیه السلام خطاب به صحابی گرانقدرش، ابوهاشم داود بن قاسم جعفری فرمود: «زمانی بر مردم فرا می‌رسد که چهره‌هایشان خندان، ولی دل‌هایی تاریک دارند. از دیدگاه آنان، سنت یعنی بدعت و بدعت یعنی سنت. مؤمن را به دیده حقارت می‌نگرند و فاسق را ارج می‌نهند. فرمانروایان آنان افرادی نادان و ستم پیشه‌اند و دانشمندان ایشان دریوزه دربار ستمگراند. ثروتمندان آنها حق تهیدستان را به یغما می‌برند و کوچک‌ترها بر بزرگان خود پیشی می‌گیرند. انسان‌های نادان از دیدگاه ایشان فردی آگاه و اشخاص حيله گر را مهذب می‌دانند. میان فرد با اخلاص و انسان مُردّد تمییز نمی‌دهند. آنان گوسفندان را از گرگ‌ها باز نمی‌شناسند. عالمان

و اندیشمندان آنها بدترین آفریده‌های الهی در روی زمین‌اند؛ چرا که به فلسفه و تصوّف تمایل نشان می‌دهند. به خدا سوگند! آنها از عقیده [و فطرت] خود برگشته و از راه حق منحرف شده‌اند. در علاقه و محبت به مخالفان ما زیاده‌روی می‌کنند و شیعیان و دوستداران ما را به گمراهی می‌کشانند. اگر به جاه و مقامی دست یابند، از گرفتن رشوه سیر نمی‌شوند و اگر به ذلت گرفتار گردند، ریاکارانه خدا را پرستش می‌کنند. آگاه باشید که آنان راه (سعادت و حقیقت) را بر مؤمنان می‌بندند و مُبلغان آئین کافراند. کسانی که با آنها زندگی می‌کنند، باید از آنان بر حذر بوده و دین و ایمان خویش را حفظ کنند.» سپس امام عسکری علیه السلام فرمود: «ای ابوهاشم! این مطالب را پدرم از پدران بزرگوارش، از جعفر بن محمد علیهم السلام برایم نقل نمود. این سخنان از اسرار ما است، آنها را جز برای اهلش بازگو مکن.»^۲ نفوذ افکار انحرافی و از جمله تصوّف در میان شیعیان، خطری بوده است که بزرگان از یاران ائمه علیهم السلام بدان اهتمام می‌ورزیده و گزارش آن را به امامان معصوم علیهم السلام منتقل می‌نموده‌اند. احمد بن محمد بن عیسی از اصحاب امام حسن عسکری علیه السلام در نامه‌ای به حضرت چنین گزارش می‌دهد: «گروهی یافت شده‌اند که برای مردم سخنرانی می‌کنند و احادیثی می‌خوانند و آنها را به شما و پدران شما نسبت می‌دهند. در میان آنهاست احادیثی که قلوب ما آنها را نمی‌پذیرد ولی امکان ردّ این روایات وجود ندارد، چرا که آنها را از پدران شما نقل می‌نمایند. ایشان دو نفرند؛ یکی، علی بن حَسَکَه و دیگری، قاسم یقطینی.» وی در ادامه می‌نویسد: «از عقاید ایشان است که می‌گویند: مراد از سخن خدا که می‌فرماید: «انّ الصلوة تنهی عن الفحشاء و المنکر»^۳ مردی است که مردم را از فحشاء بازمی‌دارد نه آنکه مقصود، رکوع و سجود باشد. و مقصود از زکات نیز همان مرد است نه درهم و اخراج مال. و بر همین منوال، اوامر و نواهی خداوند را تأویل می‌کنند. بر ما منت بگذارید و راه حق و سلامت از انحرافات را بیان نمایید.» امام عسکری علیه السلام در پاسخ نوشت: «ابن حَسَکَه دروغ می‌گوید و برای شما همین کافی است که ما او را در زمره دوستان خود نمی‌شناسیم. خدا، او را لعنت کند. به خدا قسم! که پروردگار، محمد صلی الله علیه و آله وسلم و پیامبران قبل از او را نفرستاد مگر برای دین خالص و نماز و زکات و روزه و حج و ولایت. و پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم مردم را دعوت نکرد مگر به سوی خدای وحده لاشریک له و ما اوصیا از فرزندان پیامبر نیز بنده خدا هستیم و به او شرک نمی‌ورزیم. اگر اطاعتش کنیم، بر ما رحم خواهد کرد و اگر نافرمانی‌اش کنیم، ما را عذاب خواهد نمود. ما بر خدا حجت نداریم بلکه حجت از اوست بر ما و بر همه خلقش. من این سخنان را نفی نموده، از این اشخاص بیزاری می‌جویم؛ شما نیز آنها را رها کنید. خداوند، لعنتشان کند. و آنان را در تنگنا قرار دهید و چنانچه آنها را در مکان خلوت یافتید، سرشان بر سنگ بکوبید.»^۴

پی‌نوشت‌ها

۱. سفینه البحار، شیخ عباس قمی، ص ۱۴۵، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس. ۲. همان. ۳. عنکبوت / ۴۵. ۴. رجال الکشی، ج ۲، ص ۸۰۲ و ۸۰۳، مؤسسه آل‌البیت علیهم السلام.

امام حسن عسکری (ع) از منظر دیگران

مقدمه

حسن بن علی بن محمد بن علی (ع) در ماه ربیع الثانی (ششم یا هشتم یا دهم) سال ۲۳۰ یا ۲۳۱ هـ به دنیا آمد. مادر آن بزرگوار از زنان صالحه و عارفه بوده است که به نام حدیث، سلیل، و سوسن یاد شده است. (۱) ولادت حضرت امسال همزمان شده است با دورانی که هنوز غم تخریب مرقد عسکریین (ع) بر آن سایه افکنده است و دل‌های شیعیان بلکه مسلمانان را داغدار نمود، چرا که

امام حسن عسکری (ع) نه تنها در منظر شیعیان بلکه در دیدگاه علمای اهل سنت و شخصیت‌های جهان اسلام نیز از جایگاه والا و با عظمتی برخوردار است، آنچه پیش رو دارید نگاهی است به شخصیت امام حسن عسکری (ع) از منظر دیگران.

۱ معتمد عباسی

نقل شده است که جعفر بن علی الهادی از معتمد درخواست کرد که او را به امامت نصب کند و مقام برادرش امام عسکری (ع) را بعد از ایشان به او واگذار نماید. معتمد گفت: «منزلت و مقام برادرت مربوط به ما نمی‌شود بلکه «انما کانت بالله عزّ و جلّ» فقط از طرف خداوند عزیز و جلیل است و ما هر چند در نابودی و پایین آوردن مقام آنها تلاش کردیم، خداوند از این کار اباء دارد و هر روز بر مقام و رفعت آنها افزود، از طریق حفظ و نگهداری، و نیکو سکوت کردن و از طریق (افزودن) علم و عبادت آنها، و اما تو اگر در نزد شیعیان برادرت منزلت و مقام او را داری، نیازی به ما نداری، و اگر از چنان منزلتی برخوردار نیستی و آن اوصافی را که برادرت داشت دارا نیستی، از ما در این رابطه کاری ساخته نیست.» (۲)

۲ طیب دربار

بختیشوع المح طیب معروف بود و در زمان امام حسن عسکری (ع) طیب دربار عباسی نیز بود. روزی حضرت عسکری (ع) نیاز به طیب پیدا کرد از بختیشوع درخواست کرد که یکی از شاگردان خود را در محضر حضرت بفرستد، او به یکی از شاگردان خود دستور داد که نزد امام حسن عسکری (ع) برود و از مقام و منزلت آن حضرت برای او نکاتی متذکر شد از جمله گفت: «طلب منی ابن الرضا من یقصدہ فصرالیه و هو اعلم فی یومنا هذا بمن تحت السیماء؛ ... ابن الرضا خواسته کسی نزد او بفرستم (برای طبابت) پس تو نزد او می‌روی در حالی که این مسئله را (بخوبی) باید بدانی که در این زمان زیر آسمان از او داناتر نیست، و آنچه به تو دستور می‌دهد اعتراض نکن.» (۳)

۳ احمد بن عبیدالله بن خاقان

احمد عامل جمع آوری خراج و مالیات در منطقه قم بود، پدرش عبیدالله بن خاقان وزیر معتمد عباسی بود، خود احمد از ناجین و دشمنان سرسخت اهل بیت (ع) به حساب می‌آمد، او مأمور شد که گزارش کسانی از آل ابی طالب را که مقیم سامرا هستند و جایگاه و منزلت آنان را نسبت به سلطان بنویسد، پس او چنین گزارش داد: «در سامرا ندیدم و نشناختم مردی از خاندان علی را به مانند حسن بن علی بن محمد بن الرضا (ع) و نشنیدم جز سکوت و عفت و بزرگی و کرم او در نزل اهل بیتش و تمام بنی هاشم، و همین طور همه او را مقدم می‌داشتند بر بزرگان، پیرمردان و رهبران و وزراء و ... بعد از این ارزش و مقام وی در نظرم بزرگ آمد و فهمیدم که دوست و دشمن او را به دیده احترام می‌نگرند.» همین احمد نقل نموده که در مجلس پدرم عبیدالله بودم که دربان‌ها وارد شدند و گفتند: ابن الرضا (ع) (یعنی امام عسکری (ع)) دم در است. پس پدرم با صدای بلند گفت: به او اجازه ورود دهید، احمد گوید: از جسارت دربانان که در نزد پدرم مردی را با کنیه (که نشانه احترام اوست) معرفی نمودند با این که در نزد او جز خلیفه یا ولی عهد یا فردی که شاه عباسی معرفی نموده بود با کنیه معرفی نمی‌کردند، پس دیدم مردی که قامت رسا و صورت زیبا و جوان نورس بود وارد شد به محضی که نگاه پدرم به او افتاد چند گام جلو رفت، و هرگز ندیده بودم پدرم با فردی از بنی هاشم و یا رهبران و یا ولی عهد‌ها این گونه رفتار کند. پس زمانی که او داخل شد پدرم با او معانقه کرد و صورت و بازوی او را بوسید و او را بر مصلای خویش نشانید. سپس احمد می‌گوید فردای آن روز بعد از این که پدرم نماز خواند نزد او رفتم، گفت: احمد حاجتی داری؟ گفتم: بلی، اجازه می‌دهی سؤالی مطرح کنم؟ گفت: اجازه داری پسرم هرچه دوست داری بگو. گفتم: پدر! آن مردی که

دیروز آمد که بود. که آن همه تجلیل و احترام و تکریم نمودی و گفتی: جانم و پدر و مادرم فدای تو باد؟ پس گفت: او امام شیعیان، و ابن الرضا بود مدتی ساکت ماند آنگاه گفت: پسر ما اگر خلافت از بنی عباس زائل شود هیچ کس از بنی هاشم جز همین فرد مستحق آن نیست، زیرا او بخاطر فضل و عفت، صیانت نفس، عبادت، زهد، صلاحیت و رفتار زیبایش مستحق این مقام است اگر پدر او را دیده بودی، می دیدی که مردی بزرگوار، با جلالت، بهترین و فاضلترین بود.» (۴)

۴ نویسنده معتمد عباسی

از ابی جعفر احمد القیصر البصری نقل شده است که ما نزد آقایمان ابی محمد در عسکر (سامرا) بودیم پس خادم سلطان (معتمد) وارد شد. عرض کرد: امیر مؤمنان!! به شما سلام رسانده و گفته است، کاتب (دربار) ما «انوش نی» می خواهد دو پسر خود را پاکیزه کند، درخواست می کنیم از شما که به نزد او بروی و برای سلامتی و بقای فرزندان او دعا فرمایی. پس من دوست دارم اکنون شما سوار اسب شده نزد او بروی و این کار را انجام دهی. البته این زحمت را برای آن به شما تحمیل کردیم که او (نصرانی) خود گفته است: ما (دوست داریم) با دعای بقایای نبوت و رسالت متبرک شویم پس آن گاه آقای ما (حسن عسکری (ع)) فرمود: «الحمد لله المذی جعل النصری اعرف بحقنا من المسلمین؛ ستایش خدای را که نصاری را آگاهتر به حق ما از مسلمین (این زمان) قرار داد.» (۵) آنگاه حضرت فرمود: اسبی را برایم آماده کنید، پس سوار شد تا بر «انوش» وارد شدیم، در حالی که او سربرهنه و پابرهنه همراه با عالمان و راهبان مسیحی در حالی که انجیل را بر سینه نهاده بود، به استقبال آن حضرت آمد و به امام عرض کرد: ای سید ما متوسل می شوم به سوی تو با این کتاب (انجیل) که خود بر آن از ما داناتری، جز آن که گناه جسارت زحمت خودت را بر من ببخشی قسم به حق مسیح بن مریم و آنچه که از انجیل از نزد خداوند آورده است ما از امیرالمؤمنین (خلیفه) شما را درخواست نکردیم مگر به این جهت که در انجیل (مقام شما را) یافتیم مانند مقام مسیح در پیشگاه الهی. پس امام عسکری (ع) فرمود: «اما ابنک هذا فباق علیک و امّ الآخر فمأخوذ عنک بعد ثلاثه ایام ای میتاً و هذا الباقی یسلم و یحسن اسلامه و یتولانا اهل البیت؛ اما این پسرت باقی می ماند و اما دیگری از تو گرفته می شود یعنی می میرد بعد از سه روز و این که باقی می ماند، مسلمان می شود و اسلامش نیکوست و ما اهل بیت را دوست می دارد. پس انوش گفت: بخدا قسم ای سید من سخن تو حق است، و برآستی مرگ این پسر ما برایم آسان است، بخاطر آنچه که از پسر دیگر گفتی که مسلمان می شود و شما اهل بیت را دوست می دارد، پس برخی از کشیشان پرسید چرا خود مسلمان نمی شوی؟ انوش گفت: من مسلمانم و مولایم این را می داند پس مولای ما فرمود: راست می گوید و اگر نبود که مردم می گفتند: ما خبر وفات پسرت را دادیم و آنچنان که ما گفتیم واقع نشده، از خدا می خواستیم بقای فرزندت را. انوش: من جز آن چه اراده کرده‌ای نمی خواهم. ابو جعفر احمد می گوید: بخدا قسم این پسر بعد از سه روز از دنیا رفت و دومی بعد از یک سال مسلمان شد و با ما نزد امام حسن (ع) تا وفات آن حضرت بود. (۶) روایت فوق سراسر عظمت امام حسن عسکری (ع) را می رساند، هم می رساند که مسیحیان به مقام و عظمت اهل بیت آگاهی دارند، چرا که در انجیل عظمتی چون مسیح (بلکه بالاتر) از آن برای آنها بیان شده است و همین طور کاشف و بیانگر علم غیبی آن حضرت است که از آینده افراد خبر می دهد. و همین طور این نکته و درد را نیز آشکار می سازد که افرادی با این همه عظمت در بین مسلمین وجود داشته نه تنها از علم و عظمت آنها استفاده نبردند، بلکه آنان را با انواع اذیت و آزارها، رنج دادند و تنها در مواردی که درمانده می شدند و یا افتخار می خواستند برای خود کسب کنند درب خانه اهل بیت می آمدند.

۵ ابن صباغ مالکی

او درباره امام حسن عسکری (ع) و علم و عظمت او چنین می گوید: «او آقای مردم عصرش و امام روزگارش بود، سخنان او محکم،

کارهایش پسندیده، اگر افاضل زمان او قصیده باشند او در خانه و معدن قصید قرار دارد، اگر گردنبدی از دُر را به نظم کشند رابط و تنظیم کننده او خواهد بود سوار بر علمی است که همسان ندارد و بیان کننده غوامض آن است که کسی با او مجادله نتواند کشف کننده حقایق است با نظر صائب خود، اظهار کننده دقائق است با فکر ژرف اندیش خود، بیان کننده امور غیبی در (جلسات) پنهانی بود. او دارای بزرگواری ریشه دار و روح و ذات کریم بود، خدای او را مورد رحمت فراوان خویش قرار داده در بهشت جایش دهد.» (۷)

۶ زندانبانان حضرت

خلیفه عباسی به صالح بن وصیف توصیه کرد که در حبس به امام حسن عسکری (ع) سخت گیرد، صالح گفت: چه کنم، من او را به دست دو نفر که بدترین اشخاص است سپرده‌ام بنام علی بن یارمش و دیگری افتامش ولی بعد از مدتی این دو نفر اهل نماز و روزه شده‌اند، و به مقاماتی دست یافته‌اند، پس آن دو را احضار کردند، و مورد ملامت قرار دادند، که چرا بر امام حسن عسکری (ع) سخت نمی‌گیرید، گفتند: چه کنیم و چه بگوییم در حق مردی که روزها را روزه می‌گیرد و شب‌ها را تا صبح مشغول عبادت است... و هر وقت به ما نظر می‌افکند بدن ما می‌لرزد چنان که مالک نفس خود نیستیم و نمی‌توانیم خود را نگهداریم، خلیفه وقتی سخنان آن دو را شنید، با ذلت از نزد صالح برگشت. (۸)

۷ محمد بن طلحه شافعی

او درباره امام حسن عسکری (ع) می‌گوید: «بدان منقبت عالی و مزیت بزرگی که خداوند او را به آن اختصاص داده است و گوهر آن را به گردن او آویخته است و آن را صفت دائمی که روزگار تازه‌گی آن را کهنه نمی‌کند و زبانها خواندن و نشر آن را فراموش نمی‌کند، این است که مهدی محمد (ع) از نسل اوست و از او آفریده شده و فرزند و پاره تن او می‌باشد.» (۹)

۸ سبط ابن الجوزی

او می‌گوید: «حسن بن علی بن محمد... عالم و ثقه و مورد اطمینان بود و از پدرش و جدش روایت نقل نموده است» (۱۰) البته جملات فوق خیلی کمتر از قامت بلند عظمت علمی و شخصیتی حضرت عسکری (ع) است ولی از یک عالم سنی به همین مقدار نیز می‌تواند قابل اهمیت باشد.

۹ راهب دیر العاقول

او از بزرگان مسیحیت و داناترین آنها بود، هنگامی که کرامات امام حسن عسکری (ع) را شنید، و دید آنچه دید از کرامات، با دست (مبارک) آن حضرت اسلام اختیار کرد، لباس نصرانیت را از تن بیرون آورد و لباس سفیدی بر تن نمود و زمانی که پزشک معروف پیش گفته، بختیشوع از او درباره دست برداشتن از دینش (و مسیحیت) پرسید، در جواب گفت: او را همچون مسیح و مانند او یافتم، لذا به دست او (امام عسکری (ع)) مسلمان شدم (آری) او مانند عیسی است در نشانه‌ها و برهانهایش، آنگاه نزد حضرت عسکری (ع) رفت و ملازم او بود تا از دنیا رفت. (۱۱)

۱۰ علامه محمد ابوالهدی افندی

او درباره عظمت تمامی اهلیت عصمت و طهارت، سخنان زیبایی دارد آن جا که می‌گوید: «مسلمانان شرق و غرب عالم می‌دانند

که آنها رؤسای اولیاء و امامان برگزیده بعد از رسول اعظم (ص) هستند، و آنها از نسل او و فرزندان پاک او که یکی بعد از دیگری و نسلی بعد از نسل قبلی به دنیا آمده‌اند تا زمان ما می‌باشند. آنها اولیاء بدون شک و رهبران مردم به پیشگاه حضرت قدسیه (خداوندی) هستند، محفوظ (و معصوم) از آلودگی و عیب می‌باشند، کسانی که بعد از طبقه اصحاب که همراه نبی اکرم (ص) بودند، در صدر اولیاء قرار دارند، یعنی حسن (ع) و حسین (ع) و سجاد (ع) و باقر (ع)، و کاظم (ع) و صادق (ع) و جواد (ع) و هادی (ع) و التقی (ع) و نقی (ع) و عسکری (ع).» (۱۲)

۱۱ علامه شبرای شافعی

او می‌گوید: یازدهمین امام حسن خالص ملقب به عسکری است، در شرف او همین بس که امام مهدی (عج) منتظر از اولاد اوست. خدا به این بیت (اهل بیت) خیر کثیر دهد که بیت شریفی است، و نسب خالص و بلند مرتبه دارد و همین بس در افتخار این خانواده از علو و بلندی مقام ... خوشابحال حسن عسکری که از خانواده عالی مرتبه و بلند مرتبه‌ای می‌باشد و براستی در بلند مرتبگی غلبه یافته بر همه و رفعت یافته بر خورشید و قمر از نظر جایگاه، و همه کمالات بدون استثناء در او جمع آمده و هیچ کمالی با کلمه «غیر» و الا از او استثنا نشده است همچون دُر و گوهر در مجد و عظمت آن امامان به نظم آمده‌اند، اول آنها با آخر آنها یکسانند. و چه بسیار کسانی که تلاش کردند مقام آنها را پایین آورند ولی خدا آنها را بالا برد. (۱۳)

۱۲ علی بن اوتاش (۱۴)

محمد بن اسماعیل علوی می‌گوید: «امام عسکری (ع) را زمانی در نزد علی بن اوتامش که یکی از دشمنان سرسخت آل محمد (ص) بود زندانی کردند او مردی زشت خو و بد سیرت (بود) و با خاندان علی (ع) عداوتی دیرینه داشت از طرف خلیفه به او دستور داده بودند که هر چه می‌تواند امام را اذیت کند و بر او سختگیری نماید. اَمّا ابهت، هیبت و صلابت امام (ع) و حالات عرفانی و معنوی آن حضرت چنان آن مرد شقاوت پیشه را متحوّل کرد با این که حضرت عسکری بیش از یک روز در زندان او نبود که صورت خود را به احترام حضرتش بر خاک می‌نهاد و سر خود را بالا نمی‌گرفت و همراهی یک روزه این مرد با پیشوای یازدهم، رفتار و گفتارش را عوض نمود و حضرت عسکری (ع) را در منظر او نیک‌ترین مردم قرار داد.»

۱۳ محمد شاکری

از همراهان امام عسکری (ع) درباره آن حضرت می‌گوید: او در محراب عبادت می‌نشست و سجده می‌کرد در حالی که من پیوسته می‌خوابیدم و بیدار می‌شدم و می‌خوابیدم در حالی که او در سجده بود او کم خوراک بود، برایش میوه‌هایی می‌آوردند، او یکی دو دانه از آنها را می‌خورد و می‌فرمود: محمد! این‌ها را برای بچه‌هایت ببر. (۱۵) با توجه به آن چه که از سخنان عالمان و محدّثان و مورخان اهل سنت و غیر آنها درباره امام عسکری (ع) نقل شد بخوبی بدست می‌آید که مقامات معنوی و فضائل علمی آن حضرت بر اثر اتصال به پروردگار ربوبی، و بر اثر عبادت و زهد بندگی، به این جهت به این بدخواهان و دشمنان اهل بیت (ع) و آنهایی که در طول تاریخ سعی کرده‌اند از طریق حذف فیزیکی و شهادت امامان و یا از طریق حبس و زندان، و یا از راه تخریب قبور و بارگاه امامان، نام اهل بیت (ع) و مرام آنان را از زمین و یاد و محبت آنها را از قلب‌ها بردارند، باید گفت که سخت در اشتباه هستند و هرگز بر این کار موفق نخواهند شد، آن زمانی که علی (ع) را خانه نشین کردند شیعیان آن حضرت بسیار محدود بود اما با شهادت او و دیگر امامان و تخریب قبور ائمه بقیع، و تخریب مرقد امام حسین (ع) در کربلا که فقط ۱۷ بار توسط متوکّل عباسی انجام گرفته است نه تنها از شیعیان علی (ع) کاسته نشده بلکه امروزه با تمام افتخار می‌توان گفت چهارصد میلیون شیعه در

جهان داریم. آری خداوند خواسته نام اهل بیت و مکتب آنان را زنده نگهدارد هرگز کسی قادر نخواهد بود جلو پیشرفت آن را بگیرد. به این جریان تاریخی توجه نمایید. اربلی در کشف الغمّه نقل کرده است که مستنصر خلیفه عباسی، سالی جهت زیارت قبور اجداد خود (و تفریح) به سامرا رفت. ابتدا به زیارت عسکریین (ع) مشرف گردید و سپس به مقبره خلفاء عباسی رفت. دید آنجا خراب گردیده است و پرندگان (و حیوانات) قبور خلفاء را آلوده کرده‌اند. از این مسئله متأثر شد یکی از همراهان گفت: قدرت و ثروت در دست توست و خلیفه مسلمین تو هستی، دستور ده که قبور پدرانت را مرتب کنند! همچنان که قبور این علویین را مشاهده می‌کنی که دارای صحن و بارگاه و فرش، چراغ و خدمه و زوّار می‌باشند. مستنصر گفت: این امری است الهی و به زور نمی‌توان مردم را واداشت که به زیارت قبور پدران من بیایند و اگر هم اجبار کنم پذیرفته نیست. (۱۶)

پی‌نوشت‌ها

۱۷. ر.ک الارشاد، شیخ مفید، ج ۱، ص ۳۱۳؛ و تذکره الخواص، سبط بن الجوزی، ص ۳۲۴. ۱۸. الخرائج و الجرائح، قطب راوندی، ج ۳، ص ۱۱۰۹ و محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۲ ص ۵۰ و اعلام الهدایه، ج ۱۳، ص ۲۲. ۱۹. الخرائج، همان، ج ۱، ص ۴۲۲ باب ۱۲، ج ۳؛ و اصول کافی ج ۱، ص ۵۱۲ باب ۱۲۴ ح ۲۴، و اعلام الهدایه، ص ۲۲. ۲۰. اصول کافی، همان، ج ۱، ص ۵۰۴ ۵۰۳، باب ۲۴ روایت ۱ و کمال الدین، ج ۱، ص ۴۱ ۴۲. ۲۱. مدینه المعجز، ص ۵۸۳؛ حلیه الابرار، ج ۲، ص ۴۹۸؛ سفینه البحار، ج ۲، ص ۲۰۳. ۲۲. الفصول المهمه، ص ۲۷۵ و اعلام الهدایه، ج ۱۳، ص ۲۷. ۲۳. شیخ عباس قمی، منتهی الآمال، سازمان انتشارات جاویدان، ص ۴۵۰ و کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۹۰. ۲۴. محمد بن طلحه شافعی، مطالب السؤل، ج ۲، ص ۱۴۸ و اعلام الهدایه، ص ۲۶. ۲۵. تذکره الخواص، ص ۳۶۲ و اعلام الهدایه، ص ۲۷. ۲۶. الخرائج و الجرائح، قطب راوندی، ج ۱، ص ۴۲۲ و ۴۲۴، بحارالانوار، ج ۵۰ ص ۲۶۱ و اعلام الهدایه، همان، ج ۱۳، ص ۲۶. ۲۷. احقاق الحق، ج ۲، ص ۶۲۱، و کتاب ضوء الشمس الی الهدی افندی، ج ۱، ص ۱۱۹ و اعلام الهدایه، ص ۲۷. ۲۸. الاتحاف بحب الاشراف، ص ۱۷۸، و اعلام الهدایه. ۲۹. در کافی به نام (نارمش) یاد شده است. ۳۰. اربلی، کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۸۶ اصول کافی، باب مولد ابی محمد الحسن بن علی (ع)، حدیث ۸. ۳۱. بحارالانوار، محمد باقر مجلسی، ج ۵۰، ص ۲۵۳. ۳۲. تاریخچه عسکریین (ع)، سید مصلح الدین مهدوی، فردوس اصفهانی، ۱۳۸۱، ص ۳۶.

اخلاق و نوادر احوال حضرت

عبادت و هیبت امام حسن عسکری علیه السلام

اول شیخ مفید و غیره روایت کرده اند که بنی عباس داخل شدند بر صالح بن وصیف در زمانی که حبس کرده بود حضرت امام حسن عسکری علیه السلام را و به او گفتند که تنگ گیر بر او و وسعت مده بر او. صالح گفت: چه کنم من با او همانا سپرده ام او را به دست دو نفری که بدترین اشخاص می‌باشند که من پیدا کرده ام ایشان را، یکی را نام علی بن یارمش است و دیگری اقامش و اینک آن دو نفر اهل نماز و روزه گشته اند و رسیده اند در عبادت به مقامی عظیم، پس امر کرد آن دو نفر را آوردند پس ایشان را عتاب کرد و گفت: وای بر شما! چیست شائن شما با این شخص؟ گفتند: چه گوئیم در حق مردی که روزها را روزه می‌گیرد و شبها را تا به صبح به عبادت مشغول است، تکلم نمی‌کند با کسی و مشغول نمی‌شود به غیر از عبادت و هر وقت نظر بر ما می‌افکند بدن ما می‌لرزد و چنان می‌شویم که مالک نفس خود نیستیم و خودداری نمی‌توانیم بکنیم. آل عباس چون این را شنیدند برگشتند از نزد صالح در کمال ذلت به بدترین حالی. (۶)

زمینه سازی برای غیبت امام زمان علیه السلام

مؤلف گوید: از روایات ظاهر می‌شود که آن حضرت بیشتر اوقات محبوس و ممنوع از معاشرت بود و پیوسته مشغول بود به عبادت چنانچه از روایت بعد ظاهر می‌شود. و مسعودی روایت کرده که حضرت امام علی نقی علیه السلام پنهان می‌کرد خود را از بسیاری از شیعیان خود مگر از عدد قلیلی از خواص خود و چون امر منتهی شد به حضرت امام حسن عسکری علیه السلام از پشت پرده با خواص و غیر خواص تکلم می‌فرمود مگر در آن اوقات که سوار می‌شد برای رفتن به خانه سلطان، و این عمل از آن جناب و از پدر بزرگوارش پیش از او مقدمه بود برای غیبت حضرت صاحب الزمان علیه السلام که شیعه به این ماءلوف شوند و از غیبت وحشت نکنند و عادت جاری شود در احتجاج و اختفاء. (۷) رهایی از زندان معتمد عباسی دوم روایت شده زمانی که معتمد حضرت امام حسن عسکری علیه السلام را حبس کرد در دست علی بن حزین و حبس کرد جعفر برادرش را با او، پیوسته (معتمد) خبر آن حضرت را از علی بن حزین می‌پرسید، او می‌گفت که روزها روزه می‌گیرد و شبها مشغول نماز است تا آنکه روزی از حال آن جناب پرسید، علی همان جواب را داد، معتمد گفت: همین ساعت برو به نزد او و او را از من سلام برسان و به او بگو برو به منزلت به سلامت. علی بن حزین گفت: رفتم به سوی زندان دیدم بر در زندان حماری زین کرده مهیا است داخل زندان شدم دیدم آن حضرت را نشسته، موزه و طیلبستا و شاشه خود را پوشیده یعنی آنکه خود را مهیا فرموده بود برای بیرون شدن از زندان و رفتن به منزل، پس چون مرا دید برخاست، من ادا کردم رسالت خود را، پس سوار شد بر حمار و ایستاد، من گفتم به آن حضرت برای چه ایستادی ای سید من؟ فرمود: تا بیاید جعفر، گفتم: معتمد مرا امر کرده که شما را از حبس رها کنم بدون جعفر، فرمود: برگرد به نزد او و بگو ما هر دو با هم از یک خانه بیرون آمده ایم پس من برگردم و او با من نباشد، خود شما می‌دانید که در این چه خواهد بود. پس آن مرد رفت و برگشت گفت: می‌گویند من جعفر را رها کرده ام برای تو و من حبس کرده بودم او را به سبب خیانت و تقصیری که وارد کرده بود بر خود و بر تو و به سبب آن حرفهایی که از او سر زده بود. پس جعفر با آن حضرت رفت به خانه اش. (۸)

خبر دادن از تولد فرزند

سوم از عیسی بن صبیح روایت است که گفت: در اوقاتی که ما در محبس بودیم حضرت امام حسن عسکری علیه السلام را نیز حبس کردند و آوردند آن حضرت را در مجلس ما و من به آن جناب عارف و شناسا بودم، فرمود: تو شصت و پنج سال و چند ماه و روزی عمر کرده ای و بود با من کتاب دعایی که تاریخ ولادت من در آن نوشته شده بود رجوع به آن کردم یافتم چنان بود که آن حضرت خبر داد! پس فرمود: فرزندی روزی تو شده؟ گفتم: نه، گفت: خدایا روزی کن او را ولدی که عضد و بازوی او باشد همانا خوب عضدی است ولد، پس متمثل شد به این شعر: مَنْ كَانَ ذَاوَلِدٍ يُدْرِكُ ظَلَامَتَهُ إِنَّ الدَّلِيلُ الَّذِي لَيْسَتْ لَهُ عَضُدٌ؛ یعنی هر که صاحب ولد باشد داد خود را می‌گیرد به درستی که ذلیل آن کسی است که عضد و بازو ندارد. من گفتم: تو فرزند داری؟ فرمود: آری، به خدا قسم زود است که خداوند تعالی پسری بر من کرامت فرماید که پر کند زمین را از عدل و داد، اما الان فرزند ندارم، آن وقت متمثل شد به این دو شعر: لَعَلَّكَ يَوْمَا أَنْ تَرَانِي كَأَنَّمَا بَيْنِي وَحَوَالِي الْأَسْوَدُ اللَّوَابِدُ فَإِنَّ تَمِيمًا قَبْلَ أَنْ يَلِدَ الْحَصَى أَقَامَ زَمَانًا وَهُوَ فِي النَّاسِ وَاحِدٌ (۹)

نماز خواندن حضرت در میان شیران و درندگان

چهارم روایت شده که حضرت امام حسن عسکری علیه السلام را سپردند به نحیر و نحیر تنگ می‌گرفت بر آن حضرت و اذیت

می‌کرد آن جناب را. زوجه‌اش به او گفت: ای مرد! بترس از خدا به درستی که تو نمی‌دانی که کیست در منزل تو، پس شروع کرد در بیان اوصاف حضرت عسکری علیه السلام از صلاح و عبادت و جلالت آن حضرت و گفت من می‌ترسم بر تو از این رفتار تو با آن حضرت، تحریر گفت: به خدا سوگند که من او را در برکة السباع میان شیران و درندگان خواهم افکند. پس اجازه طلبید از خلیفه در این امر، او را اجازه داد. پس آن حضرت را افکند به نزد شیران و شک نداشتند در آنکه شیران آن حضرت را خواهند خورد، پس نظر کردند در آن محل که از حال آن جناب خبری گیرند، دیدند آن جناب را [که] ایستاده نماز می‌خواند و سباع در دور آن حضرت می‌باشند پس امر کرد که آن جناب را بیرون آورند و به خانه‌اش برند. (۱۰) مؤلف گوید: و به همین دلالت باهره اشاره شده در توسل به آن حضرت در دعای ساعت یازدهم روز: (وَبِالْإِمَامِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامِ الَّذِي طُرِحَ لِّلْسَبَاعِ فَخَلَصَتْهُ مِنْ مَرَابِطَةِهَا وَآمَتْحِنَ بِالِدُّوْ أَبِّ الصُّعَابِ فَمَذَلَّتْ لَهُ مَرَاكِبَهَا)؛ یعنی متوسل شدم به امام حسن عسکری علیه السلام آن آقایی که افکندند در میان درندگان پس به سلامت او را از محل درندگان بیرون آوردی، و ممتحن شد آن حضرت به دابه سرکش و حیوان چموش پس رام کردی برای او سوار شدن او را. (۱۱) و در این فقره اشاره شده به آنچه نقل شده که مستعین بالله خلیفه، استری داشت چموش و سرکش به حدی که احدی قدرت نداشت که او را لگام کند یا زین بر پشت او گذارد یا او را سوار شود، اتفاقاً روزی حضرت به دیدن خلیفه رفت خلیفه به آن حضرت، گفت: خواهش می‌نمایم از شما که این استر را دهنه بر دهانش کنید. و غرضش آن بود که از این کار یا استر رام شود یا آنکه چموشی کند و آن حضرت را بکش پس حضرت برخاست و دست مبارک خود را بر کفل استر گذاشت آن حیوان عرق کرد به نحوی که عرق از او جاری شد و در نهایت آرامی و تذلل شد پس حضرت او را زین کرد و لجام بر دهنش زد و سوار گشت و قدری در منزل او را راه برد. خلیفه از این کار تعجب کرده استر را به آن حضرت بخشید. (۱۲) تدبیر امام علیه السلام برای جلوگیری از تالیف کندی پنجم ابن شهر آشوب از (کتاب تبدیل) ابوالقاسم کوفی نقل کرده که اسحاق کندی ک فیلسوف عراق بود در زمان خود شروع کرد در تالیف کتابی در تناقض قرآن و مشغول کرد خود را به آن امر به حدی که از مردم کناره کرده و در منزل بود و پیوسته به این کار اهتمام داشت تا آنکه یکی از شاگردان او خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام رسید، حضرت به او فرمود: آیا نیست در میان شما یک مرد رشیدی که برگرداند استاد شما کندی را از این شغلی که برای خود قرار داده؟ آن تلمیذ گفت: چگونه ما می‌توانیم اعتراض کنیم بر او در این امر یا در غیر این امر و شایسته نیست از ما نسبت به او این کار. حضرت فرمود: اگر من چیزی به تو القا کنم تو به او می‌رسانی؟ عرض کرد: آری، فرمود: برو به نزد او و انس بگیر با او و لطف و مدارا کن با او در مؤانست و اعانت او پس چون واقع شد انس فیما بین شما با وی بگو مسأله‌ای به نظرم رسیده می‌خواهم آن را از تو بپرسم، پس بگو با او که اگر بیاید به نزد تو متکلم به قرآن و بگوید که آیا جایز است که حق تعالی اراده فرموده باشد از آن کلامی که در قرآن است غیر آن معنی که تو گمان کرده‌ای و آن را معنی آن گرفته‌ای؟ او در جواب گوید: جایز است زیرا که او مردی است که فهم می‌کند چیزی را که شنید، پس به او بگو شاید که خداوندی اراده فرموده باشد در قرآن غیر آن معنی که تو برای آن نموده‌ای و آن را مراد حق تعالی گرفته‌ای فَتَكُونُ وَاضِحًا مَعًا لِعَيْرِ مَعَانِيهِ. پس آن شاگرد رفت نزد کندی و ملاحظت کرد با او تا آنکه القا کرد بر او آن مسأله را که حضرت به او تعلیم فرموده بود، کندی گفت: که این مسأله را اعاده کن بر من، اعاده کرد، فکری کرد در آن یافت که بر حسب لغت و نظر جایز است و محتمل است معنی دیگری را، گفت: قسم می‌دهم تو را که خبر می‌دهی به من که این مسأله را کی تعلیم تو کرده؟ گفت: به قلبم عارض شد، گفت: چنین نیست که تو می‌گویی زیرا که این کلامی نیست که از مانند تو سرزند و تو هنوز به آن مرتبه نرسیده‌ای که فهم چنین مطلبی کنی، با من بگو از کجا گفتی آن را؟ گفت: حضرت امام حسن عسکری علیه السلام مرا به آن امر فرمود، کندی گفت: الا ن حقیقت حال را بیان کردی، این نحو مطالب بیرون نمی‌آید مگر از این بیت، پس آتش طلبید و آنچه در این باب تالیف کرده بود سوزانید. (۱۳)

اثر محبت و ولایت

ششم علامه مجلسی رحمه الله روایت کرده از بعض مؤلفات اصحاب ما از علی بن عاصم کوفی خبری را که حاصلش آن است که او وارد شد بر حضرت امام حسن عسکری علیه السلام حضرت به او نمود بساطی را که بر او نشسته بودند بسیاری از انبیاء و مرسلین علیهما السلام و نمود به او آثار قدمهای ایشان را. علی می گوید: افتادم بر روی آن و بوسیدم آن را و بوسیدم دست امام علیه السلام را و گفتم من عاجزم از نصرت شما به دست خود و عملی ندارم غیر از موالات و دوستی شما و بیزاری جستن از دشمنان شما و لعن کردن بر ایشان در خلوات خود، پس چگونه خواهد بود حال من؟ حضرت فرمود: حدیث کرد مرا پدرم از جدم از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که فرمود هر که ضعف پیدا کند از نصرت ما اهل بیت و لعنت کند در خلوات خود دشمنان ما را برساند حق تعالی صوت او را به جمیع ملائکه، پس هر زمانی که لعن کند یکی از دشمنان ما را بالا برند آن را ملائکه و لعنت کنند کسی را که لعنت نکند ایشان را پس هر گاه برسد صوت او به ملائکه استغفار کنند برای او و ثنا گویند بر او و بگویند: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَي رُوحِ عَبْدِكَ هَذَا الَّذِي يَدُلُّ فِي نُصَيْرَةِ أَوْلِيَائِهِ جُهْدَهُ وَ لَوْ قَدَرَ عَلَي أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ لَفَعَلَ). پس ندا آید از جانب حق تعالی که ای ملائکه من، من استجاب کردم دعای شما را در حق این بنده ام و شنیدم ندای شما را و صلوات فرستادم بر روح او با ارواح ابرار و قرار دادم او را از مصطفین اختیار. (۱۴)

روش امام علیه السلام در هدایت نزدیکان

هفتم در (بحارالانوار) است که صاحب (تاریخ قم) روایت کرده از مشایخ قم که ابوالحسن حسین بن حسن بن جعفر بن محمد بن اسماعیل بن الا-مام جعفر الصادق علیه السلام در قم بود و شرب خمر می کرد علانیه، پس روزی برای حاجتی رفت به در سرای احمد بن اسحاق اشعری که وکیل اوقاف بود به قم و اذن دخول خواست احمد او را اذن نداد سید برگشت به منزل خود با حال غم و اندوه. پس از این قصه احمد بن اسحاق متوجه به حج شد همین که به سر من راءى رسید اجازه خواست که خدمت ابومحمد حسن عسکری علیه السلام مشرف شد حضرت او را اجازه نداد، احمد بدین جهت گریه طولانی کرد و تضرع نمود تا حضرت اذنش داد. پس چون خدمت آن حضرت رسید عرض کرد: یابن رسول الله! برای چه مرا منع کردی از تشرف به خدمت خود و حال آنکه من از شیعیان و موالیان توام. فرمود به جهت اینکه تو برگردانیدی پسر عموی ما را از در منزل خود، پس گریست احمد و قسم یاد کرد به خداوند تعالی که او را منع نکرد از دخول در منزلش مگر به جهت آنکه توبه کند از شرب خمر، فرمود: راست گفتی و لکن چاره ای نیست از احترام و اکرام ایشان بر هر حالی، و آنکه حقیر نشمارى ایشان را و اهانت نکنی به ایشان که از خاسرین خواهی بود به جهت انتسابشان به ما. پس چون به احمد برگشت به قم اشراف مردم به دیدن او آمدند و حسین نیز با ایشان بود چون احمد، حسین را دید برجست از جای خود و استقبال کرد او را و اکرام نمود او را و نشانید او را در صدر مجلس خود، حسین این کار را از احمد بعید و بدیع شمرد و سبب آن را از او پرسید. احمد برای او نقل کرد آنچه مابین او و حضرت عسکری علیه السلام گذشته بود، حسین چون آن را شنید پشیمان شد از افعال قبیحه خود و توبه کرد از آن و برگشت به منزل خود و ریخت هر چه خمر داشت بر زمین و شکست آلات آن را و گردید از اتقیاء باورع و از صالحین اهل عبادت و پیوسته ملازمت مساجد داشت و معتکف در مساجد بود تا وفات کرد و در نزدیکی مزار حضرت فاطمه بنت موسی علیه السلام مدفون گردید. (۱۵) مؤلف گوید: که در (تاریخ قم) است که سید ابوالحسن مذکور اول کسی بود که از سادات حسینی به قم آمد و چون وفات کرد او را به مقبره بابلان دفن کردند و قبه او به قبه فاطمه بنت موسی علیها السلام باز رسیده است از آن جناب که از شهر به آن در، در آیند. انتهی. دستور پیامبر درباره سادات و بدان که نیز قریب به همین حکایت نقل شده از علی بن عیسی وزیر. و آن حکایت چنین است که علی بن

عیسی گفت که من احسان می‌کردم به علویین و اجرا می‌داشتم برای هریک در سال در مدینه طیبه آن مقدار که کفایت کند طعام و لباس او را و کفایت کند عیالش را و این کار را در وقت آمدن ماه رمضان می‌کردم تا سلخ او، و از جمله ایشان شیخی بود از اولاد موسی بن جعفر علیه السلام و من مقرر داشته بودم برای او در هر سال پنج هزار درهم. و چنین اتفاق افتاد که من روزی در زمستان عبور می‌کردم پس دیدم او را که مست افتاده و قی کرده و به گل آلوده شده و او در بدترین حالی بود در شارع عام پس در نفس خود گفتم من می‌دهم مثل این فاسق را در سال پنج هزار درهم که آن را صرف کند در معصیت خداوند هر آینه منع می‌کنم مقرر می‌امسال او را. چون ماه مبارک داخل شد حاضر شد آن شیخ در نزد من و ایستاد بر در خانه چون رسیدم به او سلام کرد و مرسوم خود را مطالبه نمود، گفتم: نه، اگر می‌نویست برای تو، مال خود را به تو نمی‌دهم که صرف کنی در معصیت خداوند، آیا ندیدم تو را در زمستان که مست بودی؟! برگرد به منزلت و دیگر به نزد من میا. چون شب شد حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم را در خواب دیدم که مردم در نزدش مجتمع بودند پس پیش رفتم، اعراض فرمود از من، پس مرا دشوار آمد و مرا بد گذشت پس گفتم: یا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم! به من چنین می‌کنی با کثرت احسان من به فرزندان و نیکی من با ایشان و وفور انعام من بر ایشان، پس مکافات کردی مرا که اعراض فرمودی از من؟ فرمود: آری، چرا فلان فرزند مرا برگردانیدی از در خانه ات به بدترین حالی و ناامید کردی او را و جایزه هر ساله‌اش را بریدی؟ پس گفتم: چون او را بر معصیتی قبیح دیدم و قضیه را نقل کردم و گفتم جایزه خود را منع کردم تا اعانت نکرده باشم او را در معصیت خدای تعالی، پس فرمود: تو آن را به جهت خاطر او می‌دادی یا برای من؟ گفتم: بلکه برای تو، فرمود: پس می‌خواستی بپوشانی بر او آنچه از او سر زد به جهت خاطر من و اینکه از احفاد من است، گفتم چنین خواهم کرد با او به اکرام و اعزاز، پس از خواب بیدار شدم، چون صبح شد فرستادم از پی آن شیخ، چون از دیوان مراجعت کردم و داخل خانه شدم امر کردم که او را داخل کردند و حکم کردم به غلام که بیاور نزد او ده هزار درهم در دو کیسه و گفتم به او اگر به جهت چیزی کم آمد مرا خبر کن و او را خشنود برگرداندم، چون به صحن خانه رسید برگشت نزد من و گفت: ای وزیر! چه بود سبب راندن دیروز و مهربانی امروز تو و مضاعف کردن عطیه؟ من گفتم جز خیر چیزی نبود برگرد به خوشی. گفت: واللہ! بر نمی‌گردم تا از قضیه مطلع نشوم. پس آنچه در خواب دیدم به او گفتم: پس اشک در چشمش ریخت و گفت: نذر کردم واجبی که دیگر عود نکنم به مثل آنچه دیدی و هرگز پیرامون معصیتی نگردم و محتاج نکنم جد خود را که با تو محاجه کند پس توبه کرد و توبه‌اش نیکو شد. (۱۶)

شراب از دیدگاه احادیث

مؤلف گوید: که شرب خمر از معاصی بزرگ است بلکه روایت شده که خداوند تعالی قرار داده از برای شرّ، قفل‌هایی و قرار داده کلید این قفل‌ها را، شراب، (۱۷) و در خبری است که حضرت صادق علیه السلام فرمودند: شراب ام‌الخبائث است و سر هر شرّ است، بگذرد بر شارب آن ساعتی که ربوده شود عقل او پس نشانسد خدای خود را و نگذارد معصیتی را مگر آنکه مرتکب آن شود و نه حرمتی را مگر آنکه هتک آن کند و نه رحم چسبنده‌ای را مگر آنکه قطع آن کند و نه فاحشه‌ای را مگر آنکه اتیان به آن نماید، و آدم مست مهارش به دست شیطان است اگر امر کند او را برای بتها سجده کند و به فرمان شیطان باشد هر کجا که او را بکشد. (۱۸) و در روایتی است از حضرت امام محمد باقر علیه السلام که فرمود: شرب خمر داخل می‌کند صاحبش را در زنا و دزدی و قتل نفس محترم و در شرک به خداوند تعالی و کارهای خمر علو دارد بر هر گناهی همچنان که درخت آن علو دارد بر هر درختی. (۱۹) و در روایات بسیار است که مدمن خمر مثل بت پرست است و آنکه شارب خمر، قابل دوستی نیست و با او مجالست نباید کرد و او را امین نباید شمرد، و هرگاه زن خواست، کریمه خود را به او ندهید و هرگاه ناخوش شد او را عیادت نکنید و هرگاه مرد به جنازه او حاضر نشوید. (۲۰) و کلام او را تصدیق نکنید و کسی که مسکر بیاشامد تا چهل روز نمازش مقبول نشود

(۲۱) و نرسد شفاعت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم به او و وارد بر حوض کوثر نشود، و از طینت خبال (و آن چیزی است که از عورت زناکاران بیرون می‌آید) او را سقاییت کنند. (۲۲)

مفاسد شراب از دیدگاه اروپائیان

فقیر گوید: روایات در این باب زیاده از آن است که احصا شود و مفاسد و شروری که از شراب مسکرات مشاهده می‌شود محتاج به بیان نیست. لهذا نقل شده که در بسیاری از ممالک یورپ (۲۳) حکم سخت در منع استعمال مسکرات شده و از بعض جرائد و روزنامه‌های آنها نقل شده که معایب و مفاسد مسکرات را مفصل نوشته اند که از جمله فقراتش این است: بهترین مشروبات آب خالص گوارا است اینکه در بعضی از مملکتها اطباء به مناسبت فقدان آب گوارا و صاف یا مقتضیات هوا کمی از شراب را تجویز می‌کنند که برای رفع ثقلیت آب را به آن ممزوج کرده بخورند به اعتقاد ماها همان آب بهتر است و تا مرضی که مستلزم خوردن شراب است نباشد فایدتی در شرب آن نیست، تمامی مسکرات به وجود آدمی مضر است و مردمان فرزانه در باب مضرت مسکرات آنچه گفتنی است به تفصیله گفته اند و تصور فائده از مسکرات از نیش عقرب نوش جستن مانند هرگاه زهر را خاصیت تریاق حاصل آید، از شرب مسکرات نیز سودی چشم داشت توان نمود و هرگاه شخص صافی مشرب از ماهیت آن آگاهی حاصل نماید اگر هر قطره‌اش روحی تازه باشد هر آینه به حکم صفای طبیعت از شرب آنها امتناع می‌کند، شرابخوار کار امروز را به فردا افکنده و وجه گذاران فردا را نیز امروز خرج می‌کند، گذشته از اینکه بسی مفاسد از شرب آنها بروز می‌کند که سبب بدنامی خانواده نیکنامی گشته خرابی خانمانهای بزرگ را نیز بار می‌آورد. هرگاه به دیده انصاف بنگریم خواهیم دید که ظهور پاره ای از علل و امراض مهلکه از شیوع مسکرات است؛ زیرا در مملکتهایی که شراب و سائر مسکرات نیست و یا به حکم دیانت ممنوع است، سکنه آن ممالک از بعض امراض ایمن اند سهل است بلکه قوی البنیه و تندرست هم هستند. بالجمله: از اینگونه مقالات نوشته اند و لکن مقام را گنجایش بیش از این نیست به همین مقدار اکتفا کرده و به این چند شعر از اوحدی مراغه ای اصفهانی کلام را ختم می‌نماییم: می‌سرخت نم‌د فروش کند بنگ سبزت گلیم پوش کند دل سیاهی دهند و رخ زردی بهل این سرخ و سبز اگر مردی خوردن آب گرم و سبزه خشک خون بسوز آیدت چون نافه مشک بت پرستی ز می‌پرستی به مردن عاقلان ز مستی به چند گوئی که باده غم ببرد دین و دنیا ببین که هم ببرد هشتم از ابوسهل بلخی روایت شده که گفت: نوشت مردی خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام و از آن حضرت درخواست کرد که دعا فرماید بر والدین او و مادرش از غلات بود و پدرش مؤمن بود. توفیق شریف آمد: رحم الله والدک و دیگری نوشت و درخواست کرد دعا برای والدین خویش و مادرش مؤمنه بود و پدرش ثنوی بود یعنی خدا را دو می‌گفت و قائل به توحید نبود، توفیق آمد: (رَحِمَ اللَّهُ وَالِدَيْكَ وَ التَّاءَ مَنْقُوطَةً)؛ یعنی خدا رحمت کند والده تو را، و والده را ضبط فرمود که آخرتش تاء منقوطة است که به یاء تحتانیه خوانده نشود و (والدیک) شود. (۲۴)

پی‌نوشت‌ها

- ۶- (ارشاد) شیخ مفید ۲/۳۳۴. ۷- (اثبات الوصیة) ص ۲۷۲. ۸- (مهج الدعوات) ابن طاوس ص ۳۳۰، در (مهج) به جای (حزین)، (جرین) ضبط شده. ۹- (بحارالانوار) ۵۰/۲۷۵. ۱۰- (بحارالانوار) ۵۰/۲۶۸. ۱۱- (مفتاح الفلاح شیخ بهائی) ترجمه آقا جمال خوانساری ص ۱۳۸. ۱۲- (مناقب) ابن شهر آشوب ۴/۴۷۱. ۱۳- (مناقب) ابن شهر آشوب ۴/۴۵۷. ۱۴- (بحارالانوار) ۵۰/۳۱۶. ۱۵- (بحارالانوار) ۵۰/۳۲۳. ۱۶- (دارالسلام) محدث نوری ۲/۸. ۱۷- (وسائل الشیعه) ۱۷/۲۶۳، چاپ ۲۰ جلدی. ۱۸- (بحارالانوار) ۶۳/۴۹۰. ۱۹- (بحارالانوار) ۷۶/۱۴۰. ۲۰- (بحارالانوار) ۶۳/۴۹۱. ۲۱- (بحارالانوار) ۶۳/۴۹۴. ۲۲- (بحارالانوار) ۶۳/۴۹۱. ۲۳- اروپا. ۲۴- ترجمه (کشف الغمه) ۳/۳۰۶.

جایگاه علمی و هدایتی

فروع هدایت در سیره امام عسکری (ع)

امامان هدایت (۱)

محمد عابدی «انقلاب نبوی» آغازی بر زندگی اجتماعی بر پایه بنیان‌های الهی بود و «سلسله امامت» پاسدار آن نظام جاودانی است. از این روی نقش امامت، پاسداری مداوم از ارکان دین محمدی صلی الله علیه و آله وسلم است. و وظیفه امت در نبود پیامبر، تمسک به این زنجیره هدایت می‌باشد. سلمان فارسی می‌گفت: رسول اکرم صلی الله علیه و آله در خطبه‌ای فرمود: «معاشر الناس انی راحل عنکم عن قریب و منطلق الی المغیب، أوصیکم فی عترتی خیرا، ایاکم و البدع، فانّ کلّ بدعه ضلاله و کلّ ضلاله و أهلها فی النار؛ ای مردم! من به زودی از میان شما می‌روم و به سرای دیگر راهی می‌شوم. شما را سفارش می‌کنم که با عترتم به نیکی رفتار کنید و از بدعت پرهیزید؛ زیرا هر بدعتی، گمراهی است و هر گمراهی و اهل آن، در آتش دوزخ خواهند بود.» سپس فرمود: «معاشر الناس من افتقد الشمس فلیتمسک بالقمر و من افتقد القمر فلیتمسک بالفرقدین و من افتقد الفرقدین فلیتمسک بالنجوم الزاهره بعدی. اقول قولی و استغفر الله لی و لکم؛ ای مردم! کسی که خورشید را از دست داد، به ماه متمسک شود و آن که ماه را گم کرد، به فَرْقَدَین (دو ستاره پر نور) باید تمسک جوید و آن که فرقدین را از دست داد، باید به ستارگان نورانی تمسک بجوید. حرفم را زدم و برای خود و شما طلب غفران می‌کنم.» وقتی سلمان در این باره از پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم سؤال کرد، حضرت چنین توضیح داد: «خورشید، من هستم و قمر، علی است. وقتی مرا از دست دادید، به علی تمسک جوید. اما فرقدان، حسن و حسین اند. وقتی ماه را از دست دادید، به آن دو تمسک جوید. اما ستارگان درخشان، ائمه نه گانه از صلب حسین اند که نهمین آنها مهدی شان است.»

۱ امامان، دین را از خطر استحاله و دینداران را از خطر گمراهی و قرائت‌های بیمارگونه نجات می‌دهند. امام حسن عسکری علیه السلام نیز خود را به عنوان «نجمی از نجوم زاهره» هدایتگر امت در مسیر دین محمدی می‌دید و در کوران حوادث و ناآرامی‌های سیاسی عصر عباسی، غوغای مذاهب ساختگی و عصر بدعت و نوآوری‌های آلوده، با شیوه‌های کارآمد «پرچم دین» را همواره در اهتزاز نگاه داشت. امام عسکری علیه السلام نقش هدایتگرانه پیامبر و اهل بیت و عترت را چنین یادآور شد: «انّ لله تعالی بجوده و رأفته قد منّ علی عباده بنبیه محمد صلی الله علیه و آله وسلم بشیرا و نذیرا و وقّکم لقبول دینه و اکرکم بهدایته؛ ... خدای متعال با بخشش و مهربانی خود، به وجود مقدس پیامبرش بر بندگان منت نهاد و او را برای «بشارت و بیم دادن» برانگیخت و شما را برای پذیرش آیین خود توفیق داد و با هدایتش گرامی داشت. در دل گذشتگان شما، که خدا رحمتشان کند و آیندگانتان که خدا حامی‌شان باشد و عمرشان را در اطاعت خدا طولانی کند، بذر محبت و علاقه «عترت هدایتگر» را کاشته است. هر یک از آنان که در مسیر صحیح و راه راست گام برداشتند، در جایگاه رستگاران وارد شدند و پاداش کارهای قبلی خویش را یافتند و آنچه را پیش فرستاده بودند، به دست آوردند.» ۲

هدایت و اصلاحگری

تلاش‌های امام حسن عسکری علیه السلام در زمینه هدایت را می‌توان به دو بخش «هدایت خودی‌ها» و «اصلاح غیر خودی‌ها» تقسیم کرد و ضمن آن، گوشه‌هایی از فعالیت امام را به تماشا نشست.

الف هدایت در حوزه خودی‌ها

۱. ترویج فرهنگ تولی و تبری

اصلی‌ترین بخش از تلاش‌های امام حسن عسکری علیه السلام مربوط به حوزه درون شیعی بود و امام می‌کوشید با ایفای نقش هدایتگرانه استحکام جامعه اسلامی را از لحاظ بنیان‌های دینی حفظ کند. نمونه‌هایی از این تلاش‌ها را می‌خوانیم: «تولی و تبری» و «حبّ و بغض» ابزار اساسی روحی و عاطفی برای مؤمنان است که به وسیله آن، دل‌هایشان همواره مالا مال از حبّ و دوستی صالحان و نیکی‌هاست و سرشار از کینه و دشمنی فاسقان و آلودگی‌ها. بنابر این، از این دو اصل باید به عنوان بازوهای اجرایی امر به معروف و نهی از منکر و نیز ضامن بقای دین یاد کرد. امام عسکری علیه السلام همواره شیعیان را به این دو اصل توجّه می‌داد. از جمله، وقتی «عاصم بن کوفی» نزد حضرت آمد و گفت: با وجود ارادت به خاندان نبوت، از یاری شما (به دلیل نایبایی) ناتوانم و به غیر ولایت شما و بیزاری از دشمنان در خلوت، سرمایه‌ای ندارم. حضرت به او فرمود: پدرم از جدّم رسول خدا نقل فرمود: «مَنْ ضَعَفَ عَلَى نُصْرَتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ لَعَنَ فِي خُلُوتِهِ أَعْدَاءَنَا بَلَغَ اللَّهُ صَوْتَهُ إِلَى جَمِيعِ الْمَلَائِكَةِ فَإِذَا بَلَغَ صَوْتَهُ إِلَى الْمَلَائِكَةِ اسْتَغْفَرُوا لَهُ وَ أَثْنُوا عَلَيْهِ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى رُوحِ عَبْدِكَ هَذَا الَّذِي يَذِلُّ فِي نُصْرَةِ أَوْلِيَائِهِ جُهْدَهُ وَ لَوْ قَدَّرَ عَلَى أَكْثَرِ مِنْ ذَلِكَ لَفَعَلَ؛ ... هر کس از یاری ما اهل بیت ناتوان باشد و در خلوت، دشمنان ما را لعن کند، صدایش به همه ملائکه می‌رسد. وقتی صدایش به فرشتگان رسید، برایش طلب آمرزش می‌کنند و او را چنین می‌ستایند: «خدایا! بر روح این بنده‌ات درود فرست که در یاری اولیایش تلاشش را کرد و اگر توان بیش از آن داشت، انجام می‌داد.» در این حال، از سوی خداوند ندا می‌شود که: «ای فرشتگان! دعای‌تان را در حقّ این بنده پذیرفتم و به روح او درود فرستادم و در ردیف ارواح ابرار و از بهترین بندگان برگزیده‌ام قرار دادم.» ۳ علامه مجلسی نیز از «احمد بن مطهر» روایت کرده است که: یکی از یاران ما از اهالی جبل (قهستان) نامه‌ای به حضرت نوشت و پرسید: کسانی را که در مورد امامت موسی بن جعفر توقّف کرده، دوست داری یا از آنها بیزاری می‌جویی؟ امام در نامه‌اش تبری از منحرفان را گوشزد و به او توصیه کرد: «آیا برای عمویت رحمت می‌خواهی! خدا به او رحم نکند. از او بیزاری بجوی، من در پیشگاه خدا از آنها بیزاری می‌جویم. با آنها سر دوستی نداشته باش. از بیمارانشان عیادت نکن، در تشییع جنازه‌های مردگانشان حاضر مشو و هرگز بر جنازه‌های امواتشان نماز نخوان؛ خواه امامی را از ناحیه خداوند انکار کرده، یا پیشوایی را که امامتش از سوی خدا نیست، بر امامان افزوده و یا قائل به تثلیث باشند. کسی که امامت آخرین ما را انکار کند، گویی امامت نخستین ما را انکار کرده است. و کسی که بر تعداد ما بیفزاید، مانند کسی است که از تعداد ما کاسته باشد و امامت ما را انکار نماید.» ۴ شخص سؤال کننده نمی‌دانست عمویش در زمره آنهاست و امام، او را آگاه کرد تا نسبت به آنان شیوه «تبری» را پیش بگیرد. همچنین «وقتی ابراهیم بن عقبه» از حال آنان سؤال کرد، امام فرمود: «در نمازت آنان را لعن کن.» ۵

۲. بیدار سازی و تقبیح گناهان

بیدار سازی مؤمنان از منکر و اهل آن، از شیوه‌های رایج در سیره امام عسکری علیه السلام است. لذا درباره حرمت شراب، از طریق پدرانش تا رسول اکرم نقل می‌کند: «میگسار همچون بت پرست است.» ۶ و این چنین قباحت آن را برای مؤمنان روشن می‌سازد. یکی از جلوه‌های بیدار سازی مؤمنان و تقبیح گناهان را باید در نفرین‌های امام جست و جو کرد. امام با این شیوه، شدت خشم خود از انحرافات را به شیواترین و صریح‌ترین صورت ممکن ابراز می‌کرد. از جمله درباره نخّاس دهقان که از وکلای حضرت بود؛ وی بعداً گمراه شد، اموال بیت المال را به آتش کشید و به امام دروغ بست امام از او بیزاری جست و شب تا صبح او را نفرین کرد. و به دعای حضرت نابود شد. ۷

۳. قرآن؛ نقطه آغاز

از جمله مشکلات امر به معروف و نهی از منکر در عرصه عمل، یافتن نقطه مشترک برای ورود مناسب و ارتباط کار آمد است. امام عسکری علیه السلام از قرآن کریم برای تقویت ارتباط و پذیرش «هدایت» استفاده می‌کرد. از این روی در استنادها و استدلال‌هایش همواره توجهی به قرآن داشت و همین امر، موجب خضوع قلبی مخاطبان می‌شد. امام حسن عسکری علیه السلام در نامه‌ای به اسحاق بن اسماعیل نیشابوری می‌نویسد: «بعضی از شما در دوران امام قبلی تا زمانی که به درود حیات گفت و در این مدت از دوران امامت من، کارهایی کردید که از نظر من پسندیده و قرین استواری نبود. ای اسحاق! به یقین بدان؛ هر کسی از این دنیا کور بیرون برود، در آخرت نیز کور خواهد بود و سخت گمراه. ای اسحاق! مقصودم کوری چشم نیست، بلکه نابینایی دل‌های درون سینه هاست. و این، معنای گفته خدا در کتاب استوارش است که از قول ستمگران می‌فرماید: «ربّ لم حشرتنی اعمی و قد کنت بصیرا»؛ «پروردگارا! با این که در دنیا بینا بودم، چرا کور محشورم کردی؟» خداوند نیز می‌فرماید: «کذلک أتتک آیاتنا فنسیتها و کذلک الیوم تنسی»؛ «این چنین آیات ما به تو رسید و فراموششان کردی، امروز هم تو فراموش شده‌ای.» سپس امام عسکری علیه السلام مطالبی را به صحابی‌اش و دیگر شیعیان گوشزد می‌کند. ۹.

۴. اعلام موضع

در عصری که نا آرامی‌های سیاسی به اوج می‌رسد، ارکان قدرت برای بقای خود، به هر ابزاری از جمله «تنوع مذهبی» دامن می‌زند و هر روزه نهضت و جنبشی مذهبی با رنگ و بوی الحادی، به وجود می‌آید. منطقی‌ترین راه هدایت امت، اعلام موضع در برابر منکرات مذهبی، سیاسی و اجتماعی است. لذا امام عسکری علیه السلام با همین روش، گروه‌های زیادی از شیعیان را از افتادن در ورطه جهل و فساد احزاب و گروه‌ها نجات داد. در اهمیت مبارزه با این جریان‌های منحرف، همین بس که بدانیم آن امام می‌فرمود: «هیچ یک از پدرانم مانند من گرفتار شک و تزلزل شیعیان در امر امامت نشده‌اند.» ۱۰ آن حضرت در برابر قیام «صاحب الزنج» که خسارت فراوانی به جا گذاشت و طی چهارده سال و چهار ماه و شش روز، هزاران قربانی گرفت و سرانجام در سال ۲۷۰ ق. توسط موفق عباسی کشته شد، امام در قالب پاسخ به نامه، اعلام موضع کرد و فرمود: «صاحب الزنج از ما اهل بیت نیست.» ۱۱ به برخی از اعلام مواضع آن حضرت درباره انحرافات اعتقادی اشاره می‌کنیم. الف) صوفیه: امام به «ابوهاشم جعفری» فرمود: «ای ابوهاشم! زمانی می‌رسد که چهره مردم خندان و دل‌هایشان تاریک است. از دیدگاه آنان سنت، بدعت و بدعت، سنت است. مؤمن را به دیده حقارت می‌نگرند و فاسق را ارج می‌نهند... به خدا سوگند! آنها از عقیده خود برگشته و از راه حق منحرف شده‌اند. در علاقه به مخالفان ما زیاده روی کرده و شیعیان و دوست‌داران ما را به گمراهی می‌کشانند» ... ۱۲ ب) واقفیه: امام در بیزاری از این گروه نامه‌هایی نوشته است؛ از جمله آنچه که قبلاً به نقل از علامه مجلسی، از «احمد بن مطهر» بیان کردیم. ج) ثنویه: شیخ حرّ عاملی می‌نویسد: یکی از یاران «ابوسهل بلخی» نامه‌ای به امام نوشت و خواست در حق پدرش (که ثنوی و دوگانه پرست بود) و مادرش (که مؤمن بود) دعا کند. امام مرقوم فرمود: «رحم الله والدتک؛ ... خداوند، مادرت را بیامزد» ... ۱۳ همین‌طور «محمد بن ربیع شانی» با یکی از ثنوی‌ها در اهواز مناظره کرد و تمایلی به آنها یافت. وی در سامرا در خانه احمد بن خصیب نشسته بود که امام او را به طور عبوری دید و با انگشت سبّابه اشاره فرمود: «احد، احد؛ خدا، یکی است.» وی با شنیدن این سخن، نقش بر زمین شد و از هوش رفت ... ۱۴ د) مفاوضه: این گروه معتقد بودند خداوند حضرت محمد را آفرید و آفرینش دنیا را به او سپرد و هر چه را در دنیاست، او آفریده است. به هر حال، این عدّه از دیدگاه شیعه بدتر از یهود و نصارا و کلیه بدعت‌گذاران دانسته شده‌اند. ۱۵.

۵. احیای سنت‌ها

امام عسکری علیه السلام می‌کوشید به هر بهانه‌ای غبار از چهره سنت‌های فراموش شده بزدايد. حتی وقتی عده‌ای برای تبریک ولادت صاحب الزمان علیه السلام نزدش آمدند، ضمن سخنانی فرمود: «... برخی از شما می‌خواهند درباره اختلاف شما و دشمنان خدا و ما که اهل قبله و مسلمان‌اند، پرسند... خدای عزوجل به رسولش فرمود: تو و علی و فرزندان او که حجت‌های من می‌باشند و پیروانشان را به ده ویژگی اختصاص دادم: ۱. پنجاه و یک رکعت نماز. ۲. انگشتی به دست راست کردن. ۳. تعقیب بعد از نماز. ۴. اذان و اقامه را دو تا دو تا گفتن. ۵. گفتن حای علی خیر العمل. ۶. بلند گفتن بسم الله الرحمن الرحيم. ۷. قنوت در نماز. ۸. خواندن نماز عصر هنگام آفتاب روشن و صاف (میانه روز). ۹. خواندن نماز صبح هنگام دمیدن سپیده که هوا هنوز تاریک است. ۱۰. موی سر و صورت را خضاب کردن. آن مرد (عمر) که حق ما را غضب کرد، با دار و دسته‌اش در نماز با ما مخالفت کرد و عوض پنجاه و یک رکعت، «نماز تراویح» را در شبهای ماه رمضان قرار دادند و به جای تعقیب بعد از نماز، دست بر سینه گذاشتن را تشریح نمودند. و عوض انگشتی به دست راست کردن، آن را به دست چپ کردند. در اذان و اقامه عوض دوبار گفتن فقرات اقامه، فقط اقامه فرادا را انتخاب کرده و به جای حای علی خیر العمل، «الصیلاه خیر من التوم» گفتند. عوض بلند گفتن بسم الله آن را آهسته گفتند، و قنوت نماز را حذف کردند، نماز عصر را بر خلاف زمانی که هوا آفتابی و صاف است، هنگام زردی آفتاب خواندند و نماز صبح را به جای سپیده صبح و تاریکی هوا، هنگام ناپدید شدن ستارگان خواندند. و موهای سر و صورت را هم به جای خضاب کردن رها ساختند.» ۱۶

۶. هدایت چهره به چهره

امام عسکری علیه السلام با اینکه اکثرا در زندان بود، ولی بین شیعیان حاضر می‌شد و رو در رو نیز با آنان صحبت می‌کرد و با پاسخگویی علمی، فقهی، اعتقادی و... منحرفان را اصلاح و افراد سالم را در مسیر خود، ثابت قدم می‌کرد. و در این راه نیز گاه به طریق اعجاز از زندان، خود را به یاران می‌رساند. حضرت هر گاه مصلحت می‌دید، به شیعیان دستور می‌داد بعد از نماز عشا در منزل یکی از شیعیان گرد هم آیند تا با آنان دیدار کند. سید مرتضی می‌گوید: ابوالتحف مصری روایتی را مرفوعا از ابو یعقوب اسحاق بن ابان برایم نقل کرد و گفت: ابومحمد علیه السلام شخصی را نزد شیعیان خود می‌فرستاد و در پیامی به آنان دستور می‌داد: «در شب معین به خانه‌ای معین بروید که مرا در آنجا خواهید یافت.» این، در حالی بود که نگهبانان شب و روز از زندان حضرت مراقبت می‌کردند و هر پنج روز آنها را عوض و به نگهبانان جدید توصیه می‌کردند مراقب او باشند و محل مأموریت را ترک نکنند. یاران امام به محل تعیین شده می‌رفتند و حضرت را می‌دیدند که زودتر از همه آنجاست. آنان مسائل و نیازهای خود را عرضه می‌کردند و امام نیازهایشان را بر طرف می‌کرد. در حالی که دشمنان، امام را در زندان می‌دیدند. ۱۷

۷. نامه نگاری عمومی و خصوصی

امام حسن عسکری علیه السلام به دلیل اوضاع امنیتی شدیدی که گرفتارش بود، از روش «نامه‌نگاری» به طور گسترده استفاده می‌کرد و از این طریق، نواقص ارتباطات با مردم را جبران می‌کرد و این، در حالی بود که آن حضرت شبکه وسیع نمایندگان برای هدایت امت، شاگردان زبده وفادار و... را نیز در اختیار داشت. یاران و شیعیان نیز با پی بردن به این تاکتیک امام، سؤالات و مسائل خود را می‌نوشتند و آن حضرت به عنوان رهبری پرتوان و پاسخگو، در همه عرصه‌ها یاران و شیعیان را یاری می‌رساند. «سهل بن زیاد» می‌گوید: در سال ۲۵۵ ق. به امام نوشتم: یاران و دوستان ما در مسئله «توحید» اختلاف دارند؛ برخی، خدا را جسم و

عده‌ای صورت می‌دانند... امام چنین نوشت: «درباره توحید سؤال کرده‌ای، در حالی که از آن دور مانده و بی خبرید. خداوند، یکی است و شریک ندارد، نزاده و از کسی به وجود نیامده و هیچ کس همتای او نیست. آفریدگاری است که خود آفریده کسی نیست. خدای تبارک و تعالی هر جسم و یا چیز دیگری را که بخواهد، می‌آفریند و آنچه را بخواهد، چهره‌پردازی می‌کند؛ در حالی که خود، چهره‌پردازی نشده است. ثنا و نام‌هایش والا و مقدس باد که او را همتایی باشد. اوست نه غیر او. هیچ مانندش نیست و او شونده و بیناست.» ۱۸ از این باب، می‌توان به انبوه نامه‌های حضرت به نمایندگان و یارانش نیز استناد کرد.

۸. اقدام عملی

امام عسکری علیه السلام گاهی در نامه‌هایش یاران را از منکرات، نهی و به معروف‌ها امر می‌کرد. در نامه‌ای به «ابن بابویه» می‌فرماید: «ای بزرگمرد مورد اعتماد و فقیه من، ابوالحسن علی بن حسین قمی! خداوند، تو را برای انجام امور مورد رضای خویش موفق بدارد و به لطف خود از نسل تو فرزندان صالح و شایسته به وجود آورد. تو را به تقوای الهی و به پاداشتن نماز و ادای زکات سفارش می‌کنم؛ زیرا آنان که زکات نمی‌دهند، نمازشان پذیرفته نیست. تو را به گذشت از لغزش دیگران، فرو خوردن خشم، صلح، رحم، دلجویی از برادران دینی، تلاش در رفع حوائج آنان به هنگام سختی و گشایش، شکیبایی در برابر نادانی، تفقه در دین، پایداری در امور، هم‌پیمانی با قرآن، خوشخویی، امر به معروف و نهی از منکر توصیه می‌کنم. خدای عزوجل فرمود: «در بسیاری از راز گویی‌های ایشان خیری نیست مگر کسی که به صدقه یا کار پسندیده یا سازشی میان مردم فرمان دهد.» تو را به پرهیز و اجتناب از تمام کارهای زشت سفارش می‌کنم. بر تو باد به نماز شب که پیامبر سه بار به علی فرمود: «بر تو باد به نماز شب. هر کس نماز شب را سبک بشمارد، از ما نیست.» به سفارش من عمل نما و به شیعیانم امر کن تا نماز شب به جا آورند.» ۱۹

۹. شناساندن ابزارهای هدایت

امام عسکری علیه السلام برای اینکه شیعیان راههای وصول به معروف‌ها و نیکی را یاد بگیرند، به بازشناساندن آنها می‌پرداخت. از جمله به ارزش عقل و پند در هدایت شدن چنین اشاره می‌فرمود: «للقلوب خواطر من الهوی و العقول تاجر و نراد فی التجارب علم مستأنف و الاعتبار یفید الرشد؛ ... دل‌ها را خاطره‌هایی از هوا و هوس است، ولی عقل‌ها مانع می‌شوند و در کوران تجربه‌ها، دانش تازه‌ای به دست می‌آید. پند و عبرت گرفتن، مایه هدایت است.» ۲۰ آن حضرت درباره بیم و امید هم به عنوان ابزار باز دارندگی از گناه، می‌فرمود: «ما ادری ما خوف امرئی و رجاؤه مالیم یمنعاه من رکوب شهوة ان عرضت له و لم یصبر علی مصیبة ان نزلت به؛ بیم و امیدی که صاحبش را از ارتکاب عمل زشتی که برای او فراهم شده، باز ندارد و بر مصیبتی که بر او وارد شده است، شکیبایی ندهد، چه سودی دارد؟» ۲۱ و درباره سبک شمردن گناه می‌فرماید: «من الذنوب التي لا تغفر لیتنی لا أؤخذ الاً بهذا؛ از گناهایی که بخشیده نمی‌شود، این است که [گنهکار بگوید]: کاش به غیر همین گناه عقوبت نمی‌شدم.» ۲۲ در کنار موارد مذکور، اساساً آن حضرت اقشار مختلف مردم را به یاران و پیروانش می‌شناساند و توضیح می‌داد که برای هدایت چه گروهی باید هزینه و وقت اختصاص دهند و در واقع «مخاطب‌شناسی» در روند هدایتگری را، به آنان گوشزد می‌کرد. «قاسم هروی» می‌گوید: دستخطی از ابومحمّد علیه السلام به یکی از بنی اسباط صادر شد. او می‌گوید: به آن حضرت نامه نوشتم تا او را در جریان اختلاف میان دوستانش قرار دهم و رهنمود بگیرم. امام نوشت: «وانما خاطب الله عزوجل العاقل؛ ... همانا خدای عزوجل اهل خرد را مورد خطاب قرار داده است و هیچ کس بیش از خاتم و سرور پیامبران دلیل و برهان بر پیامبری خود اقامه نکرد. با این همه، گفتند: او جادوگر، کاهن و دروغگوست. خداوند هر کس را که پذیرای هدایت بود، ارشاد کرد؛ چرا که بسیاری از مردم دلیل و برهان را

می‌پذیرند. بدین ترتیب، هرگاه خدا دوست نداشته باشد حقی را پدیدار سازد، هرگز پدید نخواهد آمد. او پیامبران را برانگیخت تا مردم را بیم و امید دهند و در حالت ضعف و قدرت، آشکارا مردم را به حق دعوت کنند و همواره با آنان سخن گویند تا خدا امر خویش را حاکم و فرمان خود را اجرا سازد. مردم طبقات گوناگونی دارند؛ آنان که اهل بصیرت‌اند، راه نجات را شناخته، به حق تمسک جسته و به شاخه و فرعی استوار و پابرجا ارتباط یافته‌اند و هیچ شک و تردیدی به خود راه نداده و به غیر پناه نبرده‌اند. طبقه دیگر، کسانی‌اند که حق را از اهل آن نگرفته‌اند؛ مانند کسانی‌اند که در دریا سفر می‌کنند، با تلاطم دریا آشفته می‌شوند و با آرامش آن آرام می‌گیرند. دسته دیگر، اسیر شیطان شده و سخن پیروان حق را رد نموده و با حسادت خویش حق را مغلوبِ باطل می‌کنند. بنابراین، کسانی را که به این سو آن سو می‌زنند، به خود واگذار. چرا که اگر چوپان بخواهد گوسفندان را گرد آورد، با کمترین زحمتی قادر به آن خواهد بود «... ۲۳

ب) اصلاحگری در حوزه غیر خودی‌ها

۱. عملکردی در هدایتگری

زیباترین نمونه از تحوّل انسان‌های خطاکار را می‌توان در این داستان‌ها یافت: وقتی امام در زندان بود، عباسیان نزد صالح بن وصیف آمدند و از وی خواستند بر امام سخت بگیرد. گفت: چگونه چنین کاری بکنم؟! دو نفر از بدترین انسان‌ها را گمارده‌ام که او را آزار دهند ولی حالا هر دو اهل عبادت و روزه شده‌اند! به دستور صالح، آن دو را حاضر کردند و صالح از دلیل مهربانی‌شان با امام سؤال کرد، گفتند: درباره مردی که روزها به روزه و تمام شب به عبادت می‌پردازد و هر لحظه به او می‌نگریم، لرزه به اندامان می‌افتد، چه می‌گویی؟! عباسیان با شنیدن این سخن، نا امید و پراکنده شدند. ۲۴ وقتی هم که حضرت در زندان علی بن نارمش بود، وی که از دشمنان کینه‌توز بود، چنان متحوّل شده که از شدت احترام، به چهره امام نگاه نمی‌کرد و در حالی از نزد امام رفت که بیناترین فرد به عظمت و فضائل آن حضرت بود. ۲۵

۲. هدایت متخصّصان

اگر امر به معروف و نهی از منکر توده‌های عادی، شرایط و سازوکارهای مهمی دارد، بی‌گمان «اصلاح نخبگان»، حساسیت‌ها و برنامه‌های دقیق‌تری می‌خواهد. امام حسن عسکری علیه السلام برای هر گروه، ابزار مناسب با همان گروه را به کار می‌برد؛ گاه موعظه، هشدار، نامه‌نگاری... و گاهی هم با آموزش افراد متخصّص و فرستادن آنها به مراکز علمی و نجات منحرفان نخبه. ابن شهر آشوب می‌نویسد: اسحاق کندی، از فلاسفه اسلام و عرب به شمار می‌رفت و ساکن عراق بود. کتابی به نام «تناقض‌های قرآن!» نوشت؛ او مدتها گوشه‌نشینی اختیار، و وقتش را صرف نگارش آن کتاب کرده بود. روزی یکی از شاگردان او به محضر امام عسکری علیه السلام شرفیاب شد. وقتی چشم امام به او افتاد، فرمود: آیا میان شما مرد رشیدی نیست که گفته‌های استادان کندی را پاسخ گوید؟ او گفت: ما همه شاگردیم و نمی‌توانیم اعتراض کنیم! امام عسکری علیه السلام مطالبی به وی آموخت. شاگرد، نزد استاد رفت و همین‌طور عمل کرد. استاد هم بعد از پذیرش حق، او را قسم داد که بگوید این مطلب را از کجا شنیده است و سرانجام، شاگرد پاسخ داد که امام عسکری علیه السلام چنین شیوه و گفتاری را یاد داده است. کندی هم گفت: الان درست گفتم! این چنین سخنی غیر از آن خاندان صادر نمی‌شود. سپس آتش خواست و آنچه را نوشته بود، سوزاند. ۲۶*

نقش معجزه در هدایت و اصلاحگری

امام حسن عسکری علیه السلام همانند دیگر ائمه، در هنگام لزوم، از ابزار «معجزه و کرامت» برای هدایت استفاده می‌کرد و این ظرفیت والا را در خدمت اصلاح اندیشه‌ها و افکار امت اسلامی قرار می‌داد. اما ویژگی امام عسکری استفاده گسترده از این ظرفیت است. قطب راوندی ۴۰ مورد و سید بحرانی ۱۳۴ مورد، شیخ حرّ عاملی ۱۳۶ مورد، علامه مجلسی ۸۱ مورد از معجزات وی را نقل کرده‌اند. ۲۷ علت این امر نیز می‌تواند اختناق و فشارهای سیاسی و امنیتی باشد که دامنگیر شیعیان و حضرت بوده، البته امام برای تداوم نقش هدایتگری خود، از ابزار معجزه و کرامت که آن شرایط اختناق را خنثی می‌کرد، استفاده می‌نمود. برای آگاهی از معجزات امام عسکری علیه السلام منابع گوناگونی در دسترس است که با مطالعه آنها می‌توان نور «هدایت و اصلاح» را در قلب‌های مستعد تاباند.

پی‌نوشتها

۱. کفایة الاثر، ص ۲۹۳؛ بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۲۸۹؛ اثبات الهداء، ج ۱، ص ۵۷۶، ح ۴۸۷. ۲. معادن الحکمه، ج ۲، ص ۲۶۴، به نقل از حیاة الامام العسکری، ص ۲۵۵. ۳. بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۳۱۶ و ۳۱۷. ۴. همان، ص ۲۷۴؛ کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۱۹. ۵. همان، ص ۲۶۷. ۶. تذکره الخواص، ص ۳۲۴. ۷. حیاة الامام العسکری، ص ۳۱۰. ۸. طه / ۱۲۶. ۹. تحف العقول، ص ۴۸۴؛ رجال کشی، ص ۴۸۱. ۱۰. تحف العقول، ص ۴۸۷. ۱۱. مناقب آل ابیطالب (ع)، ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۴۲۸. ۱۲. حدیقه الشیعہ، ص ۵۹۲. ۱۳. اثبابة الهداء، ج ۳، ص ۴۲۷. ۱۴. کافی، ج ۱، ص ۵۱۱. ۱۵. شرح باب حادی عشر، ص ۹۹. ۱۶. عیون المعجزات، ص ۱۳۷. ۱۷. همان؛ مدینه المعاجز، ص ۵۷۱. ۱۸. توحید صدوق، ص ۱.۱، ح ۱۴. ۱۹. کشف الغمّه، ج ۲، ص ۴۱۶؛ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۹۶؛ معادن الحکمه، ج ۲، ص ۲۶۴، به نقل از حیاة الامام عسکری، ص ۲۵۴. ۲۰. نزهة الناظر، ص ۷۲، به نقل از حیاة الامام العسکری، ص ۱۵۳. ۲۱. همان، ص ۷۳. ۲۲. تحف العقول، ص ۵۱۷. ۲۳. کشف الغمّه، ج ۲، ص ۴۱۶؛ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۹۶. ۲۴. بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۳۰۸؛ ارشاد، مفید، ص ۳۴۴. ۲۵. کافی، ج ۱، ص ۵۰۸. ۲۶. مناقب آل ابیطالب (ع)، ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۴۲۴. * این روایت و داستان به طور کامل در برخی از مقالات همین ویژه نامه آمده است. ۲۷. حیاة الامام العسکری، ص ۱۲۱.

فروغ هدایت در سیره امام عسکری (ع)

امامان هدایت (۲)

محمد عابدی در بخش اول از این مقاله که در مجله شماره ۵۴ به چاپ رسید، به ۶ نمونه از جلوه‌های هدایت در سیره و سخن امام عسکری علیه السلام پرداختیم. اینک بخش پایانی مقاله تقدیمتان می‌شود. امام عسکری در یک نگاه امام حسن عسکری علیه السلام در روز جمعه ۸ ربیع الثانی سال ۲۳۲ ق در مدینه متولد شد. (۱) مادر بزرگوارش حدیث (۲) و پدر بزرگوارش امام هادی علیه السلام است. مرحوم اربلی می‌نویسد: «اما اسم فالحسن و کنیته ابو محمد و لقبه الخالص؛ (۳) نامش حسن و کنیه اش ابومحمد و لقبش خالص است.» و ابن شهر آشوب القاب آن حضرت را چنین بیان می‌کند: «القابه: الصامت، الهادی، الرفیق، الزکی، السیراج، المضیی، الشافی، المرضی، الحسن العسکری. آن حضرت و پدر و جدش هر کدام در زمان خود ابن‌الرضانا می‌شدند.» (۴) تنها فرزندش، پسر او (هم نام رسول خدا) بود و غیر از او فرزندی نداشت. (۵) ابن شهر آشوب درباره مدت عمر حضرت می‌نویسد: «۲۳ سال با پدر و ۶ سال در مقام امامت بود و در دوره امامتش با معتز (چند ماه) و بعد مهتدی و معتمد معاصر بود. (۶) و سرانجام در جمعه ۸ ربیع الاول ۲۶۰ ق به شهادت رسید. (۷)

جلوه‌های هدایت در سیره و سخن امام حسن عسکری علیه السلام

در بخش اول این مقاله به ۶ نمونه از جلوه‌های هدایت در سیره و سخن امام حسن عسکری علیه السلام اشاره کردیم.

اینک بقیه موارد را پی می‌گیریم

۷. هشدار و انذار صریح

قرآن کریم برای هدایت بشر بارها از شیوه انذار و هشدار صریح استفاده کرده است؛ شیوه‌ای که به مانند زنگ هشدار و بیدار باش مخاطب را هدف مستقیم محتوای خویش قرار می‌دهد. امام حسن عسکری علیه السلام در مواردی متعدد چنین روشی را پیش می‌گرفت. از جمله، در نامه‌اش به اسحاق بن اسماعیل نیشابوری، او و دیگران را هشدار می‌دهد و با صراحت آنان را نسبت به عواقب سخت کارشان بیدار می‌نماید و می‌نویسد: «پس از درگذشت امام پیشین علیه السلام و بعد از فرستاده دوم من و آنچه از شما به او رسید، خداوند به سبب آمدنش پیش شما، وی را کرامت و عزت عطا کرد و پس از آنکه ابراهیم بن عبده را بر شما گماردم و نامه‌ای هم به وسیله محمد بن موسی نیشابوری برای شما نوشتم، راه غفلت را پیمودید. در هر حال، باید از خداوند کمک خواست. مبادا درباره خدا کوتاهی کنید و از زیانکاران باشید! از رحمت خدا به دور باد کسی که از اطاعت خدا روگرداند و پندها و موعظه‌های اولیای خدا را نپذیرد. به راستی خداوند شما را به اطاعت خود و اطاعت پیامبر و اطاعت اولوالامر فرمان داده است. خدا بر ناتوانی و غفلت شما رحم کند و شما را بر عقیده خود شکبیا سازد. چقدر انسان به پروردگارش مغرور است ... ای اسحاق! خداوند تو و خاندانت را مشمول رحمتش کند ... اگر سنگهای سخت و استوار برخی از محتوای این نامه را می‌فهمیدند، از ترس و بیم خداوند متلاشی می‌شدند و به طاعت خدا در می‌آمدند و هر چه می‌خواهید بکنید، به زودی خدا و پیامبر و مؤمنان عمل شما را خواهند دید و آنگاه سر و کارت‌ان با خدای دانایِ نهان و آشکار است» (۸ ...)

۸. احیای روحیه تولّ و تبرّاً

تولّ مؤمنان را به سوی نیکیها و نیکان جذب می‌کند و به مانند نیروی جاذبه‌ای قوی، خواه ناخواه آنان را در مسیر حق نگاه می‌دارد. از این روی، مؤمنان با تولّ هم حرمت نیکان را نگاه می‌دارند و هم خود را در مسیر آنان قرار می‌دهند و به سوی حق می‌روند. و تبرّاً آنان را از بدیها و بدها دور می‌سازد و به مانند نیروی دفع‌کننده‌ای خواسته و ناخواسته آنان را از مسیر باطل که علامتش ناپاکان امت هستند، دور می‌سازد و به این ترتیب، مؤمنان با تبرّاً هم ناپاکان را از حرمت و کرامت در جامعه دینی ساقط می‌کنند و هم خود را از مسیر آنان به دور نگاه می‌دارند. امام حسن عسکری علیه السلام با علم به چنین کارکردی، شیعیان را به احیای این فریضه، به طور عملی، می‌کشاند و با دعوت به لعن و نفرین آلودگان و دوری جویی از آنان و نیز عشق به پاکان امت و اولیای الهی، بقای شیعیان در صراط مستقیم را تضمین می‌کرد. از جمله سخنان آن حضرت است: «حُبُّ الْأَبْرَارِ لِلْأَبْرَارِ ثَوَابٌ لِلْأَبْرَارِ وَحُبُّ الْفُجَّارِ لِلْأَبْرَارِ فَضِيلَةٌ لِلْأَبْرَارِ وَبُغْضُ الْفُجَّارِ لِلْأَبْرَارِ زَيْنٌ لِلْأَبْرَارِ وَبُغْضُ الْفُجَّارِ خِزْيٌ عَلَى الْفُجَّارِ؛ (۹) دوست داشتن نیکان، همدیگر را، ثواب برای نیکان است. و دوستی اهل فجور نسبت به نیکان فضیلتی برای نیکان است و بغض فاجرها برای نیکان، زینت نیکان است. و بغض نیکان برای اهل فجور، خواری برای اهل فجور است.»

۹. بیان آثار طاعت و عصیان

از شورانگیزترین مراحل تبلیغ و هدایت، لحظات بیان پاداشها و آثار اطاعت خداوند متعال است؛ موضوعی که مخاطب را با شوری مضاعف در پی راهبران توحیدی می‌کشاند. قرآن کریم آکنده از آیاتی است که آثار طاعت و بندگی را بیان می‌دارد و آثار خطرناک عصیان و سرکشی را گوشزد می‌کند. از این روی، بیان و تصویر آثار طاعت و عصیان راهبردی قرآنی است و در سیره و سخن امام حسن عسکری علیه السلام هم بارها می‌توان آن را لمس کرد. نمونه‌هایی را می‌خوانیم: الف) آثار نیکوکاری: علامه مجلسی از مناقب و خیرات نقل می‌کند: ابوهاشم رحمه‌الله گفت: از امام حسن عسکری علیه السلام شنیدم که فرمود: «بهشت دری به نام المعروف (نیکوکاری) دارد که تنها نیکوکاران از آن در وارد می‌شوند.» من در دل خدا را سپاس گفتم و شاد شدم که برخی نیازهای مردم را برآورده می‌کنم. حضرت نگاهی به من انداخت و فرمود: «آری! به همین شیوه باقی بمان؛ زیرا آنان که در دنیا نیکی کرده باشند، در آخرت نیز اهل نیکی خواهند بود. ای ابوهاشم! خداوند تو را در زمره آنان قرار دهد و مشمول رحمت خود گرداند.» (۱۰ ب) آثار فروتنی: امام حسن عسکری علیه السلام می‌فرمود: کسی که به حقوق مردم آشنا تر از دیگران باشد و به ادای آن اهتمام ورزد، نزد خدا مقامی برتر از دیگران دارد و کسی که در دنیا در برابر برادران مؤمن خویش تواضع و فروتنی کند، نزد خدا در زمره صدیقین و از شیعیان واقعی علی بن ابی طالب علیهما السلام خواهد بود. دو تن از برادران دینی و مؤمن علی بن ابی طالب علیهما السلام که پدر و فرزند بودند، نزد حضرت آمدند. امام به احترام آنان برخاست و در صدر مجلس جایشان داد و خود مقابلشان نشست و دستور داد غذا بیاورند. پس از غذا، قنبر تشت و پارچ (ابریق) و حوله‌ای آورد. قنبر خواست آب به دست مهمانها بریزد که امیرمؤمنان برخاست و پارچ را از او گرفت تا خود آب به دست مهمان بریزد. او خود را به خاک انداخت و گفت: ای امیرمؤمنان چگونه راضی شوم که خدا مرا در چنین حالی ببیند. حضرت فرمود: بنشین و دست خود را بشوی تا خدای عزوجل ببیند برادر مؤمن تو که برتر از تو نیست، دست تو را می‌شوید تا در قبال آن خدا دهها برابر مردم دنیا، در بهشت مراداداش دهد... چون از شستن دست مهمان (پدر) فراغت یافت، آب را به دست محمد حنفیه داد و فرمود: فرزندم! اگر این پسر به تنهایی مهمان ما بود، آب بر دستش می‌ریختم؛ ولی خدا دوست ندارد بین پدر و فرزند در یک مکان به یک گونه رفتار شود. اکنون که پدر به دست پدر آب ریخت، باید فرزند به دست فرزند آب ریزد. محمد نیز به دست پسر آب ریخت. [آنگاه امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: [شیعه واقعی کسی است که در این موارد از علی علیه السلام پیروی کند. (۱۱ ج) گناه و کوتاهی عمر: در کنار بیان آثار عبادت، امام حسن عسکری علیه السلام از طریق تشریح و توضیح آثار گناه نیز، جلوه‌هایی از هدایتگری خود را به نمایش گذاشته است. حضینی به سند خود از عبدالحمید بن محمد و محمد بن یحیی خرقی روایت کرده که: نزد ابوالحسن علی بن بشر که مریض بود رفتیم. وی از ما خواست برایش دعا کنیم و نامه‌اش را توسط شخص مطمئن نزد مولایمان ابومحمد حسن بن علی علیهما السلام بفرستیم. گفتیم نامه‌ات کجاست؟ گفت: کنار بسترم. ما دستمان را زیر سجاده‌اش بردیم و نامه‌اش را برداشتیم و گشودیم تا بخوانیم. در همان آغاز نامه چشممان به دستخط امام علیه السلام افتاد که مرقوم فرموده بود: ما نامه‌ات را خواندیم و از خدا بهبودی تو را خواستیم. خدای متعال از حالا-چهل و نه سال به عمرت افزود. خدا را شکر و سپاس گوی، در این مدت کارهای نیک و آنچه دوست داری انجام بده و اگر به گناه آلوده شدی از کوتاه شدن عمر خود ایمن نباش؛ زیرا خداوند آنچه بخواهد انجام خواهد داد. گفتیم: ای علی! سرور و مولایمان نامه‌ات را خوانده و جواب هم داده است. این هم دستخط ایشان است. وی همان لحظه از جای برخاست و رضایت کنیزش را جلب و او را به عنوان صدقه آزاد کرد و پس از سه روز حواله‌ای از ابو عمر عثمان بن سعد عمری سمان از سامرا به یکی از بزرگان کرخ رسید که اموالی را برای علی بن بشر ببرد. وی آن اموال را شمرد و دید سه برابر اموالی است که صدقه داده است و این از معجزات حضرت بود. (۱۲)

از ویژگیهای هدایتگری امام عسکری علیه السلام پاسخ به سؤالات کتبی و شفاهی است؛ به گونه‌ای که حجم زیادی از روایات آن حضرت که به دست ما رسیده است، مربوط به پاسخهایی است که به پرسشها داده است. در این میان، عنایت ویژه‌ای به سؤالات قرآنی شده است. به عنوان نمونه: سفیان بن محمد می‌گوید از امام حسن علیه السلام ضمن نامه‌ای سؤال کردم، منظور از ولیجه در آیه «وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِجَهًا» (۱۳)؛ «غیر از خدا و رسولش و مؤمنان را محرم اسرار خود قرار ندادند.» چیست؟ و با خود فکر می‌کردم که منظور از مؤمنین در این آیه چه کسانی است؟ امام در جواب نامه من نوشت: «الْوَلِيَّجَةُ الَّتِي يُقَامُ دُونُ وَلِيِّ الْأَمْرِ. وَحَدَّثَكَ نَفْسِيكَ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ: مَنْ هُمْ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ؟ فَهُمُ الْأَيْمَةُ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ عَلَى اللَّهِ فَيَجِزُ أَمَانَهُمْ؛ (۱۴) ولیجه کسی است که به جای ولی امر (امام حق) نصب می‌شود، اما اینکه در خاطرت گذشت که منظور از مؤمنین در آیه کیستند؟ پس آن مؤمنان، امامان برحقاند که از خدا برای مردم امان می‌گیرند و خداوند امان آنها را مورد قبول قرار می‌دهد.»

۱۱. مبارزه مستدل با باورهای غلط

مرحوم طبرسی از ابویعقوب یوسف بن محمد بن زیاد و ابوالحسن علی بن محمد بن یسار روایت کرده است که به امام حسن عسکری علیه السلام عرض کردیم: در منطقه ما گروهی ادعا می‌کنند هاروت و ماروت دو فرشته‌اند که چون گناهان فرزندان آدم افزون شد، خداوند آن دو را همراه فرشته‌ای دیگر به زمین فرستاد. آن دو شیفته زنی شدند و خواستند با او زنا کنند و شراب نوشیدند و نفس محترمه را کشتند. خداوند آن دو را در بابل عذاب و شکنجه می‌کند و ساحران از آن دو سحر می‌آموزند و خدا آن زن را به ستاره زهره مسخ کرد. امام فرمود: حاشا که چنین باشد. فرشتگان الهی با لطف خدا معصوم از گناه و کفر و اعمال ناروا هستند. خدای عزوجل فرمود: «لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ» (۱۵) و فرمود: «وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ» (۱۶) و درباره فرشتگان فرمود: «بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ» (۱۷) تا آنجا که فرمود «مُسْفِقُونَ». خداوند این فرشتگان را جانشینان خود در زمین قرار داده و آنها در دنیا همچون پیامبران و ائمه‌اند. آیا از پیامبران قتل نفس و زنا و شراب خواری سر می‌زند؟ آن گاه فرمود: آیا نمی‌دانی که خداوند هیچ گاه دنیا را از پیامبر یا امامی از جنس بشر تهی نگذاشته است؟ آیا نفرمود: «وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى» (۱۸) و اعلام فرمود که او فرشتگان را به این سبب به زمین نفرستاد که امام و فرمانروا باشند، بلکه آنها به سوی پیامبران الهی فرستاده شده‌اند؟ ما پرسیدیم: پس ابلیس فرشته نیست؟ فرمود: «خیر، بلکه ابلیس از جن است». (۱۹)

۱۲. اعلام موضع در برابر جریانهای انحرافی

هدایتگران باید گروههای مختلف جامعه خویش را به خوبی بشناسند و از مواضع و افکار آنان به خوبی مطلع باشند تا بتوانند با هر یک متناسب با اندیشه و ایده هایشان برخورد مناسب را تدارک ببینند؛ زیرا همواره هدایتگران الهی مخالفان زیادی داشته و دارند: «وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ» (۲۰)؛ «و این چنین برای هر پیامبری دشمنی از گناهکاران قرار دادیم.» از سوی دیگر مخالفان دین الهی نیز هیچ گاه یکسان نبوده‌اند، بلکه هر یک مرام و گرایش و افکار خاصی داشته‌اند. امام حسن عسکری علیه السلام با آگاهی کامل از جریانهای عصر، مواضع خود را اعلام می‌کرد و به این طریق گروههای زیادی از مردم را از سرگردانی نجات می‌داد. نمونه‌هایی از اعلام مواضع حضرت چنین است: الف) واقفیها واقفیان سلسله امامت را تا حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام می‌پذیرند و بنیانگذاران آن تعدادی از یاران امام صادق و کاظم علیهما السلام بودند و از جمله آنان، زیاد بن مروان، علی بن ابی حمزه و عثمان بن عیسی می‌باشند. دلیل توقف آنان، دلبستگی به اموال زیادی بود که باید به امام بعدی می‌سپردند.

شیخ طوسی می‌نویسد: بعد از شهادت امام موسی بن جعفر علیهما السلام هفتاد هزار دینار نزد زیاد قندی و سی هزار دینار و پنج کبیر و خانه‌ای در مصر نزد عثمان بن عیسی رواسی بود. امام رضا علیه السلام آنها را طلب کرد. ابن ابی حمزه امامت او را منکر شد و اموال را نداد. زیاد قندی همچین کرد. ولی عثمان بن عیسی ضمن نامه‌ای به امام رضا علیه السلام نوشت: پدرت از دنیا نرفته و همچنان زنده است و کسی که بگوید او مرده، سخن بیهوده‌ای گفته است (... ۲۱) امام حسن عسکری علیه السلام در خصوص این گروه منحرف بارها اعلام موضع کرد و افراد زیادی را از ورطه انحراف آزاد کرد. احمد بن مطهر می‌گوید: یکی از یاران ما از مردم جبل (قهستان) به ابومحمد علیه السلام نامه‌ای نوشت و پرسید: کسانی را که در مورد امامت موسی بن جعفر علیهما السلام توقف کرده (و جانشین او را نپذیرفته‌اند) دوست داری یا از آنان بیزاری می‌جویی؟ حضرت پاسخ داد: آیا برای عمویت آموزش می‌خواهی! خداوند عمویت را نیامرزد. از او بیزاری بجوی و من در پیشگاه خدا از آنها بیزاری می‌جویم. با آنها سر دوستی نداشته باش، از بیمارانشان عیادت نکن، در تشییع جنازه‌هایشان حاضر نشو و هرگز بر جنازه‌های آنها نماز مگزار. خواه امامی را از ناحیه خدا انکار کرده باشند، خواه امامی را که امامتش از سوی خدا نیست، بر امامان افزوده باشند، یا قائل به تثلیث (سه خدایی) باشند. کسی که امامت آخرین فرد ما را انکار کند، گویا امامت اولین ما را انکار کرده و کسی که تعداد ما را اضافه بداند، مانند کسی است که از تعداد ما کاسته است و امامت ما را انکار کرده است.» (۲۲) شخص سؤال کننده نمی‌دانست که عمویش واقفی است و امام با این روش او را از این موضوع مطلع کرد. ب) صوفیه گروه منحرف دیگر در عصر امام، صوفیه بودند؛ جماعتی که از ابتدای پیدایش به دست ابوهاشم کوفی، عده‌ای از مسلمانان را فریب داد و از اسلام راستین منحرف ساخت. امام عسکری علیه السلام درباره آنان و رئیس قومشان، حدیثی از امام صادق علیه السلام را یادآوری فرمود: از امام جعفر صادق علیه السلام درباره ابوهاشم (کوفی) سؤال شد. فرمود: فردی بسیار فاسد العقیده بود. مسلکی به نام تصوف اختراع کرد و آن را مرکزی برای اعتقادات پلید خود قرار داد. (۲۳) ج) ثنویه این فرقه منحرف در زمان امام عسکری علیه السلام پدید آمد و به نوشته مجمع البحرین: آنها فرقه‌ای از مجوس‌اند و به دو اصل خیر و شر (نور و ظلمت) و پیامبری حضرت ابراهیم علیه السلام معتقدند. (۲۴) امام حسن عسکری علیه السلام نسبت به این گروه بسیار حساس بود. شیخ حر عاملی از کشف الغمه از ابوسهل بلخی نقل می‌کند: یکی از یاران نامه‌ای به امام نوشت و درخواست کرد درباره پدر و مادرش دعا کند. امام علیه السلام چنین نوشت: «رَحِمَ اللَّهُ وَالِدَتَكَ وَالتَّاءُ مَنْقُوطَةٌ؛ (۲۵) خداوند مادرت را بیامرزد و تاء دو نقطه است.» یعنی کلمه تاء دو نقطه است نه یاء که والدیک بشود. چون پدرش ثنوی بود و امام نمی‌خواست برای پدر او دعا کند. د) مَفُوضَه این گروه معتقد بودند خداوند حضرت محمد صلی الله علیه و آله را آفرید و آفرینش دنیا را به او سپرد و او هم عهده‌دار آفرینش هر چه در دنیا است، شد. برخی هم گفته‌اند این کار به علی علیه السلام سپرده شد. (۲۶) شیخ صدوق می‌نویسد: به اعتقاد ما غلات و مَفُوضَه به خدای عزوجل کفر ورزیده‌اند و از یهود و نصارا و مجوس و قدریه و حروریه و کلیه بدعت‌گذاران و منحرفان بدترند. (۲۷) امام حسن عسکری علیه السلام به شیوه‌های گوناگون درباره آنان اعلام موضع می‌کرد که از نمونه‌های شگفت‌انگیز آن پاسخ توسط فرزند خردسالش (امام عصر علیه السلام) در حضور حضرت می‌باشد. گروهی از مَفُوضَه، کامل بن ابراهیم مدنی را نزد ابومحمد علیه السلام فرستادند. وی وارد شد و کنار دری که پرده داشت نشست. همان لحظه نسیمی وزید و گوشه پرده کنار رفت. کودکی چهار ساله را دید که گفت: ای کامل بن ابراهیم! گفت: بلی ای مولای من! آن کودک فرمود: نزد ولی الله آمده‌ای که ... درباره سخن مَفُوضَه بپرسی؟ آنان دروغ گفتند. بلکه دل‌های ما ظرف مشیت و اراده خدای عزوجل است. هر گاه بخواهد، ما هم می‌خواهیم و خداوند می‌فرماید: «وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ». (۲۸) آن گاه امام عسکری به او فرمود: چرا نشسته‌ای؟ پاسخ را داد، برخیز! (۲۹) ه) قیام صاحب الزنج (فتنه ای سیاسی) در کنار انحرافات اعتقادی و فرهنگی، از فتنه‌های سیاسی نیز نباید غافل ماند که مشهورترین آنها قیام صاحب الزنج است. رهبری این قیام را شخصی فاسد و منحرف به عهده داشت که خود را علی بن محمد بن احمد بن عیسی بن زید بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب می‌خواند. به

گفته مسعودی «در شب ۵ شنبه ۲۷ رمضان ۲۵۵ در بئر نخل بین شهر الفتح و کرخ بصره قیام کرد. تاریخ نگاران به اتفاق وی را علوی نمی‌دانند و دیدگاهش همان دیدگاه خوارج بود.» (۳۰) وی به هوادارانش می‌گفت: نبوت به من عرضه شد، ولی نپذیرفتم، چون مشکلاتی داشت که ترسیدم تحمل آنها را نداشته باشم. (۳۱) بر اثر قیام وی خسارات زیادی به مردم بصره وارد شد. وی چند بار به آن شهر حمله کرد و تعداد زیادی را کشت و دارایی مردم را غارت کرد و مسجد جامع را آتش زد. جنگ وی با حکومت عباسی حدود چهارده سال و چهار ماه و شش روز طول کشید و با قتل وی توسط موفق خلیفه عباسی (۲۷۰ ه. ق) قیام خاتمه یافت. وی خود را به دلایل متعدد به اهل بیت علیهم السلام منتسب می‌کرد، ولی امام عسکری علیه السلام علاوه بر تأیید نکردن قیام وی، با اعلام موضع، شیعیان را از انحراف و خطر می‌رهانید. از جمله، محمد بن صالح خثعمی می‌گفت: تصمیم گرفتم ضمن نامه‌ای از ابومحمد علیه السلام درباره صاحب الزنج پیرسم، ولی فراموش کردم. امام در جواب نامه علاوه بر سؤالهای مکتوب من، نوشته بود: «... و صاحب الزنج از ما نیست.» (۳۲) مرحوم محدث قمی می‌نویسد: امام علیه السلام نسبت او را به اهل بیت نفی کرد. بنابراین، از حیث نسب و مذهب و عمل نیز نفی شده است. (۳۳)

پی‌نوشت‌ها

۱. دلائل الامامة، ص ۴۲۳، ح ۱۱۳۸۴. و اختلاف در نظریه‌ها ر. ک: الکافی، ج ۱، ص ۵۰۳؛ الارشاد، ص ۳۳۴؛ الدروس، ج ۲، ص ۱۵؛ مصباح المتعجد، ص ۷۹۲؛ تاج الموالید در مجموعه نفیسه، ص ۱۳۳؛ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۳۶. ۲. «امه ام ولد یقال لها حدیث [وقیل سوسن]»، الکافی، ج ۱، ص ۵۰۳ و کشف الغمه، ج ۲، ص ۴۰۲؛ «اسم امه علی مارواه الاصحاح سلیل رضی الله عنها وقیل حدیث والصحیح سلیل»، عیون المعجزات، ص ۱۳۴. ۳. کشف الغمه، ج ۲، ص ۴۰۲. ۴. المناقب، ج ۴، ص ۴۲۱؛ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۳۶. ۵. الارشاد، ص ۳۴۶. ۶. المناقب، ج ۴، ص ۴۲۲؛ دلائل الامامة، ص ۴۲۳. ۷. الکافی، ج ۱، ص ۵۰۳. ۸. تحف العقول، ص ۴۸۵. ۹. همان، ص ۴۸۷. ۱۰. بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۵۸. (ان فی الجنة بابا یقال له المعروف. لایدخله الا اهل المعروف... وقال: نعم قدم علی ما انت علیه، فان اهل المعروف فی الدنیا اهل المعروف فی الآخرة. جعلک الله منهم یا اباهاشم ورحمک) ۱۱. احتجاج، ج ۲، ص ۲۶۷. ۱۲. هداية الكبرى، ص ۳۴۱. ۱۳. توبه/۱۶. ۱۴. اصول کافی، ج ۱، ص ۵۰۸. ۱۵. تحریم/۶: «در آنچه خداوند به آنها امر کرده است، نافرمانی نمی‌کنند و هر چه امر شوند، انجام می‌دهند.» ۱۶. انبیاء/۱۹ و ۲۰: «هر چه در آسمانها و زمین است از آن خداست و کسانی که در نزد او هستند (فرشتگان) از بندگی و عبادت او سرپیچی نکنند و ملول نشوند. شب و روز بدون آنکه سستی کنند به تسبیح او مشغول اند.» ۱۷. انبیاء/۲۶ و ۲۷: «بلکه [فرشتگان] بندگان گرامی داشته شده هستند که خدا را به گفتار پیشی نمی‌گیرند و به امر او کار می‌کنند.» ۱۸. یوسف/۱۰۹: «و ما نفرستادیم پیش از تو جز مردانی از اهل شهرها که به آنها وحی می‌کردیم.» ۱۹. احتجاج طبرسی، ج ۲، ص ۲۶۵. ۲۰. فرقان/۳۱. ۲۱. الغیبه، ص ۴۳. ۲۲. بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۷۴؛ کشف الغمه، ج ۳، ص ۲۱۹. آن حضرت در نامه‌ای به شخص دیگر پاسخ داد: آری، در نمازت آنان را لعنت کن. (بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۶۷). ۲۳. سفینه البحار، ج ۲، ص ۵۷. ۲۴. مجمع البحرین، ص ۱۶. ۲۵. با خورشید سامرا، ص ۲۶۵، به نقل از اثبات الهداة، ج ۳، ص ۴۲۷، ح ۱۰۳. ۲۶. مجمع البحرین، ص ۳۳۲؛ معجم الفرق الاسلامیه، ص ۲۳۵. ۲۷. شرح باب حادی عشر، ص ۹۹؛ بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۳۴۲. ۲۸. انسان/۳۰. ۲۹. الغیبه، ص ۱۴۸؛ الخرائج، ج ۱، ص ۴۵۸. ۳۰. مروج الذهب، ج ۴، ص ۱۹۵. ۳۱. شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۸، ص ۱۵۸. ۳۲. المناقب، ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۴۲۸. ۳۳. سفینه البحار، ج ۱، ص ۵۵۹.

مبارزات امام حسن عسکری علیه السلام

عباس کوثری پیشوایان معصوم مظهر زیبای ارزشهای متعالی انسان و تجلی آیات قرآنی در حیات اجتماعی و سیاسی خویشند. صفات متضاد در اقیانوس وجودشان به هم پیوند خورده و منظره دل‌انگیزی از انسان کامل را فرا روی عاشقان فضیلتها و پاکبها قرار داده است. شبانگهان میعاد نیایشها و خلوت خالصانه آنها با معبود هستی است و روزها میدان جهاد و امید بخشیدن به آینده و نهراسیدن از شبهای دیجور ظلم و ستم. دریای فضیلت آنان مجموعه‌ای از بیم و امید، ولایت و برائت، شوق و اندوه، خروش و بردباری، عبادت و جهاد و زهد و مسؤولیت‌پذیری در مسائل مهم اجتماعی است. همه اینها در سایه لطف الهی تحقق می‌یابد که همواره جامعه را از وجود آنان بهره‌مند ساخته است. امام عسکری علیه السلام ستاره درخشانی از منظومه نور و عصمت است. وقتی بر سجاده‌اش قامت نماز می‌بندد، از همه دنیا می‌برد، عابدان را به حسرت و امید، ولایت و برائت، شوق و اندوه، خروش و بردباری، عبادت و جهاد و زهد و مسؤولیت‌پذیری در مسائل مهم اجتماعی است. او در پاسخ به کسانی که او را به سخت‌گیری بیشتر فرا می‌خواندند، گفت: چه کنم؟ شرورترین افراد را بروی می‌گمارم، ولی پس از چندی جذب‌ه‌اش آنان را به نماز و روزه و می‌دارد. (۱) امام علیه السلام در صحنه‌های اجتماعی سیاسی نیز برای حق باوران و عدالت‌جویان الگویی جامع است. تحمل شجاعانه زندان و سازماندهی شیعیان و حفظ آنها از طاغوت زمان که هر یک در این نوشتار جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد، بخشی از اقدامهای آن امام راستین در عرصه‌های فراز و نشیب اجتماع و سیاست است.

امام عسکری علیه السلام و زندانهای طاغوت

هرچند حضور اجباری امام حسن علیه السلام در محله «عسکر» شهر سامرا که شهرت عسکری را برایش به ارمغان آورد، (۲) نوعی زندان شمرده می‌شود؛ اما طاغوتیان به این مقدار بسنده نکردند و بارها حضرت را به زندانهای مخوف افکندند. بی‌تردید این زندانها نتیجه رویارویی آن بزرگوار به چهار خلیفه عباسی (المستعین بالله، المعتز بالله، المهتدی بالله، المعتمد بالله) بود؛ مبارزاتی که نگاهی گذرا بدان سودمند می‌نماید: ۱ مرحوم کلینی می‌نویسد: امام عسکری علیه السلام را نزد علی بن «نارمش» زندانی کردند. او ناصبی بود و بر آل ابی‌طالب سخت می‌گرفت. در باریان به وی سفارش کردند که بر حضرت سخت بگیرد؛ ولی هنوز یک روز از زندانی شدن امام نگذشته بود که ابن نارمش تحویل یافت و چنان شد که از هیبت و عظمت امام چشم از زمین بر نمی‌داشت. (۳) چندی بعد، المستعین، خلیفه عباسی، تصمیم گرفت حضرت را به قتل برساند. او به سعید دربان دستور داد امام علیه السلام را سمت کوفه برده، در راه نابود سازد. این خبر میان شیعیان منتشر شد. پاکدلان ضمن نامه‌ای حضرت را از این تصمیم آگاه ساختند. امام در پاسخ آنان چنین نوشت: من از خدا خواستم این طاغوت را تا سه روز دیگر از میان بردارد. دعای امام به اجابت رسید و روز سوم ترکه‌های المستعین را از خلافت برکنار کردند. (۴) ۲ ابی‌هاشم جعفری می‌گوید: من همراه امام عسکری علیه السلام در زندان مهتدی بودم. حضرت به من فرمود: ابوهاشم، این طاغوت می‌خواهد امشب مرا به قتل برساند؛ ولی در این شب، عمرش پایان می‌یابد. او فرزندی ندارد؛ ولی خداوند به من فرزندی عنایت خواهد کرد. خلیفه، بامداد، به وسیله‌ی ترکان به قتل رسید، نا آگاهان با معتمد بیعت کردند و ما سالم ماندیم. (۵) ۳ وقتی «معتمد»، خلیفه عباسی، حضرت را همراه برادرش «جعفر» به زندان علی بن حزین فرستاد، پیوسته از حال وی می‌پرسید و علی بن حزین پاسخ می‌داد: روزها را به روزه و شبها را به عبادت می‌گذرانم. معتمد روزی تصمیم گرفت امام علیه السلام را آزاد سازد. علی بن حزین پیام معتمد را به حضرت ابلاغ کرد. حضرت از زندان بیرون آمد و منتظر ماند تا جعفر نیز به وی بیبوند. علی بن حزین گفت: منتظر نمانید، تنها فرمان آزادی شما آمده است. امام فرمود: به معتمد بگو، من و جعفر باهم دستگیر شدیم و می‌دانی که اگر تنها برگردم، چه خواهد شد؟ این پیام شد معتمد با آزادی جعفر نیز موافقت کند. صمیری می‌گوید امام در حال بیرون رفتن این آیه را تلاوت فرمود: «يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَمْ يَكِرْهُ الْكَافِرُونَ» (صف، ۶۱: ۸) اراده می‌کنند نور الهی را با دهانهایشان خاموش کنند، اما خداوند نورش را کامل

می‌کند، هر چند کافران را ناخوشایند باشد. (۶) سالهای زندان بر امام بسیار سخت می‌گذشت. رفتار زندانبانان اغلب بسیار وحشت‌زا بود. در یکی از زندانها همسر زندانبان شوهرش را نصیحت کرد و ضمن یاد آوری شخصیت الهی حضرت، او را از بد رفتاری باز داشت. قبر شریف حضرت حکیمه خاتون علیها السلام قرار گرفته است. قبر حسین، فرزند امام هادی علیه السلام نیز در این محدوده جای دارد. مرد گفت: تصمیم دارم وی را میان درندگان بيفکنم. آنگاه از مسؤولان اجازه گرفت و حضرت را میان درندگان افکند. البته درندگان حرمت فرزند فاطمه علیها السلام را نگاه داشتند و بی‌هیچ آزاری پیرامونش حلقه زدند. (۷)

امام عسکری علیه السلام و رابطه تشکیلاتی با شیعیان

یکی از روشهای امام علیه السلام در مبارزه با خلفای ستمگر، ایجاد رابطه عمیق با شیعیان است. ابوهاشم جعفری می‌گوید: در یکی از روزها امام مرا فرا خواند، چوبی در اختیارم گذارد و فرمود: این را به «عمری» برسان. در راه به سقائی رو به رو شدم. مرد آبکش از من خواست کنار روم تا مزاحم استریش نباشم؛ من کنار نرفتم، چوب را بلند کردم و به استر زدم. ناگهان چوب شکافته شد و نامه‌های درونش بر زمین فرو غلتید. شتابان، نامه‌ها را جمع کردم و در حالی که سقا دشنام می‌داد پی مأموریت خویش شتافتم. وقتی به خانه امام علیه السلام باز گشتم، عیسی، خادم حضرت، نزدم شتافت و گفت: آقایت می‌گوید: چرا استر را زدی و چوب را شکستی؟ دیگر چنین مکن. اگر شنیدی کسی به ما دشنام می‌دهد، از معرفی خود بپرهیز و راه خویش پیش گیر؛ زیرا ما در بد سرزمینی زندگی می‌کنیم. (۸) آنچه احمد بن اسحاق بیان می‌کند نیز در همین راستاست. او می‌گوید: از امام عسکری علیه السلام خواستم چیزی بنویسند تا خط حضرت را بشناسم و بتوانم نامه‌های آن بزرگوار را تشخیص دهم. امام علیه السلام فرمود: خط گاه با قلم درشت و زمانی با قلم باریک است؛ از این جهت به خود تردید راه مده. سپس دوات خواست و به نوشتن پرداخت. با خود گفتم: خوب است قلم حضرت را بگیرم. پیش از آنکه سخنی به زبان آورم، حضرت قلم را به من بخشید. (۹) روایات فوق نشان می‌دهد که ارتباط امام علیه السلام با شیعیان از دقت و ظرافت خاصی برخوردار بود و حضرت همواره آنان را در یک حرکت هماهنگ و نظام‌مند رهبری می‌کرد.

امام و پاسداری از شیعیان

یک حرکت اصیل، برای تداوم، به حفظ موجودیت و استفاده درست و به جا از نیروهای وابسته است. حرکت‌های غیر اصولی و نابجا خطر بزرگی است که حتی نهضت‌های الهی را سمت نابودی پیش می‌برد. بدین سبب، امامان معصوم علیهم السلام، همواره شیعیان را به رعایت اصل قرآنی «تقیه» (۱۰) سفارش می‌کردند. امام عسکری علیه السلام ضمن تأکید بر برائت از دشمنان، پیوسته این اصل را به شیعیان یاد آوری می‌کرد. بخشی از روایاتی که بدین حقیقت اشاره می‌کند، عبارت است از: ۱ یکی از دوستان امام علیه السلام می‌گوید: در سامرا به انتظار زیارت حضرت در بیرون از خانه‌اش به سر می‌بردیم که نامه امام را دریافت کردیم. حضرت نوشته بود: کسی به من سلام و اشاره نکند، در این صورت امتی جانمی نخواهد داشت. (۱۱) ۲ صمیری می‌گوید: حضرت برایم نوشت: مواظب خود باشید و آمادگی داشته باشید. پس از سه روز، حادثه‌ای رخ داد. به حضرتش نوشتم: آیا منظورتان آمادگی برای این حادثه بود؟ پاسخ داد: خیر، مواظب باشید؛ پس از چند روز، معتز کشته شد. (۱۲) ۳ ابوهاشم جعفری، یاور نزدیک امام علیه السلام می‌گوید: وقتی در زندان بودم، امام عسکری علیه السلام را همراه برادرش جعفر به زندان آوردند. برای عرض سلام به حضورش شتافتم؛ حضرت به مردی که خود را علوی معرفی می‌کرد، اشاره کرد تا بیرون رود. پس از خروج او، فرمود: مواظب این مرد باشید که جاسوس است و گزارشی از شما برای خلیفه آماده کرده است. اندکی بعد، لباسهای آن مرد را گشتیم چنانکه حضرت فرموده بود گزارشی دقیقی به همراه داشت. (۱۳)

تَبْرًا وَ تَوَلَا

چهارمین جلوه مبارزاتی امام علیه السلام فرمان بیزاری از دشمنان اهل بیت علیهم السلام و اظهار ولایت و همبستگی با آنان است. علی بن عاصم به امام عسکری علیه السلام گفت: من بر حمایت عملی از شما توانا نیستم و جز ولایت شما و برائت از دشمنانتان سرمایه‌ای ندارم. حضرت فرمود: کسی که توان یاری ما را ندارد؛ ولی در خلوت دشمنان ما را لعنت می‌کند؛ خداوند فرشتگان را از کردارش آگاه می‌سازد و آنها برای او آموزش می‌طلبند. (۱۴) سلام و رحمت پروردگار بر یازدهمین گوهر درخشان دریای عصمت. هنگامی که در سال ۲۳۲ هـ ق دیده به جهان گشود و زمانی که در سال ۲۶۰ به شهادت رسید. و وقتی که کنار پدر بزرگوارش به خاک سپرده شد.

پی‌نوشت‌ها

۱ الکافی، ج ۱، ص ۵۱۲، حدیث ۲۳۰۲۳ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۳۵.۳ اصول کافی، ج ۱، ص ۵۰۸.۴ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۳۱۲؛ حیات الامام الحسن العسکری (ع)، باقر شریف قرشی، ص ۲۴۸.۵ همان، ص ۳۱۳.۶ همان، ص ۳۱۴.۷ ارشاد شیخ مفید، ص ۳۲۴؛ اصول کافی، ج ۱، ص ۵۱۳؛ حدیث ۲۶۰۸ مناقب، ج ۴، ص ۴۲۷.۹ اصول کافی، ج ۱، ص ۵۱۳؛ حدیث ۲۷؛ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۸۶.۱۰ آل عمران، ۲۸.۱۱ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۶۹.۱۲ کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۹۵.۱۳ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۳۱۲.۱۴ همان، ص ۳۱۶.

امام حسن عسکری (ع) و منحرفان فکری

طلیعه

محمدجواد مروّجی طبسی یکی از اهداف و برنامه‌های کلی پیامبر و معصومان علیهم السلام حراست و مرزبانی از اندیشه‌های اسلامی بود که با آغاز بعثت و دعوت پیامبر شروع شده و هر یک از امامان بزرگوار به تناسب شرایط زمانی خود به این وظیفه مهم و خطیر پرداخته‌اند. چنانکه ملاحظه می‌کنیم، حضرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم با بسیاری از گروه‌ها همانند: دهری‌ها، زنادقه، براهمه و غیر آنان و همچنین امامان علیهم السلام با افراد و گروه‌های بسیاری که به ظاهر مسلمان بوده، اما افکار خارج از اندیشه‌های دینی و اسلامی داشتند، به بحث و گفت و گو و مقابله جدی می‌پرداختند. بدین شکل که اگر فرد یا افرادی دچار اشتباهات یا تناقضاتی می‌شدند، نخست به هدایت و روشنگری و به دور از هرگونه موضع‌گیری کار خود را آغاز می‌کردند؛ اما همین که احساس می‌شد، این فکر انحرافی به دنبال جریانی پنهان یا آشکار، خود را نشان داده است فوراً دست به افشاگری علیه آنان می‌زدند. و گاهی نیز همین اندیشه‌ها که هر روز در لباس نویی خود را در جامعه اسلامی آشکار می‌کرد، خلفای بنی عباس را هم به دام انداخته و گاه می‌شد همان افکار غلط، سیاست نظام را ترسیم می‌نمود. مثلاً در زمان امام هادی علیه السلام مسأله «خلق قرآن» در جامعه اسلامی بالا گرفته و طرفداران زیادی پیدا کرده بود و چند خلیفه عباسی به تبعیت از یک دسته، گروه مخالف را در زیر بدترین فشارها و شکنجه‌ها و ادار به پیروی از عقیده خود می‌کردند. از جمله کسانی که در سال ۲۲۰ ق. بر سر همین عقیده شلاق زیادی خورده و شکنجه فراوانی دید و مدّتی در زندان به سر برد، احمد بن حنبل ۱ بود که از او می‌خواستند تا دست از عقیده خود برداشته و با خلیفه عباسی هم نظر شود. بی‌شک یکی از علل و انگیزه‌های جدا ساختن امامان علیهم السلام از امت اسلامی، همین جهت بود که عده‌ای از خدا بی‌خبر می‌خواستند با استفاده از قدرت خلافت اسلامی، جامعه را به سمت و سویی که خود می‌خواهند، بکشاند و جوانان را نسبت به باورهای دینی سست کنند و آنها را در دامان همان اندیشه‌های باطلی که از پیش طرّاحی

کرده و رواج داده بودند، بیندازند تا کسی نتواند آزادانه در برابر این تهاجم ایستادگی نماید. این نوشتار، به بخش بسیار کوچکی از این تلاش‌های جدی پرداخته است.

امام و نگهبانی از اندیشه اسلامی

دوران امام یازدهم، یکی از دوران‌های سخت و دشواری بود که افکار گوناگون از هر سو «جامعه اسلامی» را تهدید می‌کرد. و با اینکه امام در نهایت فشار به سر می‌برد، اما وی همانند پدران خود، لحظه‌ای از این مسأله غفلت نورزیده و در برابر گروه‌ها و مکتب‌های التقاطی و اندیشه‌های وارداتی و ضدّ اسلامی از جمله: صوفیان، غلات، مَفُوضه، واقفیه، دو گانه پرستان و سایر دگراندیشان، سخت موضع گرفته و با شیوه‌های خاصّ خود، کارهای آنها را خنثی نموده و نقش بر آب می‌کرد.

آگاه ساختن فیلسوف عراق

مورّخان نوشته‌اند: در زمان امام حسن عسکری علیه السلام فیلسوفی در عراق می‌زیست به نام «اسحاق کندی». وی به خیال این که در قرآن تناقض وجود دارد، در خانه نشست و مشغول تدوین و تألیف کتابی در تناقض قرآن شد. ابن شهر آشوب می‌نویسد: روزی یکی از شاگردان اسحاق کندی به محضر امام حسن عسکری علیه السلام وارد شد. امام به وی فرمود: آیا در بین شما فرد توانایی پیدا نمی‌شود که استادان کندی را در آنچه که آغاز کرده، رد کند و او را از این کار باز دارد؟! او گفت: ما همه از شاگردان او هستیم و چگونه می‌توانیم در این خصوص یا در دیگر مسائل بر استاد خود اعتراض کنیم؟! حضرت فرمود: آیا آنچه را که به تو بیاموزم، به او می‌رسانی؟ عرض کرد: آری. امام فرمود: به نزد او روانه شو و نخست با وی معاشرت نیکی داشته باش و به هر چه نیاز دارد، کمکش کن. هنگامی که با او انس گرفتی، به او بگو: سؤالی به ذهنم رسیده است که دوست دارم آن را از تو بپرسم. او خواهد گفت: سؤال کن. پس به او بگو: اگر گوینده (آورنده) این قرآن نزد تو بیاید و از تو بپرسد: آیا احتمال وجود دارد که مقصود خداوند از این گفتار، غیر از آن باشد که شما پنداشته‌ای و در پی آن هستی؟ او به تو خواهد گفت: آری، این احتمال وجود دارد. زیرا انسان هنگام شنیدن، بهتر متوجه معانی می‌شود و آنها را درک می‌کند. چون چنین گفت، به او بگو: شما چه می‌دانی شاید منظور گوینده کلمات قرآن غیر از چیزی باشد که شما تصوّر کرده‌ای و او الفاظ قرآن را در غیر معانی خود استعمال کرده باشد. آن مرد از حضور امام حسن عسکری علیه السلام مرخص شده و به سوی استاد خود، فیلسوف عراقی، رهسپار گردید و مدّتی به دستور آن حضرت با او به نیکی رفتار کرد و سرانجام در فرصت مناسب، سؤال پیشنهادی امام را از او پرسید. کندی گفت: یک مرتبه دیگر این سخن را برایم بیان کن. وی بار دیگر سخن امام را بیان نمود. کندی درنگی کرده و مقداری فکر کرد و دریافت که هم از نظر لغت و هم از نظر علمی این امر کاملاً محتمل است و در نظرش این سخن کاملاً صحیح آمد. از این روی به شاگردش گفت: تو را سوگند می‌دهم که بگویی این سخن را از کجا آموختی و چه کسی آن را به تو گفته است؟ راوی می‌گوید: گفتم: این، چیزی بود که بر قلبم گذشت؛ لذا از شما پرسیدم. گفت: هرگز! همانند تو محال است بر چنین چیزی دست پیدا کند و به این مرتبه از این سخن برسد! حال به من بگو که این سخن را از کجا آوردی؟ گفتم: این، دستوری بود که ابو محمد عسکری علیه السلام به من یاد داده است. گفت: درست گفتی، چرا که چنین سخنانی تنها از همان خاندان صادر می‌شود. سپس آتشی درخواست کرده و هر آنچه را که نوشته بود، در آتش سوزاند.

برخورد با غلات و مَفُوضه

از دیگر برخوردهایی که امام حسن عسکری علیه السلام با منحرفان فکری داشت، همانا موضع‌گیری در برابر غلات و مَفُوضه بود؛

یعنی همان‌هایی که عقیده داشتند: خداوند در ابتدای آفرینش با خلقت کردن پیامبر، همه چیز را به او واگذار کرده، سپس این پیامبر است که دنیا و هر آنچه که در او هست را آفریده است. و برخی گفته‌اند: خداوند این اختیار را به علی بن ابیطالب علیه السلام داده است. ۳ و چون این اندیشه انحرافی لطمه شدیدی بر عقاید مسلمانان می‌زد، و پیامدهای ناگواری در پی داشت، بدین جهت از آغاز پیدایش این تفکر غلط، مورد نکوهش معصومان علیهم السلام قرار گرفت و این طایفه را بدتر از یهود و کفار قلمداد کردند. زیرا چیزی مدعی شده بودند که حتی یهود و نصارا هم نگفته بودند. چرا که یکی از آثار این تفکر غلط، غلو درباره پیامبر و معصومان علیهم السلام بود. از این‌رو، امام عسکری علیه السلام مسلمانان را از پیروی چنین افرادی با چنین افکاری بر حذر می‌داشت و گاهی با برخی از ساده‌اندیشان و فریب‌خوردگان بسیار بزرگوارانه برخورد می‌کرد، به امید آنکه از باور خود دست بردارند. امام عسکری علیه السلام و ادریس بن زیاد علامه مجلسی از «ادریس بن زیاد کفر توئایی» نقل کرده که وی می‌گفت: من از جمله افرادی بودم که در باره آنها غلو می‌کردم. روزی برای دیدار با ابومحمّد عسکری علیه السلام روانه سامرآ شدم؛ وقتی که وارد شهر شدم، از فرط خستگی خود را بر پلکان حمامی انداخته و کمی به استراحت پرداختم. در این بین خواب چشمان مرا ربود؛ پس بیدار نشدم مگر با صدای کوبیدن آرامی که به وسیله چوب‌دستی که در دست امام عسکری علیه السلام بود. پس با همان اشاره از خواب بیدار شده و او را شناختم. فوراً از جای برخاسته و در حالی که آن حضرت سوار بر اسب و غلامان و پیشکاران اطرافش را گرفته بودند، پا و زانوی مبارکش را بوسه زدم، اولین سخنی که امام در این ملاقات کوتاه به من فرمود، این بود: «یا ادریس! «بل عباد مکرمون، لایسبقونه بالقول و هم بأمره یعملون»؛ ۴ ای ادریس! بلکه آنان بندگان مقرب خدایند و در گفتار بر او سبقت نمی‌گیرند و به فرمان وی عمل می‌کنند.» در این‌جا حضرت با عنوان کردن این آیه خواستند به او بفهمانند که اندیشه غلو درباره ما باطل است و ما از خود هیچ اختیاری جز آنکه خداوند اراده کند، نداریم؛ چرا که ما به دنبال امر و اراده خدا بوده و فرمان او را انجام می‌دهیم. ادریس که از جواب کوتاه امام عسکری علیه السلام کاملاً آگاه شده بود، در پاسخ امام گفت: ای مولای من! مرا همین کلام بس است؛ زیرا آمده بودم تا این مسأله را از شما بپرسم. ۵ امام عسکری علیه السلام و کامل بن ابراهیم در ملاقاتی که «کامل بن ابراهیم» به نمایندگی گروهی از مفضّضه با امام داشت، وی پاسخ سؤالات خود را از امام عصر علیه السلام چنین دریافت کرد: مفضّضه دروغ گفته‌اند، بلکه دلهای ما ظرفهای مشیت الهی است. پس اگر او بخواهد، ما می‌خواهیم.» امام عسکری علیه السلام در جهت تأیید گفتار فرزندش امام عصر علیه السلام و ردّ گفته مفضّضه، به کامل بن ابراهیم فرمود: «پاسخ خود را دریافت کردی، دیگر برای چه اینجا نشسته‌ای، از جای برخیز» ... ۶

موضع‌گیری در برابر واقفیه

یکی دیگر از گروه‌های انحرافی که پس از شهادت امام موسی بن جعفر علیه السلام پدید آمد، آنهایی بودند که ادعا داشتند: موسی بن جعفر علیه السلام هنوز از دنیا نرفته است. بنیانگذاران این طایفه، زیاد بن مروان قندی، علی بن ابی حمزه و عثمان بن عیسی می‌باشند و علت انکار آنان در آغاز کار، این بود که نزد این سه نفر، اموالی از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام وجود داشت، چون نمی‌خواستند اموال امام کاظم علیه السلام را به فرزندش امام رضا علیه السلام تحویل دهند، شهادت امام کاظم علیه السلام را منکر شدند. در پاسخ نامه امام رضا علیه السلام که به آنها نوشته بود تا اموال را بازگردانند، زیرا او قائم مقام پدرش موسی بن جعفر علیه السلام است زیاد قندی و ابن ابی حمزه، منکر چنین پولی در نزد خود شدند و اما عثمان بن عیسی به حضرت نوشت: پدرت هنوز زنده است و هر که چنین ادعایی کند، سخن باطلی گفته و تو هم اینک به گونه‌ای عمل کن که خود می‌گویی از دنیا رفته است. ولی او به من دستور نداده چیزی به تو بدهم ... ۷ آری، این گروه با توقّف در امامت موسی بن جعفر علیه السلام از همان ابتدا مورد لعن، نفرین و برائت امامان علیهم السلام بوده و به گروه «مَمَطُورَه» نیز اشتها یافتند. ۸ علامه مجلسی از «احمد بن

مطهر» روایت کرده: برخی از یاران ما به امام حسن عسکری علیه السلام نامه نوشته و از وی درباره کسی که بر حضرت موسی بن جعفر علیه السلام توقّف کرده و فراتر نرفته است سؤال کرده بود که: آیا آنها را دوست داشته باشم یا از آنان بیزاری جویم؟ حضرت در پاسخ فرمود: «آیا برای عمویت آموزش می‌خواهی؟ خداوند عمویت را نیامرزد، از او بیزاری بجوی و من در پیشگاه خداوند از آنها بیزاری می‌جویم. پس با آنان دوستی نداشته باش، از بیمارانشان عیادت مکن و در تشییع جنازه‌های مردگانشان حاضر مشو و بر امواتشان نماز نخوان، خواه امامی را از سوی پروردگار منکر شوند، و یا امامی را که از سوی خداوند نمی‌باشد، بر آنها اضافه کند و یا قائل به تثلیث باشند. بدان، کسی که تعداد ما را اضافه بداند، مانند کسی است که از تعدادمان کاسته باشد و امامت ما را انکار کند.» تا قبل از این مکاتبه و جریان، شخص سؤال کننده نمی‌دانست که عمویش هم در ردیف «واقفیان» است و حضرت او را از این موضوع آگاه ساخت. ۹.

پی‌نوشت‌ها

۱. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۴۷۲؛ تاریخ طبری، ج ۷، ص ۱۹۵؛ الامام الصادق و المذاهب الاربعه، ج ۴، ص ۴۵۶. ۲. مناقب آل ابی طالب (ع)، ج ۴، ص ۴۲۴؛ با خورشید سامرا، ص ۲۶۷. ۳. شرح باب حادی عشر، ص ۹۹. ۴. انبیاء / ۲۶ و ۲۷. ۵. بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۸۳. ۶. الغیبه، شیخ طوسی، ص ۱۴۸. ۷. همان، ص ۴۳. ۸. بحارالانوار، ج ۵، ص ۲۶۷. ۹. کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۱۹.

گوشه‌هایی از تلاش علمی امام حسن عسکری (ع)

مقدمه

سید جواد حسینی امام حسن عسکری علیه السلام در هشتم ربیع الثانی (یا ۲۴ ربیع الاول) سال ۲۳۲ ه. ق دیده به جهان گشود و با نور خویش آسمان مدینه را نورانی کرد. پدر آن بزرگوار امام هادی علیه السلام و مادر با عظمتش «حَدِیْثَه» بود که از او به عنوان «سوسن» و «سلیل» نیز یاد کرده‌اند. وی از بانوان نیکوکار و دارای بینش اسلامی بود و در فضیلت او همین بس که پس از شهادت آن حضرت، پناهگاه و نقطه اتکای شیعیان در آن دوران بحرانی و پر اضطراب بود. (۱) مجموع عمر حضرت عسکری علیه السلام به ۲۸ سال می‌رسد و آن حضرت سرانجام در هشتم ربیع الاول ۲۶۰ ه. ق به دسیسه معتمد عباسی در شهر سامراء به شهادت رسید. (۲)

دوران طاقت فرسا

خلفای عباسی از هر گونه اعمال فشار و محدودیت نسبت به امامان دریغ نمی‌کردند، و این فشارها و سخت‌گیری‌ها در عصر امام جواد، امام هادی و امام عسکری علیه السلام در سامراء به اوج خود رسید. شدت این فشارها به قدری بود که سه پیشوای بزرگ شیعه که در مرکز حکومت آنها (سامراء) می‌زیستند، با عمر کوتاهی جام شهادت نوشیدند؛ امام جواد علیه السلام در سن ۲۵ سالگی، امام هادی علیه السلام در سن ۴۱ سالگی و امام حسن عسکری علیه السلام در سن ۲۸ سالگی که جمعا ۹۲ سال می‌شود. و این حاکی از جوّ پر اختناق و شدت صدمات رسیده به آنها می‌باشد. (۳) در این میان، محدودیتها و فشارهای دوران امام عسکری علیه السلام بیش از دو پیشوای دیگر بود. و علت اینکه امام حسن عسکری علیه السلام را، عسکری می‌گویند، این است که حضرت به دستور خلیفه عباسی در «سامراء» در محله «عسکر» سکونت اجباری داشت؛ (۴) چرا که خلیفه از نفوذ و موقعیت مهم اجتماعی امام نگران بود و حضرت را ناگزیر کرده بود که هر هفته روزهای دوشنبه و پنجشنبه در دربار حاضر شود. (۵) دربار عباسی به این مقدار نیز اکتفا نکرد، بلکه «معتز» امام را بازداشت و زندانی کرد (۶) و حتی به «سعید حاجب» دستور داد امام را به سمت کوفه

حرکت دهد و در طول راه او را به قتل رساند؛ ولی پس از سه روز خود معتز توسط ترکان به هلاکت رسید. (۷) پس از او «مهتدی» نیز امام را بازداشت و زندانی کرد و تصمیم به قتل حضرت داشت که خداوند مهلت نداد و ترکان بر ضد او نیز شوریدند و او را به قتل رساندند. (۸) حتی حضرت در زندان نیز توسط برخی جاسوسان مخفی تحت کنترل بود؛ از جمله شخصی زندانی به نام جمحی (عجمی) گزارشی از فعالیت حضرت و شیعیان آماده کرده بود که به خلیفه برساند، ولی حضرت عسکری علیه السلام به شیعیان زندانی تذکر داد که «هم‌اکنون گزارش تهیه شده در لای لباس او پنهان است.» شیعیان بعد از تفتیش متوجه شدند که مطالب خیلی مهم و خطرناکی را علیه امام و آنها تهیه کرده بود. (۹) این فشار و کنترل شدید در عصر «معتمد» به اوج خود رسید و سرانجام باعث شهادت امام گردید.

تلاشهای علمی امام عسکری علیه السلام

حضرت عسکری علیه السلام با وجود همه آن فشارها و کنترلها و مراقبتهای بی‌وقفه حکومت عباسی، یک سری فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و علمی در جهت حفظ اسلام و تشیع و مبارزه با افکار ضد اسلامی و ضد شیعی انجام داد که اهم کوششها و تلاشهای علمی فرهنگی آن حضرت عبارت است از:

۱. تربیت شاگردان

گرچه حضرت عسکری علیه السلام بر اثر نامساعد بودن زمان و محدودیت بسیار شدید که حکومت عباسی اعمال می‌کرد، موفق به گسترش دانش دامنه‌دار خود در سطح کل جامعه نشد، ولی در تربیت شاگردانی که هر کدام به سهم خود در نشر و گسترش معارف ناب تشیع و رفع شبهات دشمنان شیعه نقش مهم و به‌سزایی داشتند، موفق گشت. شیخ طوسی رحمه‌الله تعداد شاگردان آن حضرت را بیش از صد نفر ثبت کرده است (۱۰) که در میان آنان چهره‌های برجسته و مردان وارسته‌ای، مانند: احمد بن اسحاق اشعری قمی، ابو هاشم داود بن قاسم جعفری، عبدالله بن جعفر حمیری، ابو عمرو عثمان بن سعید عمّری (نائب خاص حضرت حجت)، علی بن جعفر، محمد بن حسن صفار و ... به چشم می‌خورند. (۱۱)

۲. تشویق نویسندگان

هر قلم به دست متعهد، نهایت تلاش خود را برای اطلاع رسانی، هدایت و ... جامعه به کار می‌بندد؛ ولی تشویق از نویسندگان و آثار او خستگی‌ها را از تن او دور می‌کند، و بر فعالیت او می‌افزاید، و این خود عامل توسعه علم و دانش و آگاهی در جامعه می‌شود. حضرت عسکری علیه السلام در کنار تربیت شاگردان از تشویق نویسندگان غافل نبود؛ از جمله داود بن قاسم جعفری می‌گوید: کتاب «یوم و لیل» از یونس آل یقطین را به حضرت عسکری علیه السلام عرضه داشتم. امام فرمود: «تَضَيَّفُ مَنْ هَذَا؟ نوشته چه کسی است؟» گفتم: نوشته یونس است. آن‌گاه فرمود: «أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ حَرْفٍ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ (۱۲) خداوند در مقابل هر حرف، نوری به او در روز قیامت عطا فرماید.» البته سیره تمام امامان شیعه بر این بوده که بر نویسندگی و کتابت ترغیب و نویسندگان و قلمزنان را تشویق کنند. حضرت صادق علیه السلام به مفضل بن عمر فرمود: «اُكْتُبْ وَ بُتَّ عَلَمِكَ فِي إِخْوَانِكَ، فَإِنَّ مَثَّ فَوْرَتِ كُنْتِيكَ بَنِيكَ، فَإِنَّهُ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ هَرَجٌ مَا يَأْتُسُونَ فِيهِ إِلَّا بِكُتُبِهِمْ؛ (۱۳) دانش را بین برادرانت بنویس و نشر ده! اگر از دنیا رفتی، فرزندان و وارث کتابهایت می‌شوند. به حقیقت زمان هرج و مرجی فرا می‌رسد که مردم جز بر نوشته‌شان انس نمی‌گیرند] و توجه نمی‌کنند.» و همچنین نقل شده است که برخی آثار را خدمت حضرت عسکری علیه السلام عرضه داشتند که درباره آن نظر دهد. حضرت فرمود: «صَحِيحٌ فَاعْمَلُوا بِهِ؛ (۱۴) صحیح است بدان عمل کنید!» بر اثر همین تشویقها بود که شانزده تن از شاگردان

حضرت، دست به تألیف زدند و ۱۱۸ عنوان کتاب، ثمره آن شد. از میان آنها علی بن حسن فضال ۳۶ کتاب، محمد بن حسن صفار ۳۵ کتاب، عبدالله بن جعفر حمیری ۱۹ کتاب، احمد بن ابراهیم ۷ کتاب و هارون بن مسلم ۶ کتاب دارد. (۱۵) و همین طور تعداد روایانی که از آن حضرت حدیث نقل نموده‌اند، به ۱۰۶ نفر می‌رسد. (۱۶)

۳. تألیف

حضرت عسکری علیه السلام علاوه بر تربیت شاگردان و تشویق نویسندگان، خود نیز دست به قلم برده و کتب و نامه‌های فراوانی را برای توسعه علم و دانش و هدایت و راهنمایی جامعه از خود به یادگار گذاشته است که به نمونه‌هایی اشاره می‌شود: یک. تفسیر القرآن که حسن بن خالد برادر محمد بن خالد آن را نقل کرده است. قابل یادآوری است که امروزه کتابی با عنوان «تفسیر الامام العسکری علیه السلام» موجود است که عالمان رجال و حدیث بر آن نقدها دارند و آن را غیر از نوشته اصلی می‌دانند. دو. کتاب «المنقبه» که مشتمل بر بسیاری از احکام و مسائل حلال و حرام است. (۱۷) به جز اینها کتب دیگری نیز به آن حضرت منسوب است. (۱۸) سه. نامه‌های فراوان. در زمان امام حسن عسکری علیه السلام تشیع در مناطق مختلف و شهرهای متعددی گسترش یافته بود و شیعیان در نقاط فراوانی متمرکز شده بودند؛ شهرها و مناطقی، مانند: کوفه، بغداد، نیشابور، قم، آبه (آوه)، مدائن، خراسان، یمن، ری، آذربایجان، سامراء، جرجان و بصره که از پایگاههای شیعیان به شمار می‌رفتند. در میان این مناطق، به دلایلی سامراء، کوفه، بغداد، قم و نیشابور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بودند. (۱۹) حضرت برای گسترش فرهنگ تشیع، توسعه علم و دانش، و هدایت و سازندگی، نامه‌های فراوانی به آن شهرها نوشته است، مانند: نامه آن حضرت به شیعیان قم و آوه که متن آن در کتابها مضبوط است، (۲۰) و نامه‌های فراوان حضرت به مردم مدینه، (۲۱) و نامه‌ای که امام به «ابن بابویه» نوشته، و نامه مفصلی که حضرت خطاب به «اسحاق بن اسماعیل» و شیعیان نیشابور نوشته است. (۲۲) در نامه اخیر، آن حضرت پس از توضیح درباره نقش امامت در هدایت امت اسلامی و تشریح ضرورت و اهمیت پیروی از امامان و هشدار از سرپیچی از فرمان امام، نوشته‌اند: «... ای اسحاق! تو فرستاده من نزد ابراهیم بن عبده هستی تا وی به آنچه من در نامه‌ای که توسط محمد موسی نیشابوری فرستاده‌ام، عمل کند. تو و همه کسانی که در شهر تو هستند، موظفید بر اساس نامه مزبور عمل کنید.» (۲۳)

۴. پاسخ به شبهات

وجود پرسش و طرح شبهه می‌تواند باعث بالندگی و رشد جامعه شود، به شرطی که به آن پاسخ صحیح و هدایتگر داده شود. گاه ممکن است در جامعه شبهات ویرانگری به وجود آید که اگر درست جواب داده نشود، کل جامعه اسلامی را می‌تواند با خطر مواجه کند. یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های علمی حضرت عسکری علیه السلام شبهه‌زدایی بود که در این زمینه به برخی نمونه‌ها اشاره می‌شود: یک. در دورانی که امام حسن عسکری علیه السلام در زندان بود، یکسال بر اثر خشکسالی قحطی شدیدی به وجود آمد. علمای اسلام مردم را جمع کرده، برای نماز استسقاء (طلب باران) به بیابان بردند و نماز خواندند. این قضیه چندین بار تکرار شد و اثری از باران دیده نشد؛ اما علمای نصارا وقتی با مسیحیان نماز استسقا خواندند، باران آمد و چندین بار این قضیه تکرار شد. این موضوع باعث سرشکستگی و آبروریزی مسلمین شد. یکی از شیعیان به هر نحوی بود، خود را به زندان رساند؛ اما قبل از آنکه جریان را خدمت امام حسن عسکری علیه السلام عرض کند، با تعجب دید در میان زندان قبر آماده‌ای وجود دارد. با چشم گریان عرض کرد: من طاقت ندارم شما را در این قبر دفن کنند. حضرت فرمود: ناراحت نباش! خداوند نیز چنین مقدر نکرده است. بعد از شنیدن این سخن، عرض کرد: دو مطلب و پرسش مهم مرا به اینجا کشانده است: ۱. پرسش اول این است که در روایات وارده از شما آمده است که با روزگار دشمنی نکنید (لا تُعَادِ الْأَيَّامَ) منظور از این روایات چیست؟ حضرت عسکری علیه السلام فرمود:

منظور از روزگار، ما اهل بیت هستیم؛ شنبه متعلق به حضرت رسول صلی الله علیه و آله، یکشنبه متعلق به علی علیه السلام [و فاطمه زهرا علیهما السلام]، دوشنبه متعلق به امام حسن و امام حسین علیهما السلام، سه شنبه مربوط به امام سجاد و امام باقر و امام کاظم و امام رضا علیهم السلام، چهارشنبه متعلق به امام جواد و پدرم حضرت هادی علیهما السلام، و پنجشنبه متعلق به من است و جمعه مربوط به فرزندان مهدی علیه السلام می‌باشد. ۲. پرسش دوم این است که علمای اسلام سه روز برای نماز باران به بیابان رفتند و نماز خواندند و بارانی نیامد، ولی علمای نصرانی هر باری که نماز خواندند، باران بارید و اگر امروز هم به دعای آنها باران بیارد، ترس آن است که مسلمانان و شیعیان در عقیده خود متزلزل شوند و به مسیحیت گرایش پیدا کنند. حضرت فرمود: عالم نصرانی تکه‌ای از استخوان بدن یکی از پیامبران را همراه دارد که آن را در میان انگشتان خود گذاشته [و همان را وسیله اجابت دعای خویش قرار داده]؛ لذا باران می‌بارد. تو خود را فوراً به او برسان و آن را از میان انگشتان او بیرون آور! این عمل باعث پراکندگی ابرها و قطع باران می‌شود. آن مرد با سرعت خود را به محل نماز مسیحیان رساند و استخوان را برداشت. اتفاقاً ابرها پراکنده شدند و علمای مسیحی هر چه کردند، باران نبارید؛ لذا شرمند شدند و مسلمانان مخصوصاً شیعیان از شک و تردید بیرون آمدند و بر ایمان و اعتقاد خویش استوار گشتند. (۲۴) به نقل دیگر، خلیفه وقت عباسی امام حسن عسکری علیه السلام را از حبس بیرون آورد و به بیابان برد و جریان را به او عرض کرد. حضرت جریان استخوان را گوشزد نمود و دستور داد یکی از خادمانش استخوان را از دست عالم مسیحی بیرون آورد. او نیز چنین کرد و در نتیجه، باران نیامد. آن‌گاه خود حضرت دست به دعا برداشت و باران شدیدی شروع به باریدن کرد. (۲۵) دو مردی از امام یازدهم سؤال کرد: چرا سهم الارث مردان دو برابر سهم الارث زنان است؟ مگر زن بیچاره چه گناهی دارد؟ حضرت عسکری علیه السلام در جواب فرمود: برای اینکه نفقه (و خرج) به عهده مرد بیشتر از زن است؛ مرد در جهاد و جبهه شرکت می‌کند، هزینه زندگی خانواده‌اش را باید تأمین کند، در قتل و جرح خطایی پرداخت دیه بر «عاقله» یعنی مردان فامیل واجب است، ولی زن در تمام این هزینه‌ها معاف است» (... ۲۶)

۵. برخورد با انحرافات و تحریفات

از دیگر فعالیت‌های علمی و فرهنگی امام عسکری علیه السلام برخورد با بدعتها، تحریفات و انحرافات بود که در جامعه پیش می‌آمد؛ مخصوصاً اگر این انحرافات از ناحیه اهل قلم و دانشمندان و علما سر می‌زد، حضرت نسبت به آن خیلی حساس بود، و این خود درس بزرگی است برای علما که در مقابل انحرافات و تحریفات و بدعت‌هایی که در جامعه ایجاد می‌شود، سکوت اختیار نکنند. به نمونه‌ای در این زمینه توجه فرمایید: «اسحاق کندی» که از فلاسفه اسلام و عرب به شمار می‌رفت و در عراق اقامت داشت، کتابی تألیف کرد به نام «تناقضهای قرآن»! او مدتهای زیادی در منزل نشسته و گوشه نشینی اختیار کرده و خود را به نگارش آن کتاب مشغول ساخته بود. روزی یکی از شاگردان او به محضر امام عسکری علیه السلام شرفیاب شد. هنگامی که چشم حضرت به او افتاد، فرمود: آیا در میان شما مرد رشیدی وجود ندارد که گفته‌های استادان «کندی» را پاسخ گوید؟ شاگرد عرض کرد: ما همگی از شاگردان او هستیم و نمی‌توانیم به اشتباه استاد خود اعتراض کنیم. امام فرمود: اگر مطالبی به شما تلقین و تفهیم شود، می‌توانید آن را برای استاد خود نقل کنید؟ شاگرد گفت: آری! حضرت فرمود: بعد از برگشتن نزد استاد با او به گرمی و محبت برخورد کن و سعی نما با او انس و الفت پیدا کنی. هنگامی که کاملاً انس و آشنایی به عمل آمد، به او بگو: مسئله‌ای برای من پیش آمده است که غیر از شما کسی شایستگی پاسخ آن را ندارد و آن این است که: آیا ممکن است گوینده قرآن از گفتار خود معانی‌ای غیر از آنچه شما حدس می‌زنید، اراده کرده باشد؟ او در پاسخ خواهد گفت: بلی! ممکن است چنین منظوری داشته باشد. در این هنگام بگو: شما چه می‌دانید، شاید گوینده قرآن معانی دیگری غیر از آنچه شما حدس می‌زنید، اراده کرده باشد و شما الفاظ او را در غیر معنای خود به کار برده باشید! امام در اینجا اضافه کرد: او آدم باهوشی است، طرح این نکته کافی است که او را متوجه اشتباه خود

کند. شاگرد به حضور استاد رسید و طبق دستور امام رفتار کرد تا آنکه زمینه برای طرح مطلب مساعد گردید. سپس سؤال امام را مطرح و جواب پیش‌بینی شده را گرفت. استاد که می‌دانست شاگرد او چنین سؤال را از پیش خود نمی‌تواند طرح نماید و در حد اندیشه او نیست، رو به شاگرد کرد و گفت: تو را قسم می‌دهم که حقیقت را به من بگویی، چنین سؤال از کجا به فکر تو خطور کرد؟ شاگرد: چه ایرادی دارد که چنین سؤال به ذهن من آمده باشد؟ استاد: نه! تو هنوز زود است که به چنین مسائلی رسیده باشی. به من بگو این سؤال را از کجا یاد گرفته‌ای؟ شاگرد: حقیقت این است که «ابو محمد» مرا با این سؤال آشنا کرد. وجود پرسش و طرح شبهه می‌تواند باعث بالندگی و رشد جامعه شود، به شرطی که به آن پاسخ صحیح و هدایتگر داده شود. استاد: اکنون واقع امر را گفتی. سپس افزود: چنین سؤال‌هایی تنها زیننده این خاندان است [آنان هستند که می‌توانند حقیقت را آشکار سازند]. آن‌گاه استاد با درک واقعیت و توجه به اشتباه خود، دستور داد آتشی روشن کردند و آنچه را که به عقیده خود درباره «تاقص‌های قرآن» نوشته بود، تماما سوزاند. (۲۷) از آنچه گفته شد به خوبی وسعت تلاش‌های علمی حضرت آشکار می‌گردد. سحرگهان که نسیم حیات چون دم عیسی وزید صور صفت بر بساط پهنه خضرا بشارت آمد از قدسیان به عالم امکان که فیض می‌رسد از مصدر عنایت یکتا حدیثه مام و حسن نام و عسکری لقب آمد قدم نهاد و سحرگه به ارض اقدس بطحا پسر به حضرت هادی پدر به مهدی قائم علیه السلام امام عسکری علیه السلام آن حجت خدای تعالی ز صلب این به وجود آید آن که بعد ظهورش امید نوح و خلیل است و مقتدای مسیحا (۲۸)

پی‌نوشت‌ها

۱. انوار البهیة، شیخ عباس قمی، کتابفروشی جعفری، ص ۱۵۱. ۲. الارشاد، شیخ مفید، قم، مکتبه بصیرتی، ص ۳۴۵. ۳. سیره پیشوایان، مهدی پیشوایی، مؤسسه امام صادق علیه السلام، چاپ دوم، ۱۳۷۴، ص ۶۲۱. ۴. ر. ک: علل الشرایع، صدوق، قم، مکتبه الطباطبائی، ج ۱، ص ۱۷۶ و ۲۳۰. ۵. بحار الانوار، مکتبه الاسلامیه، ج ۵۰، ص ۲۵۱؛ دلائل الامامه، جریر طبری، قم، منشورات الرضی، چاپ سوم، ۱۳۶۳. ۵. ش، ص ۲۲۶. ۶. بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۳۱۱. ۷. همان، ص ۳۱۳. ۸. کتاب الغیبه، شیخ طوسی، تهران، مکتبه نینوی الحدیثه، ص ۱۳۴. ۹. الفصول المهمه، ابن صباغ مالکی، چاپ قدیم، ص ۳۰۴؛ نور الابصار، شبلنجی، قاهره، مکتبه المشهد الحسینی، ص ۱۶۶. ۱۰. رجال، شیخ طوسی، چاپ نجف، المکتبه الحیدریه، ۱۳۸۱. ۵. ق، ص ۴۲۷. ۱۱. سیره پیشوایان، مهدی پیشوایی، ص ۶۲۷. ۱۲. بحار الانوار، بیروت، ج ۲، ص ۱۵۰، ح ۲۵؛ رجال النجاشی، ابوالعباس نجاشی، قم، مکتبه الداوری، ۱۴۰۲. ۵. ق، ص ۴۴۷، شماره ۱۲۰۸. ۱۳. بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۵۰، ح ۲۷. ۱۴. فلاح السائل، سید ابن طاووس، قم، دفتر تبلیغات، ص ۱۸۳. ۱۵. الذریعه الی تصانیف الشیعه، آغابزرگ تهرانی، تهران، المکتبه الاسلامیه، ج ۳، ص ۱۴۹؛ آشنایی با متون حدیث، مهریزی، قم، مرکز جهانی علوم اسلامی، چاپ اول، ص ۷۷. ۱۶. ر. ک: الذریعه الی تصانیف الشیعه، ج ۴، صص ۲۸۳، ۲۹۷؛ آشنایی با متون حدیث، مهریزی، ص ۷۷. ۱۷. الذریعه الی تصانیف الشیعه، ج ۳، ص ۱۴۹. ۱۸. تدوین السنه، سید محمد رضا حسینی، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۸. ۵. ق، ص ۱۸۵. ۱۹. حیاة الامام العسکری، محمدجواد طبسی، قم، دفتر تبلیغات، ص ۲۲۳؛ تاریخ الشیعه، شیخ محمد حسین مظفر، مکتبه بصیرتی، ص ۶۲، ۷۸ و ۱۰۲؛ سیره پیشوایان، ص ۶۳۲. ۲۰. معادن الحکمه فی مکاتب الائمه، فیض کاشانی، ص ۲۶۴. ۲۱. بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۳۱۷. ۲۲. همان. ۲۳. اختیار معرفه الرجال، شیخ طوسی، دانشگاه مشهد، ص ۵۷۵؛ بحار الانوار، ج ۵۰، صص ۲۱۹، ۳۲۳. ۲۴. نور الابصار، شبلنجی، ص ۱۶۷؛ مناقب آل ابی طالب، ابن شهر آشوب، قم، کتابفروشی مصطفوی، ج ۴، ص ۴۲۵؛ داستانهای صاحب‌دلان، محمدی اشتهاوردی، ج ۲، صص ۱۱۹، ۱۲۰. ۲۵. بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۳۷۰؛ فصول المهمه، ابن صباغ مالکی، چاپ قدیم، صص ۳۰۴، ۳۰۵. ۲۶. مناقب آل ابی طالب، ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۴۳۷؛ اثبات الهداء، حرّ عاملی، قم، مطبعه العلمیه، ج ۳، ص ۴۰۷، شماره ۳۲. ۲۷. مناقب آل ابی طالب، ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۴۲۴؛

سیره پیشوایان، صص ۶۲۸، ۶۳۰ با تلخیص. ۲۸. محمد آزردهگان (واصل).

امام عسکری (ع) و تصوّف

صوفیه

سید جعفر ربّانی از جمله جریان‌های فاسدی که امام عسکری علیه السلام به شدت از آن بیزاری جسته و مردم را از گرویدن به آن بر حذر می‌داشت، گروه «صوفیه» است. این فرقه از آغاز پیدایش توّسّیط «ابوالقاسم کوفی بهشمیه» توانست تحت پوشش اسلام، عدّه‌ای از مسلمانان ساده‌لوح را بفریبد. محمّد بن عبدالجبار از امام عسکری علیه السلام نقل کرده که حضرتش فرمود: از امام صادق علیه السلام در مورد «ابوهاشم کوفی» سؤال شد، امام صادق علیه السلام فرمود: «او فردی بسیار فاسد العقیده بود و مسلکی به نام تصوّف اختراع کرد و آن را مرکزی برای اعتقادات پلید خود قرار داد.» ۱ آری، بدعت، خودنمایی، چله نشینی، تعطیل کردن احکام دین، انزوا و ... از مظاهر تصوّف است و ائمه علیهم السلام با آن مقابله نموده‌اند. و موجب تأسف آنکه این روش‌های غلط گاهی تحت عناوینی همچون: تشیع، ابراز علاقه به اهل بیت علیهم السلام و یا تهذیب نفس انجام می‌گیرد! امام حسن عسکری علیه السلام خطاب به صحابی گرانقدرش، ابوهاشم داود بن قاسم جعفری فرمود: «زمانی بر مردم فرا می‌رسد که چهره‌هایشان خندان، ولی دلهایی تاریک دارند. از دیدگاه آنان، سنت یعنی بدعت و بدعت یعنی سُنّت. مؤمن را به دیده حقارت می‌نگرند و فاسق را ارج می‌نهند. فرمانروایان آنان افرادی نادان و ستم پیشه‌اند و دانشمندان ایشان دریوزه دربار ستمگراند. ثروتمندان آنها حق تهیدستان را به یغما می‌برند و کوچک‌ترها بر بزرگان خود پیشی می‌گیرند. انسان‌های نادان از دیدگاه ایشان فردی آگاه و اشخاص حيله گر را مهذب می‌دانند. میان فرد با اخلاص و انسان مُردّد تمییز نمی‌دهند. آنان گوسفندان را از گرگ‌ها باز نمی‌شناسند. عالمان و اندیشمندان آنها بدترین آفریده‌های الهی در روی زمین‌اند؛ چرا که به فلسفه و تصوّف تمایل نشان می‌دهند. به خدا سوگند! آنها از عقیده [و فطرت] خود برگشته و از راه حق منحرف شده‌اند. در علاقه و محبت به مخالفان ما زیاده‌روی می‌کنند و شیعیان و دوستداران ما را به گمراهی می‌کشانند. اگر به جاه و مقامی دست یابند، از گرفتن رشوه سیر نمی‌شوند و اگر به ذلت گرفتار گردند، ریاکارانه خدا را پرستش می‌کنند. آگاه باشید که آنان راه (سعادت و حقیقت) را بر مؤمنان می‌بندند و مُبلغان آئین کفرانند. کسانی که با آنها زندگی می‌کنند، باید از آنان بر حذر بوده و دین و ایمان خویش را حفظ کنند.» سپس امام عسکری علیه السلام فرمود: «ای ابوهاشم! این مطالب را پدرم از پدران بزرگوارش، از جعفر بن محمّد علیهم السلام برایم نقل نمود. این سخنان از اسرار ما است، آنها را جز برای اهلش بازگو مکن.» ۲ نفوذ افکار انحرافی و از جمله تصوّف در میان شیعیان، خطری بوده است که بزرگان از یاران ائمه علیهم السلام بدان اهتمام می‌ورزیده و گزارش آن را به امامان معصوم علیهم السلام منتقل می‌نموده‌اند. احمد بن محمد بن عیسی از اصحاب امام حسن عسکری علیه السلام در نامه‌ای به حضرت چنین گزارش می‌دهد: «گروهی یافت شده‌اند که برای مردم سخنرانی می‌کنند و احادیثی می‌خوانند و آنها را به شما و پدران شما نسبت می‌دهند. در میان آنهاست احادیثی که قلوب ما آنها را نمی‌پذیرد ولی امکان ردّ این روایات وجود ندارد، چرا که آنها را از پدران شما نقل می‌نمایند. ایشان دو نفرند؛ یکی، علی بن حَسَکَه و دیگری، قاسم یقظینی.» وی در ادامه می‌نویسد: «از عقاید ایشان است که می‌گویند: مراد از سخن خدا که می‌فرماید: «انّ الصلوة تنهی عن الفحشاء و المنکر» ۳ مردی است که مردم را از فحشاء باز می‌دارد نه آنکه مقصود، رکوع و سجود باشد. و مقصود از زکات نیز همان مرد است نه دراهم و اخراج مال. و بر همین منوال، اوامر و نواهی خداوند را تأویل می‌کنند. بر ما منت بگذارید و راه حق و سلامت از انحرافات را بیان نمایید.» امام عسکری علیه السلام در پاسخ نوشت: «ابن حَسَکَه دروغ می‌گوید و برای شما همین کافی است که ما او را در زمره دوستان خود نمی‌شناسیم. خدا، او را

لعنت کند. به خدا قسم! که پروردگار، محمد صلی الله علیه و آله وسلم و پیامبران قبل از او را نفرستاد مگر برای دین خالص و نماز و زکات و روزه و حج و ولایت. و پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم مردم را دعوت نکرد مگر به سوی خدای وحده لا شریک له و ما اوصیا از فرزندان پیامبر نیز بنده خدا هستیم و به او شرک نمی‌ورزیم. اگر اطاعتش کنیم، بر ما رحم خواهد کرد و اگر نافرمانی‌اش کنیم، ما را عذاب خواهد نمود. ما بر خدا حجت نداریم بلکه حجت از اوست بر ما و بر همه خلقتش. من این سخنان را نفی نموده، از این اشخاص بیزاری می‌جویم؛ شما نیز آنها را رها کنید. خداوند، لعنتشان کند. و آنان را در تنگنا قرار دهید و چنانچه آنها را در مکان خلوت یافتید، سرشان بر سنگ بکوبید.» ۴

پی‌نوشت‌ها

۱. سفینه البحار، شیخ عباس قمی، ص ۱۴۵، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس. ۲. همان. ۳. عنکبوت / ۴۵. ۴. رجال الکشی، ج ۲، ص ۸۰۲ و ۸۰۳، مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.

امام عسکری و زمامداران معاصر

درآمد

محمد جواد طبسی پس از حضرت موسی بن جعفر (ع) سالهای بسیار در سیاهچالهای هارون به سربرد، چنان می‌نماید که امام دیگری جز امام حسن عسکری (ع) به این سرنوشت دچار نشد. امام عسکری (ع) از سال ۲۵۴ تا ۲۶۰ سخت‌ترین روزهای زندگی‌اش را زیر نظر سه‌خلیفه غاصب (معتز و مهتدی و معتمد) گذراند. آنان هرگز به زندان بسنده نکردند؛ بلکه بارها اندیشه پلید از میان بردن حضرت در سر پروراندند و در پرتو قدرت الهی که با خلع از خلافت، قتل و یا دیگر مشکلات روبرو شدند.

۱ امام عسکری و معتز عباسی

معتز عباسی، پس از تصدی خلافت، روش اسلافش را پیش گرفت، امام عسکری را شدیداً زیر نظر قرار داد، چند بار روانه زندان ساخت و او را به دست جنایتکاری به نام صالح بن وصیف سپرد. صالح بن وصیف، که از دشمنان اهل بیت بود، فرصت را غنیمت شمرد، افرادی پست‌تر از خود را در زندان بر امام گماشت تا در طول شبانه روز حضرت را آزار دهند. علی بن عبدالغفار می‌گوید: روزی گروهی از عباسیان و دسته‌ای از منحرفان [دشمنان اهل بیت] بر صالح بن وصیف وارد شدند. صالح به آنان گفت: نمی‌دانم دیگر چه کنم؟ دو تن از شریک‌ترین افرادی که سراغ داشتم، بر او گماشتم؛ اما چنان در آنها تاثیر نهاد که در مدتی کوتاه اهل عبادت شدند. از آنان پرسیدم: درباره‌اش چه می‌گویید؟ پاسخ دادند: چه بگوییم در باره کسی که روزها روزه می‌دارد و شبها تا بامداد نماز می‌گزارد؛ نه سخن می‌گوید و نه به کاری جز عبادت می‌پردازد. هرگاه به اونگاه می‌کردیم، لرزه بر اندامان می‌افتاد و توان تدبیر خویش از کف می‌دادیم. هنگامی که عباسیان این سخن را از صالح بن وصیف شنیدند، در نهایت خواری از نزدش بیرون رفتند. (۱) از این گفتگو چنان بر می‌آید که بدانند ایشان و دشمنان امام (ع) نزد صالح بن وصیف شتافته بودند تا از او بخواهند عرصه را بر امام تنگتر کنند، اما سیمای ملکوتی حضرت چنان جذاب بود، که حتی پست‌ترین افراد را دگرگون می‌ساخت و به عبادت و امانت می‌داشت. به گفته برخی از مورخان، معتز امام را به دست علی بن اوتامش، که از دشمنان سرسخت اهل بیت بود، سپرد. علی به شدت تحت تاثیر واقع و از دوستان صمیمی اهل بیت شد. شیخ مفید از محمد بن اسماعیل علوی چنین نقل می‌کند: امام نزد علی بن اوتامش زندانی گردید و به او، که از دشمنان خشن آل‌ابی‌طالب بود، دستور داده شد تا بر امام سخت بگیرد. مدتی نگذشت که

فرزند اوتامش در برابر امام چهره بر زمین سایید؛ هیبت و عظمت امام چنان بود که نمی‌توانست به حضرت بنگرد. چون امام از زندان بیرون آمد، علی بن اوتامش سرآمد روشن بینان و نیک گفتارانی شده که حضرت را به بزرگی یاد می‌کردند. (۲) فشارهای سخت و گوناگون بر امام، معتز عباسی را قانع نساخت. او سرانجام به سعید حاجب دستور داد امام را به طرف کوفه برده، در راه به قتل برساند. (۳) حضرت به درگاه پروردگار شکایت برد و معتز را نفرین کرد. سه روز بعد، در اثر دعای امام عسکری، معتز به بدترین وضع کشته شد. (۴) اربلی از کتاب الدلائل چنین نقل می‌کند: محمد بن عبدالله می‌گوید: زمانی که [معتز] به سعید حاجب دستور داد تا امام عسکری (ع) را به طرف کوفه ببرد، ابوالهثیم به امام نوشت: فدایت شوم در باره شما خبری به ما رسیده، که ما را سخت نگران کرده است. حضرت در پاسخ نوشت: پس از سه روز گشایش فرا می‌رسد. معتز در روز سوم کشته شد. (۵)

۲ امام عسکری (ع) و مهتدی عباسی

هنوز امام عسکری از ستم معتز کاملاً رهایی نیافته بود، که به ستم مهتدی عباسی گرفتار شد. هر چند این فرد به زهد شهره بود! (۶) ولی خلافت چنان دگرگونش ساخت که یکباره کمر به نابودی علویان، بویژه امام عسکری، بست. ابوهاشم می‌گوید: با امام عسکری در زندان مهتدی بودیم که فرمود: ای ابوهاشم، این سرکش اراده کرده بود امشب با سرنوشت اولیای خدا بازی کند، ولی خداوند عمرش را قطع و کوتاه کرد... بامداد ترکها بر مهتدی شوردند و او را به قتل رساندند. (۷) از پاسخ نامه امام (ع) به احمد بن محمد چنان بر می‌آید که مهتدی همواره در فکر کشتن امام بوده است. حضرت می‌نویسد: «ذلک اقصر لعمره عد من یومک هذا خمسہ ایام و یقتل فی الیوم السادس بعد هوان و استخفاف یمر به فکان کما قال.» (۸) عمر او کوتاه‌تر از آن است که فکر می‌کند. از امروز تا پنج روز به شمار. در روز ششم با خواری کشته خواهد شد. پس آنچه امام فرموده بود، واقع شد.

۳ امام (ع) و معتمد عباسی

احمد بن جعفر بن متوکل، مشهور به معتمد عباسی در سال دویست و پنجاه و شش هجری (۹) بر مسند خلافت نشست. او، بدون در نظر گرفتن سوابق امام و بدون عبرت گرفتن از سرنوشت شوم معتز و مهتدی، امام را بیش از گذشته، تحت فشار قرار داد. این بار پیشوای یازدهم به دست یحیی بن قتیبه سپرده شد. یحیی چنان عرصه را بر امام تنگ ساخت که همسرش اعتراض کرد. او در برابر اعتراض همسرش سوگند یاد می‌کرد که حضرت را میان درندگان رها می‌کند. ابن شهر آشوب می‌نویسد: امام عسکری را به یحیی بن قتیبه سپردند. او بر حضرت بسیار سخت گرفت. همسرش به وی گفت: از خدا بترس و چنین میازارش؛ می‌ترسم [جایگاه معنوی] اش [زیانی بر تو رساند. یحیی پاسخ داد: به خدا سوگند، او را به میان درندگان و شیران خواهم افکند. آنگاه با اجازه خلیفه، امام را میان شیران افکند. پس از مدتی، به محل نگهداری شیران نگریستند و امام را در حال نماز یافتند. فوراً دستور داده شد امام را به خانه‌اش بازگردانند. (۱۰) بر اساس روایتی دیگر یحیی پس از سه روز همراه مربی و سرپرست شیران به محل نگهداری آنها رفت و بر خلافت انتظار، امام را در میان شیرانی که پیرامونش حلقه زده بودند، در حال نماز یافت. مربی به قفس درندگان گام نهاد و بی‌درنگ طعمه شیران شد. یحیی همراه بستگانش نزد معتمد عباسی شتافت و وی را از این واقعه آگاه ساخت. معتمد نزد امام رفت و عاجزانه از حضرتش خواست تا برایش دعا کند! (۱۱) البته نرزش معتمد عباسی دیری نپایید. او چنان شیفته قدرت و مقام بود که همه چیز را به فراموشی سپرد و به چیزی جز شهادت امام (ع) نمی‌اندیشید.

۴ ریشه آزارها

چرا خلفا در پس آزار امام (ع) بودند؟ بررسی دقیق و عمیق این امر فرصتی فزونتر می‌طلبد، ولی در لایه لای گفتار امام پاسخ

اجمالی این پرسش به چشم می‌خورد. حضرت پس از ولادت فرزندش حجه بن الحسن (عج) فرمود: ستمگران گمان بردند مرا می‌کشند تا این نسل را قطع کنند. (۱۲) این جمله کوتاه نشان می‌دهد که دشمن در پی پیشگیری از ولادت امام دوازدهم حضرت بقیه الله الاعظم (ع) بود؛ ولی سرانجام قدرت خدا آشکار شد و موعود الهی علی‌رغم همه محدودیتها به عرصه گیتی گام نهاد. فسلام علیه یوم ولد و یوم یبعث حیا.

پی‌نوشت‌ها

۱ کافی، شیخ کلینی، ج ۱، ص ۵۱۲. ۲ ارشاد، شیخ مفید، ص ۳۴۲. ۳ مناقب، ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۴۳۱. ۴ البدایه و النهایه، ابن کثیر، ج ۱۱، ص ۱۶. ۵ کشف الغمه، اربلی، ج ۲، ص ۲۰۶. ۶ الکامل فی التاریخ، ابن اثیر، ج ۷، ص ۲۳۳. ۷ کتاب الغیبه، شیخ طوسی، ص ۱۳۴. ۸ کافی، ج ۱، ص ۵۱۰. ۹ تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۵۰۷. ۱۰ مناقب ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۴۳۰. ۱۱ همان. ۱۲ کمال‌الدین، شیخ صدوق، ج ۲، ص ۴۷۹. ۱۳ کتاب الغیبه، شیخ طوسی، ص ۱۳۴.

انوار امام در آفاق جهان

جغرافیای اسلام

از روزی که رسول گرامی اسلام آئین حیات بخش خویش را به جهانیان عرضه نمود، این دین آسمانی و جاویدان به سرعت در حال گسترش بود و در مدت ۲۳ سال رسالت حضرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم ندای توحیدی اسلام از اقصا نقاط عربستان به خارج از آن کشیده شد. استقبال بی‌نظیر تشنگان عدالت و معنویت در شام، یمن، ایران، روم، مصر و حبشه، آئین محمد صلی الله علیه و آله وسلم را به عنوان یک مکتب جهانی مطرح کرده و در اندک زمانی مرزهای جغرافیایی را درنوردیده و به گوش جهانیان رسانید. سه سال قبل از رحلت آن حضرت سفیران اسلام، جهانی بودن آن را به عالمیان عرضه کردند و خداوند متعال به صراحت به پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم دستور دادند که به همه اعلان کند که: «یا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا»؛ ای مردم! من فرستاده خدا به سوی همه شما هستم. بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم، جانشینان آن حضرت و پیشوایان معصوم علیهم السلام هریک در عصر خود در مناطق مهم و حیاتی دنیای اسلام همچنان نفوذ داشتند و علی‌رغم فشارهای امویان و عباسیان، ارتباط محکم خود را با دوستان و شیفتگان معارف قرآن و اهل بیت علیهم السلام حفظ می‌کردند. در عصر امام رضا علیه السلام کشورهای زیادی در قلمرو جهان اسلام قرار داشت. ایران، افغانستان، سند، ترکستان، قفقاز، ترکیه، عراق، سوریه، فلسطین، عربستان، سودان، الجزائر، تونس، مراکش و اسپانیا (اندلس)، بخشی مهمی از قلمرو جهان اسلام در آن عصر به شمار می‌آید. زمانی که امام رضا علیه السلام با فشار حکومت وقت از مدینه به مرو پایتخت آن روز جهان اسلام وارد شد، ارتباط آن حضرت با بسیاری از سران ملیت‌های مختلف اسلامی و حتی غیر اسلامی افزایش یافت. خلفای عباسی برای جلوگیری از نفوذ امامان معصوم علیهم السلام در میان مسلمانان، از هر فرصت و وسیله‌ای سود جستند. اعمال فشار و محدودیت کم‌سابقه، مهم‌ترین حربه آنان بود. این فشارها بعد از شهادت امام رضا علیه السلام در عصر امام جواد، امام هادی و امام عسکری علیهم السلام به اوج خود رسید. از آنجایی که شنیده بودند «مهدی موعود علیه السلام» که طومار حکومت ستمگران را در هم خواهد پیچید و حکومت عدل جهانی تشکیل خواهد داد، از نسل حضرت عسکری علیه السلام است، آن حضرت را بیشتر در تحت مراقبت و محدودیت قرار داده بودند؛ به طوری که امام یازدهم در میان سایر ائمه اطهار علیهم السلام از کوتاه‌ترین زمان برای امامت و رهبری شیعیان برخوردار بوده است. چرا که امام علی علیه السلام در حدود ۳۰ سال، امام حسن علیه السلام ۱۰، امام حسین علیه السلام ۱۱، امام

سجاد علیه السلام ۳۵، امام باقر علیه السلام ۱۹، امام صادق علیه السلام ۳۴، امام کاظم علیه السلام ۳۵، امام رضا علیه السلام ۲۰، امام جواد علیه السلام با اینکه کوتاه‌ترین عمر را داشت ۱۷، امام هادی علیه السلام ۳۳ و امام عسکری علیه السلام فقط ۶ سال (۲۵۴ تا ۲۶۰ ق.) امامت امت را عهده‌دار گردیدند. با این اوصاف، امام عسکری علیه السلام در این مدت کوتاه برای نفوذ در افکار و اندیشه‌های مسلمانان و انسان‌های تشنه معارف و معنویت از هیچ کوششی فروگذاری نکرد و با مناطق مختلف جهان اسلام ارتباط برقرار کرده و مردم مشتاق را راهنمایی نمود. در عصر حضرت عسکری علیه السلام شهرها و مناطقی چون: بغداد، نیشابور، قم، ری، بلخ و سمرقند از رهبری‌های داهیه‌انه آن برگزیده الهی برخوردار بودند. در این نوشتار، افق رهبری و امامت آن حضرت را در شهرهای جهان اسلام، به نظاره می‌نشینیم.

غرب ایران

نگاهی به زندگانی حضرت عسکری علیه السلام نشان می‌دهد که آن حضرت در نقاط مختلفی از جهان اسلام نفوذ داشته و شیعیان و دوستان حضرتش با تلاش‌های فراوان و اهتمام، به حضورش رسیده و یا به وسیله نامه و پیک با آن بزرگوار به گفت و گو می‌پرداختند. گزارش زیر، یکی از این موارد را نشان می‌دهد: مردی از علویان در زمان امام عسکری علیه السلام برای کار و امرار معاش به سوی غرب ایران و بخش‌های کوهستانی (جبل) سفر کرد. در آنجا شخصی از اهالی سرپل ذهاب (حلوان) از دوستان امام عسکری علیه السلام با وی ملاقات نموده و از مرد علوی پرسید: از کجا آمده‌ای؟! از ساّمرا. آیا در ساّمرا فلان محلّه و فلان کوچه را می‌شناسی؟ آری. از حسن بن علی علیه السلام خبرداری؟ نه. برای چه به اینجا آمده‌ای؟ برای کسب درآمد و امرار معاش. من پنجاه دینار به تو می‌دهم، آن را بگیر و مرا در ساّمرا به خانه حسن بن علی علیه السلام برسان. مرد علوی پیشنهادش را پذیرفته و او را در ساّمرا به محضر امام حسن عسکری علیه السلام آورد. امام در صحن منزل خود نشسته بود که آن مرد به همراه مرد علوی وارد شد. امام به وی نگاهی کرده، فرمود: آیا تو فلانی هستی؟ بله. پدرت برای تو در مورد ما وصیّتی کرده و تو آمده‌ای آن را ادا کنی! چهارهزار دینار به همراه توست، آن را بیاور! آری، چنین است. و آنگاه اموال را به امام پرداخت و سپس امام رو به مرد علوی کرده، فرمود: تو به ناحیه جبل در ایران رفته بودی تا درآمدی کسب کنی و این مرد، پنجاه دینار برایت پرداخت تا او را نزد ما آوری و ما نیز به تو پنجاه دینار دیگر می‌پردازیم. ۲.

خراسان

امام عسکری علیه السلام بیشترین نفوذ را در منطقه خراسان به ویژه شهر نیشابور داشته است. فضل بن شاذان، از شخصیت‌های برجسته نیشابوری است که پیشوای یازدهم تألیفات وی را تأیید نموده و در مورد برخی از احادیث او نوشته است: «صحيح است و شایسته است که به مطالب آنها عمل شود.» امام عسکری علیه السلام در مورد این شخصیت خراسانی فرمود: «أَغْبَطُ أَهْلَ خُرَاسَانَ لِمَكَانِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ؟» من بر مردم خراسان غبطه می‌خورم که فضل بن شاذان در میان آنهاست. ابراهیم بن عبده یکی دیگر از سرشناسان شیعه در نیشابور است که امام یازدهم وی را به عنوان وکیل خویش برگزید. در بخشی از نامه امام عسکری علیه السلام به اهل نیشابور آمده است: «من ابراهیم بن عبده، را به عنوان نماینده خویش در نیشابور نصب کردم؛ تمام آن مناطق موظّفند وجوهات شرعی و حقوق واجب خود را به او بپردازند. و او را امین و مورد اعتماد خویش در میان شیعیان آنجا قرار دادم.» ۴ داود بن ابی‌زید، حمدان بن سلیمان، ابراهیم بن محمد، العمرکی و محمد بن احمد ۵ از دیگر بزرگان و محدّثان نیشابور هستند که در ردیف اصحاب امام حسن عسکری علیه السلام به شمار می‌آیند.*

بلخ

شهر بلخ نیز در عصر امام حسن عسکری علیه السلام مورد توجه آن حضرت بود. در این باره، ابن بابویه قمی می‌نویسد: شخصی از اهالی بلخ مقداری وجوهات نقد و نامه‌ای را که حاوی سؤالات شرعی بود، در سائرا به محضر امام عسکری علیه السلام ارسال داشت. وی در روی نامه با انگشت خود چیزهای نامرئی نوشت که اساساً خطی در آن دیده نمی‌شد. او به حامل نامه تأکید کرد که: این مال را به سائرا ببر و هر کس از قصه آن گزارش داد و وجوهات نامه را مشخص کرد، به او تحویل بده. پیک مرد بلخی به سائرا آمد و نزد جعفر برادر امام عسکری علیه السلام رفت و ماجرا را بیان کرد. جعفر از وی پرسید: آیا تو «بداء» را قبول داری؟ حامل نامه گفت: بلی. جعفر گفت: برای فرستنده این اموال، بداء حاصل شده و به تو دستور داده که اموال را به من بدهی. این جواب، حامل نامه را قانع نکرد. لذا از پیش جعفر بیرون آمد و به دنبال اصحاب امام عسکری علیه السلام می‌گشت تا اینکه رقعهای از سوی حضرت صاحب علیه السلام بیرون آمد و قصه اموال و مطالب نامه را بیان کرد و او را راهنمایی نمود. ۶ عبدالعزیز بلخی نیز از شیعیان برجسته آن سامان است که در سائرا به حضور امام عسکری علیه السلام رسیده و با حضرت از نزدیک گفت و گو نموده است. ۷.

جرجان (گرگان)

گرگان (استرآباد) از ایام گذشته، منطقه تاریخی و مذهبی بوده است. و مُعَرَّب آن جرجان می‌باشد. طبق روایتی که علامه مجلسی نقل می‌کند، حضرت عسکری علیه السلام در عصر خویش به گرگان تشریف آورده و با دوستان و یاران بی‌شمار خویش دیدار داشته است. جعفر بن شریف جرجانی می‌گوید: در یکی از سال‌ها که به حج می‌رفتم، در سائرا به زیارت امام حسن عسکری علیه السلام نائل شدم. در آن سفر، شیعیان گرگان اموال زیادی را در اختیار من گذاشته بودند تا به امام علیه السلام برسانم. بعد از تحویل اموال، عرض کردم: شیعیان شما در گرگان سلام رساندند. امام فرمود: آیا بعد از انجام حج به گرگان بازخواهی گشت؟ گفتم: بلی. امام فرمود: از امروز تا صد و هفتاد روز دیگر و در روز جمعه، سوم ماه ربیع الآخر و در ساعت‌های اول روز به شهر خود بازخواهی گشت. من نیز در آخرین ساعات آن روز برای دیدار با دوستان و شیعیان‌مان به گرگان خواهم آمد. به آنان این خبر را برسان. در غیاب تو، نوهات متولد می‌شود. او را صلت بن شریف بن جعفر بن شریف نام گذار. به زودی خداوند او را به حد کمال می‌رساند و او از دوستان ما می‌باشد. برو به سلامت! خداوند تو را سالم به خانواده‌ات باز خواهد گرداند.

امام عسکری علیه السلام در گرگان

جعفر بن شریف می‌گوید: از محضر امام مرتخص شدم و بعد از انجام مراسم حج، در همان روز جمعه که امام فرموده بود، به وطن رسیدم. یاران و دوستانم به استقبال و تهنیت آمدند و من به همه آنان سلام و وعده امام را اعلام کردم و گفتم: که امام در پایان امروز به اینجا خواهد آمد، سؤالات و حاجات خود را آماده کرده و از امام علیه السلام بخواهید. شیعیان بعد از اقامه نماز ظهر و عصر در منزل من اجتماع کرده بودند که ناگاه بدون اینکه ما ملتفت باشیم، امام را در میان خود یافتیم. حضرت فرمود: من به جعفر بن شریف وعده داده بودم که در این ساعت نزد شما خواهم آمد. نماز ظهر و عصر را در سائرا خواندم و به میان شما آمدم تا با شما تجدید عهد کرده و مشکلاتتان را رفع نمایم. اکنون هر نوع حاجت و سؤالی دارید، بگوئید. نصر بن جابر، اولین کسی بود که گفت: ای فرزند رسول خدا! پسرمان نابینا است، شفای او را می‌خواهم. امام فرمود: او را بیاور! حضرت با دست مبارکش چشمان پسر را مسح کرد و او در همان لحظه شفا یافت. آنگاه شیعیان گرگان یکایک آمده، حاجات خود را از امام خواسته و همگی حاجت

روا شدند. امام عسکری علیه السلام در همان روز به سامرا بازگشت. ۸.

سمرقند

شیخ طوسی می‌نویسد: حسین بن اشکیب مروزی، که در سمرقند مقیم بوده است، یکی دیگر از یاران حضرت عسکری علیه السلام است. وی دانشمندی متکلم و پدیدآورنده کتاب‌های متعدّد می‌باشد. ۹. این سخن شیخ طوسی، بیانگر وسعت دامنه رهبری پیشوای یازدهم در دورترین نقاط جهان اسلام در آن عصر می‌باشد که در اثر نفوذ معنوی آن حضرت، عالمان برجسته‌ای از جهان اسلام به وی عشق ورزیده و با آن حضرت در تماس بوده‌اند.

یمن

ابوهاشم جعفری، یکی از یاران آن حضرت، نقل می‌کند: در محضر امام عسکری علیه السلام بودم که جوانی زیباروی، بلند قامت و درشت اندام از اهالی یمن به حضورش آمد. از خودم پرسیدم: این مرد کیست؟ که امام فرمود: این، فرزند ام‌غانم است، همان زن اعرابی که دارای «سنگریزه» بود و پدران من به آن مهر زده‌اند. آنگاه امام عسکری علیه السلام به آن مرد فرمود: آن سنگریزه‌ها را بیاور. او سنگریزه‌هایی در مقابل امام گذاشت و حضرت یکی از سنگ‌ها را که یک سویس صاف بود، با انگشتر خویش مهر زد. ۱۰. شیخ طوسی ارتباط نزدیک شیعیان یمن با امام عسکری علیه السلام را چنین گزارش کرده است: روزی در شهر سامرا به امام خبر دادند که گروهی مسافر گردآلود، اجازه ورود می‌طلبند. امام فرمود: آنها از شیعیان یمنی ما هستند. آنگاه به خادم خویش امر فرمود: برو و عثمان بن سعید عمری را اینجا بیاور. وقتی که عثمان بن سعید آمد، حضرت به وی فرمود: «ای عثمان! تو وکیل و مورد اعتماد ما هستی؛ از این برادران یمنی، اموال را تحویل بگیر که از کشور خود آورده‌اند.» ۱۱

اهواز

اهواز نیز از جمله شهرهایی است که حضرت عسکری علیه السلام با مردم آنجا ارتباط نزدیک داشت و در این راستا امام علیه السلام ابراهیم بن مهزیار اهوازی را به عنوان نماینده خود در این شهر منصوب کرده بود. او وظیفه داشت با دریافت پاسخ‌های مسائل شرعی و رفع مشکلات اجتماعی و ارسال وجوهات مردم به امام عسکری علیه السلام، ارتباط اهالی آن شهر را با آن حضرت در سامرا حفظ نماید. در این خصوص، شیخ مفید می‌گوید: ابراهیم بن مهزیار اهوازی، مؤلف کتاب البشارات و برادر علی بن مهزیار معروف، شاخص‌ترین وکیل امام در اهواز بود. ابراهیم اموال زیادی از بیت المال را در اختیار داشت و قرار بود آنها را به محضر امام علیه السلام برساند. هنگامی که پیشوای یازدهم به شهادت رسید، ابراهیم نیز بیمار شد و به فرزندش محمد سفارش کرد که: این اموال، متعلق به حجت الهی است و باید به دست حضرت صاحب علیه السلام برسد. محمد نیز به عراق رفته و آن اموال را به نماینده حضرت صاحب الزمان علیه السلام تحویل داد. ۱۲. آیه‌الله العظمی خوئی می‌نویسد: احمد بن محمد حنینی نیز از دوستان سرشناس امام عسکری علیه السلام در اهواز بود. ۱۳.

آذربایجان

قاسم بن علاء، از یاران نزدیک امام عسکری علیه السلام و وکیل آن حضرت در منطقه ران (در فاصله میان مراغه و زنجان) بود. محمّد بن احمد صفوانی می‌گوید: من با قاسم بن علاء در سنّ صد و هفده سالگی دیدار کردم. او با امام هادی و امام عسکری علیهما السلام ملاقات‌هایی داشته و از ناحیه مقدّسه حضرت صاحب الزمان علیه السلام تویق دریافت کرده بود و نامه‌های حضرت

مرتب بر وی ارسال می‌شد. ۱۴ از این روایت، معلوم می‌شود که حضرت عسکری علیه السلام در ناحیه آذربایجان نفوذ داشته و وکیل تامّ الاختیار معین کرده بود. همچنین احمد بن ابراهیم، موسوم به «ابوحامد مراغی» از افرادی است که در رجال شیخ طوسی به عنوان صحابی حضرت عسکری علیه السلام معرفی شده است. روایات متعددی از این راوی آذری در کتاب‌های حدیث به چشم می‌خورد. از جمله در رجال کَشّی روایتی آمده است که مقام ارجمند ابوحماد مراغی را نشان می‌دهد. ۱۵.

شهر مقدّس قم

در قم، امام یازدهم علیه السلام احمد بن اسحاق را به عنوان نماینده رسمی خویش برگزید. شیعیان، مرتب در مسائل شرعی و وجوّهات به او رجوع نموده و سؤال می‌کردند. او برای اینکه در مورد امام بعدی اطلاعات بیشتری کسب کند و جانشین حضرت عسکری علیه السلام را شناخته و به اهل قم اطلاع دهد؛ به شهر سامرا سفر کرده و به محضر امام حسن عسکری علیه السلام شرفیاب شد. احمد بن اسحاق از امام پرسید: ای پسر رسول الله! حجت خدا بعد از شما کیست؟ امام به درون خانه رفته و لحظه‌ای بعد، کودکی سه ساله را که رخسارش همچون ماه شب چهارده می‌درخشید، در آغوش گرفته و بیرون آورد و فرمود: «ای احمد بن اسحاق! اگر در نزد خداوند متعال و ائمه اطهار علیهم السلام مقامی والا نداشتی، فرزندم را به تو نشان نمی‌دادم. این کودک، هم نام و هم کنیه رسول الله است. او زمین را بعد از آنکه از ظلم و ستم پر شد، مملو از عدالت خواهد کرد.» ۱۶ سعد بن عبدالله اشعری، احمد بن ادریس، علی بن بابویه (پدر شیخ صدوق)، عروّه الوکیل، عبدالله بن جعفر حمیری و محمد بن ابی صهبان، از دیگر شیعیان و محدثانی هستند که از شهر قم با امام عسکری علیه السلام در تماس بوده‌اند. ۱۷* *

بغداد

بغداد، از مناطقی بود که امام عسکری علیه السلام در آنجا نفوذ داشت و افراد متعددی از آن با امام علیه السلام تماس گرفته و مشکلات مادی و معنوی خود را حل می‌کردند. حسن بن ظریف از ساکنان شهر بغداد می‌گوید: در ذهن من دو سؤال بود که می‌خواستم به صورت مکاتبه‌ای از امام عسکری علیه السلام بپرسم. هنگام نگارش نامه، یکی از سؤال‌ها را فراموش کرده و تنها یک سؤال از آن حضرت پرسیدم. وقتی جواب نامه‌ام آمد، با کمال تعجب دیدم که حضرت عسکری علیه السلام به هر دو سؤال من پاسخ داده است! ۱۸ علی بن عبدالله بغدادی نیز از یاران امام یازدهم در شهر بغداد است. ۱۹ از این شخصیت فرزانه در باب «زیارات ائمه علیهم السلام» روایاتی نقل شده است. از دیگر شخصیت‌های اهل بغداد، که امام عسکری علیه السلام با آنان رابطه داشته، ابوسهل اسماعیل بن علی نوبختی است. او از متکلمان و دانشمندان سرشناس بغداد بود. نجاشی از او به بزرگی یاد کرده و کتاب‌های متعدّد وی را نام برده است. ابن ندیم نیز در مورد این صحابی گرانقدر می‌نویسد: ابوسهل، کتاب‌های بسیاری تألیف کرده است. موضوعات آثار قلمی وی در علم کلام، فلسفه و اعتقادات است. و برخی از کتاب‌های او در ردّ مخالفان و گروه‌های باطل نوشته شده است. ۲۰

پی‌نوشت‌ها

۱. اعراف / ۱۵۸. ۲. کشف الغمّه، ج ۳، ص ۳۰۷. ۳. وسائل الشّیعه، ج ۲۷، ص ۱۰۱. ۴. رجال کَشّی، ج ۲، ص ۷۹۷. ۵. رجال شیخ طوسی، ص ۴۰۲. * شایان توجه اینکه: یکی از مقالات همین ویژه‌نامه، اختصاص به یاران نیشابوری امام (ع) دارد. ۶. الامامه والتبصره، ص ۱۴۱. ۷. سیره پیشوایان، ص ۶۲۵. ۸. بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۶۴. ۹. رجال شیخ طوسی، ص ۳۹۸. ۱۰. کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۹۵؛ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۳۰۱. ۱۱. الغیبه، شیخ طوسی، ص ۳۵۶. ۱۲. ر.ک: الارشاد، ج ۲، ص ۳۵۶؛ معجم رجال

الحديث، ذیل ابراهیم بن مهزیار. ۱۳. معجم رجال الحديث، ج ۳، ص ۱۲۴. ۱۴. الغیبه، ص ۳۱۰. ۱۵. رجال کشتی، ج ۲، ص ۸۱۶. ۱۶. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۲۳. ۱۷. ر.ک: رجال شیخ طوسی، شرح حال یاران امام یازدهم (ع). * * ر.ک: همین ویژه نامه، مقاله قم در عصر امام

امامت

دوران امامت

مقدمه

به طور کلی دوران عمر ۲۹ ساله امام حسن عسکری (ع) به سه دوره تقسیم می‌گردد: دوره اول ۱۳ سال است که زندگی آن حضرت در مدینه گذشت. دوره دوم ۱۰ سال در سامرا قبل از امامت. دوره سوم نزدیک ۶ سال امامت آن حضرت می‌باشد. دوره امامت حضرت عسکری (ع) با قدرت ظاهری بنی عباس رو در روی بود. خلفایی که به تقلید هارون در نشان دادن نیروی خود بلندپروازی‌هایی داشتند. امام حسن عسکری (ع) از شش سال دوران اقامتش، سه سال را در زندان گذراند. زندانبان آن حضرت صالح بن وصیف دو غلام ستمکار را بر امام گماشته بود، تا بتواند آن حضرت را - به وسیله آن دو غلام - آزار بیشتری دهد، اما آن دو غلام که خود از نزدیک ناظر حال و حرکات امام بودند تحت تأثیر آن امام بزرگوار قرار گرفته به صلاح و خوش رفتاری گراییده بودند. وقتی از این غلامان جویای حال امام شدند، می‌گفتند این زندانی روزها روزه‌دار است و شبها تا بامداد به عبادت و راز و نیاز با معبود خود سرگرم است و با کسی سخن نمی‌گوید. عبیدالله خاقان وزیر معتمد عباسی با همه غروری که داشت وقتی با حضرت عسکری ملاقات می‌کرد به احترام آن حضرت برمی‌خاست، و آن حضرت را بر مسند خود می‌نشاند. پیوسته می‌گفت: در سامره کسی را مانند آن حضرت ندیده‌ام، وی زاهدترین و داناترین مردم روزگار است. پسر عبیدالله خاقان می‌گفت: من پیوسته احوال آن حضرت را از مردم می‌پرسیدم. مردم را نسبت به او متواضع می‌یافتم. می‌دیدم همه مردم به بزرگواریش معترفند و دوستدار او می‌باشند. با آنکه امام (ع) جز با خواص شیعیان خود آمیزش نمی‌فرمود، دستگاه خلافت عباسی برای حفظ آرامش خلافت خود بیشتر اوقات، آن حضرت را زندانی و ممنوع از معاشرت داشت. " از جمله مسائل روزگار امام حسن عسکری (ع) یکی نیز این بود که از طرف خلافت وقت، اموال و اوقات شیعه، به دست کسانی سپرده می‌شد که دشمن آل محمد (ص) و جریانهای شیعی بودند، تا بدین گونه بنیه مالی نهضت تقویت نشود. چنانکه نوشته‌اند که احمد بن عبیدالله بن خاقان از جانب خلفا، والی اوقاف و صدقات بود در قم، و او نسبت به اهل بیت رسالت، نهایت مرتبه عداوت را داشت. " نیز اصحاب امام حسن عسکری، متفرق بودند و امکان تمرکز برای آنان نبود، کسانی چون ابوعلی احمد بن اسحاق اشعری در قم و ابوسهل اسماعیل نوبختی در بغداد می‌زیستند، فشار و مراقبتی که دستگاه خلافت عباسی، پس از شهادت حضرت رضا (ع) معمول داشت، چنان دامن گسترده بود که جناح مقابل را با سخت‌ترین نوع درگیری واداشته بود. این جناح نیز طبق ایمان به حق و دعوت به اصول عدالت کلی، این همه سختی را تحمل می‌کرد، و لحظه‌ای از حراست (و نگهداری) موضع غفلت نمی‌کرد. " اینک گفتیم: حضرت هادی (ع) و حضرت امام حسن عسکری (ع) هم از سوی دستگاه خلافت تحت مراقبت شدید و ممنوع از ملاقات با مردم بودند و هم امامان بزرگوار ما - جز با یاران خاص و کسانی که برای حل مشکلات زندگی مادی و دینی خود به آنها مراجعه می‌نمودند - کمتر معاشرت می‌کردند به جهت آن بود که دوران غیبت حضرت مهدی (ع) نزدیک بود، و مردم می‌بایست کم‌کم بدان خو گیرند، و جهت سیاسی و حل مشکلات خود را از اصحاب خاص که پرچمداران مرزهای مذهبی بودند بخواهند، و پیش آمدن دوران غیبت در نظر آنان عجیب نیاید. باری، امام حسن عسکری (ع) بیش از ۲۹ سال عمر نکرد ولی در مدت شش سال امامت و

ریاست روحانی اسلامی، آثار مهمی از تفسیر قرآن و نشر احکام و بیان مسائل فقهی و جهت دادن به حرکت انقلابی شیعیانی که از راههای دور برای کسب فیض به محضر امام (ع) می‌رسیدند بر جای گذاشت. در زمان امام یازدهم تعلیمات عالی قرآنی و نشر احکام الهی و مناظرات کلامی جنبش علمی خاصی را تجدید کرد، و فرهنگ شیعی - که تا آن زمان شناخته شده بود - در رشته‌های دیگر نیز مانند فلسفه و کلام باعث ظهور مردان بزرگی چون یعقوب بن اسحاق کندی، که خود معاصر امام حسن عسکری بود و تحت تعلیمات آن امام، گردید. در قدرت علمی امام (ع) - که از سرچشمه زلال ولایت و اهل بیت عصمت مایه گرفته بود - نکته‌ها گفته‌اند. از جمله: همین یعقوب بن اسحاق کندی فیلسوف بزرگ عرب که دانشمند معروف ایرانی ابونصر فارابی شاگرد مکتب وی بوده است، در مناظره با آن حضرت درمانده گشت و کتابی را که بر رد قرآن نوشته بود سوزانید و بعدها از دوستان و در صف پیروان آن حضرت درآمد.

شهادت امام حسن عسکری (ع)

شهادت آن حضرت را روز جمعه هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ هجری نوشته‌اند. در کیفیت وفات آن امام بزرگوار آمده است: فرزند عبیدالله بن خاقان گوید روزی برای پدرم (که وزیر معتمد عباسی بود) خبر آوردند که ابن الرضا - یعنی حضرت امام حسن عسکری - رنجور شده، پدرم به سرعت تمام نزد خلیفه رفت و خبر را به خلیفه داد. خلیفه پنج نفر از معتمدان و مخصوصان خود را با او همراه کرد. یکی از ایشان نحیر خادم بود که از محرمان خاص خلیفه بود، امر کرد ایشان را که پیوسته ملازم خانه آن حضرت باشند، و بر احوال آن حضرت مطلع گردند. و طیبی را مقرر کرد که هر بامداد و پسین نزد آن حضرت برود، و از احوال او آگاه شود. بعد از دو روز برای پدرم خبر آوردند که مرض آن حضرت سخت شده است، و ضعف بر او مستولی گردیده. پس بامداد سوار شد، نزد آن حضرت رفت و اطبا را - که عموماً اطبای مسیحی و یهودی در آن زمان بودند - امر کرد که از خدمت آن حضرت دور نشوند و قاضی القضاة (داور داوران) را طلبید و گفت ده نفر از علمای مشهور را حاضر گردان که پیوسته نزد آن حضرت باشند. و این کارها را برای آن می‌کردند که آن زهری که به آن حضرت داده بودند بر مردم معلوم نشود و نزد مردم ظاهر سازند که آن حضرت به مرگ خود از دنیا رفته، پیوسته ایشان ملازم خانه آن حضرت بودند تا آنکه بعد از گذشت چند روز از ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ ه. ق آن امام مظلوم در سن ۲۹ سالگی از دار فانی به سرای باقی رحلت نمود. بعد از آن خلیفه متوجه تفحص و تجسس فرزند حضرت شد، زیرا شنیده بود که فرزند آن حضرت بر عالم مستولی خواهد شد، و اهل باطل را منقرض خواهد کرد... تا دو سال تفحص احوال او می‌کردند... این جستجوها و پژوهشها نتیجه هراسی بود که معتصم عباسی و خلفای قبل و بعد از او - از طریق روایات مورد اعتمادی که به حضرت رسول الله (ص) می‌پیوست، شنیده بودند که از نرگس خاتون و حضرت امام حسن عسکری فرزندی پاک گهر ملقب به مهدی آخر الزمان - همانام با رسول اکرم (ص) ولادت خواهد یافت و تخت ستمگران را واژگون و به سلطه و سلطنت آنها خاتمه خواهد داد. بدین جهت به بهانه‌های مختلف در خانه حضرت عسکری (ع) رفت و آمد بسیار می‌کردند، و جستجو می‌نمودند تا از آن فرزند گرامی اثری بیابند و او را نابود سازند. به راستی داستان نمرود و فرعون در ظهور حضرت ابراهیم (ع) و حضرت موسی (ع) تکرار می‌شد. حتی قابله‌هایی را گماشته بودند که در این کار مهم پی جویی کنند. اما خداوند متعال - چنانکه در فصل بعد خواهیم خواند - حجت خود را از گزند دشمنان و آسیب زمان حفظ کرد، و همچنان نگاهداری خواهد کرد تا مأموریت الهی خود را انجام دهد. باری، علت شهادت آن حضرت را سومی می‌دانند که معتمد عباسی در غذا به آن حضرت خوراند و بعد، از کردار زشت خود پشیمان شد. بناچار اطبای مسیحی و یهودی که در آن زمان کار طبابت را در بغداد و سامره به عهده داشتند، به ویژه در مأموریت‌هایی که توطئه قتل امام بزرگوار را مانند امام حسن عسکری (ع) در میان بود، برای معالجه فرستاد. البته از این دلسوزیهای ظاهری هدف دیگری داشت، و آن خشنود ساختن مردم و غافل نگاهداشتن

آنها از حقیقت ماجرا بود. بعد از آگاه شدن شیعیان از خبر درگذشت جانگداز حضرت امام حسن عسکری (ع) شهر سامره را غبار غم گرفت، و از هر سوی صدای ناله و گریه برخاست. مردم آماده سوگواری و تشییع جنازه آن حضرت شدند.

ماجرای جانشین بر حق امام عسکری

ابوالادیان می‌گوید: من خدمت حضرت امام حسن عسکری (ع) می‌کردم. نامه‌های آن حضرت را به شهرها می‌بردم. در مرض موت، روزی من را طلب فرمود و چند نامه‌ای نوشت به مدائن تا آنها را برسانم. سپس امام فرمود: پس از پانزده روز باز داخل سامره خواهی شد و صدای گریه و شیون از خانه من خواهی شنید، و در آن موقع مشغول غسل دادن من خواهند بود. ابوالادیان به امام عرض می‌کند: ای سید من، هرگاه این واقعه دردناک روی دهد، امامت با کیست؟ فرمود: هر که جواب نامه من را از تو طلب کند. ابوالادیان می‌گوید: دوباره پرسیدم علامت دیگری به من بفرما. امام فرمود: هر که بر من نماز گزارد. ابوالادیان می‌گوید: باز هم علامت دیگری بگو تا بدانم. امام می‌گوید: هر که بگوید که در همین چه چیز است او امام شماست. ابوالادیان می‌گوید: مهابت و شکوه امام باعث شد که نتوانم چیز دیگری پرسم. رفتم و نامه‌ها را رساندم و پس از پانزده روز برگشتم. وقتی به در خانه امام رسیدم صدای شیون و گریه از خانه امام بلند بود. داخل خانه امام، جعفر کذاب برادر امام حسن عسکری را دیدم که نشسته، و شیعیان به او تسلیت می‌دهند و به امامت او تهنیت می‌گویند. من از این بابت بسیار تعجب کردم پیش رفتم و تعزیت و تهنیت گفتم. اما او جوابی نداد و هیچ سؤالی نکرد. چون بدن مظهر امام را کفن کرده و آماده نماز گزاردن بود، خادمی آمد و جعفر کذاب را دعوت کرد که بر برادر خود نماز بخواند. چون جعفر به نماز ایستاد، طفلی گندمگون و پیچیده موی، گشاده دندانی مانند پاره ماه بیرون آمد و ردای جعفر را کشید و گفت: ای عمو پس بایست که من به نماز سزاوارترم. رنگ جعفر دگرگون شد. عقب ایستاد. سپس آن طفل پیش آمد و بر پدر نماز گزارد و آن جناب را در پهلوی امام علی النقی علیه السلام دفن کرد. سپس رو به من آورد و فرمود: جواب نامه‌ها را که با تو است تسلیم کن. من جواب نامه را به آن کودک دادم. پس "حاجزوشا" از جعفر پرسید: این کودک که بود، جعفر گفت: به خدا قسم من او را نمی‌شناسم و هرگز او را ندیده‌ام. در این موقع، عده‌ای از شیعیان از شهر قم رسیدند، چون از وفات امام (ع) با خبر شدند، مردم به جعفر اشاره کردند. چند تن از آن مردم نزد جعفر رفتند و از او پرسیدند: بگو که نامه‌هایی که داریم از چه جماعتی است و مالها چه مقدار است؟ جعفر گفت: ببینید مردم از من علم غیب می‌خواهند! در آن حال خادمی از جانب حضرت صاحب الامر ظاهر شد و از قول امام گفت: ای مردم قم با شما نامه‌هایی است از فلان و فلان و همیانی (کیسه‌ای) که در آن هزار اشرفی است که در آن ده اشرفی است با روکش طلا. شیعیانی که از قم آمده بودند گفتند: هر کس تو را فرستاده است امام زمان است این نامه‌ها و همیان را به او تسلیم کن. جعفر کذاب نزد معتمد خلیفه آمد و جریان واقعه را نقل کرد. معتمد گفت: بروید و در خانه امام حسن عسکری (ع) جستجو کنید و کودک را پیدا کنید. رفتند و از کودک اثری نیافتند. ناچار "صیقل" کنیز حضرت امام عسکری (ع) را گرفتند و مدتها تحت نظر داشتند به تصور اینکه او حامله است. ولی هرچه بیشتر جستند کمتر یافتند. خداوند آن کودک مبارک قدم را حفظ کرد و تا زمان ما نیز در کنف حمایت حق است و به ظاهر از نظرها پنهان می‌باشد. درود خدای بزرگ بر او باد.

سخنان

چهل حدیث (۱)

قال الإمام العسکری (علیه السلام): «لا تُمارِ فیه ذَهَبَ بَهَاؤُكَ وَ لا تُمازِحَ فِیجْتَرَأُ عَلَیْكَ». : جدال مکن که ارزشت می‌رود و شوخی مکن که بر تو دلیر شوند.

۲- تواضع در نشستن

«مَنْ رَضِيَ بِبَدُونِ الشَّرَفِ مِنَ الْمَجْلِسِ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ وَ مَلَائِكَتُهُ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يَقُومَ». : هر که به پایین نشستن در مجلس خشنود باشد، پیوسته خدا و فرشته‌ها بر او رحمت فرستند تا برخیزد.

۳- هلاکت در ریاست و افشگری

«دَعُ مَنْ ذَهَبَ يَمِينًا وَ شِمَالًا، فَإِنَّ الرَّاعِيَ يَجْمَعُ غَنَمَهُ جَمْعًا بِأَهْوَنِ سَعْيٍ وَ إِيَّاكَ وَ الإِذَاعَةَ وَ طَلَبَ الرِّيَاسَةَ، فَإِنَّهُمَا يَدْعُوَانِ إِلَى الْهَلَكَةِ». : آن که را به راست و چپ رود واگذار! به راستی چوپان، گوسفندان را به کمتر تلاشی گرد آورد. مبدا اسرار را فاش کرده و سخن پراکنی کنی و در پی ریاست باشی، زیرا این دو، آدمی را به هلاکت می‌کشاند.

۴- گناهی که بخشوده نشود

«مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي لا تُعْفَرُ: لَيْتَنِي لا أُوَاحِدُ إِلَّا بِهَذَا. ثُمَّ قَالَ: الأَشْرَاكُ فِي النَّاسِ أَخْفَى مِنْ دَبِيبِ النَّمْلِ عَلَى المَشِيحِ الأَسْوَدِ فِي اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ». : از جمله گناهانی که آمرزیده نشود این است که [آدمی] بگوید: ای کاش مرا به غیر از این گناه مؤاخذه نکنند. سپس فرمود: شرک در میان مردم از جنبش مورچه بر روپوش سیاه در شب تار نهارتر است.

۵- نزدیکتر به اسم اعظم

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَقْرَبُ إِلَى اسْمِ اللَّهِ الأَعْظَمِ مِنْ سِوَادِ العَيْنِ إِلَى بِياضِهَا». : «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» به اسم اعظم خدا، از سیاهی چشم به سفیدی‌اش نزدیکتر است.

۶- دوستی نیکان و دشمنی بدان

«حُبُّ الأَبْرَارِ لِلأَبْرَارِ تَوَابٌ لِلأَبْرَارِ، وَ حُبُّ الفُجَّارِ لِلأَبْرَارِ فَضِيلَةٌ لِلأَبْرَارِ، وَ بُغْضُ الفُجَّارِ لِلأَبْرَارِ زَيْنٌ لِلأَبْرَارِ، وَ بُغْضُ الأَبْرَارِ لِلْفُجَّارِ خِزْيٌ عَلَى الفُجَّارِ». : دوستی نیکان به نیکان، ثوابست برای نیکان. و دوستی بدان به نیکان، فضیلت است برای نیکان. و دشمنی بدان با نیکان، زینت است برای نیکان. و دشمنی نیکان با بدان، رسوایی است برای بدان.

۷- سلام نشانه تواضع

«مِنَ التَّوَاضُعِ أَلْسَلامٌ عَلَى كُلِّ مَنْ تَمَرُّ بِهِ، وَ الجُلُوسُ دُونَ شَرَفِ المَجْلِسِ». : از جمله تواضع و فروتنی، سلام کردن بر هر کسی است که بر او می‌گذری، و نشستن در پایین مجلس است.

۸- خنده بیجا

«مِنَ الجَهْلِ الضُّحْكُ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ». : خنده بیجا از نادانی است.

۹- همسایه بد

«مِنَ الْفَوَاقِرِ الَّتِي تَقْصِمُ الظَّهَرَ جَارٌ إِنْ رَأَى حَسَنَةً أَطْفَأَهَا وَإِنْ رَأَى سَيِّئَةً أَفْشَاهَا.» : از بلاهای کمرشکن، همسایه ای است که اگر کردار خوبی را ببیند نهانش سازد و اگر کردار بدی را ببیند آشکارش نماید.

۱۰- پندی گویا و جامع

«أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالْوَرَعِ فِي دِينِكُمْ وَالْإِجْتِهَادِ لِلَّهِ وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَادَاءِ الْأَمَانَةِ إِلَى مَنْ ائْتَمَنَكُمْ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ وَطُولِ السُّجُودِ وَحُسْنِ الْجَوَارِ. فَبِهَذَا جَاءَ مُحَمَّدٌ (صلى الله عليه وآله وسلم) صِلُوا فِي عَشَائِرِهِمْ وَأَشْهَدُوا جَنَائِزَهُمْ وَعُودُوا مَرْضَاهُمْ وَأَدُّوا حُقُوقَهُمْ، فَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْكُمْ إِذَا وَرَعَ فِي دِينِهِ وَصَدَقَ فِي حَدِيثِهِ وَأَدَّى الْأَمَانَةَ وَحَسَّنَ خُلُقَهُ مَعَ النَّاسِ قِيلَ: هَذَا شَيْعِي فَيَسُرُّنِي ذَلِكَ. اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا زَيْنًا وَلَا تَكُونُوا شَيْنًا، جُرُّوا إِلَيْنَا كُلَّ مَوَدَّةٍ وَأَدْفَعُوا عَنَّا كُلَّ قَبِيحٍ، فَإِنَّهُ مَا قِيلَ فِينَا مِنْ حَسَنٍ فَحَسَنُ أَهْلُهُ وَمَا قِيلَ فِينَا مِنْ سُوءٍ فَمَا نَحْنُ كَذَلِكَ.» : لناحق في كتاب الله وقراية من رسول الله وتطهير من الله لا يدعيه أحد غيرنا إلا كذاب. أكثروا ذكر الله وذكر الموت وتلاوة القرآن والصلاة على النبي (صلى الله عليه وآله وسلم) فإن الصلاة على رسول الله عشر حسنات، إحتفظوا وصيبتكم به وأسئدوكم الله وأقرأ عليكم السلام.» : شما را به تقوای الهی و پارسایی در دینتان و تلاش برای خدا و راستگویی و امانتداری درباره کسی که شما را امین دانسته نیکوکار باشد یا بدکار و طول سجود و حسن همسایگی سفارش می‌کنم. محمد (صلى الله عليه وآله وسلم) برای همین آمده است. در میان جماعت های آنان نماز بخوانید و بر سر جنازه آنها حاضر شوید و مریضانشان را عیادت کنید. و حقوقشان را ادا نمایید، زیرا هر یک از شما چون در دینش پارسا و در سخنش راستگو و امانتدار و خوش اخلاق با مردم باشد، گفته می‌شود: این یک شیعه است، و این کارهاست که مرا خوشحال میسازد. تقوای الهی داشته باشید، مایه زینت باشید نه زشتی، تمام دوستی خود را به سوی ما بکشانید و همه زشتی را از ما بگردانید، زیرا هر خوبی که درباره ما گفته شود ما اهل آنیم و هر بدی درباره ما گفته شود ما از آن به دوریم. در کتاب خدا برای ما حقی و قرابتی از پیامبر خداست و خداوند ما را پاک شمرده، احدی جز ما مدعی این مقام نیست، مگر آن که دروغ می‌گوید. زیاد به یاد خدا باشید و زیاد یاد مرگ کنید و زیاد قرآن را تلاوت نمایید و زیاد بر پیغمبر (صلى الله عليه وآله وسلم) سلام و تحیت بفرستید. زیرا صلوات بر پیامبر خدا (صلى الله عليه وآله وسلم) ده حسنه دارد. آنچه را به شما گفتم حفظ کنید و شما را به خدا میسپارم، و سلام بر شما.

۱۱- اندیشه در کار خدا

«لَيْسَتْ الْعِبَادَةُ كَثْرَةَ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّمَا الْعِبَادَةُ كَثْرَةُ التَّفَكُّرِ فِي أَمْرِ اللَّهِ.» : عبادت کردن به زیادی روزه و نماز نیست، بلکه [حقیقت] عبادت، زیاد در کار خدا اندیشیدن است.

۱۲- پلیدی خشم

«الْغَضَبُ مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ.» : خشم و غضب، کلید هر گونه شر و بدی است.

۱۳- ویژگی های شیعیان

«شِيعَتُنَا الْفِيئَةُ التَّاجِيَةُ وَالْفِرْقَةُ الرَّائِيَةُ صَارُوا لَنَا رَادِّئًا وَصَوْنًا وَعَلَى الظَّلْمَةِ الْبَأْ وَأَعُونَا سَيَفْجُرُ لَهُمْ يَنَابِيعُ الْحَيَوَانِ بَعْدَ لُطْيِ مُجْتَمَعِ النَّبِرَانِ أَمَامَ الرَّوَضَةِ.» : پیروان ما، گروه های نجات یابنده و فرقه های پاکی هستند که حافظان [آیین] مایند، و ایشان در مقابل ستمکاران،

سپر و کمک‌کار ما [هستند]. به زودی چشمه‌های حیات [منجی بشریت] بعد از گدازه توده‌های آتش! پیش از ظهور برای آنان خواهد جوشید.

۱۴- ناآرامی کینه توز

«أَفَلَّ النَّاسِ رَاحَةً أَلْحُقُودُ»: کینه توز، ناآرام‌ترین مردمان است.

۱۵- پارساترین مردم

«أَوْرَعُ النَّاسِ مَنْ وَقَفَ عِنْدَ الشُّبُهَةِ، أَعْيَدُ النَّاسِ مَنْ أَقَامَ عَلَى الْفَرَائِضِ أَرْهَيْدُ النَّاسِ مَنْ تَرَكَ الْحَرَامَ، أَشَدُّ النَّاسِ اجْتِهَادًا مَنْ تَرَكَ الذُّنُوبَ»: پارساترین مردم کسی است که در هنگام شبهه توقف کند. عابدترین مردم کسی است که واجبات را انجام دهد. زاهدترین مردم کسی است که حرام را ترک نماید. کوشنده‌ترین مردم کسی است که گناهان را رها سازد.

۱۶- وجود مؤمن

«الْمُؤْمِنُ بَرَكَهٌ عَلَى الْمُؤْمِنِ وَحُجَّةٌ عَلَى الْكَافِرِ»: مؤمن برای مؤمن، برکت و بر کافر، اتمام حجت است.

۱۷- محصول اعمال

«إِنَّكُمْ فِي آجَالٍ مُنْقُوصَةٍ وَ أَيَّامٍ مَعْدُودَةٍ وَالْمَوْتُ يَأْتِي بَغْتَةً، مَنْ يَزْرَعُ خَيْرًا يَحْصِدُ غِنًى وَمَنْ يَزْرَعُ شَرًّا يَحْصِدُ نِدَامَةً، لِكُلِّ زَارِعٍ مَا زَرَعَ لَا يُشِيبُ بَطِيءٌ بِحِطِّهِ، وَلَا يُدْرِكُ حَرِيصٌ مَا لَمْ يُقَدِّرْ لَهُ، مَنْ أَعْطَى خَيْرًا فَاللَّهُ أَعْطَاهُ، وَمَنْ وَقِيَ شَرًّا فَاللَّهُ وَقَاهُ»: شما عمر کاهنده و روزهای برشمرده‌ای دارید، و مرگ به ناگهان می‌آید، هر کس تخم خیری بکارد به خوشی ببرد و هر کس تخم شری بکارد به پشیمانی ببرد. هر که هر چه بکارد همان برای اوست. کندکار را بهره از دست نرود و آزمند آنچه را مقدّرش نیست در نیابد، هر که به خیری رسد خدایش داده، و هر که از شری رهد خدایش رهانده.

۱۸- شناخت احمق و حکیم

«قَلْبُ الْأَحْمَقِ فِي فَمِهِ وَفَمُ الْحَكِيمِ فِي قَلْبِهِ»: قلب احمق در دهان او و دهان حکیم در قلب اوست.

۱۹- تلاش برای رزق مقدر

«لَا يَسْغَلُكَ رِزْقٌ مَضْمُونٌ عَنْ عَمَلٍ مَفْرُوضٍ»: رزق و روزی ضمانت شده، تو را از کار واجب باز ندارد.

۲۰- عزت حقگرای

«مَا تَرَكَ الْحَقَّ عَزِيْزٌ إِلَّا ذَلَّ، وَلَا أَخَذَ بِهِ ذَلِيْلٌ إِلَّا عَزَّ»: هیچ عزیزی حق را رها نکند، مگر آن که ذلیل گردد و هیچ ذلیلی به حق نیاویزد، مگر آن که عزیز شود.

۲۱- دوست نادان

«صَدِيقُ الْجَاهِلِ تَعَبٌ.» : دوست نادان، مایه رنج است.

۲۲- بهترین خصلت

«حَضِيْمَتَانِ لَيْسَ فَوْقَهُمَا شَيْءٌ: الْإِيْمَانُ بِاللَّهِ وَنَفْعُ الْإِخْوَانِ.» : دو خصلت است که بهتر و بالاتر از آنها چیزی نیست: ایمان به خدا و سود رساندن به برادران.

۲۳- نتیجه جسارت بر پدر

«جُرْأَةُ الْوَالِدِ عَلَى وَالِدِهِ فِي صِتْرِهِ تَدْعُو إِلَى الْعُقُوقِ فِي كِبَرِهِ.» : جرأت و دلیری فرزند بر پدرش در کوچکی، سبب عاق و نارضایتی پدر در بزرگی می شود.

۲۴- بهتر از حیات و بدتر از مرگ

«خَيْرٌ مِنَ الْحَيَاةِ مَا إِذَا فَقَدْتَهُ أَنْبَغُصْتَ الْحَيَاةَ وَ شَرُّ مِنَ الْمَوْتِ مَا إِذَا نَزَلَ بِكَ أَحْبَبْتَ الْمَوْتَ.» : بهتر از زندگی چیزی است که چون از دستش دهی، از زندگی بدت آید، و بدتر از مرگ چیزی است که چون به سرت آید مرگ را دوست بداری.

۲۵- وابستگی و خواری

«مَا أَفْبَحَ بِالْمُؤْمِنِ أَنْ تَكُونَ لَهُ رَغْبَةٌ تُدْلُهُ.» : چه زشت است برای مؤمن، دلبستگی به چیزی که او را خوار دارد.

۲۶- نعمت بلا

«مَا مِنْ بَلِيَّةٍ إِلَّا وَ لِلَّهِ فِيهَا نِعْمَةٌ تُحِيطُ بِهَا.» : هیچ بلائی نیست، مگر این که در آن از طرف خدا نعمتی است.

۲۷- اکرام بدون افراط

«لَا تُكْرِمِ الرَّجُلَ بِمَا يُشَقُّ عَلَيْهِ.» : هیچ کس را طوری اکرام مکن که بر او سخت گذرد.

۲۸- ارزش پند پنهان

«مَنْ وَعَظَ أَخَاهُ سِرًّا فَقَدْ زَانَهُ، وَ مَنْ وَعَظَهُ عَلَانِيَةً فَقَدْ شَانَهُ.» : هر که در نهان، برادر خود را پند دهد او را آراسته، و هر که آشکارا برادرش را پند دهد او را کاسته.

۲۹- تواضع و فروتنی

«الْتَوَاضِعُ نِعْمَةٌ لَا يُحْسَدُ عَلَيْهَا.» : تواضع و فروتنی، نعمتی است که بر آن حسد نبرند.

۳۰- سختی تربیت نادان

«رِيَاضَةُ الْجَاهِلِ وَ رَدُّ الْمُعْتَادِ عَنِ عَادَتِهِ كَالْمُعْجِزِ.» : پرورش دادن نادان و ترک دادن معتاد از عادتش، مانند معجزه است.

۳۱- شادی بیجا

«لَيْسَ مِنَ الْأَدَبِ إِظْهَارُ الْفَرَحِ عِنْدَ الْمُحْزُونِ.» : اظهار شادی نزد غم‌دیده، از بی ادبی است.

۳۲- جمال ظاهر و باطن

«حُسْنُ الصُّورَةِ جَمَالُ ظَاهِرٍ، وَحُسْنُ الْعَقْلِ جَمَالُ بَاطِنٍ.» : صورت نیکو، زیبایی ظاهری است، و عقل نیکو، زیبایی باطنی است.

۳۳- کلید تمام گناهان

«جُعِلَتِ الْخَبَائِثُ فِي بَيْتٍ وَجُعِلَ مِفْتَاحُهُ الْكُذِبُ.» : تمام پلیدی‌ها در خانه‌ای قرار داده شده و کلید آن دروغ‌گویی است.

۳۴- چشم پوشی از لغزش و یادآوری احسان

«خَيْرُ إِخْوَانِكَ مَنْ نَسِيَ ذَنْبَكَ وَذَكَرَ إِحْسَانَكَ إِلَيْهِ.» : بهترین برادران تو کسی است که خطایت را نادیده گیرد و احسانت را یادآور شود.

۳۵- مدح نالایق

«مَنْ مَدَحَ غَيْرَ الْمُسْتَحِقِّ فَقَدْ قَامَ مَقَامَ الْمُتَّهَمِ.» : هر که نالایقی را ثنا گوید، خود در موضع اتهام قرار گیرد.

۳۶- راه دوست یابی

«مَنْ كَانَ الْوَرَعُ سَجِيَّتَهُ، وَالْكَرَمُ طَبِيعَتَهُ، وَالْحِلْمُ خُلُقَهُ كَثُرَ صَدِيقُهُ.» : کسی که پارسایی خوی او، و بخشندگی طبیعت او، و بردباری خصلت او باشد دوستانش بسیار شوند.

۳۷- انس با خدا

«مَنْ آانسَ بِاللَّهِ إِشْتَوْحَشَ مِنَ النَّاسِ.» : کسی که با خدا مانوس باشد، از مردم گریزان گردد.

۳۸- خرابی مناره‌ها و کاخ‌ها

«إِذَا قَامَ الْقَائِمُ أَمَرَ بِهَدْمِ الْمَنَائِرِ وَالْمَقَاصِيرِ الَّتِي فِي الْمَسَاجِدِ.» : هنگامی که قائم (علیه السلام) قیام کند، دستور به خرابی مناره‌ها و کاخ‌های مساجد دهد.

۳۹- نماز شب، سیر شبانه

«إِنَّ الْوُصُولَ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ سَهْفٌ لَا يُدْرَكُ إِلَّا بِامْتِطَاءِ اللَّيْلِ.» : وصول به خداوند عزوجل، سفری است که جز با عبادت در شب حاصل نگردد.

۴۰- ادبی بسنده

«كَفَاكَ أَدِيًّا تَجَبُّيْكَ مَا تَكْرَهُ مِنْ غَيْرِكَ». در مقام ادب برای تو همین بس که آنچه برای دیگران نمی‌سندی، خود، از آن دوری کنی.

چهل حدیث (۲)

احادیث

۱- قَالَ الْإِمَامُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ الْعَسْكَرِي (عليه السلام): إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بَيَّنَّ حُجَّتَهُ مِنْ سَائِرِ خَلْقِهِ بِكُلِّ شَيْءٍ، وَيُعْطِيهِ اللُّغَاتِ، وَمَعْرِفَةَ الْأَنْسَابِ وَالْأَجَالِ وَالْحَيَاثِ، وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْحُجَّةِ وَالْمَحْجُوحِ فَرْقٌ. ([۱]) حضرت امام حسن عسکری (علیه السلام) فرمود: همانا خداوند متعال، حجت و خلیفه خود را برای بندگانش الگو و دلیلی روشن قرار داد، همچنین خداوند حجت خود را ممتاز گرداند و به تمام لغت‌ها و اصطلاحات قبائل و اقوام آشنا ساخت و آنساب همه را می‌شناسد و از نهایت عمر انسان‌ها و موجودات و نیز جریات و حادثه‌ها آگاهی کامل دارد و چنانچه این امتیاز وجود نمی‌داشت، بین حجت خدا و بین دیگران فرقی نبود. ۲- قَالَ (عليه السلام): عَلَامَةُ الْإِيمَانِ خَمْسٌ: التَّحْتُمُ بِالْإِيمَانِ، وَصِيْلَةُ الْإِحْدَى وَخَمْسِينَ، وَالْجَهْرُ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَتَغْفِيرُ الْجَبِينِ، وَزِيَارَةُ الْأَزْبَعَيْنِ. ([۲]) فرمود: علامت و نشانه ایمان پنج چیز است: انگشتر به دست راست داشتن، خواندن پنجاه و یک رکعت نماز (واجب و مستحب)، خواندن «بسم الله الرحمن الرحيم» را (در نماز ظهر و عصر) با صدای بلند، پیشانی را در حال سجده روی خاک نهادن، زیارت اربعین امام حسین (علیه السلام) انجام دادن. ۳- قَالَ (عليه السلام): لَيْسَتْ الْعِبَادَةُ كَثْرَةَ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ، وَإِنَّمَا الْعِبَادَةُ كَثْرَةُ التَّفَكُّرِ فِي أَمْرِ اللَّهِ. ([۳]) فرمود: عبادت در زیاد انجام دادن نماز و روزه نیست، بلکه عبادت با تفکر و اندیشه در قدرت بی‌منت‌های خداوند در امور مختلف می‌باشد. ۴- قَالَ (عليه السلام): خَصْلَتَانِ لَيْسَ فَوْقَهُمَا شَيْءٌ: الْإِيمَانُ بِاللَّهِ، وَنَفْعُ الْأَخْوَانِ. ([۴]) فرمود: دو خصلت و حالتی که والاتر از آن دو چیز نمی‌باشد عبارتند از: ایمان و اعتقاد به خداوند، نفع رساندن به دوستان و آشنایان. ۵- قَالَ (عليه السلام): قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا، مُؤْمِنُهُمْ وَمَخَالِفُهُمْ، أَمَّا الْمُؤْمِنُونَ فَيَسِطُ لَهُمْ وَجْهَهُ، وَأَمَّا الْمُخَالِفُونَ فَيَكْكَلُهُمْ بِالْمُدَارَاةِ لِاجْتِدَابِهِمْ إِلَى الْإِيمَانِ. ([۵]) فرمود: با دوست و دشمن خوش گفتار و خوش برخورد باشید، اما با دوستان مؤمن به عنوان یک وظیفه که باید همیشه نسبت به یکدیگر با چهره‌ای شاداب برخورد نمایند، اما نسبت به مخالفین به جهت مدارا و جذب به اسلام و احکام آن. ۶- قَالَ (عليه السلام): لِلْحَاقِّ بِمَنْ تَرَجُّوْا خَيْرٌ مِنَ الْمَقَامِ مَعَ مَنْ لَا تَأْمَنُ شَرَّهُ. ([۶]) فرمود: تداوم دوستی و معاشرت با کسی که احتمال دارد سودی برایت داشته باشد، بهتر است از کسی که محتمل است شرّ جانی، مالی، دینی و... برایت داشته باشد. ۷- قَالَ (عليه السلام): إِيَّاكَ وَالْأَدَاعَةَ وَطَلَبَ الرَّئَايَةِ، فَإِنَّهُمَا يَدْعُوَانِ إِلَى الْهَلَكَةِ. ([۷]) فرمود: مواظب باش از این که بخواهی شایعه و سخن پراکنی نمائی و یا این که بخواهی دنبال مقام و ریاست باشی و تشنه آن گردی، چون هر دوی آن‌ها انسان را هلاک خواهد نمود. ۸- قَالَ (عليه السلام): إِنَّ مُدَارَاةَ أَعْدَاءِ اللَّهِ مِنْ أَفْضَلِ صَدَقَةِ الْمَرْءِ عَلَى نَفْسِهِ وَإِخْوَانِهِ. ([۸]) فرمود: مدارا و سازش با دشمنان خدا و دشمنان اهل بیت (علیهم السلام) در حال تقیه بهتر است از هر نوع صدقه‌ای که انسان برای خود پردازد. ۹- قَالَ (عليه السلام): حُسْنُ الصُّورَةِ جَمَالٌ ظَاهِرٌ، وَحُسْنُ الْعُقْلِ جَمَالٌ بَاطِنٌ. ([۹]) فرمود: نیکویی شکل و قیافه، یک نوع زیبایی و جمال در ظاهر انسان پدیدار است و نیکو بودن عقل و درایت، یک نوع زیبایی و جمال درونی انسان می‌باشد. ۱۰- قَالَ (عليه السلام): مَنْ وَعَظَ أَخَاهُ سِرًّا فَقَدْ زَانَهُ، وَمَنْ وَعَظَهُ عَلَانِيَةً فَقَدْ شَانَهُ. ([۱۰]) فرمود: هر کس دوست و برادر خود را محرمانه موعظه کند، او را زینت بخشیده؛ و چنانچه علنی باشد سبب ننگ و تضعیف او گشته است. ۱۱- قَالَ (عليه السلام): مَنْ لَمْ يَتَّقِ وُجُوهَ النَّاسِ لَمْ يَتَّقِ اللَّهَ. ([۱۱]) فرمود: کسی که در مقابل مردم بی‌باک باشد و رعایت مسائل اخلاقی و حقوق مردم را نکند، تقوای الهی را نیز رعایت نمی‌کند. ۱۲- قَالَ (عليه السلام): مَا أَقْبَحَ بِالْمُؤْمِنِ أَنْ تَكُونَ لَهُ رَغْبَةٌ تَذُلُّهُ. ([۱۲]) فرمود: قبیح‌ترین و زشت‌ترین حالت

و خصلت برای مؤمن آن حالتی است که دارای آرزویی باشد که سبب ذلت و خواری او گردد. ۱۳- قَالَ (علیه السلام): خَيْرُ إِخْوَانِكَ مَنْ نَسَبَ ذَنْبَكَ إِلَيْهِ. ([۱۳]) فرمود: بهترین دوست و برادر، آن فردی است که خطاهای تو را به عهده گیرد و خود را مقصیر بداند. ۱۴- قَالَ (علیه السلام): مَا تَرَكَ الْحَقَّ عَزِيزًا إِلَّا- ذَلًّا، وَلَا- أَخَذَ بِهِ ذَلِيلًا إِلَّا عَزًّا. ([۱۴]) فرمود: حق و حقیقت را هیچ صاحب مقام و عزیزی ترک و رها نکرد مگر آن که ذلیل و خوار گردید، همچنین هیچ شخصی حق را به اجراء در نیارود مگر آن که عزیز و سربلند شده است. ۱۵- قَالَ (علیه السلام): مِنَ الْفَوَاقِرِ الَّتِي تَقْصِمُ الظَّهْرَ جَارٌ إِنْ رَأَى حَسَنَةً أَطْفَأَهَا وَإِنْ رَأَى سَيِّئَةً أَفْشَاهَا. ([۱۵]) فرمود: یکی از مصائب و ناراحتی های کمرشکن، همسایه ای است که اگر به او احسان و خدمتی شود آن را پنهان و مخفی دارد و اگر ناراحتی و اذیتی متوجه اش گردد آن را علنی و آشکار سازد. ۱۶- قَالَ (علیه السلام) لِشِيعَتِهِ: أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالْوَرَعِ فِي دِينِكُمْ وَالْأَجْتِهَادِ لِلَّهِ، وَصِدْقِ الْحَدِيثِ، وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ إِلَى مَنْ ائْتَمَنَكُمْ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ، وَطُولِ السُّجُودِ، وَحُسْنِ الْجَوَارِ. ([۱۶]) به شیعیان و دوستان خود فرمود: تقوای الهی را پیشه کنید و در امور دین ورع داشته باشید، در تقرب به خداوند کوشا باشید و در صحبت ها صداقت نشان دهید، هر کس امانتی را نزد شما نهاد آن را سالم تحویلش دهید، سجده های خود را در مقابل خداوند طولانی کنید و به همسایگان خوش رفتاری و نیکی نمایید. ۱۷- قَالَ (علیه السلام): مَنْ تَوَاضَعَ فِي الدُّنْيَا لِإِخْوَانِهِ فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الصَّادِقِينَ، وَمَنْ شِيعَهُ عَلِيٌّ بِنِ أَبِي طَالِبٍ (علیه السلام) حَقًّا. ([۱۷]) فرمود: هر کس در دنیا در مقابل دوستان و هم نوعان خود متواضع و فروتنی نماید، در پیشگاه خداوند در زمره صدیقین و از شیعیان امام علی (علیه السلام) خواهد بود. ۱۸- قَالَ (علیه السلام): إِنَّهُ يُكْتَبُ لِحَمَى الرَّبِّ عَلَى وَرَقَةٍ، وَيُعَلَّقُهَا عَلَى الْمُخْمُومِ: «يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا»، فَإِنَّهُ يَبْرَأُ بِإِذْنِ اللَّهِ. ([۱۸]) فرمود: کسی که ناراحتی تب و لرز دارد، این آیه شریفه قرآن در «سوره انبیاء، آیه ۶۹» را روی کاغذی بنویسید و بر گردن او آویزان نمائید تا با اذن خداوند متعال بهبود یابد. ۱۹- قَالَ (علیه السلام): أَكْبَرُوا ذِكْرَ اللَّهِ وَذِكْرَ الْمَوْتِ، وَتِلَاوَةَ الْقُرْآنِ، وَالصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله وسلم)، فَإِنَّ الصَّلَاةَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ عَشْرُ حَسَنَاتٍ. ([۱۹]) فرمود: ذکر و یاد خداوند متعال، مرگ و حالات آن، تلاوت و تدبر قرآن؛ و نیز صلوات و درود فرستاد بر حضرت رسول و اهل بیتش (علیهم السلام) را زیاد و به طور مکرر انجام دهید، همانا پاداش صلوات بر آن ها، ده حسنه و ثواب می باشد. ۲۰- قَالَ (علیه السلام): إِنَّكُمْ فِي آجَالٍ مَنقُوصَةٍ وَأَيَّامٍ مَعْدُودَةٍ، وَالْمَوْتُ يَأْتِي بَغْتَةً، مَنْ يَزِرُ شَرًّا يَحْصُدُ نِدَامَةً. ([۲۰]) فرمود: همانا شما انسان ها در یک مدّت و مهلت کوتاهی به سر می برید که مدّت زمان آن حساب شده و معین می باشد و مرگ، ناگهان و بدون اطلاع قبلی وارد می شود و شخص را می رباید، پس متوجه باشید که هر کس هر مقدار در عبادت و بندگی و انجام کارهای نیک تلاش کند فردای قیامت غبطه می خورد که چرا بیشتر انجام نداده است و کسی که کار خلاف و گناه انجام دهد پشیمان و سرافکنده خواهد بود. ۲۱- قَالَ (علیه السلام): إِنْ الْوُصُولُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ سَفَرٌ لَا يُدْرَكُ إِلَّا بِامْتِطَاءِ اللَّيْلِ. ([۲۱]) فرمود: همانا رسیدن به خداوند متعال و مقامات عالیه یک نوع سفری است که حاصل نمی شود مگر با شب زنده داری و تلاش در عبادت و جلب رضایت او در امور مختلف. ۲۲- قَالَ (علیه السلام): الْمَقَادِيرُ الْغَالِيَةُ لَا تُدْفَعُ بِالْمُعَالِيَةِ، وَ الْأَرْزَاقُ الْمَكْتُوبَةُ لَا تُنَالُ بِالشَّرِّ، وَلَا تُدْفَعُ بِالْمُسَاكَةِ عَنْهَا. ([۲۲]) فرمود: مقدراتی که در انتظار ظهور می باشد با زرنگی و تلاش از بین نمی رود و آنچه مقدر باشد خواهد رسید، همچنین رزق و روزی هر کس، ثبت و تعیین شده است و با زیاده روی در مصرف به جایی نخواهد رسید؛ و نیز با نگهداری هم نمی توان آن را دفع کرد. ۲۳- قَالَ (علیه السلام): قَلْبُ الْأَحْمَقِ فِي فَمِهِ، وَفَمُ الْحَكِيمِ فِي قَلْبِهِ. ([۲۳]) فرمود: اندیشه احمق در دهان اوست، ولیکن دهان و سخن عاقل در درون او می باشد. (یعنی؛ افراد احمق اول حرف می زنند و سپس در جهت سود و زیان آن فکر می کنند، بر خلاف عاقل که بدون فکر سخن نمی گوید). ۲۴- قَالَ (علیه السلام): الْمُؤْمِنُ بَرَكَهٌ عَلَى الْمُؤْمِنِ وَحُجَّةٌ عَلَى الْكَافِرِ. ([۲۴]) فرمود: وجود شخص مؤمن برای دیگر مؤمنین برکت و سبب رحمت می باشد و نسبت به کفار و مخالفین حجت و دلیل است. ۲۵- قَالَ (علیه السلام): لَا يَشْغَلُكَ رِزْقٌ مَضْمُونٌ عَنْ عَمَلٍ مَفْرُوضٍ. ([۲۵]) فرمود: مواظب باش که طلب روزی که از طرف خداوند متعال تضمین شده تو را از کار و اعمال واجب باز ندارد (یعنی؛ مواظب باش که

به جهت تلاش و کار بیش از حد نسبت به واجبات سبب و سهل انگار نباشی). ۲۶- قَالَ (علیه السلام): جُرْأَةُ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ فِي صِغَرِهِ تَدْعُو إِلَى الْعُقُوقِ فِي كِبَرِهِ. ([۲۶]) فرمود: رو پیدا کردن و جری شدن فرزند هنگام طفولیت در مقابل پدر، سبب می شود که در بزرگی مورد نفرین و غضب پدر قرار گیرد. ۲۷- قَالَ (علیه السلام): أَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، تَرَى مَا تُحِبُّ. ([۲۷]) فرمود: نماز ظهر و عصر را دنباله هم در اول وقت انجام بده، که در نتیجه آن فقر و تنگ دستی از بین می رود و به مقصود خود خواهی رسید. ۲۸- قَالَ (علیه السلام): أَوْرَعُ النَّاسِ مَنْ وَقَفَ عِنْدَ الشُّبْهَةِ، أَعْبَدُ النَّاسِ مَنْ أَقَامَ الْفَرَائِضَ، أَرْهَدُ النَّاسِ مَنْ تَرَكَ الْحَرَامَ، أَشَدُّ النَّاسِ اجْتِهَاداً مَنْ تَرَكَ الذُّنُوبَ. ([۲۸]) فرمود: پارساترین مردم آن کسی است که از موارد گوناگون شبهه و مشکوک اجتناب و دوری نماید؛ عابدترین مردم آن شخصی است که قبل از هر چیز، واجبات الهی را انجام دهد؛ زاهدترین انسان ها آن فردی است که موارد حرام و خلاف را مرتکب نشود؛ قوی ترین اشخاص آن شخصی است که هر گناه و خطائی را در هر حالتی که باشد ترک نماید. ۲۹- قَالَ (علیه السلام): لَا يَعْرِفُ النَّعْمَةَ إِلَّا الشَّاكِرُ، وَلَا يَشْكُرُ النَّعْمَةَ إِلَّا الْعَارِفُ. ([۲۹]) فرمود: کسی قدر نعمتی را نمی داند مگر آن که شکر گزار باشد و کسی نمی تواند شکر نعمتی را انجام دهد مگر آن که اهل معرفت باشد. ۳۰- قَالَ (علیه السلام): مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي لَا يُعْفَرُ قَوْلُ الرَّجُلِ: لَيْتَنِي لَا أُؤَاخِذُ إِلَّا بِهَذَا. ([۳۰]) فرمود: بعضی از گناهانی که آمرزیده نمی شود: خلاقی است که شخصی انجام دهد و بگوید: ای کاش فقط به همین خلاف عقاب می شدم، یعنی؛ گناه در نظرش ناچیز و ضعیف باشد. ۳۱- قَالَ (علیه السلام): بِنَسِ الْعَيْدِ عَيْدٌ يَكُونُ ذَا وَجْهَيْنِ وَذَالِسَانَيْنِ، يَطْرُقُ أَخَاهُ شَاهِدًا وَيَأْكُلُهُ غَائِبًا، إِنْ أُعْطِيَ حَسِيدَهُ، وَإِنْ ابْتُلِيَ خَدَلَهُ. ([۳۱]) فرمود: بد آدمی است آن که دارای دو چهره و دو زبان می باشد؛ دوست و برادرش را در حضور، تعریف و تمجید می کند ولی در غیاب و پشت سر، بد گوئی و مذمت می نماید که همانند خوردن گوشت های بدن او محسوب می شود، چنین شخص دو چهره اگر دوستش در آسایش و رفاه باشد حسادت میورزد و اگر در ناراحتی و سختی باشد زخم زبان می زند. ۳۲- قَالَ (علیه السلام): مِنَ التَّوَاضُعِ السَّلَامُ عَلَى كُلِّ مَنْ تَمَرُّ بِهِ، وَالْجُلُوسُ دُونَ شَرَفِ الْمَجْلِسِ. ([۳۲]) فرمود: یکی از نشانه های تواضع و فروتنی آن است که به هر کس برخورد نمائی سلام کنی و در هنگام ورود به مجلس هر کجا، جا بود بنشیننی نه آن که به زور و زحمت برای دیگران جایی را برای خود باز کنی. ۳۳- قَالَ (علیه السلام): مَنْ رَضِيَ بِدُونِ الشَّرَفِ مِنَ الْمَجْلِسِ لَمْ يَزَلِ اللَّهُ وَمَلَائِكَتُهُ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يَقُومَ، مِنَ التَّوَاضُعِ السَّلَامُ عَلَى كُلِّ مَنْ تَمَرُّ بِهِ. ([۳۳]) فرمود: کسی که متکبر نباشد و موقع ورود به مجلس هر کجا جایی بود بنشینند تا زمانی که حرکت نکرده باشد خدا و ملائکه هایش بر او درود و رحمت می فرستند؛ از علائم و نشانه های تواضع و فروتنی آن است که به هر شخصی برخورد نمودی سلام کنی. ۳۴- قَالَ (علیه السلام): لَا تُمَارِ فَيَذْهَبُ بِهَاؤُكَ، وَلَا تُمَارِحَ فَيَجْتَرَأُ عَلَيْكَ. ([۳۴]) فرمود: با کسی جدال و نزاع نکن که بهاء و ارزش خود را از دست می دهی، با کسی شوخی و مزاح ناشایسته و بی مورد نکن و گرنه افراد بر تو جریء و چیره خواهند شد. ۳۵- قَالَ (علیه السلام): مَنْ آثَرَ طَاعَةَ أَبِي دِينَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عَلَى طَاعَةِ أَبِي نَسَبِهِ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ: لَاؤْتِرُنَكَ كَمَا آثَرْتَنِي، وَلَا شَرَفَنَكَ بِحَضْرَةِ أَبِي دِينَكَ كَمَا شَرَفْتَ نَفْسَكَ بِإِثَارِ حُبِّهِمَا عَلَى حُبِّ أَبِي نَسَبِكَ. ([۳۵]) فرمود: کسی که مقدم دارد طاعت و پیروی پیغمبر اسلام حضرت محمد و امیرالمؤمنین امام علی صلوات الله علیهما را بر پیروی از پدر و مادر جسمانی خود، خداوند متعال به او خطاب می نماید: همان طوری که دستورات مرا بر هر چیزی مقدم داشتی، تو را در خیرات و برکات مقدم می دارم و تو را همنشین پدر و مادر دینی یعنی حضرت رسول و امام علی علیهما السلام می گردانم، همان طوری که علاقه و محبت عملی و اعتقادی خود را نسبت به آن ها بر هر چیزی مقدم داشتی. ۳۶- قَالَ (علیه السلام): لَيْسَ مِنَ الْأَدَبِ إِظْهَارُ الْفَرَحِ عِنْدَ الْمُحْزُونِ. ([۳۶]) فرمود: از ادب و اخلاق انسانی و اسلامی نیست که در حضور شخص مصیبت دیده و غمگین، اظهار شادی و سرور کند. ۳۷- قَالَ (علیه السلام): مَنْ كَانَ الْوَرَعُ سَيِّجَتَهُ، وَالْكَرَمُ طَبِيعَتَهُ، وَالْحِلْمُ حُلَّتَهُ، كَثُرَ صَدِيقُهُ وَالثَّنَاءُ عَلَيْهِ. ([۳۷]) فرمود: هر کس ورع و احتیاط در روش زندگیش، بزرگواری و سخاوت عادت برنامه اش و صبر و بردباری برنامه اش باشد؛ دوستانش زیاد و تعریف کنندگانش بسیار خواهند بود. ۳۸- قَالَ (علیه السلام): أَعْرِفُ النَّاسَ بِحُقُوقِ

إِخْوَانِهِ، وَأَشَدُّهُمْ قَضَاءً لَهَا، أَعْظَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنًا. ([۳۸]) فرمود: هر کس حقوق هم نوعان خود را بشناسد و رعایت کند و مشکلات و نیازمندی های آن ها را برطرف نماید، در پیشگاه خداوند دارای عظمت و موقعیتی خاصی خواهد بود. ۳۹- قَالَ (علیه السلام): اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا زَيْنًا وَلَا تَكُونُوا شَيْنًا، جُرُوا إِلَيْنَا كُلَّ مَوَدَّةٍ، وَادْفَعُوا عَنَّا كُلَّ قَبِيحٍ، فَإِنَّهُ مَا قِيلَ فِينَا مِنْ حُسْنٍ فَتَحْنُ أَهْلَهُ، وَمَا قِيلَ فِينَا مِنْ سُوءٍ فَمَا نَحْنُ كَذَلِكَ. ([۳۹]) فرمود: تقوای الهی را در همه امور رعایت کنید، و زینت بخش ما باشید و مایه ننگ ما قرار نگیرید، سعی کنید افراد را به محبت و علاقه ما جذب کنید و زشتی ها را از ما دور نمایید؛ درباره ما آنچه از خوبی ها بگویند صحیح است و ما از هر گونه عیب و نقصی مبرا خواهیم بود. ۴۰- قَالَ (علیه السلام): يَأْتِي عُلَمَاءُ شِيعَتِنَا الْقَوَامُونَ لِضَعْفَائِ مُحِبِّينَا وَأَهْلِ وَلَايَتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَالْأَنْوَارُ تَشْطَعُ مِنْ تِيْجَانِهِمْ عَلَى رَأْسِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ تَاجٌ بِهَاءٍ، قَدْ اثْبَتَتْ تِلْكَ الْأَنْوَارُ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ وَدُورِهَا مَسِيرَةَ ثَلَاثِمِائَةِ أَلْفِ سَنَةٍ. ([۴۰]) فرمود: آن دسته از علماء و دانشمندان شیعیان ما که در هدایت و رفع مشکلات دوستان و علاقه مندان ما، تلاش کرده اند، روز قیامت در حالتی وارد صحرای محشر می شوند که تاج کرامت بر سر نهاده و نور وی، همه جا را روشنائی می بخشد و تمام اهل محشر از آن نور بهره مند خواهند شد.

باورقی ها

[۱] - اصول کافی: ج ۱، ص ۵۱۹، ح ۱۱. [۲] - حدیقه الشیعه: ج ۲، ص ۱۹۴، وافی: ج ۴، ص ۱۷۷، ح ۴۲. [۳] - مستدرک الوسائل: ج ۱۱، ص ۱۸۳، ح ۱۲۶۹۰. [۴] - تحف العقول: ص ۴۸۹، س ۱۳، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۲۶. [۵] - مستدرک الوسائل: ج ۱۲، ص ۲۶۱، ح ۱۴۰۶۱. [۶] - مستدرک الوسائل: ج ۸، ص ۳۵۱، ح ۵، بحار الأنوار: ج ۷۱، ص ۱۹۸، ح ۳۴. [۷] - بحار الأنوار: ج ۵۰، ص ۲۹۶، ضمن ح ۷۰. [۸] - مستدرک الوسائل: ج ۱۲، ص ۲۶۱، س ۱۵، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۴۰۱، ضمن ح ۴۲. [۹] - بحار الأنوار: ج ۱، ص ۹۵، ح ۲۷. [۱۰] - تحف العقول: ص ۴۸۹، س ۲۰، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۳۳. [۱۱] - بحار الأنوار: ج ۶۸، ص ۳۳۶، س ۲۱، ضمن ح ۲۲. [۱۲] - تحف العقول: ص ۴۹۸، س ۲۲، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۳۵. [۱۳] - بحار الأنوار: ج ۷۱، ص ۱۸۸، ح ۱۵. [۱۴] - تحف العقول: ص ۴۸۹، س ۱۷، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۲۴. [۱۵] - بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۲، ح ۱۱. [۱۶] - أعيان الشیعه: ج ۲، ص ۴۱، س ۳۰، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۲، ح ۱۲. [۱۷] - احتجاج طبرسی: ج ۲، ص ۵۱۷، ح ۳۴۰، بحار الأنوار: ج ۴۱، ص ۵۵، ح ۵. [۱۸] - طب الائمه سید شبر: ص ۳۳۱، س ۸. [۱۹] - بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۲، س ۲۱، ضمن ح ۱۲. [۲۰] - أعيان الشیعه: ج ۲، ص ۴۲، س ۲، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۳، ح ۱۹. [۲۱] - أعيان الشیعه: ج ۲، ص ۴۲، س ۲۹، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۸۰، س ۱. [۲۲] - أعلام الدین: ص ۳۱۳، س ۳، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۹، س ۱۸. [۲۳] - تحف العقول: ص ۴۸۹، س ۸، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۲۱. [۲۴] - تحف العقول: ص ۴۸۹، س ۷، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۲۰. [۲۵] - تحف العقول: ص ۴۸۹، س ۹، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۲۲. [۲۶] - تحف العقول: ص ۴۸۹، س ۱۴، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۲۷. [۲۷] - کافی: ج ۳، ص ۲۸۷، ح ۶. [۲۸] - أعيان الشیعه: ج ۲، ص ۴۲، س ۱، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۳، ح ۱۸. [۲۹] - أعلام الدین دیلمی: ص ۳۱۳، س ۳، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۸، س ۱۶. [۳۰] - غیبه شیخ طوسی: ص ۲۰۷، ح ۱۷۶، بحار الأنوار: ج ۵۰، ص ۲۵۰، ح ۴. [۳۱] - بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۳، ح ۱۴. [۳۲] - بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۲، ح ۹. [۳۳] - بحار الأنوار: ج ۷۸، ص ۴۶۶، ح ۱۲، به نقل از تحف العقول. [۳۴] - أعيان الشیعه: ج ۲، ص ۴۱، س ۲۳، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۰، ح ۱. [۳۵] - تفسیر الإمام العسکری (علیه السلام): ص ۳۳۳، ح ۲۱۰. [۳۶] - بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۴، ح ۲۸. [۳۷] - أعلام الدین: ص ۳۱۴، س ۷، بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۹، س ۲۲. [۳۸] - احتجاج طبرسی: ج ۲، ص ۵۱۷، ح ۳۴۰. [۳۹] - بحار الأنوار: ج ۷۵، ص ۳۷۲، س ۱۸. [۴۰] - تفسیر الإمام العسکری (علیه السلام): ص ۳۴۵، ح ۲۲۶.

بعضی از کلمات حکمت آمیز حضرت عسکری علیه السلام

اول قال علیه السلام: (لَا تُمَارِ فَيَذْهَبُ بِهَاؤُوكَ وَ لَا تُمَارِخَ فَيَجْتَرِي عَلَيْكَ)؛ فرمود: جدال مکن پس می‌رود خوبی و حسن تو و مزاح مکن که جرأت می‌کنند و دلیر می‌شوند بر تو. فقیر گوید: گذشت در کلمات حضرت امام رضا علیه السلام مذمت مرء و در کلمات حضرت موسی بن جعفر علیه السلام گذشت کلامی در مزاح. دوم قال علیه السلام: (مِنَ التَّوَاضِعِ، السَّلَامُ عَلَى كُلِّ مَنْ تَمَرُّ بِهِ وَ الْجُلُوسُ دُونَ شَرَفِ الْمَجْلِسِ)؛ (۴۵) فرمود: از تواضع است آنکه سلام کنی بر هر کس که می‌گذری بر او و آنکه بنشینی در جایی که پست تر است از مکان شریف مجلس. مؤلف گوید: که گذشت نظیر این در کلمات حضرت امام محمد باقر علیه السلام. سوم قال علیه السلام: (أَوْرَعُ النَّاسِ مَنْ وَقَفَ عِنْدَ الشُّبْهَةِ، أَعْبَدُ النَّاسِ مَنْ أَقَامَ عَلَى الْفَرَائِضِ، أَزْهَدُ النَّاسِ مَنْ تَرَكَ الْحَرَامَ، أَشَدُّ النَّاسِ اجْتِهَادًا مَنْ تَرَكَ الدُّنُوبَ)؛ (۴۶) فرمود: پارساترین مردم کسی است که توقف کند نزد شبهه و عابدترین مردم کسی است که به پا دارد فرائض را و زاهدترین مردم کسی است که ترک کند حرام را و از همه مردم کوشش و مشقتش بیشتر است کسی که ترک کند گناهان را. چهارم قال علیه السلام: (قَلْبُ الْأَحْمَقِ فِي فَمِهِ وَ فَمُ الْحَكِيمِ فِي قَلْبِهِ). (۴۷) فرمود: دل آدم احمق در دهانش است و دهان مرد حکیم در دلش است. حاصل آنکه شخص احمق اول چیزی را می‌گوید بعد از آن تأمل در آن می‌کند که آیا صلاح بود گفتن این کلام یا نه؟ بعکس شخص حکیم که اول تأمل می‌کند در کلامی که می‌خواهد بگوید پس اگر صلاح دید گفته شود می‌گوید آن را. پنجم قال علیه السلام: (لَا يَشْغَلُكَ رِزْقٌ مَضْمُونٌ عَنْ عَمَلٍ مَفْرُوضٍ)؛ (۴۸) فرمود: مشغول نسازد تو را روزی که خدا ضامن آن شده از عملی که بر تو فرض است. ششم قال علیه السلام: (لَيْسَ مِنَ الْأَدَبِ أَظْهَارُ الْفَرْحِ، عِنْدَ الْمُخْزُونِ)؛ (۴۹) فرمود: از ادب دور است ظاهر کردن خوشحالی نزد شخص غمناک. فقیر گوید: شاید شیخ سعدی از این کلمه مبارکه اخذ کرده باشد قول خود را: چو بینی یتیمی سرافکند پیش مزین بوسه بر روی فرزند خویش هفتم قال علیه السلام: (رِيَاضَةُ الْجَاهِلِ وَرَدُّ الْمُعْتَادِ عَنْ عَادَتِهِ كَالْمُعْجِزِ)؛ (۵۰) فرمود: رام کردن و تربیت شخص جاهل و برگردانیدن صاحب عادت را از عادتش مثل معجزه است. فقیر گوید: روایت شده از حضرت عیسی علیه السلام که فرمود مداوا کردم مریضان را پس شفا یافتند به اذن خدا و زنده کردم مردگان را به اذن خدا و معالجه کردم احمق را و قدرت نیافتم بر اصلاح او! (۵۱) هشتم قال علیه السلام: (لَا تُكْرِمُ الرَّجُلَ بِمَا يَشُقُّ عَلَيْهِ)؛ (۵۲) فرمود: اکرام مکن شخص را به آن چیزی که شاق و دشوار است بر او. نهم قال علیه السلام: (مَنْ وَعَظَ أَخَاهُ سِرًّا فَقَدْ زَانَهُ وَ مَنْ وَعَظَهُ عَلَانِيَةً فَقَدْ شَانَهُ)؛ (۵۳) فرمود: کسی که موعظه برادر خود را در پنهانی همان آراست او را و کسی که موعظه کرد او را آشکار همانا عیب کرد او را. دهم قال علیه السلام: (مَنْ أَنْسَ بِاللَّهِ إِسْتِيْوَحَشَ مِنَ النَّاسِ). (۵۴) فرمود: هر کسی که انس به خدا گرفت وحشت کند از مردم. فقیر گوید: که این فرمایش را شیخ سعدی در این اشعار گنجانیده: چنین دارم از پیر داننده یاد که شوریده ای سر به صحرا نهاد پدر در فراقش نخورد و نخفت پسر را ملامت نمودند و گفت از آنکه که یارم کس خویش خواند دگر با کسم آشنایی نماند به حش که تا حق جمالم نمود دگر هرچه دیدم خیالم نمود به صدقش چنان سر نهادم قدم که بینم جهان با وجودش عدم دگر با کسم بر نیاید نفس که با او نماند دگر جای کس گر از هستی خود خبر داشتی همه خلق را نیست پنداشتی قال الله تعالى: (قُلِ اللَّهُ تَمُّ ذَرْهُمْ) (۵۵). (وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عِظْمُ الْخَالِقِ عِنْدَكَ يَصْغُرُ الْمَخْلُوقُ فِي عَيْنِكَ). (۵۶) یازدهم قال علیه السلام: (لَوْ عَقَلَ أَهْلُ الدُّنْيَا خَرِبَتْ). (۵۷) فرمود: آن حضرت که اگر اهل دنیا دانائی و فهم داشتند و دریافت می‌کردند، دنیا خراب و ویران می‌شد! دوازدهم فرمود آن حضرت که همانا از برای جود و بخشش اندازه و مقداری است، پس هرگاه زیاد شد از آن مقدار پس آن اسراف است؛ و از برای حزم و احتیاط مقداری است پس هرگاه زیاد شد از آن مقدار پس آن جبن و ترس است و از برای اقتصاد و میانه روی مقداری است پس هرگاه زیاد شد بر آن پس آن بخل است، و از برای شجاعت مقداری است پس هرگاه زیاد شد بر آن پس آن تهور و بی باکی است و کافی است تو را از برای ادب کردن نفست اجتناب کردن از چیزی که مکروه و ناپسند می‌شماری از غیر خودت. (۵۸) منبع: منتهی الآمال ۴۵- (بحار الانوار) ۴۶-۷۵/۳۷۲- (بحار الانوار) ۴۷-۷۵/۳۷۳-۴۷-

(بحارالانوار) ۴۸. ۷۷۵/۳۷۴ - (بحارالانوار) ۴۹. ۷۵/۳۷۴ - (بحارالانوار) ۵۰. ۷۵/۳۷۴ - (بحارالانوار) ۵۱. ۷۵/۳۷۴ - (بحارالانوار) ۵۲. ۶۹/۳۲۰ - (بحارالانوار) ۵۳. ۷۵/۳۷۴ - (بحارالانوار) ۵۴. ۷۵/۳۷۴ - (بحارالانوار) ۵۵. ۷۵/۳۷۹ - (بحارالانوار) ۵۶. ۹۱ - (نهج البلاغه) ترجمه شهیدی ص ۳۸۳، حکمت ۱۲۹. ۵۷ - (بحارالانوار) ۵۸. ۷۵/۳۷۹ - (بحارالانوار) ۷۵/۳۷۷.

جایگاه اندیشه و عمل در سخنان امام حسن عسکری علیه السلام

مقدمه

جواد خرمی امام حسن عسکری علیه السلام، یازدهمین امام شیعیان، در روز جمعه هشتم ربیع الثانی، سال ۲۳۲ هـ ق (۱) در مدینه منوره دیده به جهان گشود. (۲) پدر بزرگوار آن حضرت، امام هادی علیه السلام و مادرش بانویی پارسا و شایسته است که از او به نامهای: «حدیثه»، «سلیل» و «سوسن» یاد شده است. این بانوی گرامی از زنان نیکوکار و دارای بینش اسلامی بود. در فضیلت او همین بس که پس از شهادت امام حسن عسکری علیه السلام پناهگاه و نقطه اتکای شیعیان در آن دوره بحرانی و پراضطراب به شمار می‌رفت. (۳) مدت امامت امام حسن عسکری علیه السلام شش سال و با سه نفر از خلفای عباسی که هر یک از دیگری ستمگرتر بودند، معاصر بود: المعتز بالله، المهتدی بالله و المعتمد بالله. امامت حضرت از سال ۲۵۴ شروع شد و در ۲۶۰ هـ ق با شهادت آن حضرت پایان یافت؛ آن حضرت در هشتم ربیع الاول ۲۶۰ و در ۲۸ سالگی در شهر سامراء توسط احمد معتمد، پانزدهمین خلیفه عباسی، مسموم شد و به شهادت رسید و در خانه خود در سامراء در کنار مرقد پدرش به خاک سپرده شد. (۴) به مناسبت سالروز شهادت آن امام همام، در این مجال نگاهی داریم به «جایگاه اندیشه و عمل» در سخنان نورانی آن حضرت.

اهمیت اندیشه و عمل در فرهنگ اسلامی

اساس تمام پیشرفتهای مادی و معنوی بشر در طول تاریخ، اندیشه و تفکر از یک طرف، و سعی و تلاش و عمل از طرف دیگر بوده است. اگر بشر قرن بیستم و بیست و یکم، از نظر صنعتی و تکنولوژی به موفقیت‌های چشمگیری دست یافته، بر اثر اندیشه و تلاش بوده است؛ چنان که پیشرفتهای معنوی جوامع و افراد نیز بر اثر بهره‌وری از توان عقل و تفکر و قدرت عمل و تلاش بوده است. پیامبران، امامان و بندگان صالح الهی همگی اهل فکر و تعقل بوده‌اند. در منزلت ابوذر، امام صادق علیه السلام فرمود: «کان اکثر عباده ابی ذر رحمه الله التفکر والاعتبار؛ بیش‌ترین عبادت اباذر که رحمت خدا بر او باد، اندیشه و عبرت اندوزی بود.» (۵) قرآن این کتاب الهی و آسمانی برای اندیشه و تفکر، و تلاش و عمل، ارزش والا و حیاتی قائل است و زیباترین و رساترین سخنان را در باره ارزش دانش و تعقل، و دقت و تفقه بیان نموده است. در قرآن بیش از هزار بار کلمه «علم» و مشتقات آن که نشانه باروری اندیشه است، تکرار شده و افزون بر ۱۷ آیه به طور صریح انسان را دعوت به تفکر نموده، بیش از ۱۰ آیه با کلمه «انظروا؛ دقت کنید»، شروع شده است. بیش از پنجاه مورد کلمه عقل و مشتقات آن به کار رفته است و در چهار آیه نیز قاطعانه به تدبیر در قرآن (۶) امر شده است و همچنین از کلمه فقه و تفقه و امثال آن بهره جسته است. (۷) در مورد عمل هم در قرآن بیش از ۳۵۴ مرتبه لفظ «عمل» و مشتقات آن آمده است و جمله «آمنوا و عملوا الصالحات» بیش از ۶۵ مورد در قرآن مطرح شده است. این مطلب، نشان دهنده لزوم ایمان به عنوان ثمره اندیشه و تفکر، در کنار عمل و تلاش شایسته می‌باشد. در روایات معصومین علیهم السلام نیز آثار و فواید مهمی برای تفکر و اندیشه بیان و مطرح شده است که بیان همه آنها در این مقال نمی‌گنجد و ما تنها به بررسی این موضوع در کلمات گهربار امام حسن عسکری علیه السلام می‌پردازیم.

الف) جایگاه اندیشه

۱. خدا با اندیشمندان سخن گفته است

با توجه به جایگاه رفیع اندیشه و تعقل در قرآن، در نوع آیات مربوط به این موضوع روی سخن با اندیشمندان است؛ چرا که آنها می‌توانند به عمق کتاب تکوین و هستی، و کتاب آسمانی قرآن راه یابند و از آن بهره گیرند و سعادت دنیا و آخرت خویش را تامین نمایند. اینک به برخی از این آیات اشاره می‌شود: «ان فی خلق السموت و الارض و اختلاف الليل و النهار و الفلک التي تجری فی البحر بما ینفع الناس و ما انزل الله من السماء من ماء فاحیا به الارض بعد موتها و بث فیها من کل دابة و تصریف الريح و السحاب المسخر بین السماء و الارض لایات لقوم یعقلون»؛ (۸) «در آفرینش آسمانها و زمین، و آمد و رفت شب و روز و کشتی‌هایی که در دریا به سود مردم در حرکت‌اند و آبی که خداوند از آسمان نازل کرده و با آن، زمین را پس از مردن، زنده نموده و انواع جنبندگان را در آن گسترده و [همچنین] در جابجایی بادها و ابرهایی که میان زمین و آسمان مسخرند، نشانه‌هایی است برای مردمی که می‌اندیشند.» در آیه‌ای دیگر می‌خوانیم: «ان فی خلق السموت و الارض و اختلاف الیل و النهار لایات لاولی الالباب * الذین ینذرون الله قیما و قعودا و علی جنوبهم و یتفکرون فی خلق السموت و الارض ربنا ما خلقت هذا بطلا سبحک ففنا عذاب النار»؛ (۹) «مسلم در آفرینش آسمانها و زمین، و آمد و رفت شب و روز، نشانه‌هایی برای خردمندان است. همانها که خدا را در حال ایستاده و نشسته و آن‌گاه که بر پهلو خوابیده‌اند، یاد می‌کنند و در آفرینش آسمانها و زمین می‌اندیشند [و می‌گویند:] بار الها! اینها را بیهوده نیافریده‌ای، منزهی تو! ما را از عذاب آتش نگاه دار.» و همچنین در قرآن کریم آمده است: «کذلک نفضل الایات لقوم یتفکرون»؛ (۱۰) بدین گونه این آیات را برای آنان که می‌اندیشند، شرح می‌دهیم. امام حسن عسکری علیه السلام می‌فرماید: «انما خاطب الله العاقل»؛ (۱۱) فقط خداوند خردمند را مورد خطاب قرار داده است. این جمله کوتاه و رسا از عمق بسیاری برخوردار است و حکایت از آن دارد که سخن خدا و خطاب او با کسانی است که هم دارای فکر و قدرت تفکرند، و هم از نیروی اندیشه و تدبیر استفاده می‌کنند.

۲. عبادت با تفکر

بسیارند کسانی که عبادت را منحصر در انجام نماز و خواندن نمازهای مستحبی و گرفتن روزه‌های واجب و مستحب می‌دانند، بدون آنکه در رمز و راز آن اندیشه کنند و یا در زمان و اوضاع آن تعقل نمایند. امام حسن عسکری علیه السلام با توجه به این خطر و به وجود آمدن و اشاعه آن در جامعه اسلامی، جایگاه ویژه اندیشه و تفکر را این گونه بیان می‌فرماید: «لیست العبادة کثرة الصیام و الصلوة و انما العبادة کثرة التفکر فی امر الله»؛ (۱۲) عبادت به بسیاری نماز و روزه نیست، همانا عبادت تفکر بسیار در امر خداوند است.»

۳. نشانه اندیشمندان

یکی از نشانه‌های اندیشمندان؛ شیوه سخن گفتن آنان است. نوشته‌ها، حرفها و کلمات ایشان به خوبی میزان عقل و رشد آنان را بیان می‌دارد. در این باره امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: «قلب الاحمق فی فمه و فم الحکیم فی قلبه»؛ (۱۳) دل نابخرد در دهان او است، و دهان خردمند فرزانه، در دل او. انسان اندیشمند، اول در اطراف سخن فکر می‌کند، نفع و زیان آن را بررسی می‌کند و آن‌گاه به سخن گفتن اقدام می‌نماید. ولی انسان بی‌خرد و کم‌اندیش، نخست سخن می‌گوید و بعد در عواقب و اطراف آن به اندیشه می‌پردازد. در نتیجه، اندیشمند کم‌تر خطا می‌کند، و کم‌اندیشان و یا کج‌اندیشان کم‌تر به راه صواب می‌روند. دلیل این امر

آن است که بر اثر اندیشه، روح و عقل انسانی روشن می‌شود و در پرتو آن نورانیت، حق و باطل، و درست و نادرست را از یکدیگر تشخیص می‌دهد، در حالی که بی‌خردان در ظلمت جهل به‌سر می‌برند. به همین جهت، امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: «علیکم بالفکر فانه حیاة قلب البصیر ومفاتیح ابواب الحکمة؛ (۱۴) بر شما باد به اندیشیدن! پس به حقیقت، تفکر موجب حیات و زندگی دل آگاه، و کلیدهای دربهای حکمت است.» امیر مؤمنان، علی علیه السلام در این مورد فرمود: «من فکر ابصر العواقب؛ (۱۵) هر که اندیشه کند، عواقب کارها را می‌بیند.»

۴. عاقبت نیندیشیدن

عالم آخرت تجسم وسیع و گسترده‌ای از عالم دنیا است و همه حقایق این جهان در آنجا به صورت متناسبی مجسم می‌گردد. آنها که با عقل خود اندیشه نکردند و با چشم جانشان در دیدن حقایق دقت به خرج ندادند، در روز قیامت نابینا محسور می‌شوند. امام حسن عسکری علیه السلام این حقیقت را با گوشزد کردن آیه‌ای از قرآن، برای اسحاق بن اسماعیل نیشابوری در طی نامه‌ای چنین بیان می‌کند ... «فاتم الله علیک یا اسحاق وعلی من کان مثلک ممن قد رحمه الله وبصره بصیرتک نعمته ... فاعلم یقینا یا اسحاق انه من خرج من هذه الدنيا اعمی فهو فی الآخرة اعمی واضل سیلاً؛ یا اسحاق لیس تعمی الابصار ولكن تعمی القلوب التی فی الصدور وذلک قول الله فی محکم کتابه حکایة عن الظالم اذ یقول (۱۶): «رب لم حشرتنی اعمی و قد کنت بصیراً * قال کذ لک اتتک ءایتنا فنسیتها و کذ لک الیوم تنسی»؛ (۱۷) ای اسحاق! خداوند بر تو و امثال تو از آنهایی که مورد رحمت الهی قرار گرفته و همچون تو دارای بصیرت خدادادی می‌باشند، نعمت خویش را تمام کرده است ... پس به یقین بدان ای اسحاق که هر کس از دنیا نابینا بیرون رود، در آخرت هم نابینا و گمراه خواهد بود. ای اسحاق! چشمها نابینا نمی‌شوند؛ بلکه دلهایی که در سینه‌ها هستند نابینا می‌شوند. و این سخن خداوند در کتاب متقن خویش است آنجا که از زبان انسان ستم‌پیشه بیان می‌کند: «پروردگارا چرا مرا نابینا محسور نمودی با اینکه دارای چشم بودم؟ [خداوند در جواب] می‌فرماید: همان گونه که آیات ما برای تو آمد و تو آنها را فراموش کردی، امروز نیز تو فراموش خواهی شد.»

(ب) جایگاه عمل در کنار فکر

مقدمه

فکر و اندیشه، و یا تامل و تدبر آن‌گاه ارزش حقیقی و عینی خویش را نشان می‌دهد که منجر به عمل و تلاش و سعی و کوشش شود و گرنه تفکری که منهای عمل باشد، ارزش واقعی را نخواهد داشت. در واقع، فکری مطلوب و کارساز است که به عمل صالح بینجامد. امام صادق علیه السلام فرمود: «التفکر یدعو الی البر والعمل به؛ (۱۸) اندیشه، [انسان را] به سوی نیکی و عمل به آن فرا می‌خواند.» همچنان که در تعریف عقل از زبان احادیث اسلامی می‌خوانیم: «العقل ما عبد به الرحمان واکتسب به الجنان؛ (۱۹) عقل چیزی است که خدای مهربان به وسیله آن پرستیده شود، و بهشتها توسط آن به دست آید.» امام حسن عسکری علیه السلام در کنار اندیشه و فکر، بر عمل و رفتار شایسته تأکید نموده است و گاهی به صورت کلی می‌فرماید: «لا یشغلك رزق مضمون عن عمل مفروض؛ (۲۰) [توجه] به روزی تضمین شده، تو را از کار واجب روی گردان نکند.» امام عسکری علیه السلام گاهی با بیان جزئیات، بر عمل و رفتار درست تأکید کرده است. این کار از چند طریق انجام شده است:

۱. بیان اوصاف رفتاری شیعیان

در این بخش امام حسن عسکری علیه السلام بر اوصاف عملی و رفتاری که در مورد رابطه انسان با خالقش، جامعه‌اش، خانواده‌اش و با خودش مطرح است، انگشت نهاده است که این مسئله به خوبی اهمیت «عمل گرایی» را در کنار «اندیشه گرایی» نشان می‌دهد. از جمله به شیعیانش فرمود: «اوصیکم بتقوی الله والورع فی دینکم، والاجتهاد لله وصدق الحدیث واداء الامانه الی من ائتمنکم من بر او فاجر، و طول السجود وحسن الجوار فبهذا جاء محمد صلی الله علیه و آله صلوا فی عشایرهم واشهدوا جنازتهم وعودوا مرضاهم، وادوا حقوقهم، فان الرجل منکم اذا ورع فی دینه وصدق فی حدیثه وادی الامانه وحسن خلقه مع الناس؛ قیل: هذا شیعی فیسرنی ذلک؛ (۲۱) شما را سفارش می‌کنم به تقوای الهی و ورع در دین خود و کوشش در راه خدا، راستگویی و رد امانت به هر که به شما امانت سپرده - خوب یابد - طولانی بودن سجده و خوب همسایه‌داری؛ چرا که محمد صلی الله علیه و آله برای اینها آمده است. در گروههای آنها (مخالفان) نماز بخوانید (یعنی در نماز جماعت آنها شرکت کنید)، در تشییع جنازه آنها شرکت کنید و بیمارانشان را عیادت، و حقوق آنان را ادا نمایید؛ زیرا اگر مردی از شما در دین خود ورع داشت و در سخنش راست گفت و امانت را رد کرد و اخلاقش با مردم خوب بود گفته شد: این شیعه است. پس من از این شادمان می‌شوم.» همچنین آن حضرت فرمود: «المؤمن برکة علی المؤمن و حجة علی الکافر؛ (۲۲) مؤمن برکتی برای مؤمن، و [اتمام] حجتی بر کافر است.»

۲. بیان بهترینها و بدترینها

امام عسکری علیه السلام در باره بهترین مردم چنین می‌فرماید: «اورع الناس من وقف عند الشبهة، اعبد الناس من اقام علی الفرائض، ازهد الناس من ترک الحرام، اشد الناس اجتهادا من ترک الذنوب؛ (۲۳) پارساترین مردم کسی است که در شبهات توقف کند، عابدترین مردم کسی است که واجبات را به جا آورد، زاهدترین مردم کسی است که از حرام دوری کند و کوشاترین مردم کسی است که گناهان را ترک کند.» حضرتش در باره پست‌ترین بندگان فرمود: «بئس العباد عبد یكون ذا وجهین وذا لسانین، یطری اخاه شاهدا ویاکله غائبا، ان اعطی حسده وان ابتلی خانه؛ (۲۴) بدترین بندگان، بنده‌ای است که دارای دو چهره و دو زبان باشد؛ در حضور برادرش او را می‌ستاید، و پشت سر، او را می‌خورد. اگر به او چیزی عطا شود، حسد می‌رزد و اگر گرفتار گردد، به او خیانت می‌کند.»

۳. ستایش از برخی رفتارها

آن امام همام در ستایش برخی اعمال فرمود: «خصلتان لیس فوقهما شیء! الایمان بالله، و نفع الاخوان؛ (۲۵) دو خصلت است که برتر از آن چیزی نیست: ایمان به خداوند و فایده رساندن به برادران.» همچنین در مورد فروتنی فرمود: «التواضع نعمه لا یحسد علیها؛ (۲۶) فروتنی نعمتی است که مورد حسد قرار نمی‌گیرد.» و در جای دیگر فرمود: «من التواضع السلام علی کل من تمر به؛ والجلوس دون شرف المجلس؛ (۲۷) نشانه فروتنی سلام نمودن بر تمام کسانی است که بر آنها می‌گذری و نشستن در غیر صدر مجلس است.»

۴. نکوهش بعضی از کارها

برای ارزش‌یابی عمل لازم است رفتارهای شایسته از غیر آن بازشناسی شود. در این باره امام حسن عسکری علیه السلام علاوه بر شناسایی برخی اعمال نیک و شایسته، نفرت خویش را از برخی کردارهای ناشایست اظهار نموده و آن را مورد نکوهش قرار داده است، از جمله در مورد اظهار شادمانی در نزد غم‌دیده می‌فرماید: «لیس من الادب اظهار الفرح عند المحزون؛ (۲۸) اظهار شادمانی

در برابر انسان غم‌دیده، خلاف ادب است.» خواسته‌های ذلت‌آور یکی دیگر از اعمال زشت است که امام عسکری علیه السلام در مورد آن می‌فرماید: «ما اقبح بالمؤمن ان تکون له رغبه تذلّه؛ (۲۹) چه زشت است برای مؤمن که به دنبال خواهشی برود که او را ذلیل و خوار می‌کند.» غضب نیز از جمله این رفتارهاست که تمام بديها را به سوی آدمی سرازیر می‌نماید: «الغضب مفتاح کل شر؛ خشم کلید هر بدی است.»

پی‌نوشت‌ها

(۱) مسعودی و علی بن عیسی اربلی تولد حضرت را در سال ۲۳۱ ق دانسته‌اند. (۲) اصول کافی، ج ۱، ص ۵۰۳؛ الارشاد، ص ۳۳۵. (۳) الانوار البهیة، ص ۱۵۱. (۴) الارشاد، ص ۳۵۴ و بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۳۶. (۵) بحار الانوار، ج ۲۲، ص ۴۳۱. (۶) نحل/۴۴؛ آل عمران/۱۹۱ و نحل/۶۹. (۷) آمار استخراج شده بر اساس اطلاعات کتاب «المعجم المفهرس» محمد فواد عبد الباقي (دار الحدیث القاہرہ) می‌باشد. (۸) بقره/آیه ۱۶۴. (۹) آل عمران/۱۹۰ و ۱۹۱. (۱۰) یونس/۲۴. (۱۱) تحف العقول، ص ۵۱۶، ح ۴. (۱۲) تحف العقول، ص ۵۱۸، ح ۱۳؛ وسائل الشیعہ، ج ۱۱، ص ۱۵۳؛ اصول کافی، ج ۲، ص ۵۵ و بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۲۲. (۱۳) تحف العقول، ص ۵۱۹، ح ۲۱. (۱۴) بحار الانوار، ج ۸، ص ۱۱۵ و الحکم الزاهره، ج ۱، ص ۱۹. (۱۵) همان و غرر الحکم، ص ۶۶۵. (۱۶) تحف العقول، ص ۵۱۳ و ۵۱۴. (۱۷) طه/۱۲۶. (۱۸) وسائل الشیعہ، ج ۱۱، ص ۱۵۳ و مجموعه ورام، ج ۲، ص ۳۲۷. (۱۹) همان، ص ۱۶۱ و اصول کافی، ج ۱، ص ۱۱. (۲۰) تحف العقول، ص ۵۱۹، ح ۲۲. (۲۱) همان، ص ۵۱۸، ح ۱۲؛ وسائل الشیعہ، ج ۸، ص ۳۸۹، ح ۲. (۲۲) همان، ص ۵۱۹، ح ۲۰. (۲۳) همان، ص ۵۱۹، ح ۱۸ و انوار البهیة (همان) ص ۳۱۸. (۲۴) تحف العقول (همان) ص ۵۱۸، ح ۱۴. (۲۵) همان، ص ۵۲۰، ح ۲۶. (۲۶) همان، ص ۵۲۰، ح ۳۱. (۲۷) همان، ص ۵۱۷، ح ۹. (۲۸) همان، ص ۵۲۰، ح ۲۸ و منتهی الآمال، ج ۲، ص ۲۷۳، ح ۶. (۲۹) همان، ص ۵۲۰، ح ۳۵.

جلوه‌های هدایت در سیره و سخن امام حسن عسکری علیه السلام

مقدمه

محمد عابدی امام حسن عسکری علیه السلام یازدهمین ستاره هدایتی است که در آسمان امامت درخشید و هدایت عملی مردم را عهده دار شد. از اینرو در کنار القاب متعدد آن حضرت که هر یک گویای بعدی از شخصیت عظیم اوست، مانند: عسکری، رفیق، زکی، فاضل، امین، میمون، نقی، طاهر، مؤمن بالله، صادق، صامت، امین علی سر الله، علام، ولی الله، سراج اهل الجنة، خزانه الوصیین، (۱) مضی، شافی، مرضی، خالص، خاص، تقی، شفیع، سخی، موفی و مستودع (۲)، ما با القابی چون: ناطق عن الله (۳)، مرشد الی الله (۴)، هادی و مهتدی (۵) نیز رو به رو می‌شویم که گویای همان وظیفه اصلی امامت (تداوم هدایتگری بشریت) است. در این مقاله بر گهایی از کارنامه هدایتگری حضرت را مرور می‌کنیم. تفاوت اساسی ائمه و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در چگونگی هدایتگری و انجام رسالت قرآنی، به موضوع حاکمیت برمی‌گردد. ائمه به دلیل نداشتن حاکمیت با مشکلات بسیاری رویارو بودند. از این رو، وظیفه هدایتگری را با ابزارها و شیوه‌های بسیار متنوعی که متناسب با شرایط عصر و زمان بود، به پیش می‌بردند. ناآرامی‌های داخلی در کنار اختناق، ویژگی عمده عصر امام عسکری است و آن حضرت در یکی از سخت‌ترین شرایط پیش آمده برای سلسله امامت، به هدایت امت می‌پرداخت. جلوه‌های هدایت در سیره و سخن امام عسکری علیه السلام

۱. هدایت با رفتار و کردار

کارآمدترین ابزار تاثیر در هدایت، رفتار و کردار هدایتگران است. این سخن از امام صادق علیه السلام را به یاد آوریم که «کونوا دعاة للناس بغير السننکم؛ (۶) مردم را با غیر زبان خود دعوت کنید.» و هر چه ایمان و عمل قوی تر شود، تاثیر پذیری مخاطبان فزون تر خواهد گشت و هر چه از میزان هماهنگی بین عمل هدایتگران و سخنان آنان کاسته شود، تاثیر پذیری مخاطبان نیز کاهش می‌یابد؛ لذا امام علی علیه السلام می‌فرمود: «ان الوعظ الذی لایمجه سمع ولا یعدله نفع ما سکت عنه لسان القول ونطق به لسان الفعل؛ (۷) اندرزی که هیچ گوشی آن را ناخوش ندارد و هیچ سودی با آن برابری نکند، اندرزی است که زبان گفتار در مورد آن ساکت و زبان رفتار به آن گویا باشد.» درخشنده‌ترین جلوه هدایت در سیره امام حسن عسکری علیه السلام نیز مربوط به همین نوع هدایت است. شیخ مفید به نقل از محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن موسی بن جعفر می‌نویسد: زمانی که ابومحمد صلی الله علیه و آله زندانی بود، عباسیان نزد صالح بن وصیف آمدند و گفتند بر او سخت بگیر! صالح گفت: چگونه چنین کنم! من دو نفر از بدترین انسانها را که می‌شناختم، مامور او کردم، ولی آن دو حالا به عبادت و روزه روی آورده‌اند و در حدی عالی به آن پایبندند. صالح دستور داد آن دو را حاضر کنند و آن گاه پرسید: وای بر شما! چرا با این مرد چنین مهربانانه رفتار می‌کنید؟! گفتند: درباره مردی که روزها را روزه می‌گیرد و تمام شب را به عبادت می‌گذراند! او ساکت است و عبادت می‌کند و هر لحظه به او می‌نگریم، لرزه به اندامان می‌افتد. عباسیان وقتی این سخنان را شنیدند، ناامید شدند و بازگشتند. (۸) باشکوه‌ترین جلوه هدایت از طریق رفتار عملی را به نقل از شیخ کلینی رحمه الله بشنویم که می‌گوید: «ابومحمد علیه السلام نزد علی بن نارمش که از کینه‌توزترین مردم نسبت به خاندان ابوطالب بود، زندانی شد. به او گفتند: با او [امام] سخت گیر باش! امام تنها یک روز نزد او بود که علی بن نارمش تسلیم حضرت شد و چون تحت تاثیر امام بود، به چهره حضرت نمی‌نگریست. وی در حالی از نزد امام بیرون رفت که با بصیرت‌ترین مردم بود و بیش از دیگران به عظمت و فضائل امام پی برده بود.» (۹)

۲. استفاده از شیوه نامحسوس

امام حسن عسکری علیه السلام به دلیل خفقان عصر، از شیوه‌های نامحسوس و پنهان بیشتر سود می‌برد و امور امت را مخفیانه اداره می‌کرد. گاه پیش می‌آمد که بعد از سالها مردم و خلفا متوجه هدایت شدن مسیحیان و ... می‌شدند. (۱۰) زمانی به بازسازی روحی و اعتقادی هدایتگران شیعی می‌پرداخت و در مواقعی هم به کنترل و رفع نواقص کار آنان مشغول می‌شد. محمد بن ربیع شائی می‌گفت: با یکی از ثنویها (۱۱) در اهواز به بحث و مناظره پرداختم؛ در حالی که تا حدودی تحت تاثیر سخنان آن شخص قرار گرفته بودم به سر من رای (سامرا) رفتم. در خانه احمد بن خصیب نشسته بودم که امام ابومحمد علیه السلام را دیدم که از حضور در جمع مردم به خانه‌اش باز می‌گشت. وقتی به نزدیکی من رسید، نگاهی به من کرد و با انگشت سبابه‌اش اشاره فرمود: احد، احد، فرد. (۱۲)

۳. استفاده از ظرفیتهای امامت

امام حسن عسکری علیه السلام از کرامت هم برای هدایت بهره می‌برد و به شیوه‌های گوناگون در تصحیح عقاید و هدایت امت می‌کوشید. علامه مجلسی از ادريس بن زیاد نقل می‌کند: درباره آنان (ائمه) خیلی تندروی می‌کردم. روزی برای دیدار ابومحمد علیه السلام روانه سامرا شدم و از شدت خستگی بر پلکان حمامی به خواب فرو رفتم. با ضربه عصای مخصوص ابومحمد علیه السلام بیدار شدم. ایشان را شناختم و بلند شدم. امام سوار بود و غلامان پیرامونش را گرفته بودند. پشت پا و زانوی حضرت را بوسیدم و این نخستین برخورد من با ایشان بود. به من فرمود: ای ادريس! «بل عباد مکرمون لایسبقونه بالقول وهم بامرہ یعملون»؛ (۱۳) «بلکه آنان (فرشتگان) بندگان گرامی داشته شده‌اند و در گفتار بر او سبقت نمی‌گیرند و به فرمان وی عمل می‌کنند.» عرض

کردم: مولای من، همین مطلب مرا بس است و تنها برای پرسیدن آن آمده بودم. (۱۴)

۴. پاسخ به شبهات

از دیگر جلوه‌های هدایت امام می‌توان به پاسخ گویی حضرت به پرسشها و شبهات پیرامون اعتقادات و مسائل دینی اشاره کرد. آن حضرت از این طریق پاسدار دین در برابر شبهات بود و گوهر بی‌غبار دین را در اختیار امت جدش رسول خدا صلی الله علیه و آله قرار می‌داد. ابوهاشم جعفری می‌گوید که از امام پرسیدم: چرا ارث زن یک سهم و مرد دو سهم است؟ فرمود: چون جهاد و پرداخت مخارج به عهده زن نیست و نیز پرداخت دیه قتل خطا بر عهده مردان است و چیزی بر زن نیست. (۱۵) همین طور در نامه‌ای به اسحاق بن اسماعیل نیشابوری (از یاران حضرت) به شبهاتی پیرامون واجبات مالی (مانند خمس و زکات..). پاسخ می‌دهد و می‌نویسد: «به راستی که خدا از منت و رحمتش، واجباتی را بر شما مقرر کرد، نه به خاطر نیازی که به آنها داشت، بلکه به جهت محبت به شما - که جز او شایسته پرستش نیست - تا بد را از خوب جدا کند و آنچه را در دل دارید، بیازماید و برای رسیدن به رحمت خدا بر همه سبقت گیرید و مایه تفاضل مقامهای بهشتی شما شود، لذا حج و عمره و اقامه نماز و پرداخت زکات و انجام روزه و پایبندی به ولایت را بر شما مقرر داشته است. برای فهمیدن فرائض دری را به سوی شما گشوده است و کلیدی برای رسیدن به آنها قرار داده است. اگر محمد صلی الله علیه و آله و اوصیای از فرزندان نبوتند، شما سرگردان می‌شدید و همچون حیوانات هیچ یک از واجبات را نمی‌دانستید. آیا برای ورود به شهر راهی جز دروازه وجود دارد؟ پس وقتی خدا بر شما با نصب امامان - پس از پیامبر - منت نهاد، در کتاب بزرگ خود فرمود: «الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دینا» (۱۶)، او همچنین برای اولیای خود بر شما حقوقی مقرر داشته که شما را مأمور به ادای آن فرموده است تا آنچه از همسر و اموال و خوردنی و آشامیدنی دارید، بر شما حلال باشد. خدا فرموده است: «قل لا استلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی» (۱۷) و بدانید هر که بخل ورزد، به خود بخل ورزیده است و خدا بی‌نیاز است و شما نیازمندید» (... ۱۸)

۵. افشاگری برای حفظ دین

از فتنه‌هایی که در عصر معتمد پیش آمد و کیان مسلمین را در خطر قرار داد، موضوع جاثلیق مسیحی بیش از همه مورد توجه بود؛ به گونه‌ای که اسلام را در آستانه تزلزل قرار داد و اگر نبود افشاگری امام حسن علیه السلام، خطری بزرگ دین اسلام را به ورطه ذلت می‌کشاند. امام با اینکه مظلوم واقع شده و خلافت از وی دریغ شده و در اختیار عباسیان بود، برای حفظ دین قیام کرد و چراغ هدایت را روشن نگاه داشت. ابن صباغ مالکی آورده است که ابوهاشم گفت: زندانی شدن ابومحمد علیه السلام چندان نپایید که مردم سر من رای (سامرا) دچار قحطی شدیدی شدند. معتمد علی الله، پسر متوکل، دستور داد مردم برای طلب باران از شهر بیرون روند. مردم سه روز طلب باران کردند، اما باران نیامد. روز چهارم جاثلیق مسیحی همراه مسیحیان و راهبان به صحرا رفت. راهبی میان آنان بود که هر گاه دست به آسمان می‌گشود، باران سیل آسا می‌بارید. روز دوم هم به همین منظور بیرون رفتند و باران فراوانی بارید؛ چنان که مردم سیراب شدند و درخواست کردند باران قطع شود. این ماجرا موجب شگفتی و تردید مسلمانان شد و گروهی به مسیحیت متمایل شدند. خلیفه شخصی را نزد صالح بن وصیف فرستاد و گفت: ابومحمد حسن بن علی را از زندان آزاد کن و او را نزد من بیاور. وقتی امام آمد، خلیفه گفت: امت محمد علیه السلام را از این هلاکت و بدبختی رها کن. امام فرمود: به آنها بگو فردا هم از شهر بیرون روند. خلیفه گفت: وقتی مردم از باران بی‌نیاز شده‌اند، برای چه بیرون بروند؟ فرمود: برای اینکه شک را از آنان بزدایم و از ورطه‌ای که در آن گرفتار آمده و با آن عقل و اندیشه ساده لوحان را به تباهی کشیده‌اند رها سازم. به این ترتیب، روز بعد هم آنان بیرون رفتند و امام با جمعیتی انبوه از مسلمانان نیز از شهر خارج شد. نصارا طبق معمول درخواست

باران کردند و آن راهب دستهایش را به آسمان بلند کرد و نصارا و راهبان نیز دست به دعا برداشتند. همان زمان ابری پیدا شد و باران آمد. امام دستور داد دست راهب را بگیرند و آنچه در دست دارد، خارج سازند. وقتی چنین کردند، دیدند استخوانی میان انگشتان اوست. آن را گرفتند و نزد امام آوردند. حضرت آن را در پارچه‌ای پیچید و به راهب فرمود: حالا درخواست باران کن. او درخواست کرد، اما باران نیامد. بلکه ابرها هم کنار رفت و خورشید پیدا شد. مردم شگفت زده شدند و خلیفه از امام علت آن را پرسید، فرمود: در دست او قطعه‌ای از استخوان یکی از پیامبران خدا بود که از قبور انبیا به دست آورده‌اند. هرگاه استخوان پیامبری زیر آسمان ظاهر شود، باران سیل آسا می‌بارد. مردم با گفتار امام آرام شدند و دلهاشان مطمئن شد. (۱۹)

۶. یادآوری سنتهای متروک

از دیگر شیوه‌های هدایت در سیره امام عسکری علیه السلام، بیان سنتهای متروک بود. آن حضرت با این شیوه، غبار غربت از احکام و فرائض الهی می‌زدود و آنها را بار دیگر به صحنه اجتماع می‌کشاند، شیوه‌ای که در هر عصر و دوره‌ای هدایتگران الهی، موظف به پیگیری آن هستند. امام عسکری علیه السلام در حضور جمعی هفتاد نفری از زائران کربلا که به مناسبت تولد حضرت حجت به سامرا و خانه حضرت آمده بودند، بی‌آنکه آنان پرسند، فرمود: برخی از شما می‌خواهند درباره اختلاف بین شما و دشمنان خدا و ما که اهل قبله و مسلمان هستند، پرسند. از این رو، شما را در جریان آن اختلافها قرار می‌دهم و شما دقت کرده و بدان پی ببرید. گفتند: آری ای مولا! به خدا سوگند در نظر داشتیم همین مطلب را بپرسیم. فرمود: خدای عزوجل به رسولش وحی فرمود: تو و علی و فرزندان او را که حجت‌های من هستند و پیروان آنها را، به ده ویژگی اختصاص دادم: ۱. پنجاه و یک رکعت نماز؛ ۲. انگشتی به دست راست کردن؛ ۳. تعقیب بعد از نماز؛ ۴. اذان و اقامه را دو تا دو تا گفتن؛ ۵. گفتن حی علی خیر العمل؛ ۶. بلند گفتن بسم الله الرحمن الرحیم؛ ۷. قنوت در نماز؛ ۸. خواندن نماز عصر هنگام آفتاب روشن و صاف (وسط روز)؛ ۹. خواندن نماز صبح هنگام دمیدن سپیده که هوا هنوز تاریک است؛ ۱۰. خضاب کردن موی سر و صورت. آن مرد که حق ما را غصب کرد، با گروه خود در نماز با ما به مخالفت پرداختند و عوض پنجاه و یک رکعت نماز در هر شبانه روز، نماز تراویح را در شبهای ماه رمضان قرار دادند و به جای تعقیب بعد از نماز، دست بر سینه گذاشتن را تشریح کردند و عوض انگشت به دست راست کردن، آن را به دست چپ کردند. در اذان و اقامه عوض دو بار گفتن فقرات اقامه، فقط اقامه فرادا را انتخاب کردند و به جای «حی علی خیر العمل»، الصلوة خیر من النوم گفتند. عوض بلند گفتن «بسم الله الرحمن الرحیم»، آن را آهسته گفتند و قنوت را حذف کردند. نماز عصر را به خلاف زمانی که هوا آفتابی و روشن و صاف است، هنگام زردی خواندند و نماز صبح را به جای سپیده صبح و تاریکی هوا، هنگام ناپدید شدن ستارگان خواندند و به جای خضاب کردن موی سر و صورت آن را رها کردند. بیشتر حاضران گفتند: ای سرور! شما غم و اندوه ما را برطرف ساختید. (۲۰) بعد از آن هم امام سنتهای متروک دیگری را یادآور شد و به بدعت‌های جایگزین اشاره کرد. که از جمله آنها، گفتن چهار تکبیر در نماز میت به جای پنج تکبیر بود.

پی‌نوشت

(۱) این القاب ریشه روایی دارند. ر. ک: با خورشید سامرا، ص ۲۹ تا ۳۴. (۲) این القاب ریشه روایی ندارند و در کتب تراجم و رجال و تاریخ به تناسب به آن حضرت اطلاق شده‌اند. همان، ص ۳۴. (۳) بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۳۱۲. (۴) همان، ص ۳۴۸. (۵) دلائل الامامة، ص ۲۲۳ (این دو لقب ریشه روایی ندارند). (۶) الکافی، ج ۲، ص ۷۸. (۷) غررالحکم و درر الکلم، ح ۴۵۶۰. (۸) ارشاد، ص ۳۴۴؛ اثبات الهداء، ج ۳، ص ۴۰۶؛ بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۳۰۸. (۹) الکافی، ج ۱، ص ۵۰۸؛ اثبات الهداء، ج ۳، ص ۴۰۲. (۱۰) سفینه البحار، ج ۱، ص ۲۶۰؛ حلیه الابرار، ج ۲، ص ۴۹۸. (۱۱) دو گانه پرست (نور و ظلمت). (۱۲) الکافی، ج ۱، ص ۵۱۱؛ خرائج، ج ۱، ص ۴۴۵. (۱۳)

انبیاء/۲۶. ۱۴) بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۸۳؛ مناقب آل ابی طالب، ج ۴، ص ۴۲۸. ۱۵) پیشوای یازدهم، ص ۲۴، نقل از اعلام الوری، نجف، ص ۲۷۴. ۱۶) مائده/۳. ۱۷) شوری/۲۳. ۱۸) تحف العقول، ص ۴۸۵. ۱۹) الفصول المهمة، ص ۲۶۸؛ صواعق المحرقة، ص ۲۰۷؛ مناقب آل ابی طالب، ج ۴، ص ۴۲۵ (به اشتباه متوکل ذکر شده است)؛ کشف الغمه، ج ۳، ص ۲۱۹ (با تفاوت). ۲۰) هدایة الکبری، ص ۳۴۴.

برخی انتظارات امام حسن عسکری (علیه السلام) از شیعیان

مقدمه

حجة الاسلام سید جواد حسینی در باغ خدا که ولایت ثمرش نازم به امام عسکری آنکه به حسن مهدی پدر جهانیان شد پسرش زهراست درخت و باغبان شد پدرش مهدی پدر جهانیان شد پسرش مهدی پدر جهانیان شد پسرش امام حسن عسکری (ع) یازدهمین امام شیعیان، در روز جمعه هشتم ربیع الثانی، سال ۲۳۲ ه. ق (۱) در مدینه منوره دیده به جهان گشود، (۲) و عالم را با نور جمال خویش روشن نمود. پدر بزرگوار آن حضرت، امام هادی (ع) و مادرش بانویی پارسا و شایسته است که از او به نامهای «حدیثه»، «سلیل» و «سوسن» یاد شده است. این بانوی گرامی از زنان نیکوکار و دارای بینش اسلامی بوده در فضیلت او همین بس است که پس از شهادت امام حسن عسکری (علیه السلام) پناهگاه و نقطه اتکای شیعیان در آن دوره بحرانی و پراضطراب به شمار می‌رفت. (۳) مدت امامت امام حسن عسکری (علیه السلام) شش سال، و با سه نفر از خلفای عباسی که هر یک از دیگری ستمگرتر بودند، معاصر بود: المعتر بالله - المهتدی بالله - و المعتمد بالله. امامت حضرت از سال ۲۵۴ شروع شد و در ۲۶۰ ه. ق با شهادت آن حضرت پایان یافت. به مناسبت سالروز ولادت آن امام همام، در این مجال نگاهی داریم به برخی «انتظارات حضرت» از شیعیان خویش، امید که ره توشته‌ای باشد برای همه آنهایی که بر خط امامت و ولایت سیر می‌کنند.

شیعه از دیدگاه امام حسن عسکری (علیه السلام)

از دیدگاه امام یازدهم هر کس که بنام شیعه خوانده شود ولی اوصاف و ویژگیهای یک شیعه حقیقی و واقعی را دارا نباشد، شیعه شمرده نمی‌شود. شیعه واقعی کسانی هستند که همچون رهبران دینی خویش در نهضت خدمت رسانی به مردم و برادران دینی خویش فعال و کوشا باشند و به دستورات و نواهی الهی پای بند باشند چنان که حضرت عسکری در کلام زیبا و دلنشین خود درباره تعریف شیعه می‌فرماید: «شیعة علی هم الذین یؤثرون اخوانهم علی انفسهم و لو کان بهم خصاصة و هم الذین لایراهم الله حیث نهام و لا یفقدهم حیث امرهم، و شیعة علی هم الذین یقتدون بعلی فی اکرام اخوانهم المؤمنین (۴)؛ پیروان و شیعیان علی (علیه السلام) کسانی هستند که برادران (دینی) خود را بر خویش مقدم می‌دارند گرچه خودشان نیازمند باشند و شیعیان علی (علیه السلام) کسانی هستند که از آنچه خداوند نهی کرده دوری می‌کنند و به آنچه امر نموده عمل می‌کنند و آنان در تکریم و احترام برادران مؤمن خود به علی (علیه السلام) اقتدا می‌نمایند و در جای دیگر درباره نشانه‌های شیعیان فرمود: «علامات المؤمنین خمس صلاة الاحدی و الخمسین و زیارة الاربعین و التختم فی الیمین و تعفیر الجبین و الجهر بسم الله الرحمن الرحیم (۵)، نشانه‌های مؤمنان (شیعیان) پنج چیز است: خواندن پنجاه و یک رکعت نماز در هر روز (۱۷ رکعت واجب و ۳۴ رکعت نافله) زیارت اربعین امام حسین (علیه السلام) داشتن انگشتر در دست راست، و ساییدن پیشانی به خاک و بلند خواندن بسم الله الرحمن الرحیم (در نمازها).

انتظارات امام عسکری (علیه السلام) از شیعیان

انتظارات و توقعات امام حسن عسکری (علیه السلام) به عنوان آخرین امامی که در جامعه حضور عینی داشته، و بعد از او غیبت صغری و کبرا فرزندش مهدی موعود (علیه السلام) آغاز می‌گردد و برای مدت مدیدی مردم و جامعه از درک حضور او محروم خواهند بود قابل اهمیت و دقت است، و می‌تواند رهنمودهای گرانبها و ارزشمندی باشد برای دوران غربت تشیع و دورانی که غبار غم هجرت مولا و محبوبشان بر دلها و پیشانی آنها سایه افکنده است، اینک به گوشه‌هایی از انتظارات حضرتش می‌پردازیم.

۱ - اندیشه و تفکر

اساس تمام پیشرفتهای مادی و معنوی بشر در طول تاریخ، اندیشه و تفکر از یک طرف، و سعی و تلاش و عمل از طرف دیگر بوده است. اگر بشر قرن بیستم و بیست و یکم از نظر صنعتی و تکنولوژی به موفقیت‌های چشمگیری دست یافته، بر اثر اندیشه و تلاش بوده است؛ چنان که پیشرفتهای معنوی جوامع و افراد نیز بر اثر بهره‌وری از توان عقل و تفکر و قدرت عمل و تلاش بوده است. پیامبران، امامان و بندگان صالح الهی همگی اهل فکر و تعقل بوده‌اند، در منزلت ابوذر امام صادق (علیه السلام) فرمود: «بیش‌ترین عبادت اباذر که رحمت خدا بر او باد، اندیشه و عبرت اندوزی بود (۶)» قرآن این کتاب الهی و آسمانی برای اندیشه و تفکر، ارزش والا و حیاتی قائل است و زیباترین و رساترین سخنان را درباره ارزش دانش و تعقل، و دقت و تفقه بیان نموده است در قرآن بیش از هزار بار کلمه «علم» و مشتقات آن که نشانه باروری اندیشه است تکرار شده و افزون بر ۱۷ آیه به طور صریح انسان را دعوت به تفکر نموده، بیش از ۱۰ آیه با کلمه «انظروا؛ دقت کنید» شروع شده است. بیش از پنجاه مورد کلمه عقل و مشتقات آن به کار رفته است و در چهار آیه نیز قاطعانه به تدبیر در قرآن امر شده است. (۷) و همچنین از کلمه فقه و تفقه و امثال آن بهره جسته است. (۸) با توجه به این اهمیت اندیشه و تفکر است که امام حسن عسکری (علیه السلام) از شیعیان خویش انتظار دارد، که اهل اندیشه و تفکر باشند. لذا فرمود: «علیکم بالفکر فانه حیاة قلب البصیر و مفاتیح ابواب الحکمة؛ بر شما باد به اندیشیدن! پس به حقیقت، تفکر موجب حیات و زندگی دل آگاه و کلیدهای دربهای حکمت است. (۹) انسانهایی که با عقل اندیشه نکنند و با چشم جانشان در دیدن حقایق دقت‌بخج ندهند در روز قیامت نابینا محسور می‌شوند. امام حسن عسکری (علیه السلام) این حقیقت را با گوشزد کردن آیه‌ای از قرآن برای اسحاق بن اسماعیل نیشابوری در طی نامه‌ای چنین بیان می‌کند: «ای اسحاق! خداوند بر تو و امثال تو از آن‌هایی که مورد رحمت الهی قرار گرفته و همچون تو دارای بصیرت خدا دادی می‌باشند، نعمت خویش را تمام کرده است... پس به یقین بدان ای اسحاق که هر کس از دنیا نابینا بیرون رود، در آخرت هم نابینا و گمراه خواهد بود. ای اسحاق! چشمها نابینا نمی‌شوند، بلکه دل‌هایی که در سینه‌ها هستند نابینا می‌شوند. (بر اثر اندیشه نکردن) و این سخن خداوند در کتاب متقن خویش است آنجا که از زبان انسان ستم پیشه بیان می‌کند (۱۰): «پروردگارا چرا مرا نابینا محسور نمودی با این که دارای چشم بودیم؟ (خداوند در جواب) می‌فرماید: همان گونه که آیات ما برای تو آمد و تو آنها را فراموش کردی، امروز نیز تو فراموش خواهی شد. (۱۱)» گاه امام حسن عسکری با گوشزد این خطر که عده‌ای در جامعه عبادت را منحصر در انجام نماز و خواندن نمازهای مستحبی و گرفتن روزه‌های واجب و مستحب می‌دانند، بدون آنکه در رمز و راز آن اندیشه کنند و یا در زمان و اوضاع آن تعقل نمایند، جایگاه ویژه اندیشه و تفکر را این گونه بیان می‌فرماید: «لیست العبادة کثرة الصیام و الصلوة و انما العبادة کثرة التفکر فی امر الله (۱۲)؛ عبادت به بسیاری نماز و روزه نیست، همانا عبادت تفکر بسیار در امر خداوند است».

۲ - ایمان گرائی و سود رسانی:

فکر و اندیشه، و یا تأمل و تدبیر آن‌گاه ارزش حقیقی و عینی خویش را نشان می‌دهد که منجر به ایمان و عمل و تلاش شود و گرنه تفکری که بدنالش ایمان و عمل نباشد مطلوب و کارساز نیست. به همین جهت آن حضرت تأکید فرمود که شیعیان به دو خصلت

توجه داشته باشند «خصلتان لیس فوقهما شیء الايمان بالله، و نفع الاخوان (۱۳)؛ دو خصلت است که برتر از آن چیزی نیست، ایمان به خداوند و فایده رساندن به برادران (دینی)».

۳ - به یاد خدا و قیامت بودن

ایمان برگرفته از اندیشه بدنبال خود عمل و یاد خدا و همچنین انجام عبادت را در پی دارد، به همین جهت یکی دیگر از انتظارات حضرت عسکری (علیه السلام) از شیعیان این است که خداوند و قیامت و رسول را فراموش نکنند. چنان که فرمود: «اکثروا ذکر الله و ذکر الموت و تلاوة القرآن و الصلاة علی النبی؛ زیاد به یاد خدا و مرگ باشید و همواره قرآن بخوانید و بر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) (و آل او) درود بفرستید. (۱۴) و هوشمندترین و زیرکترین افراد کسی است که به یاد بعد از مرگ باشد و وجدان خویش را برای رسیدگی به اعمال قاضی قرار دهد. (۱۵)

۴ - حسابرسی اعمال و پاسخگویی وجدان

انتظار دیگری که امام حسن (علیه السلام) از شیعیان دارد، رسیدگی به اعمال و داشتن محاسبه در هر شبانه روز، و پاسخگویی وجدان اخلاقی است. لازم است انسان در ابتدای هر روز نسبت به اعمال نیک و دوری از گناه با خود «مشارطه» و قرار دادی داشته باشد، و در طول روز مواظبت و «مراقبه» داشته باشد. و در پایان روز «محاسبه» و حسابرسی، و پاسخگویی به وجدان درونی خویش. آنهایی هم که مسئولیت‌های اجتماعی دارند، در مقابل مردم و جامعه مسئولند که باید پاسخگو باشند، علاوه بر این در مقابل خداوند متعال، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و وجدان خویش نیز باید پاسخگو باشند. ممکن است عده‌ای زرنگی را در آن بدانند که از حسابرسی، و پاسخگویی فرار کنند و به نوعی طفره روند، ولی باید بدانند که هرگز چنین رفتاری هوشمندی و زرنگی بحساب نمی‌آید، در همین زمینه است که حضرت عسکری (علیه السلام) خردمندانه می‌فرماید: «اکیس الکیسین من حساب نفسه و عمل لما بعد الموت (۱۶)؛ زیرکترین زیرکان (و هوشمندترین افراد) کسی است که به حساب نفس خویش پردازد (و پاسخگوی خدا و وجدان خویش باشد) و برای پس از مرگ خویش تلاش نماید».

۵ - تقوا و پاکی راستی و امانتداری

از مهم‌ترین و بارزترین ویژگی‌های مورد انتظار برای شیعیان و مؤمنان دو صفت نفسانی تقوا و ورع است که انسان را در مقابل انجام گناه و دوری از محرّمات حفظ و تقویت می‌کند، و در کنار آن دو، دو صفت والای امانتداری و راستگویی است که آنچنان اهمیت دارد که اساس نظم و انسجام و آرامش هر جامعه‌ای را می‌توان با تقویت و ترویج این اوصاف در میان افراد جامعه پی‌ریزی نمود و مشکلات را حل و سعادت جوامع را تضمین نمود. امام حسن عسکری (علیه السلام) با تأکید بر اوصاف فوق و برخی اوصاف دیگر خطاب به شیعیان خود می‌فرماید: «اوصیکم بتقوی الله و الورع فی دینکم والاجتهاد لله و صدق الحدیث و اداء الامانة الی من ائتمنکم من بر اوفاجر و طول السجود و حسن الجوار فبهذا جاء محمد (ص) صلوا فی عشایرهم و اشهدوا جنازتهم وعودوا مرضاهم، و ادوا حقوقهم، فان الرجل منکم اذا ورع فی دینه و صدق فی حدیثه و ادى الامانة و حسن خلقه مع الناس قبل هذا شیعی فیسرنی ذلک؛ (۱۷) شما را سفارش می‌کنم به تقوای الهی و ورع در دین خود و کوشش در راه خدا، راستگویی و رد امانت به هر که به شما امانت سپرد - خوب یا بد - و طولانی بودن سجده و خوب همسایه داری؛ چرا که محمد (ص) برای این‌ها آمده است. در گروه‌های آنها (مخالفان) نماز بخوانید (یعنی در نماز جماعت شرکت کنید) و در تشییع جنازه آنها حضور داشته باشید و بیمارانشان را عیادت، و حقوق آنان را ادا نمایید، زیرا اگر مردی (و فردی) از شما در دین خود ورع داشت و در سخنش راست

گفت و امانت را رد کرد و اخلاقی با مردم خوب بود گفته می‌شود این شیعه است. پس من از این (گفته) شادمان می‌شوم.» و در جای دیگر فرمود: «المؤمن بركة على المؤمن و حجة على الكافر (۱۸)؛ مؤمن (و شیعه) برکتی برای مؤمن و (اتمام) حجتی برای کافر است.

۶ - جزء بهترین‌ها باشید نه بدترین‌ها

آن امام همام گاه به بیان افراد نمونه و برتر و همین‌طور افراد بدتر غیر مستقیم انتظار خویش را از شیعیان ابراز می‌دارد که جزء بهترین‌ها باشید، و آنان را این‌گونه معرفی می‌نماید: «اورع الناس من وقف عند الشبهة، اعبد الناس من اقام على الفرائض، ازهد الناس من ترك الحرام، اشد الناس اجتهادا من ترك الذنوب (۱۹)؛ پارساترین مردم کسی است که در شبهات توقف کند، عابدترین مردم کسی است که واجبات را به‌جا آورد، زاهدترین مردم کسی است که از حرام دوری کند و کوشاترین مردم کسی است که گناهان را ترک کند.» در مقابل بدترین‌ها را نیز معرفی می‌کند تا شیعیان آگاهانه یا ناآگاهانه جزء آن افراد قرار نگیرند، در حدیثی آن حضرت فرمود: «بئس العبد، عبد يكون ذا وجهين وذالسانين يطري اخاه شاهدا و ياكله غائبا، ان اعطى حسده و ان ابتلى خانه (۲۰)؛ بدترین بندگان بنده‌ای است که دارای دو چهره و دو زبان باشد، در حضور برادرش او را می‌ستاید و پشت‌سر، او را می‌خورد (و غیبتش را گوید). اگر به او چیزی عطا شود، حسد می‌ورزد و اگر گرفتار گردد، به او خیانت می‌کند.»

۷ - عزت نفس و دوری از ذلت

انسان به عزت نفس و تکریم شخصیت بیش از همه چیز نیازمند است انسان می‌تواند رنج گرسنگی و تشنگی را تحمل کند و با فقر و نداری بسازد اما تحقیر شخصیت و آزرده‌گی روح و روان و پامال شدن عزت انسان به سادگی قابل رفع و جبران نیست، ممکن است تا پایان عمر انسان را آزار دهد، خداوند عزیز انسان را عزیز آفریده و هرگز به او اجازه تحقیر دیگران و یا شخصیت خودش را نداده. امام صادق (علیه السلام) فرمود: «خداوند تمام امور مؤمن را به خود او واگذار نموده، ولی به او واگذار نکرده است (و اجازه نداده) که ذلیل باشد آیا سخن خدا را نشنیده‌ای که می‌فرماید: «عزت از آن خدا و رسول او و مؤمنان است ولی منافقان نمی‌دانند، پس مؤمن همیشه عزیز است و ذلیل نمی‌باشد» (۲۱) به همین جهت یکی از انتظارات مهم حضرت عسکری (علیه السلام) در دوران غیبت امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) این است که شیعیان عزیز و با عزت باشند و هرگز خود را ذلیل نکنند، در یکجا فرمود: «ما اقبح بالمؤمن ان تكون له رغبة تذله؛ (۲۲) چه زشت است برای مؤمن (و شیعه) دل بستن به چیزی که وی را خوار می‌سازد». و در جای دیگر دلسوزانه نصیحت نمود که: «لا تمار فيذهب بهاؤك و لا تمازح فيحقر عليك؛ جدال و کشمکش مکن زیرا ارزش و شخصیت تو را از بین می‌برد (و موجب خواری انسان می‌شود) و شوخی (بیش از حد) مکن تا مردم به تو جرات جسارت پیدا نکنند.» (۲۳) و گاه راهکارهای رسیدن به عزت و دوری از ذلت را به شیعیان ارائه می‌دهد و قاطعانه می‌فرماید: «ما ترك الحق عزيز الا ذل و لا اخذ به ذليل الا عز؛ هیچ عزیزی حق را رها نکرد مگر آنکه خوار و ذلیل شد، و هیچ ذلیلی به حق عمل نکرد مگر آن که عزیز گردید.» (۲۴)

۸ - افتخار ما باشید نه باعث سرشکستگی ما

یکی دیگر از مهمترین انتظارات امامان مخصوصا امام حسن عسکری (علیه السلام) از شیعیان این است که از نظر رفتاری و اخلاقی به گونه‌ای رفتار کنند که در بین جامعه بشری عموما و در بین مسلمانان خصوصا الگو و نمونه باشند تا آنجا که مردم بگویند این‌ها شیعیان علی (علیه السلام) و امامان معصوم هستند، و این‌ها تربیت یافتگان مکتب اهل بیت می‌باشند. به همین جهت حضرت

عسکری عاجزانه درخواست می‌فرماید: «اتقوا الله و كونوا زینا ولا تكونوا شینا، جروا الینا كل موده، و ادفعوا عنا كل قبیح، فانه ما قیل فینا من حسن فنحن اهله و ما قیل فینا من سوء فما نحن كذلك (... ۲۵) از خدا پروا نمایند و زینت (و مایه سرافرازی ما) باشید نه مایه ملامت (و سرافکنندگی) همه دوستی‌ها را به سوی ما جذب کنید و هر زشتی را از ما دور نمایید؛ زیرا هر خوبی که در حق ما گفته آید ما شایستگی آن را داریم و هر بدی که درباره ما بر زبان بر آید ما چنان نیستیم (... چرا که) خداوند ما را پاک شمرده و هیچ کس غیر از ما نمی‌تواند ادعای چنین مقامی را نماید مگر این که دروغ پرداز باشد.»

۹ - از ریاست طلبی پرهیز کنید

از صفاتی که سخت گمراه کننده و خطرناک است مقام خواهی‌ها و ریاست طلبی‌ها است، بر کسی پوشیده نیست که ریاست طلبی‌ها چه ضربات شکننده‌ای بر پیکر اسلام وارد نموده و همین ریاست طلبی بود که خلافت را از مسیر اصلی خویش خارج نموده و پیش آمد آنچه که پیش آمد، و این فریاد فاطمه (سلام الله علیها) است از دست ریاست طلبی گروهی که خلافت را غصب نمودند، آنجا که فرمود: «اما (افسوس) کسی را مقدم داشتند که خداوند او را کنار زده بود و کسی را کنار زدند که خداوند او را مقدم داشت، تا آنجا که ره آورد بعثت را انکار کردند و به بدعت‌ها روی آوردند، آن‌ها هوا پرستی و شهوت (و ریاست طلبی) را برگزیدند و بر اساس رای و نظر شخصی عمل کردند هلاک و نابودی بر آنان باد، آیا نشنیدند کلام خدا را که فرمود: «پروردگار تو آنچه را که می‌خواهد خلق می‌کند و هر چه را بخواهد اختیار می‌کند و برای آنان اختیاری نیست (... ۲۶)». افسوس (که سران سقیفه) آرزوها (و ریاست طلبی‌های) خود را در دنیا تحقق بخشیدند و از آینده غافل ماندند، خدا نابودشان گرداند و آنان را در کارهایشان گمراه کند (... ۲۷)» و امروز در جامعه خود نیز شاهد ریاست طلبی‌ها و مقام خواهی‌ها هستیم. خدا می‌داند که چه بودجه‌های کلانی در راه رسیدن به ریاست خرج شده و می‌شود. و از چه وسیله‌هایی که برای رسیدن به مقام استفاده شده است و می‌شود. عده‌ای برای رسیدن به مقام از آزادی‌های خلاف قانون و نامشروع نیز پشتیبانی کردند، و عده‌ای نیز برای رسیدن به ریاست از تخریب دیگران بهره جسته و یا اسلام و ارزشهای اسلامی را سپر ریاست طلبی‌های خویش قرار دادند و ... امام حسن عسکری (علیه السلام) با توجه به این خطرها است که درمندان می‌فرماید: «ایاک و الاذاعه و طلب الریاسه فانهما یدعوان الی الهلکه؛ از افشای اسرار (ما اهل بیت) (علیهم السلام) و ریاست خواهی دوری کن که این دو مایه هلاک و نابودی است.» (۲۸)

۱۰ - استواری بر دین و ولایت در دوران غیبت

آخرین انتظاری که در این سطور بدان اشاره می‌شود، انتظار حضرت عسکری (علیه السلام) از شیعیان خویش است در دوران غیبت کبری امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، چرا که یکی از دورانهای بسیار سخت و طاقت فرسا که صبر و استواری فراوانی می‌طلبد همین دوره است، انتظار آن حضرت این است که مردم و شیعیان دوران غیبت را تحمل کنند و از خود بردباری و استقامت به خرج دهند، و بر دین الهی و امامت و ولایت ثابت و استوار بمانند، و دائما برای ظهور مهدی موعود (عجل الله تعالی فرجه الشریف) دعا نمایند، چرا که «و الله لیغیبن غیبه لاینجوا فیها من الهلکه الا من ثبته الله عز و جل بامامته و وفقه للدعاء بتعجیل فرجه؛ به خدا سوگند (حضرت مهدی) غیبت طولانی خواهد داشت که نجات پیدا نکند در آن دوران مگر کسانی که خداوند عزیز و جلیل بر قائل بودن (و اعتقاد) به امامت او استوارش نگهدارد، و توفیق دهد که برای فرج آن حضرت دعا نماید (۲۹)»، سخن را با اشعاری به یاد آن سفر کرده به پایان می‌بریم: فکر بلبل همه این است که گل شد یارش ای که از کوچه معشوقه ما می‌گذری اگر از وسوسه نفس و هوا دور شوی آن سفر کرده که صد قافله دل همزه اوست هر کجا هست خدایا به سلامت دارش گل در اندیشه که چون عشوہ کند در کارش با خیر باش که سر می‌شکند دیوارش به یقین رهبری در حرم اسرارش هر کجا هست خدایا به سلامت دارش

هر کجا هست خدایا به سلامت دارش

پاورقی‌ها

۱. مسعودی و علی بن عیسی اربلی تولد حضرت را در سال ۲۳۱ ق دانسته‌اند. ۲. اصول کافی، ج ۱، ص ۵۰۳. ۳. شیخ عباس قمی، الانوار البهیة، ص ۱۵۱. ۴. محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۵، ص ۲۳۱. ۵. بحارالانوار، ج ۹۵، ص ۳۴۸ و مصباح المتهجد، ص ۷۸۷، روضه الواعظین، ج ۱، ص ۱۹۵. ۶. بحارالانوار، ج ۲۲، ص ۴۳۱. ۷. سوره نحل، آیه ۴۴؛ سوره آل عمران، آیه ۱۹۱ و سوره نحل، آیه ۶۹. ۸. آمار استخراج شده بر اساس اطلاعات کتاب «المعجم المفهرس» محمد فؤاد عبدالباقی (دارالحدیث القاهره) می‌باشد. ۹. محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۸، ص ۱۱۵ و الحکم الزاهره، ج ۱، ص ۱۹. ۱۰. علی بن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۵۱۳ و ۵۱۴. ۱۱. سوره طه، آیه ۱۲۶. ۱۲. بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۳۲۲، وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۵۳؛ اصول کافی، ج ۲ ص ۵۵ و تحف العقول، ص ۵۱۸، حدیث ۱۳. ۱۳. تحف العقول، ص ۵۱۸، حدیث ۱۴. ۱۴. همان، ص ۴۸۷. ۱۵. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۹۸. ۱۶. همان. ۱۷. همان، ج ۸، ص ۳۸۹، حدیث ۲ و تحف العقول، ص ۵۱۸، حدیث ۱۲ و میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۴۹۱. ۱۸. تحف العقول، ص ۵۱۹، حدیث ۲۰ و در چاپ انتشارات آل علی (ع) ص ۸۹۲، روایت ۱۹. ۲۰. همان، ص ۵۱۹ ح ۱۸، و انوار البهیة، شیخ عباس قمی، ص ۳۱۸. ۲۰. تحف العقول (همان) ص ۵۱۸، ح ۱۴ و در چاپ انتشارات آل علی (ع)، ص ۸۹۲، روایت ۱۴. ۲۱. میزان الحکمه، ج ۵، ص ۱۹۵۷. ۲۲. تحف العقول، ص ۵۲۰. ۲۳. بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۷۱، میزان الحکمه، ج ۹، ص ۱۳۵. ۲۴. تحف العقول، ص ۵۲۰ و در چاپ انتشارات آل علی (ع)، ص ۸۹۴، روایت ۳۵. ۲۵. همان، ص ۵۱۸ و در چاپ آل علی (ع)، ص ۸۹۰، روایت ۱۲. ۲۶. سوره قصص، آیه ۶۸. ۲۷. محمد باقر مجلسی، بحارالانوار (بیروت، داراحیاء التراث)، ج ۳۶، ص ۳۵۳ و ر - ک احقاق الحق ج ۲۱، ص ۲۶. ۲۸. تحف العقول (انتشارات آل علی (ع)) ص ۸۸۸، روایت ۴. ۲۹. شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۸۴.

تفسیر منسوب به امام حسن عسکری (ع)

مقدمه

تفسیر معروف به «تفسیر عسکری» به امام ابو محمد (ع) منسوب است، و در اطراف آن احتمالات زیادی داده شده و هاله‌ای از شک و تردیدها وجود دارد. گروهی ثابت کرده‌اند که این تفسیر از امام (ع) است و دسته دیگر چنین چیزی را انکار کرده‌اند و ما ناگزیریم تا اندکی توقف کرده و در این باره نگرش و تأمل داشته باشیم. افرادی که اعتماد کرده‌اند جمعی از دانشمندان بزرگ شیعه بر این تفسیر اعتماد ورزیده و به درستی انتساب آن به امام ابو محمد (ع) اعتقاد دارند، از قبیل: ۱- شیخ صدوق. ۱- ۲- شیخ طبرسی. ۲- ۳- محقق کرکی. ۳- ۴- شهید ثانی. ۴- ۵- محمد تقی مجلسی. ۵- ۶- ابن شهر آشوب. ۶- ۷- محقق بزرگ، آغا بزرگ تهرانی. ۷- این بزرگان هیچ تردیدی در نسبت این تفسیر به امام (ع) نکرده و به صورت ارسال مسلم، نسبت آن را به امام پذیرفته‌اند.

سند تفسیر

اما سند این تفسیر و بعضی از خصوصیات آن در آغاز خود آن کتاب آمده است، به شرح ذیل: «محمد بن علی بن محمد بن جعفر بن دقاق، می‌گوید: دو شیخ فقیه: ابوالحسن محمد بن احمد بن علی بن حسن بن شاذان، و ابو محمد جعفر بن محمد بن علی قمی، برای من نقل کردند و گفتند: ابوالحسن محمد بن قاسم مفسر استرابادی خطیب - گفت: ابو یعقوب یوسف بن محمد بن زیاد و

ابوالحسن علی بن محمد بن سیار که هر دو شیعه امامیه بودند - گفتند: پدران ما شیعه دوازده امامی بودند و گروه زیدی مذهببان در استرآباد اکثریت داشتند و ما در عهد فرمانروایی حسن بن زید علوی، ملقب به «الداعی الی الحق» پیشوای زیدیه ۸ بودیم و او از زیدیه خیلی حرف شنوایی داشت و مردمان زیادی را به خاطر بدگویی ایشان به قتل می‌رساند و ما بر جان خودمان بیمناک شدیم، از این رو با تمام کسانمان از استرآباد بیرون شدیم و رفتیم به خدمت امام ابو محمد حسن بن علی بن محمد، پدر امام قائم (ع)، و خانواده‌مان را در یکی از کاروانسراها پیاده کردیم و بعد، از امام حسن بن علی اجازه ملاقات خواستیم، امام اجازه فرمود، وقتی که شرفیاب شدیم و ما را دید، فرمود: «مرحبا به کسانی که به ما پناه آورده و به حمایت ما پناهنده شده‌اند، خداوند سعی شما را قبول کرد و بیم و ترس شما را بر طرف ساخت و دشمنان شما را از شما بازداشت با راحتی و امنیت جانی و مالی به وطنتان برگردید». ما از شنیدن سخن امام - با وجود این که در راستی و درستی آن تردیدی نداشتیم - در شگفت شدیم، عرض کردیم: ای امام بزرگوار! در بین راه، تا وقتی که به شهر و دیار خودمان برسیم، می‌فرمایید چکنیم؟ و چگونه وارد شهری بشویم که از آن جا فرار کرده‌ایم؟ در حالی که پادشاه آن دیار با شتاب‌ها ما را می‌جوید و ما را بسختی تهدید کرده است. آنگاه امام (ع) فرمود: «این دو فرزندتان را نزد ما بگذارید، تا به آنها علمی را بیاموزم که باعث شرافت آنها گردد، و اما شما به حرف سخن چینان و به تهدیدها اهمیت ندهید، زیرا که خدای عزوجل سعادت شما را کامل خواهد کرد و همانها را وادار خواهد کرد تا از شما نزد کسی که از دست او فرار کرده‌اید، شفاعت کنند» ... ابو یعقوب و ابوالحسن می‌گویند: پدران ما از امام (ع) دستورهای لازم را گرفتند و بیرون شدند و ما را در آن جا گذاشتند و ما به خدمت امام (ع) می‌رسیدیم و آن حضرت محبت‌های پدرانه می‌فرمود و چون خویشاوندان نزدیک با ما رفتار می‌کرد، تا این که روزی فرمود: «هرگاه خبری آمد که خداوند عزوجل پدران شما را کفایت کرده و دشمنان‌شان را در برابر ایشان خوار ساخته و وعده‌ای که به آنها داده بودم راست در آمد، به پاس این لطف خداوند، من به شما تفسیر قرآن می‌آموزم تفسیری مشتمل بر بعضی از اخبار آل محمد (ص) باشد و بدان وسیله خداوند مقام شما را بالا ببرد.» می‌گویند: با شنیدن سخنان امام، خوشحال شدیم، عرض کردیم: یا بن رسول الله! در آن صورت ما تمام علوم و معانی قرآن را فرا می‌گیریم؟ فرمود: «هرگز! بلکه آن مقداری که امام صادق به بعضی از اصحابش آموخت، من می‌خواهم به شما بیاموزم.» از این سخن امام (ع) شادمان گشتیم و عرض کردیم: یا بن رسول الله! شما تمام علوم قرآن را می‌دانید؟ فرمود: «ما جامع خیر کثیریم و به ما فضل گسترده‌ای داده‌اند، ولیکن با این همه از علم قرآن، بخش بسیار اندکی است، خدای عزوجل می‌فرماید: «قل لو كان البحر مِداداً لکلماتِ ربِّي لَئِنْفَدَ الْبَحْرُ قَبْلَ ان تَنْفَدَ کَلِمَاتِ رَبِّي و لو رجنا بمثله مداداً» ۹ بگو که اگر دریا برای نوشتن کلمات پروردگار من مرکب شود، پیش از آن که کلمات الهی به آخر رسد، آن دریا خشک خواهد شد، هر چند که دریایی دیگر ضمیمه آن شود! و می‌فرماید: «ولو ان ما فی الارض من شجرة اقلام و البحر یمده من بعده سبعة ابحر مانفدت کلمات الله» ۱۰. اگر هر درخت روی زمین قلم و آب دریا به اضافه هفت دریای دیگر مداد گردند باز نگارش کلمات خدا ناتمام بماند. این است علم قرآن و معانی آن و عجایب نهفته در آن، پس شما چه می‌بینید ۱۱ نسبت به مقداری که من از مجموعه قرآن دریافت کرده‌ام؟ عرض کردند: با این همه مقداری که شما دریافت کرده‌اید، خداوند بدان وسیله شما را بر تمام کسانی که به مقدار شما علم ندارند و به اندازه شما درک نمی‌کنند، برتری و فضیلت داده است. می‌گویند: ما از نزد امام (ع) بیرون نشدیم تا این که پیکی از جانب پدران ما نامه‌ای آورد که در آن نامه آمده بود که حسن بن زید علوی مردی را به خاطر سخن چینی علیه همان افراد زیدی مذهب، به قتل رسانده و اموالش را مصادره کرده است و بعد نامه‌هایی از اطراف و اکناف به خط زیدی مذهببان، مبنی بر نکوهش و توییح فراوان نسبت به آن عمل، رسیده و خاطر نشان کرده است که آن مقتول بالاترین فرد زیدی مذهببان روی زمین بوده است و سخن چینان به خاطر فضیلت و ثروت او بدگویی کرده‌اند از این رو حسن بن زید از آنها تشکر کرده و دستور داده است بینها و گوشه‌های سخن چینان را بریده‌اند و بعضی از آنها عبرت گشته و برخی دیگر فرار کرده‌اند و حاکم علوی نیز پشیمان شده و استغفار کرده و بعد از پس دادن

اموال آن مقتول به ورثه، اموال زیادی را صدقه داده و چندین برابر دیه مقتول را به ورثه پرداخته و از آنها حلیت خواست است، و ورثه مقتول هم گفته‌اند: اما دیه را ما به تو بخشیدیم، اما خون مقتول مال ما نیست بلکه مال خود اوست، خداوند حاکم است. آن علوی در پیشگاه خدا نذر کرده است که دیگر متعرض پیروان مذاهب نشود. و در نامه پدران ایشان چنین آمده بود که «داعی الی الحق» حسن بن زید شخصاً یکی از ندیمانش را با امان نامه مهر شده نزد ما فرستاده و اموال ما را ضمانت کرده که به ما باز گرداند و ضرر و زیانی که به ما رسیده جبران کند و ما به شهر بر می گردیم، او به وعده خود نسبت به ما وفا خواهد کرد. امام (ع) فرمود: «براستی که وعده خدا حق است». همین که روز دهم (از آن روز) شد، نامه پدران ما رسید که داعی الی الحق، به تمام وعده‌هایی که داده بود، وفا کرد. و به ما دستور داده بودند که در خدمت امام (ع)، امامی که برکاتش فراوان و وعده‌اش راست است، باشید. وقتی که امام از مضمون نامه مطلع شد، فرمود: «اکنون وقت آن فرا رسیده است تا به وعده تفسیر قرآن که داده بودم عمل کنم.» سپس فرمودند: «من هر روز مقداری از آن را تعیین می‌کنم و شما موظفید که بنویسید، همراه من باشید و از این مقدار بهره‌ای که از سعادت خداوند نصیب شما کرده است، پاس بدارید.» نخستین چیزی را که امام (ع)، برای ما املا فرمود، احادیثی در فضیلت قرآن و اهل قرآن بود، سپس تفسیر قرآن را املا کرد و ما در مدت اقامت نزد آن حضرت، هر چه فرمود، نوشتیم و آن مدت، هفت سال بود که هر روز به مقداری که ما می‌توانستیم نوشتیم ...»

ایرادها

چند ایراد به این تفسیر به شرح زیر وارد کرده‌اند: اولاً: سند این تفسیر ضعیف است، زیرا که در سلسله این سند، محمد بن قاسم مفسر استرآبادی می‌باشد که وی ضعیف است. ابن غضایری می‌گوید: «محمد بن قاسم مفسر استرآبادی که ابو جعفر بن بابویه از وی روایت کرده، ضعیف و دروغگوست، از وی تفسیری را نقل کرده که او از قول دو مرد ناشناخته روایت می‌کند؛ یکی از آن دو نفر به نام یوسف بن محمد زیاد و دیگری علی بن محمد بن سیار است که از پدرشان به نقل از ابوالحسن سوم (ع) روایت کرده‌اند در صورتی که این تفسیر ساخته سهل دیباجی از قول پدرش می‌باشد» ۱۲ سخن ابن غضایری از چند جهت مردود است: ۱- او می‌گوید: این تفسیر را یوسف بن محمد بن زیاد و علی بن محمد ابن سیار از قول پدرانشان نقل کرده‌اند، که این اشتباه است زیرا که آنها از پدرانشان نقل نکرده‌اند بلکه آنان بدون واسطه از امام ابو محمد نقل کرده‌اند. ۲- ابن غضایری این تفسیر را به ابوالحسن سوم (ع) نسبت داده است، در حالی که منسوب به امام ابو محمد (ع) است. ۳- او می‌گوید: این تفسیر را سهل دیباجی از قول پدرش ساخته است. در صورتی که این حرف عجیبی است زیرا که در سلسله سند این تفسیر، سهل وجود ندارد. به هر حال، آن چه را که ابن غضایری درباره تضعیف این مرد - یوسف بن محمد - گفته است، قابل اعتماد نیست. استاد خوئی می‌گوید: کسی از پیشینیان محمد بن قاسم را حتی شیخ صدوق (ره) که بیش از همه، بدون واسطه از او روایت نقل می‌کند، نه توثیق کرده و نه تضعیف نموده است ... و صحیح آن است که بگوییم آن مرد مجهول الحال است و وثاقت و ضعفش، ثابت نشده است. ۱۳ بنابراین نمی‌شود به او اعتماد کرد. علاوه بر این، مفسر استرآبادی که این تفسیر را از قول یوسف بن محمد بن زیاد و علی بن محمد بن سیار، روایت می‌کند، این هر دو نفر مجهول الحال می‌باشند و به روایت آنها از قول امام ابو محمد (ع) به فرموده استاد خوئی نمی‌توان اعتماد کرد. ۱۴ ثانیاً: این تفسیر در بین مطالب دچار پراکندگی و ناپیوستگی‌ها است که خود دلیل عدم صحت نسبت آن به امام ابو محمد (ع) می‌باشد که هر که نظر کند - به قول استاد خوئی - بدون تردید می‌گوید، به امام (ع) دروغ بسته‌اند. ثالثاً: امام ابو محمد (ع) از طرف حکومت عباسی به وسیله مأموران زیادی تحت نظر بود، و از آمدن شیعیان به نزد آن حضرت مانع می‌شدند، بنابراین چگونه این دو شخص به مدت دراز هفت سال بدون هیچ مانعی خدمت امام رفت و آمد داشتند؟ رابعاً: آن همه اهمیت دادن امام (ع) به وضع آن دو تن و خواستن آن حضرت از پدرانشان که در نزد وی بمانند تا از علمی که باعث شرافت آنها گردد -

بطوری که در مقدمه تفسیر آمده است - به ایشان بیاموزد، با این همه، آن دو مجهول الحالد و کسی از حال آنها مطلع نیست، پس چرا بزرگان از علما و فقهای شیعه را از این شرف برخوردار نفرموده است؟ به هر حال، بطور مسلم این تفسیر از امام ابو محمد (ع) نیست، بلکه از موضوعات و جعلیات است. به علاوه ایرادهایی که بر شمردیم، در بسیاری از فصلها دارای عدم فصاحت است، طبیعی است که با شخصیت امام (ع) که صفت حکمت و فصل الخطاب به او داده‌اند و فصیح‌ترین و بلیغ‌ترین فرد زمان خود بوده، منافات دارد. بنابراین چگونه می‌توان این تفسیر را که هیچ نشانه‌ای از بلاغت ندارد به آن حضرت نسبت داد؟ مضافاً بر این، بعضی از احادیث در این تفسیر آمده است که به نظر من خالی از غلو نیست و از ساحت مقدس امام (ع) بسی دور است.

پی‌نوشتها

۱- من لا یحضره الفقیه. ۲- احتجاج طبرسی. ۳- اجازه نامه محقق کرکی به صفی‌الدین. ۴- منیة المرید. ۵- شرح المشیخه. ۶- مناقب ابن شهر آشوب. ۷- الذریعه: ۲۸۵/۴. ۸- ابن ندیم در فهرست خود (صفحه ۲۷۴) می‌گوید: حسن بن زید در سال (۲۵۰ ه) در طبرستان سرکار آمد و در سال (۲۷۰ ه) در حال سلطنت بر آنجا از دنیا رفت. ۹- کهف/ ۱۰۹. ۱۰- لقمان/ ۲۷. ۱۱- در نسخه‌ای به جای «فکیف‌تری»، «فکم‌قدتری» آمده است. ۱۲- معجم رجال الحدیث: ۱۷۳/۱۷. ۱۳- معجم رجال الحدیث: ۱۷۴/۱۷. ۱۴- همان مأخذ: ۱۵۹/۱۲.

منبع

تحلیلی از زندگانی امام حسن عسکری، ص ۱۳۱ - ۱۳۸

معجزات

در دلایل و معجزات باهرات حضرت امام حسن عسکری

اول

قطب راوندی روایت کرده از جعفر بن شریف جرجانی که گفت: حج گزاردم در سالی، پس خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام رسیدم در سرّ من راءى و با من مقداری از اموال بود که شیعیان داده بودند که به امام برسانم پس قصد کردم از آن حضرت بپرسم که مالها را به کی بدهم، فرمود پیش از آنکه من تکلم کنم، بده آنچه با تو است به مبارک خادم من. گفت: چنین کردم و بیرون شدم و گفتم که شیعیان شما در جرجان سلام به شما می‌رسانند، فرمود: مگر بر نمی‌گردی بعد از فراغ از حجت به جرجان؟ گفتم: بر می‌گردم، فرمود: از امروز تا صد و هفتاد روز دیگر بر می‌گردی به جرجان و داخل می‌شوید در آن روز جمعه سوم شهر ربیع الثانی در اول روز و به مردم اعلام کن که من آخر همان روز به جرجان خواهم آمد اَفْضُ رَأْسُا برو به راه راست به درستی که خداوند به سلامت خواهد رسانید تو را و آنچه با تو است و وارد خواهی شد بر اهل و اولاد خود و پسری متولد شده برای پسر شریف، او را نام گذار صلت بن شریف بن جعفر بن شریف وَ سَيَبْلُغُ اللَّهُ بِهِ وَ به زودی خداوند او را به حد کمال برساند و او را از اولیاء ما باشد. من گفتم: یابن رسول الله! ابراهیم بن اسماعیل جرجانی از شیعه شما است و بسیار احسان می‌کند به اولیاء و دوستان شما بیرون می‌کند از مال خود در سال بیشتر از صد هزار درهم و او یکی از اشخاصی است که می‌گردد در نعمتهای خدا به جرجان، فرمود: خدا جزای خیر دهد به ابواسحاق ابراهیم بن اسماعیل در عوض احسانی که می‌کند به شیعیان ما و بیامزد گناهان او را و روزی فرماید او را پسری صحیح الاعضاء که قائل به حق باشد، بگو به ابراهیم که حسن بن علی علیه السلام می‌گوید: پسر را

احمد نام گذار. راوی گفت: پس، از خدمت آن حضرت مرخص شدم و حج گزاردم و سلامت برگشتم به جرجان و وارد شدم به آنجا در اول روز جمعه سوم ربیع الثانی به نحوی که حضرت خبر داده بود و چون اصحاب ما آمدند مرا تهنیت گویند به ایشان گفتم که امام مرا وعده داده که در آخر امروز اینجا تشریف بیاورد، پس مهیا شوید و آماده کنید برای سؤال از آن حضرت مسایل و حاجات خود را. پس شیعیان چون نماز ظهر و عصر گذاشتند تمامی جمع شدند در خانه من، پس به خدا سوگند که ما ملتفت نشدیم مگر آنکه ناگاه آن حضرت را دیدیم که بر ما وارد شد و ما اجتماع کرده بودیم پس سلام کرد اول بر ما پس ما استقبال کردیم آن حضرت را و بوسیدیم دست شریفش را پس آن حضرت فرمود که من وعده کرده بودم به جعفر بن شریف که به نزد شما آیم در آخر این روز، پس نماز ظهر و عصر را در سر من رأی به جا آوردم و به سوی شما آمدم تا تجدید عهد کنم با شما و الا ن من آمدم، پس جمع کنید همه سؤالات و حاجات خود را پس اول کسی که ابتدا کرد به سؤال، خود نصر بن جابر بود گفت: یابن رسول الله! به درستی که پسر من چشمش باطل شده چند ماه است پس بخوان خدا را تا آنکه چشمش را به او برگرداند، فرمود: بیاور او را پس گذاشت دست شریف خود را به چشمهای او و چشمهایش روشن شد پس یک یک آمدند و حاجت خود را خواستند و حضرت بر آورد حاجت آنها را تا آنکه قضا فرمود حاجتهای جمیع را و دعای خیر فرمود در حق همگی و در همان روز مراجعت فرمود. (۲۵)

دوم

از ابوهاشم جعفری روایت است که گفت: شنیدم از امام حسن عسکری علیه السلام که می فرمود: از گناهایی که آمرزیده نمی شود قول آدمی است که می گوید کاش مؤاخذه نمی شدم مگر به همین گناه، یعنی کاش گناه من همین بود، من در دل خود گفتم که این مطلب دقیقی است و شایسته است از برای آدمی که تفقد کند از نفس خود هر چیزی را. چون این در دل من گذشت آن حضرت رو کرد بر من و فرمود: راست گفתי ای ابوهاشم ملازم شو آنچه را که در دل خود گذرانیدی پس به درستی که شرک در میان مردم پنهان تر است از جنیدن مورچه بر سنگ خارا در شب تاریک و از جنیدن مورچه بر پلاس سیاه. (۲۶) مؤلف گوید: که تعبیر می شود از این قسم از گناهان به محقرات و روایت شده که حضرت صادق علیه السلام فرمود: پرهیزید از محقرات از گناهان به درستی که آن آمرزیده نمی شود. (۲۷) و از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم مروی است که فرمود: به درستی که ابلیس راضی شد از شما به محقرات (۲۸) و فرمود: به ابن مسعود (در وصیت خود به او) که ای ابن مسعود! حقیر و کوچک شمار ... گناه را و اجتناب کن از کبائر، پس به درستی که بنده چون نظر افکند روز قیامت به گناهان خود بگرید چشمان او چرک و خون. حق تعالی می فرماید: (يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا). (۲۹)، (۳۰) و فرمود به ابوذر به درستی که مؤمن می بیند گناه خود را مثل آنکه در زیر سنگ سختی است که می ترسد بر روی او بیفتد، به درستی که کافر می بیند گناه خود را مانند مگسی که بر بینی او عبور کند. (۳۱) و از کلام امیرالمؤمنین علیه السلام است که شدیدترین گناهان آن گناهی است که صاحبش آن را سبک شمرد. و علی بن ابراهیم قمی از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که حق تعالی خلق فرموده ماری که احاطه کرده به آسمانها و زمین و جمع کرده سر و دم خود را در زیر عرش پس هر گاه دید معاصی بندگان را خشم می گیرد و رخصت می طلبد که بخورد آسمانها و زمین را. (۳۲) و روایات در این باب بسیار است. و روایت شده از حضرت صادق علیه السلام که وقتی حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم فرود آمد به زمین بی گیاهی پس فرمود به اصحاب خود که بروید هیزم بیاورید، عرض کردند: یا رسول الله! ما در زمین بی گیاهیم که هیزم در آن یافت نمی شود، فرمود: بیاور هر کسی هر چه ممکنش می شود. پس هیزم آوردند و ریختند مقابل آن حضرت روی هم، چون هیزمها جمع شد حضرت فرمود: همینطور جمع می شود گناهان، معلوم شد که مقصد آن حضرت از امر فرمودن به آوردن هیزم این بود که اصحاب ملتفت شوند

همین طور که در آن بیابان خالی از گیاه هیزم به نظر نمی‌آمد وقتی که در طلب و جستجوی آن شدند مقداری کثیر هیزم جمع شد و روی هم ریخته شد، همین نحو گناه به نظر نمی‌آید و چون جستجو و حساب شود گناهان بسیاری جمع می‌شود. (۳۳)

سوم

و نیز از ابوهاشم روایت است که روزی حضرت امام حسن عسکری علیه السلام سوار شد و به صحرا رفت من نیز سوار شدم با آن حضرت پس در آن بین که آن جناب در جلو من می‌رفت و من پشت سر آن حضرت بودم در فکر دین خود افتادم که وقتش رسیده پس فکر می‌کردم که از کجا ادا کنم آن را، پس حضرت رو کرد به من و فرمود: خدا ادا می‌کند آن را پس خم شد بر همان حالی که بر روی زین سوار بود و به تازیانه خود خطی کشید در زمین و فرمود: ای ابوهاشم پیاده شو و بگیر و کتمان کن، پس پیاده شدم دیدم شمش طلایی است پس گذاشتم آن را در موزه خود و سیر کردیم پس فکر کردم و گفتم: اگر به این طلا ادا شد دین من فیهما و الا راضی می‌کنم صاحب دین را به آن و دوست می‌داشتم که نظری می‌کردم در وجه نفقه زمستان از جامه و غیره چون این خیال گذشت در دل من رو کرد آن حضرت به من و خم شد ثانیاً به سوی زمین و خطی کشید به تازیانه خود در زمین مثل دفعه اول و فرمود: پیاده شو و بگیر و کتمان کن، گفت فرود آمدم ناگاه دیدم شمش طلایی (۳۴) است آن را برداشتم و گذاشتم در موزه دیگرم. پس قدری راه رفتیم آنگاه آن حضرت برگشت به سوی منزل خود و من برگشتم به منزل خودم. پس نشستم و حساب کردم آن قرض خود را و دانستم مقدار آن را، پس کشیدم آن طلا را دیدم مطابق بود با آن مقدار که دین من بود بدون کم و زیاد پس نظر کردم در آنچه محتاج به آن بودیم در زمستان از هر جهت به آن مقدار که لابد و ناچار بودیم از آن به حد اقتصاد بدون تنگ گیری و اسراف پس کشیدم آن شمش طلایی (۳۵) دیگر را مطابق درآمد به آنچه که اندازه گرفته بودم برای زمستان بدون کم و زیاد. (۳۶) و ابن شهر آشوب در (مناقب) روایت کرده از ابوهاشم که گفت وقتی در ضیق و تنگی در امر معاش بودم خواستم از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام معونه طلب کنم خجالت کشیدم، چون به منزل خود رفتم فرستاد آن حضرت برای من صد اشرفی و نوشته بود که هرگاه حاجتی داری خجالت مکش، شرم مکن، بلکه طلب کن آن را از ما که خواهی دید ان شاء الله تعالی. (۳۷)

چهارم

و نیز از ابوهاشم روایت است که گفت: شرفیاب شدم حضور مبارک حضرت امام حسن عسکری علیه السلام دیدم آن حضرت مشغول نوشتن کاغذی است پس رسید وقت نماز اول آن حضرت کاغذ را از دست بر زمین گذاشت و مشغول نماز گشت پس دیدم که قلم می‌گردد در روی کاغذ و می‌نویسد تا رسید به آخر کاغذ، من چون چنین دیدم به سجده افتادم، پس چون حضرت از نماز خود فارغ شد گرفت قلم را به دست خود و اذن داد از برای مردم که داخل شوند. (۳۸) مؤلف گوید: که آنچه ابوهاشم روایت کرده و مشاهده نموده از دلایل و معجزات حضرت امام حسن عسکری علیه السلام زیاده از آن است که در اینجا ذکر شود و روایت شده از آن جناب که گفت: داخل نشدم بر حضرت امام علی نقی و امام حسن عسکری علیهما السلام هرگز مگر آنکه دیدم از ایشان دلالت و برهانی. (۳۹) و در دلایل و معجزات حضرت هادی علیه السلام نیز چند روایت از او نقل شد.

پنجم

قطب راوندی روایت کرده از فطرس (۴۰) و آن مردی بود علم طب خوانده و گذشته بود از عمر او زیاده از صد سال، گفت: من شاگرد بختیشوع طبیب متوکل بودم و او مرا اختیار کرده بود از میان شاگردان خود. پس فرستاد به سوی او حضرت امام حسن

عسکری علیه السلام که بفرستد به سوی او مخصوص ترین شاگردان خود را که فصد کند او را، پس بختیشوع اختیار کرد مرا و گفت که طلب کرده از من امام حسن علیه السلام کسی را که فصد کند او را پس برو به نزد او و بدان که او امروز عالمترین مردم است که در زیر آسمان می‌باشند پس بپرهیز از اینکه متعرض شوی او را در چیزی که تو را به آن امر می‌فرماید. پس من رفتم به خدمت آن حضرت پس امر کرد که در حجره ای باشم تا بطلبد مرا، راوی گفت: در آن وقت که من خدمت آن حضرت رسیدم ساعتش نیک بود برای فصد کردن، پس طلبید آن حضرت مرا در وقتی که نیکو نبود از برای فصد پس حاضر کرد طشتی بسیار بزرگ پس من رگ اکحل آن حضرت را فصد کردم و پیوسته خون بیرون می‌آمد تا آن طشت را مملو نمود پس فرمود: قطع کن جریان خون را. من چنان کردم پس شست دست خود را و روی آن را بست و مرا برگردانید به همان حجره که مرا در آن جای داده بود و آوردند از برای من طعام گرم و سرد چیز بسیار و ماندم تا وقت عصر پس مرا طلبید و فرمود: رگ را بگشا و طلبید آن طشت را پس من آن رگ را گشودم خون بیرون آمد تا طشت را مملو کرد پس امر فرمود تا خون را قطع کنم پس روی رگ را بست و مرا برگردانید به حجره، پس شب را به روز آوردم در آنجا. صبح شد و خورشید ظاهر گردید طلبید مرا و آن طشت را حاضر کرد و فرمود که رگ را بگشا، من رگ را گشودم و خون از دست آن حضرت بیرون آمد مانند شیر سفید تا آنکه طشت را پر کرد، پس امر فرمود که خون را قطع کنم و بست روی رگ را و امر فرمود که یک جامه دان جامه و پنجاه دینار برای من آوردند و فرمود: این را بگیر و مرا معذور دار و برو. پس من گرفتم آنچه را که عطا فرمود و گفتم امر می‌فرماید سید مرا به خدمتی؟ فرمود: آری امر می‌کنم تو را به آنکه خوشرفتاری کنی با آنکه رفاقت می‌کند با تو از دیر عاقول. پس من رفتم نزد بختیشوع و قصه را برای او نقل کردم. بختیشوع گفت: اتفاق کرده اند حکماء بر آنکه بیشتر مقداری که خون در بدن انسان می‌باشد هفت من است و این مقدار خونی که تو نقل می‌کنی اگر از چشمه آبی بیرون آمده بود عجب بود و عجب تر از آن آمدن خون است مانند شیر، پس فکر کرد یک ساعتی، پس سه شبانه روز مشغول شد به خواندن کتب تا مگر برای این قصه ذکری پیدا کند در عالم چیزی پیدا نکرد گفت امروز در میان نصرانیها عالم تری به طب از راهب دیر عاقول نیست. پس نوشت کاغذی برای او و ذکر کرد برای او قصه فصد حضرت را پس من کاغذ را بردم برای او، چون رسیدم به دیر او، صدا زدم او را، از بالای دیر نظر به من کرد و گفت: تو کیستی؟ گفتم: من شاگرد بختیشوعم، گفت: با تو کاغذی است از او؟ گفتم: آری، پس زنبیلی را از بالا-پایین کرد من کاغذ را در آن گذاشتم کشید آن را بالا و خواند آن را پس همان وقت از دیر فرود آمد و گفت: تویی آن کسی که فصد کردی آن شخص را؟ گفتم: آری، گفت: طوبی لأمک. پس سوار شد بر استری و حرکت کرد پس رسیدیم به سرّ من رأی در وقتی که یک ثلث از شب باقی مانده بود، گفتم: کجا دوست داری بروی، خانه استاد ما یا خانه آن مرد؟ گفت: خانه آن شخص. پس رفتیم به در خانه آن حضرت پیش از اذان، پس گشوده شد در و بیرون آمد به نزد ما خادمی سیاه و گفت: کدامیک از شما دو نفر صاحب دیر عاقول است؟ راهب گفت: منم فدایت شوم. گفت: فرود آی و به من گفت: تو این استر و استر خودت را حفظ کن تا راهب بیرون آید و گرفت دست او را و داخل منزل شدند، پس من ایستادم آنجا تا صبح شد و روز بالا آمد آن وقت راهب بیرون آمد در حالی که جامه های خود را که لباس رهبانیت بود از خود دور کرده بود و جامه های سفیدی پوشیده بود و اسلام آورده بود، پس گفت به من که الا-ن مرا ببر به خانه استادت. پس رفتیم تا در خانه بختیشوع، بختیشوع چون نظرش بر راهب افتاد مبادرت کرد و دوید به سوی او و گفت: چه چیز تو را از دین نصرانیت زائل کرد؟ گفت: یافتم مسیح را و اسلام آوردم بر دست او، گفت: مسیح را یافتی؟ گفت: آری یا نظیر او را، پس به درستی که این فصد را به جا نیاورده در عالم مگر مسیح و این نظیر او است در آیات و براهین او. پس برگشت به سوی امام علیه السلام و ملازم خدمت آن حضرت بود تا وفات یافت. (۴۱)

شیخ کلینی روایت کرده از (ابن کردی) از محمد بن علی بن ابراهیم بن موسی بن جعفر علیه السلام که گفت: امر معاش بر ما تنگ شد پدرم به من گفت: بیا برویم به نزد این مرد یعنی ابو محمد عسکری علیه السلام؛ زیرا نقل شده که آن جناب دارای صفت سخاوت است، من گفتم: می‌شناسی او را؟ گفت: می‌شناسم او را و ندیدم او را هرگز. پس به قصد آن جناب حرکت کردیم، پدرم در بین راه گفت: چه بسیار محتاجیم به آنکه آن حضرت پانصد درهم به ما بدهد که دویت درهم آن را خرج کسوه و جامه کنیم و دویت درهم آن را در دین خود صرف کنیم و صد درهم آن را در نفقه خود صرف کنیم. من هم در دل خود گفتم کاش که سیصد درهم به من مرحمت کن که صد درهم آن را حماری بخرم و صد درهم آن را صرف نفقه کنم و صد درهم خرج جامه و لباس کنم و بروم به بلاد جبل. پس چون رسیدیم به در خانه آن حضرت بیرون آمد غلام آن حضرت و گفت: داخل شود علی بن ابراهیم و محمد پسرش. پس چون وارد شدیم بر آن حضرت، سلام کردیم بر آن جناب، فرمود: به پدرم: یا علی! چه بازداشت تو را از آمدن به نزد ما تا این زمان؟ پدرم گفت: ای آقای من! خجالت می‌کشیدم که تو را ملاقات کنم با این حال، پس چون آن حضرت بیرون آمدیم غلام آن حضرت آمد و یک کیسه پول به پدرم داد و می‌گفت: این پانصد درهم است دویت درهم آن برای کسوه است و دویت درهم برای دین و صد درهم برای نفقه؛ و عطا کرد به من هم کیسه ای و گفت: این هم سیصد درهم است صد درهم آن را پول حمار قرار بده و صد درهم برای کسوه است و صد درهم برای نفقه است و مرو به سوی جبل و برو به سوی سورا. و چنان کرد که آن حضرت فرموده بود به سورا رفت و تزویج کرد زنی را و چندان چیزدار شد که داخل او امروز هزار دینار است و با این علامت باهره باز قائل به وقف بود. (ابن کردی) گوید: گفتم به او که وای بر تو آیا می‌خواهی امری را که واضح تر و روشن تر از این باشد؟ گفت: (هذا امرٌ قد جَرینا عَلَیْهِ)؛ یعنی ما به مذهب وقف تا به حال بوده ایم و حالا هم به همان حال باقی می‌باشیم. (۴۲)

هفتم

روایت شده از اسماعیل بن محمد بن علی بن اسماعیل بن علی بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب که گفت: نشستم سر راه حضرت امام حسن عسکری علیه السلام همین که نزد من گذشت شکایت کردم به آن حضرت از فقر و حاجت خود را و قسم خوردم که یک درهم و بالاتر از آن ندارم و نه غذایی دارم و نه عشایی. فرمود: قسم دروغ می‌خوری و حال آنکه دفینه کرده ای دویت اشرفی را و نیست این قول من به جهت آنکه به تو عطایی نکنم، یعنی خیال مکن که این حرف را برای این گفتم که تو را از عطا محروم کنم، پس به غلام خود فرمود: هرچه با تو است از مال به او بده. پس غلام آن حضرت صد اشرفی به من داد و آن وقت آن حضرت رو به من کرد و فرمود: تو محروم می‌شودی از آن پولی که پنهان کرده ای در وقتی که از همه اوقات بیشتر به آن حاجت داری. راوی گفت: راست شد فرمایش آن حضرت و چنان بود که فرموده بود، من دویت اشرفی پنهان کردم و گفتم این پشت و پناه من باشد در روز سختی پس مرا ضرورت سختی عارض شد که محتاج شدم به چیزی که نفقه خود کنم و درهای روزی بر من بسته شد پس رفتم سر آن دفینه را گشودم که از آن پولها بردارم دیدم پولی نیست، پسرم فهمیده بود آن موضوع را آن پولها را برداشته و گریخته بود و من به هیچ چیز از آن پول دست نیافتم و از آن محروم گشتم. (۴۳)

هشتم

صاحب (تاریخ قم) در ذکر ساداتی که به قم و ناحیه آن آمده اند گفته که محمد خزری بن علی بن علی بن الحسن الافطس بن علی بن علی بن الحسن علیهم السلام به طبرستان نزد حسن بن زید آمد و مدتی به نزدیک او بود پس او را زهر داد و بمرد و فرزندان او به آبه باز گردیدند و آنجا مقیم شدند، آنگاه گفته که ابوالقاسم بن ابراهیم بن علی حکایت کند که ابراهیم بن محمد

خزری گفت که بر من و برادرم علی خبر پدر ما مستور و قرارگاه او مشتبه شد. ما از مدینه به طلب او بیرون آمدیم و من با خود گفتم چاره ای نیست مرا در تفتیش و تفحص پدرم الا آنکه قصد مولای خود حسن بن علی عسکری علیه السلام کنم و از او احوال پدر خود بپرسم تا مرا خبر دهد و آگاه کند، پس من قصد سرّ من رأی کردم و رفتم به در سرای ابومحمد علیه السلام رسیدم، گرم هنگامی بود هیچ کس را آنجا ندیدم پس همانجا نشستم و انتظار می کشیدم تا کسی از خانه بیرون آید. پس ناگاه آواز در شنیدم که کنیزکی از خانه بیرون آمد و می گفت: ابراهیم بن محمد خزری، پس من نگریستم و گفتم: لیک! اینک منم ابراهیم بن محمد خزری، پس آن کنیزک گفت: مولای من تو را سلام می رساند و می فرماید این تو را به پدرت می رساند و صره ای به من داد که در آن ده دینار بود و آن را گرفتم و بازگشتم. پس در راه مرا یاد آمد که من از مولای خود خبر پدر و مقام او نپرسیدم پس خواستم که برگردم، مرا کلام آن کنیزک یاد آمد که گفت: این تو را به پدرت می رساند. پس من بدانستم که من به پدر خود می رسم، پس به طلب او رفتم تا به طبرستان به او رسیدم به نزدیک حسن بن زید و از آن دنانیر ده گانه یک دینار مانده بود. پس من قصه با پدر باز گفتم و در صحبت او بودم تا آنگاه که حسن بن زید او را زهر داد و بدان وفات یافت و من به آبه رحلت [هجرت] کردم. (۴۴)

پاورقی ها

۲۵- (الخرائج) راوندی، ۱/۴۲۴. ۲۶- (الخرائج) راوندی ۲/۶۸۸. ۲۷- (بحارالانوار) ۷۰/۳۴۵. ۲۸- (بحارالانوار) ۷۰/۳۶۳. ۲۹- سوره آل عمران (۳)، آیه ۳۰. ۳۰- (بحارالانوار) ۷۴/۱۰۱. ۳۱- (بحارالانوار) ۷۴/۷۷. ۳۲- (بحارالانوار) ۵۶/۲۵۲. این حدیث در (تفسیر قمی) چاپی یافت نشد. ۳۳- (بحارالانوار) ۷۰/۳۴۶. ۳۴- شمش نقره. (نسخه بدل). ۳۵- شمش نقره، (نسخه بدل). ۳۶- (بحارالانوار) ۵۰/۲۵۹. ۳۷- (مناقب) ابن شهر آشوب ۴/۴۷۲. ۳۸- (عیون المعجزات) ص ۱۳۷. ۳۹- (تنقیح المقال) ۱/۴۱۲. ۴۰- (بطریق)، (نسخه بدل). ۴۱- (الخرائج) راوندی ۱/۴۲۲. ۴۲- (الکافی) ۱/۵۰۶. ۴۳- (الخرائج) راوندی ۱/۴۲۷. ۴۴- (بحارالانوار) ۷۵/۳۷۰.

معجزات و کرامات امام عسکری (ع)

مقدمه

خدای تعالی پیامبران و اوصیای ایشان (ع) را با معجزاتی که دیگر افراد بشر از آوردن نظیر آنها عاجزند، یاری کرده است تا گواه راستین بر درستی خیر و هدایتی باشد که از طرف خدا برای مردم آورده اند، که اگر این یاری خدا نبود، آنان در انجام رسالت خود سست می شدند و کسی گفته های آنان را تصدیق نمی کرد. از جمله امدادهای الهی آن است که آنچه در باطن مردم می گذشت و در اعماق دلهایشان پنهان داشتند و آنچه را که در آینده اتفاق می افتاد از همه آنها آگاه می فرمود، خدای تعالی این عنایت را به ائمه هدی (ع) از جمله به امام بزرگوار ابو محمد (ع) فرموده بود که ما به برخی از موارد مهمی که از آن حضرت رسیده است اشاره می کنیم:

۱

حسن نصیبی نقل کرده، می گوید: در دلم گذشت که آیا عرق جنب پاک است، یا نه؟ به در منزل امام ابو محمد، حسن عسکری (ع) آمدم تا از آن حضرت بپرسم، شبانگاه به منزل او رسیدم و در آن جا اقامت کردم چون سفیده صبح دمید امام (ع) از منزل بیرون شد، دید من خوابیده ام، مرا بیدار کرد و فرمود: «اگر عرق جنب از حلال باشد، آری پاک است و اگر از حرام باشد، نه.» ۱

۲

اسماعیل بن محمد عباسی روایت کرده، می‌گوید: از حاجتی که داشتم خدمت ابو محمد (ع) شکایت کردم و قسم یاد کردم که نه یک درهم و نه بیشتر، هیچ مبلغی نزد من نیست، امام رو به من کرد و فرمود: «آیا به دروغ سوگند می‌خوری، در حالی که دویست دینار در زیر زمین پنهان کرده‌ای؟ البته این حرف را بدان جهت نمی‌گویم که چیزی ندهم! (آن وقت رو به غلامش کرد و فرمود: آنچه همراهت هست به این مرد بده». غلام، صد دینار به من داد، سپس رو به من کرد و فرمود: «تو آن پولهایی را که دفن کرده‌ای با وجود نیاز شدیدی که داری از دست خواهی داد.» اسماعیل می‌گوید: بعدها احتیاج پیدا کردم هر چه جستم نیافتم پیگیری کردم دیدم پسرم جای آنها را یافته و آنها را دزدیده و فرار کرده است. ۲

۳

محمد بن حجر، در خدمت امام ابو محمد (ع) از ظلم و جور عبدالعزیز و یزید بن عیسی شکایت کرد، امام علیه السلام در پاسخ وی نوشت: «اما عبدالعزیز را من کفایت کردم و اما یزید، در برابر خدای عزوجل تو با او باید بایستید». چند روزی بیش نگذشت که عبدالعزیز هلاک شد و اما یزید، که محمد بن حجر را به قتل رساند که در پیشگاه خدا (برای رسیدگی به حسابشان) باید حاضر شوند! ۳

۴

از ابوهاشم نقل کرده‌اند، که گفت: خدمت امام ابو محمد (ع) از تنگنای زندان و سنگینی کنده و زنجیر شکایت کردم، امام (ع) به من نوشت: امروز نماز ظهر را در منزلت خواهی خواند و همین طور شد، از زندان موقع ظهر آزاد شد و نماز را در منزلت به جا آورد. ۴

۵

ابوهاشم نقل کرده، می‌گوید: در تنگنای معیشت بودم، خواستم از امام ابو محمد (ع) چیزی مطالبه کنم خجالت کشیدم، وقتی که به منزل رسیدم دیدم صد دینار برایم فرستاده و نوشته است: «هر وقت نیازی داشتی از تقاضا شرم مکن! زیرا تو به مقصودت خواهی رسید.» ۵

۶

ابوهاشم، این مرد موثق و امین می‌گوید: از ابو محمد علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: «بهشت دروازه‌ای دارد به نام معروف، که جز اهل خیر و نیکوکاران از آن دروازه وارد نشوند.» من با شنیدن این سخن، خدا را سپاس گفتم و خوشحال شدم که احتیاجات مردم را برآورده می‌سازم، امام ابو محمد (ع) رو به من کرد و فرمود: «آری، من از آنچه در دلت گذشته آگاهم، براستی که نیکوکاران در دنیا و در آخرت، اهل خیر به شمار می‌آیند، ای ابوهاشم خداوند تو را از ایشان قرار دهد و بیامزد» ۶

۷

محمد بن حمزه دوری، نقل کرده است، می‌گوید: خدمت امام ابو محمد (ع) نامه‌ای نوشتم و از آن حضرت تقاضا کردم دعا کنند

تا ثروتمند شود. زیرا که در سختی زندگی به سر می‌بردم و می‌ترسیم که کارم به رسوایی کشد، امام (ع) در پاسخ من نوشت: «مژده باد تو را که از طرف خدای متعال بی‌نیازی برایت مقدر شده است، پسر عمومیت، یحیی بن حمزه از دنیا رفت و صد هزار درهم از او بجا مانده و جز تو وارثی ندارد و بزودی آن مبلغ به دست تو خواهد رسید، پس شکر خدا ... را به جای آور و مقتصد باشد و از اسراف بپرهیز.» همان طور که امام (ع) فرموده بود پس از چند روز خیر مرگ پسر عموم رسید و آن مبلغ عاید من شد و تنگدستی من برطرف گردید. حق خدا را دادم و به برادران دینی کمک کردم و پس از آن به اعتدال عمل کردم در صورتی که قبلاً ولخرجی می‌کردم!۷

۸

محمد بن حسن بن میمون می‌گوید: طی نامه‌ای که به خدمت مولایم امام عسکری (ع) نوشتم از تنگدستی خود شکایت کردم، آنگاه با خود گفتم؛ مگر امام صادق (ع) فرموده است: «تنگدستی با محبت ما بهتر است از ثروتمندی با دشمنان ما، و کشته شدن با ولایت ما بهتر است از زندگی با دشمنان ما». جواب نامه من چنین آمد: «همانا خدای عزوجل، وقتی که گناهان دوستان ما زیاد می‌شود، به وسیله تنگدستی، گناهان ایشان را محو می‌کند؛ و بسیاری از گناهان را می‌بخشد، آری همان طور که در خاطر تو گذشت، تنگدستی با ما بهتر است از مالداری با دشمنان ما، در حالی که ما پشتیبان کسی هستیم که به ما پناه آورد و نوریم برای هر که از ما روشنی خواهد و پناهیم برای کسی که به ما پناهنده شود، هر که ما را دوست بدارد در مراتب عالی به ما ماست و هر که از ما رو برتابد، به رو در آتش دوزخ می‌افتد» ... ۸

۹

ابو جعفر هاشمی می‌گوید: من با گروهی در زندان بودیم که ابو محمد (ع) نیز با برادرش جعفر زندانی شدند، به حال آن حضرت رقت کردیم و من صورت امام حسن (ع) را بوسیدم و او را روی فرشی که زیر پایم بود نشاندم، جعفر نیز در نزدیکی ما نشست، مأمور زندان آن حضرت، صالح بن وصیف بود، مردی از قبیله جحیم نیز همراه ما در زندان بود که می‌گفت؛ از آل علی است. امام ابو محمد (ع) نگاهی به ما کرد و فرمود: «اگر در میان شما نبود آن کسی که از شما نیست، هر آینه به شما اطلاع می‌دادم و چیزهایی می‌آموختم تا وقتی که خداوند وسیله نجات شما را فراهم کند.» امام (ع) با این فرمایش به آن مرد جحیمی اشاره کرد و فرمود؛ این مرد از شما نیست و از او بترسید، زیرا که در میان لباسهایش کاغذی هست که هر چه می‌گوئید برای خلیفه می‌نویسد، یکی از زندانیان فوری به سراغ جحیمی رفت و لباسهای او را بررسی کرد پس آن نوشته را یافت که آن جمع را متهم کرده و نوشته بود که آنها می‌خواهند زندان را سوراخ کرده و از زندان فرار کنند.۹

۱۰

احمد بن محمد نقل کرده، می‌گوید: به خدمت امام ابو محمد (ع) - موقعی که مهتدی عباسی شروع به کشتن شیعیان کرده بود - نامه‌ای نوشتم و عرض کردم: مولای من! سپاس خدا را که این ظالم را از تو باز داشته است من شنیده بودم که او شما را هم به قتل تهدید می‌کرد و می‌گفت: به خدا سوگند که بزودی او را تبعید خواهیم کرد! امام (ع) در پاسخ من، به خط مبارک خود نوشت: «عمر او کوتاهتر از آن است که به این کار دست بزند، از امروز، پنج روز بشمار او در روز ششم پس از ذلت و خواری که خواهد دید، کشته می‌شود» ... ۱۰ و همین طور شد.

۱۱

ابوهاشم نقل کرده است، می‌گوید: فهنکی از امام ابو محمد (ع) پرسید: چرا در میراث هر مرد دو سهم و هر زنی یک سهم می‌برد؟ امام (ع) در پاسخ وی نوشت: «به خاطر این که زن جهاد ندارد و نفقه و دیه و غرامت بر او تعلق نمی‌گیرد.» ابوهاشم می‌گوید: در دلم گذشت که این مسأله از جمله مسائلی بود که ابن ابی العوجاء از امام صادق (ع) سؤال کرده و آن حضرت نیز نظیر همین پاسخ را داد. امام ابو محمد (ع) رو به من کرد و فرمود: «آری این همان سؤال ابن ابی العوجاء است و پاسخ ما هم یکی است، زیرا که معنای مسأله یکی و آنچه برای اولین ما گذشته بر آخرین فرد ما نیز همان می‌گذرد و اول و آخر ما در علم و امر الهی برابریم، البته رسول خدا و امیرالمؤمنین - صلوات الله علیهما از فضیلت مخصوص به خود برخوردارند.» ۱۱.

۱۲

ابوهاشم نقل کرده، می‌گوید: یکی از شیعیان به محضر امام ابو محمد (ع) نامه‌ای نوشت و در آن نامه درخواست دعا کرده بود، امام (ع) در پاسخ وی این دعا را نوشت: «یا اسمع السامعین، و یا أبصر المبصرین، و یا أنظر الناظرین و یا اسرع الحاسبین و یا أرحم الراحمین، و یا أحکم الحاکمین، صل علی محمد و آل محمد، و أوسع لی فی رزقی و مدلی فی عمری، و امن علی برحمتک، و اجعلنی ممن تتصربه لدینک ولا تستبدل بی غیری.» ای شنواترین شنوندگان، و ای بیناترین بینندگان، و ای نگاه‌کننده‌ترین نگاه‌کنندگان، و ای آن که از همه حسابگران زودتر به حساب می‌رسی، و ای حاکمترین حاکمان، بر محمد و خاندان محمد درود فرست و در روزی من گشایش بخش و بر عمرم بیفزا و به لطف و رحمت بر من منت گذار و مرا از جمله کسانی قرار ده که به وسیله آنها دینت را یاری می‌کنی و به جای من کسی دیگر را قرار مده! ابوهاشم می‌گوید: با خود گفتم: بار خدایا مرا از جمله حزب خودت و در زمره خود قرار بده! امام ابو محمد (ع) رو به من کرد و فرمود: «آری، تو در حزب و در زمره او هستی به شرط آن که به خدا ایمان داشته باشی و پیامبر او را تصدیق نمایی.» ۱۲.

۱۳

شاهویه بن عبدربه روایت کرده است، می‌گوید: برادرم صالح زندانی بود، خدمت مولایم ابو محمد (ع) نامه‌ای نوشتم و چند مسأله پرسیدم، امام پاسخ همه آنها را داده بود و نوشته بود: «برادرت صالح، همان روزی که نامه‌ام به دست تو می‌رسد، از زندان خلاص می‌شود، و تو می‌خواستی راجع به او بررسی، فراموش کردی!» پاسخ امام رسید، در همان بین که داشتم نامه را می‌خواندم، ناگاه بعضی از مردم آمدند، بشارت دادند که برادرم آزاد شده و طولی نکشید که برادرم آمد او را دیدم و نامه را برای او نیز خواندم. ۱۳.

۱۴

ابوهاشم نقل کرده، می‌گوید: در دلم گذشت که آیا قرآن مخلوق است یا نه؟ امام (ع)، نگاهی به من کرد و فرمود: «ای ابوهاشم خداوند آفریدگار همه چیز است و جز او همه چیز مخلوق است.» ۱۴.

۱۵

ابوهاشم روایت کرده، می‌گوید: خدمت امام ابو محمد (ع) شرفیاب شدم و می‌خواستم، نگینی درخواست کنم تا انگشتری برای تبرک از آن بسازم، نشستم و یادم رفت که برای چه آمده بودم وقتی که خواست خدا حافظی کنم و برگردم، امام (ع) انگشتری

مرحمت کرد و لبخندی زد، فرمود: «تو نکینی می‌خواستی و من انگشتری به تو دادم، تو سودی هم از نگین بردی، پروردگار آن را بر تو گوارا کند.» ابو هاشم می‌گوید: من تعجب کردم، عرض کردم: مولای من براستی که تو ولی‌خدایی و آن امامی هستی که من دین خدا را به لطف و اطاعت او به دست آورده‌ام. آنگاه فرمود: «ای ابو هاشم! خداوند تو را بیامزد.» ۱۵

۱۶

ابو هاشم نقل کرده، می‌گوید: از ابو محمد (ع) شنیدم که می‌فرمود: «خداوند روز قیامت چنان گذشت و عفو می‌کند که بر قلب کسی خطور نکرده تا آن جا که مشرکان می‌گویند: به خدا سوگند که ما مشرک نبوده‌ایم!» (ابو هاشم می‌گوید: من با خود گفتم: یکی از شیعیان اهل مکه برای من نقل کرد که رسول خدا (ص) آیه مبارکه (ان الله یغفر الذنوب جمیعاً) یعنی خداوند همه گناهان را می‌آمرزد را تلاوت کرد و مردی پرسید: یا رسول الله! حتی کسی را که مشرک است؟! من این را در قلبم گذراندم و با خودم می‌گفتم که ناگهان امام ابو محمد (ع) رو به من کرد و این آیه شریفه را تلاوت کرد: «ان الله لا یغفر ان یشرک به ویغفر ما دون ذالک لمن یشاء» ۱۶ یعنی همانا خداوند از گناه کسی که به او شرک آورده نمی‌گذرد و جز آن هر که را بخواهد می‌آمرزد. (و فرمود: «او بد حرفی زده و بد روایت کرده است» ۱۷ مورخان رویدادهای زیادی از علم امام ابو محمد (ع) درباره آنچه در دل اشخاص می‌گذشت و راجع به اطلاع از امور غیبی و جریانات و پیشامدها، نقل کرده‌اند که تمام اینها نشانه‌های قاطع بر امامت آن بزرگوار است زیرا که کسی غیر از امام چنین اطلاعاتی ندارد و از این قبیل مسائل آگاه نیست، شایان ذکر است که بیشتر این رویدادها را ابو هاشم نقل کرده که مورد اعتماد اسلام و از علمای برجسته است و از جمله خواص دو امام، ابوالحسن و ابو محمد (ع) بوده و بسیاری از معجزات ایشان را مشاهده کرده و می‌گوید: هیچ روزی به حضور امام ابوالحسن و ابو محمد (ع) وارد نشدم مگر این که برهان و دلیلی درباره امامت ایشان را دیدم. ۱۸

پاورقی‌ها

۱- مرآة الزمان: ۶/ورق ۱۹۲ عکسبرداری شده در کتابخانه امام امیرالمؤمنین به شماره ۲۷۶۵. ۲- نور الابصار: ۱۵۳. ۳- مناقب آل ابی طالب: ۴/۴۳۳. ۴- اعلام الوری: ۱۵۳. ۵- الشاقب فی المناقب: ۲۴۱ از محمد بن علی گرگانی، محفوظ به شماره (۳۵۷) کتابخانه امام امیرالمؤمنین. ۶- نور الابصار: ۱۵۲. ۷- نور الابصار: ۱۵۲، الدر النظیم، در مناقب ائمه. ۸- مناقب آل ابی طالب: ۴/۴۳۵. ۹- الدر النظیم، در مناقب ائمه از کتب عکس برداری شده کتابخانه امیرالمؤمنین به شمار ۲۸۷۹. ۱۰- اعلام الوری: ۳۷۵. ۱۱- مناقب: ۴/۴۳۷، اعلام الوری: ۳۷۴. ۱۲- اعلام الوری: ۳۷۴. ۱۳- مناقب: ۴/۴۳۸. ۱۴- مناقب: ۴/۴۳۶. ۱۵- اعلام الوری: ۳۷۵، مناقب: ۴/۴۳۷. ۱۶- سوره نساء ۱۱۶. ۱۷- الدر النظیم. ۱۸- اعلام الوری: ۳۷۵.

منبع

تحلیلی از زندگانی امام حسن عسکری (ع)، ص ۶۲ - ۷۰.

سری از اسرار

به محضر امام حسن عسکری، علیه السلام، مشرف شدم. می‌خواستم که از ایشان سؤال کنم که جانشین پس از آن امام همام، علیه السلام، کیست؟ بدون اینکه سؤال خود را مطرح کنم، حضرت، علیه السلام، خود فرمودند: ای احمد بن اسحاق! خداوند از زمان خلقت آدم، علیه السلام، تاکنون، زمین را از حجت خالی نگذاشته و تا قیامت نیز چنین خواهد بود تا به واسطه او بلا از اهل زمین

دور مانده و باران نازل شود و زمین برکات خود را خارج کند. عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! امام و خلیفه بعد از شما کیست؟ آنگاه امام حسن عسکری، علیه السلام، از جا برخاستند و وارد اطاقی شدند و در حالی که پسر بچه‌ای را که سه سال بیشتر نداشت در آغوش داشتند، خارج شدند. در حالی که چهره آن طفل چون ماه شب چهارده می‌درخشید. پس فرمودند: ای احمد بن اسحاق! اگر نبود کرامتی که در نزد خدا و حجج الهی داشتی، فرزندم را به تو نشان نمی‌دادم. او همانم و هم‌کنیه رسول‌الله، صلی‌الله‌علیه‌وآله، است و زمین را آنگاه که از ظلم و جور انباشته شده باشد، پر از عدل و داد می‌کند. ای احمد بن اسحاق! او در این امت مانند حضرت خضر، علیه السلام، و ذی‌القرنین می‌باشد. خداوند او را از دیده‌ها غایب می‌کند و هیچ کس غیر از آنها که بر عقیده به امامت ثابتند و برای تعجیل در فرجش دعا می‌کنند، از مهلکه غیبت او رهایی نمی‌یابند. عرض کردم: مولاجان! آیا علامتی هست که قلبم به آن اطمینان پیدا کند؟ در این هنگام آن پسر بچه به زبان عربی فصیح گفت: من بقیه‌الله در زمین هستم. و انتقام گیرنده از دشمنان خدا. پس بعد از اینکه به عینه مشاهده کردی، علامتی را جستجو مکن! آن روز خوشحال و شاد از محضر امام، علیه السلام، خارج شدم. فردا دوباره به حضور امام، علیه السلام، شرفیاب شدم و عرض کردم: ای فرزند رسول خدا، صلی‌الله‌علیه‌وآله، بسیار از آنچه به من ارزانی فرمودید مسرور شدم. اما آن سنت جاریه‌ای که فرمودید از خضر، علیه السلام، و ذی‌القرنین در ایشان موجود است، چیست؟ فرمودند: غیبت طولانی اوست. عرض کردم: مگر غیبت او باید طولانی شود؟ فرمودند: آری، قسم به خدا آنقدر طولانی که اکثر آنهايي که قائل به وجود او خواهند بود از عقیده خود باز خواهند گشت و جز آنهايي که خداوند از آنها به ولایت ما پیمان گرفته است و ایمان را در قلبهایشان تثبیت نموده است و آنها را به روحی از ناحیه خویش تایید فرموده کسی در این اعتقاد باقی نمی‌ماند. ای احمد بن اسحاق! این امری است از امر خدا و سری است از سر خدا و غیبی است از غیب خدا. آنچه را که به تو دادم بگیر و پنهان دار و از شاکرین باشد و فردای قیامت در اعلی‌علین در کنار ما باش! پی‌نوشت: رک: بحارالانوار، ۵۲، ص ۲۳ و ۲۴ ایضا: م، ص ۷۴۹ و ۷۵۰ ایضا: کمال‌الدین، صدوق

آفتاب، در قفس!

بس کن! از سر شب هر چه گفتمی، هیچ نگفتم، منتظر شدم تا خسته شوی و زبان به دهان بگیری. زن، دستش را از زیر چانه‌اش برداشت. چارقدش را روی سرش محکم کرد و پاهایش را به طرف دیوار دراز نمود. چگونه می‌توانم حرفی را که چیزی جز حق نیست، بر زبان نیاورم؟! مرد، دستهایش را زیر سرش قلاب کرد و روی حصیر دراز کشید و پلکهایش را روی هم گذاشت ... از زمانی که از قصر متوکل بیرون آمده، تمام وقتش را صرف باغ وحش کرده بود. دستوری تازه به «نحریر» رسیده بود؛ متوکل یکی از افراد زندانی را که با او دشمنی سرسختی داشت، به دست وی سپرده بود تا فردا او را میان حیوانات درنده باغ وحش انداخته و برای همیشه خیال خلیفه عباسی را راحت کند. وجود این زندانی، آرامش روحی متوکل را به کلی گرفته بود. با اتمام این کار، پاداش هنگفتی انتظارش را می‌کشید. چشمانش را باز کرد. زن هنوز داشت حرف می‌زد. تو را به حق خدایی که می‌پرستیش! ابومحمّد، مردی نیست که تو بخواهی از میان ببری. او، مرد شریفی است، از اولاد رسول‌الله است. شرم کن نحریر! از رسول‌الله شرم کن؛ به خاطر پاداشی ناچیز، دین و ایمانت را نفروش. فردای قیامت، جواب رسول خدا را چه می‌دهی؟ بگذار متوکل هر کاری که می‌خواهد، بکند؛ تو کاری با او نداشته باش. آرامش را، از زندگیمان بگیر ... حوصله‌اش از حرفهای زن سر رفته بود، فریاد بلندی زد: دستور، دستور؛ من نمی‌تونم روی حرفای مافوقم حرفی بزنم! این اتفاق باید بیفته. فردا هنگام طلوع آفتاب، باید ابومحمّد را میان حیوانات درنده بیاندازم؛ شاید هم سرنوشت مولایت چنین بوده باشد! شلیک خنده‌اش توی سر زن پیچید. به تندی از جا بلند شد و جلوی شوهرش به زانو افتاد. بدنش لرزید و قطرات اشک بر گونه‌هایش غلطید. تو چنین کاری را نخواهی کرد، تو با فرزند رسول‌الله ... هق هق گریه، اجازه صحبت به زن را نداد. مرد، گوشه‌ای از لحاف پشمی را روی صورتش کشید: بگذار امشب را به

آسودگی بگذرانم؛ با حرفهای تو شاید فردا، خدا آسودگیم را از من بگیرد. بلند شو، بلند شو که دیگر حوصله‌ام را سر بردی. زن، دستهایش را روی سرش گذاشت، احساس کرد تمامی تیرگی‌های دنیا جلوی چشمانش تصویر گرفته، خواست بار دیگر التماس بکند و چیزی بگوید؛ بغض، در گلویش ماند. از وقتی که شوهرش، امام حسن علیه السلام را به خانه آورده بود، از سر شب تمامی لحظاته‌اش به اشک و التماس سپری شده بود. دست روی زمین گذاشت و از جا بلند شد. قدمی از مرد دور نشده بود که صدای خُرّویفش را شنید. سر برگرداند و دوباره نگاهش کرد. احساس تنفر، تمامی وجودش را فراگرفت. بغض، گلویش را می‌سوزاند. چقدر دلش می‌خواست فریاد می‌کشید و بلند بلند می‌گریست! مجبور به آرام‌گریه کردن بود. بغضش را فرو خورد و بی‌صدا گریست! هوای دم کرده و خفه آلود اتاق، کلافه‌اش کرده بود. بیرون آمد. به اتاقی که ابومحمّد حسن بن علی علیهما السلام در آن زندانی شده بود، نگاهی انداخت. حلقه‌های اشک، جلوی دیدگانش را گرفت. هرگز فکر نمی‌کرد روزی برسد که آقا و مولایش در خانه او به عنوان یک زندانی حضور پیدا کند! قلبش بی‌تاب بر در و دیوار سینه‌اش می‌کوبید. پاورچین پاورچین قدم برداشت. جلوی درب اتاقی که امام در آن حبس شده بود، ایستاد. صدای آرام و دل‌نوازی از درون اتاق به گوش می‌رسید. همانجا به دیوار کاهگلی خانه تکیه داد و بر زمین نشست. نگاه به آسمان دوخت. سوز سردی در بدنش پیچید. لرزه به اندامش افتاد. احساس کرد توجه ستاره‌ها همه به خانه اوست. نزدیکی خاصی را به آسمان احساس می‌کرد. امام و مولایش چه زیبا راز و نیاز می‌کرد و می‌گریست! دل زن لرزید. دلش می‌خواست در چوبی را بشکند و جلوی پای مولایش زانو بزند. دستانش را روی صورتش گذاشت. شانه‌هایش لرزید. آرام آرام گریه کرد تا «نحیر» متوجه آن نشود. درباره ابومحمّد بارها شنیده بود. همیشه از او به درستی و نیکی یاد شده بود. زن، با خود می‌اندیشید: آیا ابومحمّد از فردایش خبر دارد؟ آیا می‌داند فردا چه سرنوشتی انتظارش را می‌کشد؟ او در این سال‌ها چشم انتظار روزی بود تا مردی را که درباره‌اش به نیکویی، درستی و مهربانی یاد می‌کنند، زیارت کند. هرگز فکرش را هم در سر نمی‌پروراند که آقا و سرورش ابو محمّد، روزی مهمانش شود؛ مهمانی که نه اجازه دیدارش را داشته باشد و نه اجازه پذیرایی و دلجویی! سرش سنگین شده بود. از خودش هم بدش می‌آمد. شب طولانی و دردناکی برایش بود. صدای ناله جیرجیرکی، سکوت شب را درهم شکست. ذهنش درگیر فکرهای عجیب و غریبی شده بود؛ درخانه‌اش چه اتفاقی داشت می‌افتاد؟ چرا آن همه اشک، تسلّایش نمی‌داد؟ بغضش لحظه به لحظه سنگین‌تر می‌شد. پروردگارا! این، چه امتحانی است؟ چگونه مولایم را از این راز مطلع سازم؛ چگونه او را از این خانه نفرین شده فراری دهم؟ کمک کن، به فریادم برس! کاش فردا، از راه نمی‌رسید؛ کاش آفتاب، هرگز طلوع نمی‌کرد! چیزی توی ذهنش جرقه زد. «اگر حسن بن علی نفرینش می‌کرد، چه بلایی سرش می‌آمد؟! صدای روح‌بخش دعا و نیایش، هنوز می‌آمد. برگشت به طرف اتاق. تند به سربالین مردش رفت: نحیر، نحیر! مرد، غرولندی کرد: هان، باز چی شده؟ بلند شو؛ بلند شو! چرا نمی‌گذاری بخوابم؟! زن، به گریه افتاد. نحیر! از خدا بترس، می‌دانی چه کسی در خانه توست؟ می‌دانی اگر بلایی سر او بیاید، چه اتفاقی می‌افتد؟! مرد، خمیازه بلندی کشید: برو بخواب زن! امشب دیوانه شده‌ای؟ این حرفها چیست که می‌گویی! تازه اگه به گفته تو این شخص از بهترین بندگان است، خدا هرگز بهترین بنده‌اش را تنها نمی‌گذارد، نیازی به نگرانی تو نیست. تازه برای من هم جالب است، می‌خواهم بینم این آقا برای حیوانات درنده من هم جذّابیتی دارد یا نه؟ فردا وقتی بدن تکه تکه‌اش را زیر دندانهای حیوانات دیدم، به تو خواهم گفت که بنده عزیز کیست ... بگذار فردا معلوم می‌شود. زن بدون آنکه چیزی بگوید، به گوشه اتاق پناه برد. زانوها را در آغوش کشید و سرش را روی پاها گذاشت. شب کم‌کم به انتها می‌رسید. خواب از چشمانش فراری شده بود. هوا داشت رو به روشنی می‌رفت ... صدای دلنشین مناجات امام علیه السلام همچنان به گوش می‌رسید. آفتاب از پس کوه‌ها آرام آرام خودش را به بالای پشت بام می‌رساند. زن، لباس شوهرش را گرفت: تو را به حقّ کسی که می‌پرستیش! از خدا بترس، روز قیامت چگونه پیش رسول‌خدا سربلند خواهی کرد؟ اگه ابومحمّد نفرینت کند، ... او مثل دیگران نیست؛ او مرد خداست! مرد، تکانی به همسرش داد و زن، نقش زمین شد. حرفهای ابلهانه نگو، باید

این اتفاق بیفتد. او باید کشته شود، آن هم به دست حیوانات درنده‌ای که خودم بزرگشان کرده‌ام. زن، سر بلند کرد و از پشت چشمان خیشش امام حسن علیه السلام را دید که به آرامی از زیر درختان نخل می‌گذشت. چقدر لاغر اندام و ضعیف دیده می‌شد. چادرش را برداشت و به دنبال آنها روانه شد. جرأت نزدیک شدن به آنها را نداشت. از مولایش خجالت می‌کشید. دلش می‌خواست زمین، دهان باز می‌کرد و شوهرش را می‌بلعید. * * * جلوی درب باغ وحش که رسیدند، ایستادند. مرد، از زیر شالش کلید باغ وحش را بیرون کشید و به طرف قفس حیوانات درنده حرکت کرد. امام علیه السلام به آرامی درون باغ وحش رفت بدون آنکه وحشی در وی دیده شود. زن، دستانش را روی سر گذاشت، چشمانش را بست. نباید می‌دید. از شدت اضطراب بر زمین افتاد... گوش کرد، صدایی نمی‌آمد. سر بلند کرد. چیزی را که می‌دید، باور نمی‌کرد. حیوانات وحشی و درنده، گرداگرد ابومحمّد ایستاده بودند و امام علیه السلام در وسط آنها مشغول به نماز بود. فریاد بلندی کشید: دیدی گفتم او مثل همه نیست! سپس در حالی که اشک شادی از دیدگانش جاری بود، خطاب به امام حسن عسکری علیه السلام عرضه داشت: آقا! ما رو ببخش. * پی‌نوشت: * اصول کافی، کلینی، ترجمه سید هاشم رسولی، ج

تکرار مباحثه

اشاره

آفتاب سوزان، با سنگدلی تمام بر چهره رنجور شهر می‌تابد. هوای دلگیر و غیرقابل تحملی، فضای دم کرده شهر را پر کرده است. مردم، مدتهاست صدای چک چک باران را نشنیده‌اند. همه جا خشک و آفتاب خورده است. رودخانه خشک شهر با، سینه‌عریانش را در امتداد شهر گسترانیده است. انبوه درختچه‌ها، علف‌زارها و نیزارهای اطرافش، پژمرده و بی‌طراوت و از نفس افتاده به نظر می‌رسند. از گاو و گوسفندان مردم که نپرس، لاغر و رنجور؛ در اسارت لشکر عطشند. همین طور حیوانات صحرا و مرغان هوا که همه تشنه و افسرده‌اند. زمین و زمان در چنگ آفتاب است. هیولای مرگ، در آسمان شهر به پرواز آمده است. انسان‌ها نیز در وضعیت بدتری به سر می‌برند. آنها برای رهایی از عفریت مرگ و نجات از کابوس خشکسالی، دست به هر کاری زده‌اند؛ در فرجام تکاپوهای بی‌حاصل، ناگزیر، روانه دربار می‌شوند و مشکل خود را با خلیفه در میان می‌گذارند. خلیفه، بزرگان شهر را فرا می‌خواند و با آنها به مشورت می‌پردازد. بعد از ساعت‌ها شور و مشورت، بهترین راه نجات را، «خواندن نماز باران» می‌یابند... زن و مرد، پیر و جوان، کوچک و بزرگ، در حالی که روزه‌دار هستند، به سوی خارج شهر رهسپار می‌شوند. عشق و امید، در چهره‌های رنجور و آفتاب‌زده‌شان نهفته است. ورد زبان‌شان ذکر و دعا است. جز نزول باران، خواسته دیگری ندارند. خیلی زود، صف‌ها بسته می‌شود. از صف‌های طولانی و پشت سرهم نمازگزاران، صحنه‌های جالب و به یادماندنی به وجود می‌آید. همه‌ها التماس آمیز، فضای بیابان را پر کرده است. طولی نمی‌کشد که نماز به پایان می‌رسد. چشم‌های امیدوار به آسمان دوخته می‌شوند. آفتاب همچنان می‌تابد و گرمای نفس‌گیرش زمین و زمان را آتشگون ساخته است. کم‌کم یأس و ناامیدی بر دلها سایه می‌افکند. بر اضطراب و افسردگی نمازگزاران افزوده می‌شود؛ هریک بی‌صبرانه، بیابان را ترک می‌کنند. روز دوم و سوم نیز مراسم نماز، با همان کیفیت و شکوه بیشتر ادامه می‌یابد؛ ولی ابرهای باران‌زا، همچنان نایاب و رؤیایی، و تنها در عالم ذهن آنان باقی می‌ماند و حسرت چند قطره اشک آسمان، دل‌هایشان را به درد می‌آورد! «جاثلیق»، بزرگ اسقفان مسیحی، رو به راهبان مسیحی می‌کند و با لحن غرور آمیزی می‌گوید: سه روز است که مسلمانان به صحرا رفته‌اند و با ادای نماز، از خدا خواسته‌اند تا باران رحمتش را نازل سازد؛ اما هنوز باران نیامده است. اگر آنان بر حق بودند، حتماً تا حالا باران آمده بود؛ امروز نوبت ماست تا حقیقت خود را به آنان نشان دهیم. سخنانش که تمام می‌شود، راه می‌افتد. راهبان و سایر مسیحیان نیز از دنبالش گام بر می‌دارند و لحظاتی بعد، ناقوس عبادت به

طنین در می‌آید و آنان طبق شیوه خویش به نماز و عبادت می‌پردازند و از خداوند، طلب باران می‌کنند. طولی نمی‌کشد که ابرهای تیره و باران‌آور، کران تا کران آسمان را فرا می‌گیرند و قطره‌های باران درشت و پُرآب، از دل آسمان گرم و دم کرده «سامرا» فرو می‌ریزند. صحنه عجیبی است! مثل اینکه معجزه بزرگی رخ داده است. به همین جهت، مسیحیان را شادی و شادابی فرا می‌گیرد. و به پاس این موفقیت بزرگ، به یکدیگر دست می‌دهند و حقانیت خویش را به رخ مسلمانان می‌کشند. مسلمانان نیز با دیدن آن همه باران، به تحسین آنان می‌پردازند و به دین و آیین آنها متمایل می‌شوند. راهبان مسیحی برای جلب توجه بیشتر مسلمانان و تسخیر قلب‌های آنان، روز بعد نیز مراسم ویژه عبادی خود را در دامن صحرا انجام می‌دهند. این بار نیز از دل آسمان، شکافی گشوده می‌شود و سرانجام جویبارهای سرمستی از دامن دشت‌ها و کوهساران جاری شده و از به هم پیوستن آنها، سیلاب‌های خشمگین و موج ایجاد می‌شود و رودخانه تفتیده شهر را پرآب می‌سازند. مسیحیان با آب و تاب، از ایجاد یک معجزه بزرگ سخن می‌گویند. کرامت آنان، زبان به زبان به گوش خلیفه می‌رسد. لحظه به لحظه بر عزت و آبرومندی آنان افزوده می‌شود. تمایل مسلمانان به مسیحیت، خلیفه را به وحشت می‌اندازد. احساس شرم، از قیافه پریشان‌ش به خوبی قابل تشخیص است. به فکر فرو می‌رود. طولی نمی‌کشد که در ذهنش جرّقه‌ای جان می‌گیرد. او بعد از چند لحظه تفکر، «صالح بن وصیف» را فرا می‌خواند و خطاب به او می‌گوید: کلید این معما در دست «ابن الرضا» ۱ است؛ هرچه زودتر او را حاضر کن. ابن الرضا را از زندان می‌آورند. خلیفه با دیدن چهره مصمم و با صفای او، به سخن می‌آید: ابامحمد! ۲! امت جدّت را دریاب که گمراه شدند! امام علیه السلام آرام و خون‌سرد، خطاب به وی می‌فرماید: از جاثلیق و دیگر راهبان مسیحی بخواهید تا فردا نیز به صحرا بروند! به صحرا بروند؟! برای چه؟ برای ادای نماز باران. در این چند روز به اندازه لازم باران آمده است؛ مردم دیگر احتیاجی به باران ندارند! می‌خواهم به کمک خدای متعال، شک و شبهه‌ها را برطرف سازم. در این صورت، مردم را نیز باید فرا بخوانیم. آنگاه به صالح بن وصیف، که در کنارش ایستاده است، چشم می‌دوزد و با لحن آمرانه‌ای می‌گوید: به بزرگ اسقفان و راهبان مسیحی اطلاع بده تا فردا به صحرا بیایند؛ به جارچیان هم بگو مردم را خبر کنند تا شاهد کشف «حقیقت» باشند. ساعتی نمی‌گذرد که جمعیت زیادی در صحرا جمع می‌شوند. گویا محشری برپا شده است. در یک سو، جاثلیق و راهبان مسیحی ایستاده‌اند؛ لباس‌های بلند و مخصوصی به تن دارند. گردن‌بندهای صلیبی که روی سینه‌هایشان آویخته شده است، در مقابل نور خورشید می‌درخشند. جاثلیق مغرور و گردن برافراشته، قدم می‌زند. گاهی بعضی از راهبان با خنده و شادمانی، خودشان را به او نزدیک می‌کنند و درگوشی با او سخن می‌گویند. جاثلیق نیز با لبخندهای پی‌درپی و جنباندن سر، سخنان آنان را تأیید می‌کند. طرف دیگر بیابان، محل استقرار مسلمانان است. آنان نیز دسته دسته دورهم حلقه زده‌اند و در انتظار آمدن خلیفه و درباریان، لحظه شماری می‌کنند. برخی از آنان که شیفته جاه و جلال مسیحیان شده‌اند، سخنان مایوس‌کننده‌ای بر زبان می‌آورند. یکی می‌پرسد: چرا اینجا جمع شده‌ایم؛ مگر روزهای قبل، آنها را نیاز مودیم؟ دیگری پاسخ می‌دهد: چرا، آزموده‌ایم؛ این بار می‌خواهیم رسماً مسیحی شویم. صدای خنده در فضای گسترده صحرا می‌پیچد. مرد مؤمنی که تاب شنیدن چنین حرفهایی را ندارد؛ بی‌صبرانه رو به جمعیت کرده، می‌گوید: اگر صبر کنید، همه چیز روشن می‌شود؛ این بار «ابن الرضا» در بین ماست. او از بهترین بازماندگان خاندان رسول خداست. مگر اجداد او در جریان «مباهله»، ۳ باعث سر افکندگی مسیحیان نجران نشدند؟! یکی دیگر از مسلمانان که تا حال سکوت اختیار کرده است، با بی‌حوصلگی می‌گوید: چرا، این را شنیده‌ایم؛ ولی رسول خدا، کجا و ابن الرضا کجا؟ از دست یک فرد زندانی چه کاری ساخته است؟ صدای خشمگینانه‌ای در فضای بی‌حد و حصر صحرا به طنین می‌آید. چشم‌ها به وی دوخته می‌شود. او پیرمردی است با محاسن سفید، قامت کشیده و چهره جدّاب و دوست‌داشتنی. با اینکه لحنش دلسوزانه است؛ اما در صدایش نوعی غضب نهفته است. او که از شنیدن سخنان هم‌کیشانش دل‌تنگ شده است، می‌گوید: ای مردم! رسول خدا، پیامبر ما و ابن الرضا، جانشین اوست. تمام فضل و کمال پیامبر، در او تجلی یافته است. برای اینکه سخنانم را باور کنید، ناگزیرم کرامتی عجیب از آن حضرت برایتان تعریف کنم؛ به خدا سوگند! از

«ابوهاشم جعفری» ۴ شنیدم که می گفت: «روزی خدمت ابن الرضا بودم، حضرت سوار بر اسب، به جانب صحرا می رفت. من نیز او را همراهی می کردم. در مسیر راه به فکر فرو رفتم. در عالم ذهن، به یاد آمد که: زمان ادای بدهی ام فرا رسیده است و اکنون برای پرداخت آن چیزی در بساط ندارم! هنوز در عالم ذهن سیر می کردم که حضرت رو به من کرد و فرمود: غصه نخور! خداوند آن را ادا می کند. آنگاه از فراز اسبش به سوی زمین خم شد و با تازیانه‌ای که در دست داشت، خطی کوچک بر زمین کشید و فرمود: ای ابوهاشم! پیاده شو و آن را بردار و مخفی کن. پیاده شدم و دیدم قطعه طلایی است که بر زمین افتاده است. آن را برداشتم و مخفی کردم. همچنان به مسیر ادامه دادیم. در حال پیمودن راه بودیم که بار دیگر در ذهنم خطور کرد: امیدوارم به اندازه طلبم باشد؛ به هر صورت، طلبکارم را با این مقدار راضی می کنم و بعد از آن، برای رفع نیازهای زمستان خانواده ام ... صدای دلربای ابن الرضا، رشته افکارم را پاره کرد. نگاه کردم؛ در حالی که به طرف زمین مایل شده بود، با تازیانه اش خطی دیگر کشید و فرمود: پیاده شو و آن را نیز بردار و مخفی کن. پیاده شدم. چشمم به قطعه نقره‌ای افتاد، آن را نیز برداشتم و مخفی کردم. طولی نکشید که از آن حضرت جدا شدم، قطعه طلا را فروختم. پول آن، درست معادل قرضی بود که به عهده داشتم. آن را به مرد طلبکار دادم. سپس قطعه نقره را فروختم و با قیمت آن، مخارج زمستان خانواده ام را بدون کم و کاست، تهیه کردم.» ۵ پیرمرد بعد از نقل این کرامت، به سخنش چنین ادامه داد: حال، از آنهایی که نسبت به فضایل خاندان رسول خدا شک و شبهه دارند، می پرسم: چه کسی چنین قدرتی دارد؟ صدایی از آن سوی جمعیت بلند می شود: هرچه در فضائل و کمالات خاندان پیغمبر بگویی، کم گفته‌ای؛ من هم خاطره‌ای شنیدنی از ابن الرضا دارم که ... چه خاطره‌ای؟ اسماعیل بن محمد ۶! پس چرا آن را تعریف نمی کنی؟ «یک روز در مسیر حرکت ابن الرضا به انتظار نشستیم. هنگامی که از مقابلم عبور می کرد، از فقر و بدبختی ام شکایت کردم و گفتم: به خدا سوگند! بیش از یک درهم ندارم ... حضرت رو به من نمود و فرمود: چرا سوگند دروغ می خوری؛ در حالی که دویست دینار زیر خاک دفن کرده‌ای ...؟ آنگاه رو به غلامش کرد و فرمود: هرچه پول به همراه داری، به او بده. بعد از آنکه غلام «صد دینار» به من داد، حضرت فرمود: هنگام نیاز، از دینارهایی که مخفی کرده‌ای، محروم خواهی شد. کلامش که تمام شد، به مسیرش ادامه داد و رفت. طولی نکشید که آن صد دیناری که از حضرت گرفته بودم، مصرف شد. چند روز بعد، نیاز شدیدی پیدا کردم. به ناچار دنبال دینارهایی که مخفی کرده بودم، رفتم. هرچه آن محل را گشتم، آنها را نیافتم. بعدها فهمیدم که پسر عمویم (پسرم) آنها را برداشته و گریخته است.» ۷ سخن از کرامات ابن الرضا و فضل و کمالات خاندان رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم همچنان ادامه دارد که خبر ورود خلیفه و اطرافیانش در بین جمعیت می پیچد. خلیفه و درباریانش قدم به صحرا می نهند. ابن الرضا نیز در بین آنها جلوه می نماید. فروغ نگاه‌های مردم به جمال زیبا و سیمای نورانی امام می افتد. خلیفه، فرمان می دهد تا جاثلیق و راهبان مسیحی برای طلب باران دست به آسمان بلند کنند و از خداوند بخواهند تا بار دیگر، باران رحمتش را بر آنان نازل کند. طولی نمی کشد که دست‌های آنان رو به آسمان برافراشته می شوند. همانند در آسمان پُر حرارت و آفتابی، انبوه ابرهای باران‌زا ظاهر شده و قطره‌های درشت باران، مروارید گونه فرو می ریزند. همه نگاه‌ها به ابن الرضا دوخته شده است. او راهبی را نشان داده، فرمان جست و جوی لایه لای انگشتان او را صادر می کند. خلیفه بیش از دیگران شگفت زده به نظر می رسد. او از خودش می پرسد: آیا ممکن است چیزی در میان انگشتان آن راهب وجود داشته باشد که به وسیله آن باران بیارد؟! غلام حضرت به تندی دور آن راهب را می گیرد و در مقابل چشمان مردم، به جست و جوی دستش می پردازد. شیء کوچک و سیاه فامی را از میان انگشتانش بیرون می آورد و به ابن الرضا تحویل می دهد. گویا آن حضرت، شیء مورد نظر را به خوبی می شناسد. به همین جهت، آن را با احترام خاص در پارچه‌ای می پیچد و سپس خطاب به آن راهب مسیحی می فرماید: اینک، طلب باران کن. راهب بار دیگر دست‌هایش را به سوی آسمان بلند می کند. این بار نیز چشم‌ها به آسمان دوخته می شوند. ابرها در حال جا به جایی است و خورشید از پشت تراکم ابرهای سرگردان، نمایان می شود. رنگ از صورت جاثلیق و راهبان مسیحی پریده است. آنها بیش از این، تحمل نگاه‌های ملامتگر و نیشخندهای مردم

را ندارند؛ با سرافکنندگی به سوی خانه‌های خود باز می‌گردند. مردم که حسابی شکفت زده شده‌اند، به ابن‌الرضا چشم می‌دوزند. خلیفه در حالی که به آن شیء خیره شده است، می‌پرسد: ای پسر رسول خدا! آن چیست؟ این، استخوان پیامبری از رسولان الهی است که راهبان مسیحی از قبور آنان برداشته‌اند؛ استخوان هیچ پیامبری ظاهر نمی‌گردد، مگر آنکه «باران» نازل شود. خلیفه در حالی که هنوز نگاهش را از آن استخوان برنداشته است، به تحسین او می‌پردازد و همان لحظه، دستور آزادی آن حضرت را صادر می‌کند. امام حسن عسکری علیه السلام که فرصت را مناسب می‌یابد، تقاضا می‌کند تا یاران زندانی‌اش را نیز آزاد کنند. خلیفه، لحظه‌ای به فکر فرو می‌رود؛ مثل اینکه چاره‌ای جز پذیرش سخن آن حضرت را ندارد. ۸. پی‌نوشت‌ها: ۱. امام جواد، هادی و عسکری (ع) را به احترام انتساب‌شان به امام رضا (ع)، «ابن‌الرضا» می‌گویند. ۲. کنیه امام حسن عسکری (ع). ۳. ر.ک: آل عمران / ۶۱. ۴. یکی از یاران امام عسکری (ع) و راوی کرامت. ۵. مناقب آل ابیطالب، ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۴۳۱. ۶. از هم عصران امام حسن عسکری (ع) و راوی کرامت. ۷. بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۸۰، ح ۵۶؛ مناقب آل ابیطالب، ج ۴، ص ۴۳۲. ۸. مناقب آل ابیطالب، ج ۴، ص ۴۲۵؛ اثبات الهداة، شیخ حرّ عاملی، شرح و ترجمه احمد جنتی، ج ۶،

کیسه سر به مهر

روزی زنی از اهالی دینور نزد من آمد و گفت: «ای ابی‌روح! تو در شهر ما از جهت دین و تقوا مطمئن‌ترین کس هستی می‌خواهم امانتی را به تو بسپارم که آن را به محلش برسانی و نسبت به [ادای امانت] استوار باشی.» گفتم: «باشد. ان‌شاءالله [موفق خواهم شد].» گفتم: «در این کیسه سر بسته مقداری درهم نهاده‌ام. آن را باز مکن و در آن منگر تا به کسی که از محتوای آن تو را آگاه سازد برسانی و این نیز گوشواره‌ام است که ده دینار ارزش دارد در آن سه دانه مروارید به ارزش ده دینار تعبیه شده است. از حضرت صاحب‌الزمان، عجل‌الله تعالی فرجه، نیز سؤالی دارم که بایستی جواب آن را پیش از آنکه تو سؤال کنی بفرمایید.» گفتم: «سؤال چیست؟» گفتم: «مادرم هنگام عروسی من ده دینار از کسی که من او را نمی‌شناسم قرض گرفته بود و من می‌خواهم آن را پس بدهم اگر حضرت، عجل‌الله تعالی فرجه، آن شخص را بر من معلوم نموده و دستور بفرماید قرضم را ادا می‌کنم!» با خود گفتم: «این مطلب را چگونه به جعفر بن علی - کذاب، عمومی امام‌زمان، عجل‌الله تعالی فرجه، که ادعای امامت می‌کرد - بگویم؟» گو یا ظن آن زن آن بود که ممکن است جعفر بن علی امام باشد - والله اعلم. زن گفت: «این [سؤالات] امتحانی است بین من و جعفر بن علی.» در بغداد به نزد حاجز بن یزید و شاء - از وکلای امام‌زمان، عجل‌الله تعالی فرجه - رفتم و بر او سلام کرده و نشستیم. گفتم: «حاجتی داری؟» گفتم: «مالی نزد من هست که تا از کیفیت و مقدار آن خبر ندهید، نمی‌توانم آن را به شما تحویل دهم.» گفتم: «ای احمد بن ابی‌روح! باید به سامره بروی.» گفتم: «لااله الاالله! عجب کاری به عهده گرفته‌ام!» وقتی به سامره رسیدم، گفتم: «در ابتدا نزد جعفر بردم.» بعد فکر کردم و گفتم: «ابتدا نزد ایشان - امام هادی، علیه السلام، و امام حسن عسکری، علیه السلام، و امام زمان، عجل‌الله تعالی فرجه - می‌روم تا ایشان را امتحان کنم. اگر به نتیجه نرسیدم نزد جعفر خواهم رفت. هنگامی که - به محله عسکر و خانه ابا محمد حسن بن علی عسکری، علیه السلام، نزدیک شدم، کنیزی بیرون آمدم و گفت: «تو احمد بن ابی‌روح هستی؟» گفتم: «بله.» گفتم: «این نامه مال توست آن را بخوان» نوشته بود: «بسم الله الرحمن الرحيم. ای پسر ابی‌روح! عاتکه دختر دیرانی کیسه‌ای که هزار درهم به گمان تو در آن است به تو امانت سپرده در حالی که گمان تو درست نیست. تو ادای امانت کرده و کیسه را باز نکرده‌ای و نمی‌دانی در آن چه مقدار وجود دارد. در آن هزار درهم و پنجاه دینار است و گوشواره‌ای که آن زن گمان می‌کرد که ده دینار ارزش دارد اما درست گفته که سه دانه نگین از مروارید در آن تعبیه شده که کمی بیش از ده دینار آن را خریده است. گوشواره را به کنیز ما بده که آن را به اوبخشیده‌ایم و برو به بغداد و مال را به حاجز بده و از او آنچه به تو می‌دهد بگیر تا خرج راحت کنی. و اما آن ده دیناری که آن زن گمان می‌کند که مادرش در عروسی او قرض گرفته و نمی‌داند که صاحبش کیست. این

چنین نیست او می‌داند صاحبش کیست. صاحب آن ده دینار کلثوم دختر احمد است که از دشمنان ما اهل بیت است و آن زن دوست ندارد که آن را به او بدهد و می‌خواهد آن را بین خواهران خود قسمت کند. ما به او اجازه دادیم. اما وقت کند بین خواهران نیازمندش تقسیم نماید و دیگر ای‌ابی‌روح! برای امتحان جعفر به نزد او مرو و باز گرد به‌دیار خود که عمویت فوت کرده است خانواده و مال او را روزی تو کرده است.» [بعد از مطالعه نامه] به بغداد باز گشتم و کیسه را به حاجز دادم آن را شمرده هزار درهم و پنجاه دینار بود و سی دینار به من داد و گفت: «دستور دادم که این را برای خرجی به تو بدهم.» آن را گرفته و به خانه‌ای که برای اقامت در بغداد گرفته بودم باز گشتم که خبر آوردند عمویت مرده و خانواده‌ام خواسته‌اند که باز گردم. پس باز گشتم و دیدم خبر صحیح بوده و سه هزار دینار و صد درهم به من به ارث رسیده است. * ر.ک: بحار - ج ۵۱ - ص ۲۹۵ - ۲۹۶ ایضا: م م - ص ۵۹۹ - ۶۰۰ - ۶۰۱ ایضا: خراج - قطب راوندی

کرامت امام حسن عسکری علیه السلام

روایت است از اسماعیل بن علی که بر سر راه ابو محمد عسکری علیه السلام بنشستم. پس چون وی به نزدیک من رسید، پس او باز رفتم و شکایت کردم از درویشی و سوگند خوردم که مرا یک درم نیست و نه چاشت و نه شام. وی گفت: سوگند به دروغ می‌خوری و تو دویست دینار در زیر خاک کرده‌ای و این نه برای آن می‌گویم که تو را چیزی ندهم. ای غلام! آنچه با تو ست بدو ده. پس غلام او صد دینار به من داد. پس وی روی به من کرد و گفت: تو آن دینارها که در زیر خاک کردی باز نیابی در وقتی که بدان سخت محتاج باشی. پس آنچه مرا بخشید، نفقه کردم و مضطرب شدم و چیزی دیگر نبود که نفقه کنم. آن جایگاه که زر در خاک کرده بودم، بنگریستم، هیچ نبود و پسر عموی من آن را دانسته بود و همه را برگرفته و بگریخته و هیچ از آن به دست من نیامد.

مسافری از آسمان هفتم

نزدیکی‌های ظهر بود. مردهای قبیله دوان دوان از راه می‌رسیدند. بعضی‌ها با اسب، بعضی‌ها با شتر، خیلی‌ها هم با پای پیاده. سرانجام بیش تر آن‌ها پشت کوه سنگی، پای چشمه‌ی کوچکی جمع شدند. آن‌ها برای گوش کردن به صحبت ریش سفید قبیله‌شان - ابو جعفر - به آن جا آمده بودند. ابو جعفر به آن‌ها گفته بود که برای گفتن حرف‌های مهمش، بهترین راه این است که پشت کوه سنگی که در نزدیکی‌های بادیه‌شان بود، جمع بشوند. هم جای امنی بود، هم پای ماموران (۱) خلیفه به آن جا نمی‌رسید. وقتی همه آمدند، نوبت به صحبت‌های ابو جعفر رسید. او به تازگی از سفر سامراء باز گشته بود. دوستان هم قبیله‌ای اش چشم به دهان او دوخته بودند. آن‌ها مشتاق بودند که بدانند امام عسکری (علیه السلام) چه کسی را به عنوان جانشین خود معرفی کرده است. ابو جعفر به همه خوش آمد گفت. بعد، دیدارش از سامراء را تعریف کرد. - جماعت ما چهل نفر بودند. ما چهل نفر از شیعیان خاص امام عسکری (علیه السلام) بودیم که مخفیانه وارد سامراء شدیم و به صورت جداگانه به خانه‌ی ایشان رفتیم. امام عسکری (علیه السلام) به گرمی از ما پذیرایی کرد. ما هنوز با حیرت منتظر صحبت‌هایش بودیم. هر کس چیزی می‌گفت: سؤالی مهم، دایم در ذهن من بود. مثل همه فکر می‌کردم که راستی امام عسکری که فرزندی ندارد، پس اگر خدای ناکرده برایش اتفاقی بیفتد و یا ماموران حاکم او را به شهادت برسانند، چه کسی امام خواهد بود! بالاخره عثمان بن سعید از میان ما برخاست و پرسید: ای فرزند رسول خدا! می‌خواستم از سوی جمع، سؤالی از شما بپرسم. سؤالی که برای ما خیلی مهم است! امام عسکری (علیه السلام) لبخند زنان از جای خود برخاست و نگذاشت، او به حرف خود ادامه بدهد. ما تعجب کردیم، چون حضرت فوری گفت: هیچ کس از این جا بیرون نرود! همه در گوش هم پیچ کردیم. - آخر چرا!!؟ - چه شده است، امام چه می‌خواهد بگوید؟ - لابد می‌خواهد راز مهمی

را برای ما آشکار کند! آری همین طور بود. امام عسکری (علیه السلام) گفت: آیا می‌خواهید به شما بگویم که برای چه به این جا آمده‌اید؟ همگی مان گفتیم: آری ای پسر رسول خدا. گفت: شما چهل نفر آمده‌اید که درباره‌ی جانشین بعد از من سؤال کنید! همه‌ی ما با حیرت گفتیم: همین طور است، ما برای گرفتن پاسخ این سؤال مهم به نزد شما آمده‌ایم. امام پرده‌ی پشت سر خود را کنار زد. همه‌ی ما گردن کشیدیم. دوباره پچ پچ ما بالا-رفت. ناگهان پسرکی از آن جا به نزد امام آمد. کوچک بود و زیبا. چشم‌های جذاب و گونه‌های سفید و لطیف داشت. با آن که سن کمی داشت، اما آرام بود و با وقار. یکی از میان ما گفت: یعنی او... و بقیه گفتند: بگذار خود امام بگوید! امام عسکری (علیه السلام) گفت: این کودک بعد از من امام و خلیفه‌ی شماست. از او اطاعت کنید و بعد از من متفرق نشوید که اگر این گونه شد به هلاکت افتید. شما از این پس این کودک را دیگر نخواهید دید، (۲) پس در کارهای خود به عثمان بن سعید مراجعه خواهید کرد. از آن چه او می‌گوید، اطاعت کنید و سخنش را بشنوید... در آن لحظه گویی دهان همه‌ی ما برای حرف زدن باز نمی‌شود. همگی مان غرق در سیمای نورانی پسر شده بودیم. ناگهان پیرمردی پرسید: ای مولای ما، اسم فرزند عزیزتان چیست؟ امام با خوش رویی پاسخ داد: اسم او مهدی است. او امام زمان شماست! همه با خوشحالی برخاستیم و به امام عسکری (علیه السلام) و مهدی (عج) تبریک گفتیم. مهدی (عج) خیلی زود از اتاق بیرون رفت و ما دیگر او را ندیدیم و سرانجام به همراه عثمان بن سعید (۳) که فقیه بزرگی بود، با امام عسکری (علیه السلام) خداحافظی کردیم... صحبت‌های ابوجعفر به این جا که رسید. برخاست و بلند گفت: «اکنون پس از امام عسکری (علیه السلام)، جانشین او امام مهدی (عج) ست. یادتان باشد، او خلیفه‌ی حقیقی خداوند است. او مسافری است که از آسمان به میان ما آمده!» مردان قبیله هم صدا و خوشحال، اسم مهدی را تکرار کردند. سپس با هم گفتند: «مهدی، امام عزیز ماست!» ابوجعفر که خوشحال شده بود، به چند غلام جوان اشاره کرد که میوه و شربت بیاورند. آن‌ها زود دست به کار شدند. ناگهان آواز چند بلبل کوهی که بر شاخه‌ی درخت‌های کنار چشمه نشسته بودند، همه را غرق در شوق کرد. پی‌نوشت‌ها ۱. ماموران خلیفه‌ی ستمگر عباسی. ۲. چون احتمال زیاد داشت که امام مهدی (عج) به دست ماموران خلیفه به شهادت برسد، به همین خاطر همیشه ایشان را از مردم مخفی نگه می‌داشت. ۳. عثمان بن سعید، انسان دانشمند و پاکی بود. او اولین جانشین امام زمان (عج) در دوران غیبت صغرای ایشان است.

اصحاب

در ذکر چند نفر از اصحاب امام حسن عسکری علیه السلام است

شرح حال احمد بن اسحاق اشعری

اول شیخ اجل ابوعلی احمد بن اسحاق بن عبدالله بن سعد بن مالک الا حوص الا شعری: ثقه رفیع القدر از اجلاء اهل قم است و خانواده و خویشان او از اصحاب ائمه علیهم السلام و از محدثین کبارند و در فصل اصحاب حضرت صادق علیه السلام و اصحاب حضرت رضا علیه السلام حال چند نفر از ایشان مذکور شد مانند عمران بن عبدالله و عیسی بن عبدالله و زکریا بن آدم و زکریا بن ادریس رضی الله عنه و احمد بن اسحاق روایت کرده از حضرت جواد و هادی علیهم السلام و از خواص اصحاب حضرت امام حسن عسکری علیه السلام بوده و به شرف ملاقات حضرت صاحب الزمان علیه السلام نائل شده چنانکه در باب چهاردهم خواهد آمد ان شاء الله تعالی و او شیخ قمیین و واقف ایشان است و از سفراء ممدوحین است که توفیق شریف به مدحشان بیرون آمده و از (ربیع الشیعه) نقل شده که او از وکلاء و سفراء و ابواب معروفین است. (۶۸) شیخ صدوق در (کمال الدین) حدیث مبسوطی نقل کرده که در آخر آن مذکور است که احمد در سرّ من رأی از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام پارچه‌ای خواست به جهت کفن خود، پس حضرت سیزده درهم به وی داد و فرمود این را خرج مکن مگر برای نفس خودت و آنچه خواستی به تو می‌رسد.

شیخ جلیل سعد بن عبدالله راوی خبر می‌گوید: چون از خدمت مولای خود مراجعت کردیم و به سه فرسخی حلوان که الان معروف است به (پل ذهاب)، احمد بن اسحاق تب کرد و سخت ناخوش شد که ما از او مایوس شدیم چون وارد حلوان شدیم در کاروانسرای منزل کردیم احمد فرمود مرا امشب تنها گذارید و به منازل خود روید، هر کس به منزل خود رفت نزدیک صبح در فکر افتادم پس چشم را باز کردم که ناگاه کافور خادم مولای خود ابی محمد علیه السلام را دیدم که می‌گوید: (أَحْسَنَ اللَّهُ بِالْخَيْرِ عَزَاكُمْ وَ جَبَرَ بِالْمَحْجُوبِ رَزَيْتَكُمْ). پس گفت: از غسل و کفن صاحب شما یعنی احمد فارغ شدیم پس برخیزید او را دفن کنید پس به درستی که او عزیزترین شماها است به جهت قرب به خداوند در نزد آقای شما، پس از چشم ما غائب شد. (۶۹) و (حلوان) همین پل ذهاب معروف است که در راه کرمانشاهان است به بغداد و قبر آن معظم نزدیکی روخانه آن قریه است به فاصله هزار قدم تقریباً از طرف جنوب و بر آن قبر بنای محقری است خراب و از بی همتی و بی معرفتی اهل ثروت آن اهالی بلکه اهل کرمانشاه و مترددین، چنین بی نام و نشان مانده و از هزار نفر زوار یکی به زیارت آن بزرگوار نمی‌رود و با آنکه کسی را که امام علیه السلام خادم خود را به طی الا-رض با کفن برای تجهیز او بفرستد و مسجد معروف قم را به امر آن جناب بنا کند و سالها و کیل در آن نواحی باشد بیشتر و بهتر از آن باید با او رفتار کرد و قبرش را مزار معتبری باید قرار داد که از برکت صاحب قبر و به توسط او به فیضهای الهیه برسند.

شرح حال احمد بن محمد بن مطهر

دوم احمد بن محمد بن مطهر است: که تعبیر کرده از او شیخ صدوق به صاحب ابی محمد علیه السلام، شیخ ما در خاتمه (مستدرک) (۷۰) فرموده که مراد از (صاحب) آن نیست که از اصحاب حضرت عسکری علیه السلام باشد و بس، بلکه آنچه ظاهر شده برای ما آن است که او قائم بر امور آن حضرت بود و رسیدگی در کارهای آن جناب داشت و این کاشف است از مرتبه ای که فوق عدالت است. (۷۱) و روایت کرده ثقه ثبت علی بن الحسین مسعودی در (اثبات الوصیه) از حمیری از احمد بن اسحاق که گفت: داخل شدم بر حضرت امام حسن عسکری علیه السلام فرمود به من ای احمد! چگونه بود حال شما در آن چیزی که مردم در او شک و ریب کردند؟ گفتم: ای آقای من! وقتی که رسید به ما کاغذی که در آن بود خبر سید ما و ولادت او یعنی حضرت حجت علیه السلام، نماند از ما مردی و زنی و پسری که دارای فهم باشد مگر آنکه قایل به حق شد، حضرت عسکری علیه السلام فرمود: آیا ندانستید شما که زمین خالی نمی‌ماند از حجتی از جانب خدا؟ پس امر کرد حضرت عسکری علیه السلام والده خود را به حج در سنه دویست و پنجاه و نه و خبر داد او را به آنچه به او می‌رسد در سال شصت یعنی خبر فوت خود را در سنه دویست و شصت به والدهاش داد و حاضر کرد حضرت صاحب الا مر علیه السلام را و وصیت کرد به او و تسلیم کرد به آن حضرت اسم اعظم را و مواریث و سلاح را و بیرون شد والده حضرت صاحب علیه السلام به سوی مکه و ابوعلی احمد بن محمد بن مطهر متولی کارهای ایشان بود. پس چون رسیدند به بعضی از منازل ملاقات کردند قافله‌هایی از اعراب را پس خبر دادند ایشان را به شدت خوف و کمی آب، پس برگشتند بیشتر مردم مگر آنهایی که در ناحیه (۷۲) بودند که ایشان رفتند و سالم ماندند (۷۳) و روایت شده که وارد شد بر ایشان امر حضرت عسکری علیه السلام به آنکه بروند و برنگردند و ظاهر است که آن کسی را که امام علیه السلام قائم بر امور اهل خود قرار می‌دهد که در ایشان است مادر خود و کسی که مثل او است در این سفر بزرگ و طولانی لابد باید در مقام رفیع باشد از وثاقت و امانت و فطانت؛ (وَمِنْ هَذَا الْخَبَرِ يَتَبَيَّنُ إِجْمَالُ مَا فِي الْكَافِي مِنْ بَابِ مَوْلِدِ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِأَسْنَادِهِ عَنْ أَبِي عَلِيِّ الْمُطَهَّرِيِّ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْقَادِسِيَّةِ يُعَلِّمُهُ أَنْصَرَ رَأْفَ النَّبِيِّ وَ أَنَّهُ يُخَافُ الْعَطَشَ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ امْضُوا وَ لَاخَوْفَ عَلَيْكُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَمَضُوا سَالِمِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ). (۷۴)

سوم ابوسهل اسماعیل بن علی بن اسحاق بن ابی سهل بن نوبخت: شیخ متکلمین امامیه بغداد و بزرگ طایفه نوبختیه بود در زمان خود جلالت و بزرگی در دین و دنیا داشت و جاری مجرای وزراء بود و کتب بسیار تصنیف کرده از جمله کتاب (انوار در تواریخ ائمه اطهار علیهم السلام). ابن ندیم در (فهرست) گفته که این شیخ (۷۵) جمع کرده بود کتابهای بسیار، و بسیاری از نسخ را به خط خودش نوشته بود و مصنفات و مؤلفات او در کلام و فلسفه و غیرهما بسیار است و جمع می‌شدند نزد او جماعتی از ناقلین کتب فلسفه مثل ابوعثمان دمشقی و اسحاق و ثابت و غیر ایشان و از غلمان او است ابوالحسن السوسنجردی معروف به حمدونی اسمش محمّد بن بشر صاحب (کتاب انفاذ) است در امامت انتهی. (۷۶) فقیر گوید: محمّد بن بشر مذکور از صلحا و عیون اصحاب و متکلمین ایشان است و همان است که پنجاه حجه پیاپی به جا آورده و ابوسهل خالوی ابومحمّد حسن بن موسی نوبختی فیلسوف صاحب (کتاب الفرق) است و از سعادت ابوسهل است که به شرف ملاقات امام زمان علیه السلام نائل شده چنانکه در ذکر وفات حضرت عسکری علیه السلام خبرش گذشت. رسوا شدن حسین حلاج این شیخ جلیل سبب شد از برای رسوا شدن حلاج زیرا که حلاج به خاطر آورد که ابوسهل را مانند دیگران تواند گول زد و به حيله او را به دام آورد و با خود خیال کرد که چون ابوسهل در نزد مردم مرتبه بلند دارد و به علم و ادب و عقل و دانش معروف و مشهور است هرگاه به دام او درآید مردمان ضعفه و عوام بر او بگروند لاجرم برای او نوشت و او را به سوی خود دعوت کرد و اظهار کرد که من وکیل صاحب الزمان علیه السلام می‌باشم و مأمور شدم که تو را دعوت کنم و مبادا در این امر شک و ریبی برای تو حاصل شود. ابوسهل چون بر مضمون کاغذ او مطلع گشت برای او پیغام فرستاد که اگر تو وکیل حضرت صاحب الزمان علیه السلام می‌باشی لابد برای تو دلائل و براهینی باشد اینک به جهت آنکه من به تو ایمان آورم یک چیز کمی از تو خواهش می‌کنم تا شاهد دعوت تو باشد و آن امر آسان این است که من دوست می‌دارم جواری را فعلا چند جاریه دارم که از وصال ایشان حظ می‌برم لکن چون پیری در سر و روی من اثر کرده ناچارم که در هر هفته خضاب کنم تا سفیدی موی خود را از ایشان مستور دارم چه اگر ایشان ملتفت سفیدی موی من شوند از من کناره گیرند و وصالم مبدل شود به هجران و شب تار گردد بر من روز تابان، لاجرم من هر جمعه در تعب خضاب کردن می‌باشم، اگر تو در دعوت خود صادقی چنان کن که ریش من سیاه شود و دیگر محتاج به خضاب نباشم آن وقت من به مذهب تو داخل شوم و مردم را به سوی تو دعوت کنم. چون این پیغام به حلاج رسید دانست سهمش (۷۷) خطا کرده و در این اظهار رسوا گردیده دیگر جواب او نداد و رسول نزد او نفرستاد، ابوسهل بعد از آن، این مطلب را در مجالس و محافل نقل می‌کرد و او را افضح مردم نمود و پرده از روی کار او برداشت و او را رسوا نمود و مردم را از دام او ربود. (۷۸) (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَيْتُمْ أَهْلَ الرَّيْبِ وَالْبَدْعِ مِنَ بَعْدِي فَأَظْهِرُوا الْبِرَّ إِنَّهُ مِنْهُمْ وَ أَكْثَرُوا مِنْ سَبِّهِمْ وَ الْقَوْلُ فِيهِمْ وَ الْوَقِيعَةُ وَ بَاهْتُوهُمْ كَيْلًا يَطْمَعُوا فِي الْفِسَادِ فِي الْإِسْلَامِ وَ يَحْدَرُهُمُ النَّاسُ وَ لَا يَتَعَلَّمُونَ مِنْ بَدْعِهِمْ يَكْتُبُ اللَّهُ لَكُمْ بِذَلِكَ الْحَسَنَاتِ وَ يَرْفَعُ لَكُمْ بِهِ الدَّرَجَاتِ فِي الْآخِرَةِ). (۷۹) ع (بیان: يُقَالُ بَهْتُهُ بَهْتًا أَيْ أَخَذَهُ بَعْتِيَّةً وَقَوْلُهُ تَعَالَى؛ فَتَبَهَّتْهُمْ أَيْ تُحَيِّرُهُمْ وَبُهتَ الرَّجُلُ عَلَى صَيْعَةِ الْمَجْهُولِ أَيْ انْقَطَعَ وَ ذَهَبَتْ حُجَّتُهُ وَ يَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ الْمُرَادُ بِأَهْلِ الرَّيْبِ، الَّذِينَ يَشْكُونَ فِي الدِّينِ، وَ يُشَكِّكُونَ النَّاسَ فِيهِ بِالْقَاءِ الشُّبُهَاتِ).

شرح حال محمد همدانی

چهارم محمد بن صالح بن محمد همدانی دهقان: از اصحاب حضرت امام حسن عسکری علیه السلام و از وکلاء ناحیه مقدسه است. شیخ مفید روایت کرده از او که گفت: چون پدرم مرد و امر راجع به من شد برای پدرم بر مردم دستکی بودم از مال (غریم)، شیخ مفید فرموده این رمزی بود که شیعه در قدیم آن را می‌شناختند میان خود و خطاب ایشان حضرت را به آن برای تقيه بود، پس من بعد از وفات پدر عریضه ای به خدمت حضرت نوشتم در باب آن مالها، حضرت در جواب نوشت که آنها را مطالبه کن از آنها که

می‌خواهی. و من آنها را مطالبه کردم و همه ادا کردند مگر یک مرد که در تمسک او نوشته بود که چهارصد اشرفی باید بدهد، من به نزد او رفتم و آن مال را از او طلب کردم، او در دادن تاءخیر می‌نمود و پسر او به من استخفاف و سفاهت نمود، شکایت او را به پدرش کردم گفت: چه شده، یعنی استخفاف به تو سهل است و چیزی نیست. پس من چنگ زدیم به ریش او و پای او را گرفتم و کشیدم او را تا وسط خانه، پسر او در آن حال از خانه بیرون رفت استغاثه کرد به اهل بغداد می‌گفت قمی رافضی پدر مرا کشت پس خلق بسیاری از ایشان دور من جمع شدند، من بر مرکب خود سوار شدم و گفتم: احسنتم ای اهل بغداد خوب کاری کردید، طرفداری ظالم را می‌کنید و او را مسلط می‌گردانید بر غریب مظلوم که طلب از او دارد، من مردی می‌باشم از اهل همدان از اهل سنت و این مرد مرا نسبت به قم می‌دهد و می‌گوید رافضی است و می‌خواهد که حق مرا ضایع گرداند و به من ندهد، چون اهل بغداد این را شنیدند بر او هجوم آوردند و خواستند داخل دکانش شوند، من ایشان را ساکن گردانیدم پس آن مرد طلبید تمسک و صورت طلب را و سوگند یاد کرد به طلاق که آن مال را در حال ادا کند، پس من مال را از او گرفتم. (۸۰)

پاورقی‌ها

۶۸- (تنقیح المقال) ۱/۵۰. ۶۹- (کمال الدین) ۲/۴۶۴. ۷۰- (مستدرک الوسائل) ۳/۵۵۵. ۷۱- ر.ک: (تنقیح المقال) ۱/۹۴. ۷۲- شیخ کفعمی فرموده که (ناحیه) هر مکانی است که صاحب الا مر علیه السلام در آنجا بود در غیبت صغری و و کلاء تردد می‌کردند در آنجا به نزد آن جناب. (شیخ عباس قمی رحمه الله). ۷۳- (اثبات الوصیة) ص ۲۵۶. ۷۴- (مستدرک الوسائل) ۳/۵۵۵. ۷۵- در فهرست ابن ندیم این مطالب به جای (اسماعیل) به (حسن نوبختی) نسبت داده شده. ۷۶- (الفهرست ابن ندیم) ترجمه تمدن، ص ۳۳۰. ۷۷- تیرش. ۷۸- (الغیبة) شیخ طوسی ص ۲۴۶. ۷۹- (رسائل الشیعه) ۱۱/۵۰۸. ۸۰- (ارشاد شیخ مفید) ۲/۳۶۲. ۳۶۳.

شاگردان

کتاب: سیره معصومان، ج ۵، ص ۲۵۱ نویسنده: سید محسن امین ترجمه: علی حجتی کرمانی سمعانی در انساب نوشته است: ابومحمد احمد بن ابراهیم بن هاشم طوسی بلاذری حافظ قرآن و واعظ، در مکه از امام اهل بیت ابومحمد حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی رضا (ع) روایت نقل کرده است. ابن شهر آشوب در مناقب گوید: از یاران موثق او علی بن جعفر قیم ابوالحسن (ع) و ابوهاشم داود بن قاسم جعفری که پنج تن از امامان را درک کرده بود، و داود بن ابوزید نیشابوری و محمد بن علی بن بلال و عبدالله بن جعفر حمیری قمی و ابوعمرو عثمان بن سعید عمری، زیات و سمان و اسحاق بن ربیع کوفی و ابوالقاسم جابر بن یزید فارسی و ابراهیم بن عبیدالله بن ابراهیم نیشابوری و از وکلای آن حضرت محمد بن احمد بن جعفر و جعفر بن سهیل صیقل، این دو امامت پدر امام حسن عسکری را نیز درک کرده بودند، و از اصحابش محمد بن حسن صفار و عبدوس عطا و سندی بن نیشابوری و ابوطالب حسن بن جعفر فافاء و ابوالبختری مودب و ولد الحاج و دربان آن حضرت حسین بن روح نوبختی از آن حضرت روایت نقل کرده‌اند.

داستان

چهل داستان

پیشگفتار

مؤلف: عبدالله صالحی به نام هستی بخش جهان آفرین شکر و سپاس بی انتها، خدای بزرگ را، که ما را از امت مرحومه قرار داد و

به صراط مستقیم، ولایت اهل بیت عصمت و طهارت صلوات الله علیهم اجمعین هدایت نمود. و بهترین تحیت و درود بر روان پاک پیامبر عالیقدر اسلام صلی الله علیه و آله، و بر اهل بیت عصمت و طهارت، خصوصا یازدهمین خلیفه بر حقیقت حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام. و لعن و نفرین بر دشمنان و مخالفان اهل بیت رسالت که در حقیقت دشمنان خدا و قرآن هستند. نوشتاری که در اختیار شما خواننده محترم قرار دارد برگرفته شده است از زندگی سراسر آموزنده آن شخصیت والامقام و ممتازی که خداوند متعال ضمن حدیث لوح حضرت فاطمه زهراء سلام الله علیها فرموده است: او یعنی؛ امام حسن عسکری علیه السلام دعوت کننده اُمت است، به سوی سعادت و خوشبختی؛ و او مخزن علوم و اسرار من می‌باشد. و جدّ بزرگوارش، رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله ضمن یک حدیث طولانی فرمود: خداوند متعال نطفه او را طیب و پاکیزه قرار داد و او را نزد خویش، به عنوان حسن علیه السلام نام نهاد، او نور هدایت در میان تمام بندگان می‌باشد و موجب عزّت و سربلندی اُمت اسلامی خواهد بود، او شخصیتی هدایت گر در دنیا و شفیع در قیامت می‌باشد. احادیث قدسیه و روایات بسیاری در منقبت و عظمت آن امام معصوم علیه السلام، با سندهای متعدّد در کتابهای مختلف وارد شده است. و این مختصر ذرّه ای از قطره اقیانوس بی کران وجود جامع و کامل آن امام همام می‌باشد، که برگزیده و گلچینی است از ده ها کتاب معتبر (۱) در جهت های مختلف: عقیدتی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، اخلاقی، تربیتی و ... باشد که این ذرّه دلنشین و لذّت بخش مورد استفاده و إفاده عموم، خصوصا جوانان عزیز قرار گیرد. و ذخیره ای باشد ((لِیَوْمٍ لَا یَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ اٰتٰی اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِیْمٍ لِّیْ وَ لِوَالِدَیْ وَ لِمَنْ لَّهُ عَلَیَّ حَقٌّ)) انشاء الله تعالی. مؤلّف

خلاصه حالات سیزدهمین معصوم، یازدهمین اختر امامت

ولادت با سعادت آن حضرت طبق مشهور، روز دوشنبه یا جمعه، هشتم ربیع الثانی، سال ۲۳۲ هجری قمری در شهر مدینه منوره واقع شد، که در آن هنگام، پدر بزرگوارش طبق نقلی در سنین ۲۶ سالگی بوده است. (۲) نام: حسن (۳) صلوات الله و سلامه علیه. کنیه: ابومحمّد. لقب: عسکری، صامت، هادی، زکی، تقی، رفیق، خالص، سراج، ابن الرضا، سراج بنی هاشم و ... پدر: امام علیّ هادی، فقیه اهل البیت، صلوات الله علیهم اجمعین. مادر: سه اسم برای مادر حضرت گفته شده است: سوسن، حدیث و سلیل، که کنیه اش اُمّ ولد می‌باشد، او از زن های عارفه و صالحه بوده است. نقش انگشتر: حضرت دارای دو انگشتر بود، که نقش هر کدام به ترتیب عبارتند از: ((سُبْحَانَ مَنْ لَّهُ مَقَالِیدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ))، ((اِنَّ اللّٰهَ شَهِیْدٌ))، دربان: عثمان بن سعید عمری و پسرش محمّد بن عثمان عمری. امام حسن عسکری علیه السلام همچون پدر بزرگوارش در موقعیتی حسّاس و خطرناک و بلکه شدیدتر قرار داشت، چرا که بنا بود آخرین حجّت خداوند متعال و دوازدهمین خلیفه بر حقّ رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله، - یعنی مهدی؛ موعود عجل الله فرجه الشریف از نسل او به دنیا آید. به همین جهت حکومت وقت، تمام مأمورین خود را (از زن و مرد) به شکل های مختلفی بسیج کرده بود تا تمام حرکات حضرت را کنترل و زیر نظر داشته باشند. ولی برای آن که افکار عمومی خدشه دار نشود، بر اساس سیاست حيله گرانه خلفاء بنی العباس، در موقعیت های خاصی به طور ریاکارانه حضرت را مورد نوعی احترام قرار می‌دادند. در نهایت به جهت عقده ها و کینه های درونی خود، آن حضرت را به وسیله زهر مسموم و شهید کردند. و چون مرتب عمر شریف امام عسکری علیه السلام یا در زندان و یا در بازداشتگاه و تحت نظر مأمورین، سپری گردید، تمام رفت و آمدهای حضرت را در کنترل خود داشتند. و بر همین اساس، کلمات و فرمایشات گهربار آن حضرت نسبت به دیگر ائمه اطهار صلوات الله و سلامه علیهم، در کتب تاریخ و احادیث کمتر به چشم می‌خورد. مدّت امامت: بنا بر مشهور بین مورّخین و محدّثین، روز سوّم ماه رجب، سال ۲۵۴ هجری قمری، پس از شهادت پدر بزرگوارش به منصب امامت و ولایت نائل آمد و حدود پنج سال و هشت ماه، امامت و هدایت جامعه را عهده دار بود. مدّت عمر: آن حضرت مدّت ۲۳ سال در حیات پدر بزرگوارش امام هادی علیه السلام،

همچنین پنج سال و هشت ماه پس از شهادت پدر، ادامه حیات نمود؛ و در مجموع مورّخین، عمر پربرکت آن حضرت را حدود ۲۹ سال گفته‌اند. خلفاء: امامت آن حضرت هم زمان با حکومت معتز، مهدی و معتمد، مصادف شده است. شهادت: همچنین در روز شهادت آن حضرت بین مورّخین و محدّثین اختلاف نظر است، ولی مشهور گفته‌اند: شهادت آن حضرت، روز جمعه، پس از نماز صبح، هشتم ماه ربیع الاوّل، سال ۲۶۰ هجری قمری (۴) واقع شده است. حضرت سلام الله علیه در زمان حکومت معتمد عباسی به وسیله زهر توَسِّطِ معتمد، مسموم و به اجداد بزرگوارش ملحق گردید؛ و پس از شهادت در منزل خود آن حضرت، کنار پدر بزرگوارش امام علی هادی علیه السلام دفن گردید. فرزندان: آن حضرت هنگام شهادت، تنها دارای یک فرزند پسر بوده است که هم نام و هم کنیه با پیغمبر اسلام صلی الله علیه و آله می‌باشد. نماز امام حسن عسکری علیه السلام: دو رکعت است، در هر رکعت پس از قرائت سوره حمد، صد مرتبه سوره توحید خوانده می‌شود. (۵) و پس از آخرین سلام، تسبیحات حضرت فاطمه زهراء علیها السلام گفته می‌شود؛ و سپس نیازها و حوائج مشروعه خود را از درگاه خداوند متعال درخواست می‌نماید، که انشاءالله تعالی برآورده خواهد شد.

در میلاد حضرت امام حسن عسکری علیه السلام

ایزد از بحر ولایت گهر آورده برون یا که از برج امامت، قَمَر آورده برون از سپهر نبوی گشت عیان خورشیدی که ز خفّاش و شان دیده در آورده برون با فروغ حسنی، نرجس زیبا ز بطن پسری ثانی والا پدر آورده برون به تماشای گل عسکری و نرجس بین ماهی از آب و مه از چرخ سر آورده برون ز طلوع رخ آن حجت دین جان بشر مرغ بی بال و پری بود پَر آورده برون گر تو بر عیسویان حقّ ز فلک عیسی را به تماشای رخس جلوه گر آورده برون ایزد از بحر ولایت گهر آورده برون یا که از برج امامت قَمَر آورده برون (۶)

ظهور نور هدایت و ولایت

در کتاب های تاریخ و حدیث در رابطه با چگونگی طلعت نور، ولادت یازدهمین اختر تابناک امامت و ولایت، با کمال تأسّف، چیزی وارد نشده است و متعزّض آن نشده‌اند. ولی از دیگر احادیث کَلّی (۷) استفاده می‌شود که حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام همچون دیگر ائمه و اوصیاء صلوات الله علیهم پاک و پاکیزه و ختنه شده از رحم مادر، در این دنیا پا به عرصه وجود نهاده و جامعه ای ظلمانی را به نور مقدّس خویش روشنائی بخشیده است. آن حضرت از مادری با فضیلت و جلیل القدر متولّد شد، که وقتی به عنوان همسر حضرت ابوالحسن، امام هادی علیه السلام، بر آن حضرت وارد شد، امام علیه السلام فرمود: سلیل (۸)، از تمام عیوب و آفت ها پاک و تمیز می‌باشد؛ همچنین از زشتی ها و پلیدی های درونی و ظاهری پاکیزه و منزّه خواهد بود. سپس امام هادی علیه السلام در ادامه فرمایش خود، به همسرش خطاب نمود و فرمود: به همین زودی خداوند متعال، فرزندی به تو عطا می‌نماید که او حجّت خداوند بر تمام خلائق می‌باشد. و پس از چند روزی، نطفه امامت و ولایت ستاره ای تابناک - یعنی؛ حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام - در رحم آن مادر نمونه عصر خویش، منعقد و وی حامله و آبتن گردید. و پس از گذشت دوران حمل، طبق مشهور بین مورّخین و محدّثین، آن حضرت در روز جمعه، هشتم ماه ربیع الثانی، در شهر مدینه منوره دیده به جهان گشود. (۹)

سخنانی تکان دهنده در کودکی

بسیاری از تاریخ نویسان آورده‌اند: روزی یکی از بزرگان شهر سامراء به نام بهلول از محلّی عبور می‌کرد، بچه هائی را دید که

مشغول بازی هستند. و حضرت ابومحمد حسن بن علی عسکری علیه السلام را دید - در حالی که کودکی خردسال بود - کناری ایستاده و گریه می‌کند. بهلول گمان کرد که چون این کودک، اسباب بازی ندارد، نگاه به بچه‌ها می‌نماید و با حسرت گریه می‌کند؛ به همین جهت جلو آمد و اظهار داشت: ای فرزندم! ناراحت مباش و گریه نکن، من هر نوع اسباب بازی که خواهی، برایت تهیه می‌کنم. حضرت در همان موقعیت و با همان زبان کودکی لب به سخن گشود و بهلول را مخاطب قرار داد و اظهار نمود: ای کم عقل! مگر ما انسان‌ها برای سرگرمی و بازی آفریده شده ایم، که با من این چنین سخن می‌گوئی. بهلول سؤال کرد: پس برای چه چیزهایی آفریده شده ایم؟ حضرت علیه السلام در پاسخ به او فرمود: ما بندگان خدا، برای فراگیری دانش و معرفت و سپس عبادت و ستایش پروردگار متعال آفریده شده ایم. بهلول گفت: این مطلب را از کجا و چگونه آموخته‌ای؟! و آیا برای اثبات آن دلیلی داری؟ حضرت فرمود: از خداوند سبحان و از گفتار حکیمانه او آموخته‌ام، آن جایی که می‌فرماید: *أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ*. (۱۰) یعنی؛ آیا شما انسان‌ها گمان کرده‌اید که شما را بیهوده و بدون هدف آفریده‌ام، و نیز گمان می‌کنید برای بررسی اعمال و گفتار به سوی ما بازگشت نمی‌کنید؟! پس بهلول با آن موقعیت و شخصیتی که داشت از آن کودک عظیم‌القدر تقاضای موعظه و نصیحت نمود. حضرت در ابتداء چند شعری حکمت‌آمیز را سرود؛ و بعد از آن بهلول را مخاطب خود قرار داد و فرمود: ای بهلول! عاقل باش، من در کنار مادرم بودم، او را دیدم که می‌خواست برای پختن غذا چند قطعه هیزم ضخیم را زیر آجاق روشن کند؛ ولی آن‌ها روشن نمی‌شد تا آن‌که مقداری هیزم باریک و کوچک را روشن کرد و سپس آن هیزم‌های بزرگ و ضخیم به وسیله آن‌ها روشن گردید. و گریه من از این جهت است که مبادا ما جزئی از آن هیزم‌های کوچک و ریز دوزخیان قرار گیریم. با بیان چنین مطالبی، بهلول ساکت ماند و دیگر حرفی نزد. (۱۱)

حجت خدا بر دوش پدر و معرفی به احمد قمی

مرحوم شیخ صدوق و برخی دیگر از مورّخین و محدّثین شیعه و سنی آورده‌اند: یکی از بزرگان قم به نام احمد بن اسحاق اشعری قمی حکایت کند: روزی به محضر مبارک حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام شرفیاب شدم و خواستم درباره حجت خدا و خلیفه پس از آن حضرت، از ایشان سؤال کنم. همین که در محضر شریف امام علیه السلام وارد شدم و سلام کردم، بدون آن که سخنی گفته باشم، مثل این که از نیت و افکار من آگاه بود، مرا مخاطب قرار داد و فرمود: ای احمد بن اسحاق! خداوند تبارک و تعالی از زمان خلقت حضرت آدم علیه السلام تا برپائی قیامت، بندگان خود را بدون حجت و راهنما رها نکرده است. و در هر زمانی - از باب لطف - یکی از بندگان شایسته خود را حجت بر انسان‌ها قرار داده است که به وسیله وجود مبارک او حوادث خطرناک برطرف می‌شود، باران رحمت خدا فرود می‌آید و زمین به برکت وجود حجت خداوند متعال، برکات درون خود را ظاهر می‌سازد و در اختیار بندگان و دیگر موجودات قرار می‌دهد. عرض کردم: یا ابن رسول الله! فدایت گردم، امام و خلیفه بعد از شما چه کسی است؟ هنگامی که این سؤال را طرح کردم، امام حسن عسکری علیه السلام سریع از جای خود برخاست و درون منزل رفت و پس از لحظه‌ای بازگشت، در حالی که کودکی خردسال را در آغوش خود گرفته بود، و همانند ماه شب چهارده نورانی بود و می‌درخشید. موقعی که حضرت وارد اتاق شد، اظهار نمود: ای احمد! اگر اهل معرفت نمی‌بودی و نیز اگر نزد خداوند متعال گرامی نمی‌بودی، هرگز فرزند عزیزم را بر تو عرضه نمی‌کردم. و سپس فرمود: این فرزند من است که هم نام رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌باشد و جهان به وسیله وجود او پر از عدل و داد خواهد شد، همان طوری که ظلم و ستم همه جا را فرا گرفته باشد. ای احمد! این فرزندم، همانند حضرت خضر پیامبر خدا علیه السلام؛ و همچنین مانند ذوالقرنین، علمش برگرفته از سرچشمه علوم و معارف الهی است، دارای عمری طولانی خواهد بود. در آن زمانی که فرزندم - حجت خدا - از طرف خداوند جلّ و علا، در غیبت قرار گیرد، نگهداری دین برای افراد جامعه سخت خواهد بود و همگان ایمان و اعتقاد خود را از دست می‌دهند، مگر

اشخاصی که محدود و اندک باشند. عرض کردم: یا این رسول الله! علامت و نشانه او چیست؟ ناگهان آن کودک خردسال عزیز، لب به سخن گشود و ضمن مطالبی ارزشمند، مرا مخاطب خویش قرار داد و فرمود: ای احمد بن اسحاق! من آخرین خلیفه پروردگار متعال در زمین هستم، من از دشمنان انتقام خواهم گرفت. و سپس افزود: بعد از پدرم امام و خلیفه ای غیر از من نخواهد بود، شکر گزار خداوند باش و بر عقیده ات پایدار بمان، تو فردای قیامت همنشین ما خواهی بود. (۱۲)

رام شدن اسب چموش

مرحوم شیخ طوسی، کلینی و بعضی دیگر از بزرگان، به نقل از شخصی به نام ابو محمد هارون تلکبری حکایت کنند: روزی در شهر سامراء جلوی مغازه ابوعلی، محمد بن همام نشسته و مشغول صحبت بودیم، پیرمردی عبور کرد، صاحب مغازه به من گفت: آیا او را شناختی؟ گفتم: خیر، او را نمی‌شناسم. گفت: او معروف به شاکری است، که خدمتکار حضرت ابو محمد، امام حسن عسکری علیه السلام می‌باشد، دوست داری تا داستانی از آن حضرت را برایت بازگو کند؟ گفتم: بلی. پس آن شخص را صدا کرد، وقتی آمد به او گفت: سرگذشت و خاطره ای از حضرت ابو محمد علیه السلام برای ما تعریف کن. شاکری گفت: در بین سادات علوی و بنی هاشم شخصی بزرگوارتر و نیکوکارتر به مثل آن حضرت ندیدم؛ در هفته، روزهای دوشنبه و پنجشنبه به دارالخلافه متوکل عباسی احضار می‌گردید. و معمولاً در همین روزها، مردم بسیاری از شهرهای مختلف جهت دیدار خلیفه عباسی می‌آمدند و خیابان و کوچه های اطراف در اثر ازدحام جمعیت و سر و صدای اسبان و قاطرها و دیگر حیوانات، جائی برای آسایش و رفت و آمد نبود. وقتی حضرت ابو محمد، امام حسن عسکری علیه السلام نزدیک جمعیت انبوه می‌رسید، تمام سر و صداها خاموش و نیز حیوانات ساکت و آرام می‌شدند و بی اختیار برای حضرت راه می‌گشودند و امام علیه السلام به راحتی عبور می‌نمود. روزی پس از آن که حضرت از قصر خلیفه عباسی بیرون آمد، به اتفاق یک دیگر، به سمت محل فروش حیوانات رفتیم، در آن جا داد و فریاد مردم بسیار بود، همین که نزدیک آن محل رسیدیم، همه افراد ساکت و نیز حیوانات هم آرام شدند. سپس امام علیه السلام کنار یکی از دلّالان نشست و درخواست خرید اسب یا استری را نمود، به دنباله تقاضای حضرت، یک اسب چموشی را آوردند که کسی جرأت نزدیک شدن به آن اسب را نداشت. امام علیه السلام آن را به قیمت مناسبی خریداری نمود و به من فرمود: ای شاکری! این اسب را زین کن تا سوار شویم. و من طبق دستور حضرت، نزدیک رفتم و افسارش را گرفتم، با اشاره حضرت، آن اسب چموش بسیار آرام و رام گردید و به راحتی و بدون هیچ مشکلی آن را زین کردم. دلّال چون چنین دید، از معامله پشیمان شد و جلو آمد و گفت: این اسب فروشی نیست. حضرت موافقت نمود و فرمود: مانعی ندارد؛ و سپس آن اسب را تحویل صاحبش داد. هنگامی که برگشتیم و مقداری راه آمدیم، متوجه شدیم که دلّال دنبال ما می‌آید و چون به ما رسید گفت: صاحب اسب پشیمان شده است و اسب را به شما می‌فروشد. حضرت دو مرتبه به محل بازگشت و آن را خرید و من - در حالتی که هیچکس جرأت نزدیک و سوار شدن بر آن اسب را نداشت - آن را زین کردم؛ و بعد از آن، حضرت جلو آمد و دستی بر سر و گردن اسب کشید و گوش راستش را گرفت و چیزی در گوشش گفت و سپس سخنی هم در گوش چپ آن گفت و حیوان بسیار آرام گردید که به راحتی تسلیم آن حضرت شد و همه از مشاهده چنین صحنه ای در تعجب و حیرت قرار گرفتند. (۱۳)

هدایت واقفی در خواب خفته

یکی از بزرگان شیعه به نام احمد بن منذر حکایت کند: روزی یکی از افراد واقفی مذهب را که ادریس بن زیاد نام داشت، جهت مناظره پیرامون مسئله امامت، احضار کردم و هر چه با او صحبت کردم قانع نمی‌شد و امامت حضرت علی بن موسی الرضا و فرزندان علیهم السلام را نمی‌پذیرفت. و چون او را شخصی فقیه و با معرفت می‌شناختم، پیشنهاد دادم تا به سامراء برود و با

حضرت ابومحمد، امام حسن بن عسکری علیه السلام مذاکره کند. او نیز پیشنهاد مرا پذیرفت و بار سفر بست و رهسپار آن دیار شد، پس از گذشت مدتی اطلاع یافتم که از مسافرت بازگشته است، خواستم که به دیدارش بروم، ولی او زودتر نزد من آمد و روی دست و پای من افتاد و گریان شد، من نیز از گریه او گریستم. سپس خطاب به من کرد و اظهار داشت: ای شخصیت عظیم القدری که نزد حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام محبوب و عزیز هستی! تو مرا از آتش جهنم نجات دادی و با نور ولایت و امامتی که در درونم به وجود آوردی، هدایت یافتم. بعد از آن، داستان برخورد خود را با حضرت بیان کرد و گفت: مسئله ای را در فکر و ذهن خود گذراندم که آیا با حالت جنابت، می‌توان با لباسی که در آن جنب شده نماز خواند؟ و بدون آن که این مسئله و موضوع را با کسی مطرح کنم، عازم شهر سامراء شدم و چون به سامراء رسیدم به طرف منزل حضرت رفتم، همین که نزدیک منزل رسیدم، دیدم مردم نشسته اند و مشغول صحبت درباره ورود حضرت می‌باشند؛ و من با خود پیرامون همان مسئله می‌اندیشیدم و چون بسیار خسته بودم، خوابم بُرد. مدتی کوتاه به همین منوال گذشت، ناگهان متوجه شدم که دستی بر شانه ام قرار گرفت، چشم های خود را گشودم و نگاه کردم، دیدم که حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام کنارم ایستاده است. پس حضرت فرمود: ای ادريس بن زبید! تو در امان هستی؛ و سپس افزود: اگر از راه حلال انجام گرفته است اشکالی ندارد و صحیح است؛ ولی چنانچه از راه حرام باشد، بدان که حرام و خلاف است. تعجب کردم و با خود گفتم: مطلبی را که با کسی مطرح نکرده‌ام، بلکه فقط در فکر و ذهن خود گذرانده‌ام، چگونه حضرت کاملاً از آن آگاه بوده است و بدون آن که سؤالی بنماید، جواب مرا مطرح فرمود! پس به حقایق حضرت پی بردم و با اعتقاد بر امامت آن حضرت هدایت یافتم و از گمراهی نجات یافتم. (۱۴)

چاک زدن یقه پیراهن در تشییع جنازه پدر و جواب از اشکال ذهنی

مرحوم شیخ طوسی، ابن شهر آشوب، سید هاشم بحرانی و بعضی دیگر از بزرگان، به نقل از فضل بن حارث حکایت نمایند. در آن روزی که حضرت ابوالحسن، امام هادی علیه السلام به شهادت رسیده بود و تصمیم گرفته بودند که حضرت را تشییع و تدفین نمایند، من نیز در شهر سامراء حضور داشتم. پس با خود گفتم که من هم در این فیض عظیم - یعنی؛ تشییع جنازه امام هادی علیه السلام - مشارکت نمایم. لذا همچون دیگر افراد - که از اقشار مختلف حضور یافته و - منتظر مراسم تشییع بودند، من نیز در کناری ایستاده و منتظر خروج جنازه مطهر و مقدس آن حضرت شدم. ناگهان متوجه گشتم که فرزندش حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام با پای پیاده از منزل خارج گردید، در حالی که یقه پیراهن خود را چاک زده بود. پس ضمن آن که جذب دیدار عظمت و جلال امام عسکری علیه السلام گشتم؛ ولی از شمایل زیبا و رنگ چهره آن حضرت - که گندم گون و نمکین بود - بسیار در تعجب و حیرت قرار گرفته بودم؛ و نیز دلم برای حضرت می‌سوخت، چون که پدر از دست داده و بسیار خسته به نظر می‌رسید! بعد از تشییع جنازه، به منزل بازگشتم و شبان گاه، در عالم خواب امام عسکری علیه السلام را دیدم که از افکار من اطلاع یافته و به من خطاب کرد و فرمود: ای فضل! رنگ چهره من، که تو را به تعجب و حیرت وا داشت، رنگی است که خداوند متعال برای بندگانش بر می‌گزیند و انتخاب آن در اختیار بنده نیست. و این خود عبرت و نشانه ای است برای آگاهی افرادی که دارای عقل و شعور باشند. و سپس حضرت در ادامه فرمایش خود افزود: ما - اهل بیت عصمت و طهارت - مانند دیگر افراد نیستیم، که از کار و تلاش خسته شویم؛ و یا آن که نسبت به مصائب و بلاهائی که از طرف خداوند متعال می‌رسد احساس ناراحتی و نارضایتی کنیم؛ بلکه از درگاه ربوبی پروردگار درخواست می‌نمائیم که ثبات و صبر عطا فرماید. و ما در چنین مواقعی در خلقت و آفرینش جهان و دیگر موجودات تفکر و اندیشه می‌نمائیم. بعد از آن، امام حسن عسکری علیه السلام در همان عالم خواب، فرمود: ای فضل! متوجه باش که سخن ما در خواب و بیداری یکسان است و تفاوتی ندارد. (۱۵) همچنین آورده اند: هنگامی که حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام در تشییع جنازه پدر بزرگوارش حضرت ابوالحسن، امام هادی علیه السلام، یقه پیراهن

خود را چاک زده بود. لذا بعضی افراد تعجب کرده و سخن به اعتراض گشودند، و برخی مانند شخصی به نام ابوالعون ابرش اعتراض خود را در نامه ای توهین آمیز نوشت و برای امام عسکری علیه السلام ارسال داشت. حضرت در پاسخ به نامه اعتراض آمیز ابوالعون ابرش، مرقوم فرمود: ای نادان! تو از این گونه مسائل چه خبر داری؟! مگر نمی‌دانی که حضرت موسی علیه السلام در فوت برادرش هارون یقه پیراهن خویش را چاک زد. و سپس افزود: همانا که تو نخواهی مُرد مگر آن که نسبت به دین اسلام کافر شوی و عقل خود را نیز از دست خواهی داد. و طبق پیش گوئی حضرت، ابرش، مدتی قبل از مرگش کافر گشت و نیز دیوانه گردید، به طوری که فرزندش، از ملاقات پدرش با مردم جلوگیری می‌کرد؛ و در محلی او را زندانی کرده بود. (۱۶)

هدیه دادن قلم و شای بدخوابی

یکی از اصحاب حضرت ابو محمد، امام حسن عسکری علیه السلام به نام احمد، فرزند اسحاق حکایت کند: روزی در محضر شریف آن حضرت وارد شدم و خواهش کردم تا مطلبی را به عنوان نمونه خطّ برایم بنویسد. امام علیه السلام تقاضای مرا پذیرفت و فرمود: ای احمد! خطّ، از هر کسی که باشد متفاوت خواهد بود، چون قلم یکسان نیست و ریز و درشت دارد، سپس حضرت قلم و دواتی را درخواست نمود. و چون قلم و دوات آماده شد مشغول نوشتن گردید و من با دقت تمام نگاه می‌کردم، وقتی که قلم را داخل دوات می‌نمود و می‌خواست خارج کند سر قلم را به لبه دوات می‌کشید تا جوهر اضافی پاک شود و خطّ تمیز و زیبا درآید. در همین بین، بدون آن که حضرت متوجه شود با خودم گفتم: ای کاش امام علیه السلام این قلم را به عنوان یادبود و هدیه، به من لطف می‌کرد. پس چون از نوشتن فارغ شد، شروع نمود درباره مسائل مختلف با من صحبت کند و در ضمن صحبت، قلم را با دستمالی که کنارش بود پاک نمود و فرمود: بیا احمد، این قلم را بگیر. هنگامی که قلم را از دست مبارک حضرت گرفتم عرضه داشتم: فدای شما گردم، من یک ناراحتی دارم که چند مرتبه قصد داشتم با شما مطرح کنم ولی ممکن نشد، چنانچه الان اجازه بفرمائی آن را عرض کنم؟ امام علیه السلام فرمود: ناراحتی و مشکل خود را بگو. اظهار داشتم: از پدران بزرگوارت روایت شده است که خواب پیامبران الهی صلوات الله علیهم بر روی کمر است و خواب مؤمنین بر سمت راست می‌باشد و خواب منافقین بر سمت چپ خواهد بود و شیاطین بر رو دَمَر و پشت به آسمان می‌خوانند؛ آیا این روایت صحیح است؟ امام علیه السلام فرمود: بلی، همین طور است که نقل کردی. سپس عرضه داشتم: ای سرور و مولایم! من هر چه تلاش می‌کنم که بر سمت راست بخوابم ممکن نمی‌شود و خوابم نمی‌برد، اگر ممکن است مرا درمان و معالجه فرما؟ حضرت لحظه ای سکوت نمود و بعد از آن، اظهار نمود: جلو بیا، پس نزدیک امام علیه السلام رفتم، فرمود: دست خود را داخل پیراهنت کن. موقعی که دستم را داخل پیراهن کردم، آن گاه حضرت دست خویش را از داخل پیراهنش درآورد و داخل پیراهن من نمود و با دست راست بر پهلو چپ و با دست چپ بر پهلو راست من، سه مرتبه کشید. بعد از آن همیشه به طور ساده و راحت بر پهلو راست می‌خوابیدم و نمی‌توانستم بر پهلو چپ بخوابم. (۱۷)

موضوع خیرچین زندان

مرحوم راوندی، طبرسی و برخی دیگر از بزرگان به نقل از ابوهاشم جعفری حکایت کنند: در زمان حکومت متوکل عباسی، توسط مأمورین حکومتی دست گیر و به همراه عدّه ای دیگر از شیعیان زندانی شدم. پس از گذشت مدتی حضرت ابو محمد، امام حسن عسکری صلوات الله و سلامه علیه را نیز به همراه برادرش جعفر، محکوم و در زندان نزد ما آوردند. چون امام حسن عسکری علیه السلام را وارد زندان کردند، من حضرت را روی پلاس خود نشاندم و جعفر در نزدیکی حضرت، نیز کناری روی زمین نشست، پس از گذشت لحظه ای جعفر فریاد کشید: وای از دست شیطان - منظورش یکی از کنیزانش بود - امام علیه السلام با تهدید او را

ساکت گردانید و همه متوجه شدند که جعفر مست کرده و دهانش بوی شراب می‌دهد. و در ضمن، شخصی ناشناس نیز در جمع ما زندانی بود و خود را منسوب به سادات علوی می‌دانست. حضرت فرمود: چنانچه بیگانه‌ای در جمع شما نمی‌بود، خبر می‌دادم که هر یک از شما چه زمانی آزاد خواهید شد. همین که آن شخص ناشناس لحظه‌ای از جمع ما بیرون رفت، امام علیه السلام فرمود: این مرد از شماها نیست، مواظب سخنان و حرکات خود باشید، او در لابلای لباس هایش حرکات و سخنان شما را می‌نویسد و برای سلطان می‌فرستد. پس بعضی از افراد، سریع حرکت کردند و لباس آن شخص را که کناری گذاشته بود، بررسی کردند و دیدند که تمام مسائل و صحبت‌های آن‌ها را ثبت کرده و افزوده است: آن‌ها با حفر و سوراخ کردن دیوار زندان می‌خواهند فرار کنند. و صحت پیش‌بینی و فرمایشات امام حسن عسکری علیه السلام بر همگان ثابت شد. (۱۸)

امام، شرابخور و لوطی را نمی‌پذیرد

شخصی از اهالی کوفه به نام ابوالفضل محمّد حسینی حکایت کند: در سال ۲۵۸، نیمه ماه شعبان به قصد زیارت امام حسین علیه السلام عازم کربلا شدم. و چون ولادت مسعود حضرت مهدی - موعود - علیه السلام در بین شیعیان منتشر شده بود و هر کس به نوعی علاقه مند دیدار آن مولود عزیز بود، مادر من که نیز از علاقمندان اهل بیت علیهم السلام بود گفت: چون به زیارت حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام رفتی از خداوند طلب کن تا خدمتگذاری امام حسن عسکری علیه السلام را روزی تو گرداند، همان طوری که پدرت مدّتی توفیق خدمتگذاری حضرت را داشت. پس هنگامی که به کربلا رسیدم و برای زیارت امام حسین علیه السلام وارد حرم مطهر شدم و زیارت آن حضرت را انجام دادم، او را در پیشگاه خداوند متعال واسطه قرار دادم تا به آرزویم - یعنی؛ به خدمت‌گزاری مولایم امام حسن عسکری علیه السلام برسم - و چون نزدیک سحر شد و بسیار خسته بودم در گوشه‌ای استراحت کردم. ناگهان متوجه شدم، که شخصی بالای سرم، مرا صدا زد و اظهار داشت: ای ابوالفضل! مولایت حضرت ابومحمّد، امام حسن علیه السلام می‌فرماید: دعایت مستجاب شد، حرکت کن و به سوی ما بیا تا به آرزو و خواسته خود بررسی. عرضه داشتم: من الان در موقعیتی نیستم که بتوانم به سامراء بیایم و خدمت مولایم برسم، باید برگردم کوفه و خودم را جهت خدمت در منزل حضرت، آماده کنم. پاسخ داد: من پیام مولایم را رساندم و تو آنچه مایل بودی انجام بده. بعد از آن به کوفه بازگشتم و مادرم را در جریان قرار دادم، مادرم با شنیدن این خبر شادمان شد و پس از حمد و ثنای الهی، گفت: ای پسر! دعایت مستجاب شد، دیگر جای ماندن و نشستن نیست، سریع حرکت کن تا به مقصد برسی. به همین جهت خود را آماده کردم و به همراه شخصی زرگر معروف به علیّ ذهبی روانه بغداد شدم و چون من جوانی بی تجربه بودم، مادرم سفارش مرا به آن زرگر کرد. هنگامی که وارد شهر بغداد شدیم، من به منزل عمویم که ساکن بغداد بود، رفتم و در آن هنگام مراسم جشن نصاری بود. عمویم مرا با خود به مجلس جشن نصاری برد، همین که وارد مراسم و جشن آن‌ها شدیم، سفره غذا پهن کردند و ما نیز از غذای ایشان خوردیم، سپس شراب آوردند و بین افراد تقسیم کردند و برای من هم آوردند، لیکن من قبول نکردم. ولی به زور مرا مجبور کردند تا نوشیدم، بعد از گذشت لحظاتی تعدادی نوجوان خوش سیما وارد مجلس شدند و مردم با آن‌ها مشغول عمل زشت لواط گشتند و من هم چون شراب خورده بودم و مست بودم، شیطان بر من وسوسه کرد تا آن که من نیز همانند دیگران مرتکب این گناه بزرگ گشتم و بعد از آن چند روزی را در بغداد ماندم. سپس عازم سامراء شدم و هنگام ورود به شهر سامراء داخل دجله رفتم و بعد از آن که خود را شستشو دادم، لباس‌های پاکیزه پوشیدم و روانه منزل امام حسن عسکری علیه السلام شدم. همین که نزدیک منزل آن حضرت رسیدم، وارد مسجدی شدم که جلوی منزل حضرت بود و مشغول خواندن نماز گشتم. پس از مدّتی کوتاه، همان کسی که در کربلا آمد و پیام حضرت را آورد، دوباره نزد من آمد و من به احترام او ایستادم، او دست خود را بر سینه من نهاد و مرا به عقب راند و اظهار داشت: بگیر. و مقداری دینار به سوی من پرتاب نمود و گفت: مولا و سرورم فرمود: تو دیگر حقّ ورود بر آن حضرت

را نداری، چون که مرتکب خوردن شراب و گناهی خطرناک شدی، از هر کجا آمده‌ای برگرد. و من با حالت گریه و اندوه برگشتم و چون به منزل آمدم، جریان را برای مادرم تعریف کردم و بسیار از کردار زشت خود در بغداد شرم‌منده شدم، لباس خشن موئی پوشیدم و پاهای خود را با زنجیر بستم و خود را در گوشه‌ای انداختم (... ۱۹)

فرق بین شیعه و دوست

در کتاب تفسیر منسوب به امام حسن عسکری علیه السلام و نیز در کتاب مرحوم قطب الدین راوندی - به نقل از دو نفر از راویان حدیث به نام یوسف بن محمد و علی بن سیار - آمده است: شبی از شب‌ها به محضر مبارک حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام وارد شدیم. همچنین والی شهر که علاقه خاصی نسبت به حضرت داشت، به همراه شخصی که دست‌های او را بسته بودند، وارد منزل امام علیه السلام شد و اظهار داشت: یا ابن رسول الله! این شخص را از دکان صراف در حال سرقت و دزدی گرفته‌ایم. و چون خواستیم او را همانند دیگر دزدان شکنجه و تأدیب کنیم، اظهار داشت که از شیعیان حضرت علی علیه السلام و نیز از شیعیان شما است و ما از تعذیب او خودداری کردیم و نزد شما آمدیم تا ما را راهنمایی و تکلیف ما را نسبت به این شخص روشن بفرمائی. حضرت فرمود: به خداوند پناه می‌برم، او شیعه علی علیه السلام نیست، او برای نجات خود چنین ادعائی را کرده است. سپس والی آن سارق را از آن جا برد و به دو نفر از مأمورین خود دستور داد تا آن سارق را تعذیب و تأدیب نمایند، پس او را بر زمین خوابانیدند و شروع کردند بر بدنش شلاق بزنند؛ ولی هر چه شلاق می‌زدند روی زمین می‌خورد و به آن سارق اصابت نمی‌کرد. بعد از آن، والی مجدداً او را نزد امام حسن عسکری علیه السلام آورد و گفت: یا ابن رسول الله! بسیار جای تعجب است، فرمودی که او از شیعیان شما نیست، اگر از شیعیان شما نباشد پس لابد از شیعیان و پیروان شیطان خواهد بود و باید در آتش قهر خدای متعال بسوزد. و سپس افزود: با این اوصاف، من از این مرد معجزه و کرامتی را مشاهده کردم که بسیار مهم خواهد بود، هر چه مأمورین بر او تازیانه می‌زدند بر زمین می‌خورد و بر بدن او اصابت نمی‌کرد و تمام افراد از این جریان در تعجب و حیرت قرار گرفته‌اند. در این موقع امام حسن عسکری علیه السلام به والی خطاب نمود و فرمود: ای بنده خدا! او در ادعای خود دروغ می‌گوید، او از شیعیان ما نیست، بلکه از محبین و دوستان ما می‌باشد. والی اظهار داشت: از نظر ما فرقی بین شیعه و دوست نمی‌باشد، لطفاً بفرمائید که فرق بین آن‌ها چیست؟ حضرت فرمود: همانا شیعیان ما کسانی هستند که در تمام مسائل زندگی مطیع و فرمان‌بر دستورات ما باشند و سعی دارند بر این که در هیچ موردی معصیت و مخالفت ما را نمایند. و هر که خلاف چنین روشی باشد و اظهار علاقه و محبت نسبت به ما نماید دوست ما می‌باشد، نه شیعه ما. سپس امام علیه السلام به والی فرمود: تو نیز دروغ بزرگی را ادعا کردی، چون که گفתי معجزه دیده‌ام؛ و چنانچه این گفتار از روی علم و ایمان باشد مستحق عذاب جهنم می‌باشی. بعد از آن، حضرت در توضیح فرمایش خود افزود: معجزه مخصوص انبیاء و ما اهل بیت عصمت و طهارت می‌باشد، برای شرافت و فضیلتی که ما بر دیگران داریم و نیز برای اثبات واقعیات و حقایقی که از طرف خداوند متعال به ما رسیده است. در پایان، امام عسکری علیه السلام به آن مرد - متهم به سرقت - خطاب نمود و فرمود: باید شیعه علی علیه السلام در تمام امور زندگی، شیعه و پیرو او - و دیگر اهل بیت رسالت - باشد و ایشان را در هر حال تصدیق نماید؛ و نیز باید سعی نماید که هیچ‌گونه تخلفی با ایشان نداشته باشد و خلاصه آن که در همه امور، خود را هماهنگ و مطیع ایشان بداند. (۲۰)

مسافرت به گرگان و حضور در جمع دوستان

همچنین مرحوم راوندی، ابوحمزه طوسی، اربلی و برخی دیگر از بزرگان به نقل یکی از اهالی و مؤمنین گرگان به نام جعفر - فرزند شریف گرگانی - حکایت کنند: در یکی از سال‌ها به قصد انجام مناسک حج عازم مدینه منوره و مکه معظمه شدم. در بین

راه، جهت زیارت و دیدار حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام به شهر سامراء رفته و مقداری هدایا نیز برای آن حضرت به همراه داشتیم، چون وارد منزل حضرت شدم، خواستم سؤال کنم که هدایا را تحویل چه کسی بدهم؟ لیکن امام علیه السلام پیش از آن که من حرفی بزنم و سؤالی را مطرح کنم، مرا مخاطب قرار داد و فرمود: ای جعفر! آنچه را که همراه خود آورده ای و مربوط به ما است، تحویل مبارک خادم دهید. لذا آن هدایا را تحویل خادم دادم و نزد حضرت مراجعت کردم و گفتم: یاابن رسول الله! اهالی گرگان که از دوستان و شیعیان شما هستند، به شما سلام رسانده اند. امام علیه السلام ضمن جواب سلام، فرمود: آیا پس از انجام مناسک حجّ به دیار خود بازخواهی گشت؟ عرضه داشتم: بلی. فرمود: یکصد و هفتاد روز دیگر با امروز که حساب کنی، روز جمعه خواهد بود، که تو وارد شهر و دیار خود خواهی شد - که صبح جمعه، روز سوم ماه ربیع الثانی می باشد - پس چون به دیار خود بازگشتی سلام مرا به دوستان و آشنایان برسان و بگو که من عصر همان روز جمعه به شهر گرگان خواهم آمد، چنانچه مسائل و مشکلاتی دارند آماده نمایند. سپس حضرت افزود: حرکت کن و برو، خداوند تو را و آنچه که همراه داری، در پناه خود سالم نگه دارد و انشاءالله با خوبی و خوشحالی نزد خانواده و آشنایان بازگردی. ضمناً متوجه باش که مدتی دیگر دارای نوزادی خواهی شد که پسر می باشد، نام او را صیلت بگذارید، چون که او از دوستان و علاقه مندان ما خواهد بود. جعفر گوید: پس از صحبت های زیادی، با حضرت خداحافظی کردم و طبق تصمیم خود رهسپار مدینه و مکه شدم و چون اعمال و مناسک حجّ را انجام دادم، راهی شهر و دیار خود گشتم. و همان طوری که امام علیه السلام پیش گوئی کرده بود، صبح روز جمعه، سوم ماه ربیع الثانی وارد گرگان شدم و دوستان و آشنایان برای زیارت قبولی، به ملاقات و دیدار من آمدند. من نیز به آن ها خبر دادم که امام حسن عسکری علیه السلام خبر داده است که عصر امروز با دوستان و شیعیان خود در این شهر دیدار خواهد داشت، پس مسائل و نیازمندی های خود را آماده کنید که هنگام تشریف فرمائی حضرت مسائل و مشکلات خود را مطرح کنید. نماز ظهر و عصر را خواندیم و پس از گذشت ساعتی از نماز، دوستان در منزل ما حضور یافتند و برای تشریف فرمائی حضرت لحظه شماری می کردند که ناگهان امام عسکری علیه السلام با قدم مبارک خویش وارد منزل و در جمع دوستان حاضر شد و بر جمعیت سلام کرد. افراد جواب سلام حضرت را دادند و با کمال ادب و احترام دست امام علیه السلام را می بوسیدند. سپس حضرت فرمود: من به جعفر - فرزند شریف - قول داده بودم که امروز در جمع شما دوستان حاضر خواهم شد، لذا نماز ظهر و عصر را در شهر سامراء خواندم و به سوی شما حرکت کردم تا تجدید عهد و دیداری باشد و در این لحظه در جمع شما آمده ام، اکنون چنانچه مسئله و مشکلی دارید بیان کنید؟ پس هر کس سؤالی و مطلبی را عنوان کرد و جواب خود را به طور کامل از آن حضرت دریافت داشت، تا آن که یکی از علاقه مندان و دوستان حضرت به نام نصر - فرزند جابر - اظهار داشت: یاابن رسول الله! فرزندم مدّت ها است که نابینا شده است، چنانچه ممکن باشد از خداوند متعال بخواهید که به لطف و کرمش چشم فرزند مرا سالم نماید تا بینا شود. امام علیه السلام فرمود: فرزندت کجاست؟ او را بیاورید، وقتی فرزند نابینا را نزد حضرت آوردند، ایشان با دست مبارک خود بر چشم های او کشید و به برکت حضرت بلافاصله، چشم های او سالم و بینا گردید. و پس از آن که مردم سؤال ها و خواسته های خود را در امور مختلف مطرح کردند و حوائج آن ها برآورده شد، امام علیه السلام در پایان مجلس، در حقّ آن افراد دعای خیر کرد و در همان روز به سمت شهر سامراء مراجعت نمود. (۲۱)

حضور جنّ و انس بر سفره امام علیه السلام

یکی از اصحاب به نام جعفر بن محمد حکایت کند: روزی به همراه علی بن عبیدالله خدمت حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام رسیدیم، چند نفر دیگر هم در حضور حضرت بودند و در جلوی امام علیه السلام درخت خرمائی بود و با آن که فصل خرما نبود، ولیکن آن درخت، خرماهای بسیاری داشت. پس از لحظاتی سفره ای گسترانیدند و حضرت فرمود: دست هایتان را

بشوئید و نام خدا را بر زبان جاری کنید و مشغول خوردن طعام شوید. ولی کسی جلو نیامد و دست به سمت غذاهائی که در سفره چیده بودند، دراز نشد و همه منتظر بودند که میزبان - یعنی؛ امام حسن عسکری علیه السلام - مشغول شود. بعد از آن، حضرت به من خطاب نمود و فرمود: ای ابوجعفر! از طعام مؤمنین میل کن، همانا که این طعام برای شماها حلال می‌باشد. و سپس افزود: علت آن که من قبل از شما میهمانان، مشغول خوردن غذا نشدم، این است که چون تعدادی جنّ از برادران شما در کنار شما حضور دارند و من خواستم شما قبل از دیگران شروع کنید؛ و گرنه من خود شروع می‌کنم. و چون امام علیه السلام دست مبارک خود را به سمت غذا دراز نمود، دیگران هم مشغول شدند. در ضمن این که مشغول خوردن غذا و خرما بودیم، متوجه شدیم که در کنار ما غذا برداشته می‌شود و ظرف غذا خالی می‌گردد، اما کسی و دستی را نمی‌دیدیم. من با خود گفتم: اگر امام علیه السلام بخواهد، می‌تواند کاری کند که ما جئیان را ببینیم، همان طوری که آن‌ها ما را مشاهده می‌کنند. و چون حضرت متوجه افکار من و دیگران شد، دست مبارک خود را بر صورت ما کشید و سدی بین ما و جئیان به وجود آمد، سپس دستی دیگر بر چشم‌های ما کشید که به راحتی جئیان را می‌دیدیم. در این هنگام، خواستیم که بلند شویم و با آن‌ها مصافحه و معانقه کنیم، امام علیه السلام مانع شد و به تمام افراد اظهار نمود: احترام سفره و طعام از هر چیزی مهم‌تر است، صبر نمائید تا هنگامی که غذا تمام شد و سفره را جمع کردند، برادران شما حضور دارند و هر چه خواستید انجام دهید. ولی موقعی که دقیق آن‌ها را نگاه و بررسی کردیم، دیدیم که بسیار ضعیف و لاغر اندام بودند و اشک از گوشه‌های چشمشان سرازیر بود و با یکدیگر آهسته زمزمه داشتند. به خدمت حضرت عرض کردیم: یا بن رسول الله! آیا جئیان همیشه به این حالت هستند؟ فرمود: خیر، آن‌ها همانند شما انسان‌ها همه گونه هستند و حالت‌های مختلفی دارند، این هائی که در کنار شما نشسته اند، زاهد و قانع می‌باشند و هیچ غذائی نمی‌خورند و آبی نمی‌آشامند، مگر با اذن و اجازه پیغمبر یا امام علیهم السلام، چون که ایشان در همه امور تابع و مطیع حجت خدا و امام خود خواهند بود و ... بعد از صحبت‌های مفصّلی، امام علیه السلام دست خود را بر چشم‌های ما نهاد و پس از آن دیگر نتوانستیم جئیان را تماشا کنیم. سپس بر چنین توفیقی که نصیب ما شد و توفیق یافتیم که در چنین مجلسی و نیز بر سر چنین سفره و طعامی در محضر مبارک امام و حجت خدا شرکت کنیم، شکر و سپاس خداوند متعال را به جا آوردیم و آن را یکی از معجزه‌ها و نشانه‌های امامت دانستیم. (۲۲)

دیدار از خانواده‌ای نصرانی

یکی از راویان حدیث به نام جعفر بن محمد بصری حکایت کند: روزی در محضر حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام بودیم، یکی از مأمورین خلیفه وارد شد و گفت: خلیفه پیام داد که چون اءنوش نصرانی یکی از بزرگان نصاری - در شهر سامراء است و دو فرزند پسرش مریض و در حال مرگ هستند، تقاضا کرده اند که برویم و برای سلامتی ایشان دعا کنیم. اکنون چنانچه مایل باشید، نزد ایشان برویم تا در نتیجه به اسلام و خاندان نبوت، خوش بین گردند. امام علیه السلام اظهار داشت: شکر و سپاس خداوند متعال را که یهود و نصاری نسبت به ما خانواده اهل بیت از دیگر مسلمین عارف تر هستند. سپس حضرت آماده حرکت شد، لذا شتری را مهیا کردند و امام علیه السلام سوار شتر شد و رهسپار منزل نوش گردید. همین که حضرت نزدیک منزل نوش نصرانی رسید، ناگهان متوجه شدیم نوش سر و پای برهنه به سوی امام علیه السلام می‌آید و کتاب انجیل را بر سینه چسبانده است، همچنین دیگر روحانیون نصاری و راهبان، اطراف او در حال حرکت هستند. چون جلوی منزل به یکدیگر رسیدند، نوش گفت: ای سرورم! تو را به حقّ این کتاب - که تو از ما نسبت به آن آگاه تر هستی و تو از درون ما و آئین ما مطلع هستی - آنچه را که خلیفه پیشنهاد داده است انجام بده، همانا که تو در نزد خداوند، همچون حضرت عیسی مسیح علیه السلام هستی. امام حسن عسکری علیه السلام با شنیدن این سخنان، حمد و ثنای خداوند را به جای آورد و سپس وارد منزل نصرانی شد و در گوشه‌ای از اتاق نشست. و جمعیت همگی سر پا ایستاده و تماشای جلال و عظمت فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله بودند، بعد از لحظاتی

حضرت لب به سخن گشود و اشاره به یکی از دو فرزند مریض نمود و اظهار داشت: این فرزندت باقی می‌ماند و ترسی بر آن نداشته باش؛ و اما آن دیگری تا سه روز دیگر می‌میرد، و آن فرزندت که زنده می‌ماند مسلمان خواهد شد و از مؤمنین و دوستانان ما اهل بیت قرار خواهد گرفت. نوش نصرانی گفت: به خدا سوگند، ای سرورم! آنچه فرمودی حق است و چون خبر دادی که یکی از فرزندانم زنده می‌ماند، از مرگ دیگری واهمه ای ندارم و خوشحال هستم از این که پسر اسلام می‌آورد و از علاقه مندان شما اهل بیت رسالت قرار می‌گیرد. یکی از روحانیون مسیحی، نوش را مخاطب قرار داد و گفت: ای نوش! تو چرا مسلمان نمی‌شوی؟ پاسخ داد: من اسلام را از قبل پذیرفته‌ام و نیز مولایم نسبت به من آگاهی کامل دارد. در این موقع، حضرت ابومحمد، امام عسکری علیه السلام اظهار نمود: چنانچه مردم برداشت‌های سوئی نمی‌کردند، مطالبی را می‌گفتم و کاری می‌کردم که آن فرزندت نیز سالم و زنده بماند. نوش گفت: ای مولا و سرورم! آنچه را که شما مایل باشید و صلاح بدانید، من نیز نسبت به آن راضی هستم. جعفر بصری گوید: یکی از پسران آنوش نصرانی همین طور که امام علیه السلام اشاره کرده بود، بعد از سه روز از دنیا رفت و آن دیگری پس از بهبودی مسلمان شد و جزء یکی از خادمین حضرت قرار گرفت. (۲۳)

شفای مریض با درخواست کتبی

دو نفر از اصحاب به نام‌های عبدالحمید بن محمد و محمد بن یحیی حکایت کرده‌اند: روزی بر یکی از دوستانمان به نام ابوالحسن، علی بن بشر، جهت دیدار و ملاقات وارد شدیم، او سخت بی‌حال و در بستر افتاده بود، همین که وارد شدیم، به ما پناهنده شد و التماس کرد تا برایش دعا کنیم و اظهار داشت: نامه‌ای با خط خودم نوشته‌ام می‌خواهم آن را فردی مورد اطمینان نزد مولایم ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام ببرد. از او سؤال کردیم که نامه کجاست؟ اگر ممکن است، آن نامه را به ما بده تا خودمان خدمت حضرت ببریم و جواب آن را بگیریم و بیاوریم. پاسخ داد: نامه در کنارم می‌باشد، پس دست بردیم و نامه را از زیر سجاده‌اش بیرون آوردیم و با اجازه او نامه‌اش را گشودیم تا ببینیم چه نوشته است، همین که نامه را باز کردیم، نگاه ما به اول نامه افتاد که مهر و امضاء شده بود و در بالای آن مرقوم بود: ای علی بن بشر! ما نامه تو را خواندیم و خواسته‌ات را متوجه شدیم، از خداوند متعال عافیت و سلامتی تو را درخواست نمودیم، و نیز خداوند متعال مدت عمر تو را تا چهل و نه سال دیگر طولانی گردانید. پس شکر و سپاس خداوند را به جای آور، و به وظائف خود عمل نما، و بدان که خداوند آنچه مصلحت باشد انجام خواهد داد. و چون نامه را خواندیم، خطاب به علی بن بشر کردیم و گفتیم: سرور و مولایمان، بدون آن که نامه را برای امام علیه السلام برده باشیم و بدون آن که آن را دیده باشد خوانده است و پاسخ نامه‌ات را مرقوم فرموده است. پس ناگهان در همین اثناء، صحیح و سالم شد و از جای خود برخاست و کنیز خود را خوشحال نمود و آزادش گردانید. بعد از سه روز از طرف وکیل امام علیه السلام ابوعمر عثمان بن سعد العمری از شهر سامراء محموله‌ای را برای علی بن بشر آوردند، و چون محاسبه کردیم ارزش اموال، سه برابر قیمت کنیز بود. (۲۴)

خواندن نامه‌ای نادیدنی از دور

دو نفر از اصحاب و راویان حدیث به نام‌های حسن بن ابراهیم و حسن ابن مسعود حکایت کنند: در سال ۲۵۶ به محضر امام حسن عسکری علیه السلام شرفیاب شدیم و نامه‌ای را همراه خود از بعضی طوایف آورده بودیم که تقدیم آن حضرت نماییم. در آن نامه درخواست کرده بودند که حضرت از خداوند متعال مسئلت نماید تا از شخص ظالمی به نام سیرجی که قصد جان و مال و ناموس آن‌ها را کرده است، نجات یابند و در امان قرار گیرند. همین که وارد مجلس امام علیه السلام شدیم، جمعیت بسیاری اطراف حضرت حضور داشتند، ما نیز در گوشه‌ای نشستیم و نامه، همراه خودمان بود، کسی هم از آن خبری نداشت و با کسی هم در این

رابطه هیچ گونه صحبتی کرده بودیم. ناگهان حضرت ابومحمّد، امام عسکری علیه السلام متوجه ما شد و فرمود: نامه ای را که دوستان شما برای من فرستاده اند، خواندم و از آنچه درخواست کرده بودند، آگاه شدم و آن‌ها به آرزو و خواسته خودشان دست می‌یابند. با شنیدن این سخن، شکر و سپاس خداوند متعال را به جا آوردیم و ضمن تشکر، از آن حضرت خداحافظی کرده و از مجلس بیرون آمدیم. و سپس راهی منزل شدیم، چون به منزل رسیدیم نامه را درآوردیم و آن را گشودیم، در پائین نامه به خط مبارک حضرت نوشته شده بود: این خواسته ما از درگاه خداوند متعال بوده و هست که شماها را از شرّ آن ظالم نجات بخشد، سه روز قبل از رسیدن نامه به دست صاحبانش، آن ظالم به مرض طاعون مبتلا می‌شود و به هلاکت خواهد رسید. و پائین نامه با مهر مبارک حضرت، ممهور گردیده بود. (۲۵)

اهدائی طلا به ابوهاشم و دینار به اسماعیل

یکی از اصحاب و دوستان امام حسن عسکری علیه السلام به نام ابوهاشم جعفری حکایت کند: روزی امام علیه السلام سوار مرکب سواری خود شد و به سمت صحرا و بیابان حرکت کرد و من نیز همراه حضرت سوار شدم و به راه افتادم. و حضرت جلوی من حرکت می‌کرد، چون مقداری راه رفتیم ناگهان به فکر رسید که بدهی سنگینی دارم و بدون آن که سخنی بگویم، در ذهن و فکر خود مشغول چاره اندیشی بودم. در همین بین، امام علیه السلام متوجه من شد و فرمود: ناراحت نباش، خداوند متعال آن را اداء خواهد کرد و سپس خم شد و با عصائی که در دست داشت، روی زمین خطی کشید و فرمود: ای ابوهاشم! پیاده شو و آن را بردار و ضمناً مواظب باش که این جریان را برای کسی بازگو نکنی. وقتی پیاده شدم، دیدم قطعه ای طلا داخل خاک‌ها افتاده است، آن را برداشتم و در خورجین نهادم و سوار شدم و به همراه امام علیه السلام به راه خود ادامه دادم. باز مقدار مختصری که رفتیم، با خود گفتم: اگر این قطعه طلا به اندازه بدهی من باشد که خوب است؛ ولی من تهی دست هستم و توان تأمین مخارج زندگی خود و خانواده ام را ندارم، مخصوصاً که فصل زمستان است و اهل منزل آذوقه و لباس مناسب ندارند. در همین لحظه بدون آن که حرفی زده باشم، امام علیه السلام مجدداً نگاهی به من کرد و خم شد و با عصای خود روی زمین خطی کشید و فرمود: ای ابوهاشم! آن را بردار و این اسرار را به کسی نگو. پس چون پیاده شدم، دیدم قطعه ای نقره روی زمین افتاده است، آن را برداشتم و در خورجین کنار آن قطعه طلا گذاشتم و سپس سوار شدم و به راه خود ادامه دادیم. پس از این که مقداری دیگر راه رفتیم، به سوی منزل بازگشتیم. و امام عسکری علیه السلام به منزل خود تشریف برد و من نیز رهسپار منزل خویش شدم. بعد از چند روزی، طلا را به بازار برده و قیمت کردم، به مقدار بدهی هایم بود - نه کم و نه زیاد - و آن قطعه نقره را نیز فروختم و نیازمندی های منزل و خانواده ام را تهیه و تأمین نمودم. (۲۶) همچنین آورده اند: اسماعیل بن محمد - که یکی از نوه های عباس بن عبدالمطلب می‌باشد - تعریف کرد: روزی بر سر راه امام حسن عسکری علیه السلام نشستیم و هنگام عبور آن حضرت، تقاضای کمک کردم و قسم خوردم که هیچ پولی ندارم و حتی خرجی برای تهیه آذوقه عائله ام ندارم. حضرت جلو آمد و فرمود: قسم دروغ می‌خوری، با این که دوست دینار در وسط حیات منزل خود پنهان کرده ای، و این برخوردار من به آن معنا نیست که به تو کمک نمی‌کنم، پس از آن، حضرت به غلام خود که همراهش بود فرمود: چه مقدار پول همراه داری؟ پاسخ داد: صد دینار، حضرت دستور داد تا آن مبلغ را تحویل من دهد. وقتی دینارها را گرفتم فرمود: ای اسماعیل! بیش از آنچه پنهان کرده ای نیازمند خواهی شد و نسبت به آن ناکام خواهی گشت. اسماعیل گوید: پس از گذشت مدتی، سخت در مضیقه قرار گرفتم و به سراغ آن دوست دیناری رفتم که پنهان کرده بودم، ولی آنچه تفحص و بررسی کردم آن‌ها را نیافتم. بعداً متوجه گشتم که یکی از پسرانم از آن محل، اطلاع یافته و پول‌ها را برداشته است و من ناکام و محروم گشتم. (۲۷)

مرحوم سید بن طاووس رضوان الله تعالی علیه، به نقل یکی از اصحاب به نام ابوالهیثم، محمد بن ابراهیم حکایت کند: روز اول ماه رمضان، پدرم خدمت امام حسن عسکری علیه السلام شرفیاب شد و مردم در آن روز اختلاف داشتند که آیا آخر ماه شعبان است یا آن که اول ماه رمضان می‌باشد؟! موقعی که پدرم بر آن حضرت وارد شد، فرمود: جزء کدام گروه هستی و در چه حالی می‌باشی؟ پدرم عرضه داشت: ای سرورم! یا ابن رسول الله! من فدای شما گردم، امروز را قصد روزه کرده ام. امام علیه السلام فرمود: آیا مایل هستی که یک قانون کلی را برایت بگویم تا برای همیشه مفید باشد و نیز دیگر بعد از این، نسبت به روزهای اول ماه رمضان شک نکنی؟ پدرم اظهار داشت: بلی، بر من منت گذار و مرا راهنمایی فرما. حضرت فرمود: دقت کن که اول ماه محرم چه روزی خواهد بود که اگر آن را شناختی برای همیشه سودمند است و دیگر برای ماه رمضان مشکلی نخواهی داشت. پدرم گفت: چگونه با شناختن اول محرم، دیگر مشکلی برای ماه رمضان نخواهد بود؟! و سپس افزود: خواهشمندم چنانچه ممکن باشد، برایم توضیح بفرما، تا نسبت به آن آشنا بشوم؟ امام علیه السلام فرمود: خوب دقت کن، هنگامی که روز اول ماه محرم فرا می‌رسد - که با تشخیص صحیح آن را که به دست آورده باشی - پس اگر اول محرم، روز یکشنبه باشد، عدد یک را نگه بدار. و اگر دوشنبه باشد، عدد دو، نیز اگر سه شنبه بود عدد سه و برای چهارشنبه عدد چهار و برای پنجشنبه عدد پنج، همچنین برای جمعه عدد شش و برای شنبه، عدد هفت را در نظر بگیر. بعد از آن، حضرت افزود: سپس همان عدد مورد نظر را - که مصادف با اولین روز محرم شده است - با عدد ائمه اطهار علیهم السلام - که عدد دوازده می‌باشد - جمع کن. سپس از مجموع اعداد، هفت تا هفت تا، کم بکن و در نهایت، دقت داشته باش که عدد باقیمانده چیست؟ اگر عدد باقیمانده هفت باشد پس اول ماه رمضان شنبه خواهد بود و اگر شش باشد ماه رمضان جمعه است و اگر پنج باشد ماه رمضان پنجشنبه است و اگر چهار باشد ماه رمضان چهارشنبه خواهد بود؛ و به همین منوال تا آخر محاسبه را انجام بده، که انشاءالله موافق با واقع در خواهد آمد. (۲۸)

برای هدایت خراسانی، چند مرتبه عمامه برگرفت

مرحوم سید مرتضی و حضینی رضوان الله علیهما، به نقل از شخصی که اهالی خراسان و به نام احمد بن میمون می‌باشد حکایت کنند: شنیده بودم بر این که امام و حجت خداوند بر بندگان، بعد از امام علی هادی صلوات الله علیه، فرزندش حضرت ابومحمد، حسن عسکری علیه السلام می‌باشد. برای تحقیق پیرامون این موضوع به شهر سامراء رفتم و نزد دوستانم که ساکن سامراء بودند وارد شدم و پس از صحبت هائی، اظهار داشتم: آمده ام تا مولایم ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام را ملاقات نمایم. گفتند: بنا بوده که امروز، حضرت به دربار خلیفه معتر وارد شود. با شنیدن این خبر، با خود گفتم: می‌روم و سر راه حضرت می‌ایستم و به خواست خداوند به آرزویم می‌رسم. به همین جهت حرکت نمودم و آمدم در همان مسیری که بنا بود حضرت از آن جا عبور نماید، گوشه ای ایستادم. هوا بسیار گرم بود، همین که امام علیه السلام نزدیک من رسید، با گوشه چشم نگاهی بر من انداخت، پس مقداری عقب رفتم و پشت سر حضرت قرار گرفتم. در همین لحظه با خود گفتم: خدایا! تو می‌دانی که من به تمام ائمه اطهار علیهم السلام و همچنین دوازدهمین ایشان حضرت مهدی موعود صلوات الله علیه معتقد و مؤمن هستم. پس ای خداوند! اکنون می‌خواهم تا کرامت و معجزه ای از ولی و حجت تو مشاهده کنم، تا هدایتی کامل یابم. در همین بین، حضرت اشاره ای به من نمود و فرمود: ای محمد بن میمون! دعایت مستجاب شد. با خود گفتم: مولایم از فکر و درون من آگاه شد و بدون آن که چیزی بگویم، دانست چه فکری در ذهن دارم، اگر واقعاً او از درون من آگاهی دارد، ای کاش عمامه‌اش را از سر خود بردارد. پس ناگهان دست برد و عمامه خود را از روی سر مبارک خود برداشت و دو مرتبه آن را بر سر نهاد. با خود اندیشیدم: شاید به جهت گرمی هوا، حضرت عمامه خود را از سر برداشت، نه به جهت فکر و تیت من؛ و ای کاش یک بار دیگر نیز عمامه‌اش را بردارد و بر زین قاطر

بگذارد. در همین لحظه، حضرت دست برد و عمامه خویش را از سر خود برداشت و روی زین قرار داد. گفتم: بهتر است که حضرت عمامه‌اش را بر سر بگذارد، پس آن را برداشت و بر سر خود نهاد. باز هم اکتفاء به همین مقدار نکرده و با خود گفتم: ای کاش یک بار دیگر هم، حضرت عمامه‌اش را از سر بر می‌داشت و بر زین می‌نهاد و سریع روی سر خود قرار می‌داد. این بار نیز حضرت سلام الله علیه، عمامه خود را از سر برداشت و روی زین قاطر نهاد و بدون فاصله، سریع آن را برداشت و روی سر خود گذارد. سپس با صدای بلند فرمود: ای احمد! تا چه مقدار و تا چه زمانی می‌خواهی چنین کنی؟! آیا به نتیجه و آرزوی خود نرسیدی؟ عرضه داشتم: ای مولا و سرورم! همین مقدار مرا کافی است؛ و حقیقت را درک کردم. (۲۹)

برنامه امام علیه السلام در زندان

مرحوم قطب الدین راوندی، طبری و برخی دیگر از بزرگان به نقل از ابوهاشم جعفری حکایت کند: در آن دورانی که من با عده ای دیگر از سادات در زندان معتصم عباسی به سر می‌بردم، حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام نیز با ما زندانی بود. حضرت به طور دائم روزه داشت و یکی از غلامانش هنگام افطار مقداری غذا برای آن حضرت می‌آورد، همین که موقع افطار می‌رسید و می‌خواست غذا میل نماید، ما را در کنار خود دعوت می‌نمود و همگی با آن حضرت افطار می‌کردیم. روزی از روزها من روزه بودم و ضعف شدیدی مرا فرا گرفته بود، آن روز را من به تنهایی با مقداری کعک افطار کردم؛ و قسم به خداوند سبحان! که کسی از این جریان من اطلاعی نداشت، سپس آمدم و در جمع افراد، کنار حضرت نشستم. امام علیه السلام به یکی از افراد دستور داد: مقداری غذا برای ابوهاشم بیاور تا میل کند، گر چه افطار کرده است. پس من خنده ام گرفت، فرمود: ای ابوهاشم! چرا خنده می‌کنی؟ و سپس افزود: هر موقع در خود احساس ضعف کردی، مقداری گوشت تناول کن تا نیرو یابی و تقویت بشوی، ضمناً توجه داشته باش که در کعک هیچ قوتی نیست. بعد از آن به حضرت عرضه داشتم: همانا خدا و پیامبر و شما اهل بیت رسالت، صادق و با حقیقت هستید. ابوهاشم جعفری در ادامه حکایت افزود: در آن روزی که خداوند متعال مقدر کرده بود که امام عسکری علیه السلام از زندان آزاد شود، ماموری آمد و به حضرت اظهار داشت: آیا میل داری که امروز نیز برای شما - همانند روزهای قبل - افطاری بیاورم؟ امام علیه السلام فرمود: مانعی نیست، آن را بیاور، ولی فکر نمی‌کنم که فرصت باشد، از آن بخورم. پس مأمور، مقدار غذائی را همانند قبل برای حضرت آورد؛ ولی نزدیک غروب در حالی که حضرت روزه بود، آزاد شد و به ما فرمود: افطار مرا میل کنید، گوارایتان باد. (۳۰)

تأثیر معنویت، پیش بینی آزادی

در آن زمانی که امام حسن عسکری صلوات الله علیه در زندان معتصم عباسی قرار داشت، مأمورین زندان، انواع و اقسام شکنجه های جسمی و روحی را برای حضرت اجرا می‌کردند. روزی عده ای از جاسوس ها و مأمورین حکومتی، وارد بر زندانبان امام حسن عسکری علیه السلام شدند و گفتند: تا می‌توانی بر او سخت گیری کن و او را تحت فشارهای گوناگون قرار بده. زندانبان - که شخصی به نام صالح بن وصیف بود - گفت: نمی‌دانم چگونه و با چه وسیله ای او را تحت شکنجه و فشار قرار بدهم! همین دو سه روز قبل، دو نفر از افراد فاسد و شرور را - جهت شکنجه و آزار او - به زندان فرستادم. ولیکن هر دو نفرشان دگرگون شدند و اهل نماز و روزه و عبادت قرار گرفتند، آن هم با حالتی عجیب و حیرت انگیز، وقتی آن دو نفر را احضار کردم و به آن ها گفتم: شما دو نفر نتوانستید آن مرد را تحت فشار قرار دهید و او را منحرف کنید؟ گفتند: تو فکر می‌کنی که او یک مرد عادی است؟ او به طور دائم روزه می‌گیرد و نماز به جا می‌آورد و تمام شب مشغول عبادت و مناجات می‌باشد و حاضر نیست، سخنی به جز ذکر خدا بگوید، هنگامی که نزد او می‌رفتیم تمام بدن ما به لرزه می‌افتاد و حالات او، ما را نیز دگرگون کرد. وقتی مأمورین حکومت،

این مطالب را از زندانبانِ امام حسن عسکری علیه السلام شنیدند با سرافکندگی خاموش شدند و برگشتند. (۳۱) همچنین مرحوم کلینی، طبرسی، ابن حمزه طوسی و ... به نقل از ابوهاشم جعفری حکایت کند: در آن زمانی که در زندان بودم، چون مرا با زنجیر بسته بودند، بی طاقت شدم و ناراحتی خود را در ضمن نامه ای به امام حسن عسکری علیه السلام نوشته و برایش ارسال نمودم. امام علیه السلام در جواب فرمود: همین امروز آزاد خواهی شد و نماز ظهر را در منزل خود به جا می آوری، لحظاتی بعد از آن ماموری آمد و مرا آزاد کرد. و چون در فشار زندگی قرار داشتیم خواستیم قبل از آزادی خود، نامه ای دیگر برای حضرت بفرستیم و تقاضای مقداری پول کنیم، ولیکن شرم و حیا مانع شد و تقاضای خود را ننوشتیم. همین که به منزل رسیدیم و طبق پیش بینی حضرت، نماز ظهر را در منزل خواندم، شخصی مقدار صد دینار آورد و اظهار داشت: این مقدار را حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام به همراه نامه ای فرستاده است. نامه را گرفتم و گشودم، در آن مرقوم فرموده بود: شرم و حیا را کنار بگذار و هر موقع نیاز پیدا کردی، درخواست کن که آنچه دوست داشته باشی به آن خواهی رسید. و مرحوم طبرسی افزوده است که در سال ۲۵۸ به همراه عده ای از سادات و نیز امام حسن عسکری صلوات الله علیه در زندان معتز - خلیفه عباسی - بوده اند. (۳۲)

مرگ چهار دختر با یک کیسه پول

یکی از اهالی کوفه که معروف به احمد بن صالح بود حکایت کند: من دارای چهار دختر بودم و نسبت به مخارج و هزینه زندگی آن ها سخت در مضیقه بودم و توان تأمین مایحتاج آن ها را نیز نداشتم. در سال ۲۵۹ عازم شهر سامراء گشتم و چون به سامراء رسیدم، به منزل حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام وارد شدم تا شاید توسط آن حضرت، کمکی بشوم و بتوانم با کمک حضرت لباس و آذوقه ای برای آن ها تهیه کنم. همین که وارد منزل حضرت شدم، بدون آن که سخنی بگویم، به من خطاب نمود و فرمود: ای أحمد! دخترانت در چه وضعیتی هستند؟ عرض کردم: در خیر و خوبی و سلامتی. امام علیه السلام فرمود: یکی از آن ها که آمنه نام دارد، همین امروز از دار دنیا رفت، و آن دیگری که به نام سکینه است فردا می میرد، و دوتای دیگر آن ها - یعنی خدیجه و فاطمه - در اولین روز همین ماهی که در پیش است از دنیا می روند. و چون با شنیدن این خبر گریان شدم، امام علیه السلام اظهار داشت: برای چه گریه می کنی؟ آیا برای دلسوزی و غم مرگ آن ها گریان شدی؟ و یا برای آن که در کنار آن ها نیستی و نمی توانی آن ها را کفن و دفن نمائی، این چنین گریه می کنی؟ عرض کردم: هنگامی که از نزد آن ها آمدم هیچ گونه خرجی و لباس و خوراک نداشتم. حضرت فرمود: بلند شو، ناراحت نباش، من به وکیل خود - عثمان بن سعید - گفته ام: مقداری پول برای تجهیز کفن و دفن آن ها بفرستد و چون هزینه خاک سپاری آن ها انجام گردید، هنوز ته کیسه، مبلغ سه هزار درهم باقی می ماند و این همان مقداری است که تو برای درخواست آن آمده ای. گفتم: ای سرورم! قصد داشتم مبلغ سه هزار درهم از شما تقاضا کنم برای تجهیز و ازدواج آن ها؛ ولیکن شما آن را هزینه رفتن به خانه آخرتشان قرار دادی. به هر حال مدتی در سامراء ماندم تا اولین روز ماه فرا رسید و دو مرتبه خدمت حضرت رسیدم، همین که در محضر ایشان نشستیم، فرمود: ای احمد بن صالح، خداوند تو را در مرگ چهار دخترت صبر و سلامتی دهد، دیگر صلاح نیست اینجا بمانی، حرکت کن و به سمت کوفه روانه شو. پس حرکت کردم و چون به کوفه رسیدم، دریافتم که تمام غیب گوئی های حضرت، صحت داشت و مقدار سه هزار درهم در کیسه، برای من باقی مانده بود که آن ها را بین فقراء و مستمندان تقسیم کردم. (۳۳)

به جای اسب، یک قاطر تندرو

همچنین مرحوم قطب الدین راوندی، طبرسی و بعضی دیگر از بزرگان به گفته یکی از نوادگان امام سجاد علیه السلام - به نام علی بن زید - حکایت کنند: مرا اسبی چابک و زیبا اندام بود، که بسیار آن را دوست می داشتم و افراد در مجالس و مجامع، آن را زبان

زد خود قرار می دادند. روزی به محضر مبارک امام حسن عسکری علیه السلام وارد شدم، حضرت ضمن فرمایشاتی اظهار نمود: اسبی که داری در چه حالی است؟ عرضه داشتم: اسب را دارم و هم اکنون سوار آن شدم و تا منزل شما آمده ام و آن را جلوی منزل شما بسته ام. بعد از آن فرمود: همین امروز قبل از آن که خورشید غروب کند، اگر توانستی اسب خود را بفروش و یا با دیگری تبدیل کن و سعی نما که در این امر تخیر نیندازی. در همین بین، یک نفر وارد مجلس شد و حضرت کلام خود را قطع نمود و دیگر مطلبی بیان نکرد و من از جای خود بلند شدم و در حالی که در فکر فرو رفته بودم، از منزل حضرت خارج و روانه منزل خود شدم و جریان فرمایش امام علیه السلام را برای برادرم بازگو کردم. برادرم گفت: من درباره پیش بینی امام حسن عسکری علیه السلام چیزی نمی دانم. با این حال، تصمیم گرفتم که اسب را بفروشم و در بین افراد اعلان کردم اسب من در معرض فروش است، ولی چون غروب آفتاب فرا رسید و نماز مغرب را به جا آوردم، پیش خدمتم آمد و گفت: ای سرورم! همین الان اسب، صدای عجیبی کرد و افتاد و مُرد. بسیار ناراحت و غمگین شدم و فهمیدم که حضرت در فرمایش خود چنین موضوعی را پیش بینی نموده بود تا ضرری بر من وارد نشود. پس از گذشت چند روزی خواستم که به محضر مبارک امام علیه السلام شرفیاب شوم، با خود گفتم: ای کاش یک حیوانی مرکب سواری داشتم تا سوار آن می شدم. وقتی وارد مجلس حضرت شدم و نشستم پیش از آن که سخنی بگویم، فرمود: بلی، ما به جای آن اسب، حیوانی به تو خواهیم داد؛ و سپس به غلام خود - که کمیت نام داشت - دستور داد و فرمود: قاطر مرا تحویل علی بن زید بده. و سپس به من خطاب کرد و فرمود: این قاطر، از اسب تو عمرش بیشتر و تندروتر خواهد بود. (۳۴)

چه قسمتی از گوسفند لذیذتر است

در زمان امام حسن عسکری صلوات الله علیه دو نفر به نام های احمد و عباس با یکدیگر درباره استقرار اعضاء بدن روی زمین در حال سجده و چگونگی آن در حال نماز اختلاف پیدا کردند. احمد گوید: چون در این مشاجره به نتیجه ای نرسیدیم که آیا بینی هم هنگام سجده باید روی زمین قرار گیرد، یا خیر؟ عازم منزل امام عسکری علیه السلام شدیم. در بین راه در حالی که حضرت سوار مرکب خود بود، برخورد کردیم، همین که حضرت متوجه ما شد، ایستاد و روی خود را به طرف ما نمود و سپس انگشت سبابه خود را بر پیشانی نهاد و اشاره نمود که سجده فقط به وسیله پیشانی تحقق می یابد، نه به وسیله بینی؛ و بعد از آن به راه خود ادامه داد و رفت. پس از مدتی که از این جریان گذشت، نیز بر سر گوشت مشاجره شد که کدام قسمت گوشت گوسفند لذیذتر و سالمتر است، که همچنین به نتیجه نرسیدیم. ناگهان خادم حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام بر ما وارد شد و بدون آن که ما سخنی بگوئیم و یا سؤال کرده باشیم، خادم حضرت قطعه گوشت گوسفندی که کتف و دست حیوان بود از جلوی ما برداشت و گفت: مولایم فرمود: آن قسمتی که نزدیک به سر و گردن باشد، سالمتر و لذیذتر است و آغشته به مراض نمی باشد، و اما آن را نصیحت نمود که حتی الا مکان استفاده نشود. (۳۵) احمد گوید: امام علیه السلام بدون آن که ما سؤال کرده باشیم و یا پیامی داده باشیم، در جریان امور قرار داشت و برای تقویت قلوب و از بین بردن هر گونه شککی پاسخ ما را مطرح فرمود و رفع مشاجره گردید. (۳۶)

آشنائی به تمام لغات و زبان ها و دیگر علوم

مرحوم شیخ مفید، کلینی، راوندی و بعضی دیگر از بزرگان در کتاب های خود آورده اند: یکی از خادمان حضرت ابوالحسن، امام علی هادی علیه السلام - به نام نصیر خادم - حکایت کند: بارها به طور مکرر می دیدم و می شنیدم که حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام در حیات پدر بزرگوارش با افراد مختلف، به لغت و لهجه ترکی، رومی، خزری و ... سخن می گوید. مشاهده

این حالات، برای من بسیار تعجب آور و حیرت انگیز بود و با خود می‌گفتم: این شخص - یعنی؛ امام عسکری علیه السلام - در شهر مدینه به دنیا آمده و نیز خانواده و آشنایان او عرب بوده و هستند، جایی هم که نرفته است، پس چگونه به تمام لغت‌ها و زبان‌ها آشنا است و بر همه آن‌ها تسلط کامل دارد؟! تا آن که پدرش امام هادی علیه السلام به شهادت رسید؛ و باز هم می‌دیدم که فرزندش، حضرت ابومحمد عسکری علیه السلام با طبقات مختلف و زبان‌ها و لهجه‌های گوناگون سخن می‌گوید، روز به روز بر تعجب من افزوده می‌گشت که از چه طریقی و به چه وسیله‌ای حضرت به همه زبان‌ها آشنا شده است؟! تا آن که روزی در محضر مبارک آن حضرت نشسته بودم و بدون آن که حرفی بزنم، فقط در درون خود، این فکر را گذراندم که حضرت چگونه به همه لغت‌ها و زبان‌ها آگاه و آشنا شده است؟! که ناگهان امام حسن عسکری علیه السلام به من روی کرده و مرا مورد خطاب قرار داد و فرمود: خداوند تبارک و تعالی حجت و خلیفه خود را که برای هدایت و سعادت بندگانش تعیین نموده است دارای خصوصیات و امتیازهای ویژه‌ای می‌باشند، همچنین علم و آشنائی به تمام لهجه‌ها و لغت‌ها حتی به زبان حیوانات را دارند. و نیز معرفت به نسب‌شناسی و آشنائی به تمام حوادث و جریانات گذشته و آینده را که خداوند متعال از باب لطف به حجت و خلیفه خود عطا کرده است، دارند به طوری که هر لحظه اراده کنند، همه چیز و تمام جریانات را می‌داند. سپس امام حسن عسکری علیه السلام در ادامه فرمایشاتش افزود: چنانچه این امتیازها و ویژگی‌ها نبود، آن وقت فرقی بین آن‌ها و دیگر مخلوق وجود نداشت؛ و حال آن که امام و حجت خداوند باید در تمام جهات از دیگران برتر و والاتر باشد. (۳۷)

بقاء آثار حرکات بر اشیاء

یکی از روایان حدیث به نام ابوالحسن، علی بن عاصم کوفی - که نابینا بوده است - حکایت نماید: روزی در شهر سامراء خدمت حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام شرفیاب شدم و روی زیراندازی نشستم که بسیار نرم و لطیف بود، به حضرت عرض کردم: این چیست و از کجا آورده‌اید؟ امام علیه السلام فرمود: ای عاصم! روی چیزی قدم نهاده‌ای و نشسته‌ای که بسیاری از پیامبران الهی و اوصیاء و امامان: بر آن قدم نهاده و روی آن نشسته‌اند. عرضه داشتم: ای مولا و سرورم! به احترام این پوستی که روی آن قدم نهادم، بعد از این لحظه با خود تعهد می‌نمایم تا زمانی که زنده باشم، دیگر کفشی را نپوشم. عاصم کوفی افزود: بعد از آن که امام حسن عسکری علیه السلام مطالب مهمی را پیرامون آن پوست حیوانی - که به عنوان فرش از آن استفاده می‌شد - مطرح فرمود. من بدون آن که چیزی را بر زبان خود جاری کنم، بلکه فقط در فکر و ذهن خود گذراندم و گفتم که: ای کاش امکان داشت من آثار انبیاء و اوصیاء علیهم السلام را می‌دیدم. در این افکار بودم، که ناگهان متوجه گشتم منزل حضرت، غرق در انواع نورهای رنگارنگ شده و نظر مرا به خود جلب کردند. سپس امام علیه السلام به من فرمود: ای عاصم! آیا مایل هستی که آثار قدم‌های پیامبران الهی و امامان علیهم السلام را - که بر این فرش قدم نهاده‌اند - مشاهده کنی؟ عرضه داشتم: بلی، یا ابن رسول الله! ای مولا و سرورم! بسیار علاقه دارم که آن‌ها را مشاهده نمایم. پس از آن، حضرت با دست مبارک خویش بر صورت و چشم‌هایم کشید و بینائی چشم‌هایم را باز یافتم. ناگهان قدم‌های بسیاری را روی آن فرش دیدم و امام عسکری علیه السلام جای پای هر یک از پیامبران و امامان را از حضرت آدم تا آخرین پیامبر حضرت محمد صلوات الله علیهم اجمعین؛ و همچنین اثر جای پای امیرالمؤمنین علی علیه السلام را تا آخرین معصوم - یعنی؛ حضرت مهدی موعود علیه السلام - معرفی و به من ارائه نمود. (۳۸)

عاصم کوفی افزود: بعد از مشاهده آن آثار، بدون آن که امام عسکری علیه السلام متوجه شود، با خود گفتم: این‌ها خیالات و توهمات است که من احساس می‌کنم، ناگهان حضرت به من خطاب نمود: ای عاصم! نه، این‌ها خیالات و توهمات نیست، بلکه عین حقیقت می‌باشد. و سپس امام عسکری علیه السلام در ادامه فرمایشات خود فرمود: تمامی پیامبران الهی علیهم السلام یکصد و بیست و چهار هزار نفر بوده‌اند، که هر کدام ایشان دارای وصی و خلیفه هستند؛ و اوصیاء پیامبر خاتم صلوات الله علیهم، نیز دوازده نفر

می‌باشند. پس هر کس به آن‌ها بیفزاید یا از آن‌ها کسر نماید و یا حتی، چنانچه درباره یکی از آن‌ها شک داشته باشد، همانند شک درباره خداوند متعال و إنکار او می‌باشد. در پایان، امام عسکری علیه السلام به من فرمود: ای عاصم! چشم‌های خود بر هم بگذار؛ و من نیز طبق دستور حضرت چشم‌هایم را بستم و همانند قبل نابینا گشتم و دیگر جایی را نمی‌دیدم؛ و در نهایت از آن حضرت تشکر کردم و سپاس به جای آوردم که مرا هدایت و راهنمایی فرمود. (۳۹)

آگاهی از تصمیم و کمک قابل توجه

همچنین مرحوم شیخ مفید، کلینی و بعضی دیگر از بزرگان رضوان الله تعالی علیهم آورده‌اند: یکی از نوه‌های امام موسی کاظم علیه السلام به نام محمد حکایت کند: در روزگاری، زندگی بر ما سخت شد و به جهت تنگ دستی دیگر توان تأمین هزینه‌های لازم زندگی را نداشتیم. در یکی از روزها پدرم علی بن ابراهیم - که فرزند موسی بن جعفر علیه السلام است - اظهار داشت: به شهر سامراء برویم، نزد حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام تا شاید به ما کمکی نماید؛ و در نتیجه بتوانیم زندگی عادی خود را سپری نمائیم. گفتیم: آیا آن حضرت را می‌شناسی؟ پدرم در جواب گفت: خیر، او را ندیده‌ام و نمی‌شناسم؛ بلکه فقط اوصاف او را شنیده‌ام. در هر صورت با توکل به خداوند متعال حرکت کردیم؛ در مسیر راه، پدرم گفت: چقدر خوب است که حضرت مقدار پانصد درهم به ما عطا نماید تا دویست درهم آن را لباس و پوشاک خریداری کنیم و دویست درهم برای آرد و آذوقه و یکصد دینار بقیه‌اش را جهت دیگر هزینه‌های زندگی خود و خانواده مان باشد. پس از صحبت پدرم، من نیز در فکر و ذهن خویش گذراندم که ای کاش سیصد دینار هم به من عطا نماید تا الاغی را برای سواری، خریداری نموده و نیز مقداری لباس تهیه کنم و مقداری هم برای دیگر مخارج و مایحتاج زندگی باشد. وقتی وارد شهر سامراء شدیم، به سمت منزل امام حسن عسکری علیه السلام رفتیم؛ و چون جلوی منزل حضرت رسیدیم، جمعیت انبوهی جهت ملاقات و دیدار آن حضرت اجتماع کرده بودند. متحیر بودیم که با آن جمعیت چگونه می‌توان با امام علیه السلام ملاقات کرد، در این افکار بودیم که ناگهان درب منزل حضرت باز شد و شخصی بیرون آمد و اظهار داشت: علی بن ابراهیم و فرزندش محمد وارد منزل حضرت شوند. همین که داخل منزل رفتیم، امام علیه السلام را دیدیم که در گوشه‌ای نشسته است، پس سلام کردیم و در روبروی حضرت نشستیم. پس از آن که حضرت جواب سلام داد، به پدرم، فرمود: ای علی بن ابراهیم! چرا تاکنون نزد ما نیامده‌ای؟ پدرم عرضه داشت: دوست نداشتیم مزاحم شما بشویم، مخصوصاً در این موقعیت حساسی که به سر می‌برید. و چون مقداری در خدمت امام علیه السلام نشستیم، پس از صحبت هائی که انجام گرفت، بلند شدیم و خداحافظی کردیم و از محضر مبارک حضرت بیرون رفتیم. بعد از آن که از مجلس خارج شدیم، بلافاصله غلام حضرت ما را صدا کرد و یک کیسه تحویل پدرم داد و گفت: این پانصد درهم که برای لباس و آرد و آذوقه و دیگر هزینه‌های زندگی خود و خانواده ات، که می‌خواستی و آرزو کرده بودی. و سپس یک کیسه کوچک تر هم به من داد و گفت: این سیصد درهم نیز برای خرید الاغ و لباس و مخارج منزل تو است. و بعد از آن افزود: به همین زودی خیراتی به تو می‌رسد. پس از گذشت مدتی کوتاه، به برکت امام علیه السلام، همسر خوبی گرفتم و در یک معامله نیز هزار دینار سود بردم. (۴۰)

بهترین تأثیر حجامت در بدترین اوقات

مرحوم کلینی، رواندی، شیخ حرّ عاملی و برخی دیگر از بزرگان در کتاب‌های خویش آورده‌اند: در یکی از روزها حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام شخصی را - هنگام وقت ظهر - به دنبال یکی از پزشکان نصرانی فرستاد تا نزد وی آید. همین که پزشک نصرانی به محضر حضرت وارد شد، امام علیه السلام به وی دستور داد: فلان رگ مرا بزن. پزشک گوید: امام علیه

السلام رگی را به من معرفی نمود که هرگز نام آن را نشنیده و نمی‌شناختم، به همین جهت با خود گفتم: خیلی عجیب است که چنین شخصیتی معروف می‌خواهد در بدترین اوقات، حجامت کند و رگ بزند، آن هم به وسیله رگی که شناخته شده نیست. به هر حال امر حضرت را اطاعت کردم و همان رگی را که معرفی نمود زدم و خون جاری گشت؛ و پس از لحظاتی روی آن را بستم. بعد از آن، فرمود: همین جا در منزل منتظر بمان تا تو را خبر نمایم، چون نزدیک عصر فرا رسید مرا صدا نمود و دستور داد: همان رگ را باز کن تا خون بیاید. من نیز دستور آن حضرت را انجام دادم و چون مقداری خون داخل طشت ریخته شد، فرمود روی رگ را ببند و همین جا منتظر باش تا مجدداً تو را خبر کنم. همین که نیمه شب شد، مرا صدا زد و اظهار داشت: بیا روی رگ را باز کن تا باز هم خون بیاید. در این لحظه، من بیشتر از اول تعجب کردم و با خود گفتم: این چه کاری است که انجام می‌دهد؟! ولی خجالت کشیدم که علت آن را جویا شوم، بالاخره دستور حضرت را عملی کردم؛ ولیکن در این مرتبه خونی سفید رنگ - همانند نمک - از بدن حضرت خارج شد که تعجب مرا چند برابر نمود، سپس فرمود: روی آن را ببند و همین جا در منزل منتظر باش. چون صبح شد به یکی از افراد منزل، دستور داد که مبلغ سه دینار به من تحویل دهد، آن را گرفتم و از منزل خارج شده و از آن جا مستقیماً نزد استاد خود - بختیشوع نصرانی - آمدم و جریان را برایش تعریف کردم. وقتی استادم، مطالب مرا شنید، بسیار تعجب کرد و گفت: به خدا سوگند! نمی‌فهمم چه می‌گوئی؟! و در علم طب و حجامت تاکنون چنین مطلب و روشی را ندیده و نشنیده‌ام، باید پیش فلان طبیب فارسی برویم تا ببینیم او در این باره نظرش چیست و چه می‌گوید. پس از آن، از شهر سامراء عازم شهر بصره شدیم و از بصره به وسیله قایق، مسیر اهواز را پیمودیم تا وارد اهواز گشتیم و روانه منزل پزشک معروف اهوازی شدیم و تمام جریان را برایش بازگو کردیم. او هم پس از آن که مطالب ما را شنید، با حالت تعجب به ما نگاه کرد و گفت: چند روزی به من مهلت دهید. من پس از چند روز که به او مراجعه کردم، اظهار داشت: آنچه را مطرح کردی، غیر از حضرت عیسی مسیح علیه السلام کسی دیگر چنین کاری نکرده است و این کار دوّمین مرتبه می‌باشد که به دست دوّمین نفر انجام گرفته است. و در نهایت، آن پزشک نصرانی اسلام آورد و تا زمانی که امام حسن عسکری علیه السلام زنده بود، در خدمت آن حضرت بود. (۴۱)

مهر امامت بر ریگ ها

مرحوم شیخ طوسی، راوندی، ابن شهر آشوب و برخی دیگر از بزرگان رضوان الله علیهم به نقل از داود بن قاسم جعفری معروف به ابوهاشم جعفری حکایت کنند: روزی در محضر مبارک حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام نشسته بودم، که شخصی از اهالی یمن اجازه ورود خواست و حضرت اجازه ورود داد. پس از لحظه ای، مردی زیبا اندام و بلند قد وارد شد و به امام علیه السلام سلام کرد و حضرت جواب او را داد و فرمود: بنشین. سپس آن مرد کنار من آمد و نشست و من بدون آن که با کسی سخن بگویم، در ذهن خویش گذراندم و باخود گفتم: ای کاش می‌دانستم که این مرد کیست و از کجا آمده است؟ پس ناگهان امام عسکری علیه السلام مرا مخاطب قرار داد و فرمود: ای ابوهاشم! این فرزند همان اعرابیّه ای است که به نام أمّ غانم یمانیّه، معروف می‌باشد که ریگ ها را نزد پدران من می‌برد و ایشان، بر آن ریگ ها مهر امامت می‌زدند. بعد از آن، حضرت به آن شخص یمنی رو کرد و فرمود: ریگ هائی را که آورده ای، بیاور. پس آن مرد، مقداری ریگ در آورد و خدمت امام علیه السلام نهاد؛ و حضرت با مهر امامت خویش، همچون پدران بزرگوارش بر آن ریگ ها مهر امامت خود را زد. ابوهاشم جعفری در ادامه سخن خود گفت: مثل این که هم اکنون من اثر و نوشته مهر امام عسکری علیه السلام را بر آن ریگ دارم می‌بینم که نوشته است: ((الحسن بن علی)). بعد از آن، به شخص یمنی خطاب کرده و گفتم: آیا تاکنون حضرت ابومحمد علیه السلام را دیده ای؟ در جواب اظهار داشت: خیر، به خدا سوگند! که تاکنون همدیگر را ندیده ایم، همانا مدّت زمانی است که من شیفته دیدار و زیارت وجود مبارکش می‌باشم، تا آن که جوانی - که تا به حال او را ندیده بودم - نزد من آمد و اظهار داشت: برخیز که به آرزوی

خویش رسیده‌ای، و اکنون می‌بینی که در محضر مقدّس و مبارک ایشان حضور دارم. ابوهاشم جعفری در پایان افزود: سپس از جای خود برخاست و به حضرت خطاب نمود و گفت: من شهادت می‌دهم که تو همچون امیرالمؤمنین علی و دیگر ائمه اطهار صلوات الله علیهم، بر حقّ بوده و می‌باشید؛ همانا که حکمت الهی و امامت، در این زمان به تو منتهی گشته است؛ چون شما ولیّ خدا هستی. سپس ابوهاشم گفت: از اسمش سؤال کردم؟ در پاسخ گفت: نام من مهجع بن صلت بن عقبه بن سمعان بن غانم بن أمّ غانم می‌باشد، فرزند همان زن یمائیه‌ای که به صاحب ریگ معروف است. (۴۲) بعد از آن ابوهاشم جعفری اشعاری را در این باره سرود. (۴۳)

دو نوع پوشش و اظهار حجت

عده‌ای از اهالی کوفه برای تحقیق و بررسی پیرامون مسئله امام و حجت خداوند متعال، شخصی را به نام کامل - فرزند ابراهیم مدنی - به شهر سامراء فرستادند. کامل گوید: هنگام حرکت با خود گفتم: کسی نمی‌تواند وارد بهشت شود، مگر آن که همانند من معرفت و لیاقت داشته باشد و به سمت سامراء حرکت نمودم. موقعی که به سامراء رسیدم و به منزل سرورم حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام وارد شدم، حضرت را دیدم که لباسی سفید و نرم و لطیف پوشیده است، در ذهن خود گفتم: حضرت این نوع لباس لطیف را می‌پوشد؛ لیکن به ماها دستور می‌دهد تا لباسی همانند فقیران و تهی‌دستان بپوشیم. در همین افکار بودم، بدون آن که مطلبی را ظاهر سازم و یا سخنی بگویم، که ناگهان امام علیه السلام نگاهی بر من انداخت و تبسمی نمود؛ و پس از آن آستین خود را بالا زد و اظهار داشت: ای کامل! نگاه کن. هنگامی که نگاه کردم، متوجّه شدم که حضرت زیر لباس هایش، لباسی زبر و خشن پوشیده است. سپس فرمود: این نوع لباسی را که در ظاهر می‌بینی، برای حفظ موقعیت اجتماعی شماها است و آن دیگری را که در زیر لباس هایم می‌بینی، برای خود پوشیده‌ام. کامل گوید: نسبت به افکار غلطی که برایم پیش آمده بود، بسیار شرمنده و سرافکننده شدم و سر جای خود نشستم. پس از گذشت لحظه‌ای، ناگهان متوجّه شدم که نسیمی به وزیدن گرفت و با وزش باد، پرده‌ای که جلوی درب خروجی آویزان کرده بودند کنار رفت؛ و در همین بین، چشمم بر کودکی رشید افتاد، در سنین چهارده سالگی که همانند ماه، روشن و نورانی بود. آن گاه کودک مرا صدا نمود: ای کامل بن ابراهیم! من با شنیدن این سخن تعجب کرده و بر خود لرزیدم و گفتم: بله، بله، ای سرورم! چه می‌فرمائی؟! فرمود: آمده‌ای تا درباره حجت خدا تحقیق کنی! و این که می‌خواهی بدانی آیا کسانی امثال تو وارد بهشت می‌شوند؟ اظهار داشتیم: بلی، قسم به خدا! به همین منظور آمده‌ام. بعد از آن فرمود: و نیز آمده‌ای تا درباره طایفه مفضّله و عقائدشان تحقیق و بررسی نمائی؟ سپس در ادامه فرمایش خود افزود: ای کامل! آن‌ها دروغ می‌گویند، قلب‌های ما اهل بیت - عصمت و طهارت - جایگاه اراده و مشیت الهی است و ما چیزی بدون اراده و بدون مشیت خداوند متعال نمی‌دانیم، پس چنانچه او اراده نماید، ما نیز اراده می‌کنیم. پس از آن پرده به حالت اول خود بازگشت و دیگر آن مولود عزیز - مهدی موعود علیه السلام را ندیدم. بعد از این جریان، حضرت ابومحمّد، امام عسکری علیه السلام نیز تبسمی نمود و اظهار داشت: ای کامل! دیگر منتظر چه هستی؟ آیا درباره حجت خداوند به نتیجه نرسیدی؟! آن کودکی را که مشاهده نمودی، مهدی و حجت خدا بعد از من می‌باشد و آنچه را که تو در فکر و ذهن خود گذرانده بودی، برایت بازگو کرد؛ و نیز پاسخ مطالب تو را داد. پس از جای خود برخاستم و با خوشحالی و سرور از این که توانستم به مقصود خود دست یابم از محضر مقدّس و مبارک حضرت خداحافظی کرده و بیرون آمدم. (۴۴)

بارش باران به وسیله استخوان و کشف رمز آن

بعضی از بزرگان آورده‌اند: در زمان حکومت معتمد عباسی به جهت نیامدن باران، خشکسالی شد و همه جا را قحطی فرا گرفت،

لذا خلیفه دستور داد که مردم نماز باران به جای آورند تا رحمت الهی نازل گردد. مردم سه روز مرتب نماز باران خواندند ولی خبری از بارش باران نشد، تا آن که نصاری به همراه یکی از راهبان حرکت کردند و چون به بیابان رسیدند، راهب دست به سوی آسمان بلند کرد و در این هنگام ابری بالا آمد و شروع به باریدن کرد. همچنین روز دوم، نیز نصاری به همراه همان راهب حرکت کردند و چون راهب دست به سوی آسمان بلند کرد - همانند روز قبل - ابری نمایان گشت و باران فرود آمد. به همین علت مسلمان های ظاهر بین که شاهد این صحنه مرموز بودند، نسبت به دین مبین اسلام و نیز ولایت امام در شک و تردید قرار گرفتند و عده ای از آن ها مرتد شدند و از اسلام برگشتند. وقتی این خبر تأسف بار به معتمد - خلیفه عباسی - رسید، فوراً دستور داد تا امام حسن عسکری علیه السلام را احضار نمایند، هنگامی که حضرت نزد خلیفه آمد، معتمد گفت: امت جدت را دریاب که در حال هلاکت بی دینی قرار گرفته اند. امام حسن عسکری علیه السلام در مقابل، به معتمد عباسی فرمود: چندان مهم نیست، اجازه بده که بار دیگر نصاری برای آمدن باران بیرون بروند و دعا نمایند، من به حول و قوه الهی، شک و تردید را از دل مردم بیرون خواهم کرد. معتمد دستور داد تا بار دیگر مردم برای آمدن باران دعا کنند، نصاری نیز به همراه راهب حرکت کردند و چون راهب دست خود را به سمت آسمان بلند کرد، بارش باران شروع شد. پس امام علیه السلام فرمود: آنچه که در دست راهب است از او بگیرید. همین که مأمورین آن را از دست راهب گرفتند، دیدند قطعه استخوان انسانی است، آن را خدمت امام علیه السلام آوردند. حضرت استخوان را در دست خود گرفت و سپس به راهب دستور داد: برای آمدن باران دعا کن. این بار هر چه راهب دست خود را به سوی آسمان بلند کرد و دعا خواند، دیگر خبری از باران نشد. تمامی مردم از این ماجرا در حیرت و تعجب قرار گرفته و با یکدیگر مشغول صحبت چون و چرا شدند. و معتمد عباسی به امام علیه السلام خطاب کرد و اظهار داشت: یا ابن رسول الله! این چه معمای مرموزی بود؟! و چرا دیگر باران قطع شد و دیگر باران نیامد؟! امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: این استخوان یکی از پیغمبران الهی است و این راهب آن را در دست خود می گرفت و به سمت آسمان بلند می کرد و به وسیله آن استخوان، رحمت الهی فرود می آمد. راوی گوید: وقتی آن قطعه استخوان را آزمایش کردند، متوجه شدند آنچه را که امام علیه السلام مطرح فرموده است، صحیح می باشد و حقیقت دارد و مردم از شک و گمراهی نجات یافتند. و پس از آن که حقایق برای همگان روشن و آشکار گردید، حضرت به منزل خود بازگشت. (۴۵)

عبادت در زندان و آزادی برادر

عده ای از مورخین و محدثین آورده اند: معتمد عباسی همانند دیگر خلفاء بنی العباس، هر روز به نوعی سادات بنی الزهراء را مورد شکنجه و عذاب های روحی و جسمی قرار می داد، تا آن که روزی دستور داد: امام حسن عسکری علیه السلام را نیز به همراه برادرش جعفر دست گیر و زندانی نمایند. هنگامی که امام علیه السلام وارد زندان شد، معتمد عباسی به طور مرتب جویای حالات او بود که در زندان چه می کند، در پاسخ به او گفته می شد: امام حسن عسکری علیه السلام دائماً روزها را روزه می گیرد و شب ها مشغول عبادت و مناجات با پروردگار می باشد. و چون چند روزی به همین منوال سپری گشت، معتمد به یکی از وزیران خود دستور داد تا نزد حضرت ابو محمد - حسن بن علی علیه السلام - برود و پس از رساندن سلام خلیفه، او را از زندان آزاد و روانه منزلش گرداند. وزیر معتمد گوید: همین که جلوی زندان رسیدم، دیدم الاغی ایستاده، و مثل این که منتظر کسی است که بیاید و سوارش شود. هنگامی که داخل زندان رفتم، دیدم حضرت لباس های خود را پوشیده و در انتظار خبری است و ظاهراً می دانست که من آمده ام تا او را از زندان آزاد گردانم. وقتی پیام خلیفه را برایش بازگو کردم، بی درنگ حرکت نمود و سوار الاغ شد؛ ولی حرکت نکرد و سر جای خود ایستاد، جلو آمدم و عرض کردم: چرا ایستاده ای؟ اظهار داشت: منتظر برادرم جعفر هستم. گفتم: من فقط مأمور آزادی شما بودم و کاری با جعفر ندارم، او باید فعلاً در زندان باشد. حضرت فرمود: نزد خلیفه برو و به او بگو: ما هر دو

با هم از منزل آمده ایم و اگر هر دو با هم به منزل بازنگردیم، مشکل ساز خواهد شد. لذا وزیر نزد معتمد عباسی آمد و پیام حضرت را برای او مطرح کرد و معتمد نیز دستور آزادی جعفر را صادر کرد؛ و چون خدمت حضرت بازگشت و حکم آزادی جعفر را نیز آورد، حضرت به همراه برادرش جعفر به سوی منزل حرکت کردند. (۴۶)

ارسال کمک برای شیعیان از زندان و حضور شبانه

یکی از اصحاب و راویان حدیث که به نام ابویعقوب، اسحاق - فرزند ابان - معروف بود، حکایت کند: در آن دورانی که حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام در زندان معتمد عباسی به سر می‌برد، به بعضی از دوستان و یاران باوفایش سفارش می‌فرمود تا مقدار معینی طعام برای افراد بی بضاعت از خانواده های مؤمن ببرند. و در ضمن تصریح می‌نمود: متوجه باشید، هنگامی که وسائل خوراکی را درب منزل فلانی و فلانی برسانید، من نیز در کنار شما همان جا حاضر خواهم بود. و با این که مأمورین حکومتی به طور مرتب جلوی زندان و اطراف آن حضور داشتند و دائم در گشت و کنترل بودند. همچنین با این که مسئول زندان هم جلوی زندان حاضر بود و درب زندان قفل داشت و در هر پنج روز، یکبار مسئول زندان را تعویض می‌کردند تا مبادا راه دوستی و ... با افراد زندانی پیدا شود. و نیز با توجه بر این که جاسوسانی را به شکل های مختلف، در اطراف گماشته بودند. با همه این سختگیری ها، همین که اصحاب دستور حضرت را اجراء می‌کردند و مقدار طعام سفارش شده را درب منزل شخص فقیر مورد نظر می‌رساندند، می‌دیدند که امام علیه السلام قبل از آن ها جلوی منزل حضور دارد و از آن ها دلجوئی می‌نماید. و از این طریق فقراء و شیعیان، توسط حضرت امام حسن عسکری علیه السلام در رفاه و آسایش قرار می‌گرفتند. و امام مسلمین - حضرت امام حسن عسکری علیه السلام به هر نوعی که می‌توانست حتی از داخل زندان هم، به خانواده های بی بضاعت و تهی دست رسیدگی می‌نمود. (۴۷)

پنج کار خارق العاده و بی نظیر

عبدالله بن محمد، یکی از اصحاب امام حسن عسکری علیه السلام حکایت کند: روزی آن حضرت را دیدم که در بیابانی ایستاده است و با گرگی صحبت می‌کند و حرف می‌زند. بسیار تعجب کردم و اظهار داشتم: یا ابن رسول الله! برادرم در طبرستان است و از حال او اطلاعی ندارم، از این گرگ سؤالی فرما که احوال برادرم چگونه است؟ امام عسکری علیه السلام فرمود: هرگاه خواستی برادرت را مشاهده کنی، به درختی که در سامراء داخل منزلت هست نگاه کن، برادرات را خواهی دید. (۴۸)

ابوجعفر طبری حکایت کند

روزی از روزها وارد منزل حضرت ابومحمّد امام حسن عسکری علیه السلام شدم، در حیات منزل آن حضرت چشمه ای را دیدم که به جای جریان آب، شیر و عسل از آن بیرون می‌آمد. و من و دوستانم از - شیر و عسل - آن چشمه تناول کردیم و نیز مقداری هم همراه خود بردیم. (۴۹) همچنین طبری حکایت کند: روزی در محضر شریف حضرت ابومحمّد علیه السلام بودم که عدّه ای بیابان نشین، از اطراف وارد شدند و از کم آبی و خشکسالی شکایت و اظهار ناراحتی کردند. امام علیه السلام برای آنها خطی را نوشت و باران شروع به باریدن کرد، پس از ساعتی آمدند و گفتند: یا ابن رسول الله! بارش باران زیاد شده و احساس خطر می‌کنیم. پس حضرت روی زمین علامتی کشید و باران قطع شد و دیگر نبارید. (۵۰)

و نیز طبری حکایت نماید

روزی در محضر پُر فیض امام حسن عسکری علیه السلام نشسته بودم، از حضرت تقاضا کردم و عرضه داشتم: یا ابن رسول الله! چنانچه ممکن باشد یک معجزه خصوصی برای من ظاهر سازید؟ تا آن را برای دیگر برادران و دوستان هم مطرح کنم. امام علیه السلام فرمود: ممکن است طاقت نداشته باشی و از عقیده خود دست برداری، به همین جهت سه بار سوگند یاد کردم بر این که من ثابت و استوار خواهم ماند. پس از آن، ناگهان متوجه شدم که حضرت زیر سجاده خود پنهان شد و دیگر او را ندیدم. چون لحظه ای از این حادثه گذشت، حضرت ظاهر گردید و یک ماهی بزرگی را که در دست خود گرفته بود به من فرمود: این ماهی را از عمق دریا آورده ام. و من آن ماهی را از حضرت گرفتم و رفتم با عده ای از دوستان طبخ کرده و همگی از آن ماهی خوردیم، که بسیار لذیذ بود. (۵۱)

در روایتی دیگر آورده است

به طور مکرر می‌دیدم بر این که امام حسن عسکری علیه السلام (روز روشن در میان آفتاب) در بازار و کوچه های شهر سامراء راه می‌رفت، بدون آن که سایه ای داشته باشد. (۵۲)

آینده نگری با نگاه به جمال همسر آینده

مرحوم شیخ صدوق و برخی دیگر از بزرگان، به نقل یکی از مؤمنین - به نام محمّد مطهری - حکایت کنند: روزی از حکیمه، خواهر امام هادی علیه السلام پیرامون ولادت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف سؤال کردم. اظهار داشت: در منزل ما جاریه ای بود به نام نرجس، روزی پسر برادرم، حضرت ابومحمّد، حسن بن علی علیه السلام هنگامی که وارد منزل ما شد، نگاه عمیقی بر آن جاریه نمود. من جلو رفتم و گفتم: آیا نسبت به او علاقه مند شده ای؟! پاسخ داد: خیر، ولیکن چون نگاهم بر او افتاد، در تعجب قرار گرفتم؛ چون که از این جاریه، نوزادی عزیز و کریم به دنیا خواهد آمد که خداوند متعال به وسیله او دنیا را پر از عدل و داد می‌نماید همان طوری که ظلم، همه جا را فرا گرفته باشد. گفتم: آیا مایل هستی تا او را همسرت قرار بدهم؟ فرمود: از پدرم اجازه بگیر. پس از آن، به محضر برادرم - حضرت ابوالحسن، امام علی هادی علیه السلام - آمدم؛ و بدون آن که سخنی بگویم و یا حرفی بزنم، برادرم مرا مخاطب قرار داد و فرمود: ای حکیمه! نرجس مال فرزندم ابومحمّد عسکری علیه السلام می‌باشد. عرضه داشتم: ای سرور و مولایم! من نیز به همین منظور نزد شما آمده ام که در این مورد صحبت و مشورت کنم. فرمود: ای خواهرم، حکیمه! خداوند تو را در جر و پاداش همه خوبی ها شریک گرداند، این جاریه - نرجس - را به فرزندم ابومحمّد بخشیدم تا به عنوان همسر در اختیارش باشد. حکیمه افزود: و چون از نزد برادرم امام هادی علیه السلام باز گشتم، نرجس را آرایش و زینت کرده و در یکی از اتاقها او را به همراه برادرزاده ام حضرت ابومحمّد علیه السلام جای دادم؛ و مدتی در همان اتاق، زندگی مشترک را گذراندند. هنگامی که برادرم، حضرت ابوالحسن هادی علیه السلام به شهادت رسید و امام حسن عسکری علیه السلام به منصب عظمای امامت و ولایت رسید، چند وقتی را من از وضعیّت آن ها بی خبر بودم تا آن که شبی در نیمه شعبان فرا رسید و برادرزاده ام به من فرمود: ای عمّه! امشب را نزد ما بمان، و افطاری خود را همین جا تناول نما (۵۳ ...)

خبری دلنشین برای عمّه با دادن افطاری

بسیاری از بزرگان در کتاب های تاریخی و حدیثی خود آورده اند: حکیمه دختر امام محمّد جواد علیه السلام هر موقع به منزل برادر زاده اش حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام وارد می‌شد، برایش دعا می‌کرد تا خداوند متعال فرزندی عطایش گرداند. حکیمه اظهار دارد: روزی بر آن حضرت شرفیاب شدم و طبق روال همیشگی برای او دعا کردم، در آن روز امام علیه

السلام فرمود: آنچه تا به حال، دعا کرده ای مستجاب شده است و خداوند در این شب، مولودی عزیز به تو عنایت می‌فرماید. و سپس افزود: ای عمّه! امشب را نزد ما افطار نما. گفتم: ای سرورم! این مولود توسط چه کسی به دنیا خواهد آمد؟ فرمود: توسط نرجس. عرض کردم: او در بین زنان از همه ارزشمندتر و نزد من از دیگران محبوب تر است؛ و سپس حرکت کردم و نزد آن بانوی مجلّه رفتم و او با لهجه محلی خود با من صحبت کرد و سخن می‌گفت و من او را در بغل گرفته و دست و صورتش را بوسیدم. نرجس گفت: من فدای تو کردم، گفتم: من و همه افراد، فدای تو و آن کسی که در این شب پا به عرصه وجود خواهد گذاشت. سپس نگاهی به وجود نرجس کردم و چون اثری از حاملگی در او ندیدم، برگشتم و به مولایم حضرت ابومحمّد علیه السلام عرض کردم: در همسر شما آثار حمل وجود ندارد؟! حضرت تبسمی نمود و فرمود: ما اهل بیت عصمت و طهارت همانند دیگران نخواهیم بود، برای آن که ما هر یک، نوری از انوار مقدّس پروردگار متعال می‌باشیم. عرض کردم: ای سرورم! شما خبر دادی که در این شب، مولودی به دنیا می‌آید، اکنون پاسی از شب، گذشته و هنوز خبری نشده است پس چه وقت ظاهر خواهد گشت؟ حضرت فرمود: هنگام طلوع سپیده صبح، مولودی تولّد می‌یابد که نزد خداوند متعال بسیار گرامی و محترم خواهد بود. بعد از آن، حرکت کردم و رفتم کنار نرجس و امام علیه السلام داخل ایوانی که جلوی اتاق بود، جهت استراحت دراز کشید. چون هنگام نماز شب فرا رسید، برای خواندن نماز شب بلند شدم و نرجس بدون آن که آثار حمل در وجودش نمایان شده باشد خوابیده بود، موقعی که در یازدهمین رکعت یعنی؛ نماز وتر رسیدم با خود گفتم: سپیده صبح طلوع کرد و خبری نشد. ناگهان امام حسن عسکری علیه السلام با صدای بلند از داخل ایوان فرمود: ای عمّه! نمازت را سریع پایان بده. و چون نماز را تمام کردم، دیدم که نرجس حرکتی کرد، نزدیک او آمدم و او را در بغل گرفتم و برایش دعا خواندم و عرضه داشتم: آیا چیزی در خود احساس می‌کنی؟ نرجس پاسخ داد: بلی. در همین لحظات صدای نوزاد عزیز به گوشم رسید، و هنگامی که به دنیا آمد مواضع هفت گانه خود - پیشانی دو کف دست، دو سر زانو و دو سر انگشتان پا - را به عنوان سجده بر زمین نهاد. وقتی خوب نگاه کردم دیدم بر بازوی راستش نوشته است: جاء الحقّ و ذهب الباطل، إنّ الباطل کان زهوقاً. (۵۴) یعنی؛ حقّ آمد و باطل نابود گردید، همانا باطل نابود شدنی است. بعد از آن نوزاد مبارک را در پارچه ای پیچیدم و نزد پدرش حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام آوردم، پس حضرت نوزاد عزیز خویش را روی دست چپ نهاد و دست راست خود را بر پشت او قرار داد و زبان خود را در دهان او گذارد (... ۵۵)

توان شنیدن و تحمّل علوم انّمه عليهم؟!!

شخصی به نام موسی بن مهدی حکایت نماید: روزی در سامراء که به آن شهر عسکر می‌گفتند، به محضر مبارک حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام وارد شدم و اظهار نمودم: ای مولا و سرورم! شما در سال های آخر عمر قرار گرفته اید و جلوتر به ما خبر دادید که فرزندی برای شما - به نام مهدی - به دنیا خواهد آمد، آیا زمان معینی دارد؟ حضرت سلام الله علیه فرمود: مگر به شما نگفته ایم مسائلی که مربوط به علم غیب است از ما سؤال نکنید، چون که بعضی اوقات مجبور می‌شویم بیان کنیم و افرادی می‌شنوند که طاقت و توان تحمّل آن را ندارند و ایمان خود را از دست می‌دهند و کافر می‌گردند. گفتم: ای مولا و سرورم! امیدوارم بتوانم تحمّل کنم و آنچه را که از شما می‌شنوم درک و باور کنم. امام علیه السلام فرمود: آن مولود، روز جمعه، قبل از طلوع فجر، در ماه شعبان به دنیا خواهد آمد و مادر او خانمی به نام نرجس می‌باشد، من آن نوزاد را درک می‌کنم و می‌بینم و می‌بوسم و عمّه ام حکیمه نیز آن مولود را در بغل خواهد گرفت. عرضه داشتم: یا بن رسول الله! شکر و سپاس خداوند سبحان را، برای شنیدن چنین خبری که شادمان کننده است. و سپس از مولایم امام عسکری علیه السلام تشکر نمودم که مرا قابل دانست و این مطالب را برای من بیان نمود و مرا در جریان ولادت فرزندش قرار داد. و چون مدّتی از این موضوع گذشت، روزها و شب ها را لحظه شماری می‌کردم و در انتظار ظهور ولادت چنان مولودی مبارک و عزیز بودم، تا آن که در همان زمان و با همان خصوصیتی

که امام حسن عسکری علیه السلام خبر داده بود، فرزندش حضرت مهدی علیه السلام تولد یافت. و شنیدم که پدرش، امام عسکری علیه السلام او را بوسید و عمه‌اش حکیمه نیز او را در آغوش خود گرفت. (۵۶)

افتخار خدمت با حفظ اسرار

مرحوم کلینی رضوان الله علیه در کتاب شریف کافی آورده است: یکی از اصحاب حدیث - به نام ضوء بن علی عجلای به نقل از شخصی که از اهالی فارس بود حکایت کند: پس از آن که به قصد خدمت گزاری خاندان عصمت و رسالت علیهم السلام وارد شهر سامراء شدم، به منزل امام حسن عسکری علیه السلام آمدم و در خدمت آن بزرگوار بودم تا آن که روزی مرا خواست و فرمود: برای چه از دیار خویش به این جا آمده‌ای؟ در جواب حضرت، عرضه داشتم: عشق و علاقه خدمت گزاری در محضر مقدس شما، مرا بدین جا آورده است. امام علیه السلام فرمود: پس باید دربان من بشوی و افرادی که در رفت و آمد هستند، مواظب باشی. بعد از آن داخل منزل در کنار دیگر غلامان و پیش خدمتان بودم و همکاری می‌کردم و چنانچه چیزی لازم داشتند، از بازار خریداری می‌کردم تا به مرحله ای رسیدم که بدون اجازه رفت و آمد داشتم و در مجالس آن حضرت نیز حاضر می‌شدم. روزی بر آن حضرت وارد شدم و ناگهان حرکت مخصوص و صدائی غیرعادی را شنیدم و تعجب کرده، خواستم جلو بروم تا از نزدیک بفهم که چه خبر است. ناگاه امام علیه السلام با صدای بلند، به من فرمود: همان جا بایست و جلوتر نیا؛ و من نیز همان جا ایستادم و دیگر نتوانستم نه جلو بروم و نه به عقب برگردم. پس از گذشت لحظاتی، کنیزی از نزد حضرت بیرون آمد، در حالی که چیزی را در پارچه ای پیچیده و همراه خود داشت، بعد از آن امام حسن عسکری علیه السلام مرا صدا نمود و فرمود: وارد شو. وقتی بر آن حضرت وارد شدم، کنیز را دستور داد که تو هم برگرد و بیا، چون کنیز برگشت و وارد اتاق شد، حضرت فرمود: آنچه در پارچه پیچیده ای باز کن و نشان بده. هنگامی که پارچه را گشود، متوجه شدم که کودکی زیبا و نورانی با قیافه ای گندمگون در آن مستور بود. سپس امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: این نوزاد بعد از من، امام و پیشوای شماها است و به کنیز دستور داد: او را بپوشان و ببر. راوی گوید: من دیگر آن نوزاد مبارک را ندیدم تا پس از آن که امام حسن عسکری علیه السلام از دنیا رفت. (۵۷)

خبر از مرگ خود و درون واقفی

دو نفر از بزرگان شیعه به نام های احمد بن داوود قمی و محمد بن عبدالله طلحی حکایت کنند: روزی به سمت شهر سامراء عزیمت نمودیم و عده ای از مؤمنین، مبالغی خمس و صدقات به همراه مقدار قابل توجهی جواهرات و زیورآلات گران قیمت از قم و حوالی آن تحویل ما دادند که به محضر مبارک حضرت ابو محمد، امام حسن عسکری علیه السلام برسانیم. همین که مقداری از راه را پیمودیم و نزدیک شهر دسکرة الملک رسیدیم، متوجه شدیم که یک نفر سوار به سمت ما در حرکت می‌باشد، هنگامی که نزدیک قافله ما آمد به ما خطاب نمود و اظهار داشت: من برای شما دو نفر، پیامی آورده ام. سؤال کردیم: پیام از کجا و از چه کسی است؟ پاسخ داد: پیام از سرور و مولایتان حضرت امام حسن عسکری علیه السلام می‌باشد؛ حضرت فرمود: من در همین امشب به سوی خدای سبحان رحلت خواهم نمود؛ و شما در همین محل باقی بمانید تا از جانب فرزندم - مهدی سلام الله علیه - دستور صادر بشود. با شنیدن این خبر، بسیار آشفته و گریان شدید و سپس منزلی را کرایه نمودیم و در آن جا ماندیم، فردای آن روز خبر رحلت و شهادت حضرت منتشر گردید. و بدون آن که کسی از وضعیت ما با خبر شود آن روز را در غم و اندوه سپری کردیم و چون شب فرا رسید در تاریکی نشسته و در حالت اندوه و گریه شدیدی قرار داشتم. در همین بین، ناگهان دستی در جمع ما نمایان گشت و همچون چراغ، مجلس ما را روشنائی بخشید و صدائی به گوش رسید: ای احمد! این نامه را بگیر و به آنچه در آن مرقوم گشته است عمل نما. پس از جای خود حرکت کردم و نامه را گرفتم، موقعی که آن را گشودم در آن چنین نوشته شده

بود: بسم الله الرحمن الرحيم، از حسن مسکین نزد پروردگار جهانیان، به شیعیان مسکین؛ در هر حال حمد و سپاس، مخصوص خداوند است بر آنچه که برای ما مقدر گردانیده و شکرگزار در مقابل نعمت های بی پایان هستیم، و در مقابل حوادث روزگار باید صبور و بردبار باشیم و اوست که ما را از مشکلات نجات می بخشد، و او بهترین و کیل و مدافع ما خواهد بود. اکنون موقع رساندن اموال و آنچه را که همراه دارید، به دست ما نیست، چون این حاکم ظالم مانع است. آن ها را فعلاً به همراه خود بازگردانید. و ضمناً در بین اموال امانتی، کیسه ای است که در آن، مقدار هفده دینار در پارچه ای قرمز پیچیده شده است که از ایوب بن سلیمان واقفی است که بر امامت جدّم حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام متوقف شد، او خواسته است با این کیسه ما را مورد آزمایش قرار دهد، کیسه اش را به او برگردانید و تحویلش دهید. پس ما نیز طبق دستور و فرما مطاع امام علیه السلام، به سوی قم مراجعت کردیم و هفت شب بعد از آن که به قم رسیدیم، پیامی از حضرت امام مهدی علیه السلام آمد بر این که: شتری را فرستادیم تا آنچه اموال پدرم نزد شما است بر آن شتر سوار کنید و آن را آزاد بگذارید، خودش راه را می داند و اموال را پیش ما خواهد آورد. و ما نیز طبق دستور مجدّد، کلیه اجناس و اموال را بر شتر حمل کردیم و آن را رها نمودیم و رفت. سال بعد به سمت سامراء حرکت نمودیم تا از اوضاع آگاه گردیم و چون وارد شهر سامراء شدیم، به طرف منزل حضرت رفتیم. همین که نزدیک منزل رسیدیم شخصی از منزل بیرون آمد و هر دو نفر ما را با اسم صدا زد و اظهار داشت: ای احمد! و ای محمد! هر نفرتان وارد منزل شوید. موقعی که وارد منزل شدیم، گفت: اموالتان در آن گوشه حیات موجود است، چنانچه مایل باشید می توانید آن ها را ملاحظه کنید. به همین جهت کنار اموال رفتیم و آنچه را از قم به وسیله آن شتر فرستاده بودیم بدون کم و کاست موجود بود. (۵۸)

پیش بینی و اهمیت تعیین امام

شخصی به نام ابوالادیان حکایت نماید: مدتی خدمت گزار مولایم امام حسن عسکری علیه السلام بودم و از طرف حضرت، پیام ها و نامه های او را به شهرهای مختلف برای اشخاص می بردم و تحویل می دادم. در آن هنگام که حضرت را مسموم کردند و در بستر بیماری بود، خدمت ایشان شرفیاب شدم، نامه هائی را تحویل من داد و فرمود: این نامه ها را به شهر مدائن می بری و به دست صاحبانش می رسانی. و سپس در ادامه فرمایش خود افزود: رفت و برگشت تو مدّت پانزده روز طول می کشد، هنگامی که به شهر سامراء بازگردی، متوجه غوغائی خواهی شد که مردم و دوستان ما در حال شور و شیون می باشند و چون به منزل وارد شوی جنازه مرا روی سکوئی برای غسل و کفن می بینی. ابوالادیان گوید: به حضرت عرضه داشتم: ای سید و ای سرورم! چنانچه خدای نخواستہ چنین شود، به چه کسی مراجعه نمایم؟ امام علیه السلام فرمود: هر کس که مطالبه نامه های مرا از تو نماید و خصوصیات آن ها را بیان کند، او حجّت خدا و جانشین من خواهد بود. عرضه داشتم: یا ابن رسول الله! نشانه ای دیگر بفرما؟ حضرت فرمود: هر کس بر جنازه ام نماز بخواند. گفتم: علامتی دیگر بفرما؟ فرمود: بدون آن که کیسه و همیان را مشاهده کند به تو خبر می دهد که در آن چیست و چه مقدار می باشد. و من در آن موقعیت از هیبت و عظمت حضرت واهمه کردم و دیگر چیزی سؤال نکردم و به همراه نامه ها عازم شهر مدائن شدم و نامه ها را به دست صاحبان آن ها رساندم و جواب آن ها را دریافت کرده و روز پانزدهم به شهر سامراء وارد شدم. و چون نزدیک منزل امام حسن عسکری علیه السلام رسیدم، غوغای عجیبی را مشاهده کردم و مردم در اطراف منزل حضرت در حال شیون و گریه بودند. وقتی وارد منزل رفتم جنازه مطهر حضرت را در حال کفن پوشاندن دیدم و برادر حضرت - به نام جعفر کذاب - جلوی درب منزل امام حسن عسکری علیه السلام ایستاده بود و مردم اطراف او تجمع کرده اند. من با خود گفتم: اگر این شخصی که من او را به عرق خواری و قماربازی می شناسم، امام و رهبر مسلمین گردد هیچ ارزشی نخواهد داشت. به هر حال جلو آمدم؛ و پس از سلام، تسلیت گفتم. ولی او چیزی از اموال و نامه ها را مطرح نکرد. پس از گذشت مدتی، عقیل غلام و پیش خدمت حضرت ابومحمد، امام حسن عسکری علیه السلام آمد و گفت: برادرت را کفن پوشاندیم و آماده نماز

است. جعفر به همراه عده‌ای از شیعیان و دوستان وارد منزل شدند، در حالی که جنازه مطهر حضرت عسکری علیه السلام در گوشه‌ای نهاده بود. جعفر جلو رفت و آماده نماز شد؛ و چون خواست اولین تکبیر نماز را بگوید، ناگهان کودکی زیبا روی و گندمگون با موهای کوتاه که بین دندان‌های جلوی دهانش فاصله بود، وارد شد و عبای جعفر را گرفت و کنار کشید و سپس اظهار داشت: ای عمو! عقب برو، چون که من سزاوار نماز بر پدرم می‌باشم و آن کودک نماز را بر جنازه مطهر پدرش اقامه نمود. (۵۹)

نوشیدن آب رحیل و آخرین وضوء

مرحوم شیخ طوسی و برخی دیگر از بزرگان، به نقل از قول اسماعیل بن علی - معروف به ابوسهل نوبختی - بعد از بیان تاریخ میلاد حضرت مهدی موعود صلوات الله علیه و اشاره به نام مبارک و نیز اسم مادر آن حضرت، حکایت کنند: در آن روزهایی که امام حسن عسکری علیه السلام در بستر بیماری قرار گرفته بود - که در همان مرضی هم به شهادت نائل آمد - به ملاقات و دیدار حضرت رفتیم. پس از آن که لحظه‌ای در کنار بستر آن امام مظلوم با حالت غم و اندوه نشستم و به جمال مبارک حضرتش می‌نگریستم. ناگاه دیدم حضرت، خادم خود را (که به نام عقید معروف و نیز سیاه چهره بود) صدا کرد و به او فرمود: ای عقید! مقداری آب - به همراه داروی مصطکی - بجوشان و بگذار سرد شود. همین که آب، جوشانیده و سرد شد، ظرف آب را خدمت امام حسن عسکری علیه السلام آورد تا بیاشامد. موقعی که حضرت ظرف آب را با دست‌های مبارک خود گرفت، لرزه و رعشه بر دست‌های حضرت عارض شد، به طوری که ظرف آب بر دندان‌های حضرت می‌خورد و نمی‌توانست بیاشامد. آب را روی زمین نهاد و به خادم خویش فرمود: ای عقید! داخل آن اتاق برو، آن جا کودکی خردسالی را می‌بینی که در حال سجده و عبادت می‌باشد، بگو نزد من بیاید. خادم حضرت گفت: چون داخل اتاقی که امام علیه السلام اشاره نمود، رفتم کودکی را در حال سجده مشاهده کردم که انگشت سبابه خود را به سوی آسمان بلند نموده است، بر او سلام کردم، پس نماز و سجده خود را خلاصه و کوتاه نمود. پس به محضر ایشان عرض کردم: مولایم فرمود نزد ایشان برویم، در همین لحظه، صقیل مادر آن فرزند عزیز آمد و دست کودک را گرفت و پیش پدرش برد. ابوسهل نوبختی گوید: هنگامی که کودک - که بسیار زیبا و همچون ماه نورانی بود - نزد پدر آمد، سلام کرد و همین که چشم پدر به فرزند خود افتاد، گریست و به او فرمود: ای پسر! تو سید و بزرگ خانواده ما هستی، من به سوی پروردگار خود رحلت می‌نمایم، مقداری از آن آب مصطکی را با دست خود بر دهانم بگذار. چون مقداری از آن آب مصطکی را تناول نمود، فرمود: مرا کمک کنید تا نماز به جا آورم، پس آن کودک حوله‌ای را که در کنار پدر بود، روی دامان امام علیه السلام انداخت و سپس پدرش را وضوء داد. و چون حضرت ابومحمّد، امام عسکری علیه السلام نماز را با آن حال مرضی انجام داد، خطاب به فرزند خویش نمود و فرمود: ای فرزندم! تو را بشارت باد، که تو صاحب الزمان و مهدی این امت هستی، تو حجت و خلیفه خدا بر روی زمین می‌باشی، تو وصی من و نیز خاتم ائمه و اهل بیت عصمت و طهارت خواهی بود. و جدت، پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله تو را هم نام خود معرفی نموده است. راوی در پایان سخن افزود: در همین لحظات حضرت امام حسن عسکری علیه السلام به وسیله آن سم و زهری که توسط معتصم به او خورانیده شده بود رحلت نمود و به شهادت رسید. (۶۰) مصائب حضرت امام حسن عسکری علیه السلام حجت یازدهم، نور ولایت حسنه کینه اهل ستم، کرده جلای وطنم پدر ختم امامان، وصی ختم رسل ولی امر خدا، واقف سر و علمم والد حجت ثانی عشر، ناصر دین مالک ملک وجود، ولی مؤتمن (معتمد)) زهر خورانیده مرا از ره جور کین چنین سوخته بال من فرسوده تنم پسر شافع میعاد علی بن جواد علیه السلام پدر حجت حق مهدی موعود منم بانی کشور جانم من و این گونه خراب کرده سم ستم و کینه بنای بدنم (معتمد)) شرم کن از روح رسول مدنی که من از آل علی ذوالمننم نور حق را نتوان کرد بدین سان خاموش مکن از زهر چنین خسته و رنجور تنم که گرفتار ستم پیشه و گه در زندان گاه از جور جفا خسته و گه در محنم (معتمد)) می‌کشدم از ره بیداد و ستم که چرا من پدر مهدی صاحب زمنم (۶۱)

پنج درس ارزشمند و آموزنده

۱ مرحوم سید مرتضی، شیخ حرّ عاملی و برخی دیگر به نقل از ابوهاشم جعفری آورده اند: روزی به محضر مبارک امام حسن عسکری علیه السلام وارد شدم، دیدم که در حال نوشتن نامه ای می‌باشد، لحظاتی را در خدمت آن حضرت نشستم تا آن که هنگام نماز فرا رسید. بدین جهت، از ادامه نوشتن خودداری نمود و در همان لحظه، نامه و قلم را بر زمین نهاد و برخاست مشغول خواندن نماز گردید. و من مواظب احوال و اوضاع بودم، که ناگهان متوجه شدم در حالی که امام علیه السلام مشغول نماز بود، قلم روی کاغذ حرکت می‌کرد و خطّ می‌نوشت، تا آن که نامه به پایان رسید و من با مشاهده چنین معجزه ای سجده شکر به جای آوردم. و چون نماز پایان یافت و حضرت سلام نماز را داد، قلم را از روی زمین برداشت؛ و سپس اجازه فرمود تا افرادی که منتظر زیارت و ملاقات حضرت بودند، وارد شوند. (۶۲) ۲ محمّد بن حسن شمعون گوید: روزی از روزها چشم‌هایم سخت درد می‌کرد و آنچه مداوا کردم سودی نبخشید و بالاخره یکی از دو چشم نابینا شد و دوّمی هم در حال از بین رفتن بود. نامه ای به حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام نوشتم و تقاضا نمودم تا حضرت برای بهبودی چشم‌هایم دعا فرماید. امام علیه السلام در جواب نامه، چنین مرقوم فرمود: خداوند متعال چشم نابینایت را برگرداند و آن دیگری را صحیح و سالم گرداند. و نیز در ذیل نامه نوشته بود: خداوند به تو پاداش نیک و جرّ جزیل عنایت گرداند. محمّد گوید: از این که چشم‌هایم خوب شد خوشحال شدم؛ ولی معنای آخرین جمله امام علیه السلام را نفهمیدم، تا آن که یکی از فرزندانم وفات یافت و فهمیدم تسلیت آن حضرت به جهت آن بوده است. (۶۳) ۳ احمد بن اسحاق حکایت کند: روزی به محضر مبارک امام حسن عسکری علیه السلام شرفیاب شدم، هنگامی که در خدمت حضرت نشستم، فرمود: ((الحمد لله))، پیش از آن که از دنیا بروم، خداوند متعال خلیفه و جانشین مرا به من نشان داد و فرزند عزیزم را دیدم. او از جهت شمائل و صفات، شبیه ترین مردم به رسول الله صلی الله علیه و آله می‌باشد، خداوند حافظ و نگهدار او خواهد بود تا آن که پس از غیبتی طولانی ظهور نماید و زمین را پر از عدل و داد گرداند. (۶۴) ۴ همچنین ابوهاشم جعفری گوید: روزی نزد حضرت ابومحمّد، امام حسن عسکری علیه السلام شرفیاب شدم و نشستم. حضرت فرمود: یکی از گناهای که مورد عفو و مغفرت قرار نمی‌گیرد، این است که شخصی گناهی مرتکب شود و بگوید: ای کاش فقط به همین گناه عقاب شوم و آن را سبک و ناچیز شمارد. من پیش خود فکر کردم: چقدر سخت و دقیق است، پس انسان باید همیشه مواظب اعمال و حرکات خود باشد. حضرت از افکار من آگاه شد و فرمود: آنچه با خود حدیث نفس کردی، اهمّیت بده و آن را رها نکن و بدان که گناه شرک به خداوند متعال از حرکت موری بر سنگی صاف و ظریف، مخفی تر خواهد بود. (۶۵) ۵ مرحوم کلینی و برخی دیگر از بزرگان به نقل از ابوهاشم جعفری آورده اند: روزی در محضر مبارک حضرت ابومحمّد امام حسن عسکری علیه السلام وارد شدم و با خود گفتم: ای کاش حضرت نگین انگشتری، به من هدیه می‌نمود تا نزد انگشترساز ببرم و رکاب مناسبی برای آن بسازد و به عنوان تبرک به دست خود نمایم. و چون مقصداری نشستم، بلند شدم و بدون آن که در فکر نگین انگشتر باشم، خواستم که خداحافظی کنم. پس امام علیه السلام انگشتری را تحویل من داد و فرمود: ای ابوهاشم! تو نگین خواستی؛ ولی ما نگینی همراه با رکاب آن به تو می‌دهیم، خداوند آن را برای تو مبارک گرداند. پس از آن گفتم: ای سرور و مولایم! شهادت می‌دهم که تو حجّت و ولیّ خدا هستی و امام و پیشوای من خواهی بود و من بر این شهادت اعتقاد راسخ دارم؛ سپس حضرت فرمود: خداوند متعال تو را مورد مغفرت و رحمت خود قرار دهد. (۶۶)

مدح یازدهمین اختر فروزنده

عالم منور است ز انوار عسکری خورشید و ماه و زهره و پروین و مشتری شاهنشهی که شمس و قمر از جمال او کسب ضیاء کرده ز

انوار داوری مخلوق آسمان و زمین و کرات را یزدان نموده خلق ز آن نور باهری آن خسروی که بر ملک و جن و آدمی از علم و حلم و جاه و شرف کرده سروری فرزند مصطفی و علی، زاده بتول زینت فزای مذهب و آئین جعفری از بهر او بود همه اشیاء این جهان تخت و نگین و مُلک سلیمان و قیصری اعجاز نیباء همه ظاهر بود از آن شاهنشهی که کرده به اسلام یاوری یوسف کجا به حُسن جمالش رسد که او خُلق عظیم دارد و حُسن پیمبری جان ها فدای جاه و جلال تو ای حُسن کان حجتی که حجت قائم پیروری این فخر بس که مهدی موعود از تو است آن کو به پا کند روش داد گستری بنیاد کفر و ظلم و ستم را به هم زند با بازوی یدالله و با تیغ داد گستری (۶۷)

پی نوشت ها

۱- فهرست نام و مشخصات بعضی از کتابهایی که مورد استفاده قرار گرفته است، در آخرین قسمت جلد دوم همین مجموعه نفیسه موجود می باشد. ۲- مطابق با پانزدهم آذر ماه، سال ۲۲۵ هجری شمسی می باشد. ۳- نام و لقب آن حضرت به عنوان امام ((حسن، عسکری)) علیه السلام طبق عدد حروف ابجد کبیر ۱۱۸، ۳۶۰ می شود. ۴- مطابق با پانزدهم دی ماه، سال ۲۵۳ هجری شمسی می باشد. ۵- تاریخ ولادت و دیگر حالات حضرت برگرفته شده است از: اصول کافی: ج ۱، تهذیب الا- حکام: ج ۶، تذکره الخواص، عیان الشیعة: ج ۲، مستدرک الوسائل: ج ۶، کشف الغمّة: ج ۲، مجموعه نفیسه، تاریخ أهل البيت علیهم السلام، ینابیع المودّة، إعلام الوری طبرسی: ج ۲، جمال الأسبوع، دعوات راوندی، دلائل الامامه طبری، ارشاد شیخ مفید و ... ۶- اشعار از شاعر محترم: آقای علی آهی. ۷- مانند اِکمال الدّین مرحوم شیخ صدوق: ص ۴۳۴، ح ۱. ۸- یکی از نامهای مادر امام حسن عسکری علیه السلام می باشد. ۹- مجموعه نفیسه: ص ۱۳۳، س ۱۰، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۲۳۶، س ۹. ۱۰- سوره مؤمنون: آیه ۱۱۵. ۱۱- إحقاق الحقّ: ج ۱۹، ص ۶۲۰، صواعق المحرقة: ص ۲۰۵، نورالابصار: ص ۱۶۶. ۱۲- اِکمال الدّین شیخ صدوق: ج ۲، ص ۳۸۴، ح ۲، ینابیع المودّة: ج ۳، ص ۳۱۷، ح ۲، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۶۰۶، ح ۱۳. ۲۵۹۵- اصول کافی: ج ۱، ص ۵۰۷، ح ۴، غیبت شیخ طوسی: ص ۱۲۹، مجموعه نفیسه: ص ۲۳۷، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۵۷۸، ح ۲۵۷۲، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۲۵۱، ح ۶. ۱۴- هداية الكبرى حضینی: ص ۳۴۴. ۱۵- رجال کشی: ص ۵۷۴، ح ۱۰۸۷، مناقب ابن شهر آشوب: ج ۴، ص ۴۳۴، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۳۰۰، ح ۷۵، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۶۴۹، ح ۲۶۴۱. ۱۶- رجال کشی: ص ۵۷۲، ح ۱۰۸۵، مناقب ابن شهر آشوب: ج ۴، ص ۴۳۵، بحار: ج ۵۰، ص ۱۹۱، ح ۴، و ج ۸۲، ص ۸۵، ح ۲۸، کشف الغمّة: ج ۲، ص ۳۹۵، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۶۵۰، ح ۲۶۴۲. ۱۷- اصول کافی: ج ۱، ص ۵۱۳، ح ۲۷، إثبات الهداء: ج ۳، ص ۴۰۷، ح ۳۰، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۵۶۳، ح ۲۵۵۰. ۱۸- الخرائج و الجرایح: ج ۲، ص ۶۸۲، ح ۱، إعلام الوری طبرسی: ج ۲، ص ۱۴۱، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۲۵۴، ح ۱۰. ۱۹- هداية الكبرى حضینی: ص ۳۳۱. ۲۰- تفسیر الامام العسکری علیه السلام: ص ۳۱۶، ح ۱۶۱، الخرائج و الجرایح: ج ۲، ص ۶۸۴، ح ۳، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۲۵۷۹. ۲۱- الثّاقب فی المناقب: ص ۲۱۴، ح ۱۸، الخرائج و الجرائح: ج ۱، ص ۴۲۴، ح ۴، کشف الغمّة: ج ۲، ص ۴۲۷، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۲۶۲، ح ۲۲، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۶۱۷، ح ۲۶۰۱. ۲۲- هداية الكبرى حضینی: ص ۳۳۳. ۲۳- هداية الكبرى حضینی: ص ۳۳۴، حلیة الا برار: ج ۵، ص ۱۱۱، ح ۱، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۶۷۰، ح ۲۶۵۵. ۲۴- هداية الكبرى حضینی: ص ۳۴۱. ۲۵- هداية الكبرى حضینی: ص ۳۴۰. ۲۶- الخرائج و الجرائح: ج ۱، ص ۴۲۱، ح ۲، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۲۵۹، ح ۲۰، الثّاقب فی المناقب: ص ۲۱۷، ح ۲۰. ۲۷- اصول کافی: ج ۱، ص ۵۰۹، ح ۱۴، الخرائج و الجرایح: ج ۱، ص ۴۲۷، ح ۶. ۲۸- إقبال الاعمال: ص ۲۶۶، س ۲۲، تفسیر برهان: ج ۱، ص ۱۸۹، ح ۱. ۲۹- هداية الكبرى حضینی: ص ۳۳۷، عیون المعجزات: ص ۱۳۹، مدینه المعاجز: ج ۷، ص ۶۶۰، ح ۲۶۵۰. ۳۰- إعلام الوری طبرسی: ج ۲، ص ۱۴۱، الخرائج و الجرائح: ج ۲، ص ۲۸۲، ح ۲، إحقاق الحقّ: ج ۱۹، ص ۶۲۴. ۳۱- إعلام الوری طبرسی: ج ۲، ص ۱۵۰، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۳۰۸، ح ۶. ۳۲- إعلام الوری

طبرسی: ج ۲، ص ۱۴۰، اصول کافی: ج ۱، ص ۵۰۸، ح ۱۰، الثَّاقِبُ فی المناقب: ص ۵۶۶، ح ۵۰۵ و ص ۵۷۶، ح ۵۲۵، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۳۱۱، ح ۱۰۳۳- هداية الكبرى حضيبي: ص ۳۴۱. ۳۴- إعلام الوری طبرسی: ج ۲، ص ۱۳۷، الثَّاقِبُ فی المناقب: ص ۵۷۲، ح ۵۱۶، الخرائج و الجرائح: ج ۱، ص ۴۳۴، ح ۱۲، مدينة المعاجز: ح ۷، ص ۵۵۲، ح ۲۵۳۶. ۳۵- در روایات بسیار وارد شده است بر این که ائمه علیهم السلام گوشت کتف و دست گوسفند را بیش از دیگر قسمت‌ها مورد استفاده قرار می‌دادند، مخصوصاً حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله که نسبت به آن اظهار علاقه می‌ورزید. ۳۶- هداية الكبرى حضيبي: ص ۳۳۲. ۳۷- اصول کافی: ج ۱، ص ۵۰۹، ح ۱۱، الخرائج و الجرائح: ج ۱، ص ۴۳۶، ح ۱۴، إرشاد شیخ مفید: ج ۳۴۳، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۲۶۸، ح ۳۸. ۸- داستان بسیار مفصل می‌باشد و حضرت در متن عبارت ۵۹ نفر از اسامی پیامبران و صالحان را نام برده است و نیز نام تمامی ۱۲ امام علیهم السلام را تصریح نموده است، که بجهت رعایت اختصار از بیان و ترجمه آنها خودداری شد. ۳۹- هداية الكبرى حضيبي: ص ۳۳۵، س ۱۸، و مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۵۹۴، ح ۲۵۸۰، و بحار الانوار: ج ۱۱، ص ۳۳، ح ۲۷، به نقل از مشارق انوار الیقین. ۴۰- اصول کافی: ج ۱، ص ۵۰۶، ح ۳، إرشاد شیخ مفید: ص ۳۴۱، إثبات الهداة: ج ۳، ص ۴۰۰، ح ۴، مدينة المعاجز: ح ۷، ص ۵۴۰، ح ۲۵۲۱. ۴۱- اصول کافی: ج ۱، ص ۵۱۲، ح ۲۴، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۲۶۰، ح ۲۱، به نقل از خرائج مرحوم راوندی، وسائل الشیعة: ج ۱۲، ص ۷۴، ح ۱، حلیة الا برار: ج ۵، ص ۱۰۷ و ۱۰۹، مدينة المعاجز: ح ۷، ص ۵۶۰، ح ۲۵۴۷، ص ۶۱۴، ح ۲۶۰۰، با مختصر تفاوت در عبارات. ۴۲- طبق آنچه که از روایات استفاده می‌شود: سه نفر از بانوان، چنین معجزه ای را از معصومین علیهم السلام نقل کرده اند: ۱- أمّ التّدي، حبابه دختر جعفر والیّه اسدی، که از زمان حضرت رسول تا امام رضا صلوات الله علیهم زنده ماند. ۲- أمّ غانم، که در همین داستان مطرح شد. ۳- أمّ سلیم، که فقط حضرت رسول و امیرالمؤمنین صلوات الله علیهما، مهر نبوت و امامت خود را بر ریگها زدند. ۴۳- إعلام الوری طبرسی: ج ۲، ص ۱۳۸، س ۱۱، الخرائج و الجرائح: ج ۱، ص ۴۲۸، ح ۷، مناقب ابن شهر آشوب: ج ۴، ص ۴۴۱، الثَّاقِبُ فی المناقب: ص ۵۶۱، ح ۵۰۰، بحار: ج ۵۰، ص ۳۰۲، ح ۴۴. ۷۸- غیبه شیخ طوسی: ص ۲۴۶، ح ۲۱۶، هداية الكبرى حضيبي: ص ۳۵۹، كشف الغمّة: ج ۲، ص ۴۹۹، مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۵۸۵، ح ۲۵۷۶. ۴۵- ینابیع المودّة: ج ۳، ص ۱۳۰ و ص ۱۹۰، إحقاق الحقّ: ج ۱۹، ص ۶۰۲، حلیة الا برار: ج ۵، ص ۱۱۹، ح ۱، مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۶۲۱، ح ۲۶۰۴. ۴۶- عیون المعجزات: ص ۱۳۹، حلیة الا برار: ج ۵، ص ۹۰، ح ۳. ۴۷- عیون المعجزات ص ۱۴۰، مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۶۰۱، ح ۲۵۸۸، بحار الانوار: ج ۵۰، ص ۳۰۴، ح ۸۰. ۴۸- نوادر المعجزات: ص ۱۹۰، ح ۱، إثبات الهداة: ج ۳، ص ۴۳۲، ح ۱۲۴. ۴۹- مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۵۷۳، ح ۲۵۶۰، نوادر المعجزات: ص ۱۹۱، ح ۱. ۵۰- مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۵۷۳، ح ۲۵۶۱، إثبات الهداة: ج ۳، ص ۳۲، ح ۱۲۵. ۵۱- نوادر المعجزات: ص ۱۹۱، إثبات الهداة: ج ۳، ص ۴۳۲، ح ۱۲۷، مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۵۷۴، ح ۲۵۶۵. ۵۲- إثبات الهداة: ج ۳، ص ۴۳۲، ح ۱۲۵، مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۵۷۴، ح ۲۵۶۲. ۵۳- إكمال الدّین شیخ صدوق: ج ۲، ص ۴۲۶، ح ۲، ینابیع المودّة: ج ۳، ص ۳۰۲. این داستان در کتابهای مختلفی با عباراتی متفاوت به طور مشروح و مفصل نقل شده است، که ما به این مقدار اکتفاء نموده ایم. ۵۴- سوره اسراء: آیه ۸۱. ۵۵- هداية الكبرى حضيبي: ص ۳۵۵، ینابیع المودّة: ج ۳، ص ۳۰۴. ۵۶- هداية الكبرى حضيبي: ص ۳۳۴. ۵۷- اصول کافی: ج ۱، ص ۳۲۹، ح ۶. ۵۸- هداية الكبرى حضيبي: ص ۳۴۲، مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۶۶۱، ح ۲۶۵۱. ۵۹- الخرائج و الجرائح: ج ۳، ص ۱۱۰۱، ح ۲۳، ینابیع المودّة: ج ۳، ص ۳۲۶، ح ۱۲. ۶۰- کتاب الغیبه شیخ طوسی: ص ۲۷۱، ح ۲۳۷، بحار الانوار: ج ۵۲، ص ۱۶، ح ۱۴. ۶۱- اشعار از شاعر محترم: آقای محمّد آزادگان. ۶۲- عیون المعجزات: ص ۱۳۴، إثبات الهداة: ج ۳، ص ۴۳۰، ح ۱۱۷، بحار: ج ۵۰، ص ۳۰۴، ح ۸۰، مدينة المعاجز: ج ۷، ص ۵۹۷، ح ۲۵۸۱. ۶۳- اصول کافی: ج ۱، ص ۵۱۰، ح ۱۷. ۶۴- إكمال الدّین شیخ صدوق: ص ۴۰۸، ح ۷. ۶۵- الخرائج و الجرائح: ج ۲، ص ۶۸۷، ح ۱۱. ۶۶- اصول کافی: ج ۱، ص ۵۱۲، ح ۲۱، كشف الغمّة: ج ۲، ص ۴۲۱، إثبات الهداة: ج ۳، ص ۴۰۵، ح ۲۵. ۶۷- اشعار از شاعر محترم: آقای شیخ جواد قدس کربلائی.

شعر

مدح

در ولادت امام عسکری

ای به حق مقتدا ایها العسکری ای ولی خدا ایها العسکری شمع جمع همه یوسف فاطمه سلام الله علیها زاده مرتضی ایها العسکری ماه رویت حسن، خُلق و خویت حسن حُسن سر تا به پا ایها العسکری هم تو خیر العباد هم تو باب المراد هم تو ابن الرضا ایها العسکری هم سپاهت ملک، هم مطیعت فلک هم به حکمت سما ایها العسکری یابن خیر الوری سامریت مرا کعبه و کربلا ایها العسکری تو به ارض و سما، تو به اهل ولا تو به خلق خدا، هادی و رهبری چشم بد از تو دور، نورالانوار طور در ده بحر نور، بحر یک گوهری تو به زهرا سلام الله علیها ثمر تو به هادی پسر تو به مهدی پدر، تو به حق محوری یوسف فاطمه سلام الله علیها، عرش را قائمه تو ز وصف همه، بهتر و برتری هم رضا طینتی، هم علی صولتی هم نبی خصلتی، هم خدا منظری روز میلاد تو، پر زند یاد تو دل سوی سامرا ایها العسکری مظهر حلم حق، مخزن علم حق معدن حکمتی سیدی یا حسن جلوه کبریا، وارث انبیا حاصل عترتی، سیدی یا حسن به جلالت درود، به جمالت درود که خدا طلعتی، سیدی یا حسن آیت محکمه، تو پناه همه عالم خلقتی، سیدی یا حسن هم امام امم، هم سپهر کرم هم یم رحمتی، سیدی یا حسن در زمین و زمان می‌برند انس و جان بر درت التجا ایها العسکری حُسن حی صمد، وصف تو بی ۶ عدد مهدیت تا ابد منجی عالم است ای ولی خدا، ای چراغ هدی وصف و مدح تو را، هر چه گویم کم است دل محیط غمت، دیده ۶ها مقدمت زنده از یک دمت، صد مسیحا دم است مهر تو یا حسن جان جانم به تن سینۀ پاک من آیتی محکم است روح تقدیم تو، قلب تسلیم تو هر تعظیم تو چرخ گردون خم است به تو نازد رسول، به تو بالذ بتول به تو بخشد خدا ایها العسکری تو صراط اللّهم، تو چراغ رهم رو به هر سو نهم قبله ام روی تو است اشرف الانبیا، خاتم الاوصیا آن ثنا خوان تو، این ثنا گوی تو است بر درت سائلم، کی شود شاملم کز بهشت دلم، بشنوم بوی تو گفتگویم تویی، آرزویم تویی آبرویم تویی، ای دلم سوی تو یا اباالمنتظر، مرغ دل تا سحر می زند بال و پر، بر سر کوی تو سیدی میثم، مهر تو همدم از تو گویم ثنا ایها العسکری حاج غلام رضا سازگار

قصیده میلاد

میوزد طرفه نسیمی که دم روحانیست همه جا جلوه یار و همه جا نورانیست شب وجد و شب شادی شب مدحت خوانیست هشتامین روز همایون ربیع الثانیست از محیط عظمت گوهر زهرا آمد البشاره حسن دیگر زهرا آمد آمد از برج ولایت قمر یازدهم یا ز دریای امامت گهر یازدهم یاز سینای نبوت شجر یازدهم حجت یازدهم دادگر یازدهم خرم این گلشن توحید و گل یاسمنش می برد دل ز همه حسن حسن در حسنش کبریا وجه و نبی صورت و حیدر سیرت حسنی حسن و حسینی دم و زهرا عصمت یازده ماه به یک آینه در یک صورت عجا یک پسر و این همه مجد و عظمت خاکیان مژده که امروز درخشید به خاک گوهر ده یم نور و یم یک گوهر پاک این پسر کیست که پیر خردش خاک در است به خدا از همه خوبان جهان خوبتر است این پسر آینه طلعت خیر البشر است بشنوید این پدر حجت ثانی عشر است صلوات همه بر ماه جمال پدرش پدر و مادر من باد فدای پسرش عسکر او ملک و حوری و جن و بشرند پرتویی از رخ او اختر و شمس و قمرند خلق عالم به گدایی درش مفتخرند همه خوبان جهان منتظر منتظرند منتظر کیست همان حجت ثانی عشر است یوسف فاطمه مهدی خلف این پسر است این پسر والی شهر قدر و ملک قضاست این پسر عیسی جان با نفس روح فراست این پسر شافع و فریاد رس روز جزاست این گل باغ علی بن جواد بن رضاست روز حق حسن نبی

بازوی حیدر دارد آنچه خوبان همه دارند فزونتر دارد اهل معنی ولی ذوالمنش می خوانند اختران جمله مه انجمنش می خوانند عارفان واقف سر و علنش می خوانند پای تا سر هه حسن حسنش می خوانند سرو قد ماه جبین گلرخ و شیرین دهن است حسن است این حسن است این حسن است دیده را فیض ملاقات حق از دیدارش مهر افتاده به خاک قدم زوارش همه دم ذکر خدا بر لب گوهر بارش همه جا سامره با یاد گل رخسارش ملک پهناور هستی به قدمش گلشن دیده حضرت هادی به جمالش روشن ای دل اهل ولا زائر سامریت کعبه خلق جهان روی جهان آرایت حسن و حسن ز پا تا سر و سر تا پایت فرش از بال ملائک حرم زیبایی ای همه خلق جهان سائل لطف و کرمت شود آیا که برم سجده به خاک حرمت کیستی تو پسر فاطمه زهرایی نبوی خلق و علی خوی و حسن سیمایی جلوه سیزدهم یازدهم مولایی حسن عسگری و گوهر ده دریایی مکتب بندگی و دوستی ات هم عهدی است پدرت هادی و فرزند عزیزیت مهدی است من کیم بنده آلوده دربار توام گنهم کرده گرفتار و گرفتار توام با دو دست تهی خویش خریدار توام چه کنم تو گل من هستی و من خار توام دوست دارم که به جز دوست خطابم نکنی پذیری و بخوانی و جوابم نکنی نگهی بر من و بر دیده گریانم کن نظری بر دل و بر حال پریشانم کن غرق عصیانم، غرق یم غفرانم کن بلکه با خاک درت پاک ز عصیانم کن هر که ام هر چه بدم میثم این در گاهم ذاکرم ذاکر اولاد رسول اللهم حاج غلامرضا سازگار

ولای عسکری

در دل آزادگان باشد ولای عسکری جان هر آزاده ای گردد فدای عسکری می ستیزد با ستمکاران و با بیگانگان آن که می باشد به عالم آشنای عسکری ای که دست خود زنی بر دامن پر مهر او سعی کن تا پا گذاری جای پای عسکری بار الها قسمت و روزی ما کن از کرم مرقد و صحن و سرای با صفای عسکری بهر حفظ دین و قرآن شد شهید زهر کین عالمی اندوهگین باشد برای عسکری آسمان گرید ز داغ جانگدازش ای دریغ سرزمین سامرا شد کربلای عسکری مادرش زهرای اطهر سوگواری می کند هر کجا بر پا بود سوز و عزای عسکری تسلیت گوید به نزد مهدی صاحب زمان (حافظی) از ماتم محنت فزای عسکری محسن حافظی

عاشقا

عاشقا، مستانه گی از سر بگیر ساقی از ره می رسد ساغر بگیر مرغ دل را از قفس آزاد کن با پرستوهای عاشق پر بگیر پر بزن تا کوی یار مه لقا جا به بام خانه دلبر بگیر گرچو من بشکسته بالی غم مخور با ولای یار بال و پر بگیر جشن میلاد امام عسگری آمده عیدی ز پیغمبر بگیر هر چه می خواهد دلت از یمن او از ید پر قدرت حیدر بگیر طالب عفوی اگر با یا حسن دامن محبوبه داور بگیر شیعه می نازد بنام عسگری یا ابالمهدی امام عسگری کیست او بر شیعیان مولاستی کیست او نور دل طاهاستی کیست او ابن الرضا، باب الهدی پور حیدر زاده زهراستی کیست او کز مقدمش هفت آسمان غرق زینب باشد و غوغاستی کیست او اندر رهش پیغمبران دست بر سینه همه بریاستی کیست او سرمایه هستی حق یاس بی مثل جهان آراستی کیست او عشق خدای سرمدی عاشقی را بهترین معناستی او امام عسگری باشد که بر خستگان عشق مولاناستی شیعه می نازد بنام عسگری یا ابالمهدی امام عسگری ای تجلی خدا سیمای تو جلوه حق چهره زیبای تو پرچم شیعه به دوش استوار اعتدالش از قد رعنا تو کی شود ای جرعه بخش عاشقان ساغری می نوشم از صهبای تو ای دهم فرزند دلبنده علی کی شود بوسه زخم بر پای تو جانثار مکتب پاک توایم در شب میلاد پر غوغای تو سامرا امشب ندارد زائری ای فدایت عاشق شیدای تو میهمان بزم میلاد توایم تا بیاد مهدی تنهای تو شیعه می نازد بنام عسگری یا ابالمهدی امام عسگری حمد و تسبیح تو را قرآن کند فخر بر تو حضرت سبحان کند نور پاکت دیده را روشن کند ظرف دلها را پر از ایمان کند دردهای بی شمار شیعه را عشق پاکت دلبر درمان کند یاد تو ای رهبر تحت نظر مشکلات شیعه را آسان کند اقتدارت همچنان پاینده است گر عدو خانه به تو زندان کند عشق تو خورشید سازد ذره را هر دل شوریده را سلمان کند شد دعای بزم

میلاادت شها مهدیت ما را به خود مهمان کند شیعه می نازد بنام عسگری یا ابالمهدی امام عسگری ای به دوشت پرچم عز و شرف ای شده بر غربت دوران هدف پور جود و سبط زهد و نجل حق سائلان گرد حریمت صف به صف مادرت بانوی یثرب فاطمه باب تو شیر خدا شاه نجف سلب آزادی شد از تو تا شود سد راه مهدی آن نور خلف حرمتت را زیر پا بگذاشتند قدر تو نشناختند ای وا آسف حق مقدر کرد تا فرزند تو باز هم احیا کند عدل و شرف بی نیاز از خلق عالم می شود هر که آرد ذره ای عشقت به کف شیعه می نازد بنام عسگری یا ابالمهدی امام عسگری عاشقان دارد صفایی سامرا بارگاه جانفزایی سامرا کعبه دلهای عاشق سامرا قبله جانهای مایی سامرا هم نجف هم مشهدی و هم بقیع کاظمینی، کربلایی سامرا زائر هر روز تو مهدی بود با نوایش آشنایی سامرا سوی خود هر عاشقی را می کشی با کمال دلربایی سامرا کاش من در خون خود غلطان شوم تا بگیرم در تو جایی سامرا عاشقی آواره ام من آمدم گنج تو بگیرم سرایی سامرا شیعه می نازد بنام عسگری یا ابالمهدی امام عسگری

میلااد نور

مژده که میلااد نور دل یاسین است پاره ای از تن امیرالمومنین است تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی این نوزاد زیبا، زهرا را نور عین است عسگری طالب خون سرخ حسین است تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی دسته گل اورید که عسگری آمده از بهر جهانیان رهبری آمده تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی بشکفته یک گلی از گلشن احمدی شاخه ای از گل زیبای محمدی تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی امشب در سامرا سرور و شادی بر پاست چون جشن میلااد عسگری، ابن الرضاست تبریک ما بر مهدی چشمت روشن یا مهدی

ده مژده

ده مژده که نخل دل ما برگ و بری داد زیرا شجر باغ رسالت ثمری داد ای ساقی گل چهره بده باده که امشب بر ما صدف بحر ولایت گهری داد از نسل نبی و علی و فاطمه خالق بر خلق جهان بار دگر راهبری داد جبریل امین گفت به احمد که خداوند بر امت تو بار دگر تاج سری داد تا آنکه بشر را برساند به تکامل بر هادی دین بهر هدایت پسری داد بر عسکریان مژده بده حضرت معبود بر مکتب شرع نبوی زیب و فری داد آمد پدر مهدی موعود بدنیا کز آمدنش تیر دعا را اثری داد روبه صفتان را هله اعلام خطر کن چون حق در بر آتش به کف ما سپری داد آمد به جهان آنکه خدا خلق جهان را از جلوه او مهدی نیکو سیری داد آمد به جهان آنکه به یک گوشه چشمی بر محفل ما شور و صفای دگری داد آمد به جهان آنکه پی یاری قرآن با منطق خود پاسخ هر خیزه سری داد آمد به جهان آنکه به پیغام پیمبر هشدار کفار چو پیغامبری داد آمد به جهان آنکه شب تیره ماه را در پرتو اشراق همایون سحری داد آمد به جهان آنکه همه بیخبران را او واقعه روز قیامت خبری داد با ماه بگوئید نتابد که به زهرا خلاق جهان باز فروزان قمری داد از بهر نظر خواهی صاحب نظران حق ما را به جهان رهبر صاحب نظری داد در شهر هنر خامه هر بی هنری را با تیغ زبان سرخط علم و هنری داد مرغ دل ژولیده به پرواز در آمد او آمد و بر مرغ دلش بال و پری داد

آینه حسن خداوند

ای که خورشید فلک محو لقای تو بود ماه را روشنی از نور و ضیای تو بود تویی ان آینه حسن خداوند کریم که عیان نور الهی ز لقای تو بود معدن جود و سخنائی تو که از فرط کرم دو جهان ریزه خور خوان عطای تو بود ولی حق حسن العسگری ای آنکه قضا مجری امر تو و بنده رای تو بود حجت یازدهم نور خدای پور علی ای که ایجاد دو عالم ز برای تو بود من کجا مدح و ثنای تو توانم گفتن ای که قرآن همه در مدح و ثنای تو بود نه همین جای تو در سامره تنها باشد که به دلهای مجبان تو جای تو بود بی ولای تو

عبادت ز کسی نیست قبول شرط مقبولی طاعاتی ولای تو بود نسبت قامت سرو تو بطوبی ندهم ز آنکه طوبی خجل از قد رسای تو بود چه غم از تابش خورشید قیامت دارد آنکه در روز جزا زیر لوای تو بود همه شب قرب جوارت ز خدا می‌طلبم که مرا در سر شوریده هوای تو بود در جوار تو ز حق خواهش جنت نکنم جنت ما به خدا صحن و سرای تو بود دیده گریان نشود روز جزا در محشر هر که گریان به جهان بهر عزای تو بود تو ظهور پسر خویش طلب کن ز خدا چونکه مقبول خداوند دعای تو بود تا ابد بر تو و اجداد گرام تو درود غیر از این هر چه بگویم نه سزای تو بود چه به جز ذکر و ثنای تو بگویم (خسرو) بهترین طاعت حق ذکر و ثنای تو بود

ای آفتاب مهر

ای آفتاب مهر تو روشنگر وجود در پیشگاه حکم تو ذرات در سجود ای میر عسکری لقب ای فاطمی نسب آن را که نیست مهر تو از زندگی چه سود علمت محیط بر همه ذرات کاینات فیضت نصیب، بر همه در غیب و در شهود تاریخ تابناک حیات، گر اندک است بر دفتر مفاخر اسلامیان فرود عیسی دمی و پرتو رأی منیر تو زنگار کفر از دل نصرانیان زدود این افتخار گشته نصیب که از شرف در خانه تو مصلح کل دیده برگشود ای قبله مراد که در برکۀ السباع شیران به پیش پای تو آرند سر فرود قربان دیده ای که به بزم تو فاش دید جای قدوم عیسی و موسی و شیث و هود قرآن ناطقی تو و قرآن پاک را الحق مفسری، ز تو شایسته تر نبود دشمن بدین کلام ستاید ترا که نیست در روزگار، چون تو به فضل و کمال و جود شادی به نزد مردم غمدیده نارواست جان ها فدای لعل لب کاین سخن سرود مدح شما، ز عهده مردم برون بود ای خاندان پاک که یزدانتان ستود از نعمت ولای شما خاندان وحی منت نهاد بر همگان، خالق و دود ای پورهادی، ای حسن العسکری ز لطف پذیر، از «مؤید» دلخسته این درود (سید رضا مؤید)

جمال عسکری

باز گیتی روشن آمد از جمال عسکری ماه گردون شد خجل پیش هلال عسکری موکب اجلال او چون شد پدید از گرد راه محور آمد هر جلالی در جلال عسکری هادی دین می‌برد دست دعا پیش خدا چشم حق بینش چو می‌بیند جمال عسکری من چو گویم در مقام و حسن این کودک که هست منطق پیر خرد مات از کمال عسکری تا تقرّب بر خدا جویند خلق نه فلک روید هر یک بامزه گرد نعال عسکری عصمت زهرا عیان از چهره زیبایی او خصلت حیدر بینی در خصال عسکری رشک کوثر بُرد از لعل لب جانبخش او ماه گردیده خجل از خط و خال عسکری گلشن جاوید گردد هر زمین شوره زار چون بیند موکب فرخنده فال عسکری دانش سرشار او تا کرد تفسیر کتاب عالمی سیراب گردید از زلال عسکری رستگار و ثابت امید است از لطفش شوید مورد غفران حی لایزال عسکری (ثابت)

شیعیان مژده

شیعیان مژده که از پرده برون یار آمد عسکری پورنقی مظهر دادار آمد گشت از کان کرم گوهر پاکی ظاهر ز صدف آن در تابنده به بازار آمد شد تولد ز سلیل آن مه تابنده حق سامره از قدمش جنت الانهار آمد بهر مولود حسن پورنقی از دل عرش تهنیت باد ز خلاق جهاندار آمد با صفات احدی کرد تجلی به جهان نور چشم علی و احمد مختار آمد نام نیکوش حسن خوی حسن روی حسن باب مهدی زمان کاشف الاسرار آمد حامی دین محمد (صلی الله علیه و آله) متولد گردید عسکری فخر ز من سرور و سالار آمد فخر مُلک دوسرا جان و دل اهل ولا خسرو هادی عشر رحمت غفار آمد گشت از مقدم وی باغ ولایت خرم چون که از گلشن دین آن گل بی خار آمد خواست حق رحمت خود را برساند بر خلق صورتی ساخت که با سیرت دادار آمد نور او نور خدا بود به عالم تابید

روی او شمع هدی بود شب تار آمد خلق غفاری از او خوی رحیمی ظاهر مظهر ذات خدا آن گل گلزار آمد (قاضی نظام)

نخل ریاض

ای نخل ریاض علوی برگ و برت سوخت از آتش بیداد ز پا تا به سرت سوخت ای یازدهم اختر پر نور ولایت خورشید ز هجر رخ همچون قمرت سوخت ای پاره قلب نبی و زاده زهرا از آتش زهر ستم و کین جگرت سوخت از داغ جهان سوز تو در دشت محبت چون لاله سوزان دل مهدی پسرت سوخت چون مشعل افروخته در سوگ و عزایت ای وای دل مهدی نیکوسیرت سوخت در فصل شباب از ستم و کینه دشمن چون شمع شب افروز ز پا تا به سرت سوخت ای جان جهان «حافظی» سوخته دل گفت قلب همه از داغ دل پرشررت سوخت (محسن حافظی)

شهادت

رسانده زهر جفا

رسانده زهر جفا تا به چرخ آه مرا گرفته است ز کف معتمد رفاه مرا به زندگانی من نیز زهر خاتمه داد به دست و پیکر لرزان بین گواه مرا رسیده بر لب بام آفتاب زندگیم بخوان غلام من از پشت پرده ماه مرا بیا امید دلم مهدیم دگر مگذار تو بیش از این به رهت منتظر نگاه مرا بیا و آب بنوشان تو بر پدر دم مرگ که نیست تاب و توان جسم همچو کاه مرا تو در برم بنشین تا مگر که بنشانی ز اشک دم به دم خود شرار آه مرا به غربت تو و مظلومی تو می‌سوزم چو گیرد آتش بیداد جایگاه مرا سید رضا مؤید

پدری در دم مرگ

پدری در دم مرگ است و به بالین پسرش پسری اشک فشان است به حال پدرش پدری جام شهادت به لبش بوسه زده پسری سوخته از داغ مصیبت جگرش پسری را که بود نبض دو عالم در دست شاهد داغ پدر آه و دل و چشم ترش حسن العسکری از زهر جفا می‌سوزد حجة ابن الحسن از غم شده گریان به برش چار ساله پسری مانده و صد ها دشمن که خداوند نگه دارد و از هر خطرش دشمن افکنده زپا نخل امامت را باز کند اندیشه به نابودی یکتا ثمرش خانه را که عدو دست به غارت زده است آتش ظلم بر افروخته از بام و درش آه از آن روز که شد غیبت مهدی آغاز غیبتی را که بود خون شهیدان اثرش آنکه امروز جهان زنده و قائم از اوست بار الها که مؤید نفتد از نظرش سید رضا مؤید

خدا خیر دارد

ز چشم پر گهر من خدا خبر دارد زجان پر شرر من خدا خیر دارد که بود معتمد و ظلم او چگونه شکست ز کینه بالو و پر من خدا خبر دارد زهمزمانی با سه خلیفه در شش سال چه آمده به سر من خدا خبر دارد زسوز زهر شرر ز چگونه می‌گذرد زشام تا سحر من خدا خبر دارد شرار زهر ستم همچو شمع آیم کرد زسوزش جگر من خدا خبر دارد میان این همه دشمن چه ها کند مهدی؟ زغربت پسر من خدا خبر دارد زبعد من برسد غیبت خدائی او زصب منتظر من خدا خبر دارد سید رضا مؤید

بیا یابن الحسن

شد عزای باب مظلومت بیا یابن الحسن جان به قربان تو ای صاحب عزا یابن الحسن عسگری مسموم شد از زهر بیداد و ستم کز

غمش سوزد دل اهل ولا یا بن الحسن در عزای عسگری آید ز نای اهل دل صد فغان همراه با شور و نوا یابن الحسن آب شد شمع وجودش زاتش زهر ستم خاک غم بر سر کنم زین ماجرا یابن الحسن در جوانی رفت از دنیا امام عسگری شد کویر دل از این غم شعله زا یابن الحسن این مصیبت را زسوز سینه و با اشک و آه تسلیت گوئیم امشب بر شما یابن الحسن گاه از هجران جانسوز تو سوزم همچو شمع گاه از فقدان آن نور هدی یابن الحسن دست رد بر سینه ام امشب مزین زیرا که من با محبان تو هستم آشنا یابن الحسن

شاهد شبهای من

سامرا ای شاهد شبهای من خوشه چین خرمن غمهای من مرغ دل از خاک تو پر می کشد جام کوچ سرخ را سر می کشد اینهمه غم که دلم را پر نمود قامت خورشید را خم کرده بود گاه رنجور از اسارت می شدم شاهد صدها جسارت می شدم گاه می شد از جفای ناکسان می شدم همخانه با درندگان مانده خورشید توام در شفق نیست در عمق نگاه من رمق چار ساله کودکم با چشم زار می کشد در سجده هایش انتظار او پراز احساس درد بی کسی است اشک چشم او پراز دلواپسی است ساقی یک جرعه آب زمزم است زخم تشنه بودم را مرهم است مثل من که خوانده‌ام او را به بر فاطمه خوانده است او را پشت در بر غریبی علی مؤمن شده شاهد جان دادن محسن شده او کتاب پر ز درد فاطمه است یوسف صحرا نور فاطمه است انتقام فاطمه در خشم اوست ذوالفقار مرتضا در چشم اوست او بود احیاگر قرآن و حج شیعیان الصبر مفتاح الفرج

گرد ماتم

عسگری از دارفانی دیده بسته گرد ماتم بر رخ مهدی نشسته ای حسن جان، ای حسن جان، ای حسن جان (۲) گشته سامرا دوباره ودای غم بر پدر صاحب زمان بگرفته ماتم ای حسن جان، ای حسن جان، ای حسن جان (۲) عازم جنت شده با قلب سوزان نزد زهرا و پیمبر گشته مهمان ای حسن جان، ای حسن جان، ای حسن جان (۲) او بدست معتصم گردیده مسموم قلب پاک انورش را کرده مغموم ای حسن جان، ای حسن جان، ای حسن جان (۲) شستشو داده پسر جسم لطیفش شد به سامرا مکان قبر شریفش ای حسن جان، ای حسن جان، ای حسن جان (۲)

سوز داغ عسگری

می زند آتش به قلبم سوز داغ عسگری گیرد امشب اشک من هر دم سراغ عسگری شد به سن کودکی فرزند دلبندهش یتیم گشت در اشک مهدی چلچراغ عسگری در دل صحرای غم ها و به دشت سرخ عشق لاله سان شد قلب ما خونین ز داغ عسگری بس که اندوه فراوان دید از جور خسان شد لبالب از می غم ها ایغ عسگری با گلاب اشک و با سوز درون گوید سخن «حافظی» آن بلبل خوش خوان باغ عسگری (محسن حافظی)

امروز عسگری...

امروز عسگری ز جهان دیده بسته است قلب جهان و قطب زمان، دل شکسته است آن حجت خدای ز بیداد معتصم پیوند زندگانیش از هم گسسته است صاحب عزاست صاحب عصر، اندرین عزا روحش به چارسالگی از کینه خسته است بر چهره امام زمان، آن در یتیم از باد ظلم گرد یتیمی نشسته است در خانه ای که مرکز اندوه و ماتم است دشمن کمر به غارت آن خانه بسته است از لطف آن که ناز کند برد بر خلیل صاحب زمان ز آتش بیداد رسته است اندر بقیع و سامره و کربلا و طوس گل های فاطمه بنگر دسته دسته

است (سید رضا مؤید)

شهادت

در شهادت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام

علامه مجلس رحمه الله در (جلاءالعیون) فرموده: ابن بابویه رحمه الله و دیگران روایت کرده اند از مردی از اهل قم که گفت: روزی حاضر شدم در مجلس احمد بن عبیدالله بن خاقان که از جانب خلفاء والی اوقاف و صدقات بود در قم و نهایت عداوت نسبت به اهل بیت رسالت داشت، پس در مجلس او مذکور شد احوال سادات علوی که در سرّ من راعی می‌بودند و مذهبهای ایشان و صلاح و فساد و قرب و منزلت ایشان نزد خلیفه هر زمان. احمد بن عبیدالله گفت که من در سرّ من راعی ندیدم از سادات علوی کسی مانند حسن بن علی عسکری علیه السلام در علم و زهد و امراء و سادات و وقار و مهابت و عفت و حیا و شرف و قدر و منزلت نزد خلفاء و امراء و سادات و سایر بنی هاشم او را مقدم می‌داشتند بر پیران خود، و صغیر و کبیر ایشان تعظیم او می‌نمودند و همچنین وزراء و امراء و سایر اهل عسکر و اصناف خلق در اعزاز و اکرام او دقیقه ای فرو نمی‌گذاشتند. من روزی در بالای سر پدر خود ایستاده بودم در روز دیوان او، ناگاه دربانان و خدمتکاران دویند و گفتند: ابن الرضا علیه السلام در در خانه ایستاده است پدرم با صدای بلند گفت: رخصت دهید او را و به مجلس در آورید. ناگاه دیدم مردی داخل شد گندم گون و گشاده چشم و خوش قامت و نیکو روی و خوش بدن در اول سنّ جوانی و من در او مهابتی و جلالتی مشاهده کردم چون نظر پدرم بر او افتاد از جای جست و به استقبال او شتافت و هرگز ندیدم که چنین کاری نسبت به احدی از بنی هاشم یا امرا خلیفه یا فرزندان او بکند چون به نزدیک او رسید دست در گردن او در آورد و دستهای او را بوسید و دسن او را گرفت و در جای خود نشانید و با ادب در خدمت او نشست و با او سخن می‌گفت و از روی تعظیم او را به کنیت خطاب می‌نمود و جان خود و پدر و مادر خود را فدای او می‌کرد. من از مشاهده این احوال تعجب می‌کردم ناگاه دربانان گفتند موقوف که خلیفه آن زمان بود می‌آید. و قاعده چنان بود که چون خلیفه به نزد پدرم می‌آمد بیشتر حاجبان و یساولان و خدمتکاران مخصوص او می‌آمدند و از نزدیک پدرم تا درگاه خلیفه دو صف می‌ایستادند تا آنکه خلیفه می‌آمد و بیرون می‌رفت. و با وجود استماع آمدن خلیفه باز پدرم روی به او داشت و با او سخن می‌گفت تا آنکه غلامان مخصوص او پیدا شدند. پس گفت: فدای تو شوم! اکنون اگر خواهی برخیز، غلامان خود را امر کرد که او را از پشت صف مردم ببرید که نظر یساولان بر آن حضرت نیفتد. باز پدرم برخاست او را تعظیم کرد و میان پیشانیش را بوسید و او را روانه کرد و به استقبال خلیفه رفت، من از حاجبان و غلامان پدر خود پرسیدم که این مرد کی بود که پدرم این قدر مبالغه در اعزاز و اکرام او نمود؟ گفتند: او مردی است از اکابر عرب حسن بن علی نام دارد و معروف است به ابن الرضا پس تعجب من زیاد گردید و در تمام آن روز در فکر و تحیر بودم. چون شب پدرم به عادت می‌گذاشت بعد از نماز شام و خفتن نشست و مشغول دیدن کاغذها و عرایض مردم شد که روز به خلیفه عرض نماید. من نزد او نشستم پرسیدم که حاجتی داری؟ گفتم: بلی، اگر رخصت فرمایی سؤال کنم. چون رخصت داد گفتم: ای پدر! کی بود آن مردی که امروز بامداد در تعظیم و اکرام او مبالغه را از حقه گذرانیدی و جان خود و پدر و مادر خود را فدای او می‌کردی؟ گفت: ای فرزند! این امام رافضیان است، پس ساعتی ساکت شد و گفت: ای فرزند! اگر خلافت از بنی عباس به در رود کسی از بنی هاشم به غیر آن مرد مستحق آن نیست، زیرا که او سزاوار خلافت است به سبب ائصاف او به زهد و عبادت و فضل و علم و کمال و عفت نفس و شرافت نسب و علو حسب و سایر صفات کمالیه، اگر می‌دیدم پدر او را مردی بود در نهایت شرافت و جلال و فضیلت و علم و فضل و کمال، پس از این سخنان که از پدرم شنیدم خشم من زیاده گردید و تفکر و تحیر من افزون شد. بعد از آن پیوسته از مردم تفحص احوال او می‌نمودم، پس نسیدم از

وزراء و کتاب و امراء و سادان و علویان و سایر مردم به غیر تعریف و توصیف و فضل و جلالت و علم و بزرگواری او امام رافضیان است. پس قدر و منزلت او در نظر من عظیم شد و رفعت و شأن او را دانستم، زیرا که از دوست و دشمن به غیر نیکی و بزرگی او چیزی نشنیدم. پس مردی از اهل مجلس از او سؤال کند یا نام او را با نام امام حسن مقرون گرداند؟ جعفر مردی بود فاسق و فاجر و شرابخوار و بدکردار، مانند او کسی در رسوایی و بی‌عقلی و بدکاری ندیده بودم، پس جعفر را مذمت بسیار کرد باز به ذکر احوال آن حضرت برگشت و گفت: به خدا سوگند! در هنگام وفات حسن بن علی علیه السلام حالتی بر خلیفه و دیگران عارض شد که من گمان نداشتم که در وفات هیچ کس چنین امری تواند شد. این واقعه چنان بود که روزی برای پدرم خبر آوردند که ابن الرضا رنجور شده، پدرم به سرعت تمام نزد خلیفه رفت و خبر را به خلیفه داد، خلیفه پنج نفر از معتمدان و مخصوصان خود را با او همراه کرد یکی از ایشان تحریر خادم بود که از محرمان خاص خلیفه بود، امر کرد ایشان را که پیوسته ملازم خانه آن حضرت باشند و بر احوال آن حضرت بروند و از احوال او مطلع گردند و طیبی را مقرر کرد که هر بامداد و پسین نزد آن حضرت بروند و از احوال او مطلع باشد بعد از دور روز برای پدرم خبر آوردند که مرض آن حضرت صعب شده است و ضعف بر او مستولی گردیده است. پس بامداد سوار شد نزد آن حضرت رفت و اطبا را امر کرد که از خدمت آن حضرت دور نشوند و قاضی القضاة را طلبید و گفت ده نفر از علمای مشهور را حاضر گردان که پیوسته نزد آن حضرت باشند. ایشان اینها را برای آن می‌کردند که آن زهری که به آن حضرت داده بودند بر مردم معلوم نشود و نزد مردم ظاهر سازند که آن حضرت به مرگ خود از دنیا رفته. پیوسته ایشان ملازم خانه آن حضرت بودند تا آنکه بعد از گذشتن چند روز از ماه ربیع الاول آن امام مظلوم از دار فانی به سرای باقی رحلت نمود و از جور ستمکاران و مخالفان رهایی یافت. چون خبر وفات آن حضرت در شهر سامره منتشر شد قیامتی در آن شهر برپا شد از جمیع مردم صدای ناله و فغان و شیون بلند گردید، خلیفه در تفحص فرزند سعادت مند آن حضرت درآمد، جمعی را فرستاد که بر دور خانه آن حضرت حراست نمایند و جمیع حجره‌ها را تفحص نمایند شاید آن حضرت را بیابند و زنان قابله را فرستاد که کنیزان آن حضرت را تفحص کنند که مبادا حمل در ایشان باشد پس یکی از زنان گفت که یکی از کنیزان آن جناب را احتمال حملی هست، خلیفه نحیر خادم را بر او موکل گردانید که بر احوال او مطلع باشد تا صدق و کذب آن سخن ظاهر شود بعد از آن متوجه تجهیز آن جناب شد. جمیع اهل بازارها مطلع شدند صغیر و کبیر و وضع و شریف خلایق در جنازه آن برگزیده خالق جمع آمدند. پدرم که وزیر خلیفه بود با سایر وزراء و نویسندگان و اتباع خلیفه و بنی هاشم و علویان به تجهیز آن امام زمان حاضر شدند و در آن روز سامره مانند صحرای قیامت بود از کثرت ناله و شیون و گریه مردم چون از غسل و کفن آن جناب فارغ شدند خلیفه ابوعیسی را فرستاد که بر آن جناب نماز کند چون جنازه آن جناب را برای نماز بر زمین گذاشتند ابوعیسی به نزدیک حضرت آمده و کفن را از روی مبارک دور کرد و برای رفع تهمت خلیفه علویان و هاشمیان و امراء و وزراء و نویسندگان و قضات و علماء و سایر اشراف و اعیان را نزدیک طلبید و گفت: بیاید و نظر کنید که این حسن بن علی فرزند زاده امام رضا علیه السلام است بر فراش خود به مرگ خود مرده است و کسی آسیبی به او نرسانیده است و در مدت مرض او اطباء و قضات و معتمدان و عدول حاضر بودند و بر احوال او مطلع گردیده‌اند و بر این معنی شهادت می‌دهند پس پیش ایستاد و بر آن حضرت نماز خواند بعد از نماز، آن جناب را در پهلو پدر بزرگوار خود دفن کردند و بعد از آن خلیفه متوجه تفحص و تجسس فرزند حضرت شد؛ زیرا شنیده بود که فرزند آن جناب بر عالم مستولی خواهد شد و اهل باطل را منقرض خواهد کرد. چندان که تفحص کردند چیزی از آن حضرت نیافتند و آن کنیز را که گمان حمل به او برده بودند تا دو سال تفحص احوال او می‌کردند و اثری ظاهر نشد. پس موافق مذهب اهل سنت، میراث آن حضرت را قسمت کردند برای مادر و جعفر کذاب که برادر آن جناب بود و مادرش دعوی کرد که من وصی اویم و نزد قاضی به ثبوت رسانیده باز خلیفه در تفحص فرزند آن جناب بود و دست از تجسس بر نمی‌داشت. پس جعفر کذاب نزد پدر من آمد و گفت: می‌خواهم منصب برادرم را به من تفویض نمایی، من تقبل می‌نمایم که هر سال دویست هزار دینار طلا بدهم. پدرم از

استماع این سخن در خشم شد گفت: ای احمق! منصب برادر تو منصبی نیست که به مال و تقبل توان گرفت و سالها است که خلفاء شمشیر کشیده اند و مردم را می کشند و زجر می نمایند که [مردم] از اعتقاد به امامت پدر و برادر تو برگردند نتوانستند اگر تو نزد شیعیان مرتبه امامت داری همه به سوی تو خواهند آمد و تو را احتیاج به خلیفه و دیگری نیست و اگر نزد ایشان مرتبه ای نداری خلیفه و دیگری این مرتبه را برای تو تحصیل نمی توانند کرد. و پدرم به این سخن خفت عقل و سفاهت و عدم دیانت او را دانست امر کرد دیگر او را به مجلس راه ندهند و بعد از آن به مجلس پدرم راه نیافت تا پدرم فوت شد، تا امروز خلیفه تفحص از فرزند آن جناب می کند و بر آثار او مطلع نمی شود و دست بر او نمی یابد. (۵۹) ابن بابویه به سند معتبر از ابوالادیان روایت کرده است که من خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام را می نمودم و نامه های آن جناب را به شهرها می بردم. پس روزی در بیماری ای که در آن مرض به عالم بقاء رحلت فرمودند مرا طلبیدند و نامه ای چند نوشتند به مداین و فرمودند که بعد از پانزده روز باز داخل سامره خواهی شد و صدای شیون از خانه من خواهی شنید و مرا در آن وقت غسل دهند، ابوالادیان گفت: ای سید! هرگاه این واقعه هائله روی دهد امر امامت با کیست؟ فرمود: هر که جواب نامه مرا از تو طلب کند او امام است بعد از من، گفتم: دیگر علامتی بفرما، فرمود: هر که بر من نماز کند او جانشین من خواهد بود، گفتم: دیگر بفرما، گفت: هر که بگوید که در همیان چه چیز است او امام شما است. ابوالادیان گفت: مهابت حضرت مانع شد که پرسم کدام همیان، پس بیرون آمدم و نامه ها را به اهل مداین رسانیدم و جوابها گرفته برگشتم چنانچه فرموده بود. روز پانزدهم داخل سامره شدم صدای نوحه و شیون از منزل منور آن امام مطهر بلند شده بود چون به در خانه آمدم جعفر [کذاب] را دیدم که به در خانه نشسته و شیعیان برگرد او بر آمده اند و او را تعزیت به وفات برادر و تهنیت به امامت خود می گویند، پس من در خاطر خود گفتم که اگر این امام است نوع دیگر شده، این فاسق کی اهلیت امامت دارد؛ زیرا که پیشتر او را می شناختم که شراب می خورد و قمار می باخت و طنبور می نواخت. پس پیش رفتم و تعزیت و تهنیت گفتم و هیچ سؤال از من نکرد، در این حال (عقید خادم) بیرون آمد و به جعفر کذاب خطاب کرد که برادر تو را کفن کرده اند بیا و بر او نماز کن، جعفر برخاست و شیعیان با او همراه شدند چون به صحن خانه رسیدیم دیدیم که حضرت امام حسن عسکری علیه السلام را کفن کرده بر روی نعش گذاشته اند پس جعفر پیش ایستاد بر برادر اطهر خود نماز کند چون خواست تکبیر گوید طفلی گندم گون پیچیده موی گشاده دندانی مانند پاره ماه بیرون آمد و ردای جعفر را کشید و گفت: ای عمو! پس بایست که من سزاوارترم به نماز بر پدر خود از تو، پس جعفر عق ایستاد و رنگش متغیر شد. آن طفل پیش ایستاد و بر پدر بزرگوار خود نماز کرد و آن جناب را در پهلوی امام علی نقی علیه السلام دفن کرد و متوجه من شد و گفت ای بصری بده جواب نامه را که با تو است، پس تسلیم کردم و در خاطر خود گفتم که دو نشان از آن نشانها که حضرت امام حسن عسکری علیه السلام فرموده بود ظاهر شد و یک علامت مانده بیرون آمدم پس حاجز وشابه جعفر گفت: برای آنکه حجت بر او تمام کند که او امام نیست، گفت: کی بود آن طفل؟ جعفر گفت: که واللّه! من او را هرگز ندیده بودم و نمی شناختم. پس در این حالت جماعتی از اهل قم آمدند و سؤال کردند از احوال حضرت امام حسن عسکری علیه السلام چون دانستند که وفات یافته است پرسیدند که امامت با کیست؟ مردم اشاره کردند به سوی جعفر، پس نزدیک رفتند و تعزیت و تهنیت دادند و گفتند با ما نامه و مالی چند هست بگو که نامه ها از چه جماعت است و مالها چه مقدار است [تا] ما تسلیم کنیم. جعفر برخاست و گفت: مردم از ما علم غیب می خواهند، در آن حال خادم بیرون آمد از جانب حضرت صاحب الا- مر علیه السلام و گفت با شما نامه فلان شخص و فلان و فلان هست و همیانی هست که در آن هزار اشرفی هست؛ در آن میان ده اشرف هست که طلا را روکش کرده اند، آن جماعت نامه ها و مالها را تسلیم کردند و گفتند هر که تو را فرستاده است که این نامه ها و مالها را بگیری او امام زمان است و مراد امام حسن عسکری علیه السلام همین همیان بود. پس جعفر کذاب رفت نزد معتمد که خلیفه به ناحق آن زمان بود و این واقعه را نقل کرد، معتمد خدمتکاران خود را فرستاد که صیقل کنیز حضرت امام حسن عسکری علیه السلام را گرفتند که آن طفل را به ما نشان ده، او انکار

کرد و از او برای رفع مظنه ایشان گفت حملی دارم من از آن حضرت، به این سبب او را به ابن ابی الشوارب قاضی سپردند که چون فرزند متولد شد بکشند، بناگاه عبیدالله بن یحیی وزیر مرد و صاحب الزنج در بصره خروج کرد ایشان به حال خود در ماندند و کنیز از خانه قاضی به خانه خود آمد. (۶۰) ایضا به سند معتبر از محمد بن حسن روایت کرده است که حضرت امام حسن عسکری علیه السلام در روز جمعه هشتم ماه ربیع الاول سال دویست و شصتم از هجرت وقت نماز بامداد به سرای باقی رحلت فرمود و در همان شب نامه های بسیار به دست مبارک خود به اهل مدینه نوشته بود و در آن وقت نزد آن حضرت حاضر نبود مگر جاریه آن جناب که او را (صیقل) می گفتند و غلان آن جناب که او را (عقید) می نامیدند و آن کسی که مردم بر او مطلع نبودند یعنی حضرت صاحب الا مر علیه السلام. عقید گفت که در آن وقت حضرت امام حسن علیه السلام آبی طلید که با مصطکی جوشانیده بودند خواست که بیاشامد، چون حاضر کردیم فرمود: اول آبی بیاورید که نماز کنم. چون آب آوردیم دستمالی در دامن خود گسترده و وضو ساخت و نماز بامداد را ادا کرد و قده آب مصطکی که جوشانیده بودند گرفت که بیاشامد از غایت ضعف و شدت مرض دست مبارکش می لرزید و قده بر دندانهای شریفش می خورد، چون آب را بیاشامید و صیقل قده را گرفت روح مقدسش به عالم قدس پرواز نمود. شهادت آن حضرت به اتفاق اکثری از محدثان و مورخان در هشتم ماه ربیع الاول دویست و شصتم هجرت بود، شیخ طوسی در (مصباح) (۶۱) اول ماه مذکور نیز گفته، و اکثر گفته اند که روز جمعه بود، و بضی چهارشنبه و بعضی یکشنبه نیز گفته اند، و از عمر شریف آن حضرت بیست و نه سال گذشته بود و بعضی بیست و هشت نیز گفته اند و مدت امامت آن حضرت نزدیک به شش سال بود. (۶۲) ابن بابویه و دیگران گفته اند که معتمد آن حضرت را به زهر شهید نمود. و در کتاب (عیون المعجزات) (۶۳) از احمد بن اسحاق روایت کرده است که روزی به خدمت امام حسن عسکری علیه السلام رفتم حضرت فرمود که چگونه بود حال شما و آنچه مردم بودند از شک و ریب در باب امام بعد از من؟ گفتم: یابن رسول الله! چون خبر ولادت سید ما و صاحب ما در قم به ما رسید صغیر و کبیر و شیعیان قم همه اعتقاد به امامت آن جناب نمودند، حضرت فرمود: مگر نمی دانی که هرگز زمین خالی از امام نمی باشد که حجت خدا باشد بر خلق. پس در سال دویست و پنجاه و نه هجرت حضرت، والده خود را به حج فرستاد و او را خبر داد به وفات خود در سال دیگر و فتنه هایی که بعد از وفات او واقع خواهد شد، پس اسم اعظم الهی و مواریث پیغمبران و اسلحه و کتب حضرت رسالت را به صاحب الا مر علیه السلام تسلیم کرد و مادر آن جناب متوجه مکه شد، و آن جناب در ماه ربیع الاخر سنه ۲۶۰ از دنیا رحلت نمود و در سرّ من راءى در پهلوی پدر بزرگوار خود مدفون گردید و عمر شریف آن جناب بیست و نه سال بود (تمام شد آنچه از جلاء العیون نقل شده بود). (۶۴) شیخ طوسی به سند خود روایت کرده از ابوسلیمان داود بن غسان بحرانی که گفت: خواندم نزد ابوسهل اسماعیل بن علی نوبختی که شیخ متکلمین از اصحاب ما بوده در بغداد و صاحب جلالیت بوده در دین و دنیا و کتی تصنیف کرده از جمله (کتاب الانوار در تواریخ ائمه اطهار علیهم السلام) که فرمود ولادت با سعادت حضرت حجة بن الحسن علیه السلام به سامراء واقع شد سال دویست و پنجاه و شش. والده آن حضرت نامش صیقل و کنیه آن حضرت ابوالقاسم بوده به همین کنیه وصیت کرده بود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و فرموده اسم او اسم من و کنیه او کنیه من است، لقب او مهدی است و او است حجت و امام منتظر و صاحب الزمان علیه السلام. پس ابوسهل گفت که داخل شدم بر امام حسن عسکری علیه السلام در مرضی که به همان مرض از دنیا رحلت فرمود و در نزد آن حضرت بودم که امر فرمود خادم خود عقید را و این خادمی بود سیاه از اهل نوبه و خدمت کرده بود حضرت امام علی نقی علیه السلام را و پروریده و بزرگ کرده بود امام حسن علیه السلام را فرمود: ای عقید! بجوشان از برای من آب را با مصطکی، پس جوشانید و صیقل جاریه که مادر حضرت حجت علیه السلام باشد آن آب را برای امام حسن علیه السلام آورد. پس همین که قده را به دست آن حضرت داد و خواست بیاشامد و دست مبارکش لرزید و قده به دندانهای ثنایای نازنینش خورد پس قده را از دست نهاد و به عقید فرمود داخل این اطاق می شوی می بینی کودکی را به حال سجده، او را بیاور نزد من. ابوسهل گوید که عقید گفت

من داخل شدم به جهت پیدا کردن آن طفل ناگه نظر افتاد به کودکی که سر به سجده نهاده بود و انگشت سیابه را به سوی آسمان بلند کرده بود پس سلام کردم بر آن جناب آن حضرت مختصر کرد نماز را و چون تمام کرد عرض کردم که سید من می‌فرماید تو را که نزد او بروی، پس در این هنگام مادرش صیقل آمد و دستش را گرفت و برد او را به نزد پدرش امام حسن علیه السلام، ابوسهل می‌گوید: چون آن کودک به خدمت امام حسن علیه السلام رسید سلام کرد نگاه کردم بر او، (وَ إِذَا هُوَ دُرِّيُّ اللَّوْنِ وَ فِي شَعْرِ رَأْسِهِ قَطَطٌ مُفْلَجُ الْأَشْيَانِ)؛ یعنی دیدم که رنگ مبارکش روشنایی و تلا لو دارد و موی سرش به هم پیچیده و مجعد است و مابین دندانهایش گشاده است، همین که امام حسن علیه السلام نگاهش به کودکش افتاد بگریست و فرمود: (يَا سَيِّدَ أَهْلِ بَيْتِهِ أَشَقِيئِي الْمَاءِ فَإِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي). ای سید اهل بیت خود! مرا آب بده همانا من می‌روم به سوی پروردگار خود، یعنی وفاتم نزدیک شده. پس آن آقازاده آن قدح آب جوشانیده با مصطکی را گرفت به دست خویش و حرکت داد لبهایش را و سیرایش کرد، چون امام حسن علیه السلام آب را آشامید فرمود: مرا مهیا کنید از برای نماز. پس در کنار آن حضرت دستمالی افکندند و آن طفل وضو داد پدر خود را به یک مرتبه، یک مرتبه، یعنی به اقل واجب و مسح کرد بر سر و قدمهای او، پس امام حسن علیه السلام به وی فرمود: بشارت باد تو را ای پسرک من! تویی صاحب الزمان و تویی مهدی و حجت خدا بر روی زمین و تویی پسر من و کودک من و منم پدر تو، تویی محمد بن الحسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام و پدر تو است رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و تویی خاتم ائمه طاهرین و بشارت داد به تو رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و نام و کنیه داد تو را، و این عهدی است به سوی من از پدرم و از پدرهای طاهرین تو. (صَلَّمَنِي اللَّهُ عَلَى أَهْلِ الْبَيْتِ رَبَّنَا إِنَّهُ حَمِيدٌ وَ مَجِيدٌ). پس وفات کرد امام حسن علیه السلام در همان وقت صلوات الله علیهم اجمعین. (۶۵) شیخ طوسی روایت کرده از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که فرمود: قبر من در سر من راء امان است از برای اهل دو جانب از بلاها و عذاب خدا. (۶۶) مجلسی اول رحمه الله (اهل دو جانب) را به شیعه و سنی معنی کرده و فرموده که برکت آن حضرت دوست و دشمن را احاطه کرده است چنانکه قبر کاظمین علیهم السلام سبب امان بغداد شد، و شیخ اجل علی بن عیسی اربلی در کتاب (کشف الغمه) که در سنه ششصد و هفتاد و هفت تالیف کرده نقل نموده که حکایت کرد برای من بعض اصحاب که مستنصر بالله خلیفه عباسی یکسال به سامره رفت و زیارت کرد عسکرین علیهم السلام را، و چون از روضه مقدسه آن دو امام بیرون آمد رفت به زیارت تربت خلفاء آل عباس از پدران و اهل بیت خود و قبور ایشان در قبه ای بود که خرابی و ویرانی به آن رو برده بود و باران داخل آن می‌گشت و بر قبرها و تربت ایشان فضله‌های طیور و پرندگان بود. علی بن عیسی می‌گوید که من هم مشاهده کرده‌ام تربت ایشان را به همین حال پس به مستنصر گفتند که شما خلیفه‌های روی زمین و پادشاهان دنیا می‌باشید و از برای شما است فرمان و امر در عالم و قبرهای پدران شما به این کیفیت و حال باشد، نه کسی زیارت کند ایشان را و نه به خاطری خطور شوند و نداشته باشند یک کسی را که فضلات و کثافات را از ایشان دور کند و قبور این علویین مزاری است به این خوبی و پاکیزگی که مشاهده می‌نمایید با پرده‌ها و قندیل‌های آویخته و فرشها و گستردنیها و فراش و خادم و شمع و بخور و غیر ذلک. مستنصر خلیفه گفت: این امری است آسمانی، یعنی از جانب خدا است و حاصل نمی‌شود به کوشش و اجتهاد ما و اگر ما مردم را بر این کار واداریم قبول نخواهند کرد و زور و سعی ما در این باب فایده نخواهد نمود. و راست گفته زیرا که اعتقادات به قهر و غلبه حاصل نخواهد شد و به اکراه نتوان اعتقاد در کسی پدید آورد. انتهی. (۶۷) (۵۹) (جلاء العیون) علامه مجلسی ص ۱۹۹ ۹۹۵، (کمال الدین) ابن بابویه ۱/۴۰. ۶۰ (جلاء العیون) علامه مجلسی ص ۹۹۵ ۹۹۷، (کمال الدین) ۲/۴۷۵. ۶۱ (مصباح المتهدجد) ص ۵۵۰. ۶۲ (جلاء العیون) ص ۹۹۷. ۶۳ (عیون المعجزات) ص ۱۴۰. ۶۴ (جلاء العیون) ص ۹۹۱ ۹۹۸. ۶۵ (الغیبة) شیخ طوسی ص ۱۶۴ ۱۶۵. ۶۶ (تهذیب الاحکام) شیخ طوسی ۶/۹۳. ۶۷- ترجمه (کشف الغمه) ۳/۴۳۷. منبع: منتهی الامال

کتاب: سیره پیشوایان، ص. ۶۵۶ نویسنده: مهدی پیشوائی معتمد عباسی که همواره از محبوبیت و نفوذ معنوی امام در جامعه نگران بود، چون دید توجه مردم به امام روز بروز بیشتر می‌شود و زندان و اختناق و مراقبت تاثیر معکوس دارد، سرانجام به همان شیوه مزورانه دیرینه متوسل شد و امام را پنهانی مسموم ساخت. دانشمند نامدار جهان تشیع، «طبرسی»، می‌نویسد: بسیاری از دانشمندان ما گفته‌اند: امام عسکری-علیه السلام- بر اثر مسمومیت به شهادت رسید، چنانکه پدرش و جدش و همه امامان، با شهادت از دنیا رفته‌اند. (۱) «کفعمی»، دانشمند معروف شیعه، می‌گوید: او را «معتمد» مسموم ساخت (۲) و «محمد بن جریر بن رستم»، از دانشمندان شیعی در قرن چهارم، معتقد است که: امام عسکری-علیه السلام- در اثر مسمومیت به درجه شهادت رسید. (۳) یکی از نشانه‌های شهادت امام توسط دربار عباسی، تحرکها و تلاشهای فوق العاده‌ای بود که معتمد عباسی در روزهای مسمومیت و شهادت امام، برای عادی جلوه دادن مرگ آن حضرت از خود نشان داد. «ابن صباغ مالکی»، یکی از دانشمندان اهل سنت، از قول «عبید الله بن خاقان»، یکی از درباریان عباسی (که از احترام او نسبت به امام یاد کردیم) می‌نویسد: «... هنگام درگذشت ابو محمد حسن بن علی عسکری-علیه السلام- معتمد، خلیفه عباسی حال مخصوصی پیدا کرد که ما از آن شگفت زده شدیم و فکر نمی‌کردیم چنین حالی در او (که خلیفه وقت بود و قدرت را در دست داشت) دیده شود. وقتی «ابو محمد» (امام عسکری) رنجور شد، پنج نفر از اطرافیان خاص خلیفه که همه از فقیهان درباری بودند، به خانه او گسیل شدند. معتمد به آنان دستور داد در خانه ابو محمد بمانند و هر چه روی می‌دهد به او گزارش کنند، نیز عده‌ای را به عنوان پرستار فرستاد تا ملازم او باشند، و همچنین به «قاضی بن بختیار» فرمان داد ده نفر از معتمدین را انتخاب کند و به خانه ابو محمد بفرستد و آنان هر صبح و شام نزد او بروند و حال او را زیر نظر بگیرند. دو یا سه روز بعد به خلیفه خبر دادند حال ابو محمد سخت‌تر شده و بعید است بهتر شود. خلیفه دستور داد شب و روز ملازم خانه او باشند و آنان پیوسته ملازم خانه آن بزرگوار بودند تا پس از چند روزی رحلت فرمود. وقتی خبر درگذشت آن حضرت پخش شد، سامراء به حرکت در آمد و سراپا فریاد و ناله گردید و بازارها تعطیل و مغازه‌ها بسته شد. بنی هاشم، دیوانیان، امرای لشکر، قاضیان شهر، شعرا، شهود و گواهان و سایر مردم برای شرکت در مراسم تشییع حرکت کردند، سامراء در آن روز یادآور صحنه یامت بود! وقتی جنازه آماده دفن شد، خلیفه برادر خود، «عیسی بن متوکل»، را فرستاد تا بر جنازه آن حضرت نماز بگذارد. هنگامی که جنازه را برای نماز روی زمین گذاشتند، عیسی نزدیک رفت و صورت آن حضرت را باز کرد. و به علویان و عباسیان و قاضیان و نویسندگان و شهود نشان داد و گفت: این «ابو محمد عسکری» است که به مرگ طبیعی در گذشته است و فلان و فلان از خدمتگزاران خلیفه نیز شاهد بوده‌اند!! بعد روی جنازه را پوشاند و بر او نماز خواند، و فرمان داد برای دفن ببرند» (۴ ...). البته این نماز جنبه تشریفاتی داشت و طرحی بود که رژیم حاکم برای لوث کردن ماجرای شهادت امام ریخته بود و چنانکه در میان دانشمندان شیعه مشهور است، حضرت مهدی-عج- به طور خصوصی بر جنازه پدر بزرگوارش، امام عسکری-علیه السلام- نماز گزارد. (۵) پی‌نوشتها: (۱) اعلام الوری، الطبعة الثالثة، دار الکتب الاسلامیه، ص ۳۶۷. (۲) حاج شیخ عباس قمی، الانوار البهیة، مشهد، کتابفروشی جعفری، ص ۱۶۲. (۳) دلائل الامامة، نجف، منشورات المكتبة الحیدریة، ۱۳۸۳ ه. ق، ص ۲۲۳. (۴) الفصول المهمة، چاپ قدیم، ص ۳۰۷-۳۰۸. این قضیه را مرحوم شیخ مفید در ارشاد و فتال نیشابوری در روضة الواعظین و طبرسی در اعلام الوری و علی بن عیسی الاربلی از قول احمد پسر عبید الله بن خاقان نقل کرده‌اند. این گزارش نشان می‌دهد که امام در جامعه چه موقعیتی داشته و حکومت عباسی چرا نگران بوده است و نیز روشن می‌کند که خلیفه از برملا شدن مسمومیت و قتل امام تا چه حد وحشت داشته است و لذا با زمینه سازی قبلی کوشیده است شهادت امام را مرگ طبیعی قلمداد کند! (۵) صدوق، کمال الدین، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، (التابعة) لجماعة المدرسين، بقم المشرفة، ۱۴۰۵ ه. ق، باب ۴۳، ص ۴۷۵-مجلسی، بحار الانوار، الطبعة الثانية، تهران، المكتبة الاسلامیه، ۱۳۹۵ ه. ق، ج ۵۰، ص ۳۳۲-۳۳۳.

پرسش و پاسخ

۱- چرا غیبت از زمان امام حسن عسکری (ع) آغاز نشد؟

پرسش: با توجه به مدت کوتاه امامت امام حسن عسکری (ع) و با توجه به اینکه امام در این مدت تحت مراقبت شدیدی بودند چرا غیبت از زمان امام حسن عسکری (ع) آغاز نشد؟ پایگاه حوزه ۶۷۸۰-۱، ۶۷۸۰-۱ پاسخ: اگر چه سوال شما کمی ابهام دارد، دست کم دو احتمال در مورد آن مطرح است. ما جواب آن را تقدیم می‌داریم: الف- احتمال اول اینکه مراد شما آن است که چرا امام حسن عسکری (ع) مثل امام زمان غائب نشدند. جواب آن روشن است چرا که دستگاه حکومتی ترس و وحشتی از ناحیه امام عصر (عج) داشتند و او را خطر جدی تلقی می‌کردند و می‌دانستند که این امام است که بساط کفر و ظلم را برمی‌چیند ولی در مورد امام حسن عسکری چنین برداشتی نداشتند. ب- چرا امام عصر (عج) در عصر امام حسن عسکری غائب نشدند در جواب گفته می‌شود که اولاً: امام عصر (عج) در عهد امام حسن عسکری مسئولیت امامت را به عهده نداشتند و بعد از شهادت امام حسن عسکری این مسئولیت متوجه آنان می‌شود و ثانیاً: در این مدت پنج سال که امام حسن عسکری در قید حیات بودند از وجود شریف ایشان بشدت محافظت می‌شد و جز برای خواصی از اصحاب آن حضرت ظاهر نمی‌گشتند و غیبت محصول شرایط ویژه (از جمله حفظ و صیانت آخرین حجت الهی و ذخیره الهی برای بشر) بود که تنها برای امام عصر (عج) فراهم آمده بود و برای دیگر اولیاء الهی از ائمه اهل بیت علیهم السلام این شرایط فراهم نبود.

۲- ازدواج امام یازدهم (ع)

پرسش: امام یازدهم (ع) با چه کسی ازدواج کرد؟ پاسخ: ۱- امام حسن عسکری علیه السلام بابانویی شایسته به نام «نرجس» [۱] ازدواج نمود که به نام‌های دیگری چون «سوسن» [۲]، «صیقل» [۳] یا «صقیل» و «ملیکه» [۴] نیز نامیده شده است. [۵] او دختر «یوشعا» پسر قیصر روم و از نوادگان «شمعون» یکی از حواریان مسیح علیه السلام بود که به طریقی معجزه آسا از سوی خداوند برای همسری امام یازدهم برگزیده شد. [۶] هنگامی که «نرجس» در روم بود خواب‌های شگفت‌انگیزی دید، یک‌بار در خواب پیامبر عزیز اسلام صلی الله علیه و آله و حضرت مسیح علیه السلام را دید که او را به عقد ازدواج امام حسن عسکری علیه السلام درآوردند، و در خواب دیگری، شگفتی‌های دیگری دید و به دعوت حضرت فاطمه زهرا علیها السلام مسلمان شد، اما اسلام خود را از خانواده و اطرافیان خویش پنهان می‌داشت. تا آنگاه که میان مسلمانان و رومیان جنگ در گرفت و قیصر خود به همراه لشکر روانه جبهه‌های جنگ شد. «نرجس» در خواب فرمان یافت که به‌طور ناشناس همراه کنیزان و خدمتکاران به دنبال سپاهی که به مرز می‌روند برود، و او چنین کرد و در مرز برخی از جلوداران سپاه مسلمانان آنان را اسیر ساختند و بی‌آنکه بدانند او از خانواده قیصر است همراه سایر اسیران به بغداد بردند. این واقعه در اواخر دوران امامت امام دهم حضرت هادی علیه السلام روی داد [۷]، و کارگزار امام هادی علیه السلام نامه‌ای را که امام به زبان رومی نوشته بود، به فرمان آن گرامی در بغداد به نرجس رساند و او را از برده‌فروش خریداری کرد و به سامرا نزد امام هادی علیه السلام برد، امام آنچه را نرجس در خواب‌های خود دیده بود به او یادآوری فرمود، و بشارت داد که او همسر امام یازدهم و مادر فرزندی است که بر سراسر جهان مستولی می‌شود و زمین را از عدل و داد پر می‌سازد. آنگاه امام هادی علیه السلام نرجس را به خواهر خود «حکیمه» که از بانوان بزرگوار خاندان امامت بود سپرد تا آداب اسلامی و احکام را به او بیاموزد و مدتی بعد نرجس به همسری امام حسن عسکری علیه السلام درآمد. [۸] ۲- ممکن است این تعدد اسامی باعث ابهام و حیرت شما شده باشد و ممکن است ابهام در این باشد که ایشان رومی است و از خانواده سلطنتی، که این هم چیزی عجیبی نیست مگر زن فرعون از خانواده سلطنتی نبود ولی با ایمان آوردن به حضرت موسی (ع) و کشته شدن در این راه نمونه‌ای برای مؤمنین

شد. و این نشان می‌دهد که می‌توان از محیط فاسد تأثیر نپذیرفت. اگر انسان خود اراده کند و از خدا کمک بگیرد خدا او را در همان محیط فاسد هم حفظ می‌کند. [۱] «نرجس» نام گلی از دره تک‌لپه‌ای‌ها، و سردسته گیاهان تیره نرگسی است، که گل‌هایش منفرد و در انتهای ساقه قرار دارد. (فرهنگ معین، ج ۴، ص ۴۷۰۲) [۲] «سوسن» نام گلی فصلی و درشت‌به‌رنگ‌های مختلف است. اصل این گل از اروپا و ژاپن و آمریکای شمالی و هیمالیاست. (همان، ص ۱۹۵۴) [۳] «صیقل» هر شیء نورانی، صیقلی و جلا داده شده را می‌گویند. بنا به گفته شیخ صدوق و شیخ طوسی، پس از آنکه حضرت نرجس خاتون به ولی عصر علیه السلام حامله شد او را صیقل نام نهادند. (ر. ک: الصدوق، محمد بن علی بن الحسین، همان، ص ۴۳۲؛ الطوسی، محمد بن الحسن، کتاب الغیبه، ص ۲۴۱). [۴] «ملیکه» به معنای ملکه و شهبانوست. [۵] ر. ک: الصدوق، محمد بن علی بن الحسین، همان، ص ۴۳۲. [۶] ر. ک: همان، ص ۴۲۳ - ۴۱۷؛ الطوسی، محمد بن الحسن، کتاب الغیبه، ص ۱۲۸ - ۱۲۴؛ المجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۱۱ - ۶. [۷] در کتاب تاریخ العرب و الروم آمده است در سال ۲۴۷ ق. جنگ‌هایی بین مسلمانان و رومیان در گرفت و غنایم بسیاری به چنگ مسلمانان افتاد. در سال ۲۴۸ ق. نیز «بلکاجور» سردار مسلمانان با رومیان جنگید و طی آن بسیاری از اشراف روم اسیر شدند. (ر. ک: نازلیف، تاریخ العرب و الروم، ترجمه محمد عبدالهادی شعیره، ص ۲۲۵). ابن اثیر نیز طی حوادث سال ۲۴۹ ق. می‌نویسد: جنگی میان مسلمانان به سرکردگی «عمر بن عبدالله اقطع» و «جعفر بن علی صائقه» با قوای روم که شخص قیصر نیز در آن جنگ شرکت داشت روی داد. (به نقل پیشوای دوازدهم حضرت امام حجه بن الحسن المهدی علیه السلام ص ۲۷ - ۲۶) از: هیئت تحریریه مؤسسه در راه حق، [۸] همان، ص ۲۷ - ۲۶. با استفاده از فصلنامه موعود شماره ۲۸.

۳ - یکی بودن مادر جعفر کذاب و امام حسن عسکری (ع)

پرسش: آیا جعفر کذاب و حضرت امام حسن عسکری علیه السلام از یک مادر بوده‌اند؟ پاسخ: علامه محدث سید تاج الدین علی بن احمد حسینی عاملی در کتاب التمه فی تواریخ الائمه علیهم السلام نقل می‌کند که حضرت امام هادی (ع) تنها یک کنیز داشتند و لامحاله ۵ یا ۷ فرزند ایشان از آن یک زن بوده است. [۱] [۱] ایشان این مطلب را از مصباح کفعمی نقل کرده است.

۴ - صحت برادر و پسر امام بودن جعفر کذاب

و علت انحراف او با وجود تربیت امام هادی (ع) پرسش: آیا امام حسن عسکری علیه السلام برادری به اسم جعفر کذاب داشته است؟ اگر چنین است، پس چگونه او که فرزند امام و تحت تربیت امام نیز بود، دچار انحراف گردید؟ پاسخ: در مورد اینکه امام هادی علیه السلام فرزندی به نام جعفر معروف به جعفر کذاب داشته‌اند، میان مورخین شیعی و حتی غیر شیعی اختلافی نیست. در پاسخ سؤال دیگر متذکر می‌شویم که ائمه علیهم السلام بجهت آگاهی کامل شان به تمام جوانب مسائل تربیتی و رعایت دقیق آنها در مورد فرزندان خود، انسان‌های صالحی را تحویل جامعه اسلامی دادند که در طول تاریخ جوامع اسلامی بهره‌های فراوانی از وجود این افراد بردند و هر کدام منشأ خدمات زیادی بودند و حتی امروزه نیز بارگاه و مرقدشان محلی برای جذب قلوب بسوی دین و معنویت است. اما نکته مهم این است که تربیت صحیح به معنای سلب اختیار و جبر نیست. یعنی حتی برای کسی که در نهایت تربیت صحیح قرار گرفته، هر لحظه ممکن است در اثر عدم مراقبت و رعایت مسائل تربیتی و بروز عوامل انحراف، به سوی فساد کشیده شود. پس هر چند ائمه علیهم السلام و انبیاء الهی فرزندان خود را تربیت صحیح نموده‌اند، ولی ممکن است بعضی از فرزندان در اثر حسادت یا حب جاه و مقام و یا همنشینی با افراد ناباب، دچار انحراف گردند. البته نباید نقش بعضی از مادران را از نظر دور داشت چون بر اساس قانون وراثت، انتقال بعضی از صفات مادر به فرزند، زمینه انحراف را در آنها آماده تر می‌کند. در پایان تذکر این نکته لازم است که به همین دلایلی که بیان شد برخی از فرزندان انبیاء الهی نیز از مسیر حق منحرف شدند و به راه

تباهی رفتند، چنانکه خداوند در مورد فرزند نوح می‌فرماید: «قَالَ يَنْوُحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ [۱] فرمود: «ای نوح! او از اهل تو نیست! او عمل غیر صالحی است [فرد ناشایسته‌ای است!] پس، آنچه را از آن آگاه نیستی، از من نخواه! من به تو اندرز می‌دهم تا از جاهلان نباشی!!» [۱]-سوره هود، آیه ۴۶

زیارتنامه

در زیارت ائمه سر من رای علیهم السلام

مقام اول در زیارت دو امام معصوم

حضرت امام علی نقی و حضرت امام حسن عسکری صلوات الله علیهما زیارت دو امام معصوم حضرت امام علی نقی و حضرت امام حسن عسکری صلوات الله علیهما چون وارد شدی به سر من رای ان شاء الله و خواستی زیارت کنی آن دو امام همام علیهما السلام را پس غسل کن و بعد از رعایت آداب دخول حرم‌های شریفه با تأنی و وقار روانه شو تا به در حرم مطهر و اذن دخول عمومی را که در اوایل این باب ذکر شد بخوان پس داخل حرم شو و زیارت کن آن دو بزرگوار را به این الفاظ که اصح زیارات است السَّلَامُ عَلَيْنُكَ يَا وَلِيِّ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْنُكَ يَا حُجَّتِي اللَّهُ السَّلَامُ عَلَيْنُكَ يَا نُورِي اللَّهُ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ السَّلَامُ عَلَيْنُكَ يَا مَنْ بَدَأَ لِلَّهِ فِي شَأْنِكُمَا أَتَيْتُكُمْ يَا زَائِرًا عَارِفًا بِحَقِّكُمْ يَا مُعَادِيًا لِأَعْدَائِكُمَا مُوَالِيًا لِأَوْلِيَائِكُمَا مُؤْمِنًا بِمَا آمَنْتُمَا بِهِ كَافِرًا بِمَا كَفَرْتُمَا بِهِ مُحَقِّقًا لِمَا حَقَّقْتُمَا مُبْطِلًا لِمَا أَبْطَلْتُمَا أَسْأَلُ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ أَنْ يَجْعَلَ حَظِّي مِنْ زِيَارَتِكُمَا الصَّلَاةَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَنْ يَرْزُقَنِي مُرَافَقَتِكُمَا فِي الْجَنَانِ مَعَ آبَائِكُمَا الصَّالِحِينَ وَأَسْأَلُهُ أَنْ يُعْتِقَ رَفِيقِي مِنَ النَّارِ وَيَرْزُقَنِي شَفَاعَتِكُمَا وَمُصَاحَبَتِكُمَا وَيُعَرِّفَ بَيْنِي وَبَيْنِكُمَا وَلَا يَسْلُبْنِي حُبَّكُمْ وَأَحَبَّ آبَائِكُمَا الصَّالِحِينَ وَأَنْ لَا يَجْعَلَ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيَارَتِكُمَا وَيَحْشُرَنِي مَعَكُمْ فِي الْجَنَّةِ بِرَحْمَتِهِ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي حُبَّهُمَا وَتَوْفِئِي عَلَى مِلَّتِهِمَا اللَّهُمَّ الْعَنْ ظَالِمِي آلَ مُحَمَّدٍ حَقَّهُمْ وَانْتَقِمْ مِنْهُمْ اللَّهُمَّ الْعَنْ الْأُولِينَ مِنْهُمْ وَالْآخِرِينَ وَضَاعِفْ عَلَيْهِمُ الْعَذَابَ وَابْلُغْ بِهِمْ وَبِأَشْيَاعِهِمْ وَمُجْبِيهِمْ وَمُتَّبِعِيهِمْ أَشْفَلُ دَرَكٍ مِنَ الْجَحِيمِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَ وَلِيِّكَ وَابْنِ وَلِيِّكَ وَاجْعَلْ فَرَجَنَا مَعَ فَرَجِهِمْ [فَرَجِهِ] يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ و جهد می‌کنی در دعا کردن از برای خود و پدر و مادر خود و هر دعا که خواهی بکن و اگر توانی به نزدیک قبر ایشان بروی دو رکعت نماز نزد قبر بکن و اگر نتوانی داخل مسجد شو و دو رکعت نماز بکن و هر دعا که خواهی بکن که مستجاب است و این مسجد پهلوی خانه ایشان است و حضرت امام علی نقی و امام حسن عسکری علیهما السلام در آن نماز می‌کرده‌اند مؤلف گوید که این زیارت موافق روایت کامل الزیاره بود و شیخ محمد بن المشهدی و شیخ مفید و شهید نیز این زیارت را در مزار خود نقل کرده‌اند با اختلافی جزئی و بعد از فقره فی الْجَنَّةِ بِرَحْمَتِهِ فرموده‌اند آنگاه برو و بینداز خود را بر هر یک از آن دو قبر و ببوس آن را و بگذار طرف راست و چپ روی خود را بر قبر و بعد از آن سر بردار و بگو اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي حُبَّهُمْ وَتَوْفِئِي عَلَى مِلَّتِهِمْ تا آخر زیارت که گذشت پس گفته‌اند که چهار رکعت نماز بگزار نزدیک سر مقدس و بعد از نماز زیارت هر قدر نماز که خواهی بگزار الخ و مستور نماند که آن دو بزرگوار در خانه خود دفن شدند و برای آن دری بود که گاهی باز می‌کردند و شعیان داخل می‌شدند و در نزد قبر زیارت می‌کردند و گاهی بسته بود و از بیرون مقابل شباکی که در دیوار مقابل قبر مطهر بود زیارت می‌کردند و در صدر همین خبر زیارت مذکور است که غسل می‌کنی و به نزد قبر ایشان می‌روی و اگر توانی رفت و اگر نه اشاره می‌کنی به سلام مقابل شبکه که باز می‌شود بسوی قبر و چنین زایر نماز زیارت خود را در مسجد بکنند و چون به همت موالیان آن خانه برداشته شد و بجای آن قبه و حرم و رواق و ایوان ساخته شد آن مسجد داخل در حرم شد و الآن معروف است که ایوان مستطیل که در صحن پشت سر عسکرین علیهما السلام متصل است به رواق همان مسجد مذکور است بهر حال زوار از این جهت آسوده شدند و برای آن دو بزرگوار زیارت مخصوصه به هر کدام و مشترک میان هر دو بزرگوار در کتب مزاریه مذکور

است اگر راغب شدند نسخه آن بسیار است و اگر زائر را حالی و مجالی باشد مناسب است که زیارت جامعه کبیره را که بعد از این مذکور گردد این شاء الله تعالی بخواند زیرا که صدور آن کلمات بلیغه دارای تمام مراتب اظهار بندگی و تذلل و اعتراف به عظمت و جلالت ائمه از مصدر جلال حضرت هادی علیه السلام است

زیارت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام

شیخ به سند معتبر از آن حضرت روایت کرده که فرمود: قبر من در سر من رای امان است از برای اهل دو جانب از بلاها و عذاب خدا مجلسی اول اهل دو جانب را به شیعه و سنی معنی کرده و فرموده که برکت آن حضرت دوست و دشمن را احاطه فرموده است چنانکه قبر کاظمین سبب امان بغداد شد الخ و سید بن طاوس فرموده: چون خواستی زیارت کنی حضرت عسکری علیه السلام را بجا آور جمیع آنچه را که در زیارت پدرش حضرت هادی علیه السلام بجا می‌آوردی پس بایست نزد ضریح آن حضرت و بگو السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا مَوْلَايَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ الْهَادِيَّ الْمُهْتَدِيَّ وَرَحِمَهُ اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَلِيَّ اللَّهِ وَابْنَ أَوْلِيَائِهِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا حُجَّةَ اللَّهِ وَابْنَ حُجَجِهِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا صِيفِيَّ اللَّهِ وَابْنَ أَصْفِيَائِهِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا خَلِيفَةَ اللَّهِ وَابْنَ خُلَفَائِهِ وَابْنَ خَلِيفَتِهِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَ سَيِّدِ الْوَصِيِّينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَ سَيِّدَةِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَ الْأَنْبِيَاءِ الْهَادِيْنَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَ الْأَوْصِيَاءِ الرَّاشِدِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا عَصِمَةَ الْمُتَّقِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا إِمَامَ الْفَائِزِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا رُكْنَ الْمُؤْمِنِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا فَرْجَ الْمَلْهُوفِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَارِثَ الْأَنْبِيَاءِ الْمُتَّبِعِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا خَازِنَ عِلْمٍ وَصِدِّي رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَیْكَ أَيُّهَا الدَّاعِي بِحُكْمِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَیْكَ أَيُّهَا النَّاطِقُ بِكِتَابِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا حُجَّةَ الْحُجَجِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا هَادِيَّ الْأُمَّمِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَلِيَّ النِّعَمِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا عَيْتَةَ الْعِلْمِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا سَفِينَةَ الْحِلْمِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا أَبَا الْإِمَامِ الْمُتَنْظِرِ الظَّاهِرَةَ لِلْعَاقِلِ حُجَّتَهُ وَالثَّابِتَةَ فِي الْيَقِينِ مَعْرِفَتَهُ الْمُحْتَجِبِ عَنِ أَعْيُنِ الظَّالِمِينَ وَالْمُعَيَّبِ عَنِ دَوْلَةِ الْفَاسِقِينَ وَالْمُعِيدِ رَبُّنَا بِهِ الْأِسْلَامَ جَدِيدًا بَعْدَ الْأَنْطِمَاسِ وَالْقُرْآنَ بَعْدَ الْإِنْدِرَاسِ أَشْهَدُ يَا مَوْلَايَ أَنَّكَ أَقَمْتَ الصَّلَاةَ وَآتَيْتَ الزَّكَاةَ وَأَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَدَعَوْتَ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَعَبَدْتَ اللَّهَ مُخْلِصًا حَتَّى آتَاكَ الْيَقِينُ أَسْأَلُ اللَّهَ بِالشَّانِ الَّذِي لَكُمْ عِنْدَهُ أَنْ يَقْبَلَ زِيَارَتِي لَكُمْ وَيَشْكُرَ سِعْيِي إِلَيْكُمْ وَيَسْتَجِيبَ دُعَائِي بِكُمْ وَيَجْعَلَنِي مِنْ أَنْصَارِ الْحَقِّ وَاتَّبَاعِهِ وَأَشْيَاعِهِ وَمَوَالِيهِ وَمُجِيبِيهِ وَالسَّلَامُ عَلَیْكَ وَرَحِمَهُ اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ پس بیوس ضریحش را و بگذار طرف راست صورت خود را بر آن پس طرف چپ را گذار و بگو اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ وَصَلِّ عَلَيَّ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْهَادِيَّ إِلَى دِينِكَ وَالدَّاعِيَّ إِلَى سَبِيلِكَ عِلْمَ الْهَدَى وَمَمَارِ التَّقَى وَمَعِيدِ الْحَجَى وَمَأْوَى النَّهَى وَعَيْثِ النُّورِ وَسَحَابِ الْحِكْمَةِ وَبَحْرِ الْمَوْعِظَةِ وَوَارِثِ الْأَنْبِيَاءِ وَالشَّهِيدِ عَلَى الْأُمَّةِ الْمُعْصُومِ الْمُهْتَدِيَّ وَالْفَاضِلِ الْمُقْرَبِ وَالْمُطَهَّرِ مِنَ الرَّجْسِ الَّذِي وَرَّثَهُ عِلْمَ الْكِتَابِ وَالْأَهْمَتَهُ فَضْلَ الْخِطَابِ وَنَصِيْبَتَهُ عِلْمًا لِأَهْلِ قَلْبِكَ وَقُرْنَتْ طَاعَتَهُ بِطَاعَتِكَ وَفَرَضَتْ مَوَدَّتَهُ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ اللَّهُمَّ فَكَمَا أَنَابَ بِحُسْنِ الْإِخْلَاصِ فِي تَوْحِيدِكَ وَأَرْدَى مِنْ خَاضِ فِي تَشْبِيهِكَ وَحَامَى عَنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ بِكَ فَضَلُّ يَا رَبِّ عَلَيْهِ صِلَاةٌ يَلْحَقُ بِهَا مَحَلُّ الْخَاشِعِينَ وَيَعْلُو فِي الْجَنَّةِ بِدَرَجَتِهِ جَدِّهِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَبَلَّغُهُ مِنَّا تَحِيَّةً وَسِلَامًا وَآتِنَا مِنْ لَدُنْكَ فِي مَوَالِيَتِهِ فَضْلًا وَإِحْسَانًا وَمَغْفِرَةً وَرِضْوَانًا إِنَّكَ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ وَمَنْ جَسِيمٍ پس نماز زیارت بجا آور و چون فارغ شدی بگو یا دائم یا دایموم [یا دیوم] یا حی یا قیوم یا کاشف الكرب و اللهم [و] یا فارح الغم و یا باعث الرئیل [و] یا صیادق الوعد [و] یا حی لا اله الا انت أنت أتوسل إليك بحبيبك [محمد] و وصيته علي ابن عمه و صهره علي ابنته الذي [الذين] حتمت بهما الشرائع و فتحت [بهما] التاويل و الطلائع فصل عليهما صلالة يشهد بها الأولون و الآخرون و ينجو بها الأولياء و الصالحون و أتوسل إليك بفاطمة الزهراء و الدة الأئمة المهديين و سيده نساء العالمين المشفعة في شيعه أولادها الطيبين فصل عليها صلاة دائمة أبد الأبد و دهر الدهرين و أتوسل إليك بالحسن الرضوي الطاهر الركي و الحسين المظلوم المرصني البر التقي سيدي شيا ب أهل الجنة الإمامين الحبرين الطيبين التقيين الطاهرين الشهيدين المظلومين المتقولين فصل عليهما ما طلعت شمس و ما

عَزَبَتْ صِلَاةٌ مُتَوَالِيَةٌ مُتَالِيَةٌ وَ اتَّوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ سَيِّدِ الْعَابِدِينَ الْمَحْجُوبِ مِنْ خَوْفِ الظَّالِمِينَ وَ بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ الطَّاهِرِ النُّورِ الزَّاهِرِ الْإِمَامِينَ السَّيِّدِينَ مِفْتَاحِي الْبَرَكَاتِ وَ مَضِيحِي الظُّلُمَاتِ فَصَلِّ عَلَيْهِمَا مَا سَرَى لَيْلٌ وَ مَا أَضَاءَ نَهَارٌ صِلَاةً تَعْدُو وَ تَرُوحُ وَ اتَّوَسَّلُ إِلَيْكَ بِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَنِ اللَّهِ وَ النَّاطِقِ فِي عِلْمِ اللَّهِ وَ بِمُوسَى بْنِ جَعْفَرِ الْعَبِيدِ الصَّالِحِ فِي نَفْسِهِ وَ الْوَصِيِّ النَّاصِحِ الْإِمَامِينَ الْهَادِيَيْنِ الْمُهْدِيَيْنِ الْوَافِيَيْنِ الْكَافِيَيْنِ فَصَلِّ عَلَيْهِمَا مَا سَبَّحَ لَكَ مَلَكٌ وَ تَحَرَّكَ لَكَ فَلَكَ صَلَاةٌ تُمْتَى وَ تَرِيدُ وَ لَا تَفْنَى وَ لَا تَبِيدُ وَ اتَّوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا وَ بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْمُرْتَضَى الْإِمَامِينَ الْمُطَهَّرِينَ الْمُتَجَبِّينِ فَصَلِّ عَلَيْهِمَا مَا أَضَاءَ صُبْحٌ وَ دَامَ صِلَاةً تُرْقِيهِمَا إِلَى رِضْوَانِكَ فِي الْعَالَمِينَ مِنْ جَنَّاتِكَ وَ اتَّوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّاشِدِ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْهَادِي الْقَائِمِينَ بِأَمْرِ عِبَادِكَ الْمُخْتَبَرِينَ بِالْمَحَنِ الْهَائِلَةِ وَ الصَّابِرِينَ فِي الْإِحْنِ الْمَائِلَةِ فَصَلِّ عَلَيْهِمَا كِفَاءً أَجْرَ الصَّابِرِينَ وَ إِزَاءَ ثَوَابِ الْفَائِزِينَ صَلَاةً تُمَهِّدُ لَهُمَا الرُّفْعَةَ وَ اتَّوَسَّلُ إِلَيْكَ يَا رَبِّ يَا مَامِنَا وَ مُحَقِّقَ زَمَانِنَا الْيَوْمَ الْمُوعُودِ وَ الشَّاهِدِ الْمَشْهُودِ وَ الثُّورِ الْأَزْهَرِ وَ الصِّيَاءِ الْأَنْوَرِ الْمَنْصُورِ بِالرُّغْبِ وَ الْمُظْفَرِ بِالسَّعَادَةِ فَصَلِّ عَلَيْهِ عِدَدَ الثَّمَرِ وَ أَوْرَاقِ الشَّجَرِ وَ أَجْزَاءِ الْمَدَرِ وَ عِدَدَ الشَّعْرِ وَ الْوَبْرِ وَ عِدَدَ مَا أَحَاطَ بِهِ عِلْمُكَ وَ أَحْصَاهُ كِتَابُكَ صَلَاةً يَغِطُّهَا بِهَا الْأَوْلُونَ وَ الْآخِرُونَ اللَّهُمَّ وَ أَحْشُرْنَا فِي زُمْرَتِهِ وَ أَحْفَظْنَا عَلَى طَاعَتِهِ وَ أَحْرُسْنَا بِدَوْلَتِهِ وَ أَنْحِفْنَا بِوِلَايَتِهِ وَ انصُرْنَا عَلَى أَعْدَائِنَا بِعِزَّتِهِ وَ اجْعَلْنَا يَا رَبِّ مِنْ التَّوَابِينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ وَ إِنَّ إِبْلِيسَ الْمُتَمَرِّدَ اللَّعِينَ قَدِ اسْتَنْظَرَكَ لِإِعْوَاءِ خَلْقِكَ فَانظُرْهُ وَ اسْتَمْهَلَكَ لِإِضْلَالِ عِبِيدِكَ فَامْهَلْتَهُ بِسَبَاقِ عِلْمِكَ فِيهِ وَ قَدْ عَشَشَ وَ كَثُرَتْ جُنُودُهُ وَ اَزْدَحَمَتْ جُيُوشُهُ وَ انْتَشَرَتْ دُعَاتُهُ فِي أَقْطَارِ الْأَرْضِ فَأَضَلُّوا عِبَادَكَ وَ أَفْسَدُوا دِينَكَ وَ حَرَّفُوا الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَ جَعَلُوا عِبَادَكَ شَيْعًا مُتَفَرِّقِينَ وَ أَحْزَابًا مُتَمَرِّدِينَ وَ قَدْ وَعَدْتِ نَفْسُ بَيْتَانِهِ وَ تَمْرِيْقُ شَأْنِهِ فَأَهْلِكَ أَوْلَادَهُ وَ جُيُوشَهُ وَ طَهَّرْ بِلَادَكَ مِنْ اخْتِرَاعِيَاتِهِ وَ اخْتِلَافَاتِهِ وَ أَرِحْ عِبَادَكَ مِنْ مَيَذَاهِبِهِ وَ قِيَاسَاتِهِ وَ اجْعَلْ دَائِرَةَ السُّوءِ عَلَيْهِمْ وَ ابْسُطْ عِدْلَكَ وَ أَطْهَرْ دِينَكَ وَ قَوِّ أَوْلِيَاءَكَ وَ أَوْهِنْ أَعْدَاءَكَ وَ أَوْرَثْ دِيَارَ إِبْلِيسَ وَ دِيَارَ أَوْلِيَائِهِ أَوْلِيَاءَكَ وَ خَلِّدْهُمْ فِي الْجَحِيمِ وَ اذْفَقْهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْمَأْلِيمِ وَ اجْعَلْ لِعَائِتِكَ الْمُسْتَوْدَعَةَ فِي مَنَاحِسِ [مَنَاحِسِ] الْخُلُقِ وَ مَشَاوِيهِ الْفِطْرَةِ دَائِرَةً عَلَيْهِمْ وَ مُوَكَّلَةً بِهِمْ وَ جَارِيَةً فِيهِمْ كُلَّ صَبَاحٍ وَ مَسَاءٍ وَ غَدُوٍّ وَ رَوَاحٍ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا بِرَحْمَتِكَ عَذَابَ النَّارِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ پس دعا کن به آنچه خواهی از برای خود و برادران

زیارت والده امام قائم علیه السلام

و قبر آن معظمه پشت ضریح مولای ما امام حسن عسکری علیه السلام است پس بگو السلام علی رسول الله صلی الله علیه و آله الصَّادِقِ الْأَمِينِ السَّلَامِ عَلَى مَوْلَانَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ السَّلَامِ عَلَى الْأَيْمَةِ الطَّاهِرِينَ الْحُجَّجِ الْمِيَامِينَ السَّلَامِ عَلَى وَالِدَةِ الْإِمَامِ وَ الْمُوَدَّعَةِ أَشْرَارِ الْمَلِكِ الْعَلَامِ وَ الْحَامِلَةِ لِأَشْرَفِ الْأَنَامِ السَّلَامِ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الصَّديقَةُ الْمَرْضِيَّةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا شَبِيهَةَ أُمِّ مُوسَى وَ ابْنَةَ حَوَارِي عِيسَى السَّلَامِ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا النَّقِيَّةُ النَّقِيَّةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الرُّضِيَّةُ الْمَرْضِيَّةُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْمُنْعَوْتَةُ فِي الْأَنْجِيلِ الْمَحْطُوبَةُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ الْأَمِينِ وَ مَنْ رَغِبَ فِي وَصِيَلَتِهَا مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ وَ الْمُسْتَوْدَعَةُ أَشْرَارِ رَبِّ الْعَالَمِينَ السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ عَلَى آبَائِكَ الْحَوَارِيِّينَ السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ عَلَى بَعْلِكَ وَ وَلَدِكَ السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ عَلَى رُوحِكَ وَ بَدَنِكَ الطَّاهِرِ أَشْهَدُ أَنَّكَ أَحْسَنُ الْكِفَالَةِ وَ أَدْبَتِ الْأَمَانَةَ وَ اجْتَهَدْتَ فِي مَرْضَاهِ اللَّهِ وَ صَبَرْتَ فِي ذَاتِ اللَّهِ وَ حَفِظْتَ سِرَّ اللَّهِ وَ حَمَلْتَ وَلِيَّ اللَّهِ وَ يَأْلَعْتَ فِي حِفْظِ حُجَّةِ اللَّهِ وَ رَغِبْتَ فِي وَصِيَلَةِ آبَائِكَ رُسُولِ اللَّهِ عَارِفَةَ بِحَقِّهِمْ مُؤَمِّنَةً بِصِدْقِهِمْ مُعْتَرِفَةً بِمَنْزِلَتِهِمْ مُسْتَبْصِرَةً بِأَمْرِهِمْ مُشْفِقَةً عَلَيْهِمْ مُؤَثِّرَةً هَوَاهُمْ وَ أَشْهَدُ أَنَّكَ مَضِيَّتِ عَلَى بَصِيرَةٍ مِنْ أَمْرِكَ مُقْتَدِيَةً بِالصَّالِحِينَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً تَقِيَّةً نَقِيَّةً زَكِيَّةً فَرْضِيَّةً اللَّهُ عَنكَ وَ أَرْضَاكَ وَ جَعَلَ الْجَنَّةَ مَنْزِلَكَ وَ مَاوَإِكَ فَلَقَدْ أَوْلَاكَ مِنَ الْخَيْرَاتِ مَا أَوْلَاكَ وَ أَعْطَاكَ مِنَ الشَّرَفِ مَا بِهِ أَعْطَاكَ فَهَنَّاكَ اللَّهُ بِمَا مَنَحَكَ مِنَ الْكَرَامَةِ وَ أَمْرًا كِيسًا سِرًّا خُودِ رَاوِي مِي گویی اللهم إياك اعتمدت و لرضاك طلبت و بأولياك إليك توسلت و على غفرانك و حلمك اتكلت و بك اعصمت و بقبر أم وليك لمدت فصل على محمد و آل محمد و أنفعي بزيارتها و تبثني على محبتها و لا تحرمني شفاعتها و شفاعة ولدها و ارزقني مرافقتها و أحشرنى معها و مع ولدها كما و فقتني لزيارته و ولدها و زيارتها اللهم إني أتوجه إليك بالأئمة الطاهرين و أتوسل إليك

بِالْحُجِّجِ الْمَيِّتِ امِينِ مِنْ آلِ طِهٍ وَ يَسُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الطَّيِّبِينَ وَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ الْمُطْمَئِنِّينَ الْفَائِزِينَ الْفَرِحِينَ الْمُسْتَبْشِرِينَ الَّذِينَ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ وَ اجْعَلْنِي مِمَّنْ قَبْلَتْ سِعْيُهُ وَ بَسْرَتْ أَمْرُهُ وَ كَشَفَتْ ضُرَّهُ وَ آمَنْتَ خَوْفَهُ اللَّهُمَّ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ لَا- تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيَارَتِي أَيَّهَا وَ ارْزُقْنِي الْعُودَ إِلَيْهَا أَيْدَا مَا أَبْقَيْتَنِي وَ إِذَا تَوَفَّيْتَنِي فَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَتِهَا وَ ادْخُلْنِي فِي شَفَاعَةِ وَلَدِهَا وَ شَفَاعَتِهَا وَ اغْفِرْ لِي وَ لَوَالِدِي وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا بِرَحْمَتِكَ عَذَابَ النَّارِ وَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا سَادَاتِي وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ مؤلف گوید روایت شده از حضرت صادق علیه السلام که: زید شحام عرض کرد به خدمتش که چه ثواب است از برای کسی که زیارت کند یکی از شما امامان را فرمود مثل آن است که زیارت کرده حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله را و ما در سابق نقل کردیم روایتی که از حضرت صادق علیه السلام نقل شده که: هر که زیارت کند امام مفترض الطاعه را و نماز گزارد نزد او چهار رکعت نوشته شود برای او حجه و عمره و در هدیه الزائرین نقل کردیم

زیارت حکیمه دختر امام محمد تقی علیه السلام

فضائل جناب حکیمه دختر امام محمد تقی علیه السلام را که قبر شریفش پایین پا چسبیده به ضریح عسکرین علیهما السلام است و گفتیم که در کتب مزار زیارت مخصوصی برای آن معظمه ذکر نشده با آن مرتبه رفیعه که از برای او است پس سزاوار است او را زیارت کنند به الفاظی که در زیارت اولاد ائمه علیهم السلام نقل شده یا زیارت کنند او را به این الفاظ که در زیارت عمه مکرماه حضرت فاطمه بنت موسی علیهما السلام وارد شده و آن چنان است که می‌ایستی رو به قبله و می‌گویی السَّلَامُ عَلَيَّ آدَمَ صِفْوَةَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّ نُوحِ نَبِيِّ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّ مُوسَى كَلِيمِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّ عِيسَى رُوحِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا خَيْرَ خَلْقِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا صِفِيَّ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَصِيَّ رَسُولِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا فَاطِمَةَ سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ السَّلَامُ عَلَيَّكُمْ يَا سَبْطِي الرَّحْمَةَ وَ سَيِّدِي شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ سَيِّدِ الْعَابِدِينَ وَ قُرَّةَ عَيْنِ النَّاطِرِينَ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ بَاقِرِ الْعِلْمِ بَعِيدِ النَّبِيِّ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ الْبَارِ الْأَمِينِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا مُوسَى بْنَ جَعْفَرِ الطَّاهِرِ الطُّهْرِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا الْمُؤْتَمَرِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ التَّقِيِّ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ النَّاصِحِ الْأَمِينِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا حَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا بَعْدَهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ نُورِكَ وَ سِرَاجِكَ وَ وَلِيِّ وَ وِئِكَ وَ وَصِيِّ وَصِيَّكَ وَ حُجَّتِكَ عَلَيَّ خَلْقِكَ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا بِنْتَ فَاطِمَةَ وَ حَدِيحَةَ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا بِنْتَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا بِنْتَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا بِنْتَ وَلِيِّ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا أُخْتِ وَلِيِّ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا عَمَّةَ وَلِيِّ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ يَا بِنْتَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ التَّقِيِّ وَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَ بَرَكَاتِهِ السَّلَامُ عَلَيَّكَ عَرَفَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ فِي الْجَنَّةِ وَ حَشَرْنَا فِي زُمْرَتِكُمْ وَ أَوْرَدْنَا حَوْضَ نَبِيِّكُمْ وَ سَقَانَا بِكَأْسِ حَيْدُكُمْ مِنْ يَدِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ أَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يُرِيَنَا فِيكُمْ السُّرُورَ وَ الْفَرَجَ وَ أَنْ يَجْمَعَنَا وَ يُؤْتِنَا فِي زُمْرَةِ جَدِّكُمْ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ أَنْ لَا يَسْلُبَنَا مَعْرِفَتَكُمْ إِنَّهُ وَلِيُّ قَدِيرٍ أَتَقَرَّبُ إِلَى اللَّهِ بِحُبِّكُمْ وَ الْبِرَاءَةِ مِنْ أَعْدَائِكُمْ وَ التَّسْلِيمِ إِلَى اللَّهِ رَاضِيًا بِهِ غَيْرَ مُنْكَرٍ وَ لَا- مُسْتَكْبِرٍ وَ عَلَيَّ يَقِينٍ مَا أَتَى بِهِ مُحَمَّدٌ وَ بِهِ رَاضٍ نَطْلُبُ بِذَلِكَ وَ جَهَّتِكَ يَا سَيِّدِي اللَّهُمَّ وَ رِضَاكَ وَ الدَّارَ الْآخِرَةَ يَا حَكِيمَهُ اشْفَعِي لِي فِي الْجَنَّةِ فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنَا مِنَ الشَّانِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَحْتِمَ لِي بِالسَّعَادَةِ فَلَا تَسْلُبَ مِنِّي مَا أَنَا فِيهِ وَ لَا- حَوْلَ وَ لَا- قُوَّةَ إِلَّا- بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ اللَّهُمَّ اسْتَجِبْ لَنَا وَ تَقَبَّلْهُ بِكَرَمِكَ وَ عِزَّتِكَ وَ بِرَحْمَتِكَ وَ عَافِيَتِكَ وَ صَلِّ اللَّهُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ وَ سَلِّمْ تَسْلِيمًا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

نماز امام حسن عسکری علیه السلام

چهار رکعت است در دو رکعت اول بعد از حمد پانزده مرتبه سوره إذا زلزلت و در دو رکعت دوم بعد از حمد پانزده مرتبه توحید دعای آن حضرت اللهم انی اسألك بأن لك الحمد لا إله إلا أنت البديء قبل كل شيء و أنت الحی القيوم و لا إله إلا أنت الذی لا یدلک شیء و أنت کل یوم فی شأن لا إله إلا أنت خالق ما یرى و ما لا یرى العالم بکل شیء بغير تعلیم اسألك بالائیک و نعمائک بأنک الله الرّب الواحد لا إله إلا أنت الرحمن الرحیم و اسألك بأنک أنت الله لا إله إلا أنت الوتر الفرد الأحد الصمد الذی لم یلد و لم یولد و لم یکن له کفوا أحد و اسألك بأنک الله لا إله إلا أنت اللطیف الخیر القائم علی کل نفس بما کسبت الرقیب الحفیظ و اسألك بأنک الله الأول قبل کل شیء و الآخر بعد کل شیء و الباطن دون کل شیء الضار النافع الحکیم العلیم و اسألك بأنک أنت الله لا إله إلا أنت الحی القيوم الیاعث الوارث الحنان المنان یدیع السماوات و الأرض ذو الجلال و الإکرام و ذو الطول و ذو العزّه و ذو السلطان لا إله إلا أنت أخطت بکل شیء علماً و أخصیت کل شیء عدداً صلّ علی مُحَمَّد و آل مُحَمَّد

سامرا

اسوهای بشریت (۱۱)

امام حسن عسکری (ع)

نوشته رسول جعفریان ولادت، وفات امام حسن بن علی عسکری علیه السلام یازدهمین امام شیعیان، بنا به نقل مرحوم کلینی در ماه رمضان یا ربیع الآخر ۲۳۲ ق چشم به جهان گشود و ۲۸ سال زندگی کرد. ابن خلکان تولد ایشان را روز پنجشنبه یکی از ماههای سال ۲۳۱ ق دانسته و قول دیگری نیز که ششم ربیع الآخر از سال ۲۳۲ باشد، نقل کرده است. شیخ مفید و سعد بن عبدالله، ربیع الآخر را پذیرفته‌اند. مسعودی سن آن حضرت را به هنگام شهادت ۲۹ سال دانسته است بنابراین، او باید تولد آن حضرت در سال ۲۳۱ را معتبر دانسته باشد. رحلت امام عسکری (ع) بنا به گزارش اکثریت روایت، هشتم ربیع الاول از سال ۲۶۰ ق اتفاق افتاده و جمادی الاولی همین سال نیز به عنوان قولی دیگر در این مورد نقل شده است. از آنجا که رحلت امام هادی (ع) در سال ۲۵۴ ق اتفاق افتاده، طبعاً دوران امامت حضرت عسکری (ع) طبق روایت شیخ مفید، شش سال و براساس نقل سعد بن عبدالله پنج سال و هشت ماه بوده است. در مورد نام مادر آن حضرت که ام ولد نیز بوده گزارشهای مختلفی وجود دارد. در برخی از مصادر، «حدیث» یا «حدیثه» و در برخی دیگر نام آن بانو «سوسن» ذکر شده است. عیون المعجزات نام صحیح او را «سلیل» دانسته و با عبارت «کانت من العارفات الصالحات» وی را ستوده است. القاب خود آن بزرگوار را «الهادی»، «الرفیق»، «الزکی» و «التقی» ذکر کرده‌اند و برخی از مورخین لقب «الخالص» را نیز بر القاب آن حضرت افزوده‌اند. «ابن الرضا» نیز کنیه‌ای بوده که امام جواد و امام عسکری (ع) هر دو با آن مشهور شده بودند. چنانکه امام هادی و امام عسکری (ع) به لقب عسکرین معروف شده‌اند. نقش انگشتی امام عسکری (ع) به دو صورت «سبحان من له مقالید السموات والارض» و «إن الله شهید» ذکر شده است. احمد بن عبدالله بن خاقان مشخصات ظاهری آن بزرگوار را چنین وصف کرده است: او دارای چشمانی سیاه، قامتی نیکو، صورتی زیبا و بدنی خوب بوده است.

امامت آن حضرت

با رحلت امام هادی (ع) در سال ۲۵۴ ق و به تنصیب آن حضرت، فرزندش امام عسکری (ع) به سمت امامت شیعیان اثنی عشری منصوب گردید. روایاتی که در وصیت و تنصیب امام هادی (ع) درباره امامت فرزندش وارد شده در بسیاری از کتب حدیث و تاریخ شیعه، فراوان به چشم می‌خورد و با نظر به این وصیت و تنصیب که از نظر شیعیان نشانه صحت امامت است، آنان امام حسن

عسکری (ع) را به امامت پذیرفتند. بنا به نقل سعد بن عبدالله جز عده‌ای که به امامت محمد بن علی که در زمان حیات پدرش امام هادی (ع) وفات کرد گرویدند و تعداد انگشت شماری که جعفر بن علی را امام خود دانستند، اکثریت یاران امام هادی (ع) به امامت حضرت عسکری گردن نهادند. پیروان جعفر بن علی «جعفریه خُلص» لقب یافته‌اند. مسعودی، جمهور شیعه را از پیروان امام عسکری و فرزندش می‌داند که این فرقه در تاریخ به لقب «قطعیه» معروف شده‌اند.

امام عسکری (ع) در سامرا

بنا به گزارش شیخ مفید امام هادی (ع) مدت ده سال و اندی در عسکر (سامرا) تحت نظر عباسیان زندگی کرده است بنا بر این روایت طبعاً ورود آن حضرت همراه فرزندش حضرت عسکری (ع) به سامرا باید در سال ۲۴۴ و یا ۲۴۳ رخ داده باشد ولی ابن خلکان این مدت را بیست سال و نه ماه ذکر کرده و همین را دلیل شهرت این دو امام همام به عسکرین دانسته است. آنچه مسلم است آوردن این دو امام بزرگوار به «سامرا» مرکز خلافت عباسی در آن عصر - از جهاتی شبیه سیاست مأمون در آوردن امام رضا (ع) به شهر خود بود؛ زیرا این نزدیکی کنترل روابط امام با شیعیان و شناسایی شیعیانی را که در سر تا سر بلاد اسلامی مناسبات نزدیکی با امام خود داشته و خطری برای حکومت به حساب می‌آمدند، برای دستگاه حاکمه آسانتر می‌کرد، مدتی که امام در این شهر می‌زیست بجز چند نوبتی که به زندان افتاد به صورت یک شهروند عادی در آنجا حضور داشت و طبعاً رفتار وی زیر نظر کامل و محتاطانه حکومت قرار داشت؛ زیرا ائمه شیعه از جمله امام عسکری (ع) اگر از آزادی عمل برخوردار بودند مدینه را برای زندگی اختیار می‌فرمودند. از این رو اقامت طولانی ایشان در سامرا به جز نوعی بازداشت از طرف خلیفه با چیز دیگری توجیه پذیر نیست. این مسئله بخصوص به علت وجود شبکه منظم و متشکل شیعیان که از مدت‌ها قبل شکل گرفته بود در نظر خلیفه از اهمیت فراوانی برخوردار بوده و موجبات نگرانی و وحشت او را فراهم می‌آورد که می‌بایست به نحوی کنترل می‌شد. به همین جهت از امام خواسته بودند حضور خود را در سامرا مرتباً به اطلاع حکومت برسانند چنانکه طبق نقل یکی از خدمتکاران امام، آن حضرت هر دو شب و پنجشنبه مجبور بود در دارالخلافت حاضر شود. چنین حضوری گرچه ظاهراً احترام برای آن حضرت تلقی می‌شد ولی در واقع تنها وسیله کنترل او از نظر خلیفه بود به طوری که یک بار موقعی که خلیفه برای دیدن صاحب البصره می‌رفت امام را نیز همراه خویش می‌برد و اصحاب امام تنها در طول راه خود را برای دیدن آن حضرت آماده می‌کنند. از این روایت بخوبی می‌توان فهمید که در زندگی امام حداقل دورانی وجود داشته که کسی را امکان دیدار مستقیم با آن بزرگوار در خانه‌اش نبوده است. اسماعیل بن محمد می‌گوید: برای طلب پول در سر راه آن حضرت نشستم و هنگام عبور امام تقاضای کمک مالی از وی کردم. ابوبکر فهکی می‌گوید: برای کاری دیدن امام از سامرا خارج شدم و در روز «موکب» در خیابان ابی قطیعه بن داود منتظر رسیدن امام شدم تا او را در حال حرکت به دارالعامه ملاقات کنم. محمد بن عبدالعزیز بلخی نیز هنگام حرکت امام به دارالعامه در خیابان الغنم منتظر تشریف فرمایی آن حضرت بوده است. محمد بن ربیع شیبانی می‌گوید: به منظور دیدن امام، در باب احمد بن خضیب نشسته بودم که او را در حال عبور دیدم. علی بن جعفر از حلبی نقلی می‌کند: در یکی از روزهایی که قرار بود امام به دارالخلافت برود ما در عسکر به انتظار دیدار وی جمع شدیم، در این حال از طرف آن حضرت توقیعی بدین مضمون به ما رسید: أَلَا يَسْلَمَنَّ عَلِيَّ أَحَدٌ وَلَا يَشِيرُ إِلَيَّ بِيَدِهِ وَلَا يُؤْمِي فِائِكُمْ لَا تُوْمِنُونَ عَلِيَّ أَنْفُسَكُمْ. کسی بر من سلام و حتی اشاره‌ای هم به طرف من نکند؛ زیرا شما خودتان در امان نیستید. این روایت بخوبی نشان می‌دهد که دستگاه خلافت تا چه حد روابط امام با شیعیانش را زیر نظر گرفته و آن را کنترل می‌کرده است. البته امام و شیعیانش در فرصتهای گوناگونی همدیگر را ملاقات می‌کرده‌اند و سر پوشهایی نیز برای این تماسها وجود داشته است. یکی از بهترین راههای ارتباطی شیعیان با امام مکاتبه بود که در مصادر نیز فراوان به آن بر می‌خوریم.

موقعیت امام در سامرا

امام عسکری (ع) اگر چه بسیار جوان بود ولی به دلیل موقعیت بلند علمی و اخلاقی بویژه رهبری شیعیان و اعتقاد بی شائبه آنان به امام و احترام بی چون و چرای مردم از وی، شهرت فراوانی پیدا کرده بود و چون مورد توجه عام و خاص بود، حاکمیت عباسی نیز جز در مواردی چند ظاهراً رفتار احترام آمیزی از خود نسبت به آن حضرت نشان می‌داد. روایتی طولانی که همه مصادر مربوط به شرح حال آن حضرت به ذکر آن پرداخته‌اند حاکی از اهمیت و عظمت موقعیت روز افزون امام در سامرا می‌باشد. اینک به خاطر اهمیت این روایت به ذکر قسمتهایی از آن می‌پردازیم: سعد بن عبدالله اشعری از علمای معروف شیعه که احتمالاً به ملاقات امام عسکری (ع) نیز شرفیاب شده است می‌گوید: در شعبان سال ۲۲۸ هجده سال پس از سال رحلت امام (ع) در مجلس احمد بن عبدالله بن خاقان که آن روزها مسئولیت خراج قم را بر عهده داشت و به آل محمد و مردم قم نیز عداوت می‌ورزید نشستیم. سخن از طالبیون ساکن سامرا و مذهب و موقعیت آنان در پیش سلطان به میان آمد، احمد گفت: من کسی از علویان را چون حسن بن علی عسکری (ع) در سامرا ندیده و نشنیده بودم که این چنین به وقار و عفاف و زیرکی و بزرگی منشی در میان اهل بیت خود شناخته شده و پیش سلطان و بنی‌هاشم محترم باشد چنانکه او را بر افراد مسن حتی امراء و وزراء و منشیان نیز برتری می‌دادند. روزی من بالای سر پدرم ایستاده بودم، آن روز پدرم برای دیدار با مردم نشسته بود. یکی از حاجبان وارد شده و گفت: ابن الرضا در بیرون در ایستاده است. پدرم با صدای بلندی گفت: او را اجازه ورود بدهید و آن حضرت وارد شد ... وقتی پدرم او را دید چند قدم به سوی او رفته و کاری که ندیده بودم با کسی حتی امرا و ولات عهد انجام بدهد با او کرد، وقتی به او نزدیک شد دست به گردنش انداخته و صورت و پیشانی او را بوسید، آنگاه دستش را گرفته و در جای خود نشاند. پدرم خود روبروی او نشست و با وی به گفتگو پرداخت. در سخنان خود، او را با کنیه که حاکی از احترام او بود مورد خطاب قرار داده و مرتباً می‌گفت: پدر و مادرم فدایت ... شب هنگام نزد پدرم رفتم و ... پرسیدم: پدر آن شخص که امروز آن همه اجلال و احترامش نمودی چه کسی بود که حتی پدر و مادرت را فدای او می‌کردی؟ گفت: او ابن الرضا امام رافضیان بود و آنگاه ساکت شد. چند لحظه بعد سکوتش را شکسته ادامه داد: فرزندم اگر روزی خلافت از دست بنی عباس بیرون رود از بنی هاشم جز او کسی شایستگی تصدی آن را ندارد. او به خاطر فضل، صیانت نفس، زهد، عبادت و اخلاق نیکو سزاوار مقام خلافت است. اگر پدر او را دیده بودی مردی بود بزرگوار، عاقل، نیکوکار و فاضل. با شنیدن این سخنان آتش خشم سر تاسر وجودم را فرا گرفت، در عین حال حس کنجکاویم برای شناختن او برانگیخته شد. از هر کس از بنی هاشم، منشیان، قضات، فقها، حتی مردم عادی که درباره‌اش سؤال می‌کردم او را در نزد آنان در نهایت جلالت و بزرگواری و مقدم بر سایر افراد اهل بیت می‌یافتم. همه می‌گفتند: او امام رافضیان است. از آن پس اهمیت وی پیش من رو به فزونی گذاشت؛ زیرا دوست و دشمن او را به نیکی می‌ستودند. این روایت با توجه به راوی آن که خود یکی از معاندین سرسخت اهل بیت بود موقعیت اخلاقی و اجتماعی امام را در میان عامه مردم و حتی خواص بروشنی نشان می‌دهد. خادم امام عسکری (ع) می‌گوید: روزهایی که امام به مقر خلافت می‌رفت شور و شعف عجیبی در مردم پیدا می‌شد، خیابانهای مسیر آن حضرت از جمعیتی که سوار بر مرکبهای خود بودند پر می‌شد وقتی امام تشریف می‌آورد هیاهو یکباره خاموش می‌شد و آن حضرت از میان جمعیت گذشته و وارد مجلس می‌شد. اکثریت این افراد شیعیانی بودند که از مناطق دور و نزدیک برای دیدن امام به سامرا می‌آمدند هر چند ارادت سایر مردم نسبت به فرزندان رسول خدا نیز، سبب می‌شد برای دیدن آن حضرت در مسیر او حضور یافته، موجب فزونی این ازدحام شوند.

همانگونه که اشاره شد جلب امام هادی (ع) به همراه امام عسکری (ع) به سامرا توسط متوکل عباسی، خود به معنای زندانی کردن این دو امام در آن شهر به منظور کنترل آنها و روابطشان با شیعیان بود. در مواردی در بازداشت این پدر و پسر سختگیری هر چه بیشتر اعمال می‌شد بویژه هنگام بروز جریانات خاصی که متضمن تهدیدی علیه حاکمیت بود، شخص امام با تعدادی از یاران نزدیکش به زندان می‌افتادند. روایات زیادی درباره بازداشت امام عسکری (ع) وجود دارد که از جهاتی با هم ناسازگارند. علت این امر علاوه بر اینکه می‌تواند تعدد بازداشت‌های آن حضرت باشد، اشتباه مردم در نام خلفا نیز هست و طبعاً با گردآوری تمام گزارشهای مربوط و مقایسه آنها با هم امید دست یابی به حقیقت مسئله بیشتر می‌شود. روایتی حاکی از آن است که معتز (معزول و مقتول به سال ۲۵۵) هنگامی که قصد سفر به کوفه را داشت دستور بازداشت امام عسکری (ع) را صادر کرده و مأموریت اجرای آن را به سعید حاجب می‌دهد. ابوالهثیم بن سبانه نگرانی خود را به امام نوشته و امام در جواب او می‌نویسد: پس از سه روز فرجی حاصل خواهد شد و معتز کشته می‌شود. مسلم است که امام عسکری (ع) در دوران مهتدی (۲۵۵ تا ۲۵۶ ق) مدتی در زندان به سر برده است. پیش از آن عده‌ای از شیعیان به زندان افتاده بودند. داود بن قاسم معروف به ابوهاشم جعفری که از شخصیت‌های برجسته شیعه بود گویا در سال ۲۵۲ در زندان بوده است، خطیب بغدادی از قول ابن عرفه علت بازداشت وی را چنین بیان می‌کند؛ سخنانی از او شنیده شده که باعث زندانی شدن وی گردید. در روایتی که شیخ طوسی نقل کرده بازداشت ابوهاشم مذکور با تنی چند از بنی هاشم و غیر آنها به علت کشته شدن عبدالله بن محمد عباسی بوده است. مسئول این زندان آن گونه که در پاره‌ای از روایات آمده صالح بن وصیف بوده که در سال ۲۵۶ توسط موسی بن بغا کشته شد. از این رو و به احتمال قوی بازداشت امام عسکری (ع) در سال ۲۵۵ در دوران مهتدی بوده است. در یک گزارش تاریخی ابوهاشم جعفری گفته است: در دوران مهتدی هنگامی که در زندان بودم امام عسکری (ع) را نیز به زندان آوردند که با کشته شدن مهتدی در سال ۲۵۶ خدا، جان او را از خطر مرگ رها نمود؛ زیرا خلیفه قصد کشتن آن حضرت را داشت. محل زندان امام در جوسق بود جایی که خود مهتدی و همچنین صالح بن وصیف بعدها در همانجا زندانی شده و به قتل رسیدند، جوسق گویا قلعه‌ای بوده که از آن به عنوان زندان استفاده می‌شده است. آنچه در مورد وضع داخلی این زندان می‌دانیم عبارت است از: وقتی امام وارد زندان شد با اشاره به یک مرد عجمی (خ ل جمعی) فرمود: اگر این مرد نبود پس از چه مدتی از این زندان رها می‌شوید؛ زیرا او شما را زیر نظر گرفته و حرکاتتان را به خلیفه گزارش می‌کند. ابوهاشم می‌گوید: روزی ما این مرد را غافلگیر کرده و کاغذی را که در آن درباره تک تک ما گزارشهای بدی برای خلیفه آماده کرده بود از لباسش در آوردیم. ب: رفتار امام در زندان بویژه با زندانبانان خود به گونه‌ای بود که بالاخره باعث خجالت آنان می‌شد نظیر همین رفتار درباره امام کاظم (ع) نیز روایت شده است. صالح بن وصیف از ایادی عباسیان که حراست امام را در زندان بر عهده داشت از طرف برخی شخصیت‌های عباسی به سختگیری بر آن حضرت و آزار وی تشویق می‌شد که در پاسخ آنها گفت: قد و کلت به رجلین شرّ من قدرت علیه فقد صارا من العبادۃ و الصّیّلاه الی امر عظیم. دو تن که آنها را بدترین مردم می‌دانستم بر او مأمور کردم ولی آنان چنان تحت تأثیر امام عسکری قرار گرفتند که در عبادت و نماز به حد والایی رسیدند. مدارکی حاکی از آن است که شخص امام در زندان به طور دائم روزه بوده‌اند. بار دیگر که امام زندانی شد در عصر معتمد عباسی بود که از سال ۲۵۶ تا ۲۷۹ خلافت کرد. در روایتی آمده که آن حضرت در سال ۲۵۹ ق در زندان معتمد عباسی بوده و علی بن جرین زندانبان او بوده است. او در پاسخ معتمد که درباره امام از وی سؤالاتی نموده، چنین گفته است: همواره روزها روزه‌دار و شبها مشغول نماز است. همچنین صمیری در کتاب «الاولیاء» از محمودی روایت کرده که گفت: من خود خط ابو محمد عسکری (ع) را هنگام خروج از زندان معتمد دیدم که این آیه را نوشته بود. یریدون لیطفئوا نور الله بأفواههم و الله متمّ نوره و لو کره الکافرون. شیخ مفید از محمد بن اسماعیل علوی روایت کرده: امام عسکری (ع) نزد علی بن او تامش (یا بارمش) زندانی شد. این مرد از دشمنان سرسخت آل ابیطالب بود. به وی دستور داده شد درباره امام هر چه می‌تواند تند و سختگیر باشد ولی او وقتی آن

حضرت را دید ... در حالی از او جدا شد که بیش از دیگران عظمت الهی آن حضرت را شناخته و از او ستایش می‌کرد. به احتمال قریب به یقین این زندان برای امام در سال ۲۵۹ اتفاق افتاده است و شاهدی که در تأکید این مطلب وجود دارد روایت ذیل است: کشتی در رجال خود روایت می‌کند: محمد بن ابراهیم سمرقندی گفت: عازم حج بودم که تصمیم گرفتم در سر راهم به یکی از دوستان به نام بودق بوشنجانی (بوشنجان روستایی است از قرای هرات) که به صدق و صلاح و ورع و خیر معروف بود سری بزنم. پیش او بودم که سخن از فضل بن شاذان به میان آمد، بودق گفت: او به دلیل نفخ معده شدیداً مریض است و ... بودق در ادامه سخنانش گفت: در سفری که به قصد انجام مراسم حج عازم مکه بودم نزد محمد بن عیسی العییدی که شیخی فاضل بود ... رفتم. در خانه او عده‌ای را که با حالتی افسرده و مغموم نشسته بودند دیدم. علت را جویا شدم گفتند: ابومحمد (ع) زندانی شده است. من سفر خود را دنبال کرده و در بازگشت باز به دیدن محمد بن عیسی رفتم او را با چهره‌ای شاد و سرحال دیدم، چگونگی را از وی پرسیدم، جواب داد: امام آزاد شده است. من در حالی که کتاب یوم و لیله را همراه داشتم به سامرا رفته و به محضر ابومحمد (ع) شرفیاب شدم. کتاب را به آن حضرت نشان داده و گفتم: فدایت شوم این کتاب را ببینید امام در حالی که ورق به ورق آن را می‌دید، فرمود: صحیح است، سزاوار است به آن عمل شود. عرض کردم: فضل شدیداً مریض است و شنیدم به خاطر دعای شما به این مرض دچار شده است؛ زیرا درباره او به شما گفته‌اند که وی وصی ابراهیم را برتر از وصی رسول خدا می‌داند. در حالی که چنین نیست و این سخن را به دروغ بر او بسته‌اند. امام فرمود: آری خدا فضل را رحمت کند. بودق می‌گوید: من باز گشتم و دیدم در همان ایامی که امام فرمود: «رحم الله الفضل» فضل بدرود حیات گفته است. اگر چنانچه مشهور است بپذیریم که فضل بن شاذان در سال ۲۶۰ ق وفات کرده است طبعاً باید بپذیریم که در اواخر سال ۲۵۹ قبل از ذی حجه امام در زندان بوده است.

امام و ارتباط او با شیعیان

پس از آنکه امام رضا (ع) به خراسان آمده سادات علوی به دلایل گوناگونی به نقاط مختلف کشور پهناور اسلامی مهاجرت کردند و این مهاجرت از زمانی که فشار و اختناق به علویان و شیعیان در عراق شدت گرفت رو به گسترش نهاد. شیعیان ناگزیر به فکر یافتن مناطق امن تری برای زندگی خود افتادند. سرزمین عرب به علت تسلط روحیات و طرز تفکر اموی در آن، نمی‌توانست جای امنی برای آنان باشد، در عوض شرق بویژه ایران زمین‌های مناسبی برای این هدف در خود داشت، لذا عده زیادی از شیعیان به این سرزمین سرازیر شده و در شهرهایی با فاصله‌های دور از هم به زندگی پرداختند. آنها در درجه اول احتیاج مبرمی به ایجاد ارتباط در بین خود داشتند؛ زیرا هم امام حاضر داشتند و هم نیازمند به حل پرسشهای دینی و احیاناً یافتن راه‌حلهایی برای مشکلات سیاسی و اجتماعی که با آن روبرو می‌شدند، بودند لذا از سیستم‌های مختلف ارتباطی از قبیل اعزام افراد خاصی پیش امام، و تماس با وی در ایام حج و ... استفاده کردند و از این راهها به دریافت روایات و رهنمودهای عملی از آن حضرات توفیق یافتند. پراکندگی شیعیان را در شصت سال پایانی دوران حضور تا آغاز غیبت صغری از شواهد و قرائن تاریخی که حتی در احادیث فقهی نیز فراوان به چشم می‌خورد بروشنی می‌توان دریافت. در اینجا ابتدا پراکندگی شیعیان در دوران مذکور و سپس نحوه ارتباط امام با آنها را مورد بحث قرار می‌دهیم. البته بحث ما تنها شامل شیعیانی می‌شود که ارتباط فکری و دینی در حد اعتقاد به امامت ائمه دوازده گانه پس از رسول خدا داشتند، نه محبین آنها که تنها دوستدار اهل بیت به معنای عام آن بودند. تفاوت این دو گروه در روایتی از امام عسکری (ع) مطرح و دقیقاً روشن شده است. از جمله مناطق مهمی که شیعیان فراوانی را در خود جای داده و با امام نیز در ارتباط بودند نیشابور را می‌توان نام برد. اصولاً شرق ایران جزو مناطقی است که نام تعدادی از اصحاب ائمه و همچنین نام علمای مشهوری از شیعیان در قرنهای سوم و چهارم در تاریخ آن به چشم می‌خورد، یکی از نمونه‌های بارز اینگونه شخصیتها فضل بن شاذان است که مقام ارجمندی در میان اصحاب ائمه و علمای شیعه داشته است. غیر از نیشابور مناطقی مانند سمرقندی، بیهق و

طوس نیز از محلهای تجمع شیعیان به شمار می‌رفت در بیهق اکثریت مردم، از شیعیان بودند. پراکندگی بدین شکل که مشابه آن در مناطق دیگری نیز وجود داشت یک سیستم یا حداقل به حفظ وضعیت موجود آن دست یازید. این سیستم با تعیین و کلا از طرف ائمه شکل می‌گرفت و با ارتباطی که بین امام و وکلای وی بویژه در شکل مکاتبه‌ای به وجود می‌آمد، سعی می‌شد تا راهنماییهای لازم از نظر دینی و سیاسی ارائه شود و این حرکت سابقه داری بود که امام عسکری (ع) نیز در دوران حیات خود به آن نظر داشت و در توسعه و استفاده از آن می‌کوشید. افرادی که سابقه علمی درخشان و همچنین ارتباط استواری با امامان قبلی یا خود آن حضرت داشتند و می‌توانستند از نظر حدیثی پشتوانه‌ای برای شیعیان به شمار آیند به عنوان وکیل انتخاب می‌شدند. نیشابور که مرکزیت آن از نظر علمی و فرهنگی و همچنین از نظر اقتصادی بسیار قویتر از سایر نقاط بود، برای خراسان اهمیت زیادی داشت. وکیل امام در این شهر طبق روایتی که ذیلاً به نقل آن می‌پردازیم ابراهیم بن عبده بود. در اینجا برای آنکه اهمیت این سیستم و کارهای انجام شده از طریق آن روشن شود نامه‌های امام درباره این وکالت را به اختصار مرور می‌کنیم: در نامه‌ای که امام عسکری (ع) به عبدالله بن حمدویه نوشته، آمده است: حقوق واجب ما را به او بپردازند. من او را امین خود برای دوستانم در آن نواحی قرار دادم، تقوا پیشه کنید و مراقب باشید که حقوق را ادا کنید که در ترک و یا تأخیر آن عذری نیست. از این نامه استفاده می‌شود که شعاع وکالت و فعالیت ابراهیم، تمام نواحی و حتی ناحیه عبدالله بن حمدویه بیهقی ناحیه عبدالله احتمالاً همان بیهق بود را در برمی‌گرفته است. ظاهراً بعضی از شیعیان در مورد اصالت خط امام درباره ابراهیم دچار تردید شدند لذا امام نامه‌ای به شرح زیر نوشت: نامه‌ای که در آن ابراهیم به عنوان وکیل من تعیین و به وی مأموریت اخذ حقوق من از دوستانم داده شده از خود من است و آن را به خط خود نوشته‌ام. من او را در شهر خودشان به حق منصوب کرده‌ام. از خدا بترسید و حقوق مرا به وی بپردازید که من به او اجازه تام و کامل در این مورد داده‌ام. طولانی‌ترین نامه از توقیعات امام عسکری (ع) درباره همین ابراهیم بن عبده می‌باشد که به اسحاق بن اسماعیل نیشابوری فرستاده است. این نامه مشحون از پندهای اخلاقی و رهنمودهای بسیار با ارزش است. امام در آغاز نامه پس از مقدمه‌ای طولانی درباره اهمیت هدایت الهی از طریق اوصیاء و اینکه ائمه هدی (ع) ابواب علم الهی هستند، آیه «الیوم اکملت لکم دینکم» ... را دلیل بر منت خدا بر انتخاب آنان جهت هدایت مردم شمرده است. آن حضرت همچنین از ابراهیم بن عبده از طرف من تعیین شده است. تو ای اسحاق فرستاده من نزد ابراهیم عبده هستی تا او به آنچه من طی نامه‌ای به محمد بن موسی نیشابوری فرستاده‌ام عمل کند و همچنین تو خود و کلیه کسانی که در شهر تو زندگی می‌کنند مأمور هستید به محتوای آن نامه عمل کنید. بر ابراهیم و تو و تمامی دوستان ما. کسانی که این نامه را بخوانند و کسانی که در ناحیه شما بوده و دچار انحراف نیستند باید حقوق ما را به ابراهیم بپردازند تا آن هم به رازی برساند و این دستور من است. ای اسحاق نامه مرا برای بلالی که مورد اعتماد ما است و همچنین برای محمودی و هنگامی که به بغداد رفتی برای دهقان که وکیل و مورد وثوق ما بوده و پول از دوستان ما می‌گیرد و بالأخره برای هر کس از موالی ما که دیدی، بخوان و اگر کسی خواست نسخه‌ای از آن بردارد مانعی نیست. به هر حال جز از شیطنی که مخالف شما است آن را از کسی پنهان مدار، از شهر بیرون نرو تا عُمَری را ببینی که هر چه از دوستان به ما رسد در نهایت پس از چند واسطه به دست او می‌رسد تا بما برساند. از این نامه نکات مهمی درباره سیستم وکالت به دست می‌آید: موضوع آن بالخصوص هدایت شیعیان در شیوه پرداخت واجبات مالی‌شان است که ضرورت اساسی در حفظ و حراست آنها داشته است. معرفی وکلا- و اظهار اعتماد کامل به آنها برای احکام موقعیت‌شان از جمله نکاتی است که بروشنی در این توقیعات به چشم می‌خورد، اضافه بر این روشن می‌کند که در میان وکلای مناطق، سلسله مراتبی وجود داشته که حقوق مالی امام بایستی از طریق آن به وکیل اصلی وی رسیده و به وسیله او به آن حضرت برسد و بالأخره نکته دیگری که از نامه فوق استفاده می‌شود آن است که گاهی شبهاتی در مورد وکالت افرادی به وجود می‌آمد که در چنین مواردی امام مجبور بود با ارسال نامه‌های دیگری این شبهات را از بین ببرد. ایجاد و حفظ چنین پیوندهایی بود که باعث احیای شیعیان در عرصه حیات فرهنگی و اجتماعی و مانع از پیدایش

ضعف در تشکیلات آنها و در نتیجه هضم شدن در جامعه تسنن می شده است، امری که به هر حال برای هر اقلیتی امکان داشت. این سیستمی بود که شبیه آن را زمانی عباسیان و مدتی طولانی نیز اسماعیلیان به کار بسته بودند و طبعاً حاصل آن چیزی جز حراست شیعه در مقابل خطرات بنیان کن که همواره متوجه آنها بوده و موجودیت آنان را تهدید می کرد نبوده است. علاوه بر آن استفاده از چنین سیستم ارتباطی دقیق، موجب جریان دانش و بینش لازم در سر تا سر اجتماعات شیعی را تضمین می کرد. چنانکه مناطقی چون کَش و سمرقند با آنکه از مراکز زندگی ائمه بسیار دور بودند بخش مهمی از علمای شیعه از آن برخاسته‌اند. به طوریکه ذکر شد اشکالات ناشی از این پراکندگی را فرستادگان و نامه‌های پربار و بموقع ائمه هدی (ع) به طرز تحسین برانگیزی خنثی می کرد، ارتباط به وسیله نامه در این دوران بسیار گسترده و از نوع پیشرفته آن به حساب می آمده است گرچه معمولاً به لحاظ امنیتی و ... از اینگونه نامه‌ها اثری باقی نمی ماند ولی باز ما اکنون مقدار زیادی از این نامه‌ها و شواهدی را که دلیل بر وفور آنها است در دست داریم. ابوالادیان می گوید: من خدمتگزار امام عسکری (ع) بودم، کار من بردن نامه‌های آن حضرت به شهرهای مختلف بود، آخرین باری که حامل نامه‌ای از او بودم امام مریض بود، نامه را به من داده و فرمود: این را به مدائن ببر، پانزده روز دیگر که باز می گردی مرا در حال تغسیل و تکفین خواهی دید، من نامه را بردم و موقع بازگشت همان را که امام به من فرمود اتفاق افتاده بود. این روایت نشان می دهد که امام برای بردن و آوردن نامه پیک مخصوصی داشته است. محمد بن حسین بن عباد می گوید: ابومحمد حسن بن علی عسکری (ع) روز جمعه هشتم ربیع الاول از سال ۲۶۰ در حالیکه ۲۹ سال تمام داشت در حین ادای نماز صبح رحلت فرمود، حضرت همان شب، نامه‌های زیادی برای مدینه نوشته بود. اینک ما نامه‌ای از امام عسکری (ع) به مردم قم و آبه (آوه) در اختیار داریم همچنین ابن شهر آشوب نوشته است که امام عسکری (ع) نامه‌ای به علی بن حسین بن بابویه نوشته است گرچه با توجه به فوت ابن بابویه در سال ۳۲۹ این امر بسیار بعید به نظر می رسد، البته وی توسط حسین بن روح ارتباط مکاتبه‌ای با امام زمان (ع) داشته است. تماس مستقیم با امام با فرستادن افرادی از طرف شیعیان به محضر آن حضرت نوع دیگری از وجود ارتباط در بین امام و دوستانش بود. از جعفر بن شریف جرجانی نقل شده: من سالی به زیارت خانه خدا مشرف شدم و در سامرا به خدمت امام عسکری (ع) رسیدم، خواستم اموالی را که دوستان به وسیله من فرستاده بودند به آن حضرت بدهم. پیش از آنکه من بپرسم، به چه کسی بدهم فرمود: آنچه را همراه آورده‌ای به مبارک، خادم من بسپار. در روایتی دیگر آمده: مردی از علویان برای به دست آوردن «فضل» راهی منطقه جبل شد، در حلوان مردی او را دید آن مرد از علوی پرسید: از کجا می آیی؟ گفت: از سامرا، پرسید: آیا در سامرا خانه فلانی را می شناسی؟ جواب داد: آری، آن مرد پرسید: آیا از حسن بن علی خبری داری؟ گفت: نه، مرد پرسید: برای چه آمده‌ای؟ گفت: برای پول، آن مرد گفت: من به تو ۵۰ دینار می دهم، تا مرا در سامرا نزد حسن بن علی (ع) ببری، علوی پول را گرفت و با آن مرد پیش امام عسکری (ع) آمدند و آن مرد چهار هزار دینار خدمت امام (ع) تقدیم کرد. از دیگر وکلای امام از ابراهیم بن مهزیار اهوازی که در اهواز ساکن بود می توان نام برد. قم اصیل ترین شهری بود که گروه انبوهی از شیعه را در خود جای داده بود و از زمان امام صادق (ع) به طور مرتب و منظم با ائمه معصومین (ع) در ارتباط بوده است. از جمله شخصیت‌های شیعی قم که با امام عسکری (ع) روابطی داشت احمد بن اسحاق بن عبدالله اشعری بود که نجاشی او را با عنوان «کان وافد القمیین» واسطه بین قمی‌ها و امام دانسته و تصریح کرده است که احمد از خواص اصحاب ابومحمد العسکری (ع) بوده است. امام عسکری (ع) به اعتماد خود به احمد بن اسحاق مورد بحث تصریح فرموده است. و دیگران وکالت او را برای امام (ع) صریحاً ذکر کرده‌اند. از مهمترین وکلای امام (ع) که بعداً به نیابت خاص حضرت بقیه الله (عج) نیز منصوب شد، عثمان بن سعید مشهور به سَمّان بود. او از طرف امام هادی و عسکری (ع) به وکالت برگزیده شد، شیخ طوسی با اشاره به این مطلب درباره وجه تسمیه او به سَمّان می نویسد: او به تجارت روغن مشغول بود تا به عنوان سرپوشی برای کار اصلی خود (وکالت) بهره‌برداری کند. در مواقعی که مالی از شیعیان به او می رسید آن را در ظرف روغن جاسازی کرده و مخفیانه نزد ابومحمد عسکری (ع)

می‌فرستاد. در روایتی که قبلاً آوردیم تصریح شده است که عثمان بن سعید در رأس سلسله مراتب قرار داشت و مسائل و اموالی که می‌بایست به دست امام برسد از آن طریق به آن حضرت می‌رسیده است امام هادی و عسکری (ع) بر اعتماد خود نسبت به او بارها تأکید فرموده‌اند. عده‌ای از شیعیان یمن به منظور زیارت آن حضرت و ضمناً پرداخت وظایف مالی خود به سامرا آمده بودند که امام عثمان بن سعید را فرستاد تا اموالی را که آنها با خود آورده بودند تحویل بگیرد. آنچه در مورد وکلای ائمه هدی موجب تعجب آمیخته با تأسف عمیقی شده، آنکه گاه و بیگاه در میان وکلا، افرادی پیدا می‌شدند که در مقابل اموالی که شیعیان به آنها می‌سپردند تا به امام برسانند دچار وسوسه شده و دست به خیانت می‌زدند و بدین خاطر از طرف امام مورد لعن و سرزنش قرار گرفته و طرد می‌شدند، چنانکه برخی از وکلا پس از رحلت امامی، وفات او را انکار می‌کردند تا آن را بهانه قرار داده و از پرداخت پولهایی که نزد آنها جمع شده بود به امام بعدی طفره روند. اصولاً می‌توان همین پیش آمده‌ها را یکی از ریشه‌های بسیار مهم پیدایش «وقف» در میان شیعیان دانست. عروه بن یحیی معروف به دهقان که قبلاً در نامه امام به اسحاق بن اسماعیل نیشابوری توثیق شده و از وکلای امام در بغداد بود به خاطر دروغهایی که به امام هادی و عسکری (ع) نسبت داد گرفتار لعن و طرد از طرف امام عسکری (ع) گردید. آن حضرت دستور داد تا همه شیعیان او را لعن و نفرین کنند و از او دوری نمایند؛ زیرا او در سمت مسئول خزانه‌داری امام، اموالی را از خزانه اختلاس کرده به خود اختصاص داده بود. توقیعاتی که در چنین زمینه‌هایی از طرف امام صادر می‌شد به سرعت و به طرز شگفت‌آوری در میان شیعیان شایع می‌شد و بدین ترتیب همه آنها از مضمون توقیع آگاهی یافته و بلافاصله شخص مورد نظر امام از جامعه شیعه طرد می‌شد. بر علیه احمد بن هلال نیز که عمری در مصاحبت ائمه سپری کرده و سپس به خاطر اشکالاتی که در روابط او با امام عسکری (ع) پیش آمد توقیعاتی از طرف آن حضرت صادر گردید. امام به وکلای خود در عراق نوشت: *إحذروا الصوفی المتصنع* (از صوفی خود آرا دوری کنید) و چون عده‌ای به علت شدت اعتمادشان به احمد در صحت توقیع به تردید افتادند امام نامه مفصلتری خطاب به شیعیان نوشته و خطاهای او را که عمده‌ترین آنها بی‌اعتنایی به دستورات امام و خود رأی بودن در مقابل حضرتش بود برشمرد و در پایان، دهقان را که عمری در مصاحبت و خدمت امام گذرانده بود طرد کرد. همچنین امام در مواردی کسانی را که بی‌جهت در کار وکلا دخالت کرده و به عنوان نمونه پرداختهای پولی آنان را به باد انتقاد می‌گرفتند مورد عتاب قرار داده و آنها را از دخالت در مسائلی که ربطی به آنها ندارد بر حذر می‌داشت. بدین سان بود که سیستم وکالت، نقش خود را در زمینه ایجاد پیوند بین امام و شیعیان بویژه در اخذ وجوهات شرعی که بخش عمده آن برای رسیدگی به وضع شیعیان نیازمند به مصرف می‌رسید ایفا می‌کرد چنانکه در کتب مربوط به شرح حال امام، بارها به این نمونه کمکه‌ها اشاره شده است. نفوذ واقفیه، غلات و سایر افکار انحرافی در شیعیان بخصوص آن دسته از شیعیانی که در بلاد دور از زیستگاه امام زندگی می‌کردند، از همین طریق وکالت کنترل و دفع می‌شد و این خود در حفظ اصالت فرهنگی شیعه و جلوگیری از آلودگی دیدگاههای آنها به انحراف، نقش بسزائی داشته است.

اصحاب امام و حفظ میراث فرهنگی شیعه

سابقه ترتیب و تألیف جوامع حدیثی در میان اصحاب ائمه بسیار طولانی است، بخصوص پس از دوران امام صادق (ع) افراد زیادی در جامعه شیعه پیدا شدند که غالب اوقات خود را مشغول جمع‌آوری روایات صادره از ائمه معصومین (ع) و ارسال آنها به شیعیان ساکن در کشورهای دور و نزدیک به منظور راهیابی به افکار و اندیشه‌های اهل بیت بوده‌اند، با گذشت زمان بر تعداد این مؤلفین افزوده شده و کتابهای مفصلتر و بیشتری تألیف و عرضه می‌شده است. این امر بویژه در دوران امام عسکری (ع) با گسترده‌گی هر چه بیشتر دنبال شد و نقش مهمی در حفظ میراث حدیثی شیعه ایفا کرد. در میان اصحاب امام عسکری (ع) از آن دسته که به کار تألیف می‌پرداختند حسین بن اشکیب سمرقندی را باید نام برد. کسی که مدتی در قم متولی آستانه حضرت معصومه علیها السلام

بوده و بعدها به سمرقند رفته و در آنجا ماندگار شد. نجاشی تألیفات او را بر شمرده که در میان آنها کتابی با عنوان «الرد علی الزید» به چشم می‌خورد. نظر به شدت فعالیت زیدیه در این دوران و قیامهای مکرر آنها احتمال آن می‌رفت که تعدادی از شیعیان تحت تأثیر آنان قرار بگیرند. بدین سبب این دست کتابها که غالباً با استناد به روایات صادره از ائمه معصومین (ع) و دیگر ادله تدوین می‌شد، وسیله خوبی برای کنترل این گونه انحرافات بود. احمد بن محمد بن خالد یکی از شیعیان معاصر با امام هادی (ع) و از اصحاب آن حضرت بود که کتاب المحاسن وی شکل دائرة المعارفی را به خود گرفت که کلیه معارف دینی از قبیل: فقه، اخلاق، تفسیر و ... را در برداشت. حسن بن موسی الخشاب از اصحاب امام عسکری (ع) تألیفاتی از خود باقی گذاشته که کتاب الرد علی الواقفه از آن جمله است. اهمیت این نوشتار با توجه به مشکلاتی که در آن دوران به دست واقفه ایجاد می‌شده بخوبی معلوم است. علاوه بر کتابهایی که به عنوان رد بر فرق و یا در مسائل فقهی نوشته می‌شد، بعضاً به تألیفات کتابهایی در تاریخ نیز پرداخته می‌شد. محمد بن علی بن حمزه از اصحاب امام عسکری (ع) کتابی با عنوان مقاتل الطالبيين نوشته است. علی بن حسن بن علی فضال علیرغم آنکه از فطحیه پیروی می‌کرد مورد اعتماد و وثوق امام عسکری (ع) بوده و کتابهای فراوانی از خود به یادگار گذاشت. عیاشی درباره او می‌نویسد: هیچ کتابی در هر موضوعی از ائمه باقی نمانده بود جز آنکه پیش او وجود داشت. این روایت بویژه بر وجود روایات ائمه و حتی مکتوبات آنان در دسترس اصحاب تأکید ورزیده و نشانه یک جنبش قابل تقدیر علمی است که خود پشتوانه اصلی تشیع به حساب می‌آید. اصولی که تا این دوره تألیف شده پایه‌های اصلی جوامع حدیثی بزرگتری مانند کافی و ... را که با استفاده از همین مدونات اصحاب شکل گرفته، تشکیل داد. گاهی اصحاب درباره پاره‌ای از کتابها (اصول اولیه)، نظرات ائمه را جویا می‌شدند که از جمله آنها طبق روایتی که سابقاً آوردیم همان بوق بوشنجانی بود که کتاب یوم و لیله را به امام عسکری (ع) تقدیم داشته و نظر آن حضرت را درباره آن خواسته است. در میان اصحاب امام عسکری (ع) کسانی نیز پیدا می‌شدند که در زمینه مسائل علمی دست به تألیف می‌زدند، نجاشی پس از ذکر احمد بن ابراهیم بن اسماعیل به عنوان یکی از خواص و نزدیکان امام عسکری (ع) ضمن برشماری آثار او از کتابی با عنوان با اسماء الجبال و المیاه و الاودیه که گویا تألیفی در موضوع جغرافی بوده است نام می‌برد.

امام عسکری (ع) و یعقوب بن اسحاق الکندی

ابن شهر آشوب به روایت از کتاب التبدیل [والتحریف] تألیف ابوالقاسم کوفی می‌نویسد: یعقوب بن اسحاق کندی (۱۸۵ حدود ۲۵۲) فیلسوف عرب در عصر خود دست به تألیف کتابی [به زعم خود] در تناقضات قرآن زده و کسی را در جریان کار خود نگذاشت. روزی یکی از شاگردان او به حضور امام عسکری (ع) رسید. امام به او فرمود: آیا در میان شما کسی نیست تا استادتان را از آنچه درباره قرآن انجام می‌دهد باز دارد؟ او گفت: ما شاگرد او هستیم چگونه می‌توانیم درباره این موضوع یا غیر آن به او اعتراض کنیم؟ امام به او گفت: اگر چیزی بگویم به کندی می‌گویی؟ آن مرد گفت: آری، امام فرمود: پیش او برو و از وی بپرس: آیا از نظر شما ممکن است منظور قرآن غیر از آن معانی باشد که شما گمان کرده و پذیرفته‌اید؟ خواهد گفت ممکن است؛ زیرا اهل فهم است بعد بگو: چه می‌دانی؟ شاید همانگونه که امکان آن را پذیرفتی مراد قرآن غیر از آن باشد که تو می‌فهمی و سخنان آن برای معانی دیگری بکار گرفته شده باشد. آن مرد نزد کندی آمد و سخنان امام را به او گفت، کندی که این مسئله را در سخن، امری محتمل و از نظر عقلی جایز می‌دانست گفت: قسم می‌خورم که این کلام از تو نیست. آن مرد گفت: این سخنان از ابو محمد عسکری (ع) است. کندی گفت هم اکنون پیش او می‌روم که این امر جز از این خاندان بر نمی‌آید، آنگاه آتش خواسته و همه آنچه را که نوشته بود سوزانده و از بین برد. روایت فوق تنها از طریق ابن شهر آشوب نقل شده و ابوالقاسم کوفی، راوی آن نیز مورد اعتماد نبوده است. برخی گفته‌اند سیاق این روایت به گونه‌ای است که کندی را تا سر حد ناباوری به اسلام پیش برده است و

این در حق او روا نیست، علاوه بر این دلیلی هم که این روایت را تأکید کند در دست نیست. و دیگر اینکه اگر کندی در سال ۲۵۲ از دنیا رفته باشد در زمان او هنوز امام عسکری (ع) به عنوان امام شیعیان در صحنه نبوده است. در مقام پاسخ (به صورت احتمال) به اشکالات فوق می‌توان گفت: اولاً تاریخ وفات کندی احتمالی است و در آن دقت کافی نشده است و طبعاً امکان دارد فوت کندی چند سال پس از تاریخ فوق اتفاق افتاده باشد. ثانیاً لزومی ندارد که امام عسکری (ع) حتماً در دوران امامت خود این سخنان را به کندی گفته باشد و اما درباره اینکه این روایت، کندی را تا حد عدم اعتراف به اسلام پیش برده باید گفت: روایت مورد بحث الزاماً چنین مفهومی را نمی‌رساند؛ زیرا چه بسا ممکن است کندی به خاطر عقل‌گرایی بیش از حدی که داشته در درون خود دچار اشکالاتی شده و لذا کسی را از آن آگاه نکرده است چنانکه کاملاً طبیعی است برای بسیاری که در حد کندی هستند چنین اشکالاتی پیش بیاید. درست است که ابوالقاسم کوفی مورد اعتماد نبوده ولی می‌توان مؤیدی گرچه محدود و حداقل نشانگر آنکه کندی در مقام درک معانی آیات به تأویل دست می‌زده است پیدا کرد. گرچه این مؤید، روایت را به طور مستقیم تأیید نمی‌کند. هنری توماس در شرح حال کندی آورده است: «کندی می‌گوید اگر فلسفه، علم به حقایق اشیاء باشد در این صورت میان دین و فلسفه خلافتی نیست... فلسفه، حقیقت است، دین نیز علم حقیقت است. پس همچنان که اگر کسی به حقایق دینی عصیان ورزد کافر شناخته می‌شود، منکر فلسفه نیز از آنجا که منکر حقیقت است کافر محسوب می‌گردد. اما با این همه میان اندیشه‌های فلسفی و آیات قرآنی تناقضاتی وجود دارد. این تناقضات را چگونه باید حل کرد؟ کندی برای این مشکل نیز راه حل پیشنهاد می‌کند و آن تأویل است. به عقیده کندی لغات عربی دارای یک معنی حقیقی و یک معنی مجازی است از این رو بسیاری از جاها، آیات قرآنی را باید با معانی مجازی آنها تأویل کرد. در این صورت میان اندیشه فلسفی و تفکر دینی اختلافی وجود نخواهد داشت. گزارش هنری توماس حاکی از همان مطلبی است که در روایت کوفی از طرف امام به کندی پیام داده شده بود و این تأیید ضمنی، احتمالاً می‌تواند کمکی به اثبات اصل قضیه که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است بکند.

کتاب منسوب به امام عسکری (ع)

ا: تفسیر کتاب تفسیر به امام عسکری (ع) نسبت داده شده که شامل تفسیر سوره حمد و قسمتی از سوره بقره است. این کتاب از ابتدای طرح آن در محافل علمی از قرن چهارم تا کنون مورد قضاوت‌های گوناگونی قرار گرفته است. عده‌ای آن را از آثار امام دانسته و احادیثی نیز از آن نقل کرده‌اند و برخی دیگر آن را ساختگی شمرده و اعتبار علمی‌اش را منتفی دانسته‌اند. بخشی از این قضاوتها متکی به سند کتاب است؛ زیرا دو نفر به نامهای یوسف بن محمد بن زیاد، و محمد بن سیار، اساس روایت آن هستند و واسطه این دو و صدوق، محمد بن قاسم استرآبادی است، گرچه براساس روایت ابن شهر آشوب، حسن بن خالد برقی نیز راوی این تفسیر است. علاوه بر ابهام و اشکالاتی که در هویت افراد فوق به جز خالد بن حسن وجود دارد در کیفیت سند و نیز اینکه آیا این دونفر خود راوی کتاب هستند یا پدرانشان، صحت انتساب آن به امام (ع) را زیر سؤال می‌برد. و برخی از علما به اشکالات بالا پاسخ داده‌اند. اشکال دیگری که بر کتاب وارد شده این است که در آن روایاتی نقل شده که از نظر محتوی جداً قابل انتقال و ایراد بوده و گاهی به صورتی آمیخته با خرافات است که به هیچ وجه نمی‌توان آن را به امام (ع) نسبت داد چنانکه علامه تستری چهل مورد از این نمونه‌ها را ارائه داده است. از میان مخالفین، ابن الغضائری، علامه حلّی، علامه بلاغی و آیت الله خوئی (قده) را می‌توان نام برد. در مقابل، عده‌ای دیگر سخت با نسبت آن به امام موافقت کرده از آنان، صدوق، طبرسی صاحب احتجاج، کزکی، مجلسی اول و دوم شیخ حرّعاملی را می‌توان نام برد. برخی دیگر از علما حد وسط را برگزیده و نظر داده‌اند که این تفسیر نیز مانند کتب دیگر می‌تواند مورد انتقاد قرار گرفته و روایات صحیح آن پذیرفته شود، علامه بلاغی ضمن رساله‌ای در نقد آن، مواردی را که موجب سلب اعتبار از آن تفسیر می‌شود، برشمرده است. نکته مهم این است که علی بن ابراهیم قمی و محمد بن مسعود عیاشی هیچ

کدام در تفسیرهای خود، روایتی از این کتاب نقل نکرده‌اند و این خود می‌تواند نقش تعیین کننده‌ای در قضاوت درباره این تفسیر داشته باشد. ب: کتاب المقنعه کتاب دیگری به امام نسبت داده شده که راوی آن گویا ابن شهر آشوب است. این کتاب در نسخه‌ای از مناقب با عنوان «کتاب المنقبه» ضبط شده و صاحب ذریعه نیز تحت همین عنوان بدان اشاره کرده است اما در چاپ نجف و قم از مناقب با عنوان «رساله المقنعه» از آن یاد شده است. بیاضی نیز بعدها از آن با عنوان «کتاب المقنعه» یا «رساله المقنعه» یاد کرده است. در هر دو کتاب اشاره شده که این کتاب مشتمل بر علم حلال و حرام است، بنابر این طبعاً نمی‌تواند مجموعه‌ای در مناقب باشد و لابد باید در آن تصحیفی صورت گرفته باشد. آنچه که مطلب را کاملاً آشکار می‌کند این است که نجاشی در ذیل نام «رجاء بن یحیی بن سامان عبرتائی کاتب» می‌نویسد: او از امام هادی (ع) روایت می‌کرده و به وسیله پدرش که در خانه ابوالحسن کار می‌کرده به خانه آن حضرت راه یافته و از خواص وی شده و کتابی با عنوان «المقنعه فی ابواب الشریعه» از او نقل کرده است و ابوالفضل شیبانی نیز آن را از رجاء بن یحیی روایت کرده است. اگر در کنار این نقل روایت سید بن طاووس را به نقل از آقابزرگ از علی بن عبدالواحد که می‌گوید: «أنه اخرج المقنعه من دار ابي محمد العسکری فی سنه ۲۵۵» و روایت مناقب را که می‌گوید: رساله مقنعه امام عسکری در سال ۲۵۵ ق تألیف شده قرار دهیم به روشنی معلوم می‌شود که «المقنعه» مورد بحث همان کتاب رجاء بن یحیی است که آن را از امام هادی (ع) روایت کرده و در خانه امام عسکری (ع) بوده که در سال ۲۵۵ از آن خانه بیرون آورده شده است. جالب توجه است که در مناقب تصریح شده: در آغاز کتاب «المقنعه» آمده: أخبرنی علی بن محمّد بن موسی (که همان امام هادی (ع) است). ابوالفضل در سال ۳۱۴ از رجاء بن یحیی نقل حدیث کرده که فوت رجاء نیز در همین سال اتفاق افتاده است.

رحلت امام عسکری (ع)

چنانکه گذشت رحلت امام عسکری (ع) در هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ رخ داده است و در این باره که آیا امام به مرگ طبیعی بدوود حیات گفته و یا به شهادت رسیده است کماکان اختلاف نظر وجود دارد گرچه بنا به نقل طبرسی و دیگران اکثریت علمای شیعه با الهام از امام صادق (ع) که فرمود: ما منّا الاّ مسموم أو مقتول حتی درباره امامانی که روایتی دایر بر شهادتشان در دست نیست عقیده دارند که خلفای جور، آنان را به شهادت رسانده‌اند. البته روایتی درباره شهادت امام عسکری (ع) در یکی از منابع تاریخی قرن ششم وجود دارد. از این روی شهادت آن حضرت امری کاملاً محتمل است. سوابق بازداشت و خطری که همواره از طرف دستگاه حاکم متوجه جان حضرتش بود و اینکه آن حضرت یک شخصیت مخالف سیاسی به حساب می‌آمده و رحلت او در سنین جوانی رخ داده همگی می‌تواند مؤید این معنی باشد. از آنجا که امام یک چهره کاملاً شناخته شده در سامرا بود هنگام رحلتش هاله‌ای از غم و بهت زدگی فضای سامرا را فرا گرفت. احمد بن عبیدالله در روایتی که قسمتی از آن پیش از این ارائه شد این صحنه غم انگیز را چنین وصف کرده: وقتی امام عسکری رحلت کرد صدای شیون و فریاد همه جا را در بر گرفت مردم فریاد می‌زدند: ابن الرضا رحلت کرد آنگاه برای تدفین آماده شدند، بازار به حال تعطیل درآمد، پدر من (وزیر معتمد عباسی)، بنی هاشم، شخصیت‌های نظامی و قضائی و منشیان و مردم به سوی جنازه هجوم آوردند، آن روز در سامرا قیامتی بر پا بود. با حضور امام (ع) و پدرش به مدت حداقل ۱۷ سال در سامرا نه تنها مردم جذب آنان شده بودند بلکه بسیاری از شیعیان نیز بدین شهر هجوم آورده بودند، در چنین شرایطی طبیعی بود که هنگام رحلت آن حضرت، سامرا یکپارچه در ماتم فرو رفته و در سوگ از دست دادن فرزند پیامبر (ص) بی تابى کند و عزا بگیرد.

امام حسن عسکری (ع) در سامرا

وجود مقدس امام حسن عسکری علیه السلام از ائمه ای هستند که تحت شار بسیار بودند. چون هر چه که دوران ائمه به دوره امام عصر (ع) نزدیکتر می شد کار بر آنها سختتر می گردید. ایشان در سامرا بودند که در آنوقت مرکز خلافت بود. از زمان (معتصم) (مرکز خلافت از بغداد به سامرا منتقل شد. مدتی آنجا بود دو مرتبه برگشت. علتش هم این بود که لشکریان معتصم خیلی به مردم ظلم می کردند و مردم شکایت کردند و ابتدا معتصم گوش نکرد ولی بالاخره هر طور بود راضیش کردند و او برای اینکه سپاهیان از مردم دور باشند مرکز را منتقل کرد به سامرا. امام عسکری و امام هادی علیهما السلام اجبارا در سامرا به سر می بردند در محلی که به نام (العسکر) یا (العسکری) نامیده می شد یعنی محلی که محل سپاهیان و در واقع پادگان بود، یعنی خانه ای که در آن زندگی می کردند برایشان انتخاب شده بود که مخصوصا در پادگان باشند و تحت نظر. ایشان در بیست و هشت سالگی از دنیا رفتند (پدر بزرگوارشان هم در حدود چهل و دو ساله بودند که از دنیا رفتند) و دوره امامتشان فقط شش سال طول کشید. به نص تواریخ، تمام این مدت شش سال یا در حبس بودند یا اگر هم آزاد بودند ممنوع المعاشره و ممنوع الملاقات بودند. از نظر معاشرت آزادی نداشتند، اگر هم احیانا رفت و آمدهایی می شد یا گاهی حضرت را می خواستند، تحت نظر بودند. وضع عجیبی بود. می دانید که هر یک از ائمه گویی یک خصلت خاص بیشتر در او ظهور داشته است که خواجه نصیر در آن دوازده بند خودش هر یک از ائمه را با یک صفتی توصیف می کند که بیشتر در او ظهور داشته است. وجود مقدس امام عسکری علیه السلام به جلال تو هیبت و رواء (۱) به اصطلاح، ممتاز بودند یعنی اساسا عظمت و هیبت و جلالت در قیافه ایشان به نحوی بود که هر کس که ایشان را ملاقات می کرد تحت تأثیر آن سیما قرار می گرفت قبل از اینکه سخن بگویند و او از علم ایشان چیزی بفهمد. وقتی که سخن می گفتند و دریای مواجی شروع می کرد به سخن گفتن، دیگر تکلیفش روشن است. در بسیاری از حکایات و روایات این قضیه کاملا مشخص و محرز است. حتی دشمنان با اینکه ایشان را سخت تحت تعقیب داشتند و گاهی به زندان می بردند وقتی که با حضرت روبرو می شدند وضع عجیبی داشتند، نمی توانستند در مقابل ایشان خضوع نکنند که در این زمینه داستانی را محدث قمی در کتاب (الانوار البهیه) از احمد بن عبیدالله بن خاقان که پسر وزیر المعتمد علی الله بود، و او از پدرش نقل می کند، در حالی که خودش هم حضور داشته است. داستان فوق العاده عجیبی است که وقت گفتنش را عجالتا ندارم. محافظت شدید علت عمده این که اینقدر امام شدید تحت نظر بود این بود که این مطلب شایع بود و می دانستند که مهدی امت از صلب این وجود مقدس ظهور می کند. همان کاری را که فرعون با بنی اسرائیل می کرد که چون شنیده بود کسی از بنی اسرائیل متولد می شود که زوال ملک فرعون و فرعونیا به دست او خواهد بود پسرهای بنی اسرائیل را می کشت و فقط دخترها را زنده نگه می داشت و زنهایی را مأمون کرده بود بروند در خانه های بنی اسرائیل و ببینند کدام زن حامله است و هر زنی را که حامله بود تحت نظر بگیرند، عین این کار را دستگاه خلافت با امام عسکری علیه السلام انجام می داد. چه خوب می گوید مولوی: حمله بردی سوی در بندان غیب تا ببندی راه بر مردان غیب این احمق فکر نمی کرد که اگر این خبر راست است مگر تو می توانی جلوی امر الهی را بگیری؟! هر چند وقت یک بار می فرستادند به خانه حضرت به تفتیش، مخصوصا وقتی که امام از دنیا رفت، چون گاهی می شنیدند که حضرت مهدی متولد شده اند. راجع به ولادت ایشان هم داستان را همه شنیده اید که خدای متعال ولادت این وجود مقدس را مخفی کرد و در عین ولادت کمتر کسی متوجه شد. شهادت امام (ع) ایشان شش ساله بودند که پدر بزرگوارشان از دنیا رفتند. در دوران کودکی، شیعیان خاص از هر جا که می آمدند حضرت ایشان را به آنها ارائه می دادند، ولی عموم مردم اطلاع نداشتند، اما این خبر بالاخره پیچیده بود که پسری برای حسن بن علی عسکری متولد شده است و او را مخفی می کنند. گاهی می فرستادند به خانه حضرت که این بچه را به خیال خود پیدا کنند و بکشند و از بین ببرند، ولی کاری که خدا می خواهد مگر بنده می تواند بر ضد آن عمل بکند؟! یعنی وقتی که قضای حتمی الهی در یک جا باشد دیگر بشر نمی تواند کاری در آنجا بکند. بعد از وفات حضرت و نیز مقارن با وفات حضرت، مأمورین ریختند خانه امام را تفتیش کامل کردند و زنهای جاسوسه خودشان را فرستادند که تمام زنهای، کنیز و غیر کنیز را تحت نظر بگیرند، ببینند

آیا حامله ای وجود دارد یا نه؟ یکی از کنیزان را احتمال دادند که حامله باشد. او را بردند تا یک سال نگاه داشتند، بعد فهمیدند که اشتباه کرده اند و چنین قضیه ای نبوده است. مادری دارد وجود مقدس امام عسکری به نام حدیث که به لقب جدّه معروف است. چون جدّه حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه بودند ایشان را جدّه می گفته اند. زنهای دیگری هم در تاریخ هستند که به اعتبار اینکه شهرتشان به اعتبار نوه شان است اینها را جدّه می گویند، از جمله جدّه شاه عباس است که دو تا مدرسه هم در اصفهان به نام جدّه داریم. زنی که شهرتش به نام نوه اش باشد قهرا به نام جدّه معروف می شود. این زن بزرگوار به نام جدّه معروف شد. ولی تنها جدّه بودن سبب شهرتش نشد، مقامی دارد، عظمتی دارد، جلالتی دارد، شخصیتی دارد که نوشته اند - مرحوم محدث قمی رضوان الله علیه هم در (الانوار البهیة) می نویسد بعد از امام عسکری مفرع الشیعه بود یعنی ملجاء شیعه این زن بزرگوار بود. قهرا در آن وقت - چون امام عسکری بیست و هشت ساله بوده اند که از دنیا رفته اند، علی القاعده مطابق سن امام هادی هم حساب بکنیم - زنی بین پنجاه و شصت بوده است. اینقدر زن با جلال و با کمالی بوده است که شیعه هر مشکلی برایش پیش می آمد به این زن عرضه می داشت. مردی می گوید در خدمت عمه امام عسکری حکیمه خاتون دختر امام جواد رفتم با ایشان صحبت کردم راجع به عقاید و اعتقادات و مسئله امامت و غیره. ایشان عقاید خود را گفت تا رسید به امام عسکری. بعد گفت فعلاً امام من فرزند اوست که الان مستور و مخفی است. گفتم حال که ایشان مخفی هستند اگر ما مشکلی داشته باشیم به کی رجوع کنیم؟ گفت به جدّه رجوع کنید. گفتم: عجب! آقا از دنیا رفت و به یک زن وصیت کرد؟! فرمود: امام عسکری همان کار را کرد که حسین بن علی کرد. حضرت امام حسین وصی واقعی و وصی او در باطن علی بن الحسین بود ولی مگر بسیاری از وصایای خودش را در ظاهر به خواهرش زینب سلام الله علیها نکرد؟ عین این کار را حسن بن علی العسکری کرد، وصی او در باطن این فرزندی است که مخفی است ولی در ظاهر که نمی شد بگوید وصی من اوست. در ظاهر وصی خودش را این زن با جلال قرار داده است. ۱- به معنی حسن منظر. منبع «تاریخ اسلام در آثار شهید مطهری - جلد دوم

لحظه‌های ناب سامرا

مقدمه

سهیلا صلاحی اصفهانی تبعیدیان تاریخ یا به نقطه‌ای دوردست فرستاده می شوند تا چشمی به آنها نیفتد و کم کم از یادها بروند و حکمرانان بی هیچ دغدغه‌ای آنچه می خواهند بر سرشان بیاورند و یا به نزدیکترین پایگاه حکومت فراخوانده می شوند تا تحت مراقبت خلیفه و امیر، آهسته بروند و آهسته بیایند و کسی جرأت نزدیکی به آنان را نداشته باشد. و این دومین ترفند عمدتاً درباره کسانی به کار گرفته می شود که حکومت، هم از جانب آنان نگران بقای خود باشد و هم جسارت بی حرمتی و گستاخی صریح نسبت به آنان را نداشته باشد. اینان ظاهراً چون دیگر شهروندان، روزگارشان را سپری می کنند، اما حتی نفس کشیدنشان به خلیفه گزارش می شود چه رسد به مصاحبتها و معاشرتها و مجالسهای ایشان! هرگاه خطری حکومت را تهدید کند اینانند که روانه زندان می شوند و سهمشان شکنجه و آزار است و بس. و در این میان هر که آگاهتر، بی باکتر و آزاده تر باشد، سخت تر زنجیرهای اسارت را برپای رفتنش می بندند و او را محکوم به ماندن می کنند و این است حکایت تلخ اقامت امام حسن عسکری (ع) در سامرا، که اگر به انتخاب خود بود شاید هرگز زادگاهش مدینه - شهر با صفای پیامبر - را ترک نمی کرد.

سامرا، مرکز خلافت عباسی، سال ۲۳۵ ق.

امام سه ساله است که همراه پدر بزرگوارش به امر متوکل خلیفه عباسی به سامرا آورده می شوند تا محترمانه زیر نظر دستگاه

خلافت قرار گیرند. این نخستین بار است که سامرا جمعیتی چنین کلان را یکجا به استقبال سرسخت‌ترین مخالفان حکومت می‌فرستد و آغوشش را بر روی همه حوادثی که می‌خواهد آینده را رقم زند، باز و بازتر می‌کند.

سامرا، قلب شهر، سالهای نوجوانی

چه دشوار است با فشار و جبر بیرونی، روح اختیار و آزادی را در درون خود پروراندن و در وقار و کمال و علم و اخلاق برترین شدن، آنگونه که امام حسن عسکری (ع) شد! سکوت و خاموشی‌اش لقب «صامت» را برای او به همراه آورد، هدایتگری‌اش سبب شد که وی را «هادی» بنامند، تقوا و پاکی‌اش او را «زکی» کرد و یکرنگی و صمیمیتش نام «خالص» را پیشکش وی نمود. و این همه را در محضر پدر آموخت که او نیز وامدار پدران خویش بود. نگاهشان کن! این دو را که می‌بینی خاطره همه اهل بیت (ع) برایت زنده می‌شود.

سامرا، منزل حکیمه خاتون، سال ۲۵۴ق.

ای کاش شادی امشب تا همیشه دل حکیمه را خوش می‌کرد! امشب عروسی نرجس است با عزیز دل او، نور چشم برادرش حسن عسکری (ع) و افسوس که چند روز دیگر حکیمه باید در عزای برادر بنشیند و جامه سوگ امام علی نقی را بر تن کند. ای کاش برادرش می‌ماند و تولد نوزاد حسن را می‌دید! همو که قرار است عالم را از قسط و عدل پر کند آنگونه که از ظلم و جور پر می‌شود.

سامرا، اندیشه و آرمان امام

هیچ کس نمی‌دانست وقتی امام به آن نقطه دوردست خیره شده بود، در اندیشه‌اش چه می‌گذشت. شاید به پراکندگی شیعه فکر می‌کرد، به آنان که در نیشابور و سمرقند و بیهق و طوس می‌زیستند و چشم یاری به امام دوخته بودند تا از نظارت و راهنمایی او بهره‌مند شوند... شاید هم به محبان خود می‌اندیشید که هر چند اعتقادی به امامت ائمه نداشتند اما دوستدار اهل بیت بودند. مردی از امام پرسید: فرق میان شیعه و محب چیست؟ امام فرمود: شیعه آنانند که از ما تبعیت کنند و همه اوامر و نواهی ما را اطاعت نمایند و کسی که چنین نکند و با آنچه خداوند بر او واجب کرده، مخالفت نماید، شیعه ما نیست.

سامرا، محله عسکر - سالهای امامت

چشم انتظاران امام از شوق در پوست خود نمی‌گنجند؛ نه می‌توانند بنشینند و نه تاب ایستادن می‌آورند. آشفته و بی‌قرار به راهی که بناست امام از آنجا بیاید و راهی دارالخلافت شود می‌نگرند. سامان این شیفتگی ابراز ارادتی است به امام و شنیدن یک حرف از هزاران کلام دلنشین حضرتش اما... از جانب امام توقیعی به دستشان می‌رسد: «کسی بر من سلام و حتی اشاره هم به طرف من نکند؛ زیرا که در امان نیستید.» و شیعه بی‌آنکه مجال گریستن بیابد، بغض دائمی‌اش را پنهان می‌کند.

سامرا، در خلوت امام حسن عسکری (ع)

از این زیباتر نمی‌شود، پدر، حسن عسکری است که چشم بر چشمان فرزندش دوخته، عاشقانه نگاهش می‌کند و صمیمانه نجوا می‌کند: «پسر جانم مژده باد به تو! تو صاحب زمان هستی، تو مهدی و حجت خدا بر زمین هستی، تو فرزند من و وصی منی، من پدر تو هستم تو م ح م د بن حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابیطالب

(ع) از نسل رسول خدا (ص) و آخرین فرد از امامان پاک و معصوم هستی، رسول خدا به وجود تو بشارت داده است و نام و کنیه را بر زبان آورده، درود خداوند بر ما خاندان باد. «دریغا که چنین محبتی باید پنهانی بماند تا به چشم زخم نگاههای آلوده و جان زخم دستهای رسوا گرفتار نیاید. فرزند امام حسن عسکری (ع) حیاتش نیز چون تولدش باید در خفا و دور از مراقبتهای خلافتی ادامه یابد.

سامرا، دکان روغن فروشی - سالهای امامت

عثمان بن سعید ظرفهای روغن را زیر و رو می کند تا اموالی را که از شیعیان به وی رسیده در آنجا جاسازی کرده و پنهانی نزد ابو محمد عسکری بفرستد. او همچون ابراهیم بن عبده و علی بن مهزیار از وکلای معروف امام است و این روزها که کسی اجازه رفت و آمد و ملاقات با حسن عسکری (ع) را ندارد، هدایت ویژه شیعیان از طریق افراد امین و مورد اعتماد امام که سابقه علمی درخشان و نیز ارتباط استوار با امامان قبلی داشته اند، صورت می گیرد. مردم از طریق این وکیلان معارف شیعی را در قالب حدیث و کلام می آموزند و نیز نامه ها و سؤالات و وجوهای خود را به دست امام می رسانند و امام (ع) در نوشته ها و تویعاتشان به آنان پاسخ می دهند و البته این همه دور از چشم حکومتیان اتفاق می افتد. سامرا، کوچه پس کوچه های دارالخلافه - سالهای امامت باز دوشنبه ای دیگر است و امام مجبور است راه دارالخلافه را پیش گیرد تا حضور خود را به آگاهی حکومت برساند. دوباره قدمهای نرم و آرام امام بود و لذت بی منتهای زمین. امام بی هیچ شتابی گامهایش را آهسته برمی داشت و می دانست پشت درهای بسته، کسانی نگران نشسته اند تا عطر عبور امام مستشان کند.

سامرا، زندان حکومتی - سالهای امامت

صالح بن وصیف کلافه شده است، دیگر آزاری نمانده که بر جان امام برساند. او درماندگی را با تمام وجودش احساس می کند. نمی داند چاره چیست. دو تن را که بدترین مردم می دانست بر امام مأمور کرد ولی آنان چنان تحت تأثیر امام حسن عسکری (ع) قرار گرفتند که خود در عبادت و نماز به حدی والا دست یافتند. نه راه پس دارد و نه راه پیش، نفس گرم امام در اسارت نیز کارساز است. راستی که داستان، عکس شده است: زندانبان اسیر زندانی می گردد و این سنت همیشه امامان اسیر است.

سامرا، سرای عبدالله بن خاقان کارگزار خلیفه عباسی - سالهای امامت

حاجب وارد می شود. در گوش صاحبخانه زمزمه ای می کند. عیدالله یکباره از جا برمی خیزد، چهره اش گشاده می گردد، با شادمانی فریاد می زند: اجازه ورود بدهید! و خود به استقبال میهمان جوان می رود. دست در گردن او می اندازد، صورت و پیشانی اش را می بوسد، او را در جای خود می نشاند و با احترام خطابش می کند و مرتب می گوید: پدر و مادرم به فدایت ... شب هنگام احمد بن عبدالله از پدر می پرسد: میهمانمان کدام بزرگوار بود که چنین احترامش کردی؟ عیدالله درنگی می کند و سپس پاسخ می دهد، او ابن الرضا، امام شیعیان بود که اگر روزی خلافت از دست بنی عباس بیرون رود، در میان بنی هاشم، جز او کسی شایستگی تصدی آن را ندارد. او به خاطر فصل، صیانت نفس، زهد، عبادت و اخلاق نیکو، سزاوار مقام خلافت است. اگر پدر او را دیده بودی مردی بود بزرگوار، عاقل، نیکوکار، فاضل و ... آری اینچنین دوست و دشمن امام حسن عسکری (ع) را می ستایند.

سامرا، در سوگ امام حسن عسکری (ع) - سال ۲۶۰ق.

قیامتی برپا شده از مردم، ناله و شیون همه جا به گوش می رسد، اشکها بی امان می بارد و جماعت با جنازه امام وداع می کنند. معتمد

خلیفه عباسی، ابو عیسی را می‌فرستد تا گزارش رحلت امام را تهیه نماید و وی چنین تحریر می‌کند: « ابو محمد حسن بن علی به مرگ طبیعی دیده از جهان فرو بست و گواه این ماجرا از قضات چند نفر و از اعیان دربار چند نفر و از اطبا چند نفر و از امرای سپاه چند نفر هستند. » و نیرنگ و فریب همچنان ادامه می‌یابد.

سامرا، آغاز امامت مهدی (عج)

ابوالادیان ناباورانه به اطراف خود می‌نگرد، درست دو هفته قبل بود که امام حسن عسکری (ع) وی را طلبید و نامه‌هایی را که به دست مبارکش نوشته بود به وی داد تا به مدائن برود فرمود: آنگاه که به سامرا بازگشتی صدای شیون از خانه من خواهی شنید و مرا در آن وقت غسل دهند. ابوالادیان گفت: ای مولای من! هرگاه چنین واقعه‌ای هولناک روی دهد، امامت با کیست؟ و ایشان فرمود: هر که جواب نامه مرا از تو طلب کند او امام است. ابوالادیان نشانه‌ای دیگر خواست، فرمود: هر که بر من نماز کند جانشین من است و او امام شماست. امروز ابوالادیان به سامرا بازگشته و صدای نوحه از منزل امام می‌شنود... جلوتر می‌رود، جعفر کذاب را می‌بیند که بر در خانه نشسته و شیعیان به وی تسلیم می‌گویند. حیرت زده نزدیک می‌رود اما جعفر سراغی از نامه نمی‌گیرد. خدمتکار امام بیرون می‌آید و جعفر را برای اقامه نماز بر جنازه امام به داخل فرا می‌خواند او نیز مهیای نماز می‌شود اما دستهایش که برای گفتن تکبیر، بالا می‌رود، کودکی عبایش را به عقب می‌کشد و با کلامی که دل ابوالادیان را سخت می‌لرزاند می‌گوید ای عمو پس بایست که من سزاوارترم به نماز بر پدر خود از تو! جعفر عقب می‌رود، کودک بر پدر خویش نماز می‌گزارد و سپس متوجه ابوالادیان می‌شود. به او می‌فرماید جواب نامه‌ای را که با توست به من بده و ابوالادیان آسوده خاطر می‌گردد که جانشین امام را یافته است.

منبع

ماهنامه موعود شماره ۳۷

یادگارهای موعود سرداب سامرا

اشاره

سیدصادق سیدنژاد در گوشه و کنار سرزمینهای اسلامی مکانهایی وجود دارند که منتظران یار در آنها گرد می‌آیند و به یاد عزیز سفر کرده خود نجوای عاشقانه سر می‌دهند. این مکانها که هر کدام به نوعی یادگار حضرت موعود هستند برای همه شیعیان مقدس است و بزرگداشت آنها وظیفه‌ای همگانی به شمار می‌آید. برای آشنایی بیشتر شما عزیزان با مساجد، مقامها و اماکن خاصی که یادآور آن امام منتظر هستند، بر آن شدیم که در هر شماره به اجمال یکی از این مکانها را معرفی کنیم. باشد که مورد قبول حضرت موعود واقع شود.

مفهوم واژه سرداب

از بررسی کاربردهای گوناگون واژه سرداب در لغت و عرف عامه مردم به خوبی معلوم می‌شود که این کلمه در کتابهای لغت و اصطلاح رایج در زبان اغلب مردم در طول تاریخ به یک معنی به کار می‌رود. توضیح آن که سرداب و سردابه به خانه‌ای گفته می‌شود که آن را در زمانهای سابق به ویژه در مناطق گرمسیر، در آن موقع که هنوز وسایلی چون کولر و پنکه و یخچال و...

ساخته نشده بود، در زمین می‌ساختند تا در ایام بسیار گرم تابستان از طریق سکونت در آنجا از گزند گرما در امان باشند و به وسیله قرار دادن اغذیه و اشربه فاسد شدنی در این مکان، از فاسد شدن آنها جلوگیری نمایند. مرحوم علی‌اکبر دهخدا در این باره می‌نویسد: سرداب خانه‌ای را گویند که در زمین سازند، خانه‌ای که در زیرزمین سازند تا در گرما به آن پناه برند و آب در آنجا نگاه دارند تا سرد بماند ... ۱ از جمله مناطق گرمسیری که در گذشته ساختن سرداب برای خانه‌ها در آن بسیار رواج داشته است شهر سامرا بود. این شهر را معتصم عباسی در سال ۲۱۲ق. بنا کرد و پایتخت خود را از بغداد به آنجا منتقل نمود. سامرا در کرانه شرقی رودخانه دجله و در میانه راه بغداد به تکریت واقع شده است. درباره علت بنای این شهر نظرات گوناگونی نقل شده است. یعقوبی در این باره می‌نویسد: شهر «سَرْمَن رَای» در گذشته بیابانی از سرزمین طبران بود که هیچ‌گونه عمارتی در آن وجود نداشت؛ تنها بنای آن دیری بود که متعلق به نصارای آن منطقه بود ... پس از آن که معتصم به حکومت رسید به خاطر بعضی از امتیازات که در منطقه سَرْمَن رَای بود آنجا را به عنوان پایتخت جدید برگزید. چون این محل از نظر موقعیت جغرافیایی نسبت به سایر مناطق رجحان داشت آبهای زیادی در اطراف شهر جریان داشت که هر یک از آنها به منزله دژی شهر را از خطر حمله‌های ناگهانی حفظ می‌کرد. علاوه بر این، مرتفع بودن این منطقه نسبت به کرانه غربی دجله موجب می‌شد که این شهر از آسیبهای طغیان احتمالی دجله در امان باشد. از طرف دیگر این منطقه نسبت به سایر مناطق از آب و هوای مطلوب تری برخوردار بود. از نظر نظامی نیز یک منطقه سوق‌الجیشی بود که به لحاظ دفاعی از جهاتی موقعیت بهتری نسبت به بغداد داشت. شهر سامرا به «عسکر» نیز معروف است. وقتی معتصم این شهر را بنا نمود با سپاهیان خود عازم آنجا شد، از این رو به جهت استقرار نظامیان در این شهر آن را عسکر می‌نامیدند. ۲. از آنجا که منطقه سامرا نسبت به کرانه راست دجله مرتفع بود در زیر لایه‌های خاکی این منطقه یک لایه سنگی از ریگ که ماده چسبنده‌ای آنها را به یکدیگر چسبانده است، وجود دارد. این دو عامل، یعنی ارتفاع زمین از سطح آب و وجود لایه سنگی مذکور موجب شده است که کندن سردابهای گود و عمیق در زیر ساختمانهای این شهر راحت باشد. به همین جهت ساختن سردابهای زیادی در زیر اغلب خانه‌های قدیمی و حتی بناهای جدید بسیار رایج است که علی‌رغم ساخته شدن انواع وسایل سرمایش در ایام گرم تابستان بیشتر این سردابها مورد استفاده ساکنان آن قرار می‌گیرد.

سرداب غیبت

متوکل عباسی نسبت به شیعیان و دوستان اهل بیت (ع) بسیار سخت‌گیری می‌کرد. تاریخ‌نگاران نقل می‌کنند که هیچ‌کس مثل متوکل به گماردن جاسوس و جمع‌آوری اخبار مناطق گوناگون اهتمام نداشت. وقتی جاسوسان وی و فرماندار نظامی مدینه، عبدالله بن محمد هاشمی، در مورد فعالیت‌های سیاسی امام هادی (ع) و نفوذ معنوی او در بین مردم و به ویژه شیعیان گزارشهایی به متوکل دادند او بسیار نگران شد؛ زیرا شرایط به گونه‌ای نبود که بتواند آن حضرت را به زور به زندان یا تبعید بفرستد یا جلوی فعالیت‌های او را بگیرد؛ از این رو به حيله و نیرنگ متوسل شد و به ظاهر نامه محبت‌آمیزی به امام هادی (ع) نوشت و او را به سامرا دعوت کرد. آن‌گاه بدون معطلی یحیی بن هرثمه را با سیصد سرباز مأمور کرد که امام هادی (ع) را به همراه خانواده به سامرا، مرکز خلافت عباسی، منتقل نماید تا در سامرا از هر جهت بتواند آن حضرت را زیر نظر داشته باشد. به این ترتیب حضرت هادی (ع) در سال ۲۳۶ق. به سامرا برده شد و بیش از بیست سال در بدترین شرایط، تحت نظر دژخیمان عباسی در شهر سامرا زندگی کرد و در نهایت با توطئه‌ای که متوکل چیده بود در سال ۲۵۴ق. به شهادت رسید و جنازه مطهر آن حضرت در همان خانه مسکونی خود به خاک سپرده شد. پس از شهادت امام هادی (ع) حضرت عسکری (ع) در همان خانه‌ای که پدر بزرگوارشان در آنجا زندگی می‌کردند سکونت گزیدند. در آن خانه همانند سایر خانه‌های سامرا سردابی وجود داشت که در ایام گرم تابستان مورد استفاده قرار می‌گرفت. طبق برخی روایات، دیدار حضرت مهدی (ع) با شخصیت‌های بزرگ و قابل اطمینان شیعه در زمان حیات پدر بزرگوارشان

در این خانه و سرداب شریف انجام گرفته است. در این زمینه جعفر بن محمد بن مالک روایت کرده است: علی بن بلال و احمد بن هلال و محمد بن معاویه بن حکم و ... به من گفتند: روزی ما در خانه امام حسن عسکری (ع) حاضر شده بودیم تا درباره جانشین آن حضرت از ایشان سؤال کنیم. حاضران در آن مجلس حدود چهل نفر از شیعیان مورد اعتماد بودند. در آن مجلس عثمان بن سعید خطاب به امام عسکری (ع) گفت: «یابن رسول الله ما به خدمت رسیده‌ایم تا درباره موضوعی که شما آن را بهتر از ما می‌دانید سؤال کنیم». در این لحظه امام عسکری (ع) به عثمان بن سعید فرمودند: «بنشینید!» وقتی عثمان بن سعید نشست امام عسکری (ع) از جای خود بلند شدند و به سمت در به راه افتادند چون به آستانه در اتاق رسیدند خطاب به جمعیت فرمودند: «هیچ کس از اتاق خارج نشود تا من برگردم». سپس به سرعت از اتاق خارج شدند و مدتی نگذشت که حضرت عسکری (ع) برگشتند در حالی که کودک بسیار زیبایی را که چهره‌اش چون ماه درخشان بود همراه داشتند. آنگاه به حاضران در آن مجلس فرمودند: «بعد از من امام شما ایشان است از او پیروی کنید و ضمناً بدانید که بعد از این دیگر شما او را نخواهید دید». ۳۰ یکی از مهم‌ترین علل تحت نظر قرار گرفتن امام هادی (ع) و امام عسکری (ع) دستیابی به حضرت مهدی (ع) بود؛ چون خلفای عباسی از طریق دهها روایت که از پیامبر اکرم (ص) نقل شده بود خبر داشتند که فرزند حضرت عسکری (ع)، امام مهدی (ع) بساط حکومت‌های جائز و غاصب را در هم خواهد پیچید و به ستمگری و ظلم پایان خواهد داد. از این رو همیشه در کمین بودند تا به محض تولد فرزند امام عسکری (ع) او را دستگیر نموده و به شهادت برسانند. اما مشیت الهی آن بود که جریان تولد حضرت مهدی (ع) همانند تولد حضرت موسی (ع) به صورت نهانی در نزدیکی کاخ فرعون واقع گردد، بدون آنکه فرعون و دژخیمان او از این واقعه بوی ببرند. با این وجود تلاش برای دستیابی به حضرت مهدی (ع) همچنان ادامه داشت. حتی سالها پس از شهادت امام حسن عسکری (ع) خلفای عباسی منزل امام عسکری (ع) را زیر نظر داشتند و گاهی به طور ناگهانی به آنجا یورش می‌بردند تا بلکه بتوانند حضرت مهدی (ع) را دستگیر کنند؛ زیرا در جریان شهادت امام عسکری (ع) وقتی امام مهدی (ع) عموی خود جعفر را از نماز خواندن بر پیکر امام عسکری (ع) باز داشتند و خود بر پیکر آن حضرت نماز خواندند تقریباً بر همگان معلوم شد که امام مهدی (ع) علی‌رغم مراقبت‌های دژخیمان عباسی متولد شده‌اند و هم‌اکنون جانشینی حضرت عسکری (ع) را برعهده دارند. بنابراین، پس از شهادت امام یازدهم نه تنها از شدت تعقیب و جست‌وجوی عوامل حکومت کاسته نشد بلکه به جهت احساس خطر بیشتر بر شدت این کار افزوده شد. در یک مورد معتضد (شانزدهمین خلیفه عباسی) عده‌ای از سربازان خود را از بغداد به سامرا فرستاد تا به طور ناگهانی، در یک فرصت مناسب در حالی که اطراف خانه امام عسکری (ع) را به محاصره در می‌آورند به داخل منزل یورش ببرند و اگر حضرت مهدی (ع) را در آنجا یافتند دستگیر نمایند. یکی از سربازان شرکت کننده در آن یورش این واقعه را چنین شرح می‌دهد: وقتی سربازان خلیفه وارد حیاط خانه امام عسکری (ع) شدند و بخش‌های مختلف خانه را مورد بررسی قرار دادند به در سرداب منزل رسیدند و از صدای تلاوت قرآن که به گوش می‌رسید متوجه شدند که امام مهدی (ع) در سرداب مشغول تلاوت قرآن هستند. با مشاهده این کار آنجا را به طور کامل به محاصره خود درآوردند و در پشت در سرداب منتظر ماندند تا موقع خارج شدن آن حضرت او را دستگیر نمایند. مدتی بعد امام (ع) در جلو چشم سربازان خلیفه از سرداب بیرون آمدند و آنجا را ترک کردند بدون اینکه حتی یک نفر از سربازان جرأت پیدا کنند تا کاری انجام دهند. وقتی که امام (ع) کاملاً از دید سربازان دور شدند. فرمانده نیروهای خلیفه عباسی به نیروهای خود دستور داد تا وارد سرداب شوند و امام (ع) را دستگیر نمایند سربازها به او گفتند: مگر ندیدید که او از سرداب خارج شد و از مقابل شما عبور کرد و از خانه خارج شد؟ به محض شنیدن این خبر فرمانده دژخیمان عباسی در حالی که بسیار آشفته و نگران شده بود گفت: من کسی را ندیدم اگر شما او را دیدید چرا دستگیرش نکردید؟ آنها در پاسخ گفتند: ما گمان می‌کردیم که خود شما او را می‌بینید و لزومی نمی‌بینید که او را دستگیر کنیم در نتیجه ما هم هیچ‌گونه عکس‌العملی نشان ندادیم. ۴۰ از این تاریخ به بعد سرداب امام حسن عسکری (ع) به سرداب غیبت مشهور شد. این در حالی بود که سالها پیش از آن؛ یعنی در سال ۲۶۰ق. به

دنبال شهادت حضرت عسکری (ع) دوران غیبت صغرا شروع شده بود. ۵ سرداب خانه امام عسکری (ع) از آن جهت که محل سکونت و عبادت سه نفر از امامان شیعه یعنی امام هادی، امام حسن عسکری و امام مهدی (ع) بوده همواره در طول تاریخ مورد توجه و احترام مردم واقع شده است. علاوه بر آن به شهادت اسناد معتبر تاریخی، قبر بیش از بیست و دو تن از امام زادگان نیز در آن محل واقع شده که این امر در نوع خود نشانگر اهمیت و ارج این مکان شریف در نزد اولیای الهی است. بر این اساس، شیعیان همیشه پس از زیارت مرقد نورانی حضرت هادی (ع) و حضرت عسکری (ع) در این سرداب حاضر می‌شوند و در آنجا به نیایش و عبادت می‌پردازند. اگر بخواهیم دلایل توجه شیعیان به این سرداب را دسته‌بندی کنیم، به ترتیب زیر خواهد بود: نخست، این مکان شریف به قدم مبارک سه تن از اهل بیت پیامبر اکرم (ص) و همینطور بندگان صالح و پرهیزگاری چون حضرت حکیمه خاتون، عمه امام عسکری (ع) و حضرت نرجس خاتون مادر بزرگوار حضرت مهدی (ع) متبرک شده است و در نتیجه می‌توان گفت این سرداب با توجه به تمام ویژگی‌هایی که دارد مصداق بسیار روشنی است برای آیه «فی بیوتِ اذن الله أن ترفع و یذکر فیها اسمہ؛ ۶ در خانه‌هایی که خداوند اذن داده است تا رفعت داده شوند و نام و یاد خداوند در آنها ذکر شود.» دوم، احترام کردن به آن مکان شریف و در حقیقت اظهار محبت به امام زمان (ع) و پدران بزرگوارشان است؛ چون از جمله نشانه‌های دوست داشتن و اظهار محبت، احترام کردن به آن چیزهایی است که به محبوب منتسب است. سوم، این کار حکایت از معرفت به حق و مقام و منزلت ائمه اطهار (ع) دارد؛ چون بدون اطلاع از فضائل و کمالات افراد محال است که بتوان آنها را به طور کامل مورد تکریم و احترام و محبت قرار داد و به اصطلاح پایه محبت زیاد، شناخت بیشتر است. بنابراین، وقتی کسی فردی را به اندازه‌ای دوست دارد که حتی محل زندگی و یا نشست و برخاست او را مورد تقدیس قرار می‌دهد این کار نشانه آن است که از ابعاد مختلف شخصیت آن فرد اطلاع کامل دارد و به فضائل و کمالات او آشناست که این همه احترام به او قائل می‌شود. چهارم، این کار در حد خود تعظیم شعائر اسلامی محسوب می‌شود و این امر نیز حکایت از تقوا و پایبندی زیاد فرد نسبت به احکام و مقررات اسلامی دارد؛ چون مواقف و مشاهد ائمه (ع) از آن جهت مورد تکریم قرار می‌گیرند که منتسب به خلیفه‌های الهی‌اند و این تکریم به نوعی اظهار محبت و ارادت به خداوند متعال محسوب می‌شود. گذشته از همه اینها، حفظ و تکریم اینگونه اماکن هم به لحاظ روانی و هم به لحاظ اجتماعی و تاریخی در ترویج و تبیین و نشر فرهنگ اسلامی بسیار مؤثر است لذا در همه جوامع، صرف نظر از اینکه چه اعتقاد و تفکری دارند به آثار به جای مانده از گذشتگان، چون نماد فرهنگ و اندیشه و افتخارات آن ملت و جامعه محسوب می‌شوند به دیده احترام می‌نگرند و در حفظ، آبادانی و تکریم آن دقت بیشتر مبذول می‌دارند و آنها را سند عینی تمدن و تفکر و رشد فرهنگی و وسیله حفظ و تداوم فرهنگ و اعتقادات ملی و مذهبی خود به حساب می‌آورند.

موقعیت کنونی سرداب سامرا

امروزه هر کس از هر نقطه شهر سامرا به مرکز شهر نگاه کند دو گنبد با شکوه می‌بیند که یکی از آنها با کاشیهای طلایی براق و دیگری با کاشیهای رنگی زیبایی پوشیده شده است. هر یک از این گنبدها به ساختمان مستقلی تعلق دارند. گنبد بزرگ طلایی بر بالای ضریح مطهر که مرقد‌های مقدس امام دهم (ع) و امام یازدهم (ع) در آن جای دارد، قرار گرفته است ولی گنبد‌های کوچک بر بالای ساختمان مسجد جامع شهر ساخته شده است. ساختمان حرم مطهر به شکل مستطیل و ساختمان مسجد جامع به صورت مستقل از ساختمان حرم، ولی متصل به صحن حرم است و سرداب غیبت درست در زیر ساختمان مسجد قرار گرفته و در طول تاریخ بارها در بنا و بخشهای مختلف آن تعمیرات و تغییراتی انجام شده است. همانگونه که پیش از این اشاره شد سرداب غیبت از جمله سرداب‌های عمیقی است که در زیر یک لایه سنگی حفر شده و در کل دارای سه قسمت عمده به شرح زیر است: یک غرفه شش ضلعی، یک غرفه مستطیل کوچک و یک غرفه به شکل مستطیل بزرگ. توضیح بیشتر آنکه غرفه مستطیل بزرگ در میان

مردم به «مصلاهی مردان» و غرفه مستطیل شکل کوچک به «مصلاهی بانوان» معروف است. این بخشها با دو راهرو بلند و طولانی به یکدیگر مربوط می‌شوند؛ یعنی یک راهرو طولانی مصلاهی مردان و مصلاهی زنان را به هم وصل می‌کند و یک راهرو طولانی دیگر بین مصلاهی مردان و غرفه شش ضلعی وجود دارد. همچنین این بخشهای سه گانه هر یک از طریق روزنه‌ای کوچک و طولانی که از قسمتهای فوقانی دیوار آغاز شده تا پایین‌ترین حد دیوار بیرونی مسجد جامع امتداد می‌یابد و نور و هوا دریافت می‌کند. پلکانی که راه ورود و خروج سرداب است و به غرفه شش ضلعی منتهی می‌شود دارای بیست پله است. ورودی این پلکان و سرداب در داخل ساختمان مسجد و بر دیواری قرار گرفته که ورودی نمازخانه نیز در آن واقع است. طول مصلاهی مردان پنج متر و هشتاد سانتی‌متر و عرض آن سه متر و پنجاه سانتی‌متر است در ضمن طول مصلاهی زنان چهار متر و شصت سانتی‌متر و عرض آن سه متر است. طول راهرویی که مصلاهی مردان و زنان را به هم مربوط می‌سازد چهار متر است. طول روزنه‌ای که نور غرفه شش ضلعی را تأمین می‌کند حدود شش متر و طول روزنه‌ای که نور مصلاهی زنان را تأمین می‌کند چهار متر و پنجاه سانتی‌متر است. در انتهای غرفه مستطیل شکل یعنی انتهای همان مصلاهی مردان، یک در چوبی که معروف به باب غیبت است وجود دارد، در پشت این در اتاق کوچکی قرار دارد که طول آن یک متر و پنجاه سانتی‌متر است. این اتاق به نام محل غیبت شهرت پیدا کرده است که در حقیقت بخش مکمل غرفه مستطیل شکل بزرگ محسوب می‌شود و در جلوی آن حفاظ مشبکی است که آن را از بقیه غرفه جدا می‌کند. چاه معروف به چاه غیبت هم در گوشه‌ای از همین اتاق قرار دارد. اشاره به این نکته نیز خالی از فایده نیست که این سرداب در جهت غربی صحن عسکریین (ع) به سمت شمال واقع شده و در طول تاریخ اصلاحات و تعمیرات زیادی در آن انجام گرفته است. همیشه در موقع تعمیر و ترمیم بارگاه عسکریین (ع) در ساختمان سرداب نیز تغییرات و اصلاحاتی به عمل آمده است؛ به عنوان مثال در زمانهای گذشته، از داخل بارگاه عسکریین (ع) از کنار مرقد حضرت نرجس خاتون به سرداب می‌رفتند و این وضع به همین صورت تا سال ۱۲۰۲ق. ادامه داشت و در این سال احمد خان دنبلی برای سرداب راهی جداگانه از طرف شمال باز کرد و راه سرداب از طرف روضه عسکریین (ع) را مسدود نمود و صحن سرداب را جداگانه ساخت که تقریباً از یک فضای بزرگی به طول ۶۰ متر و عرض ۲۰ متر برخوردار است. بنابراین اگر در کتابهایی چون مزار شهید اول اعمال و دعاهاى مربوط به زیارت این سه امام در یک مکان ذکر شده است؛ علت آن است که در زمان سابق راه سرداب نیز از پشت حرم عسکریین (ع) در یک ساختمان بوده است، لذا پس از زیارت عسکریین (ع) بلافاصله زیارت امام زمان (ع) و سپس زیارت حضرت نرجس خاتون ذکر شده است. در هرحال این سرداب در طول تاریخ به اندازه‌ای مورد توجه مردم بوده است که در آن آثار ارزشمندی از منبت‌کاری و کاشی‌کاری و سایر هنرهای معماری به کار رفته است. از جمله این اشیاء در چوبی نفیسی است که از دوران خلافت عباسیان به جای مانده است و از ویژگیهای هنری و تاریخی ارزشمندی برخوردار است.

باب غیبت

همان در چوبی است که حجره غیبت را از مصلاهی مردان جدا می‌کند. سمت جلو اتاق را به صورت کامل فرا گرفته است و به وسیله دو قطعه مستطیل شکل به ارتفاع یک متر و بیست و پنج سانتی‌متر از جلو حجره فراتر می‌رود و بدین ترتیب قسمت پایین دیوار رو به روی مصلا را نیز می‌پوشاند. بنابراین می‌توانیم بگوییم که طول در، برابر با عرض نمازخانه مردانه اما ارتفاع آن بیش از سه متر است. قسمتهای مختلف این در که سمت پیشین اتاق غیبت قرار دارد مشبک است ولی بخشهایی که دیوار نمازخانه را پوشش داده مشبک نیستند. قسمتهای مشبک در از پیوستن قطعه‌های چوبی با اشکال هندسی به یکدیگر ساخته شده که در چشم بیننده به سه گونه جلوه می‌کند. الف) قسمت مشبک که به عنوان دو لنگه در محسوب می‌گردند؛ ب) دو قسمت مشبک که در دو طرف در واقع شده‌اند؛ ج) یک قسمت مشبک که کتیبه تزئین شده سر در را تشکیل می‌دهد. فراهم آمدن این قسمتهای سه گانه مشبک

هندسی و زیبا به این در، جلوه هندسی دلپذیری بخشیده است روی قطعه‌های چوبی هم که چهارچوبهای این شبکه‌ها را شکل داده است نقش و نگارهای واقعا ظریف و دقیقی کنده کاری شده است.

سرداب و مخالفان

دشمنان مکتب تشیع در طول تاریخ از روی جهالت و یا به خاطر عنادی که با اهل بیت (ع) داشتند، همواره در صدد بودند تا از هر راهی که امکان دارد به این مکتب ضربه بزنند تا بلکه از این طریق به تحکیم موقعیت خود دست یابند، ولی خوشبختانه همیشه به برکت معارف و روشنگریهای ائمه اطهار (ع) در عرصه‌های علم و برهان و استدلال با شکست مواجه شده‌اند و این امر به جای آن که سبب تنبه آنها گشته و آنان را وادار به تسلیم در برابر حقیقت نماید؛ متأسفانه در اغلب موارد موجب شده است که به غیر منطقی‌ترین روشها نظیر: تحریف حقایق تاریخی، جعل روایات بی‌اساس، افترا و تهمت و دروغ‌پردازی و ... متوسل گردند تا شاید به گونه‌ای ادعاهای بی‌اساس خود را به کرسی بنشانند و به اصلاح برای اعتقادات غلط خود توجیهی پیدا کنند. در بررسی مسئله سرداب سامرا وقتی متوجه شدند که علی‌رغم استبداد و شدت عملی که خلفای بنی‌امیه و بنی‌عباس در راستای ایزد و اذیت ائمه شیعه با هدف هدم و نابودی اساس تشیع به کار بستند به جهت حقانیت اهل بیت (ع) نه تنها کاری از پیش نبردند بلکه اقبال مردم به آنها روز به روز بیشتر شد و حتی این احترام و گرامی داشت تا به آنجا رسید که مردم حتی به مکانهایی نظیر سرداب که بعضی از امامانشان چند صباحی در آن زندگی کرده بودند به دیده احترام می‌نگریستند و آنجا را مقدس و عزیز می‌شمردند. این بار هیچ راهی به نظر دشمنان نرسید جز اینکه در صدد برآمدند با به کارگیری عوامل خود، از راه جعل افسانه‌های خیالی و بی‌اساس و نسبت دادن آن به شیعیان، اصل مکتب تشیع را زیر سؤال ببرند و پیروان آن را مورد تمسخر و استهزاء قرار دهند. به منظور هر چه بیشتر روشن شدن مطلب به بخشی از اظهارات و دروغین بعضی از افراد مغرض که درباره سرداب سامرا به افسانه سرایی پرداخته‌اند و آنها را به شیعیان نسبت داده‌اند اشاره می‌کنیم. بدون شک هر فرد منصفی پس از خواندن بخش کوچکی از این افتراها متوجه غرض ورزیهای ناجوانمردانه و غیر منطقی مشتئ افراد نادان و متعصب یا آگاه و مغرض خواهد شد و حداقل از این پس در نسبتهای ناروایی که به شیعه داده می‌شود تأمل بیشتری خواهد نمود. الف) ابن خلدون در این زمینه می‌نویسد: غلو کنندگان شیعه مخصوصا دوازده امامی‌ها می‌پندارند: دوازدهمین امامشان که محمد بن حسن العسکری است که از او به لقب مهدی یاد می‌کنند، داخل سرداب خانه‌شان در شهر حله متولد شد و در حالی که در آغوش مادرش مخفی بود غائب گشت و او در آخرالزمان ظهور و زمین را از عدل و داد پر می‌کند ... ۷ و در ادامه گفتارش اضافه می‌کند که ...: شیعیان هم‌اکنون نیز بعد از نماز مغرب جلو در این سرداب، با اسبهای آماده جمع می‌شوند و او را به اسم صدا می‌زنند که: ای سرور ما اکنون ما آماده‌ایم ظهور کن !!! ... ب) میرزا حسین نوری طبرسی در کشف الاستار می‌گوید: ابن خلکان در تاریخ خودش می‌نویسد: شیعیان در انتظار امامشان که او را مهدی می‌نامند به سر می‌برند و معتقدند او در مقابل چشم مادرش در سن چهار یا پنج یا نه سالگی داخل سرداب شده و در آنجا پنهان گشته است و در آخرالزمان از همانجا ظهور خواهد کرد ... ۸ ج) ابن حجر عسقلانی ضمن بیان سخنان ابن خلکان، شعری را ذکر می‌کند که مؤید همان مطالب است: یعنی آن شخصی که شما گمان می‌کنید او در سرداب به سر می‌برد هنوز چشم به جهان نگشوده است. ۹ د) ابن تیمیّه هم گمان کرده است که شیعیان معتقدند امام منتظر در سردابی که در سامرا است به سر می‌برد و آنها در انتظار ظهور او از آن سرداب هستند. ۱۰ ه) شیخ عبدالعزیز بن عبدالله بن باز به نقل از ابن کثیر می‌نویسد ...: مهدی آخر الزمان یکی از خلفای راشدین و امامان راستین است ولی او همان منتظری نیست که به پندار رافضه (شیعه) در سرداب است که امید دارند او روزی از آنجا بیرون خواهد آمد. ۱۱ و) عبدالله قصیمی در این باره می‌نویسد: به درستی که کودکانترین و متحیرترین افراد کسانی هستند که امامشان را در سرداب غائب کرده و قرآن و مصحف‌شان را با او پنهان ساخته‌اند و هر شب اسبها و الاغهایشان را در جلو

در سرداب حاضر می‌نمایند و در آن به انتظار امام غائب‌شان تجمع می‌کنند و در حالی که او را صدا می‌زنند از وی می‌خواهند که ظهور کند و این کار را بیش از هزار سال است که هر روز تکرار می‌کنند. ۱۲ البته افراد دیگری هم نظیر نعمان افندی آلوسی در کتاب غالبه الموعظ و ذهبی در تاریخ اسلام و سیدی در سبائك الذهب و ابن بطوطه در سفرنامه و ابن اثیر در الکامل و ... همین حرفها را تکرار کرده‌اند که در اینجا به ذکر همین مقدار اکتفا می‌گردد. در پاسخ به این قسمتها مطالب زیادی از طرف علمای شیعه و سنی نوشته شده است که از جمله آنهاست: ۱. احمد بن الصدیق در کتاب ابراز و هم‌المکنون ابن خلدون. ۲. پاسخ علامه امینی در الغدیر، ج ۳، ص ۳۰۹. ۳. محدث نوری در کشف الاستار، ص ۲۱۰ به بعد. ۴. سید صدرالدین در المهدی، ص ۱۵۵. ۵. محقق اربلی در کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۸۳. ۶. آیه‌الله صافی گلپایگانی در منتخب الاثر، ص ۴۶۱ به بعد. هر یک از نویسندگان یاد شده به گونه‌ای به این تهمتهای بی‌اساس پاسخ داده‌اند اما آنچه در اینجا به نحو اختصار می‌توان به عنوان پاسخ برای این افترا ذکر کرد آنکه: نخست، در زمینه غیبت صغرای امام مهدی (ع) مشهور قائل‌اند که این واقعه در سال ۲۶۰ق. بعد از شهادت امام عسکری (ع) به وقوع پیوسته است در حالی که واقعه سرداب بر فرض صحت در سالهای بعد از ۲۷۹ق. بوده است؛ زیرا این واقعه در زمان معتصد عباسی رخ داده است، و می‌دانیم که وی در ماه رجب سال ۲۷۹ق. تکیه بر مسند خلافت زد. به علاوه در آن زمان سن حضرت نمی‌تواند پنج یا چهار سال باشد؛ چرا که پدر بزرگوارشان در سال ۲۶۰ق. به شهادت رسیدند. در ضمن در سال ۲۷۹ق. مادر بزرگوار آن حضرت در قید حیات نبودند و ... دوم، در پاسخ به این سؤال که حضرت مهدی (ع) در زمان غیبت در کجا اقامت دارند؟ روایات زیادی از اهل بیت (ع) رسیده است که در هیچ کدام از آنها به سرداب اشاره‌ای نشده است. از جمله آنها روایتی است که سدید صیرفی آن را از امام صادق (ع) نقل می‌کنند بر طبق این روایت امام صادق (ع) می‌فرمایند: صاحب الامر (ع) از این جهت به حضرت یوسف (ع) شباهت دارد که برادران یوسف با اینکه عاقل بودند و قبلاً با او معاشرت داشتند ولی وقتی در مصر به خدمت او رسیدند تا زمانی که او خود را معرفی نمود او را نشناختند ... پس چرا این مردم انکار می‌کنند که خدا همین عمل را نسبت به حجت خود حضرت صاحب الامر (ع) نیز انجام دهد؟ آن حضرت هم در بین مردم تردد کرده و در بازارشان رفت و آمد کند و ... یا او را نشناسند به همین وضع زندگی کند تا این که خداوند اذن دهد که خودش را معرفی نماید. ۱۳ در روایت دیگر آمده است: انّ صاحب الامر يحضر الموسم كلّ سنة فيرى الناس ويعرفهم ويرونه ولا يعرفونه. ۱۴ صاحب الامر (ع) هر ساله در مراسم حج شرکت می‌نماید هم مردم را می‌بیند و هم آنها را می‌شناسد مردم هم او را می‌بینند ولی هرگز او را نمی‌شناسند. ضمناً در بعضی از روایات در مورد اقامتگاه آن حضرت از مکانهای زیادی چون مدینه، مکه، دشت حجاز، نجف اشرف، جزائر دوردست و ۱۵ ... اسم به میان آمده است، که عدم اشاره به سرداب در مجموعه این روایات بی‌اساس بودن افترای مخالفان بر شیعه را به اثبات می‌رساند. سوم، در مورد ظهور حضرت امام زمان (ع) با تعابیر مختلفی، در روایات تصریح شده است که آن حضرت از مکه معظمه قیام خواهد کرد. در اینجا به ذکر چند نمونه از این اخبار اکتفا می‌گردد: ۱. از امام صادق (ع) نقل شده است که: فأول من يبایعه... هو والله جبرئيل و إلى ذلك المقام يسند ظهريه ... ۱۶ اولین کسی که با حضرت مهدی (ع) بیعت می‌کند جبرئیل است او با مهدی (ع) در حالی که آن حضرت پشت خود را به رکن کعبه تکیه داده است بیعت خواهد کرد ... ۲. امام باقر (ع) نیز در این باره می‌فرمایند: کأني بالقائم يوم عاشورا و ... قائما بين الركن والمقام بين يديه جبرئيل (ع) ینادی البيعه لله ۱۷ ... گوئیا قائم آل محمد (ع) را مشاهده می‌کنم که در روز عاشورایی در بین رکن و مقام در حالی که جبرئیل ندا می‌کند: بیعت از آن خداوند است ... ۳. امام صادق (ع) در روایت دیگری می‌فرماید: حتی ينزل مکه فيخرج السيف من غمده ... و يستأذن الله في ظهوره ۱۸ ... فیظهر عند ذلك صاحب هذا الأمر ... حضرت مهدی (ع) در مکه فرود می‌آیند و شمشیرشان را از غلاف بیرون می‌کشند ... از خداوند اجازه ظهور دریافت می‌نمایند ... صاحب الامر (ع) در این موقع ظهور می‌نمایند ... ۴. حدیفه می‌گوید از پیامبر اکرم (ص) شنیدم که می‌فرمودند: إذا كان عند خروج القائم ینادی من السماء: أيها الناس ... ولی الأمر خير أمية محمّداً فالحقوا بمكة. ۱۹ ... وقتی

زمان خروج و قیام قائم آل محمد فرا می‌رسد منادی در آسمانها ندا سر می‌دهد که: ای مردم! بهترین فرد امت پیامبر (ص) زمام حکومت را به دست گرفته است در مکه به او ملحق شوید. به هر حال در این باره روایت بسیار زیادی در متون روایی به چشم می‌خورد که در هیچ یک از آنها اسمی از سرداب و یا حتی سامرا به میان نیامده است. بنابراین، احترام شیعیان به سرداب سامرا به خاطر آن اموری که مخالفان تشیع مطرح کرده‌اند نیست بلکه همانطور که در ضمن مطالب گذشته اشاره شد مقدس شمرده شدن سرداب به خاطر آن است که آنجا محل زندگی و عبادت سه تن از امامان بزرگوار شیعه است و به قول شاعر: و لکن حبّ من سکین الدیارا ما حبّ الدیار شغض قلبی این علاقه به خانه و دیار نیست که قلب مرا شیفته خود ساخته است بلکه این عشق و علاقه به ساکن در آنجاست که حتی مرا شیفته در دیوار هم نموده است. بر این اساس، سرداب سامرا که محل زندگی و عبادت سه تن از ائمه (ع) بوده است سهل است بلکه هر کجا که بدانیم حتی یکبار و یک لحظه امام زمان در آنجا (ع) دیده شده است؛ خاک آنجا را توتیای چشمان خود می‌سازیم و به آن تبرک می‌جویم ولی هرگز این کار به آن معنی نیست که ما خاک و سنگ و فرش و دیوار و ... را پرستش می‌نماییم.

پاورقیها

۱. لغت‌نامه، ج ۹، ص ۱۳۵۸۶. ۲. اقتباس از فتوح البلدان یعقوبی، صص ۲۵۸، ۲۵۵ و ... ۳۶۲ به نقل از: آشنایی با عتبات مقدسه، جعفر الخلیلی، ص ۹۶ تا ۱۰۳. ۳. اثبأه الهداء، ج ۶، ص ۳۱۱. ۴. بحار الانوار، ج ۵۲، صص ۵۳ و ۵۴. ۵. این واقعه در زمان معتضد که در سال ۲۷۹ق. حکومت را به دست گرفته بود اتفاق افتاده است؛ یعنی حداقل نوزده سال پس از آغاز دوره غیبت صغری ... ۶. سوره نور (۲۴)، آیه ۳۶. ۷. مقدمه ابن خلدون، صفحه ۱۵۷. ۸. کشف الاستار، ص ۲۱۰. ۹. الصواعق المحرقة، ص ۱۰۰. ۱۰. مهناج السنه به نقل از: زندگانی الامام المهدي، ص ۱۲۹. ۱۱. «افسانه سرداب»، روزنامه همشهری، ش ۶۰۰، ص ۸، مورخه ۲۶/۱۰/۷۳. ۱۲. الصراع بین الاسلام والوثنية، ج ۱، ص ۳۷۴. ۱۳. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۵۴، ج ۹. ۱۴. همان، ص ۱۵۲، ج ۴. ۱۵. اثبات الهداء ج ۷، ص ۱۵۸. ۱۶. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۷۹، ج ۲؛ ص ۳۹۹، ج ۶۳. ۱۷. همان، ص ۲۹۰، ج ۳۰. ۱۸. همان، ص ۳۰۱، ج ۶۶. ۱۹. همان، ص ۳۰۴، ج ۷۳.

عروس سامرا

پرویش دانش‌نیا مرد عرب بی‌اعتنا به آنچه در اطرافش می‌گذشت، دوان دوان کوچه پس کوچه‌های شهر را پشت‌سر می‌گذاشت. مسافت زیادی طی کرده بود. اما پیدا کردن خانه بشیر، برده فروش معروف سامری چندان سخت نبود. کمتر کسی بود که او را نشناسد. صدای کوبه در، برده فروش را به خود آورد. بی‌درنگ جواب داد: - کیستی و چه می‌خواهی؟ - منم، کافور، در را باز کن! - نام کافور برای بشیر بن سلیمان که عمری خود و پدرانش ریزخوار خوان علی بن ابی‌طالب و فرزندانش بودند، آشنا بود. اما، به چه قصدی او را می‌خواند؟ شاید که؟ ... نمی‌توانست حدس بزند. بی‌درنگ در را گشود - سلام علیکم - علیکم السلام، چه شده؟ چرا داخل نمی‌شوی؟ - نه، نمی‌توانم. وقت زیادی ندارم، مولایم تو را می‌خواند، عجله کن! لحظه‌ای بعد دو مرد عرب شانه به شانه هم کوچه‌های خاکی شهر را پشت‌سر می‌نهادند. یکی شادمان از اینکه موفق شده بود پیغام مولایش را به موقع برساند و دیگری متفکر و حیران هجوم سؤالات گیجش کرده بود. با خود می‌گفت: چه اتفاقی افتاده که امام هادی (ع) مرا احضار نموده‌اند؟ نکند خطایی مرتکب شده‌ام؟ نکند کسی شکایتی کرده؟ نکند ... و چون جوابی برای سؤالاتش نیافت بر سرعت گامهایش افزود تا مقابل در خانه کوچکی که اقامتگاه امام هادی (ع) بود رسیدند. در میانه غوغای جنگ رومیان و مسلمانان، متوکل خلیفه عباسی امام هادی (ع) را به دلیل مخالفت با اعمال خود وادار به اقامت اجباری در سامره کرده بود تا به دور از مرکز تجمع هواداران او را

تحت نظر داشته باشد. بشیر بن سلیمان از سالها پیش با خانواده امام در رفت و آمد بود. او از فرزندان ابویوب انصاری و از شیعیان خاص امام علی‌النقی و امام حسن عسکری (ع) بود که به پیشه برده‌فروشی اشتغال داشت. اندکی بعد کافور که خبر آمدن بشیر را خدمت امام عرض کرده بود او را به درون اطاق هدایت کرد. بشیر با صدایی مضطرب گفت: - درود بر تو مولای من! چه تقصیری از من سرزده که مرا احضار فرموده‌اید؟ صدای دلنشین امام او را آرام کرد: - بشیر دوستی تو و پدرانت که از انصار بودند، پیوسته با ما برقرار بوده، تو نیز مانند آنها مورد اطمینان مایی، ترا خواندم تا رازی را به تو در میان نهم. رازی که مایه سبقت تو بر سایرین خواهد بود. این سخنان بشیر را بی‌تاب‌تر از پیش می‌ساخت. چشم به دهان مولایش دوخت. امام نامه زیبایی را که با خط رومی نگاشته شده بود مهر کرد و همراه با دویست و بیست اشرفی که درون کیسه زردرنگ زیبایی قرار داشت مقابل بشیر نهاد و فرمود: - بشیر! به بغداد برو و بر سر پل فرات منتظر بمان تا کشتی حامل اسیران رومی به بغداد رسد. آنگاه فرستادگان اشراف عباسی و دیگر جوانان عرب را خواهی دید که به هوای خریدن کنیزان کشتی را دوره خواهند کرد. عمر بن زید را دریاب. او صاحب کنیزکی است که خود را از خریداران پوشیده می‌دارد. ناله او را خواهی شنید که از دوری خویشان و رنج بی‌حرمتی مردمان می‌گرید. این نامه و اشرفی‌ها را به او بده و کنیزک را بدین جا بیاور! فرمایشات امام همه پرده‌های ابهام را از دیدگان بشیر به کناری افکند. ماموریت خود را یافته بود. به راه افتاد تا بار سفر بسته و راهی بغداد شود ... آفتاب کاملاً بالا آمده بود که کشتی در کناره فرات پهلو گرفت و خیل خریداران مشتاق و حریص کشتی را احاطه کردند. شکست رومیان طی جنگهای چندین ساله با مسلمانان موجب رواج کالاهای چشمگیر و پر زرق و برق رومی و خیل کنیزان زیباروی در میان اعراب گردیده بود. برده فروشان طماع کنیزکان زیبای رومی را با لباسهای زربفت به معرض فروش گذاشته و غوغایی بر پا کرده بودند. بشیر به سختی از میان انبوه خریداران گذشت و پرسان پرسان عمر بن زید را که مشغول چانه‌زدن با خریداران بود یافت. خریداری سمج اصرار در خرید کنیزی داشت که به هیچ روی مایل نبود بیگانه‌ای او را ببیند. - عمر! عفت و پاکی این کنیز رومی مرا بر خریداریش مشتاقتر می‌کند او را به سیصد دینار خریدارم. برای عمر پیشنهاد خوبی بود، اما، چه می‌توانست بکند با دوشیزه‌ای که حشمت سلیمان را هم به هیچ می‌گرفت. - آخر راهی بنما! من ناگزیر به فروختن توام. تا به امروز کنیزی چون تو ندیده بودم. - شتاب مکن عمر! بگذار تا خریداری پیدا شود که اعتمادم را جلب کند و وفایش امیدوارم سازد. این گفت و شنود، بشیر را حیرت‌زده کرد. سخنانی می‌شنید که پیشاپیش آن همه را مولایش بازگو کرده بود. بی‌درنگ به سوی عمر بن زید شتافت. - عمر! نامه‌ای از یکی از بزرگان برایت دارم. نامه به خط رومی است. محبتی کن و آن را به کنیزک نشان بده شاید که با خواندنش راضی شود و بتوانم او را برای مولایم خریداری کنم. عمر بن زید که از خودرایی کنیزک و امتناع او به ستوه آمده بود و بدنبال راه چاره‌ای می‌گشت با خوشحالی نامه را گرفت و به کنیزک سپرد. کنیزک با دستی لرزان نامه را گشود و با دیدن خط رومی زیبایی آن چشمانش مملو از اشک شد. روی به عمر کرد و گفت: - مرا به او بفروش و گر نه به هیچ کس دیگری راضی نخواهم شد. برده فروش چاره‌ای جز تسلیم نداشت. اشرفی‌ها را گرفت و در حالی که دهانش از فرط حیرت بازمانده بود کنیزک را به بشیر سپرد. بهت و حیرت بشیر نیز دست کمی از او نداشت. بی‌تاب بود و می‌خواست هر چه زودتر او را بشناسد. حیرتش دو چندان شد آنگاه که دید کنیزک با اشتیاق نامه را می‌بوسد و می‌بوید. - بانوی من! تو صاحب این نامه را که مولای من است نمی‌شناسی پس چرا چنین بی‌تاب دیدار اوئی؟ - تو گفتی صاحب این نامه مولای توست. تو چرا مولایت آنگونه که در خور است نمی‌شناسی؟ - حق با شماست بانوی من! مرا ببخشید، تقاضایی دارم. - بگو! - راستش، من شما را هم نمی‌شناسم. این چه رازی است؟ شما کیستید؟ - حال که می‌خواهی بدانی پس گوش فراه! - من ملیکه‌ام، دختر یسوعا، پسر قیصر روم. نسبم از جانب مادر به شمعون وصی امین حضرت عیسی (ع) می‌رسد. آنگاه که سیزده سالم بود جدم قیصر تصمیم گرفت مرا به عقد برادرزاده‌اش در آورد. مجلس بزرگی آراستند و در آن مجلس سیصد نفر از رهبانان و کشیشان نصاری و هفتصد تن از اعیان و اشراف و چهار هزار نفر از امراء و فرماندهان لشکر گرد

آمدند. تختی آراسته به جواهرات بر چهل پایه نصب کردند تا قیصر برادرزاده‌اش را بر تخت بنشانند و مرا به عنوان ملکه روم به عقد ازدواج او درآورد. اما هنوز مراسم شروع نشده بود که صلیبها فرو ریخت و پایه‌های تخت درهم شکست. پسر عمومیم بیهوش از تخت فرو گلتید و کشیشان حیران برجای ماندند. در میان کشیشان آنکه از همه برتر بود روی به قیصر کرد و گفت: آنچه روی داد نشانه‌های نحوست و بدبختی است. ما را از این کار معاف کنید. اما پدر بزرگم همچنان اصرار می‌ورزید. مجلسی دیگر آراستند تا من و پسر عمومیم را تزویج کنند. اما، دیگر بار همه چیز در هم ریخت میهمانان پراکنده شدند و قیصر به میان سرپرده رفت. آن شب خواب عجیبی دیدم. حضرت عیسی (ع)، شمعون و جمعی از حواریون را دیدم که در قصر جمع شده بود. قصری که در وسط آن به جای تخت پادشاهی منبری از نور می‌درخشید. چیزی نگذشت که حضرت محمد (ص) و داماد و جانشین او همراه با جمعی از فرزندان ایشان وارد قصر شدند. حضرت عیسی (ع) به استقبال شتافت. محمد (ص) آخرین فرستاده خدا روی به حضرت عیسی (ع) کرده و فرمودند: - یا روح‌الله! به خواستگاری دختر وصی و جانشین شما شمعون برای فرزندم آمده‌ام و اشاره به امام حسن عسکری (ع) کردند. - حضرت عیسی نگاهی به شمعون کرده فرمود: شرافت به سوی تو روی آورده. با این وصلت پر میمنت موافقت کن، و او نیز موافقت خود را اعلام کرد. سپس رسول خدا (ص) بر بلندای منبر خطبه‌ای انشاء فرمود و مرا برای فرزندش تزویج کرد. بشیر، شگفت زده و متحیر او را می‌نگریست. باورش نمی‌شد که این شاهزاده رومی این چنین به عربی فصیح سخن بگوید. ملیکا که حیرت او را دید گفت: - پدر بزرگم در تربیت من دقت خاصی داشت. او زنی آشنا به چندین زبان را مامور کرده بود تا زبان عربی به من بیاموزد. اما من تاکنون کسی را از این مساله مطلع نکرده‌ام. تنها وقتی نامم را پرسیدند گفتم نامم «نرجس» است. بشیر چون خدمتکاری امین از بانوی خود حراست کرد و او را به سامره و به خدمت حضرت امام علی‌النقی (ع) برد. دیدار عجیبی بود. گویی همه چیز از قبل فراهم شده بود. صاحب خانه انتظار او را می‌کشید. امام روی به «نرجس» کرده فرمودند: - به میمنت ورودت می‌خواهم هدیه‌ای به تو بدهم مال دنیا می‌خواهی یا مژده شرافتی ابدی؟ - من، من خواهان شرافت ابدی‌ام. - پس ترا مژده تولد فرزند می‌دهم که شرق و غرب عالم ملک او شود و جهان را از عدل و داد پر کند. - فرزند؟ فرزند می‌دهم که شرق و غرب عالم ملک او شود و جهان را از عدل و داد پر کند؟ پدرش کیست؟ - جوانی که رسول خدا ترا برای او از پدرت خواستگاری کرد. او را نمی‌شناسی؟ - چرا، از شبی که به دست بهترین زنان مسلمان شدم، شبی نبوده که او را در رویاهایم نبینم. سپس امام خواهر خود حکیمه خاتون را طلبید و نرجس را به او سپرد. از آن پس نرجس در محضر حکیمه خاتون آنچه را که لازم بود آموخت. مراسم ازدواج ساده‌ای برگزار شد و عروس زیبای سامره به خانه بخت رفت. روزها سپری شد تا اینکه ... شب نیمه شعبان سال ۲۵۵ هجری فرا رسید. آن شب با همه شبها فرق می‌کرد. اهل خانه همگی احساس خوشحالی پنهانی داشتند. دیر وقت بود حکیمه خاتون به قصد خداحافظی با امام حسن عسکری (ع) از جای برخاست - عمه جان! امشب همین جا بمانید. شب بزرگی است. شب تولد فرزند می‌دهم که خداوند وعده فرموده است. حکیمه خاتون با حیرت گفت: - اما من در نرجس اثری از حمل نمی‌بینم. این فرزند می‌گویی مادرش کیست؟ - نرجس! راست می‌گویی عمه جان اما، کمی تأمل کن! چون صبح شود اثر حمل در او ظاهر می‌گردد. نرجس چون مادر موسی است. مادر موسی نیز تا هنگام ولادت فرزند اثری از حمل در خود نداشت. حکیمه از جای برخاست و به سراغ نرجس رفت. از رفتن منصرف شده بود. نمی‌دانست چه پیش خواهد آمد. اما، مطمئن بود که حادثه بزرگی در شرف وقوع است. سحرگاهان که برای نماز برخاست، نرجس را دید که به نماز ایستاده و مشغول راز و نیاز با معبود است. حکیمه چشم از صورت نرجس بر نمی‌داشت. هرگز چیزی خلاف حقیقت از آن خاندان نشنیده بود. نشانه‌های اضطراب بر سیمای نرجس آشکار شد. - نرجس! دخترم! چه شده؟ - آنچه مولایم فرموده ظاهر گشته است. حکیمه به فرموده امام شروع به تلاوت سوره «انا انزلناه فی لیلۃ القدر» کرد. هیچکس سخنی نمی‌گفت اما، صدایی دلنشین حکیمه را در تلاوت سوره همراهی می‌کرد. - تعجب نکن عمه جان! این از قدرت الهی است که طفلان ما را به حکمت گویا می‌گرداند. کلام امام که به پایان رسید؛ حکیمه پرده‌ای

میان خود و نرجس دید. وحشت زده به سوی امام دوید و طلب یاری کرد. - برگرد عمه جان! برگرد! نرجس را در جای خودخواهی یافت حکیمه بازگشت نوری تابنده مادر را احاطه کرده بود و فرزند رو به قبله به سجده انگشت به آسمان بلند کرده و می گفت: اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و ان جدی رسول الله و ان ابی امیرالمؤمنین وصی رسول الله و سپس همه امامان به حق پیش از خود را برشمرد تا به خود رسید: اللهم انجز لی وعدی و اتمم لی امری و ثبت و طاتی و املاء الارض بی عدلا و قسطا (خداوندا وعده نصرت را که به من فرمودی وفا کن و امر خلافت و امامت مرا تمام کن و استیلا و انتقام مرا از دشمنان ثابت گردان و زمین را به واسطه من از عدل و داد پر کن). آنگاه امام حسن عسکری (ع) فرمود: - عمه جان! فرزندم را برگیر و نزد من آر! - حکیمه نوزاد را ختنه شده، ناف بریده و پاک یافت و بر دست راستش عبارت: جاء الحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا امام فرزند را در آغوش گرفت و فرمود: سخن بگو به قدرت الهی و آنگاه نوزاد مبارک زبان گشود: بسم الله الرحمن الرحیم و نرید ان نم علی اللذین استضعفوا فی الارض و نجعلهم ائمه و نجعلهم الوارثین و یمکن لهم فی الارض و نری فرعون و هامان و جنودهما منهم ما کانون یحذرون پاورقیها: * با بهره گیری از روایات منقول در بحار الانوار منابع: بحار الانوار، علامه مجلسی

حوزه علمیه سامرا

دوره اول

دوره اول حوزه علمیه سامرا با ورود امام هادی و امام حسن عسکری (ع) به این شهر آغاز می شود که امام به صورت حضوری و مکاتبه‌ای به نشر معارف الهی می پرداخت و تعیین و کلا و نمایندگان از طرف ایشان در شهرهای مختلف ایران و عراق و حجاز در حکم گسیل دانشمندان به حوزه‌های جدید شیعی بود. چنانکه دکتر جاسم حسین بنابر اخبار تاریخی مناطق اعزام نمایندگان امام (ع) را به چهار قسمت عمده تقسیم می کند: ۱ - ناحیه بغداد، مدائن، سواد و کوفه ۲ - ناحیه بصره و اهواز ۳ - ناحیه قم و همدان ۴ - ناحیه حجاز، یمن و مصر به عنوان نمونه باید به برخی از روایات اشاره کرد که سوال «محمد بن علی کاشانی» در موضوع توحید و پاسخ امام هادی (ع) را نقل کرده‌اند و این غیر از ارتباطاتی است که در مورد اخذ وجوهات شرعی انجام می گرفته است. در مکتب امام هادی (ع) به نکات زیر بر می خوریم: ۱ - اصالت قرآن ۲ - نشر کلام شیعی ۳ - نشر فرهنگ دعا و زیارت ۴ - برخورد قاطع با دشمن عقیدتی و سیاسی امام (ع) در جواب نامه‌ای که از «جبر و تفویض» سؤال شده است جایگاه قرآن و اصالت آن را این گونه بیان می دارد: «بدانید - خدایتان رحمت کند - که ما در روایت و اخبار بسیاری که وارد شده نگرستیم و چنین یافتیم که آنچه همه فرق اسلام که خدا را می شناسند نقل کرده‌اند از دو گونه خارج نیست ۱ - یا حق است که باید پذیرفت ۲ - یا باطل است که باید رد کرد. و امت همه اتفاق دارند که «قرآن» نزد همه فرقه‌های اسلام حق است. همگی به حقانیت آن اعتراف دارند و در این مساله به حقیقت رسیده و حق را یافته‌اند چون پیغمبر (ص) فرموده: «امت من همه با هم گمراه نشوند» و خبر داده که «آنچه مورد اجماع امت باشد حق است به شرط اینکه هیچ اختلافی در میان نباشد» و قرآن حق است و درباره نزول آن از جانب خدا و درستی اش اختلافی نیست. پس اگر حدیثی مورد تصدیق و تایید قرآن بود و جمعی از امت منکر شدند به ناچار باید دست از انکار بکشند و بدان اقرار کنند به حکم اینکه همه صحت قرآن را پذیرفته‌اند. و اگر به جحد و انکار ادامه دهند محکوم به خروج از دین‌اند. آن‌گاه نخستین خبری را که مورد تصدیق قرآن کریم است آورده و قرآن را بر صحت آن گواهی گرفته است و آن حدیث جز حدیث «ثقلین» نیست که با آیه «انما ولیکم الله» راست می آید» امام علی النقی (ع) با توجه به ماجرای مرموز صوفیه در عصر خویش که مردم را از حضور سیاسی و عبادت واقعی دور می دارند با نشر فرهنگ دعا و زیارت و با عرفان ناب شیعی به ستم ستیزی و دشمن شناسی می پردازد و لزوم دوستی اهل بیت عصمت را یاد آور می شود. امام علی النقی (ع) پس از بیست سال تبعید در سامرا در سال

۲۵۴ هجری با زهر به شهادت می‌رسد و امام حسن عسکری (ع) امامت امت را بر عهده می‌گیرد دوره امامت امام حسن عسکری (ع) همه در سامرا سپری شده است و از این رو به ایشان «عسکری» می‌گویند حضور امام در این شهر می‌توانست برای حوزه علمیه سامرا نقش آفرین باشد لیکن امام همواره تحت نظر بود و شیعیان کمتر می‌توانستند با ایشان ملاقات کنند. پس از شهادت امام حسن عسکری (ع) حضرت مهدی (عج) به امامت رسید که دوران امامت ایشان به دو عصر غیبت صغری و کبری منجر گردید و در عصر غیبت صغری نواب خاص ایشان عموماً در بغداد سکنی گزیدند و حوزه سامرا از رونق افتاد.

دوره دوم

هر چند شهر سامرا خالی از رجال علم نبوده و همواره مورد توجه شیعه بوده است لیکن به سبب توجه خاص عباسیان به این شهر نواب امام زمان (ع) از حوزه علمیه سامرا به بغداد رفته برای برخی از شهرهای مهم شیعی نیز نمایندگانی انتخاب کردند بدین ترتیب حوزه سامرا پس از غیبت صغری به رکود علمی رسید.

دوره سوم

این دوره با ورود حضرت آیه الله العظمی میرزا سید محمد حسن شیرازی (قدس سره) به شهر سامرا آغاز می‌گردد. آیه الله العظمی حاج میرزای محمد حسن شیرازی - قدس سره - سال ۱۲۸۷ هجری به زیارت خانه خدا مشرف شد و در این سفر قصد اقامت در مدینه منوره را داشت که میسر نشد و به نجف اشرف بازگشت سپس قصد نمود تا در مشهد الرضا (ع) اقامت نماید ولی ممکن نشد بالاخره در شعبان ۱۲۹۰ هجری به شهر مقدس سامرا مهاجرت نمود با هجرت میرزای شیرازی به سامرا حوزه علمیه این شهر پس از گذشت سالهای متمادی مرکز اسلام و بزرگ دانشگاه علوم اسلامی شیعه امامیه گردید. علامه محقق شیخ آقا بزرگ تهرانی دانش پژوهان مکتب میرزای شیرازی را که به تحصیل و تحقیق مشغول بودند بالغ بر سیصد و هفتاد نفر نام برده است.

اسلوب تدریس

آیه الله العظمی شیرازی (متوفی ۱۳۱۲) نخستین مجتهدی است که شیوه اجتهادی شیخ انصاری را ترویج کرد و در حوزه علمیه سامرا اسلوبی خاص در تدریس را پیش گرفت که به شیوه سامرا معروف شد وی مساله را در حوزه درس خویش مطرح می‌نمود و طلاب و فضلاء ابعاد مختلف آن را مورد بررسی قرار می‌داند و زمانی که به مشکلی بر می‌خورند میرزا با بیانی شیوا به حل اشکال اقدام می‌ورزید لذا درس وی خاص کسانی بود که در فقه و اصول مدارج عالی را طی کرده به تحقیق و بررسی مشغول بودند. از ویژگی‌های تدریس میرزای شیرازی بارور کردن استعدادها و شخصیت دادن به طلاب و فضلاء حاضر در درس بود و هر کس سخنی داشت سخنش شنیده می‌شد و در نهایت استاد به بیان نظر خود می‌پرداخت. آیه الله العظمی اراکی در مورد ارج نهادن به مقام علم و شخصیت فضلاء در حوزه درس میرزای شیرازی فرمود: «حاج شیخ علی روزدري تصمیم گرفت که تقریرات درس میرزا را چه در عقليات چه در مباحث الفاظ بنویسد در کمال مداقه شرح و بسط تقریرات میرزای شیرازی را نوشت. میرزا به افراد خانه سپرده بود که اگر شیخ علی درووزی نصف شب هم به خانه آمد اجازه دهید وارد شود تا نوشته‌های خود را به من نشان دهد تا اگر نیازی به حک و اصلاح دارد حک و اصلاح نمایم.» «آقای حاج شیخ عبدالکریم حائری معتقد بود که کفایه مرحوم آخوند خراسانی عقلياتش را از رسائل شیخ گرفته و مباحث الفاظش را از تقریرات شیخ علی روزدري جوهر کشی کرده است.» عده‌ای عقیده دارند که میرزای شیرازی بر شیخ انصاری هم تقدم دارد و بزرگان طبقه بعد همه از شاگردان اویند مثل آخوند خراسانی، سید محمد کاظم یزدی، سید حسن صدر، سید محمد فشارکی، میرزا محمد تقی شیرازی، شریعت اصفهانی. چنانکه شاگردان وحید

بهبهانی نیز مقام علمی و اعلمیت استادشان را به اثبات رسانده‌اند.

فلسفه هجرت

از جمله مسایل در زندگی حضرت آیه الله العظمی سید محمد حسن شیرازی (قدس سره) هجرت ایشان به شهر مقدس سامرا است چه آنکه وی از بزرگان حوزه علمیه نجف اشرف بوده است حوزه‌ای که سابقه چندین صد ساله داشت و موقعیت علمی ایشان در آنجا تثبیت شده بود پس چه انگیزه‌ای میرزای شیرازی را روانه سامرا کرد؟ چنانکه گذشت میرزای شیرازی قبل از هجرت به سامرا می‌خواست در مدینه منوره اقامت کند ولی برایش ممکن نشد پس به سامرا هجرت کرد علت این امر را باید توجه آن بزرگوار به وحدت برادران شیعه و سنی دانست. پس از میرزا شاگردانش نیز پرچمدار دین و قرآن و سیاست اسلامی گردیدند و با ایجاد حکومت اسلامی در لارستان از سوی آیه الله سید عبدالحسین لاری خواستار وحدت مذهب و سیاست و مشروطه مشروع شدند و شیوه استاد را در مبارزه پی گرفتند. آیه الله العظمی میرزا محمد تقی شیرازی از شاگردان نام آور حوزه سامرا و مکتب جهاد و مبارزه میرزای شیرازی بزرگ است وی از نخستین مهاجران به حوزه علمیه سامرا است که از محضر میرزای شیرازی بهره برد و او از برترین شاگردان او گردید و خود به تدریس و تربیت دانشجویان علوم اسلامی همت گمارد میرزا محمد تقی شیرازی پس از درگذشت میرزا محمد حسن شیرازی مرجع تقلید شیعیان جهان گردید و به حوزه علمیه کربلا منتقل شد و انقلاب عراق را در آن حوزه آغاز کرد.

خورشید سامراء

قسمت اول

موسی حقانی السلام علیکما یا ولی الله و یا نوری الله فی ظلمات الارض ۱ هنگامی که امام علی بن محمد (ع) معروف به هادی و ابن‌الرضا به دستور متوکل عباسی و بوسیله «یحیی بن هرثمه بن اعین» از مدینه، شهر پیامبر، به سامراء احضار گردیدند روح تازه‌ای در کالبد پایتخت نظامی عباسیان دمیده شد. سامراء که سیرمَن رای نیز می‌گویندش هرچند دیدن طبیعت‌اش هر بیننده‌ای را مسرور می‌کند، اما بافت جمعیتی و شرایط نظامی حاکم بر آن در کنار خشونت و سبعت متوکل عباسی زندگانی رادر آن بسیار سخت ساخته بود. مرد محبوب مدینه که پاکترین و راستگوترین خلق بود روزهای سختی را در پادگان نظامی عباسیان پیش‌روی داشت. سامراء دوازده سال پیش از آن که به قدوم مبارک ابوالحسن ثالث امام علی‌النقی (ع) متبرک گردد به عنوان پایتخت عباسیان برگزیده شد. تندخویی و دراز دستی ممالیک ترک که در اطراف معتصم عباسی گرد آمده بودند مردم بغداد را به ستوه آورد، لذا معتصم از خوف شورش مردم به سامراء رفت و آنجا را به پایتختی برگزید و از آن پس خراب آباد سامراء، مسکن هشت تن از خلفای بنی‌العباس گردید. تا اینکه در ۲۷۹ قمری رو به افول نهاد و به سرعت به قصبه‌ای تبدیل شد. از این پس به آن ساءمن‌رأی (بدا بر آنکه آن را ببیند) گفتند. سامراء چون به ظلم آباد شد، شوکتش دیری نپایید. شهری که در عرض شش سال از ۲۲۱ تا ۲۲۷ قمری عمارت‌هایش بر عمارت‌های با شکوه بغداد تنه می‌زد در دوران متوکل عباسی به اوج خود رسید، بقایای قصرهای این شهر نمادی از دوران سراسر ظلم متوکل عباسی است که در دوران او و به دستور وی کربلای معلی و حرم حسینی تخریب و زمین آن شخم زده شد. و از عبرت‌های بزرگ الهی اینکه خلیفه ظالم در دنیا و آخرت خانه خراب گردید. متوکل نه ماه بیشتر در قصر تازه تأسیس خود در کنار سامراء، که موسوم به قصر جعفری و متوکلیه شد اقامت نکرده بود که به دست پسر خود منتصر کشته شد و کاخ و آبادیهای اطراف آن ویران گردید. این پایان ماجرا نبود، پایتخت در ۲۷۹ قمری دوباره به بغداد منتقل شد و سامراء به کلی

متروک گردید و جز مشهد امامین (علیهما السلام) و حریم آن و سرداب و محله کرخ جایی معمور نماند. امام هادی (ع) که دوران سخت متوکل را در سامراء گذرانده بود، سه خلیفه دیگر عباسی به نامهای منتصر، مستعین و معتز را نیز در خراب آباد سامراء دید و سرانجام در ۲۵۴ قمری به دستور معتز به شهادت رسید و خاک سامراء که با حضور آن حضرت شرافت یافته بود، جسم آن حضرت را در بر گرفت. حسن بن علی (ع) در غم شهادت پدر گریبان چاک کرد و او را در خانه خود غسل داد و دفن کرد. امام هادی این خانه را که مدفن ایشان شد از دلیل بن یعقوب نصرانی خریده بود. امام حسن عسکری که پس از پدر عهده دار امامت شیعیان شده بود با یاد خاطرات غم بار پدر روزهای سختی را در سامراء گذراند. خوب بیاد داشت که هنگام ورود پدر، متوکل دستور داد آن بزرگ را در کاروانسرای گدایان جای دادند. سالهای سخت گیری بر زوار حسین (ع) و تخریب حرم مطهر سیدالشهداء در ۲۳۶ قمری قلب امام عسکری را می فشرد و به یاد می آورد که پدر هنگام شدت بیماری در دوره متوکل به محمد بن حمزه می گفت که: با احتیاط کسی را به حایر حسینی (ع) بفرستید تا برای من دعا کند و نیز شنیده بود که پدر در پاسخ سوال علی بن بلال که از سر تعجب پرسیده بود: او خود حایر است، او را با حایر حسینی (ع) چکار؟ فرموده بود: من دوست دارم برای من دعا نمایند در آنجا که خدا دوست می دارد او را در آنجا بخوانند. ۲. و این در شرایطی بود که قبر سیدالشهداء به دستور متوکل عباسی شخم زده شده بود. فرا خواندن امام به مجلس متوکل در حالتی که خلیفه عاصی بر خدا، مست بود و از امام می خواست که برای او شعر بخواند، حبس امام و کندن قبر در مقابل دیدگان آن حضرت، آماده کردن غلامان زنگی برای قطعه قطعه کردن ذریه زهراء (س)، پیاده کشاندن فخر آسمان و زمین به دنبال خود و وزیراش فتح ابن خاقان برای خوار نمودن آن حضرت و ... وقایعی بود که یادآوری آنها قلب امام عسکری را می آزد و این در حالی بود که آن بزرگ که معروف به ابو محمد زکی، هادی، عسکری و ابن الرضا بود خود روزگار خوشتری نداشت. در دوران فرعونى معتمد عباسی، فرعون زمان از تولد موسی آل محمد (ص) بیمناک بود لذا مراقبتها نسبت به بیت حضرت عسکری شدت گرفت، معتمد راه چاره را در به شهادت رساندن امام عسکری دانست، لذا آن حضرت به دستور او مسموم و در بامداد هشتمین روز از ماه ربیع الاول سال ۱۶۰ هجری پس از راز و نیازی عاشقانه به جوار معبود شتافت. نماز را امام عصر بر پیکر پدر اقامه کرد و در هجوم مأموران فرعون برای دستگیری موسی زمان، یوسف زهرا (س) در سرداب و محل عبادت پدران خود به چاه غیبت فروشد و شرافت آن مکان افزون گردید. جسم پاک امام حسن عسکری نیز در همان خانه و در کنار قبر مطهر امام علی النقی (ع) به خاک سپرده شد و پس از آن اجساد مطهر نرجس خاتون مادر امام عصر (عج)، حکیمه خاتون عمه آن امام غایب از نظر و نیز جده مادر امام حسن عسکری و حسین بن علی الهادی در آن مکان مقدس به خاک سپرده شد و خاک سامراء نیز مانند خاک بقیع و مدینه، نجف و کربلاء و مشهد امام رضا (ع) برای شیعیان تقدس یافت. قبور آن بزرگان زیارتگاه شیعیان آل محمد (ص) شد و سامرای ویران به سبب شرافت مدفونین آل الله در آنجا محل توجه شیعیان قرار گرفت و همین اندکی باعث آبادانی سامراء گردید. ناصرالدوله حمدانی یعنی همان «ابو محمد حسن بن ابی الهیجاء عبدالله بن محمد حمدان بن حمدون تغلبی» صاحب موصل اولین کسی است که بر قبر شریف امامان در سامراء قبه ساخت و برای ضریح پرده کشید و گرداگرد سامراء دیوار کشید و اطراف خانه امامان (ع) عمارات و ابنیه ساخت. پس از او احمد بن بویه معروف به معزالدوله سومین سلطان آل بویه در ۳۳۷ قمری به تعمیر آن مکان شریف همت گماشت. عضدالدوله دیلمی نیز این افتخار را داشت تا در ۳۶۸ قمری به تعمیر قبور امامین همامین عسکریین (ع) اقدام نماید. ۳. در دوره صفویه گنبد و صحنی برای مرقد امامان در سامراء ساخته شد. در ۱۱۹۸ ق احمدخان دنبلی حاکم مردم دار خوی که ۳۰ سال بر آن خطه حکومت کرده بود به قصد تعمیر و توسعه بارگاه عسکریین (ع) در سامراء برادر همسر خود میرزا محمد رفیع فرزند میرزا شفیع مستوفی الممالک را به همراه تعدادی معمار و کارگر به سامراء اعزام کرد تا عمارت جدیدی به سان عمارت نجف بر روی قبور ائمه (ع) بسازند. ۴. ممانعت برخی از اهل عراق از کار هیئت اعزامی احمدخان نزدیک بود به درگیری منجر شود که با جلب نظر سلیمان پاشا والی بغداد هیئت توانست کار خود را در سامراء آغاز

کند. احمدخان دنبلی در توطئه‌ای شوم توسط برادرزادگان خود در ۱۲۰۰ قمری به قتل رسید. ظاهراً محرک ترور وی آقا محمدخان قاجار بود. به این ترتیب کار ساختمان صحن سامراء یک سال متوقف شد. اما سرانجام حسینقلی خان فرزند احمدخان دنبلی پس از کنترل اوضاع و سرکوب مخالفان و قاتلان پدر خود، میرزا جعفر وزیر را که پسر میرزا رفیع سابق الذکر بود به سامراء اعزام کرد و او نیز در طی دو سال عمارت آنجا را از قبیل صحن و مناره و رواق و صفا و ایوان و سرطاق و پیش طاق بنا کرد. این اقدامات تا ۱۲۰۷ قمری به طول انجامید و بارگاه عسکرین (ع) وضعیت مناسبی پیدا کرد. از خاندان دنبلی چندتن از جمله احمدخان دنبلی، کلبعلی خان پسر احمدخان، سلمان خان، نظرعلی بیگ خان پسر احمدخان در آن مکان مقدس مدفون هستند. با توجه به عادات اهالی سامراء به بهره‌برداری از ارادت شیعیان نسبت به اهل بیت (ع) در راستای ارضای آزمندیهای خود در عین بی‌توجهی به نگهداری و حفاظت از بارگاه عسکرین (ع) لازم بود هر از چندگاهی شیعیان عاشق خود دست به کار شده و از حریم با صفای اهل بیت (ع) حفاظت نمود و در تعمیر و نگهداری آن بکوشند. ادیب‌الملک که خود در ۱۲۷۳ قمری جهت زیارت به عتبات عالیات مشرف شده بود می‌نویسد: تا به حال سه دفعه از هندوستان به جهت طلاکردن گنبد مطهر [طلا] آورده‌اند، لیکن به این مصرف نرسیده و از میان رفته مگر به قدر یک کمر بند در دوره گنبد طلا شده است و مابقی از گچ سفید است. ۵. همو وضعیت حرم شریف و سامراء را در ۱۲۷۳ قمری چنین توصیف می‌نماید: جناب امام حسن عسکری و جناب امام علی النقی سلام الله علیهما و نرجس خاتون در یک سرداب که بالای سرداب یک ضریح است و سه صورت قبر، مدفون می‌باشند. و در زیر پای ایشان حلیمه خاتون دختر امام علی النقی علیه‌السلام است که ضریح وی از یک طرف چسبیده به ضریح مبارک امامین است. و بقعه هیچ یک از ائمه به بزرگی این بقعه مبارک نیست و گنبد منور نیز بزرگ‌تر از گنبد های سایر ائمه هدی علیه‌التحیه و الثناست ... یک ایوان بزرگ دارد از طرف قبله و یک کفش کن. اصل بنای گنبد و صحن از صفویه بوده است لیکن احمدخان دنبلی تعمیر نموده است. و ضریح مقدس از پولاد است و میان بقعه مطهر تا دو ذرع از دیوار سنگست که نصب نموده‌اند و از دو ذرع به بالا تا سقف، آئینه است. و بارگاه مبارک بسیار باشکوه است و دو منار در دو طرف گنبد مطهر است که هریک تخمیناً بیست ذرع است. و صحن مبارک از حسب طول و عرض، نود ذرع در نود ذرع است. در برابر ایوان، در میان صحن مبارک، مرحوم آصف الدوله چاهی کنده و حوضی درست کرده که مردم وضو بگیرند. و یک ساقیه نیز سرکاره والده آقاخان محلاتی در میان صحن مبارک درست کرده که آب از شطمی کشیده و می‌ریخته، به میان صحن می‌آمده است و همه کس از آنجا آب برمی‌داشته‌اند. لیکن این اوقات اسباب آوردن آبش بهم خورده است و آب نمی‌آید و صحن دیگر در پشت سر است که آن نیز چهل و پنج ذرع طول و همان قدر عرض دارد. لیکن از آن صحن راه به بقعه مطهر ندارد، باید داخل صحن بزرگ شد و از کفش کنی که از در قبله وارد می‌شوند، داخل ایوان و بقعه مطهره می‌گردند. آنقدر خدام آنجا بی‌ادب می‌باشند و احترام نمی‌دارند که هر وقت داخل صحن مبارک می‌شدم، البته یا خر و یا سگ و تازی در آنجا بود که بیرون می‌کردیم. همه خدام چاریاری می‌باشند ... چهل نفر خدام است و هر وقت که زوار زیاد می‌آید همه اهالی آنجا خادمی هستند با احتشام. به طورهای مختلف پول از مردم می‌گیرند و عذر از هیچ کس نمی‌پذیرند. خود دیدم که دو طرف در را گرفته به زواران می‌گفتند که اول پول بده بعد برو زیارت کن. تغیر زیاد به او کردم و گفتم ای مردود دست از زوار بردار و کمتر شرارت کن. بالجمله حاکم و کلیددار و پسرش را تحریص و ترغیب به اذیت خدام بی‌ادب می‌نمودم و باب زیارت برای زوار می‌گشودم تا این که کار به جایی رسید که خدام در آن ده روز توقف، یک مرتبه صحن مبارک را جاروب کردند و خاکروبه‌اش را بیرون بردند. ۶. ایوانی که چاه غیبت آن حضرت در آنجاست تخمیناً دو ذرع و نیم طول و دو ذرع عرض دارد و چنان می‌نماید که مجموع آن ایوان از چوب منبت بوده چنان که قدری از آن باقی است، و کتیبه دور که به خط کوفی نوشته‌اند باقیست. و چاه در اول چاه‌نوده است بلکه چون محل غیبت بوده است، از کثرت برداشتن خاک به جهت تیمن و تبرک، تخمیناً به قدر دو ذرع گود است. یک سنگی از مرمر تراشیده‌اند مربع و بر در چاه گذاشته‌اند. و اکثر اتراک که فارسی نمی‌دانند و به زیارت

می‌روند، از نفری یک قمری می‌گیرند، در وقتی که سر به میان چاه می‌کنند و در ضمن زیارت می‌گویند: یا صاحب‌الزمان اینها زوار بدی هستند، پول نمی‌دهند] و [ما را خوشحال نمی‌کنند و به عینه اتراک همین عبارتها را می‌گویند. و آن ایوانچه از برای سرداب مبارک مثل صندوقخانه می‌باشد. و اصل سرداب چهار ذرع عرض و هفت ذرع طول دارد و در پشت سرداب از برای کسی که رو به قبله ایستاده باشد یک سرداب دیگر است که نماز زیارت را چه زن و چه مرد، در آنجامی کنند. و از کریاس تا بالا که داخل مسجد می‌شوند، بیست پله دارد. و آن مسجد را مرحوم محمدعلی میرزا ساخته است. و گنبد مسجد از کاشی است و آن مسجد صحنی ندارد. و از کفش کن که داخل می‌شوی ایوانی است و از ایوان روبه قبله داخل مسجد می‌شود. و از طرف دست چپ سرداب مبارک است. و صحن مبارک مسجد و سرداب صاحب‌الزمان، عرضاً و طولاً هفتاد ذرع است. [سامره] به قدر سی صدخانوار جمعیت دارد و ربع فرسنگ دوره قلعه سامره است، لیکن همه قلعه معمور نیست. و دیوار قلعه سامره را محمد شاه هندی، از گچ و آجر ساخته‌اند و برجهای بسیار محکم به دورش انداخته. سه دروازه دارد: یکی دروازه بغداد است و دیگری دروازه شریعه است و عرب جایی از شط را می‌گویند که از آنجا مردم آب برمی‌دارند زیرا که از همه جای شط نمی‌توان آب برداشت، و دیگری دروازه قاعد است که متعلق به اسم قبیله [ای] از عرب است. ۷ «اهالی سامره چون شیطانند و از دوستان ابی سفیان. همیشه چهار پنج فرسنگ زوار را استقبال می‌کنند و مردم را فریب می‌دهند. چون به زواری می‌رسند می‌گویند من مهماندار شما هستم و از شوق مهمانداری زوار همیشه هستم. آب هرچه بکار دارید می‌دهم و هیزم هرچه صرف نمائید منت نمی‌نهم، کرایه خانه من همیشه از دیگران کمتر است و جو و کاهم از همه کس ارزانتر. بجز من که سید اولاد پیغمبرم، همه مردم چهاریاری هستند و از زحمت دادن به زوار دلخوش و مستند بیچاره زوار را به زبان بازی و زمانه‌سازی به خانه می‌آورد. وقت کاه و جو کشیدن ونان و ملزومات دیگر خریدن، آن شخص استقبال کرده و به خانه آورده ابداً نزدیک نمی‌آید و دیگری به روی آن زوار باب محبت می‌گشاید تا وقت حرکت، می‌گوید حساب آنچه اخراجات گرفتی تمام کن و به رفتن اقدام. زوار بیچاره دل خوش است که نرخ هر چیزی همان است که در صحرا به او گفته‌اند و از او چیزی ننهفته‌اند. چون حساب می‌کند ده مقابل قرار اول از او می‌گیرند و به هیچ وجه عذر او رانمی‌پذیرند. وقتی که صاحب خانه به میل خاطر خود پول از آن زوار گرفت، به رفتن مأذون است. اولاً معطل و سرگردان و دل خون تا بر وفق دل خواه نقدی نشمارد نتواند قدم بیرون بگذارد.» ۸ ده سال پس از سفر ادیب‌الملک به عتبات علیرضا خان عضدالملک پیشخدمت خاصه ناصرالدین شاه مأموریت یافت چهارصد صندوق خشت طلا اهدایی و نذر ناصرالدین شاه را جهت مطلا کردن گنبد عسکرین (ع) به عراق ببرد. سفر وی در ذی‌قعد ۱۲۸۳ آغاز شد و موفق گردید خشتهای طلا را در کاظمین تحویل جناب شیخ عبدالحسین تهرانی (شیخ‌العراقین) بدهد. ۹. شیخ وظیفه داشت علاوه بر مطلا کردن گنبد نسبت به احداث مناره و انجام تعمیرات در حرم مطهر سامراء اقدام نماید که بخش عمده این اقدامات توسط آن مرحوم در زمان حیات اش تحقق یافت. عضدالملک پس از تحویل خشتهای طلا، جهت زیارت سایر اعیان مقدسه واقع در عراق به کربلای معلی، نجف اشرف و سامراء نیز مشرف می‌شود. وصف سامراء و وضعیت حرم مطهر را در ۱۲۸۳ قمری از قلم او می‌خوانیم: اما سر من رأی قلعه‌اش از قلعه مبارکه نجف اشرف اندکی کوچک‌تر است و خانه‌هایش ثلث و خانوارش تخمیناً چهارصد و بازارش هیچ‌الا دو سه دکان بقالی‌درب صحن کوچک دارد. مردمش تماماً سنی هستند. دو خانوار شیعه آنجا هست. یکی [خانواده ملا آقا کوچک] که از جانب دولت متولی چهل چراغ همایونی است و یکی [خانواده شماعی]. سیدعلی کلیددار حالتش عرض شد، ولی به ظاهر همه مدعی تشیع‌اند و جمیع خدام برای یک دینار مضایفه از صد قتل نفس ندارند. مع هذا الحمد لله از اقبال بی‌زوال و صولت شاهنشاه جم همال قدرت یک کلمه خلاف ندارند و نهایت خدمت‌گزاری از زوار می‌نمایند. اما صحن مقدس و حرم مطهر امامین‌الهمامین عسکرین صلوات الله علیهما را، که احمدخان دنبلی ساخته، بسیار خوش وضع و خوش روح است. لیکن اطراف صحن طاق‌نما است. حجره ندارد و در جلو رواق و حرم مطهر ایوانی است روی باز، شبیه ایوان مبارک نجف منار نداشته، حال جناب شیخ عبدالحسین سلمه الله

تعالی در دو طرف از تنخواه دیوان اعلی دو مناره بنا نموده و آن مناره‌ها را با صبهه‌طاق‌نماهای صحن کاشی کرده‌اند. بی‌نهایت تعریف دارد. مثل مینا می‌نماید و آن‌روز از مناره‌ها هریک به قدر ده ذرع ساخته بودند. گنبد مبارک از سایر گنبدهای مشاهد مشرفه بزرگ‌تر است و حرم مطهر از جمیع حرمهای محترمه وسیع‌تر است. حضرتین عسکرین سلام‌الله علیهما و نرجس خاتون مادر حضرت قائم (ص) در یک ضریح مرادف یکدیگرند و حلیمه خاتون زیرپای حضرت امام حسن عسکری علیه‌السلام است. ضریح بزرگ [از فولاد است و ضریح حلیمه خاتون را تنکه برنج کوفته‌اند. چهل چراغ مبارک اعلی حضرت اقدس شهریاروی روحنا فداه، درب حرم منور، در میان رواق آویخته و کوچک در کمال نظم و آراستگی نگاه داشته است و نهایت شکوه دارد. دور گنبد مبارک را هفت هشت ردیف از خشتهای منور هدیه‌همایونی نصب نموده‌اند که تخمیناً چهارهزار خشت کار شده بود. ۱۰ در زاویه آن صحن مقدس، میان شمال و مغرب صحن کوچک‌تر است و در طرف جنوب آن صحن کوچک مسجدی است مشتمل بر ایوان و رواق و گنبد و در زیر ستون یسار گنبد، راهی است که به سرداب حضرت قائم عجل‌الله فرجه می‌رود. بیست و دو پله است و بعد هشتی راهی است به سرداب. عرض آن سرداب سه ذرع کم‌تر است و طولش چهار ذرع و نیم میشود. در آخر سرداب شاه‌نشینی است که ارسوی نهاده‌اند. چاهی در آن شاه‌نشین است که گویند حضرت آنجا غیبت فرموده. عقب آن سرداب به اندازه همان سرداب مسجدی است. زمین سرداب و هشتی پله، همه را سنگ موصلی فرش کردند و ازاره‌اش همه کاشی است. ۱۱.

پی‌نوشت‌ها

۱. درود بر شما ای دو ولی خدا و دو نور خدا در تاریکیهای زمین ۲. ناسخ‌التواریخ، جلد ۸ صص ۱۷-۱۵ به نقل از بحارالانوار. ۳. زندگانی عسکرین، ج ۲، صص ۱۴۴-۱۴۱. ۴. تجربه‌الاحرار، ج ۱، ص ۲۰۱ و تحفه‌العالم، میر عبدالطیف شوشتری، چاپ صمد موحد، تهران، ۱۳۶۳، ص ۱۳۷. ۵. سفرنامه ادیب‌الملک به عتبات. به تصحیح مسعود گلزاری، تهران، انتشارات دادجو، ۱۳۶۴، ص ۱۰۰. ۶. متأسفانه اکنون نیز حال سامرائیان همین گونه است در دوبار تشرّفی که ۱۵۸ سال بعد از ادیب‌الملک، سعادت آن نصیب بنده نگارنده شد سامراء و اهل آن را حریص، جسور و بی‌اعتنا نسبت به نگهداری و حفظ حرم مطهر و تأسیسات آن یافتم که علیرغم انتفاع فراوان مالی از قبل هجوم زوار به آن مکان مقدس هیچ‌خدمتی ارائه نمی‌کنند و بعضاً بی‌ادبانه زورگیری می‌نمایند. ۷. سفرنامه ادیب‌الملک به عتبات، به تصحیح مسعود گلزاری، تهران، انتشارات دادجو، ۱۳۶۴، صص ۱۰۳-۱۰۰. ۸. همان، ص ۱۱۳. ۹. آیت‌الله حاج شیخ عبدالحسین تهرانی معروف به شیخ‌العراقین از مجتهدین معروف و زاهد عصر قاجار محسوب می‌شود. او وصی میرزا تقی‌خان امیر کبیر بود و پس از مرگ امیر بر حسب وصیت او شیخ‌عبدالحسین مسجد و مدرسه‌ای از محل ماترک امیر احداث کرد که معروف به مسجد و مدرسه شیخ‌عبدالحسین یا مسجد آذربایجانی‌ها شد. او سپس به عتبات هجرت و امور بازسازی بقاع متبرکه در عتبات عالیات از سوی ناصرالدین شاه به او محول شد که در انجام این مأموریت از هیچ کوششی فروگذار نکرد. مطلا کردن گنبد عسکرین یکی از اقدامات آن مرحوم می‌باشد که به دستور ناصرالدین شاه صورت گرفت. حاج شیخ عبدالحسین تهرانی در ۱۲۸۶ قمری در بین‌النهرین درگذشت. ۱۰. مرحوم حاج شیخ عبدالحسین تهرانی پس از تحویل گرفتن خشتهای طلا در بغداد و در زمانی که عضدالملک جهت زیارت قبر منور سیدالشهداء به کربلاء مشرف شده بود از پشت باغات کاظمین عبور داده و از طریق آب به سامراء منتقل نمود و بلافاصله مشغول به کار شده بود به نحوی که پس از مشرف شدن عضدالملک به سامراء مقداری از خشتهای بر گنبد عسکرین (ع) نصب شده بود. ۱۱. موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران. سفرنامه عضدالملک به عتبات.

قسمت دوم

در اینجا بی‌مناسبت نیست که ذکر از ماجرای ارسال خشتهای طلا و مطلا نمودن گنبد عسکرین (ع) به میان آید. در ۱۲۸۳ قمری

ناصرالدین شاه قاجار با صدور فرمانی به علیرضاخان قاجار ملقب به عضدالملک که سمت پیشخدمت خاصگی شاه را نیز داشت و از رجال معتبر و مهم قاجاریه محسوب می‌شد مأموریت داد چهارصد صندوق خشت طلا را جهت به کار بردن در گنبد عظیم حرم سامراء به عراق منتقل نماید. فرمان شاه چنین است: هومقرب الخاقان، نتیجه الامراء العظام، فدوی زاده خاص دولت جاوید آیت، علیرضا خان پیشخدمت خاصه به عنایات خاطر خطیر ملو کانه مفتخر و مباهی بوده‌اند که چون خشتهای طلا که به جهت گنبد منور مطهر عسکرین صلوات الله وسلامه علیهما ساخته شده نظر به امانت و دیانت آن فدوی زاده خاص، حمل خشتهای مزبور را به عهده آن مقرب الخاقان محول و مفوض فرمودیم که با کمال نظم و درستی خشتهای طلا را حمل نموده و در کاظمین تحویل جناب مستطاب فضایل ماب، افادت و افاضت نصاب، حقایق و معارف اکتساب، قدوه العلما وزیده الفقها، مجتهد العصر والزمان، شیخ المشایخ العظام، شیخ عبدالحسین سلمه الله تعالی داده که به کار برد. در بین راه از غلام و سرباز و فراش [و] مأمورین چنانچه تقصیری و خلافی ظاهر شود آن مقرب الخاقان خود ماذون است که به فرا خور تقصیر آنها تنبیه نماید. باید با کمال نظم و درستی این خدمت را به انجام رسانده در عهده شناسد حرره فی شهر ذی القعدة الحرام سنه ۱۲۸۳. به این ترتیب مأموریت عضدالملک آغاز می‌شود. لازم به ذکر است که شاهان قاجار علی‌رغم همه نواقص و کاستیها در حکومت‌گری و اخلاق و رفتار شخصی در حفظ شعایر شیعی و دینی تا حدودی اهتمام داشته و حداقل اینکه نسبت به مبانی دینی و شعایر شیعی عناد نداشتند. لذا از این نوع اقدامات در کارنامه اغلب آنان مضبوط است. برخلاف پهلوی‌ها که اساساً برای هدم اساس اسلام و تشیع توسط بیگانگان گماشته شدند و در این راه همچون متوکل عباسی و وهابیون تکفیری در مقابل اقامه شعایر دینی موضعگیری نموده و نسبت به ساحت مقدس اهل بیت (ع) و شیعیان مظلوم آنان جسارت نمودند. عضدالملک سفر خود را در روز سه‌شنبه دوازدهم ذی القعدة ۱۲۸۳ آغاز نمود و در دوشنبه نهم جمادی الاولی ۱۲۸۴ به پایان برد. منزل اول کاروان حامل خشتها پس از خروج از تهران شهری یا حضرت عبدالعظیم بود و از آنجا این سفر بزرگ با همراهی سیصد نفر و هفتصد رأس چارپا آغاز گردید. روزنامه خاطرات این سفر توسط عضدالملک تهیه شده که اکنون در آرشیو مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران نگهداری می‌شود. در سال ۱۳۷۰ شمسی این اثر به کوشش حسن مرسلوند به چاپ رسیده است. کاروان حامل خشتهای طلا منزل به منزل با اشکهای دیدگان محبان اهل بیت (ع) و شیعیان آل علی (ع) استقبال و بدرقه می‌شد و باشکوه هرچه تمام‌تر به سوی کوی جانان‌راه می‌سپرد. با ورود کاروان به خاک عثمانی مقامات عثمانی و ایرانی و مردم شیعه و سنی به استقبال کاروان آمدند. عضدالملک خود ورود به کاظمین را چنین توصیف می‌نماید: [از ...] قبر ابوحنیفه الی [...] آستان ملایک پاسبان کاظمین علیهما السلام، در دو جانب، و از دو طرف، شیعه و سنی، سپید و سیاه و اناث و ذکور، در خارج و داخل بغداد، بر سر برجهای قلعه و بام سرایه پاشا و میدان درب سرایه و قهوه‌خانه‌ها و قراول‌خانه‌های دو جانب و دکاکین و زیر دیوارها و بام و منظره‌خانه‌ها تا کنار دجله و روی جسر و بغداد کهنه و صحرای کنار دجله فیما بین بغداد و آستانه مقدسه کاظمین علیهما السلام، از هر نوع و هر جنس [...] بر دوش یکدیگر برمی‌آمدند ... از جایی که مستقبلین رسیدند تا به دروازه کاظمین علیهما السلام، قریب چهارصد قربانی کردند [...] و نه آنقدر شیعیان علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام را طرب و نشاط احاطه کرد که توانم حکایت نمود. نواب اقبال‌الدوله که از اجله هنود و سرسلسله رنود عهد است، با نوابان هند بیامدند و به محض دیدن نذر همایونی، زمام اختیار از دست داده، خویشتن بر پای استران افکندند و لجامشان ببوسیدند و کحل الجواهر غبارشان بر دیدگان کشیدند و از رفتار اوو قری و شکوهی بیفزود و عظمی در دلها برفت. پس از آن جناب علامه الخیر و التحریر البصیر، محقق الدقایق و مدقق الحقایق شیخ عبدالحسین سلمه الله تعالی با جمعی از علمای اعلام و فضالای کرام برسیدند. ۱۲ به این ترتیب خشتهای طلا- به آیت الله شیخ عبدالحسین تهرانی تحویل گردید و کار نصب خشتهای طلا- هم به سرعت آغاز شد. گنبد حرم مطهر عسکرین همان‌طور که ذکر شد بزرگ‌ترین گنبد در بین گنبد‌های اعتبار مقدسه است. حسن‌الامین نویسنده معاصر و گردآورنده دائره‌المعارف الاسلامیه الشیعه در خصوص ویژگیهای گنبد و صحن حرم مطهر سامراء می‌نویسد: گنبد سامراء بزرگ‌ترین گنبد در

بین گنبد‌های قبور ائمه اطهار (علیهم‌السلام) است. محیط آن ۶۸ متر و قطر آن ۲۲/۴۳ می‌باشد. خشتهای گنبد ۷۲۰۰۰ عدد می‌باشد. در جهت جنوبی آن دو مناره وجود دارد که با کاشی پوشیده شده به ارتفاع ۳۶ متر از زمین. در داخل صحن ۴۵ ایوان وجود دارد، ۱۶ ایوان در جانب غربی، ۹ ایوان در جانب جنوبی و ۲۰ ایوان در جانب شرقی. ۱۳ حاج شیخ عبدالحسین تهرانی توفیق یافته بود که با خشتهای ارسالی از ایران گنبد عظیم سامراء را مطلاع نماید. ناصرالدین شاه چهار سال پس از ارسال خشتهها خود به زیارت عتبات عالیات در عراق رفت و درباره سامراء و گنبد حضرت عسکرین چنین نوشت: وارد صحن مقدس شدیم گنبد حضرت عسکرین (ع) را که طلا کرده‌ایم. بسیار بسیار خوب و قشنگ و خوش ترکیب است. گنبد بزرگ خشت طلا زیادی برده است. حضرت سه صحن دارد. دو تا بزرگ یکی کوچک‌تر. صحنها را همه ما تعمیر کرده‌ایم. طاق نماه از کاشی خوب کرده‌اند. به دست شیخ عبدالحسین مرحوم. اغلب تعمیرات اینجا را الحمدلله تعالی، من به دست شیخ عبدالحسین مرحوم کرده‌ام. خلاصه خدام کمی، یعنی به قدر سی نفر با سیدعلی کلیددار، که ریش محرابی سیاهی، و روی آبله و ابروی سیاه و چشم شهلای سیاهی دارد، با قدری علم‌ها در دست آمدند... کلیددار می‌گفت من شیعه هستم. شیخ محمد برادر شیخ عبدالحسین مرحوم، و آخوند میرزا محمدباقر سلماسی پسر ملا- زین‌العابدین سلماسی، که مدت مدیدی است در اینجا توطن دارد، آمدند عالمی از شیعه همین است. در اینجا وارد به رواق [و] از آنجا وارد ضریح و تحت قبه عسکرین شدیم. زیارت خوانده [شد] و [توی ضریح رفته، طواف مراقد مطهره به عمل آمد] بعد [بیرون آمده زیارت حلیمه خاتون، خوانده، بعد بالای سر، نماز ظهر و عصر خوانده شد بعد رفتیم به مقام غیبت حضرت صاحب‌الامر (ع)]. ابتدا گنبد کاشی کاری از بناهای مرحوم محمدعلی میرزا مرحوم حاکم کرمانشاهان زیر گنبد مسجد است. تویش همه گچ کاری، یادگار زیادی، باز مردم نوشته‌اند. بعد دری است که داخل زیرزمین می‌شود، که حضرت غایب شده‌اند. بیست پله می‌خورد تا پایین. بعد محوطه‌ای است کوچک به سقف یک روزنه دارد. بعد از آن هم محوطه مسقف کوچکی است مثل ایوان که یک روزنه درازی از بغل دیوار دارد، که روشنی می‌افتد و آینه کاری است. آنجا دری است، در چوبی از بناهای الناصر بالله خلیفه عباسی که تاریخش ۶۰۶ هجری قمری که ششصد و هشتاد و یک سال است پیش از این بنا شده [است]. هنوز آن در بی‌عیب مانده، و اطراف در که تاریخ و غیره نوشته‌اند، چنان خوب منبت کاری و از چوب در آورده‌اند، که عقل حیران می‌ماند. و این آیات و عبارات که بعضی خوانده شده [است] آنجا نوشته‌اند (در ضلع سمت راست) بسم الله الرحمن الرحيم قل لا اسئلكم عليه اجرا الا الموده فی القربى «سوخته است» (نزوله حسناً) دوره در: ان الله غفور شکور هذا ما امر بعلمه سیدنا و مولانا الامام المفترض طاعته علی جمیع الانام، ابوالعباس احمد الناصر لدین الله، امیرالمومنین و خلیفه رب العالمین الذی طبق البلاد احسانه و عدله و عمر العباد بره و فضله قرن الله اوامره الشریفه استمراراً بالتحج و الیسر و جنوده بالتائید و النصر و جعل لایامه المخلده حدّاً لایکون اجوده و لا برایه الممجده سعداً محتواً بزیاده فی عز یخضع له الاقدار فیطعه عواصیها و ملک خشع له الملوك لیملکه نواصیها یتولی الملوك الحسین بن سعد الموسوی یرجو الحیات) ضلع سمت چپ (فی ایامه المخلده و یتمنی انفاق بقیه عمره فی الدعاء لدولته المؤیده استجاب الله ادعیه فی ایامه الشریفه السنیه) زیر در بعد از وضع آنچه سوخته است (من سنه ست و ستمائه الهلالیه و حسبنا الله و نعم الوکیل و صلی الله علی سیدنا و خاتم النبیین و علی اله الطاهرین). این در، پر بزرگ نیست و ترکیب در مربع بالای در، هلالی وسط درها شبکه [ای] است، از چوب طول یعنی ارتفاع در، تخمیناً دو زرع عرض در هم بهم چنین، بعد داخل محوطه بسیار کوچکی که جای چهار نفر آدم است، که بزور بنشینند، می‌شوند. آنجا را شیخ محمد، کاشی کاری کرده است. اسم ما را هم نوشته است. آنجا چراغی روشن کرده، آنجا رفتیم. در آنجا یک چاهی است، دور چاه مرمر است. دهن چاه کوچک است. همین قدر است که یک نفر توی چاه برود. گودی چاه دو زرع می‌شود، که حضرت آن میان غیبت فرموده‌اند. بوی عطر خوشی از توی چاه می‌آمد. دو رکعت نماز آنجا کردم. قدری نشستیم به شیخ محمد حکم شد شبکه مطلائی ساخته روی چاه بگذارد، که کسی من بعد توی چاه نرود. بعد آمدم بیرون، رفتیم بالای پشت‌بام. گنبد را درست تماشا کرده، الحق گنبد مطهر ثانی ندارد. بسیار بسیار خوب است. از بالای بام اطراف و توی قلعه سامره هم

پیدا بود. توی قلعه بسیار خراب است. اطراف شهر قدیم سامره همه خرابه است. و پیدا بود بسیار شهر قلعه بسیار خراب است. اطراف شهر قدیم سامره همه خرابه است. و پیدا بود بسیار شهر عظیمی بوده است. قلعات زیادی که همه دیوارهای آن، و بروجش باقی است. از آجر و خشت پیدا بود ... ضریح امامین [از فولاد است. از بناهای شاه سلطان حسین صفوی] است. بسیار خوب ساخته‌اند. اول مرقد و صندوق امام علی النقی است. دوم صندوق امام حسن عسکری، سوم در توی همین ضریح، صندوق نرجس خاتون، والده صاحب‌الامراست. رو به طرف مشرق، ضریح حلیمه خاتون است، دختر امام محمد تقی است. چسبیده به ضریح حضرت. ضریح از برنج است. بنای گنبد حضرت و صحن و ... از بناهای احمدخان دنبلی است. توی گنبد آینه کاری خوبی است. از محمدعلی خان هندی، پادشاه لکنهور، یا وزیر بوده است. گنبد مطهر از بناهای ما است. عجب گنبد طلای خوبی است. یک چهل چراغ هجده لاله هم از ما با روشنایی پیشکش شده است. آویزان از رواق است. [قندیل و ... هیچ چیز دیگر نیست، لخت است. ۱۴ ناصرالدین شاه در سفرنامه خود اشاراتی هم به اهل سامراء و خلق و خوی آنان دارد که ذکر آن تکراری است. شاه ایران نیز از زورگیری اهل سامراء در امان نبوده و مجبور شده سیصد تومان انعام بپردازد. در ۱۳۰۴ قمری ابوالحسن خان اردلان (فخرالملک) سفری به عتبات دارد که با ذکر بخشی از خاطرات او که مربوط به سامراء و ملاقات با آیت‌الله العظمی سید محمدحسن شیرازی می‌شود به این مقال خاتمه می‌دهیم: مقارن غروب بود وارد قصبه شدیم و به زیارت آستانه مقدسه شرفیابی حاصل نموده دعای ذات ملکوتی صفات همایونی روحنا فداه را به جای آوردیم. آقا سیدعلی کلیددار در ضریح مطهر را باز کرد. اصل قبر منور را زیارت کردیم. حضرت امام علی النقی و حضرت امام حسن عسکری و حضرت نرجس خاتون، مادر حضرت صاحب‌الزمان علیهم‌السلام در یک ضریح فولاد هستند و در پایین پا ضریح دیگر متصل به همین ضریح است که حلیمه خاتون، دختر امام محمد تقی علیه‌السلام مدفون است. زیارت خوانده بیرون آمدیم. در صحن دیگر گنبد کاشی است، که محل غیبت حضرت صاحب‌الزمان عجل‌الله فرجه است و چاهی است که [می‌گویند حضرت در آنجا غایب شده‌اند. زیارت خواندیم گنبد طلای عسکرین علیهما‌السلام در نوزده سال قبل از این از جانب سنی الجوانب سرکار بندگان اعلی حضرت شاهنشاهی ناصرالدین شاه قاجار خلدالله ملکه به توسط علی رضا خان عضدالملک طلا شده است و هنوز گنبدی به این عظمت و بزرگی ندیده‌ام. خیلی با شکوه و خوب دو گلدسته کاشی دارد که یکی از آنها ناتمام است و مرحوم شیخ عبدالحسین از جانب سرکار بندگان همایونی روحنا فداه ساخته است، ناتمام است. مختصر بنایی دارد که تمام کند. صحن مطهر هم همه قبر است و فرش سنگی و سرداب ندارد. چندان تعریفی ندارد. خداوند توفیق بدهد بسازند. ضریح مطهر فولاد هم اندکی تعمیر لازم دارد مختصر خرجی دارد. به اتفاق احمدخان خدمت جناب میرزا رسیدیم. اول در اتاق بیرونی نشستیم که فرشهای پاره [ایی] داشت. بعد از ساعتی احضار به اندرون شدیم. اتاقی کوچک به چند قالیچه مفروش بود. قریب پنجاه جلد کتاب هم در طاقچه‌ها چیده بودند خود جناب میرزا پوستینی بر دوش انداخته بودند. عمامه مولوی بسیار کوچک سبزی بسته بودند. ریش سفید صورت نورانی داشت. بعد از سلام و تعارفات از مسائل لازمه صحبت شد. بدو خیلی دعا به وجود سرکار بندگان همایونی روحنا فداه نموده، واقعاً اگر مراحم ملوکانه نبود اهل تسنن امسال جناب میرزا را خیلی اذیت می‌کردند. ۱۵ ثانیاً بعضی از سؤالات را جواب فرمودند و بعضی رابه سکوت گذرانیده، گریه جواب دادند. همین قدر می‌دانم، به دلایل عقلیه و شرعیه‌طوری فرمودند که اسباب حیرت شد. آن قدر فهمیدم خداوند بر ما رحم کند انشاءالله، کار و بار بنده که خیلی مغشوش است، جز فضل الهی که قلم عفو بر جرائم این عبد ذلیل کشیده شود، چاره [ای] ندارد والا با عدالت خداوند درست در نمی‌آید. با کمال ملال و تأسف بر احوال خود برخاسته به منزل آمدیم و در این ساعت از خداوند توفیق و مغفرت می‌خواهم. اللهم اغفر لنا و ارحمنا و عافنا و اعفو عنافی‌الدنیا و الاخره به محمد و آله. ۱۶ روز چهارشنبه سوم اسفند ماه ۱۳۸۴ مصادف با ۲۳ محرم ۱۴۲۷ دست ناپاک فرزندان یزید و متوکل عباسی به فرمان اشغال‌گران صلیبی صهیونی گنبد و بارگاه امامین همامین عسکرین (علیهما‌السلام) را منفجر نموده و از بین بردند این جنایت انسانی، دینی و تاریخی ریشه در تفکرات پلید وهابیون منحطی دارد که با دستان ناپاک خود

از کشتن هیچ مسلمانی اعم از شیعه و سنی ابا ندارند. پس از تخریب بقیع مظلوم این بزرگترین جنایت وهابیون در حق عالم اسلامی و بشریت است. حرم ائمه معصومین در سامراء بار دیگر با شکوه‌تر از قبل ساخته خواهد شد تا باز دیدن گنبد طلایی عظیم آن باعث سرور قلوب مومنین گردد اما مطمئناً خانه استکبار جهانی و عوامل تکفیری آن‌پس از این جنایت همانند کاخ متوکل عباسی ویرانه خواهد گردید. ان شاء الله وسیعلم‌الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون.

پی‌نوشت‌ها

۱۲. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، سفرنامه عضدالملک به عتبات. ۱۳. دائره‌المعارف الاسلامیه الشیعیه، ج ۱۳، ص ۱۵۳. ۱۴. سفرنامه ناصرالدین شاه به عتبات. به کوشش محمدرضا عباسی پرویز بدیعی، سازمان (اسناد ملی ایران)، ۱۳۷۲، صص ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۷۰. ۱۵. یکی از دلایل حضور میرزای شیرازی در سامراء سر و سامان دادن به وضعیت حرم مطهر عسکریین بود که در غربت خاصی بسر می‌برد. حضور مرجع بزرگ شیعیان در سامراء توجه شیعیان را به آن شهر بیشتر جلب می‌کرد و همین باعث عمران و آبادانی بیشتر شده و حاشیه امنیتی‌ای هم برای زوار و هم حرم مطهر سامراء فراهم می‌ساخت. با مرگ میرزای شیرازی متأسفانه این حرکت تعقیب نشد و آثار خیر فرهنگی و عمرانی آن‌بزرگمرد به سرعت رو به نابودی گذاشت. تداوم اقدام میرزا می‌توانست سامراء را تبدیل به شهری شیعی‌نشین نماید و اگر چنین شده بود وهابیون سلفی با آرامش کامل نمی‌توانستند چنین جسارتی را نسبت به حرم مطهر عسکریین روا دارند. ۱۶. از حریم تا حرم. سفرنامه ابوالحسن‌خان فخرالملک به عتبات، به کوشش محمدرضا عباسی، سازمان اسناد ملی، ۱۳۷۲، صص ۶۵-۶۶.

سرداب سامرا

سرداب مقدس، زیرزمینی است در سامرا، کنار مزار امام هادی و امام عسکری (ع) آن سرداب محل زندگی و عبادت امام هادی و امام حسن عسکری و حضرت مهدی (ع) بوده و تمام دیدارها با حضرت مهدی (ع) در زمان پدرش در همین منزل و سرداب انجام می‌گرفته است. خانه امام عسکری (ع) همانند دیگر خانه‌های عراق، شامل غرفه‌ای برای مردان، غرفه‌ای برای زنان و سرداب بوده که سرداب نیز شامل غرفه‌هایی برای مردان و زنان بوده است و در تابستان از شدت گرما به این سرداب پناه می‌برده‌اند. مقدس شمردن آن سرداب از سوی شیعیان موجب شد که دشمنان اهل بیت، شیعیان را متهم کنند بر اینکه آن‌ها می‌گویند امام زمان در این سرداب مخفی شده است اما شیعیان از چنین اعتقادی منزه هستند. شیعیان سرداب را به این دلیل مقدس می‌شمارند که محل زندگی و نیایش سه امام معصوم، همچنین محل زندگی حضرت حکیمه خاتون و نرجس خاتون بوده است. واما موقعیت کنونی سرداب سامرا: امروزه هر کس از هر نقطه شهر سامرا به مرکز شهر نگاه کند، دو گنبد با شکوه می‌بیند که یکی از آن‌ها با کاشی‌های طلایی براق و دیگری با کاشی‌های رنگی زیبایی پوشیده شده است. هر یک از این گنبدها به ساختمان مستقلی تعلق دارند. گنبد بزرگ طلایی بر بالای ضریح مطهر که مرقد‌های مقدس امام دهم (ع) و امام یازدهم (ع) در آن جای دارد، قرار گرفته است. ولی گنبدهای کوچک بر بالای ساختمان مسجد جامع شهر ساخته شده است. ساختمان حرم مطهر به شکل مستطیل و ساختمان مسجد جامع به صورت مستقل از ساختمان حرم، ولی متصل به صحن حرم است و سرداب غیبت درست در زیر ساختمان مسجد قرار گرفته و در طول تاریخ بارها در بنا و بخش‌های مختلف آن تعمیرات و تغییراتی انجام شده است. سرداب غیبت از جمله سرداب‌های عمیقی است که در زیر یک لایه سنگی حفر شده و در کل دارای سه قسمت عمده است: یک غرفه شش ضلعی، یک غرفه مستطیل کوچک و یک غرفه به شکل مستطیل بزرگ. توضیح بیشتر آنکه غرفه مستطیل بزرگ در میان مردم به مصلاهی مردان و غرفه مستطیل شکل کوچک به مصلاهی بانوان، معروف است. این بخش‌ها با دو راهرو بلند و طولانی به یکدیگر مربوط می‌شوند

یعنی یک راهرو طولانی مصلاهی مردان و مصلاهی زنان را به هم وصل می‌کند و یک راهرو طولانی دیگر بین مصلاهی مردان و غرفه شش ضلعی وجود دارد. همچنین این بخش‌های سه‌گانه هر یک از طریق روزنه‌ای کوچک و طولانی که از قسمت‌های فوقانی دیوار آغاز شده، تا پایین‌ترین حد دیوار بیرونی مسجد جامع امتداد می‌یابد و نور و هوا دریافت می‌کند. پلکانی که راه ورود و خروج سرداب است و به غرفه شش ضلعی منتهی می‌شود دارای بیست پله است. ورودی این پلکان و سرداب در داخل ساختمان مسجد و بر دیواری قرار گرفته که ورودی نمازخانه نیز در آن واقع است. طول مصلاهی مردان پنج متر و هشتاد سانتی‌متر و عرض آن سه متر و پنجاه سانتی‌متر است. در ضمن طول مصلاهی زنان چهار متر و شصت سانتی‌متر و عرض آن سه متر است. طول راهرویی که مصلاهی مردان و زنان را به هم مربوط می‌سازد، چهار متر است. طول روزنه‌ای که نور غرفه شش ضلعی را تأمین می‌کند، حدود شش متر و طول روزنه‌ای که نور مصلاهی زنان را تأمین می‌کند، چهار متر و پنجاه سانتی‌متر است. در انتهای غرفه مستطیل شکل یعنی انتهای همان مصلاهی مردان، یک در چوبی که معروف به باب غیبت است وجود دارد. در پشت این در اتاق کوچکی قرار دارد که طول آن یک متر و پنجاه سانتی‌متر است. این اتاق به نام محل غیبت شهرت پیدا کرده است که در حقیقت بخش مکمل غرفه مستطیل شکل بزرگ محسوب می‌شود و در جلوی آن حفاظ مشبکی است که آن را از بقیه غرفه جدا می‌کند. چاه معروف به چاه غیبت هم در گوشه‌ای از همین اتاق قرار دارد. اشاره به این نکته نیز خالی از فایده نیست که این سرداب در جهت غربی صحن عسکری (ع) به سمت شمال واقع شده و در طول تاریخ اصلاحات و تعمیرات زیادی در آن انجام گرفته است. همیشه در موقع تعمیر و ترمیم بارگاه عسکرین (ع) در ساختمان سرداب نیز تغییرات و اصلاحاتی به عمل آمده است به عنوان مثال در زمان‌های گذشته از داخل بارگاه عسکرین (ع) از کنار مرقد حضرت نرجس خاتون به سرداب می‌رفتند و این وضع به همین صورت تا سال ۱۲۰۲ ق ادامه داشت و در این سال احمد خان دنبلی برای سرداب، راهی جداگانه از طرف شمال باز کرد و راه سرداب از طرف روضه عسکرین (ع) را مسدود نمود و صحن سرداب را جداگانه ساخت که تقریباً از یک فضای بزرگی به طول ۶۰ متر و عرض ۲۰ متر برخوردار است. بنابراین اگر در کتاب‌هایی چون مزار شهید اول، اعمال و دعاها، مربوط به زیارت این همه امام در یک مکان ذکر شده است علت آن است که در زمان سابق راه سرداب نیز از پشت حرم عسکرین (ع) در یک ساختمان بوده است، لذا پس از زیارت عسکرین (ع) بلافاصله زیارت امام زمان (ع) و سپس زیارت حضرت نرجس خاتون ذکر شده است. در هر حال این سرداب در طول تاریخ به اندازه‌ای مورد توجه مردم بوده است که در آن آثار ارزشمندی از منبتکاری و کاشی‌کاری و سایر هنرهای معماری به کار رفته است. از جمله این اشیاء در چوبی نفیسی است که از دوران خلافت عباسیان به جای مانده است و از ویژگی‌های هنری و تاریخی ارزشمندی برخوردار است. (۱). نشریه موعود شماره ۳۷ ص ۵۱

تجمع اعتراض آمیز مردمی برای بازسازی حرمین عسکرین (ع) در سامرا

عصر روز جمعه، در مقابل دفتر سازمان ملل در تهران با حضور صدها نفر از دوستان اهل بیت (ع) برگزار شد. منبع خبر: www.hayat.ir به گزارش خبرنگار سیاسی حیات در ابتدای این مراسم "عصام العماد" وهابی که اخیراً به مذهب تشیع گرویده است با اشاره به تخریب قبور ائمه (ع) در سامرا گفت: باید از ترتیب دهندگان حملات پرسید چرا فقط به آرامگاه اهل بیت (ع) حمله می‌کنند و دیگر بزرگان اسلام را مورد حمله قرار نمی‌دهند. وی این تخریب قبور را مقدمه تخریب شخصیت آنها برشمرد و افزود: از نظر انسانی بزرگترین اذیت به یک انسان حمله به فرزندان اوست. حمله به امام عسگری (ع) حمله به فاطمه (س) است و اذیت رساندن به فاطمه (س) آزار رساندن به پیامبر اکرم (ص) و آزار پیامبر (ص) اذیت و آزار به خدا است. وی با اشاره به جایگاه اهل بیت (ع) در اسلام گفت: ما در منابع وهابی و اهل سنت بسیار شنیده ایم که پیامبر فرموده اند بعد از من ۱۲ امام ادامه دهنده راه من هستند. عصام ضمن اشاره به فعالیت‌های وهابیون برای تخریب چهره ائمه (ع) گفت: پایان نامه‌های بسیاری در دانشگاه‌ها بر

علیه ائمه (ع) و امام علی (ع) می‌نویسند. وی تاکید وهابیت بر توحید و تقابل آن با زیارت اهل بیت (ع) را حربه آنها برای سرکوب شیعیان دانست و افزود: کلمه توحید برای وهابیون مانند قرآن‌های بر سرنیزه در جنگ صفین است که توسط عمرو عاص علم شد و این‌ها علاقمند توصیه نیستند و به نام توحید و سنت پیامبر با اهل بیت او مقابله می‌کنند. عصام سپس سخنانی به زبان عربی در بیان مقام اهل بیت (ع) بیان کرد. سخنران بعدی این تجمع مردمی مجید مجیدی کارگردان سینمایی کشورمان بود. مجیدی مظلومیت شیعه در جهان را مربوط به امروز ندانست و گفت: شیعه در طول تاریخ مظلوم بوده است و دنیای امروز هم فقط سکوت می‌کند. وی افزود: وجدان سازمان‌های بشر دوستانه را به این نکته جلب می‌کنم که چطور وقتی مجسمه‌های بودا در افغانستان تخریب می‌شود، با راهپیمایی و تجمع برای حمایت از یک بنای خشتی اعتراض می‌کنند ولی در حالی که بیش از یک سال از تخریب حرم امامان در سامرا می‌گذرد همه سکوت کرده‌اند. کارگردان مطرح کشورمان تاکید کرد: جدای از اینکه سامرا قلب شیعیان است، سازمان‌های بین‌المللی حتی به عنوان یک بنای تاریخی نیز به آن نگاه نکردند، اما همه این‌ها از شوکت شیعیان نخواهد کاست و ما روز به روز شاهد حرکت توفنده تر شدن شیعه خواهیم بود که خاموش شدنی نیست. وی در پایان افزود: به عنوان یک فیلمساز یکی از وظایف ما این است که اعتراض کنیم و آنها که فکر می‌کنند ما کوتاه خواهیم آمد فکر باطلی را می‌پرورانند. بنابر این گزارش آیت الله سید ابوالقاسم خزعلی دبیر مجمع جهانی اهل بیت (ع) نیز در این تجمع طی سخنانی به بیان مقام اهل بیت (ع) پرداخت. وی گفت: ما به مقام دینی این بزرگان کاری نداریم ولی آیا اینها فرزندان پیامبر هستند یا نیستند آیا در قرآن کریم آیه مربوط به دوستی اهل بیت را ندیده‌اند. خزعلی با یادآوری سکوت مجامع بین‌المللی افزود: چرا سازمان‌هایی که برای نظم مردم به وجود آمده‌اند، مهر سکوت به لب زده‌اند. ما از شما چیزی نمی‌خواهیم فقط سازمان ملل صدای ما را به دنیا برساند و اگر نرساند سازمان ملل نیست. وی افزود: ما ساکت نمی‌نشینیم تا از سازمان ملل جواب بگیریم. معاونان از خطبای مشهد سخنران پایانی این تجمع بود که اظهار داشت: ما به اینجا آمده‌ایم تا به عنوان عضوی از جامعه بشری حق خود را طلب کنیم و اکنون بیست هزار نامه که توسط دانشجویان اصفهانی جمع‌آوری شده به آنها عرضه می‌کنیم. وی به بیان خطرات وهابیت برای جهان اسلام پرداخت و افزود: وهابیت غده سرطانی است که باید آن را قطع کرد و باید اهل سنت را نیز از خطرات این فرقه آگاه کرد. وی گفت: ما خواهان آن هستیم که روز ۲۳ محرم الحرام به عنوان روز جهانی مبارزه با وهابیت اعلام شود و در داخل کشور هم باید همه مردم به خصوص دانشجویان و طلاب را از خطرات این فرقه ضاله آگاه کرد. در پایان این تجمع، شرکت‌کنندگان با سردادن شعارهایی خواهان تسریع در بازسازی حرمین عسگرین در سامرا شدند. در حاشیه این مراسم فرم‌هایی برای همکاری با بخش دانشگاهی ستاد بازسازی عتبات عالیات توزیع شد. همچنین طوماری توسط شرکت‌کنندگان برای عرضه به دفتر سازمان ملل امضا شد.

پرده برداری از گنبد طلایی

گنبد طلایی جدید حرمین عسکرین در شهر سامرا که بر اثر انفجار تروریستی منهدم شده بود، پنجشنبه، پس از نصب، با حضور مقامات مذهبی، سیاسی و نظامی عراقی پرده برداری شد. در این مراسم روسای اوقاف شیعیان و اهل تسنن عراق و مسوولان حرمین امام حسین (ع) و حضرت عباس (ع) و جمعی از نمایندگان پارلمان عراق، حضور داشتند. جلال‌الدین صغیر عضو پارلمان عراق از مجلس اعلای اسلامی در مراسم پرده برداری از گنبد جدید حرمین عسکرین ضمن دعوت مردم عراق به کنار گذاشتن اختلافات و تنش‌ها، گفت که حرمین عسکرین سمبل وحدت شیعه و سنی برای مردم عراق است. وی گفت: بازسازی سریع حرمین عسکرین، بدون همبستگی و همدلی مردم این منطقه با دیگر مناطق عراق ممکن نبود. صغیر اهالی شهر سامرا را به همکاری با نیروهای امنیتی جهت راندن آخرین بازمانده‌های تروریست‌ها از این شهر فراخواند. حرمین عسکرین اولین بار در ۲۲ فوریه ۲۰۰۶ میلادی مورد حمله گروه‌های تروریستی القاعده قرار گرفت که در جریان بمب‌گذاری صورت گرفته، گنبد طلایی، حرم و بخش‌هایی از محوطه

آن منهدم شد و آسیب جدی دید. تروریست‌ها دومین بار در ۱۳ ژوئن ۲۰۰۷ میلادی گلدسته‌های حرمین عسکرین را نیز با انفجاری منهدم کردند. کار بازسازی این حرم، از حدود یک سال پیش توسط شرکت‌ها و پیمانکاران عراقی و با نظارت ادارات اوقاف شیعیان و اهل تسنن آغاز شد. از حدود سه ماه پیش به دنبال بهبود نسبی اوضاع امنیتی استان صلاح‌الدین، سفر سامرا برای زائران عراقی حرمین عسکرین مهیا شده است. دولت عراق هر جمعه یک قطار و تعدادی اتوبوس برای نقل و انتقال زائران به سامرا اختصاص داده است منبع: ایرنا

در رسانه و اینترنت

اینترنت در خدمت اهل بیت (ع)

جستجوی ساده آیا تا به حال به نسبت جستجوی یک موضوع در اینترنت و جستجوی یک گمشده کوچک در اتاق، فکر کرده‌اید؟ بدون شک شباهت‌های زیادی را می‌توان یافت که بی‌ارتباط با یکدیگر نیستند، و شاید هم تا به حال برای یک بار در زندگی مان «جستجوی یک گمشده کوچک در اتاق» را تجربه کرده باشیم. آیا موفق به پیدا کردن آن شده‌ایم؟ آیا به سادگی آن را به دست آورده‌ایم و یا نه، با زحمات فراوانی آن را یافته‌ایم؟ حال، آیا تا به حال به این موضوع فکر کرده‌اید که در این گونه مواقع چه روشی را باید در پیش گرفت؟ و چگونه باید جستجو کرد؟ در این مقاله سعی ما بر این است که راه و روش دسترسی آسان به اطلاعات صحیح، معتبر و جامع موجود در اینترنت را درباره اهل‌بیت علیهم السلام به ویژه درباره امام حسن عسکری علیه السلام با تأکید بر صرفه‌جویی در وقت، به خوانندگان محترم عرضه کنیم. مرحله اول: موضوع جستجو راستی گمشده ما چیست؟ به دنبال چه هستیم؟ این‌ها سؤال‌هایی هستند که در اولین مرحله جستجو باید پاسخگو باشیم. موضوع ما باید کاملاً مشخص و جزئی باشد. مثلاً می‌خواهیم درباره امام حسن عسکری علیه السلام مطالبی را از سایت‌های اینترنتی بازبازی کنیم. در این زمینه ما باید موضوع مان را کاملاً مشخص و جزئی تعیین کنیم؛ که آیا در تمامی ابعاد زندگانی این حضرت تحقیق می‌کنیم یا این که در مقاطع خاصی از زندگانی ایشان و یا در آثار و احادیث نقل شده از این معصوم علیه السلام؟ در این مقاله به جنبه‌های گوناگون تحقیق و پژوهش درباره امام حسن عسکری علیه السلام پاسخ خواهیم داد. مرحله دوم: انتخاب ابزار جستجو اغلب کاوشگران اینترنتی از دو ابزار مهم، موتورهای جستجو و فهرست‌های موضوعی، در جستجوهای اینترنتی روزمره‌شان استفاده می‌کنند که ما هم برای جستجو درباره زندگانی امام حسن عسکری علیه السلام از این دو ابزار بهره خواهیم گرفت. البته لازم به ذکر است که در پایان به ابزارهای جستجوی دیگر هم اشاره خواهیم نمود. مرحله سوم: روش جستجو و دسترسی به اطلاعات مورد نیاز موتور جستجوی Altavista یکی از معروف‌ترین، محبوب‌ترین و قدرتمندترین ابزار جستجو در صفحات اینترنتی وب به شمار می‌آید و در مقایسه با فهرست راهنما از پایگاه داده‌های بیشتری برخوردار است. البته موتور جستجوی Altavista خود، امکانات جستجوی متعددی دارد که سعی ما بر این است در این مقاله روش استفاده بهتر از جستجوی ساده جهت دسترسی به اطلاعات لازم و مورد نیازمان درباره امام حسن عسکری علیه السلام را مورد بررسی قرار دهیم. ۱. جستجوی اسنادی که امام حسن عسکری علیه السلام در آنها موجود است. امام حسن عسکری علیه السلام اسمی خاص است و از چندین واژه تشکیل شده است. بدین منظور با قراردادن واژه‌ها در داخل دو کوتیشن، می‌توان واژه‌ها را دقیقاً به همان شکل درج شده در کادر جستجو بازبازی کرد که البته حاوی Index بسیار طولانی خواهد بود که به روش‌هایی باید آن را محدود نمود. «Imam hasan askari» جستجوی جامع عبارت امام حسن عسکری علیه السلام. برای اینکه بتوانیم تمامی صفحاتی را که دارای عبارت امام حسن عسکری علیه السلام می‌باشند، بازبازی کنیم، باید اشکال مختلف املائی آن را با استفاده از عملگر OR در کادر جستجو وارد کنیم. «OR ...» Emam hasan askari» OR

Imam hasan askari با این عبارت، در کادر جستجو اسنادی را بازیابی خواهیم کرد که صورت‌های مختلف املائی و یا واژه‌های مرتبط با امام حسن عسکری علیه السلام را در برداشته باشد. ۳. جستجوی فرازهایی خاص از زندگانی امام حسن عسکری علیه السلام. در واقع می‌خواهیم جستجوی عبارت امام حسن عسکری علیه السلام را به موضوع خاصی محدود کنیم. بدین منظور همواره باید علامت + را ابتدای دو کلمه یا عبارتی که می‌خواهیم And کنیم، بیاوریم که در این صورت صفحاتی بازیابی خواهد شد که حاوی این دو عبارت باشند: «(+ martyr» + ... «Amam hasan askari» البته با استفاده از عملگر NEAR نیز می‌توان نتایج مطلوبی کسب کرد؛ به این معنا که فاصله واژگان جستجو در اسناد بازیابی شده، حداکثر از ده کلمه بیشتر نباشد. برای استفاده از عملگر NEAR را میان دو کلمه کلیدی یا عبارت درج می‌کنیم. توجه نسبت به این مطلب لازم است که NEAR فقط مشخص می‌کند که کلمات قبل و بعد آن باید در فاصله نزدیک به یکدیگر قرار داشته باشند. اما مشخص نمی‌کند که ترتیب کلمات نیز رعایت شده باشد. «4 martyr» Imam hasan askari «NEAR». جستجوی اسنادی که عنوان آنها امام حسن عسکری علیه السلام می‌باشد. بدین منظور عبارت مورد نظر را به شکل زیر در کادر جستجو وارد می‌کنیم: «Imam hasan askari» Title: تا اینکه تنها اسنادی به عنوان نتیجه در Index قرار بگیرد که دارای عنوان: «Imam hasan askari» می‌باشد. ۵. جستجوی عبارت امام حسن عسکری علیه السلام در یک سایت معین. حال می‌خواهیم عبارت امام حسن عسکری علیه السلام را در یک حوزه معینی که متعلق به «جوامع شیعه» می‌باشد، جستجو کنیم. «Imam hasan askari» Title: domain: salamiran. org با این عبارت، صفحاتی را بازیابی خواهیم کرد که اولاً عنوان سندمان «Imam hasan askari» باشد و ثانیاً در حوزه salamiran. org قرار گرفته باشد. ۶. جستجوی آدرس‌های اینترنتی مرتبط با امام حسن عسکری علیه السلام. گاهی اوقات برآنیم که جستجو را از طریق آدرس‌هایی که عبارت «Imam hasan askari» در آنها قید شده است، پی‌گیری کنیم تا اینکه بتوانیم سایتهای معتبری را که درباره امام حسن عسکری علیه السلام تحقیق کرده‌اند، مشخص کنیم. «Imam hasan askari» Url: v. جستجوهای ترکیبی. برای فراخوانی اسنادی که هم عنوان آنها و هم آدرس آنها حاوی عبارت «Imam hasan askari» می‌باشند: «Imam hasan askari» + Url: «Imam hasan askari» + Title: Imam hasan askari: برای بازیابی اسنادی که اشکال مختلف املائی عبارت امام حسن عسکری علیه السلام و شهادت در آنها قید شده است، به روش زیر عمل می‌کنیم: «... OR OR ... OR OR _ e _ Imam» OR OR «Imam hasan askari» Emam hasan askari ۸ «martyr» hasan askari And. جستجوی عبارت امام حسن عسکری علیه السلام در منابع شیعی اینترنتی به زبان فارسی و عربی. جهت راحتی و سادگی دستیابی به اطلاعات از سایت Shiasearch به نشانی: WWW. Shiasearch. net استفاده می‌کنیم که امکان جستجو در بیش از ۱۱۷ سایت شیعی را برای کاوشگران اینترنتی فراهم می‌سازد.

کتابشناسی

الف) کتابهای چاپی عربی

۱. الامام الحادی عشر الامام الحسن بن علی العسکری گروه نویسندگان، ترجمه محمد عبدالمنعم خاقانی، چاپ مکرر، قم، مؤسسه در راه حق، ۱۳۷۰، رقعی، ۳۸ ص. ۲. الامام الحادی عشر الحسن العسکری شیخ محمد حسن قیسی عاملی، بیروت، بی‌نا، ۱۴۰۳ق/۱۹۸۳م، وزیری، ۸۲ص (از سری کتابهای الحلقات الذهبیه ۲۴). ۳. الامام الحسن العسکری سید مهدی آیت‌اللهی، ترجمه کمال السید، قم، انتشارات انصاریان، ۱۳۷۴، وزیری، ۲۲ص (مصوّر، ویژه نوجوانان) (از سری کتابهای مع المعصومین). ۴. الامام الحسن العسکری [میر ابوالفتح دعوتی]، چاپ سوم، بیروت، الدار الاسلامیه، ۱۴۱۰ق/۱۹۹۰م، وزیری، ۲۱ص (مصوّر، ویژه

نوجوانان) (از سری کتابهای القاده البرار). ۵. الامام الحسن العسکری علی محمدعلی دخیل، چاپ دوم، بیروت، دار التوجیه الاسلامی، ۱۳۹۴ق، رقعی، ۸۴ص. ۶. الامام الحسن العسکری گروه نویسندگان، قم، مؤسسه الامام الحسین، ۱۴۱۳ق ۱۳۷۱/ش، رقعی، ۲۱ص. ۷. الامام الحسن العسکری گروه نویسندگان، چاپ دوم، تهران، مؤسسه البلاغ، ۱۴۱۰ق ۱۹۹۰/م، جیبی، ۷۱ص (این کتاب به فارسی ترجمه شده است). ۸. الامام الحسن العسکری عبدالودود امین، کویت، دار التوجیه الاسلامی، ۱۴۰۰ق (از سری کتابهای الائمه الاثنی عشر، سیره و جهاد). ۹. الامام الحسن العسکری من المهد الی اللحد سید محمد کاظم حایری قزوینی (۱۳۴۹ ۱۴۱۵ق)، قم، کتابفروشی بصیرتی، ۱۴۱۳ق ۱۳۷۱/ش، وزیری، ۳۴۲ص. ۱۰. الامام العسکری گروه نویسندگان، بیروت، دار الزهراء، ۱۴۱۳ق (از سری کتابهای حیاة الرسول و اهل بیته المجاهدین). ۱۱. الامام العسکری شیخ محمدرضا حکیمی حایری (م ۱۴۱۴ق)، بیروت، مؤسسه الأعلمی، ۱۴۱۲ق، وزیری، ۲۲۳ص. ۱۲. الامام العسکری قدوة و اسوة سید محمد تقی مدرسی، تهران، رابطه الاخوة الاسلامیه، ۱۴۰۴ق، رقعی، ۸۲ص (این کتاب به فارسی ترجمه شده است). ۱۳. حیاة الامام الحسن العسکری باقر شریف قرشی، قم، دارالکتاب الاسلامی، ۱۳۶۹، وزیری، ۲۸۷ص (این کتاب دوبار به فارسی ترجمه شده است). ۱۴. حیاة الامام العسکری محمد جواد طبسی، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۱ش ۱۴۱۳ق، وزیری، ۵۱۱ص. ۱۵. ذکری مولد الامام الحسن العسکری گروه نویسندگان، نجف، مطبعة الغری، ۱۳۸۶ق، رقعی، ۳۶ص. ۱۶. مسند الامام العسکری ابی محمد الحسن بن علی شیخ عزیز الله عطاردی، مشهد، کنگره جهانی امام رضا، ۱۴۱۰ق، وزیری، ۳۵۰ص. ۱۷. منهاج التحرك عند الامام العسکری عبدالکریم آل نجف، چاپ تهران، ۱۴۰۲ق، وزیری، ۱۳۵ص. (در مجله دراسات و بحوث، ش ۴، ص ۱۸۲-۳۱۶). ۱۸. وفاة الامام الحسن العسکری شیخ حسین بن شیخ محمد عصفوری درازی بحرانی (م ۱۳۸۷ق)، چاپ دوم، نجف، مطبعة الحیدریه، ۱۳۷۲ق ۱۹۵۳/م، رقعی، ۵۶ص. ۱۹. ولادة الامام الحسن العسکری سید محمد حسین طالقانی، نجف، مطبعة الحیدریه، ۱۳۸۷ق، رقعی، ۴۴ص.

(ب) کتابهای چاپی فارسی

۱. آخرین خورشید پیدا (نگرشی کوتاه بر زندگی امام حسن عسکری) واحد تحقیقات، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۴۱۷ق ۱۳۷۵/ش، رقعی، ۹۶ص. ۲. امام حسن عسکری سید کاظم ارفع، تهران، مؤسسه تحقیقاتی فیض کاشانی، ۱۳۷۰، رقعی، ۵۹ص. ۳. امام عسکری گروه کودکان و نوجوانان، بازنویسی: مهدی رحیمی، تهران، بنیاد بعثت، ۱۳۷۳، رقعی، ۱۰۰ص (از سری کتابهای برگزیدگان ۱۳). ۴. پیشوای یازدهم، حضرت امام حسن عسکری گروه نویسندگان، چاپ مکرر، قم، مؤسسه در راه حق، ۱۳۷۱، رقعی، ۴۸ص (این کتاب به عربی و اردو ترجمه شده است). ۵. تاریخچه شهر سامراء و زندگانی عسکریین سید مصلح الدین مهدوی (۱۳۳۲ ۱۴۱۶ق)، اصفهان، چاپخانه فردوسی، ۱۳۸۱ق، وزیری، ۱۰۶ص. ۶. تحلیلی از زندگانی امام حسن عسکری باقر شریف قرشی، ترجمه محمدرضا عطایی، مشهد، کنگره جهانی حضرت رضا، ۱۳۷۱، وزیری، ۳۵۷ص. ۷. تحلیلی از زندگانی و زمان حضرت امام حسن عسکری گروه نویسندگان، زیر نظر قوام الدین و شنوی قمی (م ۱۴۱۸ق)، قم، مؤسسه احیاء و نشر میراث اسلامی، ۱۳۹۸ق ۱۳۵۷/ش، جیبی، ۱۵۹ص. ۸. حضرت ابو محمد حسن بن علی عسکری گروه نویسندگان، تهران، کتابخانه دوشیزگان اسلامی، ۱۳۵۳، رقعی، ۳۲ص. ۹. حضرت امام حسن عسکری فضل الله کمپانی (م ۱۴۱۴ق) تهران، انتشارات مفید، ۱۳۶۰. ۱۰. حضرت امام حسن عسکری [میر ابو الفتح دعوتی]، قم، انتشارات انصاریان، بی تا، وزیری، ۳۲ص (مصوّر، ویژه نوجوانان). ۱۱. زندگانی امام حسن عسکری باقر شریف قرشی، ترجمه سید حسن اسلامی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۱ش ۱۴۱۲ق، وزیری، ۲۸۴ص. ۱۲. زندگانی امام حسن عسکری عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، قم، انتشارات نسل جوان، ۱۳۵۶، جیبی، ۱۴۴ص. ۱۳. زندگانی امام عسکری جابری قمشه ای، تهران، مسجد الغدیر، ۱۳۶۴، رقعی، ۱۳۶ص. ۱۴. زندگانی امام حسن عسکری و تاریخچه سامراء ابوالقاسم سحاب (۱۳۰۴ ۱۳۷۶ق)، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۵ق، وزیری، ۱۶۳ص. ۱۵. زندگانی

امام یازدهم، حضرت امام عسکری نوشته هیئت تحریریه مؤسسه در راه حق، ساده نویسی: دفتر تحقیق و تألیف کتب درسی، چاپ سوم، تهران، سازمان نهضت سواد آموزی، ۱۳۷۵، رقعی، ۳۰ص. ۱۶. زندگانی حضرت امام حسن العسکری حسین عمادزاده اصفهانی (۱۳۲۵-۱۴۱۰ق)، تهران، شرکت سهامی طبع کتاب، ۱۳۴۲ش/۱۳۸۳ق، وزیری، ۳۷۳ص. ۱۷. زندگی و سیمای امام حسن عسکری سید محمد تقی مدرّسی، ترجمه محمد صادق شریعت، تهران، مؤسسه انصارالحسین، ۱۳۷۰. ۱۸. ستارگان درخشان (ج ۱۳) (سرگذشت حضرت امام حسن عسکری) محمد جواد نجفی، چاپ پنجم، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۶۲، جیبی، ۲۳۲ص. ۱۹. شهر بی حصار (داستان زندگی امام حسن عسکری) رضا شیرازی، تهران، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۷۳، رقعی، ۱۱۹ص (مصوّر، ویژه نوجوانان) (در این کتاب، سیزده داستان از زندگی امام نگاشته است). ۲۰. مجلس عروسی امام حسن عسکری نظم: [؟]، تهران، کتابفروشی اسلامیه، ۱۳۴۵ (ناظم در این کتاب، داستان پیوند امام با نرجس خاتون را به شعر درآورده است). ۲۱. معصوم سیزدهم، حضرت امام حسن عسکری سید مهدی آیت اللهی (دادور)، تهران، انتشارات جهان آرا، ۱۳۶۸، وزیری، ۲۲ص (مصوّر، ویژه نوجوانان) (این کتاب به عربی، اردو، ترکی، فرانسه، تاجیکی و انگلیسی ترجمه شده و همه آنها به وسیله انتشارات انصاریان قم به چاپ رسیده است). ۲۲. معصوم سیزدهم، امام عسکری جواد فاضل (۱۳۳۵-۱۳۸۶ق)، تهران، کتابفروشی علمی، ۱۳۳۸ (ضمن کتاب معصوم نهم تا معصوم سیزدهم). ۲۳. نگاهی بر زندگی امام حسن عسکری محمد محمدی اشتهاردی، تهران، نشر مطهر، ۱۳۷۴، رقعی، ۱۴۴ص. ۲۴. یازدهمین پیشوای شیعیان جهان، مولانا الحسن العسکری صندوق پس انداز بانک ملی ایران، تهران، ۱۳۵۵ش/۱۳۹۷ق، وزیری، ۲۵ص (خط: غلامحسین امیرخانی).

ج) کتابهای اردو

۱. جوهر عبقری (سوانح حیات امام عسکری) نواب احمد حسین مذاق هندی (م ۱۳۶۵ق). رک: الذریعه، ج ۵، ص ۲۸۹. ۲. حضرت امام حسن عسکری گروه نویسندگان مؤسسه در راه حق، ترجمه سید احمد علی عابدی، فیض آباد، نور اسلام، ۱۴۰۵ق/۱۹۸۵م، رقعی، ۴۵ص. ۳. سوانح امام حسن عسکری سید علی جعفری (۱۳۲۹-۱۳۸۵ق)، هند. مطلع انوار، ص ۳۷۷. ۴. سوانح امام حسن عسکری سید مرتضی حسین (۱۳۴۱-۱۴۰۷ق). رک: تذکره علمای امامیه پاکستان، ص ۲۲۷. ۵. العسکری فی سوانح الامام ابی محمد الحسن بن علی العسکری سید اولاد حیدر بلگرامی هندی (م ۱۳۶۱ق)، هند. رک: الذریعه، ج ۱۵، ص ۲۶۳؛ نقباء البشر، ج ۱، ص ۱۸۵. ۶. معصوم سیزدهم، امام حسن عسکری سید مهدی آیت اللهی (دادور)، ترجمه گروه مترجمان، قم، انتشارات انصاریان، ۱۳۷۱، وزیری، ۲۴ص (مصوّر، ویژه نوجوانان) (از سری کتابهای معصومین ...). د) کتابهای خطی عربی ۱. آثار و برکات الامام العسکری فی دار الدنیا سید هاشم ناجی موسوی جزایری (این کتاب آماده چاپ است). ۲. الامام العسکری و التشیع عبدالکریم آل نجف. رک: مجله دراسات و بحوث، ش ۳ (۱۴۰۲ق)، ص ۲۶۴. ۳. الامثال و الحكم المختارة عن الامام العسکری شیخ محمد غروی. ۴. جزاء اعداء الامام العسکری فی دار الدنیا سید هاشم موسوی جزایری شوشتری. ۵. جنی الجنّین فی ذکر ولدا العسکریین شیخ امام علامه قطب الدین راوندی ابوحسین سعید بن عبدالله بن حسن (م ۵۷۳ق). رک: معالم العلماء، ص ۵۵؛ الذریعه، ج ۵، ص ۱۴۸. ۶. حیاة الامام العسکری حاج سید محمد حسینی شیرازی. رک: العراق بین الماضي والحاضر والمستقبل، ص ۶۲۹. ۷. ذکر من روی عن ابی محمد الحسن بن علی شیخ صدوق: ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی (ح ۳۰۶-۳۸۱ق). رک: رجال نجاشی، ج ۲، ص ۳۱۴. ۸. کتاب زهد ابی محمد الحسن بن علی شیخ صدوق (م ۳۸۱ق). رک: رجال نجاشی، ج ۲، ص ۳۱۵. ۹. سفن النجاة (ج ۱۳) شیخ غلامحسین نجفی نجف آبادی (م ۱۳۴۹ق). رک: الذریعه، ج ۱۲، ص ۱۹۲؛ نقباء البشر، ج ۴، ص ۱۶۲۳ (آن مرحوم برای هر یک از معصومین {، کتابی مستقل را تدوین کرده است). ۱۰. شرح حدیث (صعدنا ذری الحقایق) منقول از: امام حسن عسکری، شارح: مولا حسین بن معین الدین (از علمای دوران شاه اسماعیل صفوی). رک: الذریعه، ج ۱۳، ص ۲۰۰. ۱۱. عوالم العلوم

و المعارف و الاحوال من الآيات و الاخبار و الاقوال (ج ۲۵) مولا عبدالله بن نورالله بحرانی اصفهانی (از شاگردان علامه مجلسی (م ۱۱۱۰ق) (این کتاب به وسیله مؤسسه امام المهدی در قم، در دست تحقیق است و به زودی به چاپ می‌رسد). ۱۲. کلمه الامام العسکری شهید حاج سید حسن حسینی شیرازی (۱۳۵۴ ۱۴۰۰ق). رک: العراق بین الماضي و الحاضر و المستقبل، ص ۶۷۷. ۱۳. لجاج الحقایق فی تواریخ الحجج علی الخلائق (ج ۱۳) حاج ملا احمد یزدی مشهدی (م ح ۱۳۱۰ق) (وی برای هر یک از چهارده معصوم، کتابی جداگانه ترتیب داده بود). رک: الذریعه، ج ۱۸، ص ۲۹۶؛ نباء البشر، ج ۱، ص ۹۶. ۱۴. مقتل ابی محمد الحسن بن علی العسکری شیخ ابو عزیز محمد بن عبدالله خطی بحرانی (م ۱۱۸۶ق). ۱۵. مکاتیب الامام العسکری حاج شیخ علی احمدی میانجی. ۱۶. نسخه عن ابی محمد الحسن بن علی العسکری ابی معاد عبدان بن محمد الجویمی. رک: رجال نجاشی، ج ۲، ص ۱۶۲. ۱۷. کتاب فی وصف سیدنا ابی محمد العسکری احمد بن عبیدالله بن یحیی بن خاقان. رک: رجال نجاشی، ج ۱، ص ۲۲۹ و ۲۳۰.

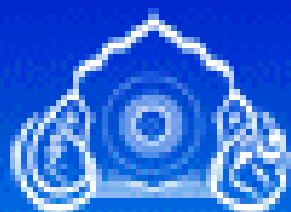
منبع

کتابنامه ائمه اطهار (ع)، ناصر الدین انصاری قمی

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم جاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱) با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می‌کنند بنادر البحار- ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹ بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می‌دهند. مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است. اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البيت عليهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت عليهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید. از جمله فعالیت های گسترده مرکز: الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و... د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر ه) تولید محصولات

نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای (و راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴) (خط ۲۳۵۰۵۲۴) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ... ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ... ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶ وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵ (۰۳۱۱) نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله. شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: ۵۳-۵۳۰۹-۰۶۲۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۱۸۰-۰۱۸۰-۹۰ IR به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید ارزش کار فکری و عقیدتی الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید». التفسیر المنسوب الی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رسانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجّت های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟». [سپس] فرمود: «حتماً رها کردن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد». مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».



مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گامگاه

WWW



برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

